

**«XXI ҒАСЫР ЖАСТАРЫ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ:
ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ»**
тақырыбындағы білім алушыларға арналған
халықаралық ғылыми-практикалық конференция
2022 жылдың 22 сәуір күні

Международная научно-практическая конференция
**«МОЛОДЕЖЬ И НАУКА XXI ВЕКА:
РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ»**
для обучающихся
22 апреля 2022 года

International scientific and practical conference
**«YOUTH AND SCIENCE OF XXI CENTURY:
REALITIES AND PROSPECTS»**
for students
April 22, 2022

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

**«XXI ҒАСЫР ЖАСТАРЫ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ:
ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ»**

тақырыбындағы білім алушыларға арналған
халықаралық ғылыми-практикалық конференция
2022 жылдың 22 сәуір күні

Международная научно-практическая конференция

**«МОЛОДЕЖЬ И НАУКА XXI ВЕКА:
РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ»**

для обучающихся
22 апреля 2022 года

International scientific and practical conference
**«YOUTH AND SCIENCE OF XXI CENTURY:
REALITIES AND PROSPECTS»**

for students
April 22, 2022

ӘОЖ 338 (574)
КБЖ 65.9 (5Қаз)
М 75

Под редакцией:
д.э.н., профессора А.А. Таубаева

Ответственные за выпуск:

Д.М. Турекулова – д.э.н., профессор, проректор
по академической деятельности и науке
Р.Д. Берназарова – главный специалист отдела ОНИР

М 75 «XXI ғасыр жастары және ғылым: қазіргі жағдайы мен болашағы»: Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. **«Молодежь и наука XXI века: реалии и перспективы»:** Международная научно-практическая конференция. – Нұр-Сұлтан: «Esil University» БПО, 2022. – 350 б. // Нұр-Сұлтан: ИПЦ «Esil University», 2022. – 350 с.

ISBN 978-601-7625-26-9

Обсуждение актуальных проблем экономики и социально-экономического развития Казахстана в условиях вызовов и выхода из пандемии, поиск путей дальнейшего развития страны в сфере экономики, финансов, учета, аудита, маркетинга, менеджмента, а также туризма и информационных технологий. Помимо этого внимание будет уделено правовым и экономическим аспектам в сфере таможенного дела, а также в области социально-гуманитарного развития общества. Взгляд молодежи на эти проблемы представляется ценным тем, что отражает ее отношение к тем изменениям, которые происходят в нашей стране и мире.

Конференция материалдары автордың түпнұсқасы негізінде басылып шығарылған
Материалы конференции отпечатаны с авторских оригиналов

ISBN 978-601-7625-26-9

© «Esil University» мекемесі, 2022
© «Esil University» БПО, 2022

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО

Ректора «Esil University», доктора экономических наук, профессора
Таубаева Аяпбергена Алданаевича

Добрый день, уважаемые гости, коллеги, студенты и магистранты!

Мы рады приветствовать вас на Международной научно-практической конференции «Молодежь и наука XXI века: реалии и перспективы».

Благодарим за проявленное внимание и интерес к нашей ежегодной студенческой конференции, которая позволила объединить студентов из разных вузов Казахстана, стран ближнего и дальнего зарубежья. На конференции свои доклады представили студенты и магистранты из вузов России, Белоруссии и Кыргызстана. Есть работы из Южной Кореи. География участников из Казахстана также обширна и включает регионы. Радует то, что среди участников есть старшеклассники из школы-гимназии № 5 города Нур-Султан.

Традиционно высокий интерес к конференции (более 200 поступивших заявок) демонстрируют важность и востребованность этого мероприятия.

Проблемы повышения конкурентоспособности национальной экономики были озвучены Президентом Республики Казахстан Касым-Жомартом Токаевым в Послании народу Казахстана от 16 марта 2022 года «Новый Казахстан: путь обновления и модернизации», где он отмечает: «В ближайшее время предстоит решить важные задачи в экономике, социальной и культурной сферах. Сделать это очень непросто в условиях обострившейся международной политической обстановки, осложнившей ситуацию на внешнем и внутреннем рынках».

Считаем, что обсуждение этих проблем и новых трендов изменения парадигмы развития страны в студенческой аудитории будет полезным для дальнейшей научно-исследовательской работы. Взгляд молодежи на эти проблемы представляется ценным тем, что отражает ее отношение к тем изменениям, которые происходят в нашей стране и мире.

Проведение студенческой конференции является важным событием в деятельности Esil University. Это событие, несомненно, внесёт вклад в улучшение процесса научных исследований, создаст стимулы для дальнейшей результативной работы. Надеемся, что конференция станет удобной площадкой для обмена опытом и мнениями между молодыми учеными. Пусть наша конференция в стенах Esil University станет местом для дальнейших интересных и плодотворных встреч.

Желаю всем участникам конференции конструктивного диалога, успешной и плодотворной работы!

**Ректор Esil University,
д.э.н., профессор Таубаев А.А.**

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Максатбекова Э., Молдошова А., студенты 3-курса

Научный руководитель:

к.э.н., и.о.доцент, Мусаева В.А.

КГЮУ

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

***Аннотация:** в статье автором рассматриваются теоретические вопросы обеспечения экономической безопасности государства в новейших условиях. Проводиться обзор основных угроз в области экономической безопасности и рассматриваются возможные варианты обеспечения улучшения экономики государства. А также особое внимание уделяется фактором и значению человеческого капитала в обеспечении экономической безопасности государства.*

Экономическая безопасность обеспечивается определенным состоянием экономического улучшения государства, при котором государственными органами власти гарантируются охрана интересов социума, нужный потенциал производства, общественно ориентированное становление государства, невзирая на отрицательные внутренние и внешние процессы.

Критериями экономической безопасности являются: материально-технические источники, конкурентоспособность экономики, стабильность и автономность от внешних отрицательных факторов и угроз. Наивысший уровень безопасности обеспечивается при условии, когда такие показатели, как уровень безработицы, качество жизни, инфляция, задолженность и бюджетный недостаток, уровень экономического роста не превышают пороговых значений [1].

Экономическая безопасность – это область научного познания, в рамках которой постигают состояние экономики, при котором обеспечивается довольно высокий и устойчивый рост экономических показателей; результативное удовлетворение экономических надобностей; контроль государства за движением и применением национальных источников; охрана экономических интересов государства на национальном и интернациональном уровнях [7].

В реальное время нет цельного определения «экономической безопасности», правда этой задаче посвящено много научных статей и публикаций. Многие авторы, рассматривая суть этого представления, дают личные определения, применяя при этом в разных сочетаниях категории экономического суверенитета и автономности, устойчивости и стабильности, экономических интересов и т.д.

Благодаря экономической безопасности обязаны достигаться целостность интересов всех субъектов, обязаны подавляться риски, опасности и вырабатываться меры выхода из кризисного состояния государства.

И все же сущность экономической безопасности заключается в обнаружении рисков, а еще факторов и условий, создающих прямую либо косвенную возможность нанесения убытка национальным интересам в экономической сфере. Спецификой нынешней экономики является то, что всякий объект находится в опасной зоне функционирования. Отсюда обнаружение, распознавание и своевременная нейтрализация отрицательных явлений, которые могут принести непоправимый вред хозяйственной системе, становится насущной задачей соответствующих структур управления [1].

На сегодняшний день имеется уйма методик изучения рисков и угроз, которые оказывают влияние на уровень экономической безопасности объекта всякого уровня. При этом представление риска отражает возможность либо вероятность наступления потенциальной опасности, которая может принести соответствующий вред.

Опасность представляется как комплекс многообразных рисков и его влияние на возрастание силы опасности истребления уничтожения экономической системы в целом либо ее элементов, которая в системе экономической безопасности представляется как отрицательное явление, создающее препятствия по экономическому становлению, возрастанию применения производственного и трудового потенциала, наращиванию общественной деструктивной ситуации, неэффективности применения природных источников, дисбаланса в финансовой сфере.

Риск носит вероятностный характер и является объективным явлением функционирования экономической системы в условиях рыночной экономики, на которую оказывает влияние целый комплекс внешних и внутренних факторов, зачастую не зависящих от принимаемых управленческих решений.

К внутренним угрозам экономической безопасности можно отнести такие опасности, которые появляются в самом объекте управления уровнем экономической безопасности (недостаток финансовых источников, информации, технико-технологического и физического обеспечения, высокий износ основных средств, низкая квалификация работников и экспертов, слабая организация управления и т.п.), внешние опасности экономической безопасности приходят из вне объекта, из его внешнего окружения (интерес и предложение на продукт, микроклимат, ценообразование у соперников и контрагентов, уровень налогообложения, государственная экономическая политика, курс доллара и уровень ключевой ставки и т.п.) [4].

Причем степень вероятности причинения убытка носит значительный характер в принятии управленческого решения, что требует добротного программ, прогнозов, стратегий улучшения, а еще в разработке механизма защиты от внутренних и внешних угроз, то есть организации устойчиво функциональной системы экономической безопасности в целях определения степени угрозы и проектирования допустимых последствий от их наступления либо реализации [4].

Качественная оценка рисков в 1-ю очередь разрешает выделить риски по степени вероятности появления, определить их долю в всеобщем весе рисков и исходя из присвоенного статуса указать на то, что событие произойдет либо это маловероятно.

Количественная оценка риска разрешает присвоить статус риску исходя из допустимой суммы ущерба. В целях оценки экономической безопасности рассматривают такие показатели, которые охватывают такие сферы, как:

- функционально составляющие экономической безопасности (инвестиционные, внешнеэкономические, производственные, инновационные, финансовые);
- по охвату (показатели мезо-, макро, микроуровня экономики, безопасности osoby);
- по качеству (индикаторы, пороговые значения, индексы), по ярусу воздействия (внешние, внутренние);
- по социально-экономическому воздействию (продовольственные, демографические, преступные, трудовые показатели, показатели уровня жизни и прибылей населения).

В системе управления уровнем экономической безопасности желанно иметь некоторое количество критериев, по оценке всякого риска [2]. Такое состояние приводит к пониманию производства всеобщих методических подходов в определении критериев и выработке по ним пороговых значений либо границ без рискованного функционирования экономической системы. К примеру, Правительство Кыргызской Республики отмечает, что экономическая безопасность является важнейшей комбинированной частью государственной политики Кыргызской Республики [3].

Основными моментами в деле её обеспечения являются

- поддержание типичных условий жизнедеятельности населения;
- обеспечение нужными источниками всех направлений экономики;
- разработка условий и предпосылок для стабилизации и последующего улучшения экономики и её охрана от воздействия внешних и внутренних угроз.

Как и любая иная экономическая категория, экономическая безопасность описывается системой показателей. Это объясняется тем, что всякий из основных индикаторов угроз экономической безопасности связан с оценкой ситуации в определенной области.

В целом система показателей разрешает количественно определить границы неопасного улучшения экономики.

Одним из ведущих показателей, определяющих финансовую защищенность Кыргызской Республики, является, во-первых, валовой внутренний продукт (ВВП), который представляет собой совокупную рыночную цену финальных продуктов и предложений, выработанных на территории государства за год. Следует акцентировать внимание на номинальном и реальном ВВП. Номинальный ВВП находится в зависимости от перемен индекса стоимости и прибыли рассматриваемой экономики, и возрастает при инфляции в связи с увеличением цен на продукцию и сервисы. И напротив, снижается при дефляции в связи с снижением стоимости. В реальном ВВП учитывается, в какой степени увеличение ВВП обуславливается реальным увеличением производства, а не ростом стоимости продукции за счет роста цен. Реальный ВВП равен отношению между номинальным ВВП и целевым уровнем цен [6].

Его можно измерить как в ценах всякого года, взятого за базовый год. Это дает возможность верного сравнения произведенного объема ВВП. Именно реальный ВВП показывает правдивый рост или падение в производстве ВВП. Для выяснения этого процесса на таблице 1 сравним производство ВВП Кыргызской Республики за 2019-2022 годы.

Таблица 1

Структура производства и темпы роста реального ВВП на 2019-2022 годы[6]

	2019 г.	2020 г.	2021 г. ожд.	2022 г. прогноз	Средний за 2020-2022 гг.
ВВП в текущих ценах (млн. сомов)	600587,4	667062,0	708363,8	756572,8	
ВВП по секторам (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- сельское хозяйство	11,3	10,8	10,8	10,6	10,7
- промышленность	18,8	18,6	18,2	18,7	18,5
- строительство	9,1	9,3	9,7	9,9	9,6
- услуги	46,7	47,2	47,3	46,5	47,0
- чистые налоги на продукты и импорт	14,1	14,1	14,1	14,2	14,1
Темпы реального роста ВВП (%)	4,0	5,0	3,4	4,7	4,4
ВВП без учета предприятий по разработке месторождения Кумтор	3,8	5,6	4,1	4,0	4,6
Темпы реального прироста выпуска валовой продукции по отраслям (%)					
- сельское хозяйство	3,0	3,7	3,3	3,3	3,4
- промышленность(1)	5,0	4,6	1,6	7,6	4,6
- строительство	9,0	11,7	9,1	8,7	9,8
- услуги	3,0	4,4	3,4	3,0	3,6

Иным показателем финансовой защищенности является состояние государственного бюджета.

Вспышка эпидемии коронавирусной инфекции COVID-19 в республике привела к отрицательным итогам фактически для всех направлений экономики, что негативно сказалось на поступлениях прибыльной части бюджета. В связи с чем появилась необходимость внесения изменений в бюджет 2020 года.

Так, доходы государственного бюджета на 2020 год согласно Закону Кыргызской Республики «О внесении изменений в Закон Кыргызской Республики «О республиканском бюджете Кыргызской Республики на 2020 год и прогнозе на 2021-2022 годы» от 8 июня 2020 года № 60 снижены в сопоставлении с утвержденным бюджетом на 29,8 млрд сомов и определены в сумме 153,9 млрд сомов.

Налоговые доходы государственного бюджета прогнозируются в сумме 94,6 млрд сомов, полученные формальные трансферты – 12,8 млрд сомов и неналоговые доходы – 29,1 млрд сомов [6]. В Кыргызстане, как свидетельствует таблица 2, государственный бюджет является стабильно дефицитным.

Таблица 2

Показатели формирования государственного бюджета и государственного долга КР [8]

	2019	2020
Доходы государственного бюджета в процентах к ВВП	167,3 млрд 28,4%	153,9 млрд
Расходы государственного бюджета в процентах к ВВП	191677,8 млн 28,7%	157979,8 млн 23,7%
Государственный внешний долг в млн долл. США	4587,30	4928,67

Ещё одним показателем, отрицательно влияющим на состояние экономической безопасности, является уровень бедности населения Кыргызской Республики (табл. 3), высокий уровень которого является угрозой экономической безопасности и причиной роста социальной напряженности в обществе. Степень крайней бедности в 2020 году составил 0,9 процента и возрос по сравнению с предыдущим годом на 0,4 процентных пункта. За чертой бедности проживали 59,2 тысячи человек, из которых 87,2 процента являлись жители сельских населенных пунктов.

Крайняя бедность не наблюдалась в Ошской и Таласской областях, а также в городе Ош. В Иссык-Кульской области уровень бедности снизился на 0,9 процента. Рост крайней бедности замечен в Нарынской (на 2,0 процентных пункта), Баткенской (на 1,3 процентных пункта), Чуйской (на 1,1 процентных пункта) и Джалал-Абадской (на 0,9 процентных пункта) областях, а также в городе Бишкек (на 0,3 процентных пункта) [6].

В структуре среднедушевых располагаемых доходов доля заработной платы составила 40,6 процента, персональной трудовой деятельности – 14,5 процента [6]. Необходимо отметить, что более 12 процентов прибыли приходится на трудовую активность населения, осуществляемую за пределами Кыргызской Республики. Доля доходов от трудовой деятельности, производимый за пределами страны, в общих доходах домашних хозяйств Баткенской области составила 29,3 процента, Ошской области – 20,4, Джалал-Абадской области – 21,6, Чуйской области – 6,2 процента и города Ош – 7,2 процента [6].

Воздействие внешнего фактора на благосостояние населения южных регионов очевидно. На основе расчетов, при исключении доходов трудовых мигрантов из стоимости потребления, уровень бедности в среднем по республике возрастает с 25,3 до 34,6 процента. При этом, бедность в Баткенской области увеличивается с 34,7 до 53,6 процента, Ошской – с 18,8 до 37,6 процента, Джалал-Абадской – с 37,2 до 50,2 процента, Чуйской области – с 25,4 до 29,4 процента, городе Ош – с 14,7 до 24,2 процента, в то время как в остальных регионах она меняется не так значительно [9].

Таблица 3

Уровень бедности без учета доходов от трудовой деятельности за пределами Кыргызской Республики (в процентах к численности населения) [9]

	2016	2017	2018	2019	2020
Кыргызская Республика	31,5	34,0	32,2	31,2	34,6
Баткенская область	53,6	60,2	54,6	53,7	53,6
Джалал-Абадская область	39,9	43,0	44,9	42,4	50,2
Ысык-Кульская область	25,2	25,3	24,4	26,8	29,1
Нарынская область	37,8	29,2	30,6	28,5	36,8
Ошская область	36,3	32,5	36,1	37,7	37,6
Таласская область	18,1	21,6	24,0	16,5	17,8
Чуйская область	31,0	36,7	19,5	24,9	29,4
г. Бишкек	9,8	15,9	15,6	11,9	16,9
г. Ош	28,9	41,5	42,1	26,9	24,2

Существенное влияние доходов трудовых мигрантов оказывают на крайнюю бедность, при исключении которых уровень крайней бедности возрастает с 0,9 до 10,0 процента [9].

Таким образом, можно сказать, что в Кыргызстане имеются большие проблемы экономической и социальной сфере, большая часть населения страны, это оказавшиеся в нелегких жизненных ситуациях, но социальная защита и социальная помощь не выполняет свои обязанности и не оказывает серьезного влияния на изменение ситуации в лучшую сторону. И население не устраивает такое положение.

Для уменьшения действия факторов, снижающих экономическую безопасность, и обеспечения стабилизации макроэкономических показателей разрабатываются и осуществляются программы устойчивого развития экономики,

важное место в которых уделяется вопросам наращивания экономического потенциала путем увеличения инвестиционных вложений в экономику и повышения эффективности от этих вложений. Собственных инвестиционных ресурсов недостаточно, республика испытывает инвестиционный дефицит, и чтобы его преодолеть, необходимо сформировать благоприятный инвестиционный климат в стране.

Таким образом, экономическая безопасность является главной составной частью национальной безопасности. Рассмотрев основные показатели экономической безопасности КР, были выявлены существующие и потенциальные угрозы экономической безопасности на современном этапе развития, среди них:

- Нестабильный, низкий рост ВВП, который обеспечивается за счет деиндустриализации экономики
- Ежегодно ухудшающиеся демографические показатели за счет трудовой миграции значительной части экономически активной части населения, преимущественно молодых возрастов.
- Низкий уровень доходов, треть населения являются бедными
- Высокий уровень нерегистрируемой безработицы и теневой занятости
- Дефицит бюджета и ежегодный рост госдолга
- Рост уровня экономической преступности, взяточничества и коррупции
- Отсутствие должной социальной помощи незащищенным слоям населения [5].

Кроме того, важным фактором, снижающим экономическую безопасность, является политическая, экономическая, правовая и общественная нестабильность, что негативно сказывается на социально-экономических процессах в стране. В силу произошедших в недавней истории страны двух революционных смен действующей власти, в мире сложилась репутация, что Кыргызстан – это политически и социально-экономически нестабильное государство, где нередко государственная политика и законы не соответствуют друг другу, отсутствует преемственность в принимаемых решениях [5].

Последние события в мировой практике показывают, что страны Центральной Азии находятся в центре внимания всего мира. В этой связи Кыргызская Республика должна воспользоваться благоприятно сложившейся ситуацией и сделать все возможное для обеспечения экономической безопасности страны.

Литература

1. Агрба З. Теоретические основы экономической безопасности государства в инвестиционной сфере // Государственная служба. – 2015. – № 3 (95). – С. 104-107.
2. Акбашева А.А. Анализ существующих методик оценки финансового состояния предприятия как инструмента обеспечения его экономической безопасности / А.А. Акбашева, Е.А. Яицкая // Вестник Воронежского государственного университета инженерных технологий. – 2020. – С. 327-334.
3. Исраилова Э.А. Трансформация национальных экономических интересов страны в рамках национальной экономической безопасности в межстрановых взаимодействиях // Экономические отношения. – 2017. – № 1. – С. 9-16.
4. Полухина А.В., Савенко Е.И. Исследование угроз национальной экономической безопасности России: социологический опрос // Экономические отношения. – 2014. – № 1. – С. 21-26.:
5. Мизюркина Л.А., Сафронова О.Н. Проблемы и особенности обеспечения национальной продовольственной безопасности // Продовольственная политика и безопасность. – 2015. – № 3. – С. 127-142.
6. НПА «Основные направления фискальной политики Кыргызской Республики на 2020-2022 годы» к постановлению Правительства КР от 12 сентября 2019 года №469.
7. Шпилевская Е.В., Экономическая безопасность страны: угрозы и пути ее обеспечения. – 2016. – №5(47). – С. 188-193.
8. Национальный статистический комитет КР; Открытые данные; Раздел: Гос. бюджет и кредитование; доходы гос. бюджета, расходы гос. бюджета, гос. долг.
9. Национальный статистический комитет КР; Информационный бюллетень КР по продовольственной безопасности и бедности, Бишкек 2021.

Күдретбай Қ., 2 курс студенті, «Қаржы»

Ғылыми жетекшісі:

магистр, Алашбаева Н.М.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАНДА ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДІҢ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖЕТІЛДІРУ

Аңдатпа. Мақалада цифрлы технологияны пайдалану қаржылық эконимканың саласының бизнес-стратегиясын толығымен өзгеріске әкелетіндігі мен Цифрлық технологиялардың жұмыс атқару уақытында қаржылық институттар іс-әрекеті операцияларының біршама өсіруге мүмкіндіктер ала алатындығы жазлған.

Қаржылық салаларда технология блокчейнді орнатудың пайдасы Қазіргі уақытта қаржылық қызмет атқаратын нарықтық экономикада ауыз толтырып айтатындай өзгерістерге жетелейтін 4 нақты себептер бар. Сонымен қатар,

әлемде цифрлық қаржылық қызметтер үлесінің одан әрі өсуінің үлкен әлеуетін айғақтайтын мынадай үрдістер байқалады: - 2020 жылы банк клиенттерінің 30-55%-ы мобильді Банктің пайдаланушылары болса; - Қаржы ұйымдарының 85%-ы әріптестік санының артуын күтуде, алдағы 3-4 жылда финтех-компаниялармен; 7- Қаржы ұйымдарының 58%-ы өз бизнесі стратегиясының негізіне цифрлық трансформацияны енгізді; - финтех-компаниялардағы инвестициялар 2019 жылы 25,8 млрд АҚШ долл. құрады (2020 жылдың бірінші жартыжылдығында – 12,7 млрд Бұл 2018 жылғы деңгейден екі есе жоғары және финтех индустриясының жоғары өсу қарқынын көрсетеді [1]. Үндістан, Қытай, Ұлыбритания, Швеция, Сингапур және т.б. сияқты инновацияларды дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасайтын елдер жоғары технологиялық салаларға инвестициялар үшін тартымды бола бастайды, бұл өз кезегінде елдің экономикалық өсуіне оң әсер етеді. Цифрлық қаржы кеңістігінің тиімді және қауіпсіз дамуы мен жұмыс істеуі үшін оның барлық қатысушылары деңгейінде үйлестірілген ішараларды іске асыру, сондай-ақ бір жағынан уақтылы пропорционалды реттеу қажет, қаржы жүйесінің тұрақтылығын сақтау және тұтынушылардың құқықтарын қорғау, ал екінші жағынан-цифрлық инновацияларды дамытуға және енгізуге жәрдемдесу [2].

Цифрлық технологиялардың дамуымен киберқауіптердің өсуіне байланысты тәуекелдер де туындайтынын атап өту маңызды, олар жедел және уақтылы мониторингті, олардың алдын алу не олардың ықтимал салдарларын барынша азайту жөніндегі тиісті шараларды анықтауды, бағалауды және әзірлеуді талап етеді. Технологиялық өзгерістердің жылдамдығы реттегіштерден икемділікті талап етеді. Мемлекеттің қаржы нарығында цифрлық технологияларды дамытуға белсенді қатысуы цифрлық экономиканы дамытудың негізгі факторларының бірі болып табылады. Қаржылық технологиялардың әртүрлі функцияларына байланысты олардың айырықша түрлерімен ерекшеленеді: RegTech (Regulatory technology) – банктердің қаржы талаптарды орындау тиімділігін арттыру мақсатында сондай-ақ тәуекелдерді азайту[3].

Бұл 7 түрге KYC (know your customer) рәсімдерін жүргізу, күдікті әрекеттерді анықтау және алаяқтықтың алдын алу және т. б. жатады. - SupTech (Supervision Tech) – банктердің қаржы нарығына қатысушылардың қызметін қадағалауды арттыру мақсатында қаржы технологияларын пайдалануы. Мұндай технологияларға BigData, жасанды интеллект, бұлтты технологиялар, Машиналық оқыту жатады. Бұл технологиялар есептік ақпараттың сенімділігі мен сапасын арттыруға, нарық қатысушыларының деректері мен есептілігін цифрлық форматқа көшіруге, шешім қабылдау жүйесін жетілдіруге, клиентке мұқият талдау жүргізуге мүмкіндік береді.

Осы технологияларды дамыту мен қолданудың негізгі белгілері ретінде Қазақстанның банк секторының халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілік деңгейінің өсуін, қаржылық қызметтердің қол жетімділігінің, қауіпсіздігінің, сапасы мен құрамының өсуін, банк саласындағы шығындар мен тәуекелдердің төмендеуін атап өтуге болады. Банк саласындағы технологиялық жетістіктерді сипаттайтын инновациялық бағыттарды қарастырсақ. Негізгі заманауи цифрлық технологияларға бұлттар, жасанды интеллект, блокчейн, Big Data сияқты технологиялар жатады. Олардың тереңірек қарастырсақ:

1. Сандық банк. Сала көшбасшылары цифрлық банкке - банктік қызметтер мен өнімдердің өзіндік құнын төмендетуге мүмкіндік беретін процестерді ұйымдастыру тәсіліне қарай жылжып келеді.

2. Интеграциялық мүмкіндіктерді кеңейту. IT-инновациялардың ішінде сарапшылар интеграциялық қызметтердің кеңеюін және жаңа төлем жүйелерінің пайда болуын атап өтеді.

3. Жаңа төлем жүйелерінің пайда болуы. 2017 жылы кредиттік мекемелер Apple Pay және Samsung Pay, 2017 жылы – Android Pay Xiaomi Pay пайдалана бастады, бұл төлемдер мен төлем жүйелерінің неғұрлым ыңғайлы құралдарын қолдану үрдісі туралы айтады. Apple Pay және Samsung Pay 8 технологиялары бойынша төлем жасауды «Мир» карталарымен қолдау перспективасын жеке атап өтуге болады.

4. Ашық платформалар. Біздің әлем өзгеруде, жеделдетілуде және сыртқы сатушылар бұл өзгерістерге уақыт жоқ: тым көп қажеттіліктер, тым жоғары қарқын. Ақылға қонымды жол – банктерге негізгі және негізгі функционалдығы бар ашық платформаларды ұсыну. Банк өз бетінше дұрыс өзгерістер енгізеді, платформаны өз қажеттіліктеріне бейімдейді.

5. Жасанды интеллект жүйелері. Қазіргі уақытта банктердің байланыс орталықтарында қарапайым мәселелерді шешуге көмектесу үшін сөйлеу технологиялары мен жасанды интеллекттің қарапайым түрлерін қолдана отырып, робот-кеңесшілер қолданылады. Инвестицияларды автоматты түрде басқару үшін робоздайзерлер қолданылады. Бұл ретте, өте перспективалы технологиялар өздігінен оқуға қабілетті және деректердің үлкен ауқымдарын өңдеу негізінде күрделі шешімдер қабылдауға көмектесетін жасанды интеллект жүйелері болып табылады.

6. Банк клиенттері үшін сәйкестендіру мен аутентификациялаудың бірыңғай жүйесін (АСИА) енгізу, ХҚЕС бойынша есептілік үшін XBRL пайдалануға көшу, көп факторлы авторизациялау үшін биометриялық деректерді (саусақ іздерін, дауысты, көздің мөлдір қабығын және т.б.) қолдану.

7. Мобильді және интернет-банктерді дамыту. Банктердің мобильді қосымшалары мен интернет-банктер үнемі өз мүмкіндіктерін кеңейтеді, ыңғайлы және озық болады. Алайда, сонымен бірге клиенттердің қауіпкерлерінің саны да артып келеді. Бұл өз кезегінде осы қаржы өнімдерінің даму парадигмасын өзгертеді.

8. Big Data-бұл сан түрлі форматтағы ақпараттың үлкен көлемін өңдеуге мүмкіндік беретін технологиялар. Инновация әлеуетті тұтынушылар туралы ақпарат жинауға және оның артықшылықтары мен ерекшеліктеріне сүйене отырып, ең тартымды ұсынысты қалыптастыруға мүмкіндік береді. McKinsey зерттеу нәтижелері бойынша Big Data 25% қаржы индустриясына, атап айтқанда кредиттік ұйымдар мен сақтандыру компанияларына тиесілі. Технология банктердің 75%-ына жаңа клиенттерді тартуға, барлық ұсыныстарды жекелендіруге, олардың адалдығын сақтауға мүмкіндік береді.

9. Блокчейн. Бұл жүйеге қатысушылардың барлық транзакциялары туралы ақпаратты «блокчейн» түрінде сақтайтын таратылған мәліметтер базасы. Бұл технологияның дәстүрлі банктік транзакциялардан басты артықшылығы – делдалдардың болмауы, өйткені блокчейннің орталық органы жоқ, ал операцияларды қатысушылардың өздері тексереді. Блокчейннің мүмкіндіктерін бүкіл әлемдегі банктер бағалады, өйткені бұл технология әр клиентті анықтауға және алаяқтық пен ақшаны ұрлауға жол бермеуге көмектеседі. Сондықтан банк саласында осы технологияны дамытуға ен-

гізілген қаражат көлемі қазірдің өзінде 850 млн долларға жетті (2018 жылдың соңындағы деректер). Қаржы саласына енгізілген Blockchain технологиясы революциялық өзгерістер әкеледі. Көптеген ғалымдар мен қаржылық сарапшылар банктің рөлі мен оның делдал ретіндегі функциясының толық өзгеруі туралы айтады [4].

Соңғы бірнеше жылда нарыққа банк саласын түбегейлі өзгерткен көптеген инновациялар енгізілді. Ресей нарығында бұлтты технологиялар басты рөлдердің бірін ала бастады, оны ірі ұйымдар ғана емес, сонымен қатар шағын және орта бизнес те байыпты зерттей бастады. 10 Банктер заманауи цифрлық инновацияларды енгізудің негізгі артықшылықтары келесідей: кез-келген мерзімді, күнделікті міндеттерді орындау шығындарын азайту; банк өнімдері мен қызметтерін саралау; клиенттерді ұстап қалу тиімділігін арттыру; жаңа банк өнімдерін енгізуден қосымша кіріс, сондай-ақ бұрыннан барларын жақсарту жолдары болады. Қазіргі уақытта коронавирус пандемиясы кезеңінде Қазақстанның қаржы секторының дамуына мынадай мегатрендтер әсер етуде. Біріншіден, Бұл бизнес тиімділігін арттыру мақсатында дәстүрлі бизнес-модель бар қаржы ұйымдарында жаңа технологияларды белсенді қолдану. Екіншіден, бұл онлайн-сервистерді артық көретін қаржылық қызметтерді тұтынушылардың жаңа буынын қалыптастыру. Үшіншіден, бұл дәстүрлі ойыншылардың (disruptive business models) нарық үлесін өсіру және технологиялық компаниялардың (Fintech, BigTech) қаржылық қызметтер нарығына шығу мақсатында жаңа технологияларды қолдану есебінен бизнесмодельді трансформациялау.

Блокчейн-көптеген сарапшылардың пікірінше, болашақта қаржы саласын айтарлықтай өзгертетін перспективалы технология. Оны дамытуға банк саласы мен мемлекеттік құрылымдардың көптеген ұйымдары, қатысушылары белсенді қатысады. Блокчейн технологиясы бойынша барлық операциялар: транзакциялар, мәмілелер туралы ақпарат, меншік құқығы және басқа да деректер туралы ақпарат ерекше сақталатын мәліметтер базасының түрін түсіну әдетке айналған. Бұл технологияның қаржылық операциялардың дәстүрлі әдістеріне қарағанда келесі артықшылықтары бар:

- блокчейн базасында әртүрлі қаржы құралдары құрылуы мүмкін, олар: криптовалюталар, ұлттық цифрлық валюталар, сондай-ақ операциялар мен мәмілелер бойынша деректер жиынтығы;
- технологияның ерекшелігі барлық алдыңғы иелер туралы ақпарат алу мүмкіндігі болып табылады, бұл қаржы нарығындағы операцияларды жүргізудің ашықтығын арттырады;
- операциялардың жоғары жылдамдығы. Мысалы, классикалық нұсқада муниципалды облигацияларды шығару кезінде көптеген делдалдарды тарту қажет, заңгерлер, сақтандырушылар, банкирлер.

Жақын арада блокчейн барлық бей-жай процестерді оңтайландырып қана қоймай, қаржы саласына қарапайымдылық, ашықтық пен тиімділік әкелетін цифрлық қоғамдарының негізгі құралдарының бірі болуы тиіс.

Болашақта Blockchain технологиясы қаржылық қызметтер саласынан басқа көптеген әлеуетті қосымшаларға ие және мемлекеттік және муниципалды басқару, денсаулық сақтау, өндіріс, жеткізілім тізбегін басқару, мазмұнды тарату, аутентификация және т.б. сияқты салаларда қолданылады. 1-ші кестеде Blockchain технологиясын қолданудың қаржылық емес және қаржылық емес бағыттары және оны нақты жүзеге асыру көрсетілген.

1-кесте

1-Blockchain технологиясын қолдану бағыттары*

Нарықтық қаржы саласында	Қаржы саласында емес
Деректер қоймасы: Storj, pir Nova	Аутентификация мен авторизация: TheRealMcCoy, Degree of Trust, Everpass, BlockVerify
Сауданы платформалары: Equity Bits, Spritzle, Coins-e, DxMarkets, MUNA, KRAKEN, Bitshares	Жүйелік инфрақұрылым мен API
Бірегей пайдалану : LaZooz	Блокчейн lot: Filament, Chimera, ePlug
Аудысымдар 2P2: Btcjam, Codius, Bitbond, BitnPlay, DeBuNe	Қосымшаны дайындау: Assembly Қозғалмайтын мүлік: Factom
Ақша ауыстыру және айырбастау: Coinbase, BitPesa, Ripple, Stellar, Kraken, Fundrs.org, MeXBT, Cryptosigma	Бағалы тастар тастар: BitShares, RealAssetCo. Смарт-контрактылар: Otonomos, Mirror, Symbiont Сандық сәйкестік: ShoCard, UniquID Тағы басқасы Augur, FollowMyVOTE, Bithealth

* Дерек көзі [5] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Блокчейн қаржы жүнесінің көптеген кемшіліктерін жоюға көмектеседі.

Шотландия корольдік Банкі Ripple хаттамасының тәжірибелік бағдарламасын іске қоспақшы. Hemic Fidor Bank клиенттерге бірнеше валютада арзан бағамен ақша аудару қызметін ұсыну үшін Ripple Labs серіктестігін құрды. Қазақстанда Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі жаңа технологиялық жоба – Invest Online жүйесі шеңберінде блокчейн технологиясын іс жүзінде қолдануды жүзеге асырды. Жүйе азаматарға құнды қағаздарға, соның ішінде мобилді қосымша арқылы инвестициялауға мүмкіндік береді. Блокчейн бағалы қағаздармен операцияларды есепке алу және олар бойынша меншік құқығын растау үшін қолданылады [5].

Зерттеуді қорытындылай келе ең дамушы қаржылық технологиялар мыналар болып табылады:

- Big Data және деректерді талдау; мобилді технологиялар;
- жасанды интеллект;
- роботтандыру;
- биометрия;

- блокчейн технологиясы.

Сандық технологияларды қолдану банктердің, мемлекет пен клиенттердің өзара іс-қимыл жасау мүмкіндігін оңтайландырады. Ол банк қызметтерін көрсетудің жаңа әдістерін кеңінен енгізуді қамтиды. Банк практикасындағы бұл өзгерістер клиенттерге банктік қызмет көрсетуді жетілдіруге және цифрлық технологияларды пайдалана отырып, көрсетілетін төлем қызметтері нарығын одан әрі дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға бағытталған.

Әдебиеттер

1. Kalmykova E.Y., Ryabova A.V. The Influence of Information Technologies on Financial Market // Advances in Computer Science Research. – 2016. – Vol. 51. – P. 388-392.
2. Цифровые дивиденды. Всемирный банк. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/wdr2020> (дата обращения: 16.12.2020).
3. Selvam M., Kalyanasundaram P. IT Enabled Services and ICT Industry: Growth&Determinants. Global IT. [Электронный ресурс]. URL: http://www.globalbizresearch.org/Chennai_Symposium/conference/pdf/C549.pdf (дата обращения: 23.11.2018).
4. Shukla R. Banking digitalization, revolution, a way forward. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.happiestminds.com/wpcontent/uploads/2016/11/Banking-Digitalization-Revolution-A-way-forward.pdf> (дата обращения 01.11.2018).
5. Жанбозова А.Б. Развитие электронной коммерции в условиях пандемии: вызовы для мира и Казахстана. Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции и перспективы развития национальных экономик в условиях вызовов мировой пандемии», г. Нурсултан 2020.

Carlos H., 2 course KANGAM University
Research advisor:
senior lecturer, **Mi Heun Kim**
South Korea, Yongin c., Korea

IMPROVING FINANCIAL REPORTING IN THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS

Annotation. *This paper analyzes the basis of small and medium-sized businesses, aspects of classifying enterprises as small businesses. The ways of formation of financial statements are outlined. Proposals have been made to improve standards for small businesses.*

The relevance of the topic is beyond doubt, because the financial statements of a small enterprise are a source of information about the life indicators of subjects, on the basis of which an analysis of financial and economic activities is carried out, the solvency and investment attractiveness of consumption are assessed, and SMEs are supported.

In the conditions of the formation of market relations, it is practically impossible to manage the economic mechanism of management without taking into account the current economic situation.

The stability of the country's economy depends on the level of development of small businesses. In order for things to develop quickly in the future, it is necessary to create the right conditions for development and financial catastrophe. To achieve the goals, an understanding of the property and financial position is required, because it is these considerations that are the basis for making a decision to provide access to banks and investors to place in their funds. The information provided must be true and objective.

The characteristics of the property and financial position of an economic entity are the indicators of financial statements, the completeness and reliability of which is of decisive importance for the development of small businesses.

A successful small business affects effective demand in the economy, reduces social tension. Many sectors of the economy are largely represented by small businesses, for example, in trade, public catering, and personal services. For small businesses, the utmost simplification of accounting procedures without causing loss to the implementation of the tasks set for the economic entity, given the limited financial resources, becomes especially relevant. A small business has the right to choose the form of accounting itself based on the needs of its activities and management, their difficulties, and the number of employees. One of the main problems for most small businesses is the lack of a proper understanding of the needs of the accounting organization. Accounting policy is developed most often ill-conceived, without a comprehensive analysis, that is, exclusively for the tax inspectorate [1].

In addition, accounting information on the activities of small enterprises is necessary:

- to state bodies for the formation and implementation of an effective policy of state support for small businesses;
- for credit institutions when making decisions on issuing a loan;
- as well as potential investors, such as small agricultural enterprises and small innovative enterprises.

Currently, small businesses that apply the simplified taxation system may not keep accounting records and do not apply double entry. At the same time, most of them continue to keep accounting records of all objects.

All of the above is confirmed by the results of a study of the current practice of accounting and reporting by small businesses operating in various sectors of the economy:

- performance of construction and installation works;

- provision of communication services;
- public catering;
- trade;
- hotel business.

Some of them are on the general taxation system, keep accounting records using the computer program «1C Accounting», using double entry and generating accounting statements in an abbreviated form, permitted for small businesses [2].

The widespread use of these measures by small businesses has formed a clearly articulated trend towards maximum simplification of accounting processes, the positive result of which is a significant reduction in the costs of this category of economic entities for accounting, tax and statistical accounting. The development of this trend is actively supported in business circles, some representatives of which believe it is likely to solve the problem even more radically, freeing small businesses from the obligation to keep accounting records and provide financial statements [3].

IFRS for SMEs contains rules for all accounting items and does not require the use of the full set of IFRS by the preparers of financial statements of small and medium-sized enterprises. It left only one reference to full IAS 39 Financial Instruments: Recognition and Measurement. Thus, small businesses have the choice of whether to apply the full set of IFRS or IFRS for SMEs [4].

The IFRS for SMEs is based on the full version of IFRS, the principles of which are significantly simplified. All proposed changes have been carefully reviewed for the usefulness of the information received and whether the cost savings are comparable to the potential benefits. In particular, the simplification of recognition and measurement rules under IFRS for SMEs affected the following accounting items:

1. Fixed assets and intangible assets are not subject to revaluation and must be accounted for at cost less accumulated depreciation and impairment losses.
2. The useful life, as well as the depreciation method for items of property, plant and equipment and intangible assets should be reviewed only in the event of a significant change in the expected pattern of consumption and the timing of consumption of future economic benefits from the item of property, plant and equipment (intangible assets).
3. Intangible assets with an indefinite useful life, as well as goodwill, are amortized over 10 years.
4. An entity should recognize research and development expenses as expenses of the current period (when they were incurred), without their capitalization.
5. The principles and rules for accounting for financial instruments have been simplified, including the procedure for derecognition and measurement, as well as hedge accounting.
6. Investments in associates and joint ventures may be valued at actual costs (unless the fair value model is applied where public market quotations exist).
7. Borrowing costs should be recognized as an expense in profit or loss in the period in which they are incurred.

In my opinion, when developing a general concept of accounting for domestic small businesses, it is important to analyze the information needs of real users, the demand for accounting information when making various management decisions. The differences between small and medium-sized enterprises predetermine the need to develop different approaches to accounting for small and medium-sized enterprises.

According to the new standard, only two forms are required to be provided: a balance sheet and a statement of financial results, but unlike the latest recommended abbreviated forms in Kazakhstan legislation, they must contain the entire list of items of information that will be presented as a reflection of business transactions for a set time and will not require detailing in an explanatory note. A small business entity is exempted from submitting interim accounting reports, while annual reports are submitted within the time limits set by the legislation of the Republic of Kazakhstan. The standard also reflects the procedure for correcting errors identified in the reporting. In the context of globalization, Kazakhstan strives to improve its economy by bringing accounting legislation to international standards, since the effectiveness of business formation in the current environment largely depends on the quality of the information provided about the activities of the entity. It should not be forgotten that the Kazakhstan market conditions differ in many respects from the world ones, and for the successful functioning of the organization in them, it is necessary not to fully apply international practice, but to borrow only that part that will give a positive result.

References

1. Mejdunarodnye standarty finansovoi otchetnosti (IFRS) dlya predpriyatii malogo isrednego biznesa.
2. Dolgih Yu.N., Savostina O.V. Konflikty v rabote buhgaltera i napravleniya ih ustraneniya // Mejdunarodnaya konferenciya studentov, spirantov, molodyh uchenykh «Vesennie dni nauki VShEM» 18-21 aprelya 2018 g. 2018. – S. 16-18.
3. Dolgih Yu.N., Savostina O.V. Osobennosti audita malyh predpriyatii V sbornike: Uchetno-analiticheskie instrumenty issledovaniya ekonomiki regiona. Sbornik materialov III Mejdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferencii. Mahachkala, 2020. – S. 172-175.
4. Dolgih Yu.N., Savostina O.V. Osobennosti provedeniya audita na predpriyatiyah malogo biznesa V sbornike: Vesennie dni nauki. Sbornik dokladov Mejdunarodnoi konferencii studentov i molodyh uchenykh. Ekaterinburg, 2020. – S. 59-62.

Бірімжанов Д., студент 3 курса
специальности «Маркетинг»
Научный руководитель:
к.э.н., проф., **Дарибаева А.К.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ МАРКЕТИНГА В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. В статье рассмотрены содержание, тенденции развития маркетинга в Казахстане. Особое внимание уделено как фирмы активно меняли сферу продвижение. Как покупатели активно меняли способы взаимодействия с товарами. Как они стали более придирчивыми при покупке товаров.

Маркетинг как ключевая деятельность для любой сферы бизнеса в последнее время динамично развивается, особенно интернет маркетинг. В настоящее время никто не может точно сказать, что нас ожидает завтра. Какие тренды могут появиться, а какие рекламные проекты уже не актуальны.

Стоит отметить, что, начиная с 2000-х годов мир начал сильно развиваться, появились сенсорные телефоны, которые уже почти частично заменили нам компьютеры. Каждый второй человек уже имеет свою страницу в популярных социальных сетях. И никто в то время не мог представить, что бизнес уже можно будет вести на телефоне.

Сейчас после окончания карантина, люди могут спокойно переходить на оффлайн сегмент без каких-то потерь. Но потребители по сравнению с началом 2019 и 2020-2021 годов уже имеют совершенно другие приоритеты при покупках.

К примеру, можно представить, что человек хочет купить кроссовки в городе Нур-Султан, и он ищет аккаунт в Instagram. Но он может опасаться, что размер ему не подойдет, а возврат делать очень сложно и возможно потребует много сил и времени.

Теперь в 2022 году у покупателей есть возможность просто выбрать себе нужный товар, обдумать и прийти магазин чтобы потрогать товар, оценить качество перед покупкой.

Первостепенная задача в условиях после кризиса, вызванного пандемией и закрытием торговых точек – это возможность не заработать, а менять свою тактику и, самое главное, коммуникацию с клиентом, что станет новым долгосрочным ориентиром и после пандемии.

Новые инструменты, которые стали распространёнными в условиях карантина, является видеостриминг и сторителлинг – это особый талант писать истории таким образом, чтобы человек сам пришел к нужному выводу.

Анализ трендов, связанных с розничной торговлей позволили выявить пять основных тенденций, которые актуальны в 2022 году:

1. Потребители часто посещают интернет-магазины из позиций любопытства.
2. Покупатели внимательно выбирают бренды.
3. Клиенты стали более требовательны к качеству товаров.
4. Потребители привыкли к разнообразным вариантам доставки любых товаров.
5. Покупательский спрос остается стабильно растущим.

После режима самоизоляции потребители ищут замену привычным покупкам. Но при этом надо отметить, что после карантина магазины снова открыты, вместе с тем, тренд на онлайн-покупки сохранился.

Товаропроизводителям необходимо искать возможности для разработки спецпредложений даже для тех категорий товаров, где промо-коды традиционно не используются.

В 2021 году рекламный рынок Казахстана продемонстрировал рост по сравнению с 2020 годом. Главными причинами положительной динамики стали постепенное восстановление экономики в постковидный период и отложенный эффект 2020 года, когда многие текущие и новые рекламодатели переносили свои старты, но осуществили их в 2021, адаптировавшись к новой реальности на фоне восстановления потребительского спроса.

Таким образом, основные тренды маркетинга в Казахстане:

1. Маркетинг сильно эволюционировал в последние время в связи с цифровизацией экономики, а также применяются новые западные методы работы с клиентами, которые казахстанские компании активно адаптировали под местные условия.

2. Маркетинг получил огромный скачок в развитии особенно в условиях карантина, когда оффлайн продажи стали невозможными, оценив преимущества онлайн продаж, казахстанские бизнесмены стали приглашать специалистов по цифровым технологиям и активно применять цифровые инструменты маркетинга.

3. Значительное развитие получили интернет покупки, доставка товаров, анализ воронки продаж, даже ивент мероприятия стали развиваться в онлайн режиме.

4. Многие компании стали использовать чат-боты, пробовать новые платформы.

5. Получили развитие новые цифровые технологии как видеостриминг и сторителлинг.

6. Росту онлайн продаж способствовали платформы TikTok, казахстанской видеоплатформы Aitube.

7. Эти основные тенденции развития маркетинга в Казахстане сохраняются. Поэтому всем компаниям (и крупным, и небольшим) нужно находить баланс между долгосрочным планированием и быстрым реагированием на изменения потребностей.

В целом необходимо выделить, что основные тренды маркетинга в Казахстане пришли именно через развитие интернет маркетинга во время пандемии. Это основной толчок для развития маркетинга во всех отраслях, а особенно в интернет продажах через социальные сети. Считаем, что вышеуказанные тренды сохраняться в ближайшие годы и цифровые технологии в маркетинге будут развиваться в будущем такими же быстрыми темпами.

Литература

1. Багиев Г.Л., Тарасевич В.М., Анн Х. Маркетинг: Учебник для вузов; Под общей ред. Багиева Г.Л. – М.: Издательство «Экономика», 2016. – 703 с. [https://tourlib.net/books_others/bagiev.htm].
2. Беляев В.И. Маркетинг: основы теории и практики: учебник. – М.: КНОРУС, 2015. – 672 с. [https://dep_mkiso.pnzgu.ru/files/dep_mkiso.pnzgu.ru/belyaev_osnovi_teorii_i_praktiki.pdf].
3. Гайдаенко Т.А. Маркетинговое управление. Полный курс МВА. Принципы управленческих решений и российская практика / Т.А. Гайдаенко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Эксмо, 2016. – 496 с. [<https://altairbook.com/books/2270837-marketingovoe-upravlenie-polnyy-kurs-mba-principy-upravlencheskih-resheniy-i-rossiyskaya-praktika.html>]

Armanuly A., senior student at KAIST
Scientific advisor:
DBA, Khuanysh L.

UNIQUE FEATURES OF HR MANAGEMENT IN KOREA

Annotation. Nowadays HR management is one of the most crucial aspects of globally valuable companies' operation and development. Before establishing a high-quality and competitive business on the modern market, entrepreneurs must take actions in focusing on HR department. The reason of choosing South Korea in this article relies upon the fact that since the end of World War II, Korean government was able to accomplish a significant milestone in joining developed nations across the globe. Without any doubt many people, scientists would like to investigate this astonishing phenomenon and implement the acquired knowledge from HR management in Korea to their economy or private sectors.

Initially we must define what HR management refers to: briefly, it is the way of recruiting, hiring, and deploying personnel in a business field. To understand how HR management is operating in South Korea, first people should look at the development of economy in South Korea. As it is known Korea is a highly developed nation, in terms of nominal GDP, Korean economy proudly takes the 10th place in the world. That is why this type of developed and mixed economy is called “The miracle on Han River” and Korea is also one of the four Asian tigers due to the rapid development of its economy, which allowed the country to become a member of OECD (The organization for economic co-operation and development). South Korea is noteworthy for transforming its economy from an undeveloped to a developed, high-income country in a few generations. Following the Great Recession, South Korea remains one of the world's fastest growing industrialized countries. It is one of the Next Eleven countries, which have the potential to dominate the world economy by the middle of the twenty-first century.

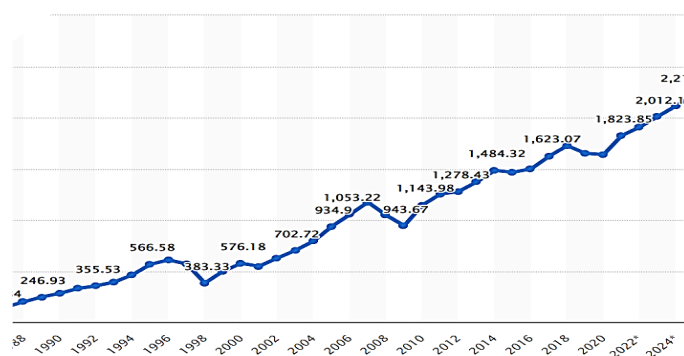

Figure 1. The progress of Korean economy over the years

Talking about the workforce in Korea, one should mention that the workforce is highly educated, professional, and competent in their field of interest. Since Korean culture is obsessed with a big demonstration of competition starting from elementary school through the entire life, many graduates, and post-graduates have higher career expectations compared to other countries. Moreover, it has been noted that the pursuit of post-graduate degrees to be the highest in the East Asian-Pacific region.

What about unique strategies of recruiting these university graduates in South Korea? Influential companies like Samsung, LG focus on hiring only fresh graduates due to reasons of more superior intellectual capacity as well as creativity. Unlike many countries, women are equal at workplaces and make up 42% of population in South Korea. During the hiring process of Korean companies' relationships and networking matter a lot, which means family members, friends, and alumni, who are already working at a company might be good sources for referral. At the same time these large companies participate at workshops dedicated to student's preferences. Another option for professionals is searching through the web-links, including “Job Korea”, “Yahoo”, and other websites.

Recently, South Korean government has updated quarantine regulations upon tourists' arrival. For instance, self-isolation procedure is fully removed for the entrance to Korea starting from this April. Besides that, foreign employees with a sophisticated experience are allowed to occupy senior positions, and then there is an opportunity to get such work visas as E, F, and H categories, and they are issued for foreign workers in case-by-case basis depending on the country of the origin.

As a case study of HR management in South Korea, Samsung company was taken under a detailed investigation. The Samsung Group is a global South Korean industrial group based in Samsung Town, Seoul, South Korea. It is the largest South Korean chaebol, consisting of multiple related enterprises, the majority of which are combined under the Samsung name (business conglomerate). Samsung has the eighth greatest worldwide brand value as of 2020.

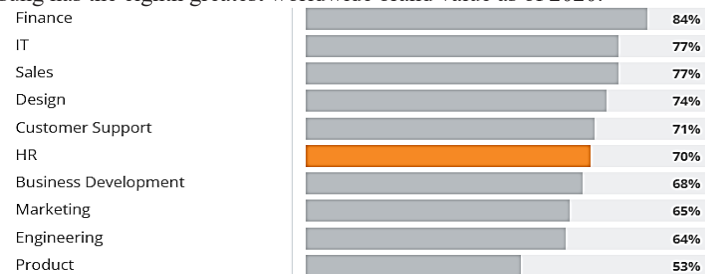

Figure 2. The rating of HR department at Samsung company by employees

The human resources team ranks their overall culture 70/100 which is 1% higher than the average overall culture rating of 69/100 provided by the entire company. Other notable culture scores are 84/100 from the Finance department, 77/100 from the IT department, and 77/100 from the Sales department.

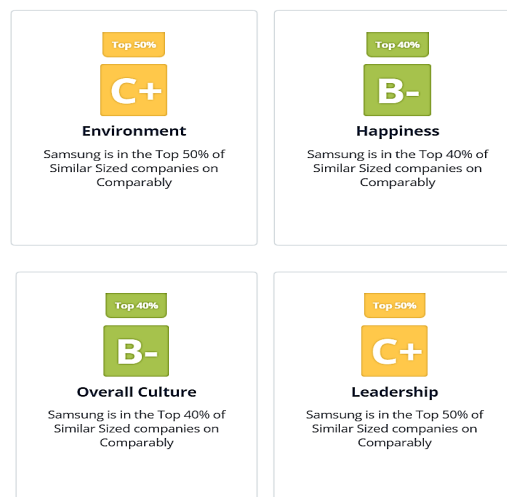

Figure 3. The employees' rating their environment, B means that the culture level is high

Some important information about uniqueness of Samsung company:

- System of governing is completely hierarchical
- Employees must follow employers' orders
- Companies are considered as sub-familial communities
- Certainty in responsibilities of each worker's role
- Loyalty towards companies

The human resources department of Samsung has a direct influence on the work environment. Employees give their work environment a C+ and are content at Samsung. When asked what they liked best about Samsung's culture and surroundings, one customer said, "Culture and environment are too nice".

References

1. Statista.com – <https://www.statista.com/statistics/263579/gross-domestic-product-gdp-in-south-korea/>
2. HR, Recruiting trends in south korea (2018), Ames Gross and Andrew Connor, Pacific Bridge, Inc.-https://www.shrm.org/resourcesandtools/hr-topics/global-hr/pages/hr_recruitinginsouthkorea.asp.
3. 2022 index of economic freedom – <https://www.heritage.org/index/country/southkorea>.
4. Comparably, Samsung company – <https://www.comparably.com/companies/samsung/human-resources>.
5. DESKLIB, HR MANAGEMENT AT SAMSUNG – <https://desklib.com/document/human-resource-management-tq26/>.
6. EMPLOYMENT 2021, SOUTH Korea – <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/employment-2021/south-korea/trends-and-developments/O8912>.

Потоцкая Н.
магистрант факультета экономики и управления
Научный руководитель:
к.э.н., доцент, **Тарасова Л.С.**
УО «Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы», Беларусь

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГУЛИРОВАНИЯ НАЛОГА НА ДОБАВЛЕННУЮ СТОИМОСТЬ

Аннотация. В статье рассмотрены особенности взимания налога на добавленную стоимость в зарубежных странах, проведен сравнительный анализ состава плательщиков, применяемых основных и льготных ставок по налогу в разрезе стран, налоговые системы которых, содержат НДС. С учетом проведенного исследования автором приведены причины широкого распространения налога на добавленную стоимость за рубежом. Сравнение практики налогообложения добавленной стоимости в Республике Беларусь с зарубежным опытом показало, что имеет место возможность совершенствования отечественного механизма ее налогообложения.

Несмотря на все проблемы, связанные с косвенными налогами, одним из самых распространенных в мире остаётся налог на добавленную стоимость (НДС, value added tax, VAT). Он является сравнительно молодым налогом, поскольку стал применяться лишь в XX веке. Идею НДС впервые в мире высказал в 1918 г. известный доктор Вильгельм фон Сименс, который предложил заменить налог с оборота, действовавший в Германии, на НДС [6, с. 6]. В 1958 году налога с оборота был заменен на НДС во Франции официально. Теоретические основы взимания разработал француз М. Лоре. По началу, налог на добавленную стоимость распространялся не на все виды операции деятельности фискально-обязанных лиц, а лишь на некоторые из них [6, с. 98].

В настоящее время НДС, как косвенный налог, играет важную роль в экономике 137 мировых государств и служит гибким и стабильным источником пополнения государственных бюджетов большинства стран Европы. Доля поступлений от данного налога в структуре доходов европейских государств постепенно увеличивается и составляет в среднем 7,6% от ВВП [4].

Плательщиками НДС, в общем случае, являются предприятия и физические лица-предприниматели. Необходимо отметить, что во многих развитых странах мира предприятия малого бизнеса независимо от того, занимаются они производством или торговлей, могут быть освобождены от необходимости регистрации в качестве плательщика НДС, если их товарооборот не превышает законодательно установленного предела (табл. 1). Данный подход обосновывается тем, что издержки на администрирование НДС, как со стороны налогоплательщика, так и налоговых органов в расчете на единицу оборота в малом бизнесе оказываются непропорционально более высокими, чем в среднем или крупном.

Таблица 1

Регистрационный порог для целей НДС*

Страна	Порог для целей НДС
Швеция	30 000 SEK (около 3 000 EUR) – нарастающим итогом с начала года
Греция, Польша	10 000 EUR – годовой оборот
Кипр, Финляндия	15 000 EUR – годовой оборот
Германия	17 000 EUR – годовой оборот
Российская Федерация	2 000 000 RUB (около 24 000 EUR) – за три предшествующих последовательных календарных месяца
Болгария	50 000 BGN (около 25 000 EUR) – годовой оборот
Австрия	30 000 EUR – годовой оборот
Чехия	1 000 000 CZK (около 39 000 EUR) – годовой оборот
Латвия, Эстония	40 000 EUR – годовой оборот
Литва	45 000 EUR – годовой оборот
Словакия	49 790 EUR – годовой оборот
Франция	76 300 EUR (при продаже товаров) – годовой оборот 27 000 EUR (при продаже услуг) – годовой оборот
Великобритания	85 000 GBP (около 100 000 EUR) – годовой оборот
Республика Беларусь	500 000 BYN (около 164 000 EUR) – нарастающим итогом с начала года (для индивидуальных предпринимателей)

* Источник: [4], [5]

Результаты проведенного исследования свидетельствуют о том, что регистрационный порог для целей исчисления НДС в мире колеблется в пределах от 10 000 EUR в год в Греции и Польши до 100 000 EUR в год в Великобритании. Во Франции, например, плательщиками НДС являются все хозяйствующие субъекты, осуществляющие продажу товаров и услуг с целью получения дохода. Однако малые предприятия с товарооборотом менее 76 300 евро (при продаже товаров) или 27 000 евро (при продаже услуг) регистрируются плательщиками НДС только по их желанию. В Финляндии предельный размер товарооборота за финансовый год, освобождающий компанию от уплаты НДС, установлен в размере менее 15 000 евро. В Литве плательщиками НДС являются нерезиденты и резиденты, занимающиеся экономической

деятельностью, включая производство, торговлю, оказание услуг и другую профессиональную деятельность, при условии, что доход от осуществления экономической деятельности в течение последних 12 месяцев превысит 45000 EUR. В Великобритании плательщиками НДС являются все физические и юридические лица, имеющие или ожидающие выручку более 85 000 GBP в год. Для малого бизнеса в Швеции действует порог в размере 30 000 шведских крон, до достижения которого можно не регистрироваться для учета НДС. В Республике Беларусь такой порог установлен для индивидуальных предпринимателей в размере 500 000 белорусских рублей (по состоянию на 01.01.2022 г.). Отличительной особенностью Российской Федерации является установление последовательного трехмесячного периода действия установленного порога в размере 2 000 000 российских рублей, освобождающих субъектов хозяйствования от уплаты НДС.

Средний уровень ставок НДС по миру, согласно исследованиям, колеблется от 15 до 25% (табл. 2).

Таблица 2

Ставки НДС в разных странах, %*

Страна	Ставка НДС, %	Страна	Ставка НДС, %
Венгрия	27,0	Венесуэла, Китай, Мексика, Германия	16
Дания, Норвегия, Швеция	25,0	ЮАР, Новая Зеландия	15
Исландия	24,5	Гайана	14
Финляндия, Греция	24,0	Сальвадор, Коста-Рика	13
Польша, Португалия, Ирландия, Уругвай	23,0	Казахстан, Кыргызстан, Эквадор	12
Словения, Хорватия, Италия	22,0	Ливан	11
Латвия, Литва, Чехия, Аргентина, Бельгия, Испания	21,0	Австралия, Южная Корея, Индонезия, Камбоджа, Вьетнам	10
Республика Беларусь, Россия, Молдавия, Армения, Австрия, Албания, Украина, Болгария, Эстония, Франция, Великобритания, Узбекистан, Словакия	20,0	Швейцария, Япония, Шри-Ланка	8
Кипр, Румыния	19,0	Таиланд	7
Грузия, Мальта, Азербайджан, Индия	18,0	Доминиканская Республика	6
Израиль	17,0	Малайзия, Сингапур, Панама, Саудовская Аравия, Объединенные Арабские Эмираты, Нигерия	5
Острова Джерси			3

* Источник: [4]

Как показывают данные таблицы 2, самая большая ставка НДС в Венгрии – 27%, под нее попадает более половины реализуемых товаров и услуг. Однако налог на остальные товары (работы, услуги) в стране рассчитывается на льготных условиях (5%, 12% и 18%). Лидерами по ставкам НДС также являются Дания, Норвегия и Швеция – 25%, Исландия – 24,5%, Финляндия и Греция 24%, Уругвай 23%. В Аргентине, Латвия, Литва, Чехия стандартная ставка НДС установлена на уровне 21%. Наиболее популярной величиной ставки НДС в мире является 20%, применяемая в качестве основной в Республике Беларусь, России, а также еще в 11 странах мира. На Кипре и в Румынии НДС составляет 19%, в Грузии, на Мальте, в Азербайджане и Индии – 18%. В Китае 1 мая 2018 года базовая ставка НДС была снижена с 17% до 16%. Такой же размер НДС в Германии, Мексике и Венесуэле. В ЮАР и Новой Зеландии НДС составляет 15%, в Южной Корее, Австралии и Индонезии – 10%.

Самая низкая налоговая ставка НДС в Джерси (островное государство) – 3%, а также в Малайзии, Сингапуре, Панаме – 5%. В начале 2018 года впервые пользоваться схемой НДС стала Саудовская Аравия, по ставке 5%. Такое решение поддержали и Объединенные Арабские Эмираты, введя у себя идентичный налог. В Таиланде НДС составляет 7% и включает в себя все товары и счета в заведениях питания. В этой стране турист может рассчитывать впоследствии на возврат налога за покупки в специальных точках.

В некоторых странах применяется шкала ставок в зависимости от вида товара и его социально-экономической значимости: пониженные ставки (2–10 %) применяются к продовольственным, медицинским и детским товарам; стандартные или же основные ставки (12–23 %) – к промышленным и другим товарам и услугам; и, наконец, повышенные ставки (свыше 25 %) – к предметам роскоши (табл. 3).

Таблица 3

Льготные ставки НДС в разных странах, %*

Страна	Льготные ставки, %	Страна	Льготные ставки, %	Страна	Льготные ставки, %
1	2	3	4	5	6
Венгрия	0, 5, 18	Латвия	12	Франция	1, 5, 10; 33,3
Швеция	0, 6, 12	Литва	5, 9	Великобритания	0, 5
Исландия	11	Чехия	10, 15	Словакия	10
Греция	6,5, 13	Испания	4, 10	Кипр	0, 5, 8

1	2	3	4	5	6
Польша	0, 5, 8	Республика Беларусь	10, 25	Швейцария	3,8; 2,4
Италия	0, 4, 10, 38	Россия	10	Мальта	5
Австрия	0, 10, 13	Молдавия	5, 8	Венесуэла	9
Бельгия	0, 6, 12	Украина	7	Китай	6, 13
Болгария	0, 7, 9	Эстония	9	Германия	7

* Источник: [4]

Так, например, в Италии НДС взимается по дифференцированным ставкам, которых в настоящее время пять: 4% – льготная, применяется к товарам первой необходимости; 22 % – основная, облагается широкий круг промышленных изделий; 10 % – пониженная; 38% – повышенная, применяется к предметам роскоши; 0 % – применяется к экспорту товаров и услуг [2]. В Швейцарии по НДС установлены только три вида ставок: стандартная ставка – 8% на все товары и услуги; пониженная ставка – 3,8%, применяется для предприятий гостиничного бизнеса; ставка 2,4% установлена в отношении определенных категорий товаров и услуг первой необходимости [1, с. 95]. В Великобритании также действует три ставки налога: 0% – товары на экспорт, некоторые продовольственные товары, детская одежда и обувь, лекарства по рецептам, услуги для инвалидов и другие товары или услуги для (от) благотворительных обществ; 5 % – к услугам по коммунальным видам обеспечения, в частности, на установку приборов экономии энергии; 20 % – применяется ко всем остальным видам товаров, работ и услуг.

Ставки НДС в России составляют 0 % по экспортируемым товарам и др. операциям, 10 % – по продовольственным товарам, товарам для детей, продукции средств массовой информации и книжной продукции, лекарствам и лекарственным средствам, а также изделиям медицинского назначения. Все остальные товары, работы и услуги, которые не облагаются НДС по ставкам 0 и 10 %, облагаются по ставке 20 %. Приведен перечень операций, не подлежащих налогообложению, что дает налогоплательщикам возможность не в полном объеме уплачивать налог [5].

Исследование показывает, что ставки НДС разнообразны, что объясняется прежде всего, различиями экономических систем (соотношением конъюнктурной (сырьевой) и структурной (промышленной) составляющей), а также осуществляемыми экономическими реформами. Высокий размер ставок может свидетельствовать о значимости НДС в налоговых поступлениях, от которых зависит не малая доля бюджета в целом.

Однако, следует отметить, что в налоговой системе США отсутствует НДС и вместо него действует налог с продаж, взимаемый на уровне штатов по максимальной ставке – от 8 % и средней – от 4 до 5 %. Не исчисляют НДС и следующие острова: Каймановы, Бермудские, Багамские. В то же время совсем без налогов они не живут. Действует пошлина около 70% на импортные товары [3].

Рассмотрев особенности взимания НДС в зарубежных странах, можно прийти к выводу, что данный налог достаточно гармонизирован, при этом имеет некоторые характерные отличия: во-первых, это размеры ставок, а во-вторых, это процедура уплаты, зависящая от общего порядка налогообложения в стране. Широкое распространение данного налога за рубежом объясняется следующими причинами: 1) НДС позволяет точно определять налоговую составляющую цены товара на каждой стадии товародвижения, что исключает двойное налогообложение и является безусловным преимуществом данного налога; 2) НДС позволяет освободить от налога экспортные операции и облагать налогом импортные, что обеспечивает отмену внутренних фискальных границ и конкуренцию.

Изучение опыта применения НДС, в других странах, позволяет сделать вывод, что данный налог стал основным источником доходов казны большинства развивающихся экономик Европы и вышел далеко за ее пределы: налог действует в Китае, Таиланде, в Бангладеш, на Филиппинах, всего в 137 странах мира. Считается научно доказанным, что переход на этот налог способствовал экономическому развитию в Европе, Азии и других регионах.

Зарубежный опыт регулирования НДС позволяет рационально строить механизм налогообложения добавленной стоимости в Республике Беларусь. На примере моделей зарубежных систем налогообложения можно понять, к чему в перспективе необходимо стремиться и чего избегать.

Литература

1. Климчева Л.Г. Налоги в системе бюджетно-налогового федерализма в Швейцарии / Л.Г. Климчева, И.Э. Умарова / Вестник РЭУ. – 2019. – №3. – С. 95-108.
2. Кривошеева Л.Н. Особенности налоговой системы Франции и проблемы реформирования налогообложения в Республике Беларусь / Л.Н. Кривошеева, А.В. Роговская / УО «Белорусский торгово-экономический университет потребительской кооперации». – 2018. – С. 445-449.
3. Налог на добавленную стоимость (НДС) в разных странах [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://inmarkon.ru/ved-informer/article/nds-nalog-na-dobavlennoyu-stoimost-v-raznykh-stranakh>. – Дата обращения: 10.04.2022.
4. НДС в странах мира [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://visasam.ru/emigration/vybor/nds-v-mire.html>. – Дата обращения: 10.04.2022.
5. Рейтинг стран по размеру НДС [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://nonews.co/directory/lists/countries/value-added-tax>. – Дата обращения: 10.04.2022.
6. Христофорова Е.И. Особенности взимания НДС в зарубежных странах / Е.И. Христофорова. – Екатеринбург: УГАУ. – 2019. – 6 с.

**ЭКОНОМИКАНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ
БИЗНЕСТІ ӘРТАРАПТАНДЫРУ ЖӘНЕ ЦИФРЛАНДЫРУ**
**ДИВЕРСИФИКАЦИЯ И ЦИФРОВИЗАЦИЯ БИЗНЕСА
В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИКИ**
**DIVERSIFICATION AND DIGITALIZATION OF BUSINESS
IN MODERN ECONOMIC CONDITIONS**

*Акылбаева Д., студент 2 курса
специальности «Экономика»
Научный руководитель:
магистр, преподаватель кафедры «Экономика»,
Муканова М.А.
«Esil University», г. Нур-Султан*

ОБЩИЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА

***Аннотация.** В статье проведен анализ состояния малого бизнеса в Казахстане, показаны основные тенденции субъектов малого предпринимательства; рассмотрена роль малого бизнеса в модернизации экономики, проблемы, приоритеты и механизмы его развития. Малый бизнес является источником поддержания экономики страны, поэтому данная тема требует более глубокого изучения.*

В настоящее время в условиях мирового кризиса все большее внимание уделяется таким сферам экономики, как малый бизнес. Как указано в Стратегии «Казахстан-2050», развитое малое предпринимательство является залогом повышения уровня благосостояния большей части населения республики, залогом укрепления и развития национальной экономики [1]. На сегодняшний день в стране зарегистрировано почти 840 тысяч субъектов малого и среднего предпринимательства. Доля этого сектора в ВВП страны составляет около 30%. Казахстанский бизнес – это тот сектор экономики, который в буквальном смысле порожден реформами. Периодом зарождения в стране цивилизованного бизнеса можно смело назвать 1997 год, когда был принят Указ Президента страны от 07.07.1997 г. № 3589 «О приоритетных и региональных программах поддержки и развития малого предпринимательства в Республике Казахстан». С тех пор приоритетное развитие его является неотъемлемой частью государственной политики и с ним же связано большинство кардинальных изменений в обществе.

В последние годы малое предпринимательство в Казахстане стало явлением динамичным. За 2018—2022 годы количество активных субъектов малого предпринимательства по сравнению с 2018г. увеличилось на 12,6% и составило 163017 единиц, в том числе - 57496 юридических лиц малого предпринимательства, итогам первого полугодия 2022 года составило более 120 тыс. малого бизнеса.

«Новый казахстан: путь обновления и модернизации. 16 марта 2022 года» Главой государства Касым-Жомарт Токаевым перед Правительством была поставлена следующая задача: обеспечивает постоянную занятость жителей села, снижает безработицу, развитие массового предпринимательства дает возможность избавиться от укорененных в сознании патерналистских установок и иждивенчества. Поэтому государство продолжит оказывать поддержку бизнесу. На эти цели из Национального фонда выделено порядка 100 млрд. тенге. Казахстан перенимает успешный опыт развитых стран, ведь совершенствование механизмов государственной поддержки малого бизнеса находится в постоянном центре внимания Правительства страны [6].

Малый и средний бизнес в Казахстане: проблемы и направления развития. Казахстана – один из эффективных факторов, способствующих преодолению экономического кризиса. Малое предпринимательство – мобильный и результативный сектор экономики. Он реально создает значительную долю в ВВП, в нем занята большая часть экономически активного населения. Создавая рабочие места, малые субъекты рынка вносят значительный вклад в формирование конкурентоспособной, динамичной экономики, являются одним из источников повышения занятости населения и роста благосостояния [7].

Аксиомой является тот факт, что во всех развитых странах фундаментом рыночной экономики, без которого невозможно ее нормальное функционирование и развитие, стал малый бизнес. Рост числа субъектов малого предпринимательства имеет большое значение для развития всей экономики и повышения ее эффективности. Предпринимательство является главнейшей громадой важности политической и экономической задачей.

Малые предприятия - это база экономики, в перспективе это самая устойчивая ее часть. Только с развитием малого предпринимательства возможно построение стабильно функционирующей рыночной экономики. Неоспоримой истиной считается, что малый бизнес формирует дух и среду предпринимательства, без которых рыночная экономика невозможна. Малый бизнес соответствует важнейшему принципу выживания всех промышленных предприятий: производить то, что можно продать, а не наоборот – пытаться продать то, что производит предприятие [8].

Трудности в получении кредитов это – одна из основных проблем малого бизнеса в Казахстане. При получении кредитов необходимо предоставление определенного залога. В большинстве случаев малые предприятия не обладают достаточным количеством ликвидного обеспечения, и банки, чтобы снизить риск своих потерь увеличивают процентные ставки или сокращают сроки кредитования. Многие коммерческие банки неохотно идут на кредитование начинающего бизнеса, вследствие большого риска и отсутствия гарантий.

Существует множество форм сотрудничества банков второго уровня и предприятий, лишь стабильность развития экономики и банковской системы позволит казахстанским предприятиям освоить все имеющиеся формы кредитов, эффективно их использовать на расширение своего производства. Очень важно предпринимателям получать кредиты вовремя, под приемлемые проценты, а банкам обеспечить возвратность своего капитала.

Проблемы поддержки малого предпринимательства подразделяются на две группы. Первая – формирование многоуровневой комплексной системы поддержки малого предпринимательства, обеспечивающей доступ его субъектов к производственно-технологическим, финансовым, трудовым и информационным ресурсам. Для этого необходимо создание муниципальных или межрайонных фондов поддержки малого предпринимательства, в т.ч. гарантийных, организация в качестве комплексных объектов межрегиональной и муниципальной инфраструктур агентств поддержки малого предпринимательства, бизнес-инкубаторов, консультационных пунктов и т.д. Вторая – достижение позитивных изменений в количественных, качественных и структурных показателях малого предпринимательства. [9]

На фоне высоких темпов роста основных показателей малого бизнеса сама структура совершенно не диверсифицирована. При этом вырисовывается средний образ казахстанского предпринимателя – это индивидуальный предприниматель, осуществляющий свою деятельность в торгово-закупочной сфере. В такой ситуации необходим комплекс мер, в т.ч. фискальных, денежно-кредитных и административных, по повышению привлекательности для малого бизнеса сферы производства и стимулированию перехода от формы индивидуального предпринимателя к форме малого предприятия. Индивидуальный предприниматель, пользуясь льготами именно этой категории, может с привлечением наемных работников выполнить работу, которую порой сложно выполнить и среднему предприятию.

Это связано с тем, что законодательством предусмотрено: чем меньше субъект малого предпринимательства, тем больше льгот. Поэтому получается, что при сохранении статуса и льгот можно получить большую прибыль, чем при укрупнении предприятия.

Поддержку малому бизнесу Казахстана оказывают такие международные институты, как Европейский Банк Реконструкции и Развития, Азиатский Банк Развития, Международный Валютный Фонд, Всемирный банк и др. Банки Казахстана также играют немаловажную роль в развитии малого бизнеса. Именно их финансовая поддержка, всевозможные уступки и льготы должны дать возможность малым предприятиям Казахстана делать хотя и маленькие, но существенные шаги к мировым рынкам.[10]

Подводя итог можно сделать вывод: если создать соответствующие условия, обеспечивающие комплексную поддержку малого бизнеса на общегосударственном и региональном уровнях, и возможности для его относительного без рискованного финансирования (кредитования), извлечения нормальной нормы прибыли, то денежные средства инвесторов неизбежно устремятся в малый бизнес, содействуя тем самым не только становлению и развитию последнего, но и повышению на этой основе эффективности экономики в целом.

Современное состояние экономики и позитивные тенденции развития малого бизнеса в Казахстане требуют повышенного внимания к разработке и внедрению методов и инструментов, направленных на **реальное** развитие данного сектора. Прежде всего, нужно предпринимать меры не только финансовой, но и поддержки в других областях и относиться это должно как к уже действующим, так и к только начинающим предпринимателям, которые организуют малый бизнес в Казахстане.

Литература

1. Воевутко А.Ю. Государственная поддержка малого и среднего бизнеса в Казахстане // Финансы Казахстана. – 2015. – № 5. – С. 37-40.
2. Аналитический отчет по конкурентоспособности Казахстана с выводами и рекомендациями по повышению уровня конкурентоспособности. – Астана: АО «Институт экономических исследований», 2015.
3. Доклад Т. Сулейменова. <https://primeminister.kz/ru/news/all/v-2017-godu-v-ramkah-gospodderzhki-razvitiyamsb-sozdano-svishe-17-tisyach-rabochih-mest-t-suleimenov-16002>.
4. Утебаева А.Б. Оценка развития малого и среднего предпринимательства в РК // Вестник КазНУ. Серия экономическая №5 (105). – 2014.
5. Заманбеков Ш. Индустриально-инновационная политика Республики Казахстан как основа устойчивого развития и модернизации машиностроения. Инновации и инвестиции. Научно-аналитический журнал ВАК России (РИНЦ). №2. – 2015. – С. 14-18.
6. Казахстан-2050: Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента народу Казахстана. – 2022.
7. Кенжегузин М.Б. Итоги реформ и проблемы нового этапа развития экономики Казахстана // Трансформация экономики Казахстана (итоги, перспективы). – Алматы, ИЭ МОН РК, 2002. – 264 с.
8. Кенжегузин М.Б. Индустриально-инновационное развитие Республики Казахстан // Саясат-Policy. – 2003. – № 3. – С. 4-7.
9. Хамитова, Д. М. Современные проблемы развития малого и среднего бизнеса в Республике Казахстан.
10. Хамитова М., Фаткуллина А. Б. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2019. – № 17.1 (255.1). – С. 28-29.

*Есжанова А., студент 3 курса
специальности «Экономика»
Научный руководитель:
к.э.н., доцент, Замбинова Г.К.
«EsilUniversity», г. Нур-Султан*

ЦИФРОВАЯ ИНДУСТРИЯ БУДУЩЕГО КАЗАХСТАНА

***Аннотация.** В статье раскрывается роль цифровой экономики, интерес созданию которой проявляют многие государства мира. Особый акцент сделан на развитии цифровой индустрии современного Казахстана. Уточнена характеристика цифровизации Шелкового пути, основу которого составляет безопасный доступ к интернету во всей стране.*

На сегодняшний день цифровизация – это один из основных трендов улучшения экономики. 12 декабря 2017 года была утверждена Государственная программа «Цифровой Казахстан».

Главное движение подразумевается согласно двум тенденциям:

Цифровизация существующей экономики – это обеспечение прагматичного старта, заключающий в себе определенные планы в настоящем секторе, запуск планов согласно цифровизации, а также научно-техническое перевооружение сфер экономики, муниципальные строения и формирование цифровой инфраструктуры. Формирование цифровой индустрии будущего – предоставление долговременной стабильности, запуск цифровой трансформации страны за счёт повышения уровня развития человеческого капитала, формирование институтов инновационного развития.

Цифровизация абсолютно всех сфер экономики – это возможность завоевать передовые позиции на международной арене, но, кроме этого, можно улучшить качество жизни людей в нашей стране. Для этого и была создана программа «Цифровой Казахстан», которая имеет совокупность мер для работы по пяти направлениям. Направление, которое я хочу раскрыть – это реализация цифрового Шелкового пути.

Различные культуры, государства, города в период торговли по Шелковому пути стимулировали формирование науки, языковедение, а также веры. В настоящее время Шелковый путь вновь возрождается, так как формируются стратегии цифрового развития, создаются «умные города» и развивается трансграничная торговля. Цифровой Шелковый путь обеспечит высокоскоростной, а также безопасный доступ в интернет по всей стране. В настоящее время главной проблемой формирования сферы телекоммуникации считается обеспечение доступом к интернету сельское население.

Что должно измениться в 2022 году?

- Высококачественное и постоянное покрытие 4G – мобильной связью для жителей Казахстана;
- Всеобщий и скоростной доступ частных лиц и фирм к глобальным сетям передачи данных;
- Достигнуть уровня ТОП 30 стран по уровню развития ИКТ;
- С целью усиления кибербезопасности будут сформированы современные лаборатории для анализа BigData.

Общедоступность, устойчивость и защищенность передачи данных – научно-техническая база для формирования всех сфер экономики и в том числе для высочайшего уровня жизни жителей.

Все без исключения будет осуществляться за счёт цифровых решений таких как:

Широкополосный доступ в интернет (ШПД) – высокоскоростной доступ в интернет, который будет предоставляться посредством волоконно-оптических линий связи.

4G-связь (5G) – современное поколение мобильной связи, которое позволит осуществлять передачу данных со скоростью выше 100 Мбит/с. Предполагается, что внедрение стандарта 5G произойдет после 2022 года.

«KazSat-2R» – отечественный спутник связи, который будет реализовывать поддержку мобильной и спутниковой связи, а также телерадиовещания после 2023 года.

Реализация цифрового «Шелкового пути» в Восточно-Казахстанской области

В январе 2022 года утверждена Дорожная карта по улучшению качества мобильной и широкополосной сети Интернет на 2022 год, с включением показателей увеличения скорости каналов связи (Программа 250+), замены технологии FWA на 3G/4G, улучшения качества мобильного ШПД, оформления земельных участков под строительство АМС и обеспечения инфраструктуры.

По результатам контрольных замеров из 683 сельских населенных пунктов (СНП) подключены к сети Интернет: 201 (29,5%) – скорость 8 Мбит/с и более.

242 (35,4%) от 0,5 до 2 Мбит/с.

240 (35,1%) менее 0,5 Мбит/с.

В рамках Программы 250+ сотовые операторы (АО «Кселл», ТОО «Кар-Тел» (Билайн), ТОО «Мобайл Телеком-Сервис» (Теле2), ТОО Востоктелеком) взяли на себя обязательства обеспечить ШПД 250 СНП за период с 2021 по 2024 годы (2021 год - 68, 2022 - 116, 2023 - 49, 2024 - 17).

В рамках строительства 58 АМС в 45 сельских населенных пунктах установлено 2 АМС (с. Бородино района Алтай, с. Орда Абайского района).

На 25 марта 2022 года оформление земельных участков для строительства АМС выполнили на 36 СНП (84 %).

103 СНП области (по РК - 1178) с численностью населения менее 250 человек не обеспечены мобильным Интернетом и не вошли в Программу по улучшению качества связи.

Цифровизация приведет к изменению в структуре экономики Казахстан в целом путем диверсификации, а также выявления возможностей несырьевых и новых сфер. В то же время уровень воздействия цифровых технологий в различных секторах экономики разнородна, потому что максимальный потенциал формирования цены предполагается во многих сферах экономики Казахстана.

Литература

1. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827 Об утверждении Государственной программы «Цифровой Казахстан».
2. Тулеубекова А. Токаев о цифровизации: если будем забалтывать проблемы, мы просто отстанем. – 24.01.2020.
3. Баймухамедов М.Ф., Баймухамедов Г.С., Аймурзинов М.С. Технологическая модернизация экономики страны на основе реализации государственной программы «Цифровой Казахстан». – Аграрный вестник Урала.
4. Сапаралиева К.С. Современное состояние цифровой экономики в рамках развития предпринимательства в Республике Казахстан. Научные стремления. – 2018.
5. Жумагалиев А.О реализации программы «Цифровой Казахстан», 04.02.2020. URL: <https://www.zakon.kz/5005749-za-dva-godarealizatsii-gosprogrammy.html> (дата обращения 21.07.2020).

*Еркін Ж., «Экономика» мамандығының
3 курс студенті*

*Ғылыми жетекшісі:
э.ғ.д., қау.профессорі, Бактымбет Ә.С.
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.*

ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА: ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ БАҒЫТЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада цифрландыру мәселелері талқыланып, жағдай талданған. «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы. Ақкөл қаласының мысалында цифрландыруды енгізу қарастырылуда.

Сандық революция біздің өмірімізді және қоғамды өзгертті. Бұрын-соңды болмаған жылдамдық пен масштаб, үлкен мүмкіндіктер ашады. Сондай-ақ күрделі мәселелерді шешу. Цифрлық экономика жаңа сұранысты тудырады. Сандық өнімдер, икемді экономикалық құрылымдарға мүмкіндік береді, көмектеседі. Бағаның ауытқуын басқару, фирмалар мен жұмыс түрлерін қайта құрылымдау. Сондай-ақ, сандық ұрпақтың пайда болуына ықпал етеді. Кез-келген аймақта енгізуге және пайдалануға байланысты факторлар [1].

Баға, сенімділік, жылдамдық және қарапайымдылық сияқты сандық технологиялар Сандық деңгейін анықтайды, бұл өз кезегінде, Жұмыссыздықты азайтуға, жақсартуға дәлелденген әсер етеді. Өмір сапасы, азаматтарды ынталандыру және мемлекеттік қызметтерге қолжетімділік. Цифрландыру Үкіметтерді көбірек ашықтықпен жұмыс істеуге шақырады және Экономикалық өсуге айтарлықтай әсер етеді. Бірден емес. Егер бұрын цифрлық технологияларды пайдалану қазір елдегі экономикалық белсенділікті арттыру құралы Covid 19 дағдарысы жағдайында сандық технологиялар ажырамас болды. Кез-келген өзара әрекеттесудің бір бөлігі және автоматтандырылған процестер болды өнімділікті арттырудың негізгі факторы. Цифрландырудың әсері ел экономикасы айтарлықтай байқалады. Цифрландыру процесі көрсеткендей әлеуметтік-экономикалық жағдайдың өзгеруі және бұл жүйелі ауысу оның экономикалық өсуге, жұмысшылардың құрылуына әсері зерттелуде орын және әл-ауқат. Жаңа технологиялар жетістікке айтарлықтай үлес қоса алады тұрақты даму саласындағы мақсаттар. Әсердің алты мысалын қарастырайық [2].

Әлемдік экономикаға цифрландыру:

1. Біріншіден, цифрлық экономика жаңа сұранысты тудырады, сандық қолдау көрсетілетін жаңа өнімдер технологиялармен. Компьютерлер мен ақпараттық технологиялардың дамуы

Жаңа өнімдерді өндірудің үлкен мүмкіндіктері. Мысалы, байланысты интернетті кеңінен қолдану арқылы ғаламторға деген қажеттілік туындады және сәйкестендіруді басқару жүйелерінің нарығы болды. Портативті музыка ойнатқышы мен mp3-тің дамуы нарықты құрды онлайн музыка дүкендері. Apple ipod және itunes-жаңа нарықтың символы. Қалай

Және осы мысалдарда, сандық экономика жаңа дәстүрлі қоғамдарда болмаған талаптары және кеңейту, қолданыстағы талаптар.

2. Екіншіден, цифрлық экономика икемді болуға мүмкіндік береді. Экономикалық құрылымдар. Акт дамуымен фирмалардың кіруі мен шығуы қарапайым және тұтынушылар маңызды рөл атқарады. Электрондық көмегімен онлайн коммерция кәсіпкерлер бизнестерін бастай алады. Жұмыс күші мен капиталдың аз мөлшері. Шағын кәсіпорындар сандық экономика функцияның арқасында тез өсу мүмкіндігіне ие.

Ішкі кірістер қызметі (ағылш. Ішкі шолу қызметі) сандық экономика.

3. Үшіншіден, тұтынушылар өндірушілерге көбірек ықпал етеді, өйткені олар өндірушілермен тікелей байланыса алады және Интернет арқылы өз хабарламаларын жібере алады. Өндірушілер өз тарапынан тұтынушылардың қажеттіліктері туралы ақпаратты ала алады және осы ақпарат негізінде тиімді өнім шығара алады. АКТ-ны дамыту өндірушілерге сұраныстың ауытқуын болжау ретінде икемді түрде шешуге және тауарлық-материалдық қорларды қысқартуға мүмкіндік беру үшін өндірушілерге тарату мен өнім сұранысын дәлірек болжауға көмектеседі. Мысалы, Dell клиенттерге өз веб-сайты арқылы дербес компьютерлерге тапсырыс беруге мүмкіндік бере отырып, үлкен пайда таба алды. Бұл бастама шығындардың бірнеше факторларын жойып, түгендеу шығындарын азайтты.

4. Төртіншіден, цифрлық экономика бағаның ауытқуын бәсеңдетеді Құрама Штаттарда АКТ тауарлары мен қызметтері инфляцияны төмендетуге көмектесті. Мысалы, АКТ салаларынсыз инфляция деңгейі 1997 жылы 3,1% болар еді. Дегенмен, АКТ салаларындағы бағалардың үздіксіз және айтарлықтай төмендеуіне байланысты негізгі инфляция (яғни АКТ салаларын қоса алғанда) 2% -ға дейін төмендеді.

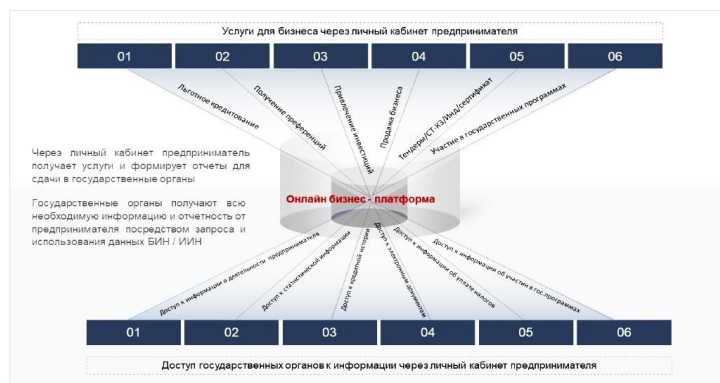
5. Бесіншіден, цифрлық экономика фирмалардың құрылымын және жұмыспен қамту түрін түрлендіруде, сондай-ақ жаңа жұмыс орындарын құруда. Ірі компаниялар шағын компаниялар немесе еншілес компаниялар болып қайта құрылады, аутсорсинг қолданылады. Электрондық жол жүру және икемді жұмыс уақыты белгіленген орындар мен сағаттарды қажетсіз етіп, әртүрлі тауарлар мен шағын бизнестің пайда болуына әкелді. Электрондық коммерция сияқты кеңседен тыс кәсіпорындар ұсынатын икемді жұмыс жағдайлары жұмыспен қамту құрылымындағы өзгерістерге ықпал етеді. Сонымен қатар, АКТ салаларының дамуы осы саладағы білікті мамандарға сұраныстың артуына әкелді.

6. Ақырында, цифрлық экономика цифрлық ұрпақтың пайда болуына түрткі болды. Дон Тапскотт (1997) цифрлық ұрпақ құндылықтары мен өмір салты жағынан басқа ұрпақтардан айқын ерекшеленетінін дәлелдеді, өйткені ол цифрлық медианың дамуымен өскен бірінші ұрпақ. Цифрлық ұрпақ коммуникация, ойын-сауық, оқу, еңбек және ойлау үшін цифрлық медианы пайдалануға белсенді түрде қатысып, жаңа құндылықтарды қалыптастырды. Цифрлық ұрпақ жаңа өнімдерді өндіру мен тұтынуға белсенді қатысқандықтан, ол экономикалық зерттеу қызметін ынталандыруға ықпал етеді. Ақпараттық HI Communication Technologies (АКТ) қолдайтын бизнесті дамытуды екі түрлі көзқараспен бағалауға болады. Электрондық коммерция, ретінде қабылданатын пайдалану Интернет және оның қызметтері үшін қосымша арналар байланыс, маркетинг және сату, негізделген тек орташа модификацияланған бизнес-модельдер, көрсетеді эволюциялық даму жолын. Дегенмен, электрондық коммерцияның эволюциялық дамуымен қатар, одан да революциялық даму жолы бар. Электрондық коммерцияны дамытуға негіз болатын жаңа ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылым, электрондық коммерция қолданбалары мен дамыту тәжірибесі әлі де арналарды кеңейтуден гөрі бизнеске кеңірек әсер етеді. Бұл даму салалардағы процестер мен құрылымдарды түбегейлі өзгертеді, сонымен қатар цифрлық экономикаға әкеледі. Бұл іргелі бизнес үлгілеріне үлкен әсер ететіні анық. COVID-19 пандемиясы SDG №3 «Денсаулық пен әл-ауқат» және цифрлық экономиканы жақсартудың маңыздылығын бірінші орынға шығарды.

Дүние жүзіндегі жоғары қаржылық бақылау институттары денсаулық сақтау жүйесінің індеттерге дайындығына сапалы аудит жүргізуге тырысуда, сонымен бірге коронавирусқа қарсы әрекет етуде өмірлік маңызды қызметтерді бұзбайды. Цифрлық үкіметті дамыту бойынша Эстония жетекші орын алады. Эстония жиі Еуропадағы ең прогрессивті электрондық үкімет моделіне ие деп есептеледі. Эстонияның жетістігі негізінен үкіметтің АТ-ны дамытуды басымдылық ретінде білуіне байланысты болды. Осылайша, Эстонияның тәжірибесіне сүйене отырып, бизнеске мемлекеттік көмек көрсету үшін блокчейн технологиясын қолдануды жүзеге асыруға болады [3].

Мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асыруда мемлекеттік қолдау алатын кәсіпкерлер үшін blockchain 19 технологиясы негізінде онлайн бизнес-платформаны әзірлеу мүмкіндігін қарастыру қажет.

Әрбір шаруашылық жүргізуші субъектінің жеке шоты болады, онда мемлекеттік ақшаның (көмектің) түсуі, қызмет түрі мен нәтижелері, электрондық құжаттар туралы мәліметтер тіркелетін болады (1-сурет).

1-сурет. Бизнеске мемлекеттік көмек көрсету үшін блокчейнді пайдалану*

* [4] мәліметтері бойынша құрастырылған

Бұл платформаның ерекшелігі СОЛ болуы мүмкін мемлекеттік ақшаны ұлттық криптовалюта түрінде шығаруға болады, бұл сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін және мемлекеттік ақшаны мақсатсыз пайдалану тәуекелдерін азайтады [4].

1-суретке сәйкес, осы бастаманы жүзеге асыру үшін инновациялар және реттеуді жеңілдету арқылы мемлекеттік сатып алу жүйесін дамыту мүмкін болатын нормативтік «құмсалғышты» іске қосу ұсынылады. және бизнесті қолдау.

Қазіргі уақытта Қазақстанда цифрлық технологияларды экономика мен әлеуметтік салаға жедел енгізуді қамтамасыз ету – ұлттық даму мақсаттарының бірі. Орта мерзімді перспективада Қазақстан Республикасы экономикасының даму қарқынын жеделдету, цифрлық технологияларды қолдану арқылы халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ Қазақстан экономикасының экономиканың жаңа технологияға көшуіне жағдай жасау. іргелі деңгейде 2017 жылы «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасы әзірленді. Бұл бағдарлама бес негізгі бағыттан тұрады:

1. Өндірісті цифрландыру – ірі кәсіпорындар үшін де, шағын және орта бизнес үшін де онлайн инновациялық цифрлық технологияларды пайдалану мүмкіндіктері.

2. Цифрлық мемлекетке көшу – азаматтар мен бизнес үшін ашық, мөлдір және ыңғайлы мүмкіндіктер, онлайн режимінде және кез келген уақытта қолжетімді;

3. Инновациялық экожүйені құру. Мұндай экожүйе бизнес, академия және үкімет арасында берік байланысы бар технологиялық кәсіпкерлік пен инновацияны дамытады;

4. Адами капиталдың дамуы – адамның рөлі өзгерді, өйткені ол модернизацияның негізгі ресурсына айналды;

5. Еліміздің барлық аумағында жоғары жылдамдықты және қауіпсіз Интернетке қол жеткізуді және жоғары сапалы ұялы байланыспен қамтуды қамтамасыз ететін цифрлық Жібек жолын енгізу [5,6].

Сондықтан, экономикалардың келесі кезеңге өтуі үшін дұрыс бағыттар мен инвестицияларға бағдарлануын қамтамасыз ету үшін цифрландырудың қазіргі деңгейін ескеру қажет.

Әдебиеттер

1. Багель Н.Д., Лукина И.И., Чувилин Д.В., Шафиков Т.А., Юнусов Р.Ф. Цифрлық экономиканы дамыту: проблемалар МҮМКІНДІКТЕР. – 2018. – С. 85-87.

2. ЭЫДҰ есебі. – Цифрлық трансформацияны өлшеу: Болашаққа жол картасы. – 2019.

3. Столярова Е.В. Эстония экономикасын цифрландырудың ерекшеліктері // Өлемдік экономиканы цифрландыру. – 2015. – 282-283 б.

4. Цифрлық Қазақстан бағдарламасының ресми сайты // <https://digitalkz.kz/>.

5. Қазақстанды цифрландыру туралы есеп, 2020 Цифрлық Қазақстанның ресми сайты // <https://digitalkz.kz/en/>.

6. ЭЫДҰ есебі. – 2020 жылға арналған цифрлық экономиканы дамыту перспективалары.

Исраилова Н., Мирланбекова А.

3-курс студенттері КМЮУ

Илимий жетекші:

э.и.к., м.а.доцент, Мусаева В.А.

КГЮУ

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ АУДИТОРДУК КЫЗМАТТЫН МАҢЫЗЫ ЖАНА РОЛУ

Аннотация: бул илимий статьяда аудит институтун онугуусу, эл аралык теориясы жана практиканы катаал шартта калыптанган. Натыйжада, аудиттин укуктук негиздери, аны уюштуруунун формалары, методикалык материалдар жана аудит стандарттары келип чыгышы каралды.

Рыноктук мамилелердин өнүгүүсүнүн азыркы этабы менчик укуктарынын бөлүнүшүнө алып келди капиталды иш жүзүндөгү тескөөдөн капиталды жана экономикалык мамилелерди пайда кылды аудит институту. Адамдардын жаман ишениминен жана улам салынган капиталды тескеген, акционердик коомдор банкрот болгон жана ишенчээк акционерлерди массалык түрдө алдоо, натыйжада акционерлер жарым-жартылай же толугу менен капиталынан ажырап калышты.

Демек, менчик ээлеринин укуктарын коргоонун объективдүү зарылчылыгы келип чыккан. Потенциалдуу инвесторлор жана кредиторлор ошол эле ишенимдүү маалыматка муктаж, ошондой эле чарба жүргүзүүчү субъект менен экономикалык байланышта болууну каалаган өнөктөштөр. Ошондуктан, текшерүү зарыл болгон рынок экономикасынын ажырагыс инфраструктурасы катары каралат.

Маалым болгондой, дүйнөлүк рыноктук мамилелердин негиздеринин калыптанышы жана бекемделиши менен аудит ишмердүүлүк шартсыз теориялык жана практикалык жактан таанылып, акырындык менен заманбап формасы жана жетиштүү өнүгүүсү пайда болгон. Алдыңкы рынок экономикасы көп кылымдык тажрыйбага ээ. Аудиттин эл аралык теориясы жана практикасы катаал шартта калыптанган эч талашсыз тиешелүү изилдөөлөр ошондой эле изилдөөлөрдүн материалдарын талкулоо кеңири коомчулук менен коштолду [1]. Натыйжада, аудиттин укуктук негиздери, аны уюштуруунун формалары, методикалык материалдар жана аудит стандарттары келип чыкты. Ушуга байланыштуу биздин милдеттерибиз жана аудитордук изилдөөлөрдүн негизги багыттары болууга тийиш конкреттүүлүгүн эске алуу менен эл аралык тажрыйбаны колдонуунун методологиясын иштеп чыгууга багытталган биздин республикабыздын социалдык-экономикалык, маданий, моралдык жана укуктук шарттардын пайда болушуна алып келди.

Рыноктук мамилелерге өтүү, ишкердиктин өнүгүшү, жаңылардын пайда болушу уюмдардын уюштуруу-укуктук формалары (акционердик коомдор, ар кандай жоопкерчиликтеги, кооперативдер). Биздин өлкөдө жаңыча чарбалык институтту – аудитти киргизуунун зарылдыгына пайда болушу анын негизги максаты каржылык (бухгалтердик) чагылдырылган маалыматтардын ишенимдүүлүгүн контролдоону камсыз кылуу болуп саналат. Кыргыз Республикасында акыркы жылдарда Республиканын экономикалык турмушунда аудитордук ишти өнүктүрүү боюнча Мыйзам үч жолу кабыл алынган Кыргыз Республикасынын «Аудитордук иш жөнүндө» 1998-жылдын 3-июлунда; 2002-жылдын 30-июлунда кабыл алынган 2019-жылдын 18-марты №35 Аудитордук иш жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу.

Аудитордук ишти мамлекеттик жөнгө салуу боюнча өкмөттүн бир катар токтомдору кабыл алынган. «Аудитордук иш жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4 жана 5-беренелерине ылайык белгиленген квалификациялык талаптарга жооп берген адамдарды ишке тартууга укуктуу ыйгарым укуктуу органдын жана аудитордун квалификациялык сертификатынын болушу. Аттестациядан өткөн жана өз алдынча иштөөнү каалаган аудиторлор, ошондой эле аудит фирмалар субъект катары мамлекеттик каттоодон өткөндөн кийин өз ишин баштайт. Ишкердик иш, аудитордук ишти жүргүзүүгө лицензия алуу жана Аудиторлордун жана аудитордук уюмдардын мамлекеттик реестрине киргизүү [2].

Рыноктук мамилелердин өнүгүшү жана ишенимдүү экономикалык информацияга муктаждыктын өсүшү менен таламдарын камсыз кылуучу чарба жүргүзүүчү субъекттердин мүлктүк жана финансылык абалы жөнүндө ээлери, акционерлери, инвесторлору, кредиторлору, башка кызыкдар тышкы контрагенттер жана аларга белгилүү кепилдиктерди берүү аркылуу, аудитордук кызматтарга жана башка чарба жүргүзүүчү субъекттерге муктаждык күчөйт.

Кыргыз Республикасынын рыногунда иштеген аудитордук фирмаларды үч топко бөлүүгө болот.

- 1) «чоң бештиктин» аудитордук фирмалары;
- 2) бир нече ондогон алдыңкы улуттук аудитордук фирмалар;
- 3) өз алдынча (жеке) иш жүргүзгөн аудиторлор.

Кыргыз Республикасынын рыногунда иштеген аудитордук фирмалар өздөрүнүн мүнөздөмөлөрү боюнча аябай эле ар түрдүү, алар көрсөткөн кызматтардын сапаты да ар түрдүү. Бул 2002-жылдан тартып Кыргыз Республикасынын Мыйзамы «Аудитордук иш» (аудиторлордун жана кызыкдар тараптардын пикирин сапаттык жактан өзгөрттү. Аудиттин максаттарына жана милдеттерине карата чарбалык субъекттерге талаптар коюла баштады. Азыркы убакта Кыргыз Республикасында чакан аудитордук фирмалар түзүлүүдө. Аудитордук фирмалары ассоциациялар союздар биригүүсү жана биримдиктин максаты: аудитордук иш-чараларды өнүктүрүү, тажрыйба алмашуу, багыттарды бөлүштүрүү жакшы жыйынтык берет деп ишенебиз [3]. Бир чети Кыргыз Республикасынын экономикалык шарттарын эске алуу керек аудитордук фирмалар, биринчиден, чарбалык субъект жөнүндө маалыматка кызыккандар деп айтууга болбойт колдонуучулар (ээлери, инвесторлор, кредиторлор, сатып алуучулар, жеткирүүчүлөр) толугу менен каржылык отчеттуулукту башкарууну кабыл алуу үчүн маалымат базасы катары чечимдерди кабыл алышат.

Экинчиден, азыркы учурда башкаруу ишинин негизги мазмуну көптөгөн Кыргыз Республикасынын уюмдарынын ишмердүүлүгүнүн чөйрөсүн кеңейтүү эмес, жашоо үчүн күрөш. Бул көрүнүштүн себептери ар түрдүү, ал эми аудитор уюмдардын салыкка болгон талапты жогорулатат жана тартуу ыкмасы катары финансылык отчеттуулукту мазмунуна эч кандай таасирин тийгизбейт.

Үчүнчүдөн, Кыргыз Республикасында бухгалтердик эсепти мыйзамдуу жөнгө салуу системасы, узак убакыт бою бухгалтердик эсептин негизги колдонуучуларынын биринин кызыкчылыктарына баш ийип тышкы колдонуучуга багытталган отчеттуулук уюмдун каржылык жана мүлктүк абалы жөнүндө ишенимдүү маалыматты берүүгө кызыкдар.

Төртүнчүдөн, аудитор көбүнчө бухгалтердик жана чарбалык кызматкерлер менен иштешет. Ошондуктан уюмдун жетекчилиги жана бухгалтерия суммасын эсептеп чыгышат аудиторлор тарабынан төлөнүүчү сый акы жана салык тобокелдиктерин азайтуу үчүн канттип төлөө керек жана бухгалтердик кызматкерлерди окутуу жана консультация берүү үчүн жана жалпысынан бардыгы боло тургандыгынын кепилдиги катары бирок аудитордун ишенимдүүлүгү жөнүндө объективдүү пикирин түзүү [4].

Бешинчиден, дээрлик бардык уюмдарда аудитордук текшерүүлөр тобокелдиктин эң жогорку деңгээлинде жүргүзүлөт. Бул Кыргыз Республикасынын мыйзам чыгаруу системасынын татаалдыгына, туруксузлугуна байланыштуу экономиканын дээрлик бардык тармактарындагы экономикалык абал, ички контролдун төмөн деңгээли уюмдар, ошондой эле жакшы иштеген жөнгө салуучу системанын жоктугу аудитордук ишке таасирин тийгизип келүүдө. Ошондуктан биздин республикада аудиттин өнүгүшүнүн азыркы этабында зарыл жакшыртуу үчүн аудитордук фирмалардын аудит ыкмаларын практикага киргизүү эл аралык жактырылган прогрессивдүү методдорду колдонуунун эсебинен иштин натыйжалуулугун арттыруу керек.

Бул талаптарга жооп берүү мыйзамдар эч ким тарабынан көзөмөлдөнбөйт, бул маселе кокустукка калтырылган. Учурда ичинде көбүн эсе коммерциялык банктар жана бир нече компаниялар өздөрүнүн финансылык отчетторун жарыялашат, Ошентип, көптөгөн ишканаларда

Контролдоо жок. Бул компаниялар өздөрүнүн финансылык отчетторуна жыл сайын аудит жүргүзбөйт. Аудитордук уюмдар жана сертифицикталган аудиторлор. Бул бизге тыянак чыгарууга мүмкүндүк берет. F.L.Defleese жана башкалар «Аудит Монтгомери» китебинде (Audit Montgomery / F.L.Defleese, G.R. Jennick, B.M.O Рейли, М.Б. Хирш; Пер. англис тилинен – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997) керектөөчүлөр белгилешет Текшерилген каржылык маалымат көбүнчө реалдуу же потенциалдуу инвесторлор болуп саналат Жана кредиторлор. Бирок, коомчулук, адатта, каржы алууга да кызыкдар текшерилген маалымат, анткени алардын азыркы жана келечектеги кирешеси, жыргалчылыгы да мүмкүн Каржылык маалыматтын ишенимдүүлүгүнө көз каранды. Контролдуктун жоктугунан пайдаланып, айрым ишканаларда ар кандай финансылык башка бирөөнүн капиталын өздөштүрүү сыяктуу бузуулар жана кыянатчылыктар.

Мисалы, каржылык компания»Рентон Групп», алдамчылык менен өтө бай эмес, бирок тажрыйбасыз, өтө ишенимдүү Калк инвестицияга жогорку кызыгууну убада кылып, бул компанияга инвестиция салууга аргасыз болгон акча каражаттарын, андан кийин алар банкрот деп жарыялашты, уюштуруучулар башка бирөөнүн капиталын уурдап, качып, жана ээлери каражатсыз калып, алар дагы эле башкы карызды кайтарып ала алышпайт инвестицияланган каражаттарды, убада кылынган пайызды айтпаганда [5].

Бул адамдар аудитти билбегендиктен, өз убагында текшерүүнү талап кылган эмес. Даттануулар менен өкмөт алардын капиталын кайтарып берүү боюнча чараларды көрсүн. Мындай мисалдар ондогондорун келтирүүгө болот. Аудиттин мындай абалы, натыйжада, элдин ишенимин кетирди Улуттук капиталды түзүүгө биздин республиканын граждандарынын катышуусу, окумуштуулардын жана адистердин 40—45 процентин гана түзөт.

Бирок калктын мүмкүнчүлүктөрү өсүүдө Капиталдык салымдар бар, муну Рентон Группага өз капиталын салгандар тастыктайт. Бул ишканага айрым адамдар тарабынан салынган каражат 200 миң сомго жетти, муну алар кабыл алышты а л тургай пенсионерлер да тартылат. Мисалы, А.А.Терехов өзүнүн монографиясында (Аудит. – М.: Финансы жана статистика, 1999) Батыш аудиторлорунун Элдин ушунчалык ишенимине ээ болуп, дин кызматчылардан кийин аудиторлорго ишенишет.

Рыноктук экономиканын прогрессивдуу өнүгүшү кызмат көрсөтүүнүн улам көбүрөөк спектрин талап кылат. Рынок ого бетер жетилген жана талап коюучу болуп калат. Аудитордук фирмалардын таралышы азыртан эле байкалууда [6]. Консалтинг боюнча Кыргыз Республикасынын, өзгөчө ички кызмат көрсөтүүлөрдүн түрлөрү боюнча уюмдардын проблемалары жок эмес.

Маалыматтар

1. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз, Г.Р. Дженик, В.М.О Рейлли, М.Б. Хирш; Пер. с англ.
2. Арнс Э.А. и Лоббек Дж.К., Аудит: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 2005.
3. Аудит: Учебник для вузов / В.И. Подольский, Г.Б. Поляк, А.А. Савин, Л.В. Сотникова; Под ред. Проф. В.И.
4. Терехов А.А. Аудит. – М.: Финансы и статистика, 1999.
5. Закон Кыргызской Республики «Об аудиторской деятельности». <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/111882№134>
6. Материалы Национального статистического Комитета Кыргызской Республики www.stat.kg

Килибаева Р., Арыстанбаев А.
студенты 4 курса специальности
«Мировая экономика» и «Экономика»
Научный руководитель:
к.э.н. доцент, **Кожасаева С.А.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ИНОСТРАННЫЕ ИНВЕСТИЦИИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

Аннотация. В данной статье были рассмотрены методы и методики оценки инвестиционной привлекательности (анализ внутренних показателей, дисконтирование денежных потоков, семифакторная модель). Была описана суть деятельности холдинга «Байтерек» и его дочерних организаций, в особенности АО «Казына Капитал Менеджмент». В качестве объекта анализа был взят ТРЦ «Аружан».

Большинства компаний сталкиваются с проблемой недостатка собственных средств для реализации долгосрочных целей. Крупное масштабирование и дальнейшее развитие организации требует финансирования из внешних источников. Это могут быть банки второго уровня, отечественные инвесторы, иностранные инвестиции и т.д. А в условиях нынешнего конкурентного рынка для привлечения внимания потенциальных инвесторов необходима высокая инвестиционная привлекательность. Категорией инвестиционной привлекательности пользуются тогда, когда хотят оценить способность предприятия воспроизводить с целевой нормой прибыли вложенный капитал при приемлемом риске. Это понятие характеризует объект инвестиций с точки зрения эффективности управления активами и пассивами организации, состояния основных фондов, стабильности финансового состояния, качества используемых технологий, возможностей научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ. Основные и единые принципы оценки инвестиционной привлекательности:

1. Рассмотреть проект на протяжении всего его жизненного цикла (от проведения прединвестиционных исследований до прекращения деятельности).
2. Моделирование денежных потоков.
3. Сопоставимость условий сравнения различных проектов (вариантов проекта).
4. Положительность и максимум эффекта.
5. Учет фактора времени.
6. Учет только предстоящих в ходе осуществления проекта затрат и поступлений.
7. Учет всех наиболее существенных последствий проекта.
8. Принцип сравнения «с проектом» и «без проекта».
9. Учет наличия разных участников проекта.
10. Многоэтапность оценки.
11. Учет влияния на эффективность инвестиционного проекта потребности в оборотном капитале.
12. Учет влияния инфляции и возможности использования при реализации проекта нескольких валют.
13. Учет (в количественной форме) влияния неопределенностей и рисков.

Многие эксперты так же добавляют принцип разрыва во времени (лаги) между производством продукции или поступлением ресурсов и их оплатой, неравноценность разновременных затрат или результатов.

Чтобы определить, пригодна ли компания для финансирования, используются различные методы оценки инвестиционной привлекательности. Каждая методика, которую используют профессиональные инвесторы для сбора и трактовки информации имеют свой индивидуальный список показателей, по которым они выбирают лучшие объекты для вложений капитала. К наиболее признанным критериям относятся:

- рентабельность;
- финансовая зависимость;
- деловая активность;
- имущественное положение;
- ликвидность.

Одна из часто используемых методик – анализ внутренних показателей. В методе изучается организационная схема и рациональность системы управления компанией. За основу выбраны параметры общей рентабельности, интенсивности использования персонала, финансовой состоятельности, итогов инвестиционной деятельности и использования имеющихся физических и финансовых запасов. Пробел данного подхода считается его ориентации исключительно на внутренние показатели.

Дисконтирование денежных потоков – это еще один способ, с помощью которого производится оценка инвестиционной привлекательности. Ставка дисконтирования выражает инфляцию. Она нужна для того, чтобы вычислить чистый рост коммерческого потенциала организации после вложения капитала. В расчет берутся доходные и расходные статьи баланса, размер прибыли и выручки.

К современным методам оценки можно отнести семифакторную модель, основанную на следующих показателях:

- величина привлекаемого капитала;
- общая сумма обязательств организации по кредитам;
- суммы кредиторской и дебиторской задолженностей;
- стоимость всех активов предприятия;
- прибыль от продажи товаров;
- величина активов в обороте;
- объем продаж в денежном выражении.

После анализа вышеуказанных характеристик потенциальных инвестиционных объектов им присваивается интегральный индекс инвестиционной привлекательности как произведение значений показателей и их производных.

АО «Национальный управляющий холдинг «Байтерек» (далее – АО «НУХ «Байтерек», Холдинг «Байтерек», Холдинг) – ключевой институт Правительства Республики Казахстан, соответствующий передовым стандартам корпоративного управления и обеспечивающий реализацию задач по устойчивому развитию экономики Казахстана путем ее диверсификации, поддержки инноваций, развития экспорта, увеличения производительности труда.

Единственным акционером АО «НУХ «Байтерек» является Правительство Республики Казахстан.

Холдинг «Байтерек» – интегрированный институт развития, включающий в себя 9 дочерних организаций: акционерные общества со 100-процентным участием Холдинга такие как, АО «Банк Развития Казахстана», АО «Жилищный строительный сберегательный банк «Отбасы банк», АО «ФРП «Даму», АО «Казахстанская жилищная компания», АО «ЭСК «Kazakh Export», АО «Казына Капитал Менеджмент», АО «Аграрная кредитная корпорация», АО «КазАгроФинанс», АО «Фонд финансовой поддержки сельского хозяйства». В рамках инструмента прямого инвестирования в капитал компании у АО Холдинга имеются различные доли владения в 59 компаниях.

Миссией АО «НУХ «Байтерек» является содействие устойчивому экономическому развитию РК в целях реализации государственной политики и достижения целей, поставленных «Стратегией – 2050».

Стратегические направления деятельности:

- Поддержка предпринимательства в сегменте крупного бизнеса;
- Повышение экспортного потенциала;
- Поддержка предпринимательства в сегменте МСБ;
- Трансферт и внедрение инноваций;
- Повышение доступности жилья.

Холдинг «Байтерек» является ключевым оператором в реализации следующих государственных и правительственных программ:

1. План Нации – «100 конкретных шагов»
2. Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2020-2025 годы
3. Государственная программа поддержки и развития бизнеса «Дорожная карта бизнеса-2025»
4. Государственная программа развития продуктивной занятости и массового предпринимательства на 2017-2021 годы «Еңбек»
5. Государственная программа развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017-2021 годы
6. Экономика простых вещей
7. Программа «Национальная экспортная стратегия Республики Казахстан»
8. Государственная программа жилищно-коммунального развития «Нұрлы жер»

В составе Холдинга работают следующие дочерние организации:

Поддерживая крупные предприятия, АО «Банк Развития Казахстана», АО «Экспортная страховая компания «KazakhExport» и АО «Казына Капитал Менеджмент» предоставляют такие инструменты поддержки, как долговое и долевое финансирование, страхование экспортных операций, лизинговое финансирование, и, в целом, оказывают поддержку несырьевым экспортерам.

Для малого и среднего бизнеса – АО «Фонд развития предпринимательства «Даму» предоставляет предприятиям три инструмента поддержки – субсидирование ставки вознаграждения, гарантирование кредитов и льготное финансирование через банки.

АО «Жилищный строительный сберегательный банк «Отбасы банк» (АО «Отбасы банк») и АО «Казахстанская жилищная компания» сосредоточены на повышении финансовой доступности жилья путем развития финансирования, ипотечного кредитования, субсидий и аренды жилья.

АО «Аграрная кредитная корпорация» содействует устойчивому развитию агропромышленного комплекса (АПК) страны путем финансовой поддержки крупного, среднего и малого предпринимательства на селе. Техническому оснащению АПК страны содействует АО «КазАгроФинанс», которое предоставляет качественные и конкурентные лизинговые услуги.

АО «Казына Капитал Менеджмент» – фонд фондов private equity, созданный для содействия устойчивому развитию национальной экономики. Их деятельность направлена на формирование инфраструктуры private equity в Казахстане, привлечение иностранных инвестиций в приоритетные сектора экономики, использование ведущего международного опыта и трансферт инновационных знаний и технологий в private equity.

Предпосылкой для создания АО «Казына Капитал Менеджмент» (ККМ) стала инициатива Президента Республики Казахстан по созданию фонда фондов прямых инвестиций, озвученная в ежегодном Послании народу Казахстана 28 февраля 2007 года. Во исполнение поручения Главы государства Советом директоров АО «Фонд устойчивого развития «Казына» 7 марта 2007 года было принято решение о создании ККМ.

В партнерстве с международными институциональными инвесторами, суверенными фондами и международными финансовыми организациями ККМ инвестирует и управляет фондами прямых инвестиций. Фонды ККМ предоставляют капитал компаниям в различных секторах экономики с целью дальнейшего роста и повышения конкурентоспособности.

В числе партнеров ККМ – Европейский Банк Реконструкции и Развития (EBRD), Международная финансовая корпорация (IFC), CITIC Group, Азиатский Банк Развития (ADB), Евразийский Банк Развития (EBD), Банк развития Японии (Development Bank of Japan, DBJ), Банк Развития Казахстана, Macquarie Group, международная инвестиционная компания Mubadala, Голландский фонд развития (FMO Entrepreneurial Development Bank), Abu Dhabi Developmental Holding Company PJSC (ADQ) и другие инвесторы.

В целях эффективного управления портфельными фондами ККМ привлекает международные управляющие компании, имеющие многолетний успешный опыт в отрасли. Тем самым, путем трансферта международного опыта, инновационных знаний, новейших технологий и стратегий управления в области private equity ККМ стремится к развитию инструментов финансирования, формированию устойчивой инфраструктуры private equity и наращиванию внутренних компетенций команды ККМ.

С момента основания ККМ является ключевым игроком и драйвером рынка прямых инвестиций в Казахстане. На конец 2019 года ККМ являлся участником 7 классических фондов прямых инвестиций из 9 существующих на отечественном рынке. На сегодня ККМ является участником 16 фондов прямых инвестиций с общей капитализацией более 1 трлн тенге. Кроме того, за годы деятельности создано более 40 партнерств с международными инвестиционными институтами, основаны дочерний экзитный фонд АО «Baiterek Venture Fund» и управляющая компания ТОО «BV Management». Основными инвесторами выступают следующие страны: Нидерланды, Швейцария, Бельгия, Франция и Германия.

ККМ фокусируется на привлечении международных институциональных инвесторов и локальных инвесторов к софинансированию проектов в приоритетных секторах экономики Казахстана. Например, в июне 2019 года фонд Baiterek Venture Fund осуществил долговое финансирование ТОО «МЗТИ». Отрасль – производство строительных материалов. Объем инвестиций составил 1,5 млрд. тенге. Фонды прямых инвестиций приобретают пакеты акций/доли участия в размере не менее блокирующего (25%+1 акция либо 1/3 доли участия). Время одобрения инвестиционного проекта от 3 до 6 месяцев, включая процедуру комплексной проверки (Due Diligence), и согласования всеми сторонами окончательных условий инвестиционного договора/соглашения акционеров (Shareholders Agreement).

ТОО «МерАс НС» организовано в 2007 году для осуществления деятельности по предоставлению в аренду объектов коммерческой недвижимости, оказания качественных услуг в сфере отдыха и развлечений, а также реализации иных социально-экономических интересов на основе получаемого дохода. Основные объекты бизнеса: Торгово-развлекательный комплекс «Аружан» (далее – ТРЦ/ТРЦ «Аружан»), Бизнес центр «Аружан» и кинотеатр «ARU CINEMA».

ТРЦ «Аружан» расположен в самом центре жилых массивов, в квадрате улиц Абылайхана, Ш. Кудайбердыулы и И. Жансугурова.

Комплекс представляет собой трехэтажное помещение общей площадью 38 997 кв. м. (в том числе коммерческая площадь 20 000 кв. м.), с 50 функционирующими бутиками, а также фуд-кортом вместимостью до 500 человек. Основное здание оснащено всеми необходимыми коммуникациями, подъездными путями. Имеется также парковка с 600 парковочными местами.

Архитектурная концепция ТРЦ «Аружан» была разработана Австрийской архитектурной компанией BENFAustria, дизайн проекта – RetailBrandingAustria. Проект был разработан Бельгийской компанией «KCCEntertainmentDesign». Идейной точкой опоры при формировании архитектурного образа является тема Вселенной. Идея синтеза двух начал – космоса и архитектуры, может будоражить любое воображение, тем более, что предполагая объект, как любимое место детей, авторы проекта никак не могли обойти тему Будущего, тему Космоса. Фантастическая «летающая тарелка» (Семейно-развлекательный центр «StarPlay») на 3-м этаже центра является основной доминантой всего интерьера центра.

Внешний образ центра, так же подчинен космической идее, преподносится как «Land Station» – наземная станция, а гигантские мониторы и иллюминаторы (жидкокристаллический экран и лайтбоксы) сообщают нам о «полетах» – об услугах, товарах и прочей сопутствующей информации.

В одночасье фасад здания может менять образ – то быть национальный праздник, спортивные мероприятия, городские новости или реклама ведущих компаний. То есть, стена начинает работать на другую технологическую доминанту здания – на торговлю и услуги или пропаганду любых национальных и социально-культурных тем. ТРЦ «Аружан» представлен в виде двух самостоятельных зданий, соединенных переходом на втором уровне. Это решение вызвано несколькими объективными причинами – очертание границ территории, имеющий выступ; ограничение этажности основного здания; необходимость концентрации офисных помещений.

Со стороны улицы Жансугирова на первом этаже ТРЦ «Аружан» имеется центральный вход в атриум с эскалаторами и панорамными лифтами. Атриум решен в виде «зимнего сада», насыщенного зеленью и фонтаном. Периметр вокруг атриума используется, как основная рекреация, зона отдыха и просмотра. На первом и втором уровнях размещены бутики и супермаркеты. На третьем этаже размещается полюбившийся всем жителям столицы Семейно-развлекательный центр «Star Play».

Фасад здания решен в виде выделенных зон для основной визуальной информации – мест для лайтбоксов и жидкокристаллического экрана. В примыкаемом к зданию 9-ти этажном бизнес-центре располагается генеральный офис компании, а также арендованные офисы частных компаний. Территория разделена на производственную зону и паркинг до 600 автомобилей.

Первоначальный проект подразумевал строительство только торговых площадей с последующей их сдачей в аренду, однако в последующем, после привлечения к разработке концепции австрийской компании ВЕНFAustria, ими было предложено организовать многофункциональный торгово-развлекательный центр с семейным парком отдыха и кинотеатром.

Универсальность ТРЦ заключается в удачном сочетании сфер торговли и развлечений: посетителям предоставляется широкий спектр товаров и услуг высокого качества (супермаркет, большое количество бутиков, служба быта), а также культурная направленность комплекса с различными видами досуга (детская развлекательная зона, кинотеатр, зона фаст-фудов). Основные операторы: детский развлекательный парк «Star Play» (6500 кв.м.), супермаркет «Small», магазин бытовой техники «Sulpak», «LC Waikiki», «Beautymania», «Kari», «Kari Kids», «INCITY», «Золотой ключик», сети быстрого питания, салон красоты и др.

ТРЦ «Аружан» – это полноценный торгово-развлекательный центр, здание которого уникально по своей архитектуре. Здание ТРЦ оснащено современными системами противопожарной безопасности, инженерного оснащения и охраны, что обеспечивает благоприятные условия, как для работы арендаторов, так и для комфортного пребывания в комплексе посетителей.

Высокий уровень качества оказываемых видов услуг обеспечивается двумя основными факторами:

- техническими преимуществами оборудования, поставленного ведущими международными компаниями;
- имеющимся опытом работы и высоким уровнем подготовки работающих специалистов.

Действующий бизнес Компании обеспечен *высоким качеством всех видов предлагаемых услуг:*

- *семейно-развлекательный центр «STAR PLAY»* представлен аттракционами, 5D-кинотеатром, редемпшн-видеоиграми, производства ведущих компаний США, Великобритании, Италии, Бельгии, Южной Кореи и Тайваня на общей площади 6200 кв.м.;

- *бутики с брендами ведущих фирм мира, а также сеть точек питания*, включающая мини-бары и ресторан с высоким уровнем обслуживания, не уступающими по качеству лучшим ресторанам и барам г.Нур-Султан.

- *супермаркет с торговой маркой «Magnet»*, а также *магазин электробытовых приборов «Sulpak»* предусматривающие количество товаров до 80 000 наименований.

- *аренда офисов* предусматривает предоставление субъектам малого и среднего бизнеса офисных помещений в здании БЦ «Аружан», общей площадью более 6000 кв.м.

- *показ кинофильмов в 6-ти зальном кинотеатре «ARU CINEMA»*, рассчитанный на 750 зрителей. В кинотеатре имеется современный кинобар. Показ осуществляется на государственном и русском языках.

Конечно же, в виду географического месторасположения основным местом реализации предоставляемых услуг является город Нур-Султан с наибольшим охватом районов правобережья столицы:

- Нахождение проекта в центре жилого массива;
- Высокая плотность жилой застройки в ближайшем окружении от участка;
- В зоне 10-минутной доступности проживает 350 тыс. человек;
- В зоне 20 минутной доступности проживает более 500 тыс. человек;
- Проект находится рядом с магистральной трассой республиканского значения;
- Автомобильный трафик по проспекту Абылай-Хана составляет 60 000 машин за 12 часов (10:00 – 22:00);
- Возможность удобного подъезда к участку, как со стороны главных, так и со стороны второстепенных автодорог;
- Единственный концептуальный ТРЦ в жилой части города на правобережной стороне;
- Выгодное расположение и широкая зона охвата;
- Высокий уровень качества торгово-развлекательного центра, обусловленный профессионально выполненной концепцией, грамотным размещением арендаторов и высоким качеством проектных и строительных работ;
- Удачные архитектурные решения и современные инженерные системы, выделяющие объект среди возможных аналогов;
- Большая развлекательная зона, включающая в себя детский развлекательный центр и аттракционы виртуальной реальности;
- Большая и удобная зона фуд-корта и ресторанов;

Постоянное стремление руководства к модернизации и ответственный подход к выбранному делу помогли стать Компании одним из ведущих и перспективных предприятий в своей сфере деятельности.

Прослеживая историю становления Компании, нельзя не отметить, как главный фактор сегодняшних достижений –

сплоченность и профессионализм коллектива, ведь процветание любой компании зависит в первую очередь от слаженности всей команды и ее веры в успех общего дела.

И подтверждением слаженной деятельности можно отнести слова благодарности и благодарственные письма, полученные на имя руководства компании, а также в адрес Компании.

Рост объема оказываемых услуг закономерно требует расширения штата сотрудников и повышения их квалификации. Чтобы умело и четко отслеживать весь производственный процесс требуются определенные навыки и знания. В связи с чем, компания заботится о систематическом повышении квалификации на специальных семинарах, курсах, как в Казахстане, так и за рубежом. При приеме на работу каждый специалист в обязательном порядке проходит соответствующий вводный инструктаж. Уделяется повышенное внимание условиям труда и технике безопасности на объектах. Политика компании направлена не только на получение прибыли, но и заботу о своих сотрудниках. Это страхование, возможность лечения в оздоровительных санаториях, обеспечение спецодеждой, транспортом, мобильной связью.

За период кропотливой и плодотворной работы деятельность компании и руководства была удостоена множеством наград и благодарностей на всевозможных выставках и конкурсах, как на республиканском уровне, так и за рубежом. К наиболее значимым наградам можно отнести награды полученные в 2012 и 2013 годах на республиканском конкурсе «САУДА ҰЗДІГІ», организованном Министерством экономического развития и торговли Республики Казахстан, где торгово-развлекательный центр «Аружан» становился победителем в номинации «Лучший торгово-развлекательный центр».

Общая стоимость проекта составила 3,5 млрд. тенге, которые были профинансированы как за счет собственных, так и за счет заемных средств.

Далее Бизнес-центр «Аружан» (далее – БЦ/БЦ «Аружан») – современный, уникальный бизнес-центр с удобной планировкой и спокойной обстановкой для продуктивной работы в течение рабочего дня. Шесть тысяч квадратных метров на девяти этажах современного офисного здания позволяют предоставить широкий выбор различных помещений, что в свою очередь, позволяет любой компании выбрать себе офис подходящего размера. Интересный фасад, удачно организованный интерьер: большие окна, хорошее дневное освещение, качественная отделка, современные коммуникации. Для удобства клиентов имеются два пассажирских лифта, а также большая бесплатная парковка на прилегающей территории. БЦ расположен в удобном районе г.Нур-Султан, по ул. Жансугурова, 8/2.

Большое внимание в данной дипломной работе будет уделяться проекту по рефинансированию кредитных обязательств в АО «АТФБанк» и завершению строительства кинотеатра «ARU CINEMA» на сумму 475 млн тенге.

Концепция проекта предусматривает завершение строительства пристройки кинотеатра вместимостью 750 человек к ТРЦ «Аружан».

Компанией-инициатором проекта ведется строительство и открытие кинотеатра в городе Нур-Султан, которая будет являться пристройкой к зданию торгово-развлекательного центра «Аружан», вблизи мест массового посещения, что в свою очередь будет способствовать постоянному потоку клиентов.

Кинотеатр – уникальное учреждение, которое выполняет важные социально значимые проекты. Основными задачами, выполняемыми кинотеатром для реализации социально-культурной политики города являются:

- сделать кинотеатр привлекательным для гостей и жителей города, излюбленным местом посещения;
- обеспечить кинозрителя качественной высококачественной кинопродукцией;
- дать возможность знакомства с новинками кино;
- средствами киноискусства прививать лучшие общечеловеческие качества молодому поколению – нравственность, доброту, любовь к семье и дому и через это обеспечить профилактику наркомании, алкоголизма, детского насилия и жестокости;
- формировать гражданственность и патриотизм;
- обеспечивать равные возможности для всех категорий кинозрителя.

Для решения поставленных задач кинотеатр должен иметь устойчивую экономическую основу, позволяющую им сохранять предельно низкую стоимость кино-билетов.

С экономической точки зрения проект будет способствовать:

- созданию 30 новых рабочих мест;
- поступлению дополнительных доходов в бюджет;
- доступности населения к получению услуг кинопросмотра.

В условиях жесткой конкуренции на сегодняшний день в Казахстане все же можно определить ряд направлений для развития собственного бизнеса. Одним из таких направлений являются кинотеатры.

Кинотеатры – это цивилизованный досуг, доступный и понятный всем и каждому, сфера молодежных и семейных развлечений. Киноиндустрия оттеснила на дальний план другие виды искусства, привлекая ежегодно все больше зрителей.

Вот уже несколько десятилетий кинотеатры собирают большое число поклонников кинематографа во всем мире.

В целом по Казахстану деятельность по показу кинофильмов переживает времена бурного развития, сопровождающегося строительством новых кинотеатров, расширением сети кинозалов и зрительских мест. По данным Агентства РК по статистике на г.Алматы и г.Нур-Султан приходится 66,3% получаемого дохода от деятельности по показу кинофильмов (42,5% и 23,8% соответственно), что является закономерным результатом вследствие наиболее развитой индустрии кинопроката в этих городах по сравнению с другими регионами страны.

Так, в виду территориальных условий, а так же количества населения, инициаторами проекта было решено организовать данный проект в городе Нур-Султан.

Кинотеатр – это одна из дополнительных и важных сфер развлечений и отдыха в ТРЦ. Кинотеатр располагается на 3-м этаже в пристроенном здании к ТРЦ «Аружан». Согласно откорректированного проекта на 1-м этаже будут рас-

полагаться магазины, рестораны и отделения банков, в настоящее время на 2 этаже пристройки размещены магазины с брендами ведущих фирм мира с общей площадью 2943 кв.м, на 3-м этаже – располагается кинотеатр с 6-ю большими кинозалами и кинобаром.

Главной частью кинотеатра являются 6 зрительных залов, 2 кинозала вместимостью на 131 место и 4 кинозала на 122 места. Все залы кинотеатра оборудованы комфортными креслами, системой кондиционирования и климат контролем, чтобы учитывать погодные условия нашей северной столицы. Система звука, экранов и света в зрительном зале выполнена с учетом всех требований, согласно кинотехнологии, что соответственно предоставляет гостям множество положительных эмоций.

На 3-м этаже в кинотеатре предусмотрены: кассовая зона, кинобар, гардеробная, уборные комнаты и мягкая зона в фойе для ожидания гостей киносеансов. Распределение киносеансов производится по возрастным категориям населения. Стратегия кинотеатра предусматривает устойчивую деятельность и развитие компании, обеспечивая, тем самым зрителям высокий уровень качества услуг и комфорта времяпрепровождения.

В данном проекте управляющая компания кинотеатра особое внимание уделяют репертуарному планированию киноновинок. В будущем кинотеатре будут идти увлекательные кинокартины казахстанского и зарубежного производства, позволяя максимально удовлетворить предпочтения всех категорий зрительской аудитории. Большое разнообразие репертуара фильмов, стало возможно благодаря взаимодействию со всеми компаниями-прокатчиками, предоставленными на кинорынке. Список репертуара фильмов будет разнообразным:

- современные американские хиты (комедии, боевики, триллеры);
- премьерные фильмы;
- отечественные классические и исторические фильмы;
- новинки мультфильмов.

В последующем в репертуар кинотеатра будет максимально расширяться. С расписанием показов предполагается ознакомление на сайте кинотеатра, сайте «KINO.KZ» и «ТИКЕТОН», на данных интернет порталах можно будет подписаться на новостную рассылку о предстоящих показах и приобрести билеты онлайн, тем самым предоставляя максимальный комфорт гостям кинотеатра, не стоять в премьерные дни в очередях на кинокассах.

Кинотеатр размещен в районе правобережья столицы в квадрате улиц имени И.Жансугурова, Ш.Кудайбердыулы, Манаса и проспекта Абылайхана на земельном участке площадью 2,34 га.

Заказчик: ТОО «МерАс НС», Генподрядчик: ТОО «ЖАННУР-АСТАНА».

15 ноября 2019 году произведено техническое открытие кинотеатра, запущен фуд-корт, открыты магазины: детский мир, КанцПарк, КоMix, и прочие.

Литература

1. Инвестиционная привлекательность: понятие, анализ и методы оценки от 2019 года. <https://sprintinvest.ru/investicionnaya-privlekatelnost-ponyatie-analizi-metody-ocenki>
2. Актуальность иностранных инвестиций от 9 Апреля 2018 года. <https://rel.kz/aktualnost-inostrannyh-investitsij/>
3. Абайханов Х.М, Теунаев З.Д. Иностранные инвестиции и их влияние на Конкурентоспособность национальной экономики // Terra Economicus. – 2007. – №4. – С. 7-10.
4. Прямые иностранные инвестиции и многонациональные предприятия. Полный курс: учебник./ Под ред. П.Бакли. – 1-ое изд. – М.: Springer, 1995. – 250 с.
5. Дочерние компании холдинга Байтерек от 2022 года. <https://baiterek.gov.kz/kk/>
6. Сайт дочерней компании НУХ Байтерек Казына Камитал Менеджмент от 2022 года. <https://kcm-kazyna.kz/>
7. Бизнес план ТОО «МерАс НС». – Нур-Султан, 2020. – 90 с.
8. Комитет по статистике Республики Казахстан. <https://stat.gov.kz/>
9. Рейтинг конкурентоспособности регионов Казахстана – 2019. https://forbes.kz/leader_reyting_konkurentosposobnosti_regionov_kazakhstana_1_1574647548
10. Что происходит на рынках недвижимости Алматы, Нур-Султана, Ташкента и Бишкека от 15 марта 2022 года. <https://colliers.kz>
11. Данные мониторинга конкурентной среды ТОО МерАс НС. – НурСултан, 2020. – 57 с.
12. Как начинающему предпринимателю проанализировать конкурентную среду от 30 сентября 2021 года. <https://secrets.tinkoff.ru/biznes-snulya/konkurentnyj-analiz/>
13. Рынок кинопоказа Казахстана от 13 марта 2014 года. <https://www.proficinema.ru/questions-problems/articles/detail.php?ID=156218>
14. Глобализация, прямые иностранные инвестиции и передача технологий: последствия и перспективы для развивающихся стран. Полный курс: учебник. /Под ред. Нагеш Кумар, Джон Х. Даннинг. – 7-ое изд. – М.: Routledge, 1998. – 365 с.
15. Додонов В. Иностранные инвестиции в Казахстан: история успеха // Strategy2050.kz. – 2021. <https://strategy2050.kz/ru/news/inostrannye-investitsii-vkazakhstan-istoriya-uspekha/>
16. Финансово-хозяйственной деятельности ТОО «МерАс НС» за 2017-2019гг. – Нур-Султан, 2019. – 10 с.
17. Сколько зарабатывают кинотеатры, казино и музеи в Казахстане от 2018 года. <https://lsm.kz/industriya-razvlechenij-v-kazahstane-v-2021-goduinfografika>
18. Серикпаев Д. Нужны ли Алматы новые торгово-развлекательные центры // Forbes. – 2019. – №56. – С. 14-17.
- 33 https://forbes.kz/process/property/nujnyi_li_almatyi_novyie_torgovorazvlekatelnyie_tsentryi/
19. Международные экономические отношения. Полный курс: учебник / Под ред. Авдокушин Е.Ф. – М.: Юристъ, 1999. – 368 с.

Кусаинова Д.
студентка 3 курса специальности «Экономика»
Научный руководитель:
к.э.н., доцент, **Замбинова Г.К.**
«Esil University», г. Нур-Султан

КАЗАХСТАН НА ПУТИ К РАЗВИТИЮ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация. В статье рассмотрено текущее состояние Казахстана в области цифровизации. Для проведения исследования использованы сведения, взятые в пример о достижении Казахстана в развитии цифровизации. Данные проанализированы, сделаны выводы и выдвинуты рекомендации.

В целом по цифровым мероприятиям, реализованным за 2018-2019 годы в рамках Госпрограммы «Цифровой Казахстан», общий экономический эффект составил 714,3 млрд тенге. Государственная программа «Цифровой Казахстан» показывает успех в 2 основных направлениях. По первому направлению «Цифровизация отраслей экономики» в части цифровизации обрабатывающей промышленности реализуется проект «Создание модельных цифровых фабрик». На сегодняшний день из 51 проекта завершены 13 на сумму 2,9 млрд тенге. В рамках второго направления «Переход на цифровое государство» приняты меры по улучшению качества предоставления населению услуг в области здравоохранения, образования, а также бизнеса.

По госпрограмме большое внимание уделяется поддержке МСБ и созданию благоприятных условий для малого и среднего бизнеса. Например, информационная система «АСТАНА-1» сократила сроки выпуска таможенных деклараций с нескольких дней и часов до 1 минуты и обработала 1,3 млн деклараций в автоматическом режиме. Благодаря этому участниками ВЭД сэкономлено 56,6 млрд тенге. Реализованы системы «Электронные счета-фактуры», «Маркировка товаров», позволяющие также улучшить условия ведения торговли для бизнеса и выявлять «теневую» экономику. Также на сегодняшний день используются 540 тыс. контрольно-кассовых машин, из которых 95% подключено в режиме онлайн. Кроме того, в части цифровизации социально-трудовой сферы успешно функционирует электронная биржа труда. В результате вдвое сокращен процесс трудоустройства, а сама процедура стала прозрачной. За 2019 год услугами биржи воспользовались более 92 тыс. работодателей и около 441 тыс. соискателей. В 2019 году посредством электронной биржи труда трудоустроено более 488 тыс. соискателей, из них 350 тыс. на постоянные рабочие места. Также запущены электронные трудовые договоры и уже сейчас заключено 742 тыс. электронных трудовых договоров. По результатам 2019 года в социально-трудовой сфере оказано более 9,8 млн услуг, и 80% госуслуг оказано в электронном формате.

В прошлом году сельская местность была обеспечена интернетом на 43%. В планах обеспечить интернетом 125 сел. На сегодняшний день реализован пилотный проект по запуску 5G в городах Нур-Султане, Алматы и Шымкенте. Промышленным интернетом обеспечены Нур-Султан, Алматы, Шымкент и Акколь. По результатам 2019 года доля пользователей сети интернет составила 81,3%. В рамках развития Государственной программы «Цифровой Казахстан – 2020» в 2019 году был реализован масштабный проект «SmartCity» в городе Акколь. Основной целью «SmartCity» стало создание уникальной, первой в Республике, концептуальной модели «умного» города. Проект SmartAqkol реализован компаниями-партнерами - АО «Казахтелеком», Евразийская Группа (ERG), АРЭК и TengriLab совместно с акиматами Акмолинской области и акиматом г. Акколя.

Акколь-небольшой городок, где проживает порядка 14 тысяч жителей, буквально напичкан всевозможными умными датчиками, счетчиками. Причины, из-за которых Акколь был выбран умным городом несколько. Одна из главных – близкое расположение к столице, компактное и небольшое количество жителей, а также наличие всей необходимой инфраструктуры и полностью защищенные каналы связи и data-центры. В итоге небольшой провинциальный городок полностью обзавелся сетями 4G на LoRaWan.

По ценам на жилье можно заметить, что оценивавшиеся 2 года назад в 2-3 млн тенге дома сегодня уже продаются как минимум за 4-5 млн. Рынок недвижимости одним из первых отреагировал на преобразования в поселке и цены ощутимо подскочили, как только город получил новый статус. Значит есть перспектива.

Для реализации данной модели был построен ситуационно-аналитический центр, для обслуживания проекта создано коммунальное государственное учреждение «SmartAqkol – 2018». Внутри ситуационного центра установлен огромный LED экран, куда со всего небольшого городка стекается вся имеющаяся информация, данный Центр как головной мозг города. Все специалисты за пультом сразу же реагируют на все любые изменения и мгновенно принимают решение по тому или иному возникающему вопросу – все данные передаются в городскую власть, соответствующие службы, обеспечивающие жизнедеятельность Акколя.

В домах и квартирах жителей заменены порядка 6 тысяч счетчиков учета электроэнергии. Контролеры показания с приборов не снимают, все они снабжены автоматической передачей показаний счетчика. На улицах города установлены 250 светильников с возможностью диммирования (уменьшения яркости), которые автоматически включаются и выключаются согласно заданной программе. По городу установлены 11 базовых станций LoRaWAN, что обеспечило полное покрытие города сетью для сбора показаний счетчиков учета холодной воды. Автоматизированная система комплексного учета коммунальных услуг – заменено 4,5 тысяч счетчиков холодной воды на новые для дистанционного сбора показаний и учета. Установлены 62 камеры высокого разрешения различного класса, обеспечивающие видеонаблюдение общественных мест, школ города, районной поликлиники, дорог, пешеходных переходов, въезда/выезда из города. В городе расположены 34 точки WI-FI доступа в Интернет, которые покрывают все школы, ЦРБ, центральную площадь. Во всех общественных автобусах действуют WI-FI точки доступа в Интернет, где используется LTE сеть.

Работает GPS мониторинг общественного транспорта и автомобилей государственных учреждений, системы контроля доступа в школах и районном акимате с возможностью распознавания лиц. В 8 объектах города (4 школы, ЦРБ, 3 детских сада) работает система мониторинга и передачи данных о состоянии пожарных датчиков в здании. В школах города установлены системы контроля с возможностью мониторинга посещаемости учебных заведений детьми. Установлены 3 датчика загрязнения воздуха, которые каждые 10 минут измеряют уровень угарного газа (CO), диоксида серы (SO₂), оксид азота (NO), бензола (C₆H₆) и передают на онлайн-платформу. Создана цифровая 3D карта города. Также, в городе установлена дорожная метеостанция, с помощью которой можно определять температурный режим, влажность, атмосферное давление, температуру дорожного покрытия, концентрацию противогололедных материалов на дороге, скорость и направление ветра, интенсивность осадков. Данные с метеостанции в автоматическом режиме передаются в ситуационный центр для оповещения уполномоченных органов. Система позволяет анализировать и строить прогнозную динамику с показаний приборов учета для дальнейшей работы акимата, и послужит инструментом для дополнительных анализов ситуаций в сфере здравоохранения, ЖКХ, безопасности жизнедеятельности.

В райакимате сообщают, что внедрение данного проекта с положительной стороны повлияло на существенные снижение совершенных правонарушений в городе Акколь. Принимаемые в текущем году меры, совершенствование и более широкое использование технических возможностей позволили значительно сократить количество правонарушений, совершенных в общественных местах и на улицах на 34,7%, на 63,6 % совершенных в состоянии опьянения, а так же преступлений небольшой и средней тяжести, в том числе краж на 15%, хулиганства на 71%, совершенных несовершеннолетними на 50%, в состоянии опьянения на 61% и ранее совершавшими на 35,4%. (В % соотношении с начала внедрения данной системы). Для улучшения уровня жизни жителей г. Акколь проводится интеграция системы в сфере оплаты коммунальных платежей единой квитанцией через терминалы оплаты и мобильные приложения банков второго уровня. Одним словом, Акколь оправдывает свой высокий статус «умного» города.

Казахстану необходимо улучшение условий ведения бизнеса, необходимо стимулирование спроса и продвижения казахстанских ИКТ-товаров и услуг на внутреннем рынке. Доступ к финансам и развитие человеческого капитала также должны совершенствоваться. Ключевой вывод, который был сделан по итогам исследования Казахстанских компаний-реальный сектор пессимистичен в оценке своей готовности к технологической революции. У бизнеса нет четкого понимания «Для чего?». Большинство отечественных производителей не спешат внедрять элементы индустрии в силу дороговизны внедрения, отсутствия специалистов и отсутствия финансирования. Вместе с тем, большинство респондентов считает, что государственные программы имеют низкую результативность. Реальным и главным источником отраслевой компетенции на казахстанском рынке является сама компания и ее текущие специалисты. При этом почти 70% респондентов считает, что отраслевая система подготовки кадров для обеспечения перехода к индустрии находится в неудовлетворительном состоянии, что свидетельствует о необходимости в первую очередь начать с развития внутренней инфраструктуры.

Как отметил наш первый Президент РК Нурсултан Назарбаев: «Цифровизация – это не цель, это средство достижения абсолютного преимущества Казахстана». Подводя итог своих мыслей, мы думаем, что наш Казахстан с каждым годом должен совершенствоваться, повышая цифровую грамотность народа, экономики и качество жизни.

Литература

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 10 января 2018 г. Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции. Официальный сайт Президента РК. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.akorda.kz/> (дата обращения: 16.02.2018).
2. Сабден О. Экономика: Избранные труды. Алматы: ИЭ КН МОН РК, 2019. С. 90.
3. Кенжегузин М.Б. Экономика Казахстана на пути преобразований. Алматы, ИЭ МОН РК, 2020.
4. Дабаев А. Законы страны и развитие предпринимательства // Финансы Казахстана, 2021. – № 5-6.
5. Шахметов М. «Развитие предпринимательства в РК: проблемы и перспективы» // Аль-Пари, 2018.

Макаш Ш.

Студент 3 курса специальности «Экономика»

Научный руководитель:

к.э.н., доцент, **Замбинова Г.К.**

«EsilUniversity», г. Нур-Султан

СОЗДАНИЕ БЛАГОПРИЯТНОЙ ЭКОСИСТЕМЫ В ЭКОНОМИКЕ КАЗАХСТАНА

Аннотация. В статье предлагается общий обзор на инновационную экосистему Республики Казахстан. О её влиянии на социально-экономическую жизнь страны. Способы и идеи её развития.

В современную эпоху быстрого технологического развития, цифровизация занимает очень важную социально-экономическую роль в жизни государства. В целях адаптации к современным условиям развития, правительство Казахстана разработало две государственных программы: индустриально-инновационного развития РК на 2015-2019 годы и «Цифровой Казахстан».

Установление инновационной экосистемы является одной из самых важных направлений госпрограммы «Цифровой Казахстан». Сама концепция инновационной экосистемы довольно популярна среди многих стран мира. Они активно участвуют в построении инновационных экосистем, вкладывают финансы в наукоёмкие и технологичные сферы и проекты. Это необходимо для стабилизации экономики и повышения уровня жизни населения.

Из-за того что экономика страны основана на добывающей отрасли, она зависима от мировой цены на нефть. Чтобы избавиться от возможного экономического кризиса, стоит сделать фундамент инновационной экосистемы: открывать технопарки и инновационные хабы, предоставлять инвестиции на поддержку инновационных проектов, включать поправки в законодательство о венчурном финансировании.

Цель №1 – расширение обрабатывающей промышленности и повышение её конкурентоспособности. Госпрограмма рассчитана на совершенствование традиционных секторов экономики и создание новых направлений с большим инновационным и экспортным потенциалом. Для этого нужно улучшить инновационную экосистему: в различных регионах страны открыть новые отраслевые технологические центры, а перспективные IT-разработчики получают возможность обучаться, участвовать и получать гранты. На реализацию программы Правительство предоставило тогда 878,3 млрд тенге.

Исключая программу «Цифровой Казахстан», в создании благоприятной инновационной экосистемы участвует и госпрограмма индустриально-инновационного развития на 2015-2019 годы. Из этого следует, что в нашей стране одним из главных источников финансовой и нефинансовой поддержки новаторам приходится государство. С 2011 года по 31 июля 2018 года «Национальное агентство по технологическому развитию» (НАТР) вложили 340 инновационных проектов на общую сумму 14 230,2 млн тенге.

Поддержкой инноваций в Казахстане отвечает АО «Казахстанский институт развития индустрии», ответственный за рост территориальных кластеров из различных секторов экономики, и АО «Фонд Науки». Он выдаёт гранты на коммерциализацию итогов научной и научно-технической деятельности на конкурсной основе. Действующие госпрограммы уже предоставили необходимую инфраструктуру для улучшения инновационной экосистемы. Право для роста инновационных проектов в Казахстане предоставляют кластеры, стартап-акселераторы, бизнес-инкубаторы и технопарки в разных регионах страны. Самые большие и знаменитые стартап-площадки – алматинский TechGarden и столичный AstanaHub, поддерживаются государством. Есть и частные бизнес-инкубаторы, например, MOST или nFactorial. В последнем готовят разработчиков мобильных приложений. За три года его выпускниками стали 300 человек из 14 стран, создав более 200 мобильных приложений.

TechGarden был основан как 63-й шаг в рамках программы Президента «100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ». Исполнительный орган кластера – Автономный кластерный фонд. Он поддерживает инновационную деятельность участников из средств фонда, формируемого во многом из отчислений недропользователей. Участники кластера – участники специальной экономической зоны ПИТ (Парк инновационных технологий) «Алатау», а также юридические лица, одобренные АКФ.

Цели кластера – развить долю казахстанского содержания в области высоких технологий и создать экосистему венчурного финансирования. Специалисты TechGarden создали программы акселерации и инкубации, через которые инновационные проекты и компании принимают финансовую и нефинансовую помощь посредством грантов, посевные инвестиции и при необходимости инструменты соинвестирования.

Парк инновационных технологий «Алатау» и Назарбаев университет должны были стать центром отечественной стартап-индустрии и усилить позиции Казахстана в сфере инноваций в Центральной Азии. Неудача с ПИТ и уход из него крупных международных компаний привели к изменению стратегии развития первого национального технопарка в 2011 году. По поручению Президента в 2018 году проект был преобразован в СЭЗ (специальная экономическая зона) «Алматы» и вручен в управление городу. Сейчас это один из 50 проектов-драйверов развития южной столицы.

Касымбеков (бывший Заместитель премьер-министра Республики Казахстан) назвал несколько проблем, сдерживающих цифровизацию на предприятиях: нехватка квалифицированных кадров, слабо развитая телекоммуникационная инфраструктура, дороговизна зарубежных инновационных технологий и невыгодное долгосрочное кредитование.

Не всегда перспективные, на первый взгляд, госпроекты оправдывают ожидания. Так получилось с Парком инновационных технологий «Алатау», построенным в 2003 году. Технопарк должен был стать центром инноваций с выгодными льготными условиями для арендаторов и привлечь в страну не менее 250-350 млн долларов иностранных инвестиций. Проект разработали по принципу парка высоких технологий в Белоруссии, где в 2017-м 192 компании обеспечили экспорт продуктов и IT-услуг на 1 млрд долларов и привлекли более 100 млн долларов иностранных инвестиций. Отечественные технопарки похвастаться такими показателями пока не могут. По данным Sputnik.kz, в мае 2017 года в ПИТ «Алатау» были зарегистрированы 154 компании.

Выпускники первой программы акселерации запустили 10 стартапов и за три месяца обучения привлекли в свои проекты инвестиции на общую сумму 28 млн тенге. Во втором потоке акселерации участвуют 11 проектов из Казахстана и по одному из Таджикистана, России и Узбекистана. Руководит работой AstanaHub Магжан Мадиев, молодой предприниматель, который сам в недалёком прошлом основал успешный стартап Naimi.kz – онлайн-платформу по поиску работы с анонимным мобильным приложением, которую Мадиев запустил совместно с Национальной палатой предпринимателей «Атамекен».

Из недавних событий, организованных командой и партнёрами гендиректора астанинского технопарка, стоит отметить форум DigitalArena. 11 августа AstanaHub стал диалоговой площадкой, где казахстанские разработчики смогли обсудить актуальные проблемы IT-рынка и внедрения инноваций с вице-министрами из профильных министерств.

Главная роль в казахстанской экономике отведена добывающей и перерабатывающей промышленности, где внедрение инноваций в производственные процессы особенно актуально. Согласно отчёту Министерства по инвестициям и

развитию РК (МИР) за 2017 год 80% предприятий обрабатывающей и 60% предприятий добывающей промышленности находятся на уровне полуавтоматизированных операций, что соответствует индустрии 2.0. По словам Касымбекова, большинство из них не в курсе о выгодах цифровизации производства. Анализ отрасли МИР проводило совместно с институтом Fraunhofer и шведским советом по торговле и инвестициям BusinessSweden.

Литература

1. Правительство РК. Стратегия развития Казахстана-2050
2. Научный журнал «Казахстан-спектр» Том 85 № 3 (2018)
3. Цифровая экономика. Учебник для вузов. Сергеев Л. И., Юданова А. Л. Москва 2020 год

Мамирхан Д.

4 курс студенті, «Әлемдік экономика» мамандығы

Ғылыми жетекші:

магистр, оқытушы, **Муканова М.А.**

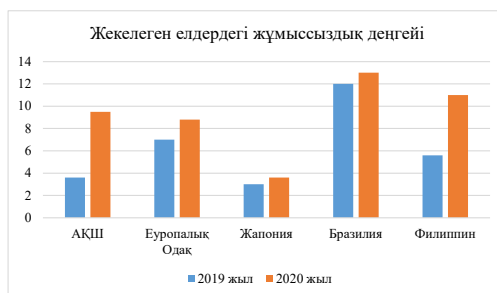
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ПАНДЕМИЯЛЫҚ КРИЗИС КЕЗІНДЕГІ ЖАҒАНДЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

***Аңдатпа.** Жаһандық саясаттың жауабы сенімді және тұрақты дамуды қамтамасыз ете алмаса, бүкіл әлемдегі экономикалық қызметке қатты соққы берген COVID-19 пандемиясының теріс әлеуметтік-экономикалық салдары болуы мүмкін. Бұл іс-шаралар экономикалық, әлеуметтік және климаттық тұрақтылыққа, жаһандық сауданы жандандыруға, мерзімінен бұрын үнемдеу саясатының алдын алуға және өсіп келе жатқан теңсіздік мәселесін шешуге негізделген инвестицияларды қамтуы керек.*

2020 жылы әлемдік өндіріс 4,3 пайызға қысқарды, бұл 2009 жылғы жаһандық қаржы дағдарысы кезіндегіден 3 есе көп. 2021 жылы күтілген 4,7 пайыздық толықтыру 2020 жылы келтірілген шығындарды өтемеді. Пандемия дамыған экономикаларға қатты әсер етті: мысалы, коронавирустық инфекцияның өршуі кезінде Еуропаның көптеген елдерінде және Америка Құрама Штаттарының кейбір бөліктерінде енгізілген қатаң және ұзақ оқшаулау шараларының арқасында 2020 жылы өндіріс 5,6 пайызға төмендеді. Өндіріс көлемі 2020 жылы 2,5 пайызға төмендеген дамушы елдерде төмендеу салыстырмалы түрде жұмсақ болды. Алайда, жиынтық көрсеткіш айтарлықтай аймақтық айырмашылықтарды жасырады. Шығыс Азияда ЖІӨ-нің төмен өсуі болса да, оң нәтиже 2020 жылы тіркелді, бұл барлық дамушы аймақтарға қарағанда әлдеқайда жақсы нәтиже көрсетті. Керісінше, Латын Америкасы мен Кариб теңізі мен Оңтүстік Азияда өндірістің күрт төмендеуі байқалды. Ең төмен дамыған елдерде (НРС) 2020 жылы олардың ЖІӨ-і 1,3 пайызға қысқарды [1].

Пандемия бүкіл әлемде жұмыспен қамтудың ауыр дағдарысын тудырды. 2020 жылдың сәуіріне дейін толық немесе ішінара оқшаулау шаралары шамамен 2,7 миллиард жұмысшыға әсер етті, бұл әлемдік жұмыс күшінің 81 пайызын құрайды. Жылдың аяғында біршама жақсарғанына қарамастан, көптеген елдердегі жұмыссыздық деңгейі дағдарысқа дейінгі деңгейден әлі де жоғары (1-сурет). Жұмыс пен кірістің жоғалуы, 2020 жылы тағы 131 миллион адамның кедейлікке ұшырауына әкелді, олардың көпшілігі әйелдер, балалар және маргиналды қоғамдастықтардың адамдары болып табылады. Әйелдер пандемиядан қатты зардап шекті, өйткені олар бөлшек сауда, қонақ үй бизнесі және туризм сияқты көп уақытты қажет ететін қызмет көрсету салаларында жұмыс күшінің 50 пайызынан астамын құрайды, мұнда қашықтан жұмыс істеу көбінесе мүмкін емес. Мысалы, Америка Құрама Штаттарында ұлттық кедейлік деңгейі 2020 жылдың маусым айындағы 9,3 пайыздан қараша айында 11,7 пайызға дейін өсті, ал Америка Құрама Штаттарының 644 миллиардерінің жалпы жағдайы 31,6 пайызға 2,95 триллион доллардан 3,88 триллион долларға дейін өсті [2]. Табыс пен әл - ауқаттың өсіп келе жатқан теңсіздігі - тек Америка Құрама Штаттарында ғана емес, сонымен бірге әлемнің көптеген аймақтарында-одан әрі наразылық тудыруы, әлеуметтік келісімді және қалпына келтіру әрекеттерін бұзуы мүмкін. Теңсіздікті тежеу дағдарыстан кейінгі тұрақты дамуды басқару үшін әлі де шешуші рөл атқаратын болады.

1-сурет. Жекелеген елдердегі жұмыссыздық деңгейі*

* БҰҰ ЭӘМД, ұлттық дереккөздер негізінде [3]

Дағдарыстың ұзақ мерзімді салдары одан да ауыр болмайды. Цифрландыру, автоматтандыру және роботтандыру қарқыны жеделдетілетін болады, бұл орта мерзімді перспективада жұмыс күшіне сұранысты одан әрі төмендетеді. Өнімділік автоматтандыруды қамтитын экономика салаларында біршама өсуді сезінсе де, өнімділіктің орташа өсуі баяулауы мүмкін. Негізгі капиталға инвестициялардың қысқаруы, өнімділіктің төмен орташа өсуі және жұмыс күшінің төмен қатысуы болашақта өндірістің әлеуетті көлеміне әсер етеді деп күтілуде.

12,7 триллион АҚШ доллары көлеміндегі экономиканы ынталандырудың ауқымды және уақтылы шаралары әлемдік экономиканың толық құлдырауына жол бермеді және тағы бір ұлы депрессияның алдын алды. Алайда, дамыған және дамушы елдер арасындағы ынталандыру шаралары пакеттерінің өлшемдеріндегі күрт айырмашылықтар (2-сурет) оларды қалпына келтірудің әртүрлі траекторияларына қояды. Дамыған елдердің жан басына шаққандағы экономиканы ынталандыруға арналған шығыстары неғұрлым төмен дамыған елдердің (ТДЕ) шығыстарынан шамамен 580 есе жоғары, ал дамыған елдерде жан басына шаққандағы орташа табыс төмен дамыған елдерге қарағанда небәрі 30 есе жоғары. Ынталандыру шараларын қаржыландыру бүкіл әлемдегі мемлекеттік қарызды 15 пайызға арттырып, бейбіт уақытта тарихтағы ең үлкен қарыз алуға әкелді. Қарыздың жаппай өсуі, егер айтарлықтай бөлігі экономикалық өсуді ынталандыратын өнімді және тұрақты инвестицияларға бағытталмаса, болашақ ұрпақтарға негізсіз ауыртпалық түсіреді.

2-сурет. ЖІӨ-нің үлесіндегі фискалдық реакция*

* Автор COVID-19-ға жауап ретінде ХВҚ-ның фискалдық саясат дерекқоры негізінде БҰҰ ЭӘМД негізінде жасаған [3]

Фискалдық шаралар бұрын-соңды болмаған ақша-несие шараларымен толықтырылды. 2020 жылдың наурыз айынан бастап 92 Орталық банк пайыздық мөлшерлемелерді 241 рет азайтты. Көптеген орталық банктер өтімділікті арттыру және қаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін қосымша ақша-несие шараларын қабылдады [4]. Бірқатар монетарлық билік сонымен бірге саясаттың икемділігін арттыруға және ақша-несие беруді жақсартуға бағытталған ақша-кредит саясатының шеңберіндегі өзгерістер туралы жариялады. Қазіргі уақытта бүкіл әлем бойынша 30 орталық банк активтерді тікелей сатып алумен айналысады. АҚШ Федералды резервтік жүйесі мемлекеттік қарызды шектеусіз сатып алу туралы жариялады, сонымен қатар Жапония банкі сияқты корпоративтік облигацияларды алғаш рет сатып ала бастады. Еуропалық орталық банк 1,85 трлн Еуроға облигацияларды жедел сатып алу бағдарламасына қатысады. Нәтижесінде дамыған елдердің жетекші орталық банктерінің баланстық есептері артты. Сонымен қатар, дамушы елдердің бірнеше орталық банктері өздерінің активтерді сатып алу бағдарламаларын бастады. Алайда, өндірістік инвестицияларды ынталандырудың орнына, жаһандық өтімділіктің өсуі ұзақ мерзімді қаржылық тұрақтылыққа қауіп төндіретін қаржы нарықтарындағы тәуекелдер бағасының төмендеуіне ықпал етті.

Экономикалық дағдарыс 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған тұрақты даму саласындағы күн тәртібін жүзеге асыруда прогрестің болмауына байланысты сақталып отырған кемшіліктерді айқындап және қиындата түсті. Пандемиядан кейінгі тұрақты даму тек ынталандыру шаралары мен вакциналардың тез енгізілуіне ғана емес, сонымен қатар болашақ күйзелістерге төзімділікті арттыру үшін осы шаралардың сапасы мен тиімділігіне де байланысты болады. Экономиканы қалпына келтіру дағдарыстан кейін ЖІӨ-нің өсуін қалпына келтіру шеңберінен шығып, өмір сүру деңгейі мен әл-ауқаттың өсуін, сондай-ақ гендерлік теңдікті қоса алғанда, үлкен теңдікті қамтамасыз етуді және экономикалық қызметтің экологиялық және әлеуметтік тұрақтылығын арттыруды қамтуы тиіс [5].

Орнықты даму мақсаттарына қол жеткізудегі қалпына келтіру мен ілгерілеу жолы елдердің дағдарысқа ден қою болашақ экономикалық, әлеуметтік және климаттық сілкіністерге орнықтылықты нығайтуды қамтамасыз ету қабілеті мен саяси бейімділігіне шешуші дәрежеде байланысты болады. Орнықтылықсыз орнықты даму болмайды және орнықты дамусыз орнықты даму болмайды. Мемлекеттік қаржыны нығайту және қарыз деңгейінің қолайлылығы, әлеуметтік қорғауды кеңейту және климаттың өзгеруіне тұрақтылықты арттыру императивтері әлемнің тұрақты даму жолына нық тұруына бағытталған саяси шешімдердің негізінде болуы керек.

Жаһандық сауда бетпе-бет келетін проблемалар

COVID-19 дағдарысы трансшекаралық сапарларды шектеу, халықаралық өндірістік желілерді бұзу және бүкіл әлемдегі сұранысты азайту арқылы саудаға айтарлықтай соққы берді. Тауарлар мен қызметтердің жаһандық саудасы 2020 жылы 7,6 пайызға төмендеді, бұл жаһандық қаржы дағдарысы кезіндегіден біршама аз. Пандемияға дейін халықаралық сапарлар әлі де аз деңгейде болса да, тауарлардың әлемдік саудасы 2020 жылдың ортасынан бастап Электрлі және электронды жабдықтарға, фармацевтикалық препараттарға және әсіресе жеке қорғаныс құралдарына жоғары сұраныс жағдайында қалпына келтірілуде. Тауар саудасының жандануына Қытай және басқа да Шығыс Азия елдері себеп болды, олар вирустың таралуын болдырмауда салыстырмалы түрде жетістікке жетті және экономикалық қызметте күтілгеннен тезірек қалпына келді.

Осы қысқа мерзімді динамикадан басқа, пандемия әлемдік сауданың болашағын қалыптастыратын бірнеше құрылымдық өзгерістерді тездетуі мүмкін. Оларға цифрлық технологиялардың дамуы, көрсетілетін қызметтердің жаһандық

саудасының өсіп келе жатқан маңызы және орнықты әрі икемді жаһандық өндірістік-өткізу тізбектеріне (ЖӨӨТ) көшу жатады. Салыстырмалы артықшылықтарды қайта қарап, халықаралық сауданың өзгеріп отыратын шарттары елдердің өсу перспективаларына және олардың орнықты дамуға ілгерілеуіне терең әсер етеді. Жаһандық сауда модельдері мен сауда саясатының алдағы онжылдық ішінде қалай дамитыны Тұрақты даму мақсаты шеңберіндегі барлық мақсаттарға қол жеткізудегі прогресті айқындайтын маңызды факторға айналады.

КОВИД-19 пандемиясы көпжақты сауда жүйесінің кейбір маңызды мәселелерін анықтады, өйткені бүкіл әлемдегі елдер бастапқыда ішкі мүдделерді қорғау үшін біржақты сауда шараларына жүгінді. Бірақ дағдарыс көпжақты сауда жүйесіне деген сенімді қалпына келтірудің катализаторы бола алады және ДСҰ (Дүниежүзілік сауда ұйымы) реформасына оң серпін береді, өйткені пандемия дағдарыс кезінде сауда ағындарын ұстап тұру және протекционистік және ұлтшылдық шараларды шектеу мен өмір сүру қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін өте маңызды екенін атап өтті.

Әдебиеттер

1. В ООН подвели экономические итоги 2020 года // https://finance.rambler.ru/markets/45755221/?utm_content=finance_media&utm_medium=read_more&utm_source=copylinkhttps://finance.rambler.ru/markets/45755221-v-onn-podveli-ekonomicheskie-itogi-2020-goda/
2. В США впервые за пять лет вырос уровень бедности // <https://ubr.ua/ukraine-and-world/world/v-ssha-vpervye-za-pjat-let-vyros-uroven-bednosti-4007263>.
3. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Fiscal-Policies-Database-in-Response-to-COVID-19>.
4. Банки массово опускают ставки долларовых вкладов почти до нуля // https://www.vedomosti.ru/personal_finance/articles/2020/03/19/825599-krupneishie-uskorili-dollarovich.
5. Заявление для прессы профессора Mario Monti, председателя Общеввропейской комиссии по вопросам здоровья и устойчивого развития // <https://www.euro.who.int/ru/media-centre/sections/press-releases/2021/the-covid-19-pandemic-calls-for-urgent-reform-of-health-care-surveillance-and-governance-in-the-who-european-region-and-beyond/statement-a-bold-new-strategy-for-health-and-sustainable-development-in-the-light-of-pandemics>.

Рыспаева А., студентка 2 курса
специальности «Мировая экономика»
Научный руководитель:
магистр, преподаватель, **Муканова М.А.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПОЛИТИКА КАЗАХСТАНА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Аннотация. На современном этапе развития Казахстана, окончательно перешедшего на рыночные отношения, реализация инвестиционной политики является одним из главных направлений (драйверов) экономических реформ, нацеленной на обеспечение высоких темпов экономического роста и повышение эффективности экономики. С помощью иностранных инвестиций государство улучшает структуру экономики, модернизируют основные фонды и технически перевооружает предприятия, готовит специалистов и рабочих, внедряет инновации и многое другое.

Одной из приоритетных задач Республики Казахстан с момента приобретения независимости явилась разработка открытой и либеральной инвестиционной политики, направленной на стимулирование притока прямых иностранных инвестиций в экономику страны.

Последние несколько лет, из-за ухудшения глобального политического и экономического климата, а также пандемии коронавируса, мировая экономика переживает сокращение прямых иностранных инвестиций (ПИИ). В 2020 году в условиях пандемии и, связанных с ней ограничительных мер, глобальные потоки ПИИ снизились на 35%, что является максимальным сокращением за последние 30 лет. Падение затронуло практически все страны мира, в том числе Казахстан.

Восстановление допандемического уровня инвестиций

По данным Министерства национальной экономики РК, потоки ПИИ в развитые страны Европы, развивающиеся страны Азии и страны с переходной экономикой сократились на 30-45%, в Северную Америку - на 20-35%. По словам вице-министра национальной экономики Алишера Абдыкадырова, в Казахстане показатель прямых иностранных инвестиций в прошлом году продемонстрировал 30%-е падение, составив 17 млрд долл США.

«Однако, в текущем году наблюдается положительная динамика. По итогам 6 месяцев текущего года в экономику страны привлечены 11,1 млрд долл США прямых иностранных инвестиций, что на 30,4% больше аналогичного периода прошлого года. По итогам текущего года планируется привлечь около 20 млрд долл США прямых иностранных инвестиций, а к 2023 году ожидается достижение допандемического уровня инвестиций порядка 24 млрд долл США», - сообщил Алишер Абдыкадыров в ходе пресс-конференции в СЦК.[1]

Концепция новой инвестиционной политики

Вице-министр сообщил, что совместно с государственными органами и Всемирным Банком разрабатывается Концепция новой инвестиционной политики РК до 2025 года.

«Концепция позволит сформировать новый инвестиционный цикл и пересмотреть политику привлечения инвестиций с учётом новых трендов, обусловленных пандемией коронавирусной инфекции. В результате, будут реализованы системные меры, направленные на привлечение качественных инвестиций, ориентированных на рост производительности труда и усложнение экспортной корзины. В реализацию Концепции будет разработан детальный План действий по реализации системных и отраслевых мер. В целом, создание всех названных условий обеспечит запуск нового инвестиционного цикла, что станет ключевым драйвером развития экономики и роста благосостояния населения», - сказал вице-министр национальной экономики.

Сколько инвестиций будет привлечено

В свою очередь заместитель председателя Комитета по инвестициям Министерства иностранных дел РК Ерлан Зейнешев отметил, что ожидается заключение порядка 100 инвестиционных контрактов

«Мы видим, что, несмотря на пандемию, интерес инвесторов сохраняется на высоком уровне, растёт количество проектов и заключаемых инвестиционных контрактов. На сегодняшний день процедура заключения контрактов полностью автоматизирована и переведена в онлайн формат, что значительно облегчило процедуры подачи и рассмотрения заявок. Так, в текущем году по итогам 10 месяцев количество заключённых контрактов уже перевалило за 70, что является самым высоким показателем за последние 10 лет», - подчеркнул представитель МИД РК.

Он напомнил, что инвестиционные преференции в виде освобождения от таможенных льгот при ввозе оборудования, налоговые послабления и натурные гранты в виде земельных участков предоставляются в рамках инвестиционных и инвестиционных приоритетных контрактов.

Кроме того, с начала этого года внедрён новый инвестиционный инструмент - **Соглашение об инвестициях для стратегических инвесторов и проектов на сумму более 7,5 млн МРП – порядка 50 млн долл США**. В рамках соглашений инвесторам будут предоставляться стабильность законодательства, возможность заключения оффшорных контрактов на производимую продукцию, а также возможность продления действия преференций в рамках специальных экономических зон.

Председатель Комитета по инвестициям МИД РК отметил, что сегодня все 66 загранучреждений, отраслевые государственные органы и региональные акиматы активно подключены к работе по привлечению инвестиций. Центральными госорганами и нацкомпаниями совместно определяются перспективные товарные группы и ниши для организации производства в РК. Таким образом, инвестору предоставляется потенциальный рынок сбыта, который является ключевым фактором при принятии инвестиционного решения. В целом, за прошедший год был получен «заказ на инвестиции» по более 3000 товарным позициям и 617 нишевым проектам.

Еще в Послании в 2019 году Токаев указывал: «Необходимо серьезно активизировать работу по привлечению прямых иностранных инвестиций, без которых резервы дальнейшего роста экономики будут ограничены. Это одна из приоритетных задач исполнительной власти»[2]

Этот вопрос вновь поднимался Главой государства на расширенном заседании Правительства РК, состоявшемся в январе прошлого года, где им на 2021 год определены семь основных направлений, предусматривающих повышение самодостаточности экономики, привлечение инвестиций, развитие предпринимательства, инфраструктуры, качественную цифровизацию, повышение доходов населения и обеспечение занятости, а также развития конкурентоспособности человеческого капитала.

В этих целях по Карте индустриализации до конца 2021 года было реализовано 112 проектов на сумму в два триллиона тенге. Войдут в действие сорок инвестпроектов, система субсидирования станет прозрачной и адресной. Глава государства перед правительством также поставил задачу реформирования системы управления инвестициями. При этом, по его словам, многие вопросы государственного развития можно будет решать за счет частных инвестиций, однако здесь наблюдается стагнация и нужно принимать меры. [3]

Под председательством Президента Казахстана Касым-Жомарта Токаева 22 февраля 2022 года в онлайн режиме состоялась рабочая встреча Совета иностранных инвесторов (СИИ). В мероприятии приняли участие глобальные руководители транснациональных компаний, представители международных экономических и финансовых организаций.

Открывая заседание, Президент подтвердил, что государство будет в полной мере выполнять все свои международные и внутренние обязательства и гарантии перед партнёрами и инвесторами. Работа по созданию благоприятного инвестиционного климата в Казахстане является приоритетной и в этой связи он призвал членов Совета принять непосредственное участие в проводимых реформах.

На мероприятии были представлены актуальные данные, показывающие положительную динамику экономических показателей страны. По итогам прошлого года казахстанская экономика выросла на 4%. Драйвером устойчивого роста стал реальный сектор. Объёмы промышленного производства выросли на 3,8%, в том числе в обрабатывающей промышленности – на 5,5%. Ключевым фактором положительных изменений стала высокая инвестиционная активность в несырьевых секторах.

В 2021 году было реализовано и введено в эксплуатацию 44 крупных инвестиционных проекта с иностранным участием на сумму 3,6 млрд. долларов США. Создано более 7,5 тысяч рабочих мест. При этом, наибольшее количество проектов пришлось на машиностроение – 8 проектов, возобновляемую энергетику – 8, ГКМ и металлургию – 6, агропромышленный комплекс – 5.[4]

Валовой приток прямых иностранных инвестиций за первые 9 месяцев 2021 года увеличился почти на 50% и достиг 18,8 млрд долларов США.

Казахстан ни разу не допустил дефолта по своим суверенным финансовым обязательствам и является надёжным экономическим партнёром. Инвестиционный климат Казахстана остается благоприятным, что подтверждают международные рейтинговые агентства и организации.

Ведущие рейтинговые агентства «Moody's», «Fitch» и «Standard & Poor's» в 2021 году высоко оценили усилия правительства по стимулированию восстановления экономического роста и подтвердили суверенный кредитный рейтинг Казахстана на уровне инвестиционной надёжности со «стабильным» прогнозом.

Так, Вице-президент Европейского банка реконструкции и развития Алан Пию предложил три ключевые области, которые максимально расширят возможности восстановления и улучшения инвестиционного климата в Казахстане.

Первое – повышение конкурентоспособности частного сектора и диверсификация экономики путём реформирования государственных предприятий, реструктуризации Банка развития Казахстана и «Самрук-Казына» с внедрением улучшенных мер корпоративного управления, правил международных закупок, дальнейшей цифровизации.

Второе – ускорение перехода Казахстана к зелёной экономике, углеродной нейтральности и устойчивости к последствиям изменения климата.

Третье – содействие региональной экономической интеграции через частный сектор за счёт расширения доступа к возможностям трудоустройства и квалификации, улучшения доступа к финансам и сокращения внутрирегионального неравенства.

«Перед страной стоят непростые задачи: поддержание уровня международных инвестиций в Казахстан будет опираться на непреложное обеспечение верховенства права, прозрачности и совокупности принципов государственного управления. Опыт нашей компании, будучи глобальным финансовым институтом, обслуживающий клиентов в 160 странах, показал, что сильные и последовательные акценты на этих положениях являются критическим фактором для установления и поддержания доверия инвесторов. Будучи одним из крупнейших иностранных инвесторов в стране, мы положительно презентуем историю Казахстана по всему миру, обеспечивая доступ к нашей сети институциональных инвесторов», – сказал Д. Ливингстон.[5]

Инвестиционная политика Казахстана призвана обеспечить благоприятный инвестиционный климат и будет основываться на принципах экономического прагматизма: прибыльности, возврата от инвестиций и конкурентоспособности, а также обеспечения наращивания экономического потенциала посредством развития новых точек экономического роста и определения новых рыночных ниш.

Привлечение инвестиций является одним из наиболее важных факторов, определяющих экономический рост и повышение конкурентоспособности национальной экономики. Приток иностранных инвестиций в экономику принимающей страны способствует ускорению развития предприятий, повышению качества человеческого капитала, созданию новых рабочих мест, привлечению передовых технологий.

Приоритетными секторами экономики Казахстана для привлечения инвестиций являются несырьевые экспортноориентированные и высокотехнологичные производства, развитие инфраструктуры, а также развитие альтернативных и «зеленых» энергетических технологий. Привлечение инвестиций в экономику Казахстана осуществляется на условиях трансферта технологий и создания высокотехнологичных производств, что требует обеспечения наиболее конкурентных условий для инвестиционной деятельности и ведения бизнеса.

В целях обеспечения конкурентоспособности казахстанского инвестиционного бизнес-климата на мировой арене продолжится работа по его улучшению в соответствии с лучшими мировыми практиками.

Законодательство Казахстана в сфере инвестиционной деятельности гармонизировано со стандартами Организации экономического сотрудничества и развития. При этом одной из задач инвестиционной политики является максимальное использование преимуществ, которые дают интеграционные процессы в условиях глобализации. Инвестиционная политика Казахстана проводится с учетом участия Казахстана в Таможенном союзе и предстоящим вступлением во Всемирную торговую организацию. Проводится работа по заключению соглашений с иностранными государствами о поощрении и взаимной защите инвестиций, а также об избежании двойного налогообложения. Приняты меры по планомерному повышению позиций Казахстана в рейтинге «Doing business» и улучшению показателей Глобального индекса конкурентоспособности Всемирного экономического форума.[6]

В целях обеспечения качественного рывка в привлечении инвестиций и повышения эффективности специальных экономических зон к их управлению привлекаются профессиональные управляющие компаниями.

Государственно-частное партнерство, получив большое распространение в мире, зарекомендовало себя как один из возможных и эффективных механизмов по привлечению частных инвестиций в реализации общественно значимых проектов, позволяющий достигнуть баланса интересов, рисков и ответственности, а также как инструмент снижения нагрузки на государственный бюджет.

Вспоминая Послание «Казахстанский путь-2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее», первый Президент Республика Казахстан Н.А. Назарбаев – лидер нации, подчеркнул, что отечественное предпринимательство является движущей силой нового экономического курса. Доля малого и среднего бизнеса в экономике должна к 2030 году вырасти по крайней мере вдвое.

Во-первых, мы должны создать условия, чтобы человек смог попробовать себя в бизнесе, стать полноценным участником проводимых в стране экономических преобразований.

Во-вторых, важно поднять общий уровень деловой культуры и стимулировать предпринимательскую инициативу.

Задача сегодняшнего дня – создание необходимых условий и предпосылок для перехода мелких предприятий и индивидуальных предпринимателей в разряд средних.

В целях развития государственно-частного партнерства принят Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по внедрению новых форм государ-

ственно-частного партнерства и расширению сфер их применения», который предполагает внедрение новых форм государственно-частного партнерства (институциональное и контрактное), расширение сферы его применения за счет отраслей, не генерирующих достаточный денежный поток (наука, образование, здравоохранение, спорт, ЖКХ), высокотехнологических отраслей (информационные технологии).

Также внедрены новые модели контрактного государственно-частного партнерства, что позволит конструировать любые виды контрактов, применяемые в международной практике. Принципы государственно-частного партнерства также используются при передаче объектов государственной собственности в управление и содержание, имущественный наем. Привлекательные условия для частного сектора по инвестиционным проектам, имеющим социальную направленность, созданы путем возмещения не только инвестиционных, но и эксплуатационных расходов концессионера и выплаты вознаграждения за управление.

В среднесрочном периоде политика по развитию инноваций должна будет направлена на построение национальной инновационной системы, обеспечивающей повышение конкурентоспособности экономики за счет создания системы управления инновационно-технологическим развитием, инновационного развития отраслей и регионов, создание условий для развития высокотехнологического малого и среднего бизнеса и повышения научного и инжинирингового потенциала страны, а также на развитие инфраструктуры инновационных кластеров.

Государство играет активную роль в привлечении как внутренних, так и иностранных инвестиций. Создаются благоприятные условия для инвестиционной деятельности, расширяются каналы привлечения инвестиций посредством повышения инвестиционной привлекательности специальных экономических зон, промышленных зон и развития механизмов государственно-частного партнерства.

Для этого создана целостная система по привлечению инвестиций, которая будет включать как финансовые и нефинансовые меры стимулирования, так и институциональные механизмы работы с инвесторами, в том числе предоставление инвестиционных преференций и реализацию гибкой налоговой политики, способствующей снижению налоговой нагрузки на предприятия и направлению высвобожденных средств на собственное развитие [7].

Инвестиционные ресурсы распределяются между регионами крайне неравномерно, в основном концентрируясь в крупных мегаполисах и богатых природными ресурсами регионах. Остальные регионы и ее большая часть не имеют возможности использовать инвестиционный потенциал.

Таким образом, в современных условиях развития экономики, для решения задач подъема региональной экономики на долгосрочную перспективу и обеспечения экономического роста необходим комплексный подход к проблеме привлечения инвестиционных ресурсов и активизации инвестиционной деятельности хозяйствующих субъектов. Поэтому первостепенное значение приобретает анализ источников потенциальных инвестиций, достоверная оценка реальных возможностей их мобилизации, а также путей решения проблем их привлечения и выработка стратегии обеспечения эффективности привлекаемых инвестиций.

Литература

1. <https://strategy2050.kz/ru/news/novaya-kontseptsiya-investitsionnoy-politiki-skolko-sredstv-budet-privlecheno-v-2022-godu/>
2. К.-Ж. Токаев, Послание народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана». 2 сентября 2019 г. /www.akorda.kz.
3. Выступление Президента Касым-Жомарта Токаева на расширенном заседании Правительства «Каждое решение – на развитие страны и благо народа», Казахстанская правда, 27 января 2021 года.
4. Казахстан: политика «открытых дверей» для инвесторов в действии/www.gov.kz
5. Главный исполнительный директор компании «Сити групп» в странах Европы, Ближнего Востока и Африки Дэвид Ливингстон на онлайн заседании 22.02.2022 года
6. <https://e-history.kz/ru/history-of-kazakhstan/show/32557/>
7. https://www.inform.kz/ru/o-novoy-investicionnoy-politike-kazahstana-rasskazal-tureckim-partneram-alihan-smailov_a3907619

Садирова А., студент 3 курса
специальности «Мировая экономика»
Научный руководитель:
магистр, старший преподаватель,
Сандыбаева Б.А.
«Esil University», г. Нур-Султан

ЗОЛОТОЙ COVID ДЛЯ МЕДИЦИНСКИХ ЛАБОРАТОРИЙ КАЗАХСТАНА: ВЗАИМОВЫГОДНАЯ СДЕЛКА

Аннотация. В статье показано насколько сильно может повлиять ситуация в мире на экономику страны, а в частности на структуру здравоохранения при такой сложной эпидемиологической ситуации по всему миру, которую мы, к счастью, пережили. Нельзя исключать тот факт, что именно при такой нагрузке на государство, приходят частные организации

готовые помочь как государству, так и простому народу. И это, конечно же, нельзя забыть по окончании сложного периода, но уже спустя время начинаешь задумываться о том, что не только они протянули руку помощи нам, но и мы в свою очередь принесли им прибыль, как бы это неуместно не звучало, это бизнес и прибыль, даже если она была заработана в сложное время при пандемии считается прибылью. Актуальность статьи заключается в том, что в наше время сложно получить безвозмездную помощь, таков круговорот, который коснулся и нашей темы. В связи с этим я попыталась уточнить какие цели преследовали частные лаборатории, отчего зависела цена на первые ПЦР тесты и с какими трудностями столкнулось государство прежде не сталкивалось с таким понятием как пандемия. В этом заключается теоретическая и практическая значимость работы. Именно про эти аспекты работы медицинских лабораторий расположенных в Казахстане будет говорить в данной статье.

Возвращаясь назад, в 2020 год, невольно вспоминаются первые дни карантина, когда весь мир не был уверен в завтрашнем дне и ждал окончания затяжного затворничества. Всем хотелось конкретики и четких рекомендаций о лечении неизведанной болезни, которая погрузила все человечество в хаос. Это было время, когда люди метались из одной аптеки в другую в надежде что найдут тот или иной препарат, период во время которого даже скорая помощь не могла определить наличие коронавируса и дать хоть какие то рекомендации.

Я и сама прошла через все это, поэтому отлично помню как была рада читать новости о том, что теперь у казахстанцев появилась возможность сдавать ПЦР тест в частных лабораториях. А ведь не многие знают, что в самом начале сдача ПЦР теста была возможна только в государственных учреждениях, в которых была не только нехватка тестов, но и было физически невозможно успевать за таким потоком желающих сдать ПЦР. Именно поэтому Министерством Здравоохранения Республики Казахстан было принято решение дать людям возможность пользоваться платной услугой сдачи ПЦР теста и таким образом облегчить работу медикам по всей стране. И в этот момент в борьбу вступают такие крупные лабораторные службы как ОЛИМП, INVIVO, INVITRO и многие другие частные кабинеты, которые с одной стороны станут спасательным кругом, а с другой стороны станут одними из немногих ниш, увеличивших свою прибыль во время пандемии. Ведь цены на обнаружение коронавируса были не из дешевых, но и на это были причины, прежде всего это новый тест, с несколько иной технологией, и составляющие для его оказания «взлетели» по всему миру. Основные компоненты, необходимые для производства реагентов на ПЦР, находятся в Китае. Их там буквально несколько заводов, а из-за пандемии спрос резко вырос во всем мире. В итоге, они стали спекулировать на таком спросе и резко подняли цены на исходное сырье, что определило рост цен и на реагенты. Подобная ситуация отмечается и по расходным материалам. Так, цены на специальные зонды для забора мазка выросли в 10-12 раз, или, например, простые трехслойные маски, которые мы в Китае покупали на заводе по 4 тенге за штуку, повысились в цене уже до 118 тенге, т.е. рост почти в 30 раз! Другая категория роста расходов это увеличение требований к пунктам забора биоматериалов (ПЗБ) и к самой лаборатории. Если раньше требования к средствам индивидуальной защиты (СИЗ-ы) у нас были простые, т.е. когда сотрудник заходит в бокс, у него должна быть легкая накидка, маска, шапочка и т.д. При работе в условиях коронавирусной инфекции (КВИ) требования к СИЗ-ам намного выше: один комплект на сотрудника стоит минимум 15 тысяч тенге на 4 часа, после чего его следует менять. А сотрудников в каждой лаборатории надо не менее 6 человек, чтобы они работали хотя бы в две смены. Те же СИЗ-ы нужны и в пунктах забора биоматериала, а это расходы. Или прием пациентов в ПЗБ теперь только по записи и с интервалом в 5 минут, что снижает пропускную способность ПЗБ.[1] Из этого можно сделать вывод что лабораториям потребовалась существенная перестройка бизнес-процессов для работы в новых условиях и при этом цена их услуг полностью зависела от внешних факторов. Но даже при таком сложном рабочем процессе, гендиректор отмечает факт того, что как таковых убытков они не потерпели, наоборот прибыль выросла почти на 30%.

Рынок ПЦР-диагностики – это «Олимп», Национальный центр экспертизы, Invivo и другие участники рынка. Всего в стране 34 лаборатории. Мощность – 43 тысячи исследований в сутки, но проводится только 18 тысяч. Охват – около 40%.

При этом 61% рынка контролируется «Олимпом», 12% - НЦЭ, 5% - Invivo и 22% - остальные компании. [2] Из этого можно понять что одной из усердно работавших лабораторий на территории Казахстана во время пандемии считается ОЛИМП, но и эта лаборатория испытывала сложности в начале, это можно заметить по новостям о том что некоторые филиалы в г.Алматы в самый пик эпидемии были закрыты в связи с большим количеством желающих. «Почему алматинцы, выстроившись в огромные очереди, не могут сдать анализы на коронавирус даже за деньги? Напомним, самый дешевый анализ в Алматы стоит 11500 тенге. Почему результаты анализов даже у тех, у кого по всем описываемым признакам ковид в тяжелой форме, бывают, готовы через четыре-пять дней, а то и неделю?» [3] такие заголовки можно было увидеть во всех социальных сетях. Мы можем заметить, что даже при такой весьма высокой цене присутствовал большой спрос, что показывает важность работы частных лабораторий. В связи с этим главный санврач Алматы на тот момент Жандарбек Бекшин во время онлайн конференции высказался по данной ситуации: «В городе этой процедурой занимаются 6 лабораторий. На сегодня в день проводится до 5,6 тысяч исследований, - сказал он. - Это более, чем достаточно. Некоторые лаборатории оснащены современным оборудованием. Вполне возможно, что настанет время, когда мы будем испытывать острый дефицит ресурсов». Так и случилось, к лету 2020 года, с приближением пика заболеваемости цены на пцр, вместо того чтобы, по указу президента, стать дешевле, наоборот повышаются: В «Олимпе» одно ПЦР-исследование стоит 12 300 тенге, или 29 долларов (ранее было 11500 тенге), в Invivo - 18 500 тенге (43 доллара), в Наццентре экспертизы – 11 500 тенге (27 долларов). [4] Но тут нужно отметить слова санврача Алматы о том, что цена вырастит из за того, что на нее влияют многие факторы, рассмотрим какие же:

- Сырье и материалы. В государственной лаборатории на это тратят 8 840 тенге, в частной – 6 902 тенге.
- Покупные изделия – спецодежда, перчатки, маски, антисептики. Государственная лаборатория тратит 453 тенге, частная – 1 082 тенге.

- Оплата труда. Государственная лаборатория тратит 1 382 тенге, частная – 465 тенге.
- Амортизация. Государственная лаборатория тратит 0 тенге, частная – 1 771 тенге.
- Прибыль. У государственной лаборатории – 0 тенге, у частной – 1 559 тенге. Это 12,6% от всей суммы.

Такие данные предоставили Агентству по защите конкуренции владельцы лабораторий. Ведь при сравнении цен с соседними странами, оказалось для сдачи теста на коронавирус казахстанцам приходится платить больше, чем например белорусам, они платят за исследование 6 600 тенге (вдвое меньше) кыргызстанцы - 10 тысяч тенге, россияне - 12 600 тенге.

Но конечно, это длилось не долго, так как президент приказал начать расследование и снизить цены. И наконец, в октябре этого же года, мы можем увидеть, что цены на ПЦР тесты снизились в два раза, их цена равнялась 9000 тысячам тенге. Это то, чего требовал Президент, и то, что, наконец, предприняли власти. Реакция не заставила себя долго ждать: крупные сети лабораторий по стране один за другим стали снижать цены на самый популярный анализ года, а в одной из них ПЦР-тест дешевле сделали почти наполовину. Здесь пояснили, стоимость теста на коронавирус зависит от многих факторов: от курса доллара, а весь закупочный товар импортный, до объема лабораторных исследований. Правда, на резонный вопрос, как появилась первоначальная стоимость в пик COVID-19, а это в среднем около 15-16 тысяч тенге, так и осталась неразгаданной тайной. Как уверяет директор сети лабораторий, самое главное условие, за счет которого удалось снизить ценник – увеличение объемов ПЦР-исследований. Парадокс: объемы были и в июне, когда граждане нуждались в этих тестах больше, чем сегодня, но дешевых страна тогда не наблюдала. Всё дело, объясняет директор, в больших инвестициях, а значит, зарабатывать нужно было здесь и сейчас, чтобы покрыть вложения. У компаний, на момент когда они начинают свою деятельность, объемы не велики. Соответственно, рыночное влияние на ценовую политику они не имеют, наращивают объемы постепенно. Как показало исследование, некоторые частные компании достигли больших объемов, что позволяет таким положением злоупотреблять. Здесь мы можем заметить, что как бы то не было, все лаборатории вложили большие деньги во все это в начале пандемии, поэтому то, что цены были снижены только после того как пик заболеваемости прошел, было им на руку, так как во время пика были повышенные цены тест, что и помогло им покрыть расходы и при этом повысить свой ежемесячный доход.

Пандемию коронавируса можно сравнить только с войной: кто-то теряет деньги, другие же их зарабатывают. Результаты теста требовались на работе, в детских садах, и даже на отечественных курортах. Например, 4 июня 2020 года, внезапно объявили, что для отдыха на базах в Алаколе понадобится пройти тест, а результаты предоставить при въезде. Любопытно, что в то время подобных мер пока не приняли в Турции и Египте, хотя это два самых популярных и бюджетных направления для отдыха. С одной стороны, можно похвалить государство за такие меры предосторожности, а с другой за возможность медицинским лабораториям навариться на отдыхающих и не только. Кроме того, есть новый вид теста - иммуноферментный анализ (ИФА). С его помощью в крови пациентов ищут антитела, которые показывают, что человек либо болен вирусом, либо уже переболел. Результат можно получить уже через 3-4 часа. ИФА массово сдают в Германии, США и России. По словам эпидемиологов, такой тест показывает реальную картину заболеваемости и смертности от коронавируса. В Казахстане возможность такого тестирования опять же была на стадии обсуждения, пока в других странах практика данного теста уже широко использовалась. Позже она стала доступна пока лишь в двух лабораториях: в «Олимп» - стоимость теста 5740 тенге и в Invitro - предварительная стоимость теста 4900 тенге, но лабораторию, опять же, пока не допустили к анализам из-за санитарных правил, но позже она была допущена. ИФА-тест не только дешевле, но и безопасней для самих пациентов и врачей, поскольку для этого требуется только забор крови. Сейчас же он доступен для всех жителей Казахстана, болеющих либо переболевших коронавирусом.

Если брать весь промежуток времени с начала пандемии до сегодняшнего дня, было принято немало важных решений, от которых зависела человеческая жизнь. И первое и не менее важное решение, дать частным медицинским лабораториям принимать людей и не дать заболеваемости усугубиться. А они в свою очередь освоили новую технику в очень скором порядке, смогли делать несколько тысяч тестов ежедневно, а в пик заболеваемости работали на износ. И это очевидно, что их работа в значительной степени облегчила ношу государства. Но для кого-то пандемия, а для кого, то бизнес, нельзя забывать и этот факт. Именно поэтому в теме данной статьи было использовано словосочетание «взаимовыгодная сделка». Ведь только по итогам 2020 года ряд частных лечебных учреждений отчитались о серьезном росте чистой прибыли. По данным участников рынка, улучшить финансовый результат смогли те клиники, которые предоставляли услуги по тестам на COVID-19 и смогли наладить организацию платной медпомощи в условиях пандемии коронавируса. Но сколько бы исследований по поводу повышений цен, долгого ожидания результатов не было, надо признать, что мы нуждались в них в тот момент и были зависимы как и все люди в мире. Поэтому хочется закончить эту статью на позитивной ноте, а именно поставив точку в том что, остались в плюсе все стороны, и кто предоставлял услуги и те, кто в них нуждался.

Литература

1. Интервью с ведущим игроком частной лабораторной медицины – генеральным директором сети клинично-диагностических лабораторий ОЛИМП Ерланом Сулейменовым. [Электронный ресурс]. Ссылка: <https://ulagat-m.kz/analyst/strategiya/koronavirus-i-olimp.html>.
2. Статья и объяснение от главы нового Агентства по защите конкуренции Серика Жумангарина. [Электронный ресурс]. Ссылка: <https://ru.sputnik.kz/20201016/tseny-ptsr-testy-maski-lekarstva-15220485.html>.
3. «Олимп» приостановил прием проб на COVID-19 в связи с большим количеством желающих». [Электронный ресурс]. Ссылка: <https://www.exclusive.kz/expertiza/obshhestvo/119558/>.
4. Статья за 19.08.2020. [Электронный ресурс]. Ссылка: <https://informburo.kz/novosti/laboratorii-invivo-i-olimp-snizili-ceny-na-pcr-testirovanie-do-9000-tenge-112800.html>

Черненко А., студентка 1 курса
специальности «Мировая экономика»
Научный руководитель:
Каримбаева Г.Ж.
«Esil University», г. Нур-Султан

РЫНОК НЕДВИЖИМОСТИ: КАЗАХСТАН И ДРУГИЕ СТРАНЫ

Аннотация. Недвижимость – основа национального богатства государства, а по числу собственников и качеству объектов недвижимости определяется благосостояние граждан страны, поэтому развитие экономики недвижимости необходимо для успешного развития экономики в целом и динамики всех сфер бизнеса. В настоящее время можно утверждать, что рынок недвижимости Казахстана преодолел этап стихийного развития. Законодательная база в сфере недвижимости в целом сформирована. Постепенно происходит процесс переориентации интересов структур финансового рынка с высокодоходных операций на рынке ценных бумаг на инвестирование в реальный сектор экономики с целью диверсификации рисков. В статье проанализированы состояние рынка недвижимости Казахстана и других стран.

Рынок недвижимости – это система экономических отношений, через которую осуществляется передача прав на собственность и связанных с ней интересов от продавца к покупателю, определяются цены и распределяется пространство между различными конкурирующими вариантами использования объектов недвижимости в границах некоторого замкнутого территориального образования. Под замкнутым территориальным образованием здесь понимается сложившаяся система территориального размещения объектов недвижимости (город, населенный пункт). Главная особенность объекта недвижимости как товара – его территориальная неперемещаемость. Перемещаться могут лишь варианты использования объектов недвижимости в пространстве некоторого территориального образования.

С учетом международного опыта по реализации недвижимости можно считать, что рынок недвижимости – это совокупность сделок, совершенных с недвижимостью, информационного их обеспечения, операций по управлению и финансированию работ в области недвижимости. Купля-продажа недвижимости – это не просто обычная купля-продажа товаров длительного пользования, а движение капитала, то есть стоимости, приносящей доход. Так купленный дом, квартира, земельный участок через некоторое время можно продать по более высокой цене или сдавать в аренду и иметь от этого дополнительный доход.

В рейтинге стран по доступности жилья, то есть наименьшему соотношению цен на недвижимость и доходов населения, Казахстан занял 35-е место из 109 в 2021 г. Индекс страны составил 9,63 (чем ниже этот показатель, тем лучше).

На начало текущего года Казахстан сумел опередить все страны ЕАЭС, а также южного соседа – Узбекистан. В то же время по состоянию на 22 апреля 2021 года в рейтинге по дешевизне квартир в центре города РК занимала 9-е место из 107 (950,88 долл. США за кв. м), за пределами центра – 13-е место (640,44 долл. США за кв. м) (рис. 1).

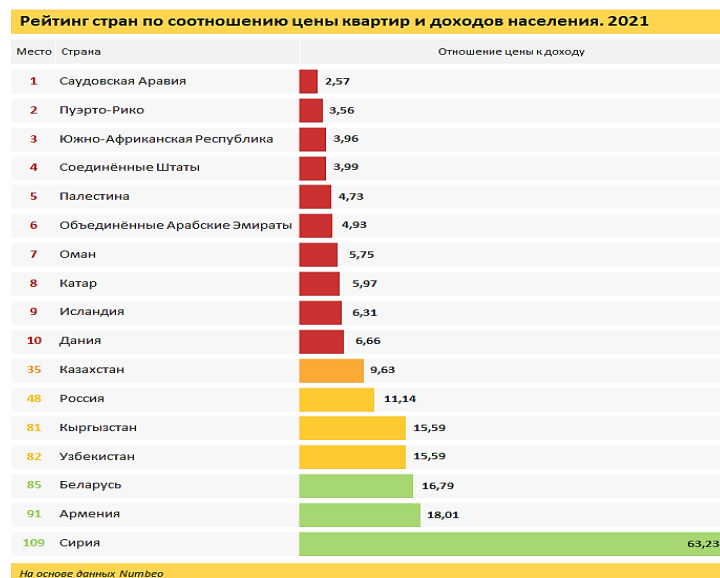

Рисунок 1. Рейтинг стран по доступности жилья

По данным рисунка 1 цена за кв. м в Германии составляет 6 230,31 долл. США. В США - 3 585,36 долл. США. В России - 2 368,40 долл. США.

По данным Бюро национальной статистики, в марте текущего года средняя стоимость нового жилья в Казахстане (квартиры в многоквартирных домах) составила 436,8 тыс. тенге за квадратный метр (954,84 долл. США), увеличившись за год на 8,4%. Среди крупных городов страны дороже всего квартиры стоят в мегаполисах – Нур-Султане, Алматы и Шымкенте, дешевле всего в Таразе. Почти во всех крупных городах стоимость квартир выросла, исключение составили Атырау, Семей и Актау.

Рассмотрим основные факторы, влияющие на рынок жилья.

1. Рост уровня урбанизации в Казахстане и в мире

Неотъемлемой частью современного уклада жизни является процесс урбанизации. С 1960 года мировой уровень урбанизации увеличился практически в два раза, с 33,6% до 55,3%. Развитие городов и рост благосостояния их граждан продолжают привлекать все больше людей в города. По прогнозам ООН, к 2050 году, доля городского населения в мире вырастет до 68%. При этом основной рост всей мировой урбанизации (35%) возьмут на себя развивающиеся страны - Индия, Китай и Нигерия.

2. Влияние пандемии на рынок недвижимости Казахстана.

Ситуация с коронавирусом и скачок американской валюты заметно повлияли на рынок недвижимости, по этой причине казахстанцы не спешат вкладывать свои накопления в жилье, дожидаясь благоприятных для этого условий. Одни подняли цены на жилье, другие сняли объекты с продажи, отложив этот вопрос до момента стабилизации.

3. Цена на нефть

Как показал анализ, инвестиции в иностранную валюту и привязка цен на недвижимость к доллару, несмотря на неплохую выгоду в краткосрочном периоде, в долгосрочном имеют негативный эффект. См. рисунок 2.

Значения и среднегодовой прирост, %				
Курс доллара	Объемы ипотечного кредитования	Номинальный доход	Цена на нефть	Темп прироста цен на рынке жилья
221,73 тенге за доллар	+1 % в год	0–0,3 % в год	\$55–60 за барр.	минус 14–15 % в тенге
385 тенге за доллар	+1 % в год	0–0,3 % в год	\$55–60 за барр.	минус 2,5 % – плюс 1,9 % в тенге в 2016 году и минус 15–20 % в 2017 году

Рисунок 2. Темп прироста цен на рынке жилья

Сильная зависимость от доллара приводит к ряду проблем, одна из которых – обеднение основной массы населения, получающей доходы в тенге. Выигрывают на рынке только те, кто успевает вовремя зафиксировать прибыль, продав недвижимость на пике цен.

4. Программы доступного жилья в РК.

На основании Закона РК «О жилищных отношениях» принята и осуществляется программа жилищно-коммунального развития «Нұрлы жер» на 2020–2025 годы. Она предусматривает обеспечение жильем уязвимых слоев населения и другие направления получения доступного жилья. Программы «Бакытты отбасы», «7–20–25», «Әскери Баспана» предлагают льготное кредитование на приобретение жилья в зависимости от доходов.

Программой «Нұрлы жер» определено, что государство строит арендное жилье без права выкупа для социально уязвимых категорий населения, указанных в ст. 68 Закона «О жилищных отношениях», среди которых:

- Многодетные матери, награжденные подвесками «Алтын алқа», «Күміс алқа» или получившие ранее звание «Мать-героиня», а также награжденные орденами «Материнская слава» I и II степени.
- Многодетные или неполные семьи.
- Семьи, воспитывающие детей-инвалидов.

Если в таких семьях доход на одного члена меньше 1 прожиточного минимума, построенное жилье предоставляется им в длительную аренду без права выкупа в порядке очередности.

Другое направление предоставления жилья – программа «Бакытты отбасы», на которую могут рассчитывать очереди из категорий многодетные, неполные семьи и семьи, воспитывающие детей-инвалидов. Кроме того, они должны соответствовать таким основным требованиям:

- Доход за последние полгода на каждого члена семьи должен быть не более 2 прожиточных минимумов.
- Если семья неполная, должно пройти больше 3 лет после расторжения брака.
- Должен быть подтвержден статус нуждающихся в жилье.

Программа предусматривает для этой категории населения льготное кредитование под 2% годовых с первоначальным взносом 10% стоимости жилья сроком на 25 лет.

5. Снятие пенсионных накоплений на жилье.

Во второй половине января 2021 правительство утвердило «Правила единовременных пенсионных выплат для улучшения жилищных условий». Это право, по подсчетам министерства труда и социальной защиты населения, обрели около миллиона жителей страны, чьи накопления превышают порог достаточности. И половина из этого числа уже воспользовалась представленной возможностью. В основном жители страны, по данным ЕНПФ, направляют пенсионные накопления на приобретение жилья без ипотеки (51%), частичное погашение задолженности по ипотеке (27,4%), а также используют их в качестве первоначального взноса при оформлении ипотечного займа (11,7%). Порог достаточности - это минимально необходимая сумма пенсионных накоплений, которая должна оставаться на счете вкладчика ЕНПФ. Порог достаточности зависит от возраста вкладчика и рассчитывается так, чтобы к моменту выхода на пенсию вкладчику хватило средств на минимальные пенсионные выплаты.

6. Соотношение зарплат к стоимости жилья

По методике ООН, жилье считается доступным, если его стоимость не превышает трёхлетнего заработка одного

члена семьи. В соответствии с международными стандартами, коэффициент доступности жилья рассчитывают как отношение средней стоимости квартиры площадью 54 м² к трёхлетнему годовому доходу человека (за основу берётся семья из трёх человек со средним доходом при условии, что весь годовой доход одного члена семьи направляется только на эту цель). Если стоимость жилья выше этой суммы, то жильё считается малодоступным. По данным Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК, по состоянию на конец 2021 года среднемесячная заработная плата в Казахстане составила 275 580 тенге.

Рисунок 3. Заработная плата по регионам Казахстана

В среднем по Казахстану квартира площадью 54 кв.м. будет стоить 22095 тыс.тг. Среднестатистическому гражданину, получающему ежемесячную заработную плату в размере 275 580 тг., на него придётся копить 6 лет и 7 месяцев.

По рейтингу самого недоступного жилья лидирует Шымкент, где усреднённая квартира обойдётся в 20 млн тенге (для этого шымкентцам потребуется работать 96 месяцев – 8 лет).

В соответствии с международными стандартами ООН, на одного человека должно приходиться не менее 30 м² жилья. По данным Комитета по статистике, обеспеченность жильём в Казахстане в 2021 году составила 22,6 м² на одного казахстанца. Для сравнения, по числу квадратных метров на человека в России в 2019 году этот показатель составил 25,8, в Турции – 17, в Польше – 25, в Германии – 39, в США – 70.

Важно также рассмотреть на рынке недвижимости стоимость аренды жилья, т.к. часть жителей страны арендует жильё. В рейтинге стран по стоимости месячной аренды жилья (с одной спальней) в центре города Казахстан занял 82-е место из 107 по дороговизне. Стоимость аренды составила 303,85 доллара. В декабре 2021 года аренда благоустроенного жилья в Казахстане подорожала сразу на 17,5% за год, до 1,9 тыс. тенге за 1 кв. м.

Среди крупных городов страны заметнее всего – сразу на 40,6% – подорожала аренда в Алматы. Наименьший годовой рост цен был зафиксирован в Таразе – на 5,5%.

Среди стран СНГ дешевле, чем в Казахстане можно арендовать жильё в Азербайджане – за 266,3 долл. США в месяц. В России стоимость месячной аренды составляет 412,51 долл. США, в Армении – 396,74 долл. США, в Украине – 366,11 долл. США, в Узбекистане – 322,27 долл. США. Стоимость аренды жилья представлена на рисунке 4.

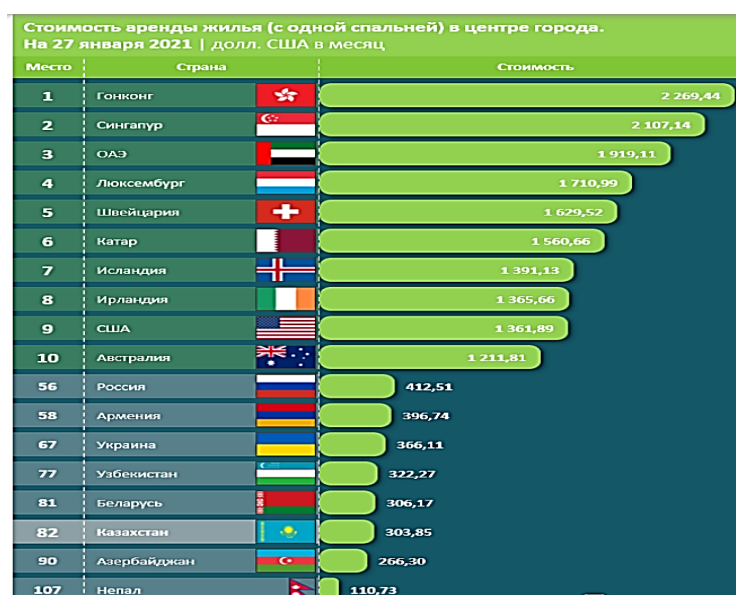

Рисунок 4. Стоимость аренды жилья

Рассматривая перспективы рынка недвижимости, нужно отметить следующее. Казалось бы, в стране запускаются программы льготного приобретения жилья, оцифровываются все сопутствующие процессы, застройщики вводят в эксплуатацию новую недвижимость, а активность вкладчиков ЕНПФ постепенно стабилизируется. Но цены на квадратные метры продолжают расти. По итогам января 2022 года первичное жилье подорожало на 2,1% за месяц, а вторичное – на 2,8%. Предполагается, что корректировка стоимости жилья продолжится до апреля 2022 года в пределах 10%. После введения нового порога достаточности по досрочному снятию пенсионных накоплений произойдет перезагрузка рынка. Однако существенной коррекции ожидать не стоит. Все дело в росте инфляции и желании людей спасти свои накопления от обесценивания. Как правило, в условиях рыночной экономики стоимость жилья растет выше уровня инфляции. Однако сейчас и без этого цены завышены на 15–20%, а значит сначала должна произойти коррекция стоимости. Аналитики считают, что цены продолжат расти в пределах 5% в течение первого полугодия. Эта динамика, находящаяся ниже инфляции, и есть коррекция.

Литература

1. https://kapital.kz/real_estate/101465/kakiye-peremeny-zhdut-rynok-nedvizhimosti-v-2022-godu.html
2. https://forbes.kz/process/property/v_reytinge_stran_po_dostupnosti_jilya_kazahstan_zanyal_35-e_mesto/
3. <https://ru.sputnik.kz/20220304/gde-v-kazakhstane-samye-vysokie-zarplaty-23285359.html>
4. <https://www.nur.kz/nurfin/personal/1726166-dostupnoe-zile-uslovia-programmy-molodaa-sema/>
5. https://egov.kz/cms/ru/articles/pension_saving
6. https://forbes.kz/process/property/pobediteli_iproigravshie_1640747925/
7. Борисов Е. Ф., Петров А. А., Березкина Т. Е. Экономика. Учебник для бакалавров. М.: Проспект. 2020.
8. <https://vlast.kz/jekonomika/44080-pocemu-zile-v-kazakhstane-mozet-stat-menee-dostupnym.html>

Яковлева О.М., студентка 1 курса
специальности «Экономика»
Научный руководитель:
Каримбаева Г.Ж.
«Esil University», г. Нур-Султан

ВЛИЯНИЕ ТЕКУЩИХ РИСКОВ НА СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. *Нестабильная геополитическая ситуация в мире, разрушение логистических связей, волатильность на валютном рынке обострили проблемы сельского хозяйства. В статье обобщены проблемы, перед которыми оказались фермеры Казахстана в период текущей ситуации в мире. Поднят один из главных вопросов: «Почему так сильно поднялись цены на продукты?»*

Сельское хозяйство – отрасль экономики, направленная на обеспечение населения продовольствием (пищей, едой) и получение сырья для ряда отраслей промышленности. Отрасль является одной из важнейших, представленной практически во всех странах мира. От развития сельского хозяйства во многом зависят жизненный уровень и благосостояние населения: размер и структура питания, среднедушевой доход, потребление товаров и услуг.

Социально-экономическая значимость сельского хозяйства в Казахстане заключается в том, что оно обеспечивает население жизненно необходимыми предметами потребления и продуктами питания, что немаловажно для продовольственной и экономической безопасности государства, и создает значительную часть (около четверти) национального дохода страны. От его состояния и темпов развития во многом зависят основные народнохозяйственные пропорции, рост экономики всей страны.

Это одна из главных отраслей экономики. Каждый год она дает в бюджет почти 38% дохода. В данной отрасли трудоустроено примерно 16% всей рабочей силы страны. Нужно подчеркнуть, что сельское хозяйство в Казахстане находится на 2 месте в мире по выращиванию зерновых с показателями 967 кг на 1 чел. Однако, продуктивность животноводства очень низкая и этот показатель Казахстана – 142 место.

Как повлияла на Казахстан и весь мир в целом текущая ситуация?

По словам экономистов, нынешний кризис можно сравнить с распадом СССР в 91-м году, когда инфляция росла в геометрической прогрессии. Россия и Украина до войны были крупными продавцами продовольствия и занимали ведущие позиции на рынках зерна и растительного масла. А Россия к тому же - крупнейший продавец нефти, нефтепродуктов и удобрений, равно как и сырья для них - природного газа. Теперь в этих поставках перебои, поскольку Украине самой не хватает еды, а украинские зерновые порты заблокированы остатками российского флота. Урожай этого года под вопросом, поскольку вместо семян подсолнечника плодородный украинский чернозем усеян минами и подбитыми российскими танками, а фермеры на тракторах постоянно отвлекаются от посевной на буксировку трофейной техники. Из-за войны дорожают топливо для сельскохозяйственной техники, перевозка грузов морем и по земле, кредиты,

удобрения и хранение. Зерна не хватает и людям, и скоту, поэтому растут цены на мясо и остальные продукты питания. В 2022 году мировое сельскохозяйственное производство неминуемо снижается по всему миру, потому что цены на удобрения начали выходить из под контроля.

70% товарооборота по товарам, входящим в потребительскую корзину Казахстана связаны с Россией, и большую часть остальных продуктов и товаров страна получает оттуда. Речь идёт не только о российских товарах, но и о продукции европейских производителей, которые имеют заводы в РФ. Масштабы разрушений цепочки поставок в Казахстан беспрецедентны. Западные компании массово уходят из России, тогда как импортный транзит через ее территорию становится недостижимым. Грузовые компании отказываются работать с российскими портами. Главный маршрут, связывающий Казахстан с мировыми рынками, проходит через РФ. Другим важным маршрутом, связывающим нас с открытыми морями, является Китай. Но он ограничен из-за расстояния и геополитических рисков.

Антироссийские санкции негативно отразились на всех сферах мировой экономики. Не стало исключением и сельское хозяйство Казахстана, это нанесло значит ущерб на отдельные его сектора. Конфликт между Россией и Украиной негативно отражается на казахстанских сельхозпроизводителях. Нарушены логистические поставки, сегодня мы наблюдаем задержки в поставках из стран Европейского Союза и Украины: сельхозтехники, запасных частей, семян, пестицидов, удобрений. При этом поставщики вынуждены повысить стоимость данных средств производства из-за курсовой разницы (роста курса валют). Многие компании остановили продажу своих товаров, сомневаясь в реальности курса тенге - доллар из-за поддержки Нацбанком паритета курса тенге к рублю. Производители продолжают пересчитывать степень падения тенге по курсу 5,7 за рубль, и тогда курс к доллару должен был бы составить 750 тенге.

В результате проведенного опроса только 55% фермеров готовы к весенне-полевым работам. Остальные (45%) испытывают проблемы с семенами. Такими данными поделились в национальной палате предпринимателей, вышеуказанные причины привели к росту цен на гербициды, запчасти и семена, отчего весенне-полевые работы под ударом – такие проблемы стоят перед казахстанскими фермерами Казахстана в текущей ситуации. 50% фермеров испытывают проблемы с ГСМ (горюче-смазочные материалы), 38% - обеспеченностью пестицидами.

Есть риски, что при дефиците средств, фермеры будут вынуждены либо снизить посевные площади, либо сократить нормы внесения пестицидов, удобрений.

На сегодняшний день договоров на поставку удобрений заключено в объеме 226 тысяч тонн. Практически во всех регионах начата отгрузка минеральных удобрений. Аграриям отгружено порядка 56 тысяч тонн удобрений, в том числе в южные регионы почти 17 тысяч тонн. Запасы на складах сформированы, в том числе импортных удобрений, в связи с чем необходимо своевременно и в полном объеме обеспечить аграриев удобрениями, особенно учитывая рост их стоимости. Национальная палата сообщила, что ей удалось договориться с правительством отложить введение нового механизма субсидирования, разработанного Министерством сельского хозяйства.

В этом сезоне казахстанские аграрии засеют чуть больше 23 миллионов гектаров, это означает увеличение посевных площадей, согласно официальной статистике. Пшеницы будет немного меньше, потому что площадь сокращают почти на 300 тысяч гектаров, при этом существенно вырастет доля социально-значимых и кормовых культур (около 300 млн. гектаров). Так как в прошлом году в некоторых регионах страны наблюдался дефицит кормов, ситуация повториться не должна, и ответственность за это несет Министерство сельского хозяйства и акиматы областей. Помимо этого, другие факторы влияющие на качество урожая, такие как погода (мало осадков), следовательно, велика вероятность очередного засушливого сезона.

Ожидается, что на качество и сроки весенне-полевых работ в Казахстане российские санкции не повлияют, т.к. необходимая техника уже поступает на предприятия согласно ранее подписанным контрактам с Российской Федерацией, также сформирован семенной фонд.

Стабильное развитие сельского хозяйства отражается на рынке продуктов питания, продовольственной корзине и индексе потребительских цен. В Казахстане продолжают расти цены на продукты. Так, только за март рост цен в секторе продовольственных товаров составил 6,1%. В итоге годовое удорожание по итогам марта достигло уже 15,9%.

Для сравнения: в период прошлого «санкционного» кризиса годовой рост цен на еду в соответствующем периоде составлял 12,1% в 2016 году и 9% – в 2017-м. Помесячная и годовая динамика даны на рисунке 1.

Рисунок 1. Индекс потребительских цен

Казахстанцы жалуются на продолжающийся рост цен на основные продукты питания. С начала года цены росли из-за возникших трудностей в поставке продуктов после январских беспорядков, однако в конце февраля и начале марта рост цен продолжился из-за падения курса тенге до 510 тенге за доллар, вызванное геополитическим кризисом в Украине.

Покупатели утверждают, что цены растут даже на те товары, которые производятся в нашей стране. Только за последние 2 недели социально значимые продовольственные товары подорожали почти на 1,5%. Мясо, овощи, крупы, масло – то, без чего невозможно обойтись. По словам представителей Мясного союза Казахстана, на цену мяса влияет стоимость кормов, которые тоже подорожали. А стоимость импортной говядины растет из-за трудностей с логистикой и геополитической ситуации. На казахстанский рынок импортируют порядка 20 тысяч тонн говядины в год, тогда как казахстанские фермеры поставляют 540 тысяч тонн.

По словам экспертов, чтобы решить сложности с поставкой продуктов, Казахстану также необходимо налаживать новые логистические связи, уделять больше внимания поставкам через Каспийское море. Также необходима более тесная кооперация между странами Центральной Азии. Казахстану при этом нужно стремиться, чтобы инфляция в итоге не достигла 20 процентов и выше, так как такой уровень разрушает все производство в стране.

Как видим, сельское хозяйство и динамика его развития играет важную роль в экономике страны и благосостоянии населения Казахстана. В текущей ситуации, с моей точки зрения, важную роль будет играть своевременная поддержка отрасли со стороны государства.

Литература

1. Экономика сельского хозяйства: краткий курс лекций для студентов направления подготовки 38.03.01 «Экономика» / Сост. Зуева Е.И., Лиховцова Е.А. // ФГБОУ ВО Саратовский ГАУ Саратов 2016. – 82 с.
2. Долгов В.С. Экономика сельского хозяйства: учебник. – СПб.: Издательство «Лань». – 2019. – 124 с.
3. Итоги развития сферы сельского хозяйства за 2021 год и планы на предстоящий период. <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/itogi-razvitiya-sfery-selskogo-hozyaystva-za-2021-god-i-plany-na-predstoyashchiy-period-22422>
4. Маркетинговые исследования сельского хозяйства Казахстана. Анализ инвестиционной привлекательности рынка. <https://marketingcenter.kz/20/rynok-selskoe-khoziaistvo-kazakhstan.html>
5. <https://stat.gov.kz/official/industry/14/statisti>

ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТТИҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ ЖӘНЕ БАҒЫТТАРЫ
ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО МЕНЕДЖМЕНТА
TRENDS AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF MODERN MANAGEMENT

Әуелханов А., «Мемлекеттік және жергілікті басқару»

мамандығы бойынша 1 курс магистранты

Ғылыми жетекші:

э.ғ.к, қауым. профессор, Жуманова Б.К.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКЕМЕЛЕРІ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТИІМДІЛІГІН ТАЛДАУ

***Аңдатпа.** Бұл мақалада білім беру жүйесіндегі «сапа», «тиімділік» ұғымдарының мәні ашылады, үш негізгі тәсіл бөлінеді: объективті, релятивистік және даму Тұжырымдамасы. Білім беру қызметтерінің сапасын қамтамасыз ету жүйесіндегі негізгі тенденциялар, сондай-ақ оқу орындарының тиімділігін талдау қарастырылған.*

Стандарттау жөніндегі халықаралық ұйым (ИСО) сапа объектінің белгіленген және болжамды қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетіне қатысты сипаттамаларының жиынтығы ретінде анықталады. Сапа сипаттамаларына қол жеткізу олардың мөлшерін, кешенін және үйлесімін қамтамасыз ететін басқаруға байланысты. Сапа тек қызметтің нәтижесі ретінде ғана емес, сонымен қатар ішкі әлеует пен сыртқы жағдайлар түрінде оған қол жеткізу мүмкіндігі ретінде, сонымен қатар сипаттамаларды қалыптастыру процесі ретінде қарастырылады.

Білім берудегі сапаны зерттеу объектісі ретінде әр түрлі тұрғыдан қарастыруға болады – білім сапасы немесе білім беру қызметінің сапасы, білім беру процесінің сапасы немесе білім беру қызметінің сапасы, түлектің сапасы немесе маманның сапасы. Қазіргі уақытта білім беру қызметінің сапасын басқару тиімділігінің критерийлері нақты анықталмаған, бұл білім беру жүйесін тұрақты жаңғырту жағдайында оны бағалауды едәуір қиындатады.

Білім беру қызметінің сапасын қамтамасыз ету жүйесіндегі негізгі үрдістер мынадай қағидаттарды шешуге жинақталады: білім беру қызметінің сапасын қамтамасыз ету жүйесіндегі бірыңғай өлшемдер мен стандарттарды әзірлеу; халықаралық стандарттар, қазақстандық заңнама негізінде әртүрлі білім беру ұйымдарының білім беру қызметінің сапасын бағалаудың бірыңғай жүйесін әзірлеу және жоғары және жалпы білім берудің жаңа білім беру стандарттарының талаптарын іске асыру қажеттігі [1].

Жалпы білім беру мекемелері қызметінің тиімділігін талдау қазіргі уақытта республикалық және өңірлік деңгейде жалпы білім беру мекемелері қызметінің сапасы мен тиімділігін бағалау өлшемшарттары мен көрсеткіштерін әзірлеу бойынша бірыңғай тәсілдемелердің және оларды есептеу бойынша бірыңғай Әдістemenің болмауымен негізделген, бұл қазіргі заманғы қазақстандық білім беруді жетілдірудің негізгі проблемаларының бірі болып табылады. Осылайша, білім беру мекемесінің қызметін талдау кезінде бірыңғай тәсілді қалыптастыру бойынша бірыңғай критерийлер мен әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу – қазіргі қазақстандық білім берудің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

Білім беру жүйесіндегі «сапа» ұғымының анықтамасын талдай отырып, үш негізгі тәсілді атап өтуге болады: объективті, релятивистік және даму тұжырымдамасы.

Объективті тәсіл аясында сапаны түсінудегі ең маңыздысы объективті өлшеу мүмкіндігі және әртүрлі мекемелердің сапасын бағалау нәтижелерін салыстыру болып табылады. Бағалау барысында алынған мәліметтер тек бір оқу орнының көрсеткіштері ғана емес, сонымен қатар басқа оқу орындарына қатысты салыстырмалы көрініс береді.

Бұл тәсіл білім беру жүйесінің «енгізу» және «шығару» сипаттамаларына байланысты сапаны талдауды қамтиды. Жүйені «енгізудің» негізгі көрсеткіштері оқытушылардың кәсіби деңгейі, білім беру ұйымының техникалық жарақтану дәрежесі (техникалық база мен кітапхана қорларын қоса алғанда), оқушылар мен студенттердің білім деңгейі және т.б. «шығарудың» типтік индикаторлары – оқушылардың, мектептердің, студенттердің, жоғары оқу орындарының рейтингі, одан әрі білім алу мүмкіндігі, жұмысқа орналасу және т.б.

Релятивистік көзқарастың мәні оның айтқандарында емес, онда жоққа шығарылатындығында жақсы көрінуі мүмкін. Бұл тәсілдің негізгі идеясы кез-келген әрекетті бағалауға болатын абсолютті критерийлердің болмауы. Релятивистік тәсілдің практикалық іске асырылуы «мақсаттың сәйкестігін» бағалаумен байланысты.

Үшінші бағыт-даму тұжырымдамасы. «Даму» сөзі осы тәсілдің негізгі сөзі болып табылады. Егер релятивистік және объективтік тәсілдер білім беру процесінің сапасын сыртқы бағалау деңгейіне қатысты болса, онда оларға қарағанда үшінші – жоғары оқу орнының қызметін ішкі бағалау деңгейіне (оқытушылар құрамы, оқушылар мен мектепте және Университетте оқитын студенттер) қатысты. Алайда, бұл үшінші тұжырымдама сапаны сыртқы бағалауды жоққа шығарады дегенді білдірмейді [2].

Бүгінде көптеген өңірлерде осындай бағалау мен бағалау шаралары енгізіліп, сынақтан өткізілуде. 2012 жылы Бүкіл қазақстандық деңгейде жоғары оқу орындарының тиімділігін өлшеуге және бағалауға талпыныс жасалды. Көптеген өңірлер мен білім беру мекемелерінде инновациялық-білім беру қызметінің сапасы, ресурстардың сапасы, инновация-

ларды әзірлеу, енгізу және тарату процестерінің сапасын бағалау, кадрлармен жұмыс сапасын бағалау және білім беру қызметіне ынталандыру, материалдық-техникалық және ақпараттық-әдістемелік қамтамасыз етуді бағалау, білім беру қызметін басқару сапасын бағалау, нәтижелер сапасын бағалау сияқты өлшемшарттар бағаланады. Алайда, қазіргі уақытта бірыңғай тәсілдер мен әдістер әзірленбеген [3].

«Тиімділік» ұғымы «сапа» ұғымымен тығыз байланысты және оның бастапқы мағынасында қоғам алған экономикалық нәтижелер мен шығындардың арақатынасын сипаттайтын маңызды көрсеткіш ретінде анықталады. Тиімділіктің этимологиялық мәні оны сапаның нақты жағдайы ретінде түсіндіру болып табылады. Сапа-бұл неғұрлым кең термин және объектінің немесе объектінің болжамды немесе белгіленген қажеттіліктерді қанағаттандыру қабілетін анықтайтын қасиеттер жиынтығы. Тиімділік бағынышты, тар мағынаға ие және белгілі бір объектінің немесе процестің сапасын құрайтын қасиеттердің кең, сандық жағын, олардың бір-бірімен және сыртқы ортамен өзара әрекеттесуі тұрғысынан көрсетеді.

Осылайша, бұл екі негізгі критерий (сапа және тиімділік) бір-бірімен тығыз байланысты. Білім беру қызметінің сапасы-бұл қызметті ұйымдастыратын, оған кім қатысатынын, кім үшін өмірге, кәсіби қызметке дайындықтың тәсілі мен шарты, сонымен қатар әр түрлі жеке және мәдени-білім беру мүдделерін қанағаттандыру қабілетін анықтайтын оның қасиеттері. Тиімділік білім беру қызметі бағаланатын критерий ретінде білім беру мекемелері түлектерінің білімділігі, білім беру сапасының басқа да құрамдас бөліктері түрінде қажетті нәтиже алу үшін ресурстардың (материалдық, қаржылық, адами, уақытша) қандай шығындары өндірілгенін (немесе өндірілуі қажет) көрсетеді. Тиімділік білім беру сапасының белгілі бір деңгейіне қандай бағамен, қандай күш-жігермен қол жеткізілгенін, белгілі бір шығындар оларды жабу мүмкіндігі тұрғысынан қаншалықты ақталғанын, білім беру саласында қалыптасқан ресурстарды жұмсау нормалары тұрғысынан қаншалықты ақылға қонымды және қолайлы екенін көрсетеді [4].

Қазіргі жағдайда білім беру қызметінің сапасы мен тиімділігін өзара байланысты қарастыру үрдісі барған сайын айқын көрінеді. Дәл осы екі доминант қазақстандық білім беруді жаңғырту кезеңінде негізгі болып жарияланды. Білім берудің екі негізгі өлшегіші – сапа мен тиімділік бойынша теңгерімге қол жеткізу қажет. Мемлекет те, қоғам да, азаматтар да ресурстармен қамтамасыз ету тұрғысынан сапасыз, нашар білімге де, сапа тұрғысынан бәсекеге қабілетті, бірақ ысырапшыл білім беруге бірдей мүдделі емес.

Тиімділік, мектеп жұмысының кешенді сипаттамасы ретінде оның келесі компоненттерін қамтиды: іс-әрекеттің нақты нәтижесі, мектеп ұжымының әлеуетті мүмкіндіктері, мектеп ресурстарын пайдалану дәрежесі, мектептегі әлеуметтік-психологиялық ахуал [6]. Осылайша, тиімділік-бұл күрделі тұтас қасиет, және нәтиже арқылы бағаланған тиімділік, әдетте, басқарушылық шешімдер қабылдауға негіз болады.

Білім беру жүйелерінің тиімділігін бағалау кезінде келесі маңызды әдіснамалық принциптерді ескеру қажет:

1) объективтілік қағидаты қандай да бір білім беру жүйесінің, процестің тиімділігін барынша дәл және барабар бағалауға мүмкіндік беретін бағалау әдістемелерін, өлшемшарттары мен көрсеткіштерін таңдауға және қолдануға бағдар береді;

2) жүйелілік қағидаты тиімділікті бағалаудың жүйелілігін; барлық ішкі және сыртқы факторлардың әсерін ескере отырып тиімділікті айқындауды, бағалау рәсімдерінің белгілі бір уақыт жиілігімен қайталануын; тиімділіктің барлық түрлерін есепке алуды және олардың өзара байланысын білдіреді;

3) кешенділік қағидаты әртүрлі ақпарат көздерін, бағалау әдістемелерін, өлшемшарттар мен көрсеткіштерді кешенді пайдалануды көздейді;

4) үздіксіздік принципі муниципалды білім беру жүйелерінің тиімділігін олардың жұмыс істеуінің барлық кезеңдерінде, барлық сыни нүктелерде анықтауды білдіреді;

5) технологиялық қағидаты тиімділікті бағалаудың қарапайым, үнемді, ыңғайлы, түсінікті, қолжетімді технологиялары мен әдістемелерін іске асыруды; техникалық, аппараттық, компьютерлік, бағдарламалық құралдарды пайдалануды талап етеді.

Әдебиеттер

1. Вальдман И.А. Ключевые аспекты качества образования: уроки международного опыта / Отв. редактор Курнешова Л.Е. Науч. ред. Держицкая О.Н. – М.: Московский центр качества образования, 2009. – 64 с.
2. Кузьменко Н.Е., Лукин В.В., Рыжова О.Н. О модернизации образования в Казахстане // http://www.portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1193321840&archive=1196814959&start_from=&ucat=&
3. Медведев Д.А. <http://www.kremlin.ru/transcripts/5979>.
4. Официальный сайт Департамента образования Акмолинской области <https://www.gov.kz/memleket/entities/nur-sultan-bilim/activities/13197?lang=kk>.
5. Парадоксы С.И. реформирования высшего образования. М.: Национальный институт бизнеса. 2011. – С. 80-87.
6. Катанандова С.Л. Модернизация казахстанского образования. ГУ ВШЭ, М.: 2012. – С. 17.

*Ахметов К., студент 4 курса
специальности «Менеджмент»
Научный руководитель:
к.э.н., доцент, Мухамбетова Л.К.
«Esil University», г. Нур-Султан*

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТОО «SELL ASIA GROUP» КАК РЕЗУЛЬТАТ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. В статье обоснована необходимость ориентации на эффективность управления предприятием в современных условиях. Рассмотрены этапы развития бизнеса ТОО «Sell Asia Group» в республике. Представлены основные виды услуг, оказываемые компанией. Рассмотрены цели Товарищества на среднесрочный период. Проведен анализ расходов и доходов предприятия за последние годы. Показано, что доходность компании определяется рационально реализуемой сбытовой политикой.

Начало третьего десятилетия XXI века для всего мирового бизнес-сообщества стало временем больших испытаний. На фоне снижения деловой активности в период пандемии возрастает значимость эффективности деятельности отечественных предприятий. Эффективность управления представляет собой набор различных управленческих процессов, которые дают возможность бизнесу определять собственные стратегические цели, оценивать полученные результаты, а также управлять деятельностью предприятия.

ТОО «Sell Asia Group» начало свою деятельность в 1993 году. Компания занимается дистрибьюцией продуктов питания на территории Казахстана, Киргизстана, Монголии и России. Деятельность фирмы ориентирована, прежде всего, на удовлетворение растущих потребностей покупателей качественными товарами. Контрагенты ТОО «Sell Asia Group» признают Товарищество в качестве надежного и стабильного партнера. Товарищество является эксклюзивным дистрибьютором таких известных брендов как Campina, «Галина Бланка», Storck, Lindt. Это крупнейшая дистрибьюторская компания на рынке FMCG в Казахстане и входит в сотню крупнейших организаций на территории РК [1].

В 1995 году в крупных городах Республики Казахстан открылось 18 основных представительств и 8 оперативных складов в небольших городах. В 1998 году компания открыла представительство в Бишкеке (Республика Кыргызстан), а несколько позже в небольших городках Киргизии было организовано 4 оперативных склада. В 2006 году появилось 4 крупных логистических центра. В течение 2007-2008 годов компания занималась модернизацией складских помещений. В частности, стремилась повысить класс до категории Б, склады оснащались новой автоматизированной системой управления с контролем температурного режима, проверялись остатки продукции, уточнялся их срок годности. В 2011 году на территории Казахстана уже функционировало 42 представительства, а на территории Киргизии – 7 представительств. В 2012 году в городе Улан-Батор дополнительно было открыто еще одно представительство, а в 2015 году – в Новосибирске, Челябинске, Омске (Российская Федерация).

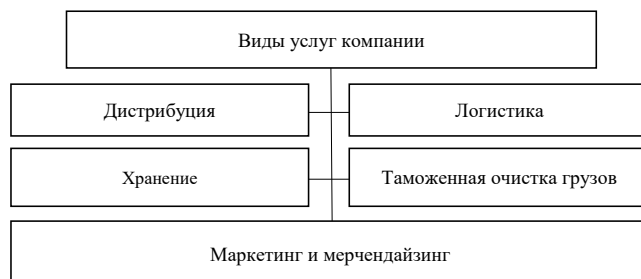

Рисунок 1. Основные виды услуг компании*

* Составлен автором

В соответствии с рисунком 1, одним из основных видов деятельности компании является дистрибуция. На сегодняшний день сеть представительств ТОО «Sell Asia Group» охватывает 43 города в Казахстане, 7 городов в Киргизии и 3 города в России. Огромные складские помещения специально оборудованы для хранения разных типов продуктов. Автоматизирована система приема заявок, а все заказы обрабатываются в режиме реального времени. За каждым торговым представителем закреплены определенные районы, которые он должен обслуживать по специально разработанному J-плану. Торговые представители посещают клиента не менее 1-3 раз в неделю (в зависимости от категории торговой точки).

Компания также предоставляет логистические услуги, куда входят: консультация по доставке товаров, расчет и планирование логистики, консолидация, упаковка, контейнеризация, контроль пути следования, контроль погрузки/разгрузки, страхование груза, таможенное оформление и оформление сопроводительной документации [2].

Кроме того, ТОО «Sell Asia Group» предлагает услуги по хранению товаров. Автоматизированная система управления учетом товаров на складах позволяет комплектовать и сортировать заявки с учетом индивидуальных требований заказчиков, своевременно формировать складскую отчетность.

Еще одним видом услуг, предоставляемым Товариществом, является таможенная очистка грузов. Суть этого вида услуг заключается в том, что компания оказывает помощь в грамотном оформлении грузов на границе, что позволяет клиентам избежать лишних затрат. Также предоставляется сопровождение товара на всех этапах оформления.

Маркетинг и мерчендайзинг. Предприятие оказывает услуги по позиционированию и продвижению товаров, поддерживая единый ценовой уровень и соблюдая общие принципы размещения товаров на полках.

Рисунок 2. Цели компании на среднесрочный период*

* Составлен по источнику [3]

Согласно стратегическому плану развития, главными целями компании являются: увеличение доли рынка на 15%, повышение объемов продаж на 30%, увеличение темпов роста чистого дохода (рисунок 2).

Таблица 1

Расходы ТОО «Sell Asia Group» в динамике, тыс. тенге*

Наименование расходов	Год			Отклонения 2021 г. от 2019 г.	
	2019	2020	2021	(+,-)	%
Коммунальные расходы и платежи	851 808	896 640	934 000	82 192	109,6
Фонд оплаты труда	53 457	56 718	60 600	7 143	113,4
Оплата услуг связи с интернетом	162 000	162 000	162 000	0	0,0
Приобретение прочих товаров	465 745	470 450	485 000	19 255	104,1
Оплата прочих работ и услуг	235 526	245 340	261 000	25 474	110,8
Итого	1 768 536	1 831 148	1 902 600	134 064	107,6

* Составлена по источнику [4, 5, 6]

В соответствии с данными таблицы 1, основными статьями затрат Товарищества являются: коммунальные расходы и платежи, оплата услуг связи, приобретение прочих товаров, оплата прочих работ и услуг. За последние годы общие расходы компании увеличились на 134064 тыс. тенге или на 7,6%. Прирост затрат связан с увеличением всех затрат, кроме расходов на оплату услуг связи.

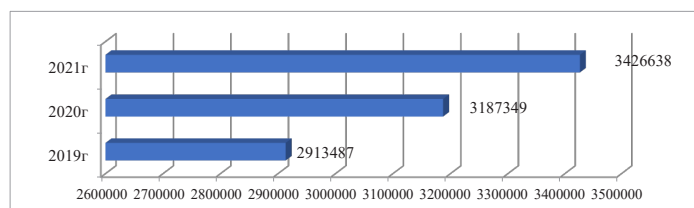

Рисунок 3. Динамика доходов ТОО «Sell Asia Group», тыс. тенге*

* Составлен по источнику [4, 5, 6]

Как видно из рисунка 3, за последние годы увеличивались не только расходы, но и доходы компании. Причем наблюдался ежегодный рост данного показателя. В 2020 году доходы Товарищества возросли на 273862 тыс. тенге или на 9,4%. В 2021 году доходы составили 3426638 тыс. тенге, что превышает показатель предыдущего года на 239289 тыс. тенге или на 7,5%. Это говорит о том, что пандемия никак не отразилась на деятельности компании, поскольку в условиях всеобщего карантина спрос на продукцию питания продолжал расти.

Нужно сказать, что стратегия сбыта продукции основывается, во-первых, на привлечении клиентов через рекламную кампанию. Во вторых, через совершение «холодных звонков» и встреч с владельцами предприятий. Потенциальные клиенты информируются с помощью рекламы, интернет сайта и личных звонков. Основная цель информирования заключается в том, чтобы вызвать интерес клиента к тому или иному продукту. Далее продажи строятся на личном контакте с каждым клиентом, презентации возможностей продукта.

Литература

1. ТОО «Sell Asia Group»: история развития // sag.kz.
2. ТОО «Sell Asia Group». О компании // sag.kz.
3. Стратегический план развития ТОО «Sell Asia Group» на 2022-2026 годы. – Нур-Султан, 2021.
4. Годовой отчет ТОО «Sell Asia Group» за 2019 год. – Нур-Султан, 2020.
5. Годовой отчет ТОО «Sell Asia Group» за 2020 год. – Нур-Султан, 2021.
6. Годовой отчет ТОО «Sell Asia Group» за 2021 год. – Нур-Султан, 2022.

Амангелдиев Е., «Мемлекеттік және жергілікті жерді басқару мамандығы» 2 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:
т.ғ.д., профессор, Оразбаева К.Н.
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

УРАН ӨНДІРІСІ МЕНЕДЖМЕНТІНІҢ МЕМЛЕКЕТ ЭКОНОМИКАСЫНА ӘСЕРІ

Аңдатпа. Қазақстан уран өндірісінен әлем бойынша 1 орында және бұл мақтанарлықтай ақпарат. Уранның Қазақстанның қазіргі жағдайына қалай әсер ететіні өте маңызды. Егер біз уран өндірісін дамытып оның басқада тиімді жерлерін қолдана алуымыз керек. Уран арқылы Атом энергетикасын жандандыру біздің мемлекетке көптеген инвестиция және бастаулар әкеледі. Оның мемлекетке экономикалық менеджменттік тұрғыда әкететін пайдасы өте көп. АЭС қандай жағымсыз жақтары барында ұмытпауға тиіспіз. Осы жоғарыда айтылып кеткен мәліметтер арқылы мемлекеттің атом энергиясын өндіру мүмкіндіктерін қарастырып және жоспарлап көрейік.

Уран периодты жүйедегі атомдық нөмері 92 болатын химиялық эле-мент. Уран - бәсекелестік қабілеті анағұрлым жоғары энергия көзі болып табылады. Оның басқа отын көздерінен басты айырмашылығы - ол жоғары концентрацияланған энергия көзі. Яғни, әрі жеңіл, әрі арзан тасымалданатын энергия көзінен саналады. Мәселен, 1 кг уран дәл осы мөлшерде-гі көмірден бөлінетін энергиядан 20 мың есе жоғары электр қуатын бөледі. Жалпы құны жағынан да тиімді.

Уранның әлемдік қорының 80 пайызы 9 ел үлесіне тиеді. Олар: Аустралия, Қазақстан, Канада, ОАР, Намибия, Нигерия, Ресей, Бразилия және АҚШ. Атап өтерлігі, уран өндірісінде алғы шептегі үш мемлекеттің бірі - Канада мен Австралиядан кейін тұрған Қазақстан. Қазақстандағы уран өнеркәсібі тарихын айта кетер болсақ: Өткен ғасырдың 40-жылдары Кеңес Одағында елдің атом саласын құру мен дамыту бағдарламасы жасалды. Соған байланысты КСРО Одақта жаппай уран іздеу ісі осы қаулыдан бастау алады. Сөйтіп, кеңестер кезінде республикада жеткілікті дәрежеде қуатты, дамыған инфрақұрылымы және білікті мамандары бар уран саласының мықты өнеркәсібі қалыптасты. Уран өндірумен төрт комбинат шұғылданып, олардың өндірістік қуаты КСРО-дағы өнім көлемінің 30%-дан астамын өндіруге мүмкіндік беретін.

Қазақстандағы бастапқы геологиялық барлау жұмыстары 1947 жылы құрылған Волков экспедициясының (қазіргі «Волковгеология») еншісінде. Ал еліміздегі алғашқы уран кен орны »1951 жылы ашылған Қордай кеніші. Соғыстан кейін, яғни 1947-1965 жылдар аралығында уран іздеудің белсенді әрекеттері одан әрі жалғасты. 60-жылдардың басында «Волковгеология», «Красно-холмгеология», «Степгеология», «Кольцовгеология» өндірістік-геологиялық бірлестіктері геолог-барлаушыларының күшімен Қазақстан аумағында уранның минералдық-шикізат қорын жасаудың бірінші сатысы аяқталды. Бұл өз кезегінде «Целинный» (кейінірек – «ЦГХК»), «Прикаспийск» («Каскор») және «Қара-Балта» («КГРК») қайта өңдеу комбинаттарының тұрақты жұмыс істеуін қамтамасыз етті.

Уран өндіру. 1960 жылдардың екінші жартысында жерасты ұңғымалық шаймалау әдісімен инфильтрациялық қабатты кен орындарындағы нашар рудалардан уран өндіру мүмкіндігі АҚШ-та дәлелденді. Бұл Қазақстанның шикізат базасындағы жағдайды түбегейлі өзгертіп жіберді. 70-жылдардың соңына таман Ыңғай, Мыңқұдық, Мойынқұм, Қанжуған, Солтүстік және Оңтүстік Қарамұрын сияқты тағы басқа бірегей кен орындары табылды.

1980-1982 жылдары Қазақстанда уран өнімдерін шығару ең жоғары деңгейге жетті. Дерлік 30 кен орнында уран өндірілді. Атом өнеркәсібі кәсіпорындарында еңбек ететін жұмысшықызметкерлер саны 70 мыңнан асып жығылды. 1953 жыл мен 1999 жылдар аралығында республика аумағында уран өндіру көлемі 225 млн фунт 11308 жетті. 90-жылдардың басында өндірістің кәдімгі әдіс-тәсілдері кең қолданылып, ол жалпы өнімнің 70%-ын құрады. Алайда жоғарыдан басқарылатын экономикадан тыс қатынастарға ауысу бірыңғай жерасты шаймалау технологиясының қажеттігін көрсетті.

Алғаш рет уранға деген мемлекеттік тапсырыстың төмендеуі 1983 жылы тіркелді. Өндіріс 25-30%-ға құлдырап, одан кейінгі жылдарда да сол деңгейде қалып қойды. 80-жылдардың ортасына таман басталған қарусыздану саясаты салдарынан және атышулы Чернобыль оқиғасынан кейін (әсіресе 1988 жылдан бастап) атом энергетикасын дамыту бағдарламасы кейінге ысырылды да, «Целинный» мен «Прикаспийск» өндірістік кеніштерінде және қайта өңдеуші комбинаттарда уран өндіру көлемі одан әрі қысқартыла берді. Шахталық және карьерлік өндірудің тиімсіздігінен және әлемдік рыноктағы бағаның төмендігінен Қазақстанда 6 кен басқармасы жабылып, 2 басқармада өнім өндіру мүлде

тоқтатылды. **Дағдылы әдіспен өнім өндіру.** «Целинный» тау-кен өндірістік және қайта өңдеуші комбинаты (Степногорск қ.) 1995 жылы өндірістің нәтижесіздігінен өзінің «Грачев» және «Шығыс» кеніштерінде руда өндіруді аяқтады. Уран концентраты біріккен өнім ретінде Ақтаудағы балық сүйектері қазбаларынан фосфор қышқылын шығаратын бұрынғы «Прикаспийск» тау-кен өндірістік және қайта өңдеуші комбинатында да («КАСКОР» АҚ) дайындалатын. Номиналды қуаты жылына 5,2 млн фунт ШО8 болған бұл кәсіпорын бәсекеге қабілетсіздігінен 1993 жылы консервацияланды [1].

Соңғы зерттеу қорытындылары ел аумағында 1 млн. тоннаға жуық табиғи уран қоры бар екенін айқындап берді. Уран қоры Қазақстанның оңтүстік бөлігінде шоғырланған. Бүгінде уран кенішінің төрт торабы бар. Солтүстік торапта Уанас, Шығыс Мыңқұдық, Ыңғай, Ақдала, оңтүстік Ыңғай, Батыс Мыңқұдық, орталық Мыңқұдық және Буденовское кеніштері орналасса, шығысында оңтүстік Мойынқұм, оңтүстік Мойынқұм-1, Төртқұдық, Қанжуған, оңтүстік Мойынқұм-2, батыс торапта солтүстік Қарамұрын, оңтүстік Қарамұрын, Қарасан-1, Иіркөл және оңтүстік торапта ірі «Заречное» кеніштері бар.

Соңғы мәліметтерге сүйенсек Қазақстан 2021 жылы 19 000 тоннадан астам уран шикізатын өндірген [2].

Country	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kazakhstan	19,451	21,317	22,451	23,127	23,607	24,689	23,321	21,705	22,808	19,477
Canada	9145	8999	9331	9134	13,325	14,039	13,116	7001	6938	3885
Australia	5983	6991	6350	5001	5654	6315	5882	6517	6613	6203
Namibia	3258	4495	4323	3255	2993	3654	4224	5525	5476	5413
Uzbekistan (est.)	2500	2400	2400	2400	2385	3325	3400	3450	3500	3500
Niger	4351	4667	4518	4057	4116	3479	3449	2911	2983	2991
Russia	2993	2872	3135	2990	3055	3004	2917	2904	2911	2846
China (est.)	885	1500	1500	1500	1616	1616	1692	1885	1885	1885
Ukraine	890	960	922	926	1200	808	707	790	800	400
USA	1537	1596	1792	1919	1256	1125	940	582	58	6

1-сурет. Қазақстан басқа елдермен салыстырғандағы уран өндірудегі орны туралы ақпарат [3]

WNA мәліметі бойынша, 2012 жылдан бері Қазақстанның уран өндірісі 21 мың тоннаға артып, 2016 жылы 24,6 мың тоннаға жеткен. WNA мәліметінше, 2019 жылы әлемде өндірілген уранның 85 пайызы 10 ірі компанияға тиесілі, олардың арасында «Қазатомпром» да бар.

Қазақстанның уран қоры – 907 мың тонна (әлемдегі қордың 15 пайызы). Шикізат негізінен Қытайға, Ресей мен Канадаға экспортталады.

2020 жылы әлем нарығында уранға сұраныс коронавирус пандемиясына байланысты төмендеген. Соған байланысты Қазақстан уран өндірісі көлемін екі жыл азайта тұруды ұсынған [4]. Уран жайлы айтып болсақ, келесі өте маңызды нәрсе бұл атом энергиясы. Егерде Қазақстан атом энергетикасын бастаса, онда мемлекет үшін көптеген мүмкіндіктер және инвестициялар пайда болады. Ал атом энергетикасын алу үшін Атом Электр Станциясын салу қажет. Атом электр станциясы (АЭС), ядролық электр станция – атом ядросының энергиясын электр энергиясына айналдыратын қондырғы. АЭС ядроның нейтрондармен әсерлесуінен туатын энергия көмегімен жұмыс істейді. Ядролық реакторда жылу шығарғыш элемент – цилиндр немесе пластинка түріндегі ядролық отын, нейтрондарды баяулатқыш және бөлінген жылууды тасушы (су, газ, сұйық металдар) заттар орналасады. Реакторда бөлінген жылу жылуалмастыру қондырғысына беріледі. Осы заманғы АЭС-ларындағы турбиналар аса қыздырылған бумен жұмыс істейді. Ядролық отын ретінде, уран пайдаланылады. Бұлардың жылу шығарғыштық қабілеті өзара бірдей, ал кәдімгі отыннан (көмір, мұнай, газ) бірнеше млн. есе артық [5]. Дегенменде АЭС бұл үлкен жауапкершілікті талап ететін жоба, қателіктер кеткен жағдайда оның әсері үлкен қасіреттерге алып келеді. Соңғы жағдайды мысалға келтірсек Чернобыль апаты әлем бойынша ең үлкен катастрофалардың бірі. АЭС жақсы мамандармен үлкен қаржыны талап етеді, бірақ бұл жағынан көптеген мемлекеттер көмектесуге дайын, ең басты шикізат уран қоры Қазақстанда көптеген уақытқа жетеді. Атом электр станциясын салу ел экономикасына әртүрлі түрде әсер етеді. *Жақсы жақтары:* Ел ішіндегі энергия нарығы біршама дами; Сыртқы елдерге экспорттауға болады; Ішкі нарықта электр энергиясы бағасы біршама төмендейді; ЖІӨ бірнеше есе артады;

Жаман тұстары: АЭС бір қалыпты жұмыс істеуі үшін оны әрдайым бақылауда ұстап, кішігірім аварияларды тез уақыттың ішінде, қаржы бөлу арқылы жөндеп отыру қажет; Авария болған жағдайда бұл мемлекет үшін экономикалық, экологиялық тұрғыда өте үлкен апаттарға және шығын миллиардтаған долларды құрайды.

Экономикалық тұрғыда АЭС ел дамуына үлкен үлес қосады, бірнеше бөлімдерге бөліп қарастырайық: Энергия ресурстарды экспорттау; Бұл арқылы Қазақстан Орта Азияда ірі энергия өндіруші мемлекетке айналады. Бұл тек қана қаржы емес сонымен қатар елге бедел алып келеді; Энергия сату жоспары нақты болуы қажет. Энергияны көрінген елге сату қате, себебі біз қаржы жағынан жеңіліп қалуымыз мүмкін. Осындай жағдайлар болмас үшін, Энергия көзін шығыс және оңтүстік-шығыс Азия мемлекеттеріне сату қажет. Себебі әлем бойынша энергия көзін ең көп қолданатын аумақтар болып табылады. Сонымен қатар бұл мемлекеттермен ара-қатынасымыз даму артады; АЭС-ты құру барысында оны басқаруды отандық холдингтерге тапсыру керек, себебі басқа мемлекеттердің қатысуы бұл компани акциясының бөлінуі және түсетін пайданың азаюы деген сияқты әртүрлі тиімсіз жақтарға әкеледі. Айта кетейік, Қазақстанда өз атом станциясы болған. Еліміздегі жалғыз АЭС Ақтау қаласында 1973-1999 жылдар аралығында болған. Қазіргі уақытта Қазақстанда атом энергиясын қолданылмайды, әйтсе де МАГАТЭ мәліметінше, еліміздің уран қоры 900 мың тонна деп бағаланып отыр. Алайда бұдан кейін елімізде АЭС салу мәселесі жиі көтерілді. Мәселен, 2015 жылы Нұрсұлтан Назарбаев пен Жапония премьер-министрі Синдзо Абэнің кездесуінде елімізде АЭС-ті жапон технологиясы бойынша салу туралы келісім болған. АЭС салу орны деп осыған дейін Ақтау, ШҚО-дағы Курчатова қаласы және Алматы облысындағы Үлкен ауылы аталып келеді [6].

Әдебиеттер

1. https://kk.m.wikipedia.org/wiki/%D2%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D2%9B%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D2%93%D1%8B_%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%BD_%D0%BA%D0%B5%D0%BD%D1%96
2. <https://gesheft.kz/projectsview/2/gazprom-neft-kazakhstan>
3. https://www.kazatomprom.kz/kz/page/dobicha_prirodnogo_urana
4. <https://world-nuclear.org/>
5. https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%8D%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F
6. https://www.google.com/amp/s/tengrinews.kz/kazakhstan_news/reshenie-stroitelstvu-aes-kazahstane-primut-2022-godu-462159/amp/

*Алхам А., «Менеджмент»
мамандығы 2 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:
т.ғ.д., профессор, Оразбаева К.Н.
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.*

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК МЕНЕДЖМЕНТІН ЖЕТІЛДІРУ БАҒЫТТАРЫ МЕН КЕЛЕШЕГІ

Аңдатпа. Мақалада еліміздегі мемлекеттік басқаруды, атап айтқанда, менеджментті жетілдіру бағыттары талданып, жетекші мамандар туралы зерттеліп, олардың басқарудағы жүйелері қарастырылған. Аталған тақырып аясында экономикадағы жүзеге асырылып жатқан стратегиялық жоспарлар мен заңдарды пайдаланып, бүгінгі таңдағы атқарылып жатқан жұмыстар туралы және менеджмент саласында басқарудың даму жолдары келтіріліп, сипатталған.

Елімізде мемлекеттік басқаруды жетілдірудің саяси астарына да үлкен көңіл бөлу қажет. Өйткені қоғамның экономикалық, әлеуметтік және интеллектуалдық әлеуеті өркендеген сайын оны басқару жүйесінің саяси негізі де сәйкесінше өзгеріп отырады. Ол осындай өзгерістерге ұйғарылмаған жағдайда аталмыш әлеуеттің өркендеуі жолында жасанды кедергілер кездесуі әбден мүмкін. Бұл адамзат тарихында талай рет дәлелденген ақиқат. Сондықтан да еліміз «әуелі экономика, содан соң – саясат» қағидасын ұстана отырып, әлеуметтік-шаруашылық бағытта ірі табыстарға қол жеткізгесін ғана саяси реформа мәселелерін күн тәртібіне қойып, олардың негізгі арқауы – мемлекеттік басқаруды демократияландырудың ағымдағы өзекті істерін жүзеге асырып келеді [1].

Қазіргі Конституциядағы ұстанымдарға байланысты мемлекеттік басқару органдары арасындағы тежемелік және тепе-теңдік жүйесін пайдаланудың да біраз тәжірибесі жинақталды. Оған сүйенетін болсақ, кезінде Президенттік билікті күшейтудің бірден-бір дұрыс бағыт болғанына мына негіздер арқылы көз жеткізе аламыз:

- тарихи масштабпен алғанда қас-қағым сәтте құлап түскен алып империяның бір «пұшпағында» республикамыздың мемлекеттілігін қамтамасыз етіп, оны тәуелсіз ел ретінде қалыптастыру керек болды;

- қол жеткен тәуелсіздігімізді қорғау және нығайту мақсатында ішкі саяси жағдайды ушықтырмау ісін еліміздің қорғаныс күштерін жаңадан жасақтау жұмысымен ұштастыру керек болды т.б.

Өрине, осы жоғарыда айтылған проблемаларды ойластырып шешуде парламенттің рөлі айтарлықтай екені белгілі. Мемлекеттік құрылыс пен экономикалық құрылым түрі мен бағыттарының заңнамалық негізін қалыптастырудағы оның рөлі тіпті бөлекше.

Ендігі жерде мемлекетіміз бен экономикамыздың бәсекелестігін арттыру, сөйтіп алдыңғы қатарлы елдер санатына қосылу мақсатында саяси реформаларды іске асыруды қолға алуға әбден болады. Өйткені ол үшін керекті факторлар, алғышарттар, экономикалық мүмкіндіктер, ішкі және сыртқы саяси жағдайлар жасалды. Сондықтан да Тұңғыш Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев 2008 жылғы халқымызға арналған «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты жолдауында да, Қазақстанды демократияландыруды жаңа сатыға көтеру жөніндегі Парламент мәжілісінде жасаған баяндамасында да тек әлеуметтік-экономикалық мәселелерді ғана емес, саяси өмірімізге енгізілетін өзгерістерді негіздеп берді.

Ең әуелі аталмыш Жолдаудың негізгі қағидаларына тоқталғанымыз жөн болар. Қысқаша айтқанда олардың мағыналарын төмендегідей топтауға болады:

- Халықтың табысы мен әл-аухатын өсіру,сөйтіп оның өмір сүру деңгейін көтеру мақсатын іске асыруға саннан гөрі сапалық сипат беру;

- Қоғамдық және экономикалық өмірімізді жан-жақты жаңғырту және осы мақсатта іске асырылатын шаралардың басыңқылықтарын анықтай отырып, оларды жеделдету;

- Әлемдік экономиканың дамуы мен жаһандану үрдісі заңдылықтарын теориялық-әдіснамалық негізде нақтылай отырып және өзіміздің бәсекелестік артықшылықтарымызды тиімді пайдалана отырып бәсекеге неғұрлым қабілетті елу елдің қауымдастығына кіру бағытына қарай жедел қарқынмен жылжуымызды қамтамасыз ету;

• Қазақстанның жаңа кезеңдегі негізгі міндеттерін (экономикалық өсуді басқару, өңірлік экономиканың сапалы дамуы, «парасатты экономика» негіздерін қалыптастыра отырып оны инновациялық экономика дамуымен ұштастыру, әлеуметтік саланы дамыту, интеллектуалдық ресурстарымызды тиімді пайдалану.

Бұл топтамаларда көрсетілген бағыттар «Қазақстан-2030» Стратегиясы аясында іске асырылуға тиісті стратегиялық мәні бар шаралар жүйесі болып табылады [2].

Соңғы жылдары елімізде реформа негізінен үш бағытта жүргізілуде: қаржыландырудың бірқалыптылығы, нарықтық қатынастағы әлеуметтік сфераға көшіру, жалпы масштабты мемлекеттің өндірістерді жекешелендіру, базалық өндіріс орындарын шетел компанияларына сату. Реформалар көптеп шығарылғанмен, өткізілген шаралармен айналысып, нәтижесін көрмей отырғанымыз – бұл реформалардың қажетсіз екенін дәлелдейді [3].

Қазіргі Қазақстан экономикасының қызметі тиімді жүру үшін басқару жағдайларының стратегиялық дамуы қажет. Басқару жетекші мен оған бағынышты персоналдың арасындағы өзара байланысы болады. Ұйымның, фирмалардың, компаниялардың тиімді қортындыға жету үшін адамдарды басқарудың маңызы зор.

Басқарудың негізгі мәселелері жылдарда, он жылда да, жүз жылда да өзгерусіз қалады, қойылатын сұрақтар сол түрде қалады да, ал оған жауаптар тұрақты өзгереді. Басқарудағы басты сұрақ: мен қайткен күнде тиімді жұмыс істей аламын және өте жоғарғы табысқа жетемін? Бұл сұраққа жауап беру үшін соңғы он жыл ішінде көптеген зерттеулер мен тәжірибелік жұмыстар жүргізілді [4].

Жалпы мақсаттарға жету үшін жетекші өз жұмыстарын адамдардың қызметін қажетті бағытпен ұйымдастыру білуі тиіс. Бұрынғы жарлыққа негізделген дәстүрлі әдістерден айырмашылығы қазіргі қызмет жетекшілер мен қызметкерлердің тығыз байланысты еңбек етуі. Жетекшінің әрекеті оның жұмыс әдісі, стилі. Соңғы кезде Қазақстанда жетекшінің нәтижелі қызметіне, оның жетекшілік әрекеттеріне көп көңіл бөлінуде.

Зерттеу нәтижесінде жетекшілерді екі түрге бөлуге болады: қызметінің нәтижелігіне байланысты және өзінің жеке үлесіне байланысты жетекшілер.

Кейбір ғалымдар аталған жетекшілер типтерінің айырмашылығын былай келтіреді – нәтижелігіне байланысты жетекшілер айырмашылығы:

1. Қызметінде өз ұйымының және сыртқы факторларды ескере білу.
2. Өзіне бағынатын қызметкерлеріне сәйкес принциптер өңдеу.
3. Қызметкерлеріне өзін-өзі көрсете білуіне мүмкіндік туғызу.
4. Ұйымның кемшіліктерін сыннан өткізеді, талдайды.
5. Қызметкерлерді жоғары мақсатқа ынталандырады.

Жеке үлесіне байланысты жетекшілердің айырмашылықтары:

1. «Басқару жіптерін» өз қолынан жібермеуге тырысу.
2. Басқарудың қызметінің өнімдерін іске асыру.
3. Тек өзінің мансабының жеке мүддесін ойлау.
4. Басқарудың жұмыстарын сынау әдістеру
5. Тәуелділікке батылданбау.

Көрсетілген айырмашылықтардан басқа басқару нәтижелігі көптеген факторлардың әсеріне байланысты. Осындай факторлардың бірі болып басқару тәжірибесінің жағдайларының өзгеруі, әсіресе, адам ортасындағы жетекшілік. Әр ұйымның ішкі және сыртқы жағдайлары ылғи өзгеріп тұрады. Қазіргі кезде жақсы жетекші деп өзгері жағдайларына дұрыс және тез әсерленетін адамды айтуға болады. Басқаруда тұрақты өзгеріп отыратын жағдайларға тиімді әсер ететін жетекшілер маңызды орын алады. Біздің көзқарасымыз бойынша нәтижелі әсерлер көздері ретінде төмендегілерді атауға болады:

1. Әрбір өзгерістерге тез бейімделу және оларды қолдану
2. Уәждемелі бағыныштылық
3. Жұмыс орнына жауапкершілік
4. Тәуелділікке дайындық
5. Топты жетекшілік және өзара байланыстылыққа дайын болу
6. Ынтымақтыққа үйрену
7. Жалпы жетекшілік
8. Қызметті бақылау
9. Жоспарлану
10. Қызметкерлерді ынталандыру.

Қазақстандық жетекшілер көптеген халықаралық ұйымдармен ынтымақтасуда, халықаралық бәсекелестік жағдайларда олардан жан-жақты және жоғары нәтижелікті талап етуде. Басқару нәтижесі- табыстар, өмір сапасы, өмір деңгейінің өсімі, жұмысбастылық, тұрақты жұмыс орындары, еңбекақы [5].

Қортындылай келе, қозғалып отырған мәселені қоғамның дамуының кез келген саласы бойынша тарата әңгімелеуге болады. Бұл тек экономикалық, өнеркәсіптік саланы барынша нәтижелі болуы үшін пайдаланбаса керек. Мемлекеттік саясат, экономика, әлеуметтік даму, мәдениет т.б. тәрізді толып жатқан салалардың өзі-ақ мемлекеттік менеджментіміздің өзірісін әр салада да кеңейте түсуге болатынын байқатпай ма? Тек мемлекеттік менеджментіміз ғана емес, әр саланың өзі озық менеджмент саласында ізденімпаздықты қажет етіп отыр. Ол үшін тарихи даму жолымыздағы ұлттық құндылықтар мен басқарудың үздік үлгілерін ескере отырып, әлемдік озық басқару мен даму жолдарын меңгерген жөн. Тарихи тәжірибеміз бен байлығымыз да мемлекетті басқару саласында да мол, олардың талай зерттеуге негіз болары хақ.

Әдебиеттер

1. Лебедева Н.А. «Білім берудегі менеджмент» 2018. – 51 б.
2. Уткин Э. «История менеджмента». Наука: 2017. – 224 б
3. История менеджмента / Д.Валовтың редакциясында 2018. – 256 б.
4. Турекулова Д.М., Оразбаева К.Н., Батырбай Ж.А. «Менеджмент». Астана: 2018. – 202 б.
5. Журавлев П. «Мировой опыт в управлении персоналом». – 2018. – 232 б.

Бейбытов А.

студент 4 курса специальности «Менеджмент»

Научный руководитель:

к.э.н., доцент, **Мухамбетова Л.К.**

«Esil University», г. Нур-Султан

РОЛЬ ЛИДЕРСТВА В УСПЕШНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. В статье рассмотрена роль и значимость лидера в условиях стремительно развивающегося экономического кризиса. Проведен анализ количественных и качественных характеристик персонала предприятия. Представлена классификация лидерства в соответствии со стилем руководства. Установлен тип лидерства, применяемый на предприятии. Разработаны предложения по развитию лидерства и лидерских качеств у менеджеров среднего звена.

Одним из основных компонентов эффективного руководства является лидерство. Лидерство встречается везде, где есть объединение людей в группы. В переводе с английского языка слово «лидер» означает ведущий, первый, идущий впереди. Однако, несмотря на такое простое обозначение этого термина, при наличии обобщенной исходной позиции различные авторы характеризуют термин по-разному. Нужно сказать, что отличие лидерства от руководства предполагает достаточно жесткую и формальную систему отношений господства и подчинения. Термин лидер является символом общности поведения группы. Лидер, как правило, выдвигается снизу, стихийно и ведет за собой массу последователей [1].

Современный этап развития казахстанского общества характеризуется невероятным количеством проблем. Экономика республики еще не успела восстановиться после COVID-ных ограничений, локдаунов, массовой остановки предприятий, как в январе 2021 года во многих городах страны прошли протестные беспорядки, названные позже январскими событиями. Очевидно, что произошедшее еще более усугубило экономическую ситуацию. Внешним фактором, который, безусловно, негативно отразится на состоянии экономики республики, стала и специальная операция России, являющейся стратегическим партнером Казахстана. Испытания последних лет проявились повсеместным ростом цен, снижением уровня жизни населения страны.

В такое непростое время как никогда возрастает значение лидера, лидера не только политического, но и лидера отдельно взятого предприятия. Как показывает практика, самые успешные компании своим успехом обязаны эффективному лидерству. Лидеры определяют цели и задачи компании, координируют работу, обеспечивают слаженное взаимоотношение между людьми внутри компании, находят оптимальные и эффективные решения проблем, с которыми ежедневно сталкивается предприятие. Организации, в которых есть яркий и успешный лидер, достигают всех вершин гораздо быстрее, чем организации, в которых лидер не так эффективен.

ТОО «НефтеГазКомплексСтрой» занимается строительными работами в нефтегазовой отрасли. На предприятии работает 48 человек, из которых 9 человек являются совместителями.

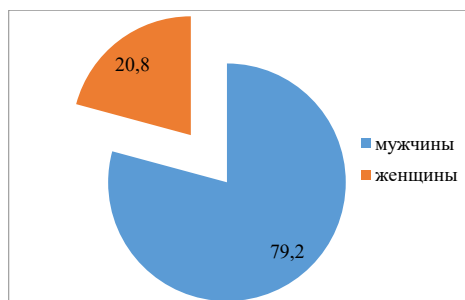

Рисунок 1. Соотношение мужчин и женщин, работающих в ТОО «НефтеГазКомплексСтрой», % *

* Составлен по источнику [2, 3, 4]

В соответствии с рисунком 1, на предприятии работает 10 женщин и 38 мужчин. Удельный вес женщин в общей численности персонала составляет 20,8%. Часть женщин относится к аппарату управления, другая часть – к обслуживающему персоналу. Мужчин почти в 4 раза больше, чем женщин, что связано со спецификой деятельности предприятия.

Возрастной состав сотрудников ТОО «НефтеГазКомплексСтрой», % *

Таблица 1

Возраст	Удельный вес		
	2019 год	2020 год	2021 год
До 25 лет	12,5	14,6	16,7
От 26 до 35 лет	39,6	41,7	45,8
От 36 до 45 лет	31,3	39,6	35,4
Старше 45 лет	16,6	4,1	2,1

* Составлена по источнику [2, 3, 4]

Как видно из таблицы 1, в течение последних лет на предприятии не менялась численность персонала. Тем не менее, в результате движения кадров происходило изменение в доле соотношении возрастных категорий. Так, наблюдается увеличение удельного веса работников в возрасте до 25 лет. За три года их доля в общей численности персонала увеличилась до 16,7%. Аналогичная картина складывается с возрастной категорией от 26 до 35 лет. Работники в возрасте до 35 лет в 2019 году составляли 52,1%, в 2020 году – 56,3%, в 2021 году – 62,5%. Можно сказать, что происходит омоложение трудового коллектива. Также увеличилась доля работников в возрасте 36-45 лет, прирост составил 4,1 процентных пункта. Рост удельного веса работников данной категории будет способствовать, на наш взгляд, улучшению деятельности компании, поскольку персонал этой возрастной группы отличается достаточно большим опытом работы, необходимыми знаниями и умениями. При этом практически в 8 раз сократилась численность персонала в возрасте старше 45 лет, что объясняется тяжелыми условиями труда.

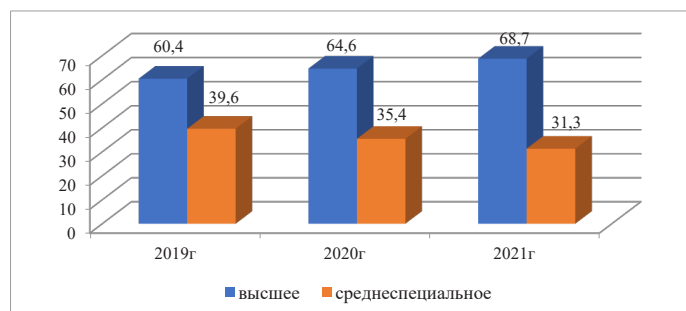

Рисунок 2. Распределение персонала предприятия по уровню образования, % *

* Составлен по источнику [2, 3, 4]

В соответствии с данными рисунка 2, в 2019 году в ТОО «НефтеГазКомплексСтрой» работало порядка 60% работников с высшим образованием. В последующие годы происходило увеличение удельного веса данной категории персонала при параллельном снижении доли работников со среднеспециальным образованием. Можно сказать, что весь коллектив обладает в той или иной мере профессиональными навыками.

Понятно, что в управлении таким коллективом необходимо развитие лидерства как управленческого взаимодействия, которое основано на наиболее эффективном сочетании различных источников власти и направлено на побуждение людей к достижению общей цели и задачи.

Как известно, в научной литературе существуют различные классификации лидерства в соответствии со стилем руководства или личностными характеристиками. На рисунке 3 представлены наиболее яркие типы лидерства.

Рисунок 3. Основные типы лидерства в соответствии со стилем руководства*

* Составлен по источнику [5]

Наставничество. Такой тип лидерства является примером одного из навыков эмоционального интеллекта – умения развивать способности других людей. Это умение позволяет лидеру выступать в роли советника, изучающего цели и ценности сотрудников и помогающего расширить доступный им ассортимент возможностей.

Авторитарный стиль лидерства заключается в том, что лидер характеризуется властью, директивностью действий. Чаще всего лидер, использующий данный стиль управления, единоличен в принятии решений и проводит систематический контроль действий ведомых.

Демократический стиль лидерства – этот стиль основан на принципах коллегиальности. Руководитель делится информацией с подчиненными, регулярно сообщает им о текущих делах компании, перспективах развития и предстоящих задачах. Сотрудники активно участвуют в принятии решений и берут на себя значительную долю ответственности.

Либеральный или либерально-попустительский стиль управления характеризуется минимальным присутствием руководителя в жизни коллектива, его безынициативностью. При этом сотрудникам предоставляется полная свобода творчества и реализации инициатив.

Результаты исследования показали, что директор ТОО «НефтеГазКомплексСтрой» является формальным и неформальным лидером коллектива, используя такой тип лидерства как наставничество. В коллективе, где большая часть рабочих имеет высшее образование, не сформировались неформальные лидеры. Бригады строительных участков оказались только формальными руководителями, не став для своих подчиненных настоящими лидерами. Они не имеют четкого понимания о лидерстве, ограничиваясь ролью промежуточного звена в передаче различного рода приказов от вышестоящего начальства.

Для развития лидерства среди менеджеров среднего звена следует пересмотреть взаимоотношения первого руководителя предприятия и его непосредственных подчиненных. В зарубежных компаниях руководитель предприятия устанавливает цели, но не планирует детали работы. Поэтому менеджер среднего звена полностью несет ответственность за свой участок работы. Такой подход эффективен с точки зрения развития лидерства в организации, так как менеджер получает возможность совершенствоваться. Он получает возможность проявлять целеустремленность, планировать работу, принимать решения и отвечать за свои действия.

Литература

1. Петрушина Е.Б. Проблема развития лидерства в организации // Вестник РГГУ. Серия «Экономика. Управление. Право». – 2016. – № 2.
2. Годовой отчет начальника отдела кадров ТОО «НефтеГазКомплексСтрой» за 2019 год. – Нур-Султан, 2020.
3. Годовой отчет начальника отдела кадров ТОО «НефтеГазКомплексСтрой» за 2020 год. – Нур-Султан, 2021.
4. Годовой отчет начальника отдела кадров ТОО «НефтеГазКомплексСтрой» за 2021 год. – Нур-Султан, 2022.
5. Шутова Г.И. Современные модели и стили лидерства (руководства) в управлении // Образование и наука в России и за рубежом. – 2018. – № 9.

Иргалиева А., студентка 3 курса специальности
«Государственное и местное управление»
Научный руководитель:
магистр, старший преподаватель, **Айткалиева А.М.**
«Esil University», г. Нур-Султан

МЕРЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ ЗАНЯТОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

Аннотация. В данной статье рассмотрены основные меры государственной поддержки занятости населения. Составлена динамика численности занятого и безработного населения Республики Казахстан за 2019-2021 года, обозначены основные программы по увеличению рабочих мест. Какова цель данных программ. А также рассмотрен вопрос о социальной выплате безработным гражданам.

Рынок труда – один из важнейших рынков, определяющих экономическую стабильность любого государства. Любое Правительство стремится найти эффективные пути развития трудового рынка и снижения безработицы. Общеизвестно, что любая экономическая политика, направленная на снижение безработицы, либо должна способствовать увеличению уровня трудоустройства граждан, либо снижению показателя увольняемости.

Государство с помощью инструментов макроэкономического регулирования призвано создать всем гражданам благоприятные условия в реализации своей способности к труду, содействовать профессиональной мобильности рабочей силы, формированию ее высокой конкурентоспособности, а также минимизировать социально-экономические издержки безработицы.

В современном мире можно заметить, что численность занятого и безработного населения постоянно меняется и Казахстан без исключения. Рассмотрим численность экономически активных, занятых и безработных население РК за 2019-2021 года [1] (Таблица 1).

Таблица 1

Численность экономически активных, занятых и безработных население РК за 2019-2021 гг.*

Категории	2019	2020	Рост,%	2021,	Рост,%
			2020/2019		2021/2020
Рабочая сила, тыс. чел.	9221,5	9180,8	-0,4	9256,8	0,8
Занятое население, тыс. чел.	8780,8	8732,0	-0,6	8807,1	0,9
Безработное население, тыс. чел.	440,7	448,8	1,8	449,6	0,2
Уровень безработицы, %	4,8	4,9		4,9	

* Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан <https://stat.gov.kz>

Активная политика на рынке труда охватывает 4 механизма:

- профессиональная подготовка;
- помощь в процессе поиска работы;
- субсидирование заработной платы или программы общественных работ;
- поддержка микропредпринимателей или самостоятельно занятых.

Пассивная политика, в свою очередь, направлена на временную финансовую поддержку населения, в том числе включает страхование и пособие по безработице и программу по досрочному выходу на пенсию граждан.

Реализация активной политики на рынке труда РК проводится в виде:

1. Проведения профориентации

Главная цель профориентации - оказывать содействие гражданам, обращающимся в службу занятости, в получении в оптимально короткие сроки подходящего места работы согласно потребностям работодателей, рынка труда и личным интересам граждан путем их профессионального информирования, консультирования и психологической поддержки.

2. помощи в устройстве на новое место

Правительство Казахстана, исходя из ежегодных Посланий Президента, разрабатывает специальные программы по увеличению рабочих мест.

1) На сегодня для оказания государственных мер содействия занятости действует Национальный проект развития продуктивной занятости и массового предпринимательства «Еңбек» на 2021-2025 годы. Целью Национального проекта «Еңбек» является обеспечить стабильность на рынке труда через содействие занятости, вовлечение в бизнес и повышение доходов целевых групп населения. [2]

2) Проект Национальной Палаты Предпринимателей РК «Атамекен» - «Жас кәсіпкер» и «Бастау Бизнес». Цель проектов -повышение экономической активности населения через привлечение к занятию предпринимательской деятельностью. Участниками программы могут стать безработные, непродуктивно занятые жители всех возрастов, в том числе молодежь, малообеспеченные и социально уязвимые категории населения. [3]

3) Так же, пересмотрены меры государственной поддержки для молодежи и разработаны дополнительно два новых инструмента: проекты «Первое рабочее место» и «Контракт поколений». Реализация проекта «Первое рабочее место» позволит гражданам, не имеющих опыта работы, трудоустроиться на первое рабочее место. Проект «Контракт поколений» предусматривает трудоустройство с последующей заменой действующего работника, достигшего пенсионного возраста.

3. Оказания финансовой поддержки

Если работающий человек окажется без работы, то он независимо от причины увольнения имеет право в течение 6 месяцев получать социальную выплату по потере работы из Государственного фонда социального страхования. Социальные выплаты по потере работы прекращаются с первого числа месяца, следующего за месяцем получения информации от центров занятости населения о снятии получателя с учета в качестве безработного. Размер социальной выплаты по безработице на случай потери работы в Казахстане определяется путем умножения среднемесячного размера дохода, учтенного в качестве объекта исчисления социальных отчислений, на соответствующие коэффициенты замещения дохода и стажа участия. Один нюанс – но очень важный. Безработный получит эту выплату, если за него производились социальные отчисления. Но, тем не менее, в Центре занятости будут тоже искать всем обратившимся работу, думать куда вас «пристроить» или помогут с переобучением.[3]

4. Меры по содействию предпринимательской инициативы

В рамках проекта «Бастау бизнес» проводится обучение предпринимательским навыкам, кредитование и выдача госгрантов для открытия микробизнеса после защиты бизнес-проектов либо при наличии сертификата о прохождении курсов обучения основам предпринимательства.

Большую долю расходов в рамках реализации программ по борьбе с безработицей в Казахстане занимают меры по поддержке предпринимательства (49%).

В Казахстане, как и в других странах, уже в течение 20 лет реализуются различные государственные программы по содействию занятости граждан, которые позволили не только не допустить роста безработицы, но и добиться снижения ее уровня, даже в кризисные периоды.

В 2017 году началась реализация Государственной программы развития продуктивной занятости и массового предпринимательства на 2017-2021 годы «Еңбек» (далее – Программа), целью которой является содействие продуктивной занятости населения и вовлечение граждан в предпринимательство.

За время реализации участниками Программы стали более 2,5 млн. человек, трудоустроены 1,4 млн. человек. А после оказания мер государственной поддержки постоянным трудоустройством охвачено 334 тыс. человек.

Проводниками реализации программ политики занятости населения являются центры занятости населения (ЦЗН). В ЦЗН безработные обращаются за помощью в поиске работы и получения пособия.

В системе государственных служб занятости центры занятости – первое контактное учреждение для всех, кто находится в поиске работы или подходящих кадров.

Центры занятости отходят от образа бюрократической структуры для регистрации безработных и свободных рабочих мест. Теперь их модель развития – профессиональные HR-службы и агентства занятости. На практике это будет означать предварительный отбор подходящих специалистов, организацию собеседований или ярмарок вакансий для работодателей, а для соискателей – подбор подходящих вакансий по навыкам и другим критериям.

Новые вызовы диктуют переход к новым формам взаимодействия и работы. Стратегия цифровизации (Digital Strategy) активно внедряется во многих сферах общественной жизни в технологически развитых странах. В этом контексте необходимо особо подчеркнуть усилия по цифровой трансформации ГСЗ в Казахстане.

В 2018 году была запущена Электронная биржа труда, которая позволяет получить услуги по подбору кадров или вакансий самостоятельно в режиме онлайн. Кроме того, Электронная биржа труда предоставляет возможности для регистрации в качестве лица, ищущего работу, и безработного, а также выбора вакансий на субсидируемые государством рабочие места. [4]

Центры подготовки и переподготовки рабочей силы обеспечивают повышение ее конкурентоспособности, повышают шансы безработных влиться в состав занятого населения. Их функция не может ограничиваться регистрацией безработных и поисками для них рабочего места. Предстоит создать организованные, квалифицированные и информационные структуры центра занятости, чтобы решить проблему трудоустройства и реализовать право граждан на бесплатное профессиональное консультирование, подготовку, переобучение, получение соответствующей информации о видах занятости, профессиях, местах работы.

Таким образом, можно сказать, что теперь в современных условиях центр занятости населения должны кроме регистрации безработных и поиска для них работы активизировать свои действия в области переквалификации кадров и профессиональном обучении молодежи. Только активная деятельность центров занятости поможет правительству решить проблемы безработицы и структурного дисбаланса на рынке труда. Их деятельность является одним из важных инструментов формирования социально-экономической модели занятости в условиях переходной экономики.

Литература

1. Основные индикаторы рынка труда за 2019-2021 годы / <https://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/6>.
2. Национальный проект развития продуктивной занятости и массового предпринимательства «Еңбек» на 2021-2025 годы / <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=8522586>.
3. Закон «Об обязательном социальном страховании» / <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000286>.
4. Современное состояние рынка труда в Казахстане. Под ред.З.К.Шаукеновой.-Астана.: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, 2017. – 100 с.

Құдайберген А., «Мемлекеттік және жергілікті басқару»

мамандығы бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекші:

аға оқытушы, Хуаныш Л.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

АҚМОЛА ОБЛЫСЫНЫҢ ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДАҒЫ ЖАСТАРДЫҢ ЖҰМЫСҚА ОРНАЛАСУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

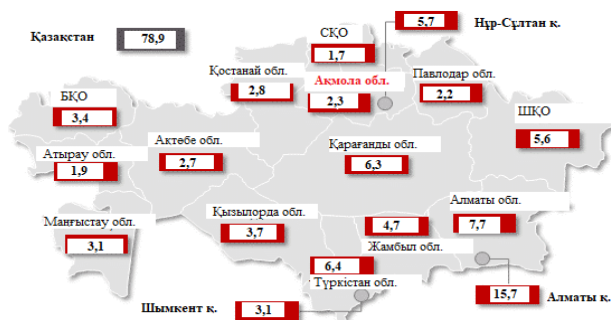
Андапта. Қазақстанның еңбек нарығындағы жастар бірқатар проблемаларға тап болады, бұл оларды айтарлықтай осал етеді. Сондай-ақ соның ішінде өңірлердегі жастарды жұмыспен қамту мәселесі, атап айтсақ Ақмола облысы бойынша жастардың жұмыссыздығын шешу өзекті мәселеге айналып отыр. Осыған орай, тақырыпты зерттеу барысында келесідей мәселелер айқындалды: жастар еңбек нарығын сегментациялауы, яғни жұмыспен қамту және экономикалық белсенділік деңгейіндегі гендерлік алиақтықпен, жалақы теңсіздігімен байланысты тәуекелдерге ұшырауы; жастардың еңбек өміріне өту процесінің тиімділігі білім беру жүйесі мен еңбек нарығы арасындағы өзара іс-қимыл дәрежесімен, жұмыс берушілердің қызметкерлерді іріктеу өлшемдерінің қолданыстағы кешенімен айқындалады.

Осыған байланысты, мақалада Ақмола облысы бойынша жастарды қолдау мен жұмыспен қамтуға жәрдемдесудің түрлі тетіктері ұсынылды. Соның ішінде, жұмыспен қамту бағдарламалары шеңберінде жастарды жұмысқа тарту жүйесін жетілдіру, атап айтқанда, жұмыспен қамту қызметтерінің тиімділігін арттыру және еңбек делдалдығын цифрландыру арқылы іс - қимыл жасауды қажет етеді.

Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің деректеріне сәйкес, жастар (15-28 жас аралығында) Қазақстанның экономикалық белсенді халқының төрттен бір бөлігін құрайды. Қазақстанда 2021

жылдың мәліметтеріне сәйкес 15-28 жас аралығындағы 78,9 мың жұмыссыз адам тіркелген. Бұл елдегі жұмыссыздар санының 17,8% құрайды. Бұл көрсеткіш 5,8% қысқарды, ал жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі 3,8% дейін азайды (яғни 2020 жыл – 3,9% құраған еді) [1].

1- суреттен 2021 жылдағы ҚР өңірлеріндегі жастар (15-28 жас аралығында) жұмыссыздығын көруге болады.

1- сурет. 2021 жылдағы ҚР өңірлеріндегі жастар (15-28 жас аралығында) жұмыссыздығы*

* Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі
Ұлттық статистика бюросының мәліметтер негізінде құрастырылды.

2021 жылдағы ҚР өңірлеріндегі жастар (15-28 жас аралығында) жұмыссыздығын талдай келе, Алматы қаласында жастар жұмыссыздығы 15,7% құрайды бұл еліміздегі ең жоғары көрсеткіш, ал Нұр-Сұлтан қаласында 5,7% екенін байқаймыз. Сондай-ақ облыстардағы жастар жұмыссыздығының бастапқы орындарды көшбастап тұрған Алматы облысы 7,7%, Түркістан облысы 6,4%, Қарағанды облысы 6,3%, ШҚО 5,6% құрап отыр.

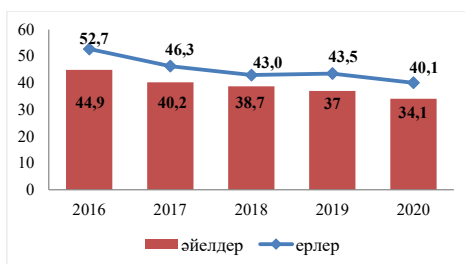
Сонымен қатар, жастарды жұмысқа тарту көрсеткіштері аумақтық, әлеуметтік-демографиялық, кәсіби-біліктілік факторларына тікелей байланысты.

2-сурет. 2017-2021 жж. Ақмола облысы бойынша еңбек нарығындағы жастар (15-28 жас аралығында), мың адам*

* Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі
Ұлттық статистика бюросының мәліметтер негізінде құрастырылды.

2017-2021 жж. Ақмола облысы бойынша еңбек нарығындағы жастар (15-28 жас аралығында) көрсеткіштерін салыстыратын болсақ, 2017 жылы бұл көрсеткіш 84 мың адамды құрады. Ал, 2018 жылы еңбек нарығындағы жастардың саны 79,3 мың адам, яғни 2017 жылмен салыстырсақ 4700 адамға азайды. Сондай-ақ, 2019 жылғы көрсеткіш 78,2 мың адамды құраса, бұл көрсеткіш 2018 жылғыға қарағанда 1100 адамға төмендеді. 2020 жылғы еңбек нарығындағы жастар 2019 жылғыға қарағанда 6400 адамға кемігені байқалады. Еңбек нарығындағы жастардың 2019-2020жж. жұмысқа орналасуының аздығы әлемді жаулап алған корона дағдарыстың салдары деп білеміз. Сонымен, 2021 жылдың IV кварталындағы көрсеткішті 2020 жылмен салыстыру барысында 4600 адам азайғаны байқалады.

3-сурет. 2016-2020 жылдардағы Ақмола облысы бойынша гендерлік кескінде еңбек нарығындағы жастардың (15-28 жас аралығында) негізгі индикаторлары, мың адам*

* Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі
Ұлттық статистика бюросының мәліметтер негізінде құрастырылды.

2016-2020 жылдардағы Ақмола облысы бойынша гендерлік кескінде еңбек нарығындағы жастардың (15-28 жас аралығында) негізгі индикаторларды салыстыра отырып, 2017 жылғы еркектер 46,3 мың адам, ал әйелдер 40,2 мың адамды құрағанын байқаймыз. Енді осы көрсеткіштерді 2016 жылғы көрсеткіштермен салыстыратын болсақ, ол көрсеткіштің азайғанын байқалады, яғни еркектер 6400 адамға, әйелдер 4700 адамға. 2018 жылғы көрсеткіш 2017 жылға қарағанда, еркектер 3300 адамға, әйелдер 1500 адамға кемігені көруге болады. 2019 жылғы көрсеткішті 2018 жылғымен салыстырсақ, еркектер 500 адамға артты, ал әйелдер керісінше 1700 адамға азайды. 2020 жылғы көрсеткішті 2019 жылмен салыстыру барысында еркектер 3400 адамға, әйелдер 2900 адамға күрт азайды. Себебі, бұл корона дағдарыстың салдары.

7-сурет. 2017-2021 жж Ақмола облысы бойынша жастар жұмыссыздығының деңгейі (15-28 жас аралығында), %*

* Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі
Ұлттық статистика бюросының мәліметтері негізінде құрастырылды.

2017-2021 жж. Ақмола облысы бойынша жастар жұмыссыздығының деңгейі (15-28 жас аралығында) көрсеткішін салыстырсақ, 2017 жылы 3% құрады. Ал, 2018 жылғы көрсеткішпен салыстырсақ 0,1% төмендеген. 2019 жылғы көрсеткіш 2018 жылғы жастар жұмыссыздық деңгейі керісінше 0,1% өсті. Яғни, 2020 жылы жастар жұмыссыздық деңгейі 0,2% ға артты. Себебі, корона дағдарыс салдырынан жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі өсті. Енді, 2021 жылдың 4 тоқсанындағы жастар жұмыссыздық деңгейінің көрсеткіші бойынша 0,4% ға төмендегені байқалды. Себебі, елімізде вирусқа қарсы шектеулер азайтылып, адамдардың жұмысқа орналасуы қалыпты жағдайға түсу үстінде.

Талдау нәтижелері бойынша қорытындылайтын болсақ:

1. Жастарды жұмыспен қамту мәртебесі бойынша қалалық жастардың көбінесе жалдамалы еңбекпен айналысатынын, ал ауыл жастары көбінесе өзін-өзі жұмыспен қамтитынын көрсетеді. Жұмыспен қамту мүмкіндіктері салыстырмалы түрде жеткіліксіз ауылдық жерлерде өзін - өзі жұмыспен қамту жұмыспен қамтудың балама түрі ретінде қарастырылады, ол көп жағдайда табыстың төмен деңгейімен және еңбек өнімділігімен тығыз байланыста болады.

2. Жұмыспен қамтылған жастардың ауыл шаруашылығынан қызмет көрсету саласына салалық ағылу үрдістеріне қарамастан, жас мамандар негізінен экономиканың жеткіліксіз өнімді салаларында жұмыс істейді. Еңбек нарығының жастар сегментіне гендерлік кәсіби сегрегация да өз түзетулерін енгізеді. Еңбек нарығына қатысудағы гендерлік алшақтық факторларының бірі қыздардың біліміне қатысты гендерлік стереотиптердің басым болуы, сондай-ақ олардың үй шаруашылығын, әсіресе ауылдық жерлерде жүргізуі болып табылады.

3. Жастар ересектерге қарағанда жалақысы төмен жұмыс проблемасына жиі тап болады және жұмыс істейтін кедергілер санатына жатады. Көптеген жас қызметкерлердің жалақысы ел бойынша орташа көрсеткіштен төмен. Сонымен қатар, жастар көбінесе жұмыс істейтін кедергілердің болуымен сипатталатын секторларда басым. Сонымен қатар, жас топтардағы жалақыдағы гендерлік айырмашылық көбінесе төмен болады – жалақы айырмашылығы жұмысшылардың жасына байланысты өседі.

4. Жастар ересек тұрғындарға қарағанда жұмыс іздеуге көбірек уақыт жұмсайды. Сонымен қатар, статистика көрсеткендей, жастар жұмыссыздығы орташа республикалық деңгейден төрттен төмен. Кәсіптік даярлық деңгейі төмен жастар арасында жұмыссыздар қатарында болу ықтималдығы жоғары. Әйелдер арасында ерлерге қарағанда жұмыссыздықтың жоғары деңгейі байқалады.

5. Еңбек нарығына кіретін жастар ондағы теңгерімсіздіктерге байланысты жұмысқа орналасуда айтарлықтай кедергілерге тап болады. Жастарды жұмысқа орналастырудың маңызды проблемаларының бірі алған білімі мен еңбек нарығының сұраныстары арасындағы сәйкессіздік болып қала береді.

Бұдан басқа, жұмыс берушілердің тәжірибесіз жастарды не жұмыста ұзақ үзілісі бар жастарды жалдауға мүдделілігінің жеткіліксіздігі осы жастардың еңбек нарығына оралуына және оның белсенді жұмыс күшіне айналуына кедергі келтіреді. Сонымен қатар, жас мамандардың жеке сектор тарапынан да, мемлекет тарапынан да ақпараттың жетіспеушілігін сезініп отырғаны назар аудартады [2].

Әдебиеттер

1. Молодые специалисты не готовы работать за низкую зарплату. Режим доступа: <https://kapital.kz/gosudarstvo/80073/molodye-spetsialisty-ne-gotovy-rabotat-za-nizkuyu-zarplatu.html>;
2. Об итогах года молодежи и перспективах участия молодежи в развитии общества. Режим доступа: http://senate.parlam.kz/sto_rage/738c34b769d041a9b38dfb21f3ee3d71.pdf;

Қуанышова М., «Менеджмент»
мамандығы бойынша 2 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:
т.ғ.д., профессор, **Оразбаева К.Н.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚР-НЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ДАМУ БАҒЫТТАРЫ

***Аңдатпа.** Мемлекеттік басқарудың мәні оның қажеттілігінде, әлеуметтік жағдайы мен мақсатты бағдарында көрінеді. Мемлекеттік басқару қажеттігі мемлекеттің табиғи, еңбек, материалдық, ақпараттық ресурстарды тиімді пайдалануға, Адам құқықтары мен бостандықтарына кепілдік беруге бағытталған саясатын іске асыруды қамтамасыз ету қажеттігінен туындайды. Бұл мақала Қазақстан Республикасының Мемлекеттік басқару жүйесіндегі мемлекеттік менеджменттің рөлін талдайды.*

Қазақстан Республикасының нарыққа өту кезеңіндегі басты міндеті өндіріс пен бизнесті жаңа талаптарға сай іскерлікпен басқару, кәсіпкерлікке деген қызығушылықты одан әрі дамытып жетілдіру. Осы жағдайда мақсатқа жетудің басты құралы менеджмент болып табылады.

Менеджмент ұғымы 19-шы ғасырдың аяғында пайда болды. Менеджмент- ағылшын сөзі, оның түпкі түбірі гректің «манус» сөзінен шығып, «қол, күш» деген мағынаны білдіреді. Қазақстан экономикасының нарықтық қатынастарға өтуіне байланысты «менеджер», «менеджмент» ұғымдары тез енді. Менеджмент- нарық жағдайында әрекет етуші фирманың, менеджменттің экономикалық қағидаларын, материалдық және еңбек ресурстарын тиімді пайдалана отырып, алдына қойған мақсаттарын кәсіби жүзеге асыратын жеке қызмет түрі. Яғни қарапайым сөзбен айтсақ, ол өзге адамдардың іс-әрекетін, ынта-жігерін, еңбектерін пайдалана отырып, алдына қойған мақсаттарға жету.

Менеджер дегеніміз – өндіріс, өткізу және қызмет көрсету саласындағы ұйымдастыру мен басқару жөніндегі шаруашылық дербестігі бар іскер адам, өз ісін егжей-тегжейлі білетін мамандандырылған басшы. Менеджер деген сөздің өзі ағылшын тілінен шыққан, ол бір нәрсені реттеу, бір нәрсені меңгеру, басшылық ету деген сөз. Әр елде менеджерлерге түрліше анықтама беріледі [1].

Менеджмент мынадай бағыттарда жүзеге асырылады:

- Экономикалық
- Әлеуметтік-психологиялық
- Құқықтық
- Ұйымдық-техникалық

Экономикалық бағыттың мәні - өндірісті процесті басқару. Мұндай жағдайдағы менеджер қызметі аз шығындала отырып, материалдық және еңбек ресурстарын координациялау.

Әлеуметтік – психологиялық бағыт – басқарудың барлық деңгейіндегі менеджерлерді біріктіру.

Басқарудың төменгі және орта деңгейіндегі менеджерлердің қызметі және жұмысшылар мен коллектив арасындағы дұрыс өндірістік қатынастар орнатуға бағытталған.

Менеджменттің құқықтық бағыты- фирманы құру бойынша заңдар, кедендік және салықтық саясат, кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеу бойынша заңдарды қамтиды.

Менеджерлердің ұйымдық-техникалық міндеттерді тағайында, ресурстармен жабдықтау, жұмысшылар еңбегін жетілдіру және т.б. қамтиды [2].

Қазақстан ширек ғасыр бұрын тәуелсіздікке жете отырып, халықтың ауқатты өмір деңгейін қамтамасыз ететін экономикалық реформаларды жүзеге асыруда. Бұл жылдары нарықтық экономиканың талаптары мен жаңа шарттарына шаруашылық қатынастарының бейімделуі мен қайта құрылуы жүзеге асырылды.

Қол жеткізілген жетістіктер республика болашағын, даму мақсаттарын және оларға жету тәсілдерін жаңаша түсінуге мүмкіндік берді. Реформалардың жаңа деңгейіне шығу Үкіметке 2030 жылға дейінгі кезеңде Қазақстанның даму стратегиясын жасап, оны жүзеге асыруға жағдай туғызды. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауларында көрініс тапқан стратегия тарих, ағымдағы жағдайлар, болашақтың талдауының нәтижесі болып табылады.

Қазақстанның мүмкіндіктері мен артықшылықтары:

- Барлық қажетті мемлекеттік институттар қалыптастырылған, яғни тәуелсіз мемлекет негіздері салынған;
- Ескі саяси және экономикалық жүйеден түпкілікті үзілу жүзеге асырылады;
- Менталитет өзгерді, мемлекеттік-ұжымдық көзқарастың жеке-индивидуалдығы ауысуы жүзеге асырылды;
- Қазақстанның ғылыми және шығармашылық потенциалының жоғары деңгейлі, бейімді жалақы, жоғары білікті инженерлі-техникалық және жұмысшы кадрлары бар [3].

Елімізде мемлекеттік басқаруды жетілдірудің саяси астарына да үлкен көңіл бөлу қажет. Өйткені қоғамның экономикалық, әлеуметтік және интеллектуалдық әлеуеті өркендеген сайын оны басқару жүйесінің саяси негізі де сәйкесінше өзгеріп отырады. Сондықтан да еліміз «әуелі экономика, содан соң – саясат» қағидасын ұстана отырып, әлеуметтік-шаруашылық бағытта ірітабыстарға қол жеткізгесін ғана саяси реформа мәселелерін күн тәртібіне қойып, олардың негізгі арқауы – мемлекеттік басқаруды демократияландырудың ағымдағы өзекті істерін жүзеге асырып келеді.

Нәтижесінде негізгі құндылықтар азаматтар мен олардың әл-ауқаты болып табылатын мемлекеттік басқарудың сервистік және «адамға бағдарланған» моделін қалыптастыру қажеттілігі туындайды.

Осы Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы (бұдан әрі – Тұжырымдама) мемлекеттік секторды трансформациялаудың мағыналық векторын көрсетеді және мемлекеттік басқаруды жаңғыртудың негізгі қағидаттарын, міндеттері мен тәсілдерін айқындайды.

Тұжырымдама азаматтардың мемлекетпен өзара іс-қимылын жақсартуды, стратегиялық жоспарлаудың тиімділігін, Мемлекеттік қызметтің кадр құрамының сапасын, квазимемлекеттік сектордың тиімділігін арттыруды, мемлекеттік аппаратты оңтайландыруды және мемлекеттік қызметтер көрсетудің белсенді форматына көшуді, жергілікті өзін-өзі басқаруды дамытуды, реттеушілік және сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты жетілдіруді, сондай-ақ сот және құқық қорғау жүйелерін трансформациялауды көздейді.

Бұдан басқа, тұжырымдама міндеттерді Мемлекеттік басқарудың жаңа моделінің негізгі қағидаттары арқылы айқындайды.

Құжатта белгіленген нысаналы даму параметрлері мемлекеттік басқару реформасының кейінгі қадамдарын іске асыру үшін негіз болуға тиіс. Мемлекеттік басқаруды дамыту тұжырымдамасының ережелері құқықтық саясат, Жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту және сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат тұжырымдамаларымен тығыз байланысты.

Осы құжаттардың жиынтығын мемлекеттік басқару сапасын арттыруға бағытталған шаралардың тұтас жүйесі ретінде қарау керек.

Егемен Қазақстанның дамуы әрбір кезеңде мемлекеттік басқарудың тиісті моделін талап етті. Бір модельден екінші модельге көшу экономикалық және әлеуметтік қайта құру логикасына сәйкес келді. Елдің мемлекеттік басқару жүйесін дамытуда төрт кезеңді бөліп көрсетуге болады:

Бірінші кезең (1991-1997 жж.). Мемлекеттік басқаруды институционализациялау: Мемлекеттік басқарудың базалық моделін енгізу, мемлекеттік тәуелсіздік негіздерін құру және мемлекеттік басқару жүйесінің құрылымдық реформасын бастау.

Екінші кезең (1997-2007 жж.). Әлеуметтік мемлекет: «алдымен экономика, сосын саясат», «жалпыға ортақ әл-ауқат жағдайы» немесе «жалпыға ортақ игілік мемлекеті» қағидаттарын енгізу. Мемлекет азаматтардың экономикалық және әлеуметтік әл-ауқатын қорғау мен дамытуда басты рөл атқарады.

Үшінші кезең (2007-2017 жж.). Қазақстанның әлемнің дамыған 30 мемлекетінің қатарына кіруіне бағытталған «Қазақстан-2050» стратегиясы және 2020 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары қабылданды. Индустриялық-инновациялық даму, елді кешенді цифрландыру және жаңа инфрақұрылым (көлік, тұрғын үй, энергетикалық, әлеуметтік және т.б.) салу бағдарламаларын іске асыру жандандырылды. Мемлекеттік активтерді басқару бойынша ұлттық холдингтер қалыптастырылды.

Төртінші кезең (2017-2020 жж.). 2015 жылы елдегі мемлекеттік басқарудың жаңа архитектурасын айқындаушы бес институционалдық реформа жария етілді. Мемлекеттік бағдарламалар саны қысқартылды, «Ашық үкімет» бастамаларын енгізу және ықшам, кәсіби мемлекеттік аппаратты қалыптастыру басталды.

Қазіргі таңда мемлекеттік басқару жүйесі реформасының кезекті бесінші кезеңінің уақыты келді, ол мынадай проблемалы аймақтарды:

- азаматтар мен мемлекет арасында тиісті өзара іс-қимылдың болмауын; стратегиялық жоспарлау мен реформаларды жүргізу тәсілдері тиімділігінің жеткіліксіз болуын;
- мемлекеттік аппараттың халық пен бизнестің қажеттіліктеріне бағдарланбаған функцияларын;
- мемлекеттік көрсетілетін қызметтердің әкімшілік сипатын;
- бәсекеге қабілетсіз мемлекеттік қызметті;
- тиімсіз квазимемлекеттік секторды;
- дамымаған жергілікті өзін-өзі басқаруды;
- бизнестің дамуына кедергі келтіретін шамадан тыс реттеуді;
- сот және құқық қорғау жүйелеріне азаматтардың сенім деңгейінің төмендігін шешуге баса назар аударатын, неғұрлым терең өзгерістер кезеңі болуға тиіс [4].

Әдебиеттер

1. Турекулова Д.М., Оразбаева К.Н., Батырбай Ж.А. «Менеджмент оқу құралы»
2. «Основы менеджмента» Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф.
3. Турекулова Д.М., Оразбаева К.Н., Байгиреева Ж.З., Мухамбетова Л.К. Кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеу. Оқу құралы. – Алматы: Эверо: 2021. – 305 б.
4. <https://stud.kz>

Мұқанова М., «Мемлекеттік жергілікті басқару»

мамандығы 2 курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

т.ғ.д, профессор, **Оразбаева К.Н.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЗАМАНАУИ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ДАМУЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАСЫ

Аңдатпа. Мақалада басқару ғылымының Қазақстандағы даму тарихы мен әдістері жазылған. Автор республикамыздың нарықтық экономикадағы менеджерлердің атқаратын қызметі туралы атап өтті. Қазіргі менеджментті дамыту жолдары мен қоғамдағы рөлін ашып көрсетті. Отандық кәсіпорындардың көпшілігінде өндірістік

техникалардың арта қалуына байланысты бәсекеге қабілетсіз болуы. Сондай-ақ, заманауи менеджменттегі креативті идея мен шешімдерді қабылдауды атап өтуге болады. Мақалада Қазақстанның басқару ғылымына үлес қосқан ғалым, қайраткерлер туралы қарастырылған.

Нарықтық экономика жағдайында кәсіптік мәселесі елдің экономикасын басқарудың барлық саласында, оның ішінде ұйым деңгейінде ерекше мәнге ие. Қазіргі жағдайда ұйым бар ресурстарын минималды шығындармен максималды пайдаға қол жеткізу үшін үнемі өзгермелі сыртқы ортаға өзі бейімделуге мәжбүр. Сыртқы орта қаншалықты тұрақсыз және анықсыз болса, ұйымды басқару соншалықты қиын. Сондықтан ұйымның жаңа шаруашылық жағдайларда даму мен қызмет етуін қамтамасыз ететін басқарушы кадрлар білікті болуы тиіс [1].

Менеджменттің айрықша ерекшеліктері фирмаларды нарықтың қажеттілігін қанағаттандыруға өндірістің тиімділігін тұрақты арттыруға (ең аз шығынмен оңтайлы нәтижелер алу), шешімдер қабылдау бостандығына, стратегиялық мақсаттар мен бағдарламаларды әзірлеуге және нарықтың жағдайына байланысты оларды тұрақты түзетуге бағыттайды. Менеджмент – бұл қойылған мақсаттарға жету қабілеті – еңбек, интеллект, басқа адамдардың мінез құлқының себептері.

Менеджменттің даму тарихын білмей қазіргі заманғы кәсіби менеджерлерді дайындау мүмкін емес. Менеджмент білім, ғылым саласына айналғанға дейін ғасырлар бойы дамыды. Менеджментті дамыту кезеңдері мен тұжырымдамалары, менеджментті экономикалық қатынастардың, өндірістің, сауданың және жалпы өмірдің құрамдас бөлігі ретінде қалыптастырудың бірыңғай күрделі процесін білдіреді. Басқару идеялары табиғат мәселелері мен әділ басқару принциптері көптеген ғасырлар бойы ойшылдарды толғатқанымен, бүгінгі таңда біз көріп отырған сияқты болған жоқ [2].

Қазіргі заманғы менеджменттің қалыптасу тарихы мен дамуын ХХ ғасырдың 50-ші жылдарынан бастап қарауға болады. Алғашқы қазақ инженер-менеджері, өндірісті ұйымдастырушы Қ.И. Сәтпаев (1889-1964) болды. Ол бірінші кеншілердің еңбек өнімділігі мен адамдардың еңбекке деген мотивация мәселелерін, жұмысшылардың кәсіподақтардың кәсіпорындармен және Балқаш пен Жезқазғанның тау кең байыту комбинаттарындағы еңбек процестерімен байланысты сұрақтарын шешті. Оның басқару стиліне ең маңызды ерекшелік ол зерттелінетін нақтылы мсареалдарды терең ғылыми жүйелеу мен жалпылау болатын. Бұл жерде нағыз білгірдің әдеттен тыс басқару ойы көрінеді [3].

Қазақстан экономикасын мемлекеттік басқарудың дамуына көрнекті ғалым, қоғамдық және мемлекеттік қайраткер Д.А.Қонаев (1912-1993) ерен үлес қосты. Ол қырық жылдан астам уақыт бойы республиканы басқарды, оның ішінде ширек ғасырдан астам елдің бірінші басшысы болды. Д.А.Қонаев Қазақстан экономикасын басқарған кезде республика бұрынғы КСРО-ның ірі агро-өнеркәсіптік аймақтарына айналды. Мұнда елдегі түсті металлургияның негізгі базасы орналасты, ауқымды жылу-энергетикалық кешен әрекет етті, мұнай өндірудің үлкен потенциалы болды [4].

Республикамыздың нарықтық экономикаға өтуіне байланысты барлық кәсіпорындарда «менеджер» қызметі пайда болып, қазіргі менеджерлер, бұрынғы жоғарыдан бұйрық арқылы ғана өз міндетін орындайтын басшы емес, әр істің басы-қасында болып, ұйымның барлық деңгейіндегі іс-әрекеттерге қанық, іс жүзінде болып жатқан жағдайларды талдау арқылы шешім қабылдап, оны жүзеге асырушы маман, қызметкерлер. Ондай қызметкерлер менеджмент негіздерін толық меңгерген, менеджерге қойылатын талаптарды нақты білетін, басқаруда бар теориялармен ғана шектелмей, ой-өрісі жоғары, жаңашыл, кез-келген тұйықтан шығатын, тапқырлық қасиеті мол, жедел шешім қабылдауға қабілетті адамдар болуы тиіс [5].

Көптеген қазақстандық компаниялар маркетингтік зерттеулер, жарнамалық стратегиялар, ұйымдастырушылық басқару, шығындарды оңтайландыру механизмдері сияқты сәттерді ескермей пайда табуды түпкі мақсат етеді. Отандық компаниялар сататын өнімдер мен қызметтерін кейде агрессивті жарнама арқылы ұсынады, ал олардың сапасы әрқашан ұсынысқа сәйкес келмейді. Сонымен қатар, көптеген отандық компаниялардың менеджмент тетіктері басқарудың авторитарлық принципіне ие. Ұйымдастыру ортасы әдетте қарапайым болып табылады және корпоративтік мәдениет қалыптасу сатысында тұр. Менеджерлердің көпшілігі қызметкерлерді өздеріне ыңғайландырып таңдайды, сонымен қатар туыстық және басқа да мүдделер жиі ескеріледі, ал жұмыс берушінің таңдауына компанияның тиімділігіне әрдайым жақсы әсер етпейтін ұсынымдар әсер етеді. Қазақстандық менеджменттің оң ерекшеліктері – тез өзгеретін сыртқы ортадағы шығармашылық және тиімділік [6].

Қазіргі таңда Қазақстанда, өкінішке орай, отандық кәсіпорындардың көпшілігі өндірістік техникалар мен технологиялық артта қалуымен байланысты бәсекеге қабілетсіз болып табылады. Осы мәселені шешу үшін Республиканың индустриалды-инновациялық даму стратегиясы кәсіпорындарға жаңа технологияларды қолдануға және ғылым саласын көп талап ететін өндірістік салаларға орта және ұзақ мерзімді, төмен пайыздық несиелерді беретін мемлекеттік даму институтын құру қажет. Отандық кәсіпорындардың сыртқы нарыққа шығуы үшін әлемдік стандарттарға, оның ішінде ИСО 9000 сериялы халықаралық стандарттарын енгізу қажет. Бұл стандарттар қазіргі таңда әлемдегі ең танымал және ең көп таралған халықаралық стандарттардың бірі болып табылады. Бұл стандарттар әмбебап болып табылады, яғни кез-келген өндірістік және өндірістік емес салаларда қолдануға болады [7].

Мамандардың пікірі бойынша ХХІ ғасырдың басында, стандартты емес ойлау, қызықты идеялар беру және енгізу, яғни креативті ойлау талабы өнерден ғылыми басқару аясындағы менеджментке ауысады. «Креативтілік» пен «шығармашылық» ұғымы бір-бірімен тығыз байланысты.

Креативтілік – қызметті болашақта жүйелі ұйымдастыруға қабілетті болмысты көре білу және өзгерту жолымен іске асатын жаңа білім беру қабілеттігі, яғни шығармашылық құрылымдау. Креативтілік осыған дейін бар элементтерден (қасиеттерден, қатынастардан) келуді болжайды. Креативтілік термині «жасампаздық» сөзінің бастапқы мағынасына өте жақын [8].

Шешімдер қабылдау үдерісі – менеджменттің аса маңызды бөлімдерінің бірі, ал шешімдер қабылдау әдістері математикалық аппаратқа, жүйелік талдауға, операциялар теориясына және өзге ғылымдарға негізделген арнайы бағыттар болып саналады. Креативті менеджментте шешімдер әзірлеу функциясы, сондай-ақ, тұтастай алғанда, аталмыш қызметтің тиімділігі мен сапасын анықтайды. Қалған функцияларды туынды деп санауға болады.

«Басқару шешімі» ұғымының екіжақты мәні бар, өйткені бір мезгілде менеджмент функциясын және өзге функцияларды (жоспарлау, ұйымдастыру, уәждеме, бақылау) жүзеге асыру үдерісін білдіреді. Осы себептен «басқару шешімі» функциясы «байланыстырушы функция» атауына ие болды. Сондықтан креативті шешімдер әзірлеу үдерісін ұйымдастырушылық-нормативтік және субъективтік-психологиялық жағдайлар тұрғысынан қарастыруға болады. Басқару шешімінің мәні оның функциялары арқылы ашылады, яғни көпфункционалдық қызметтің аталмыш түрінің ерекшелігі болып саналады [8].

Бизнестің және басқару үрдістің бәсекеге қабілеттілігі ең алдымен қабылданатын шығармашылық басқарушылық шешімдеріне тікелей байланысты. Бұл шығармашылық басқарушылық шешімдер басқару саласында еңбек өнімділігін жоғарлатуға көмектесетін ақпараттық технологиялар негізінде басқару мәселелерін шешуге және нарықта болып жатқан жағдайларға сәйкес компания стратегиясын өзгертуге мүмкіндік береді. Осының нәтижесінде креативті менеджмент персоналды басқару, өздік менеджмент, маркетинг, инновациялық және стратегиялық менеджментпен байланысты екенін көрсетеді.

Жалпы айтқанда, компанияның креативті потенциалы бұл компанияның өз мақсатына жету үшін қабылданатын креативті басқарушылық шешімдер. Компанияның креативті потенциалы бұл тек қызметкерлердің шығармашылық ойлаулары ғана емес, сонымен қатар осы потенциалды дамытудағы ұйымдастырушылық – экономикалық механизм екенін атап өткен жөн [9].

Әдебиеттер

1. Турекулова Д.М., Оразбаева К.Н., Батырбай Ж.А. Менеджмент. Астана: ҚазЭҚХСУ БПО, 2018.-374 б.
2. <https://moluch.ru/archive/230/53754/>
3. <https://stud.kz/referat/show/21577#&gid=1&pid=6>
4. <https://ulagat.com/>
5. К.Н.Оразбаева, Д.М.Турекулова, Л.К. Мухамбетова. Кәсіпкерлік қызметті басқару. Алматы: Эверо: 2021. -209 б.
6. <https://ru.essays.club/>
7. <https://www.referat911.ru/Menedjment/>
8. Свидрук И.И., Осик Ю.И. Креативті менеджмент. Алматы: «Бастау», 2017. -360 бет.
9. <http://www.rusnauka.com/>

Мырзағалиев А.А., магистрант 1 курса специальности
«Государственное и местное управление»

Научный руководитель:

доктор PhD, Дошан А.С.

«Esil University», г. Нур-Султан

ПРОБЛЕМЫ СОХРАНЕНИЯ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫХ И ПРИРОДНЫХ ТЕРРИТОРИЙ В СВЕТЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРОГРАММЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН «КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ»

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы сохранения историко-культурных и природных территорий в рамках государственной программы Республики Казахстан «культурное наследие». Кроме того, дано понятие культурного кода нации. Показаны развитые блоки международных договоров, соглашений, конвенций и рекомендаций. Описаны понятия культурного и природного наследия. Даны понятия культурного и природного наследия.

Культурное и природное наследие является бесценным и невозполнимым достоянием не только каждого народа мира, но и всего человечества в целом. Утрата любой его части вследствие разрушения или исчезновения обедняет наследие всех народов мира. В силу присущих им исключительных достоинств некоторые объекты этого наследия могут быть признаны обладающими выдающейся мировой ценностью, и в качестве таковых заслуживают особой защиты от всевозрастающей угрозы их существованию.

Чтобы должным образом обеспечить, насколько это возможно, выявление, охрану, сохранение и популяризацию объектов, составляющих невозполнимое наследие человечества, государства члены ЮНЕСКО приняли в 1972 г. Конвенцию всемирного наследия об охране всемирного культурного и природного наследия, которая вступила в силу в 1975 году [1].

Историко-культурное наследие Казахстана является составной частью общечеловеческой культуры, действенным рычагом формирования и развития интеллекта человека, общества этноса, важнейшим хранилищем исторической памяти.

Всеобъемлющим, достоверным и образным носителем информации о прошлом является историко-культурное наследие. Это кладовая материальных и духовных составляющих, имеющая личное, коллективное, государственное или другое происхождение. Историко-культурное наследие вбирает в себя множество свидетельств разного характера. Это могут быть археологические находки (предметы быта, орудия труда, и т. п.); природно-архитектурные ландшафты, другие сохранившиеся предметы материальной культуры, письменные источники, произведения искусства, документы видео и аудио ряда и многие другие свидетельства минувшего.

Компоненты историко-культурного наследия подвержены постоянной опасности забвения. Это происходит как под воздействием времени и сил природы, так и в результате деятельности людей, которые наносят порой непоправимый ущерб памятникам по неведению или по злему умыслу.

Конституция РК гарантирует право каждого гражданина на участие в культурной жизни и пользование учреждениями культуры, на доступ к историко-культурному наследию [2]. Вместе с тем Конституция РК обязывает граждан заботиться о сохранении исторического и культурного наследия, беречь памятники истории и культуры. Государственно-правовая охрана историко-культурного наследия имеет интересную и поучительную историю, на протяжении которой происходила эволюция ее средств, форм и методов. В процессе государственно-правовой охраны историко-культурного наследия изменения затрагивали систему субъектов охраны и характер реализации ими своих полномочий.

Существует развитый блок международных договоров, соглашений, конвенций и рекомендаций, предмет которых отношения в области культуры и музейного дела, в частности. Она классифицируется по следующим группам:

- культурное сотрудничество;
- музейная деятельность;
- информация и стандартизация в области культуры;
- функционирование ЮНЕСКО; деятельность ЮНЕСКО в Казахстане;
- культура мира;
- сохранение (охрана, защита) культурных ценностей, природного и культурного наследия;
- право собственности на культурные ценности; ввоз и вывоз культурных ценностей.

В первом блоке («Культурное сотрудничество») преобладают двусторонние соглашения о сотрудничестве в области культуры, науки, образования, спорта, туризма и архивов, культурном и научном сотрудничестве, одной из сторон которых выступает Республика Казахстан.

Второй блок («Музейная деятельность») содержит международные договоры, непосредственным предметом которых является музейная деятельность. Сюда отнесены два международных правовых акта – «Модельный закон о государственных музеях-заповедниках» и «Рекомендация, касающаяся наиболее эффективных мер обеспечения доступности музеев».

Международные договоры, предметом которых выступают создание информационно-культурных центров, международная стандартизация в области культуры, расширение культурного сотрудничества, распространение культурной информации, объединены в третий блок «Информация и стандартизация в области культуры».

Четвертый блок охватывает аспекты функционирования ЮНЕСКО на территории Казахстана (контрольные функции, взаимодействие с неправительственными организациями, учреждениями, взаимоотношения с Россией), а также собственно порядок организации деятельности ЮНЕСКО как международной организации.

В пятый блок включены рекомендации ЮНЕСКО и международные конвенции, направленные на регулирование положения творческих, научно-исследовательских работников, построение принципов международного культурного сотрудничества.

Сохранению (охране, защите) культурных ценностей, природного и культурного наследия уделяется внимание в шестом блоке. В нем преобладают рекомендации ЮНЕСКО в области защиты природного, культурного и археологического наследия, регламентации ведения раскопок и проч.

Седьмой блок объединяет международные конвенции и рекомендации, посвященные ввозу и вывозу культурных ценностей, праву собственности на культурные ценности, предотвращению незаконной передачи права собственности на культурные ценности, а также послевоенные мирные договоры.

Казахстан, являясь частью Центральноазиатского региона, объединяющего социальные, этнокультурные и духовные связи Евразии, сравнительно недавно, с начала 90-х гг. XX столетия, стал участвовать в деятельности ЮНЕСКО по сохранению культурного и природного наследия.

В Казахстане реализуется принципиально новая форма сохранения и бытования наследия, получившая в науке уникальная историческая, или историко-культурная территория (УИТ). Эта концепция сохранения или возвращения памятнику его реального назначения и социального бытования. Земли, богатые памятниками истории, культуры и природы должны рассматриваться и определяться как уникальные историко-культурные и природные территории, а возникший в ее пределах музей получает статус комплексного историко-архитектурного и природного музея-заповедника. Вместе с тем реализация программы культурного возрождения и социально-экономического развития на принципах УИТ требует выполнения грандиозных по объему научных исследований, разработки организационных основ и методики практической работы по воплощению концепции в жизнь. Кроме того, стала очевидной потребность в решении правовых вопросов и разработке нормативных документов (законов и законодательных актов государственного и местного уровня), позволяющих создать гарантии сохранности и условия для оптимального вписывания УИТ в инфраструктуру конкретных регионов. Эти проекты предусматривают глобальную инвентаризацию системы памятников культуры и природы. Их содержательная интерпретация как историко-культурных и природных феноменов является основой для типологии УИТ и разработки комплексных программ возрождения наследия и его использования как своеобразного сырьевого ресурса региона. Непременным элементом этих программ является включение территорий в земельный кадастр как особой категории историко-культурного значения со специфическими методами оценки их стоимости, условиями землепользования, промышленного и гражданского строительства, а также щадящим режимом налогообложения. Всестороннее выявление, изучение и классификация различных вариантов УИТ сопровождаются их картографической инвентаризацией в форме региональных атласов и общего атласа культурного и природного наследия Казахстана [3].

Применительно к составу наследия региона должна составляться программа работы по его сохранению и использованию. Прорабатывается, соответственно, вопрос оценки земель, исходя из их историко-культурной и рекреационной стоимости, осуществление организации научно-образовательного комплекса, туристско-экскурсионных и рекреационных

структур, восстановление традиционных ремесл и промыслов. Обобщение их опыта служит основой для создания типовых моделей разных видов УИТ. В своей пространственно-временной совокупности и многообразии представленных реалий УИТ страны образуют специфическую модель, или каркас, в котором будут реализованы новые формы выявления, сохранения и использования наследия. По своей сути и статусу УИТ являются учреждениями музейного типа. Фонд наследия в них представлен совокупностью памятников истории, культуры, природы и непредметных форм бытования.

УИТ – это особый целостный пространственный объект, где в традиционной природной и социокультурной среде находятся памятники истории и культуры исключительной ценности и значимости. УИТ создается на основе комплекса памятников истории, культуры и природы, а также территории, объективно взаимосвязанной с ними в силу исторических, этнических, экономических и географических факторов.

УИТ территория, единая в природном, культурном, историческом и этническом отношениях. В рамках этого единого типа выделяются различные виды уникальных исторических территорий, специализирующихся на определенных феноменах культуры и природы [4].

Следует проводить культурную политику по идентификации, сохранению, содействию и передаче культурного наследия через средства информации и образования. Заложенные в концепции принципы культурной политики – приоритетность национального культурного наследия, признание культуры как фактора роста и социального развития, уважение культурного многообразия, свобода творчества и культурного самовыражения представляют собой единую платформу развития отрасли, придающую целостность и устойчивость стратегическому направлению развития.

В числе наиболее значимых приоритетов общенационального, надотраслевого масштаба выделяется емкое понятие – культурный код нации и его составляющие компоненты – наследие, традиции, обычаи, язык, семья, хозяйственные системы и праздники. В концепции особенно подчеркивается, что поддержка традиционных ценностей, формирование и развитие нравственных ориентиров, определяющих национальную идентичность, важное условие активного участия казахстанской культуры в глобальном культурном диалоге.

Подводя итоги исследования, формулируя конкретные рекомендации, направленные на формирование и повышение эффективности общественно-государственной системы сохранения культурного наследия Республики Казахстан с учетом международных стандартов и общемирового характера проблем сохранения культурных ценностей необходимо, в частности, отметить, следующее. Культурологический подход к анализу международных стандартов ЮНЕСКО и других международных организаций в сфере сохранения культурных ценностей позволяет выявить стратегические направления и ориентиры культурной политики с точки зрения общенационального развития, раскрыть правовые механизмы государственной культурной политики Казахстана, регулирующие процессы взаимодействия между всеми субъектами, вовлеченными в культурный процесс [5].

Рекомендации, направленные на формирование и повышение эффективности общественно-государственной системы сохранения движимого культурного наследия РК: разработка Кодекса культурного наследия, который должен создать механизм по реализации конституционной нормы о сохранении культурного наследия каждым, систематизировать законодательные акты и международные договоры; принятие и широкое опубликование документов о порядке применения действующих международных стандартов, в частности, принятых в рамках реализации Конвенции ЮНЕСКО 1970 года.

Литература

1. Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия: Принята 16 ноября 1972 года Генеральной конференцией Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры
2. Конституция Республики Казахстан. Комментарий. Алматы, 1998
3. Закиева Ж. Культурное наследие Казахстана и стран Центральной Азии в свете выполнения Конвенции о Всемирном наследии // Вестник КазНУ. Сер. Политология. – №1. – С. 123-126.
4. «Культурное наследие» Государственная программа Республики Казахстан на 2004-2006 годы: Утверждено Указом Президента РК от 13 января 2003 г. № 1277 // Казахстанская правда. ноябрь; Стратегический национальный проект Республики Казахстан «Культурное наследие» на 2009-2011 годы: Постановление Правительства РК от 6 ноября 2008 г., № 1016 // Казахстанская правда. 2008. 5 ноября (№336-337).
5. Об утверждении Государственного списка памятников истории и культуры республиканского значения: Постановление Правительства Республики Казахстан от 21 марта 2008 г. № 279 // Казахстанская правда. 29 марта. – С. 8-9.

Нагайшбаева А., «Менеджмент»
мамандығы 2 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:
т.ғ.д., профессор, **Оразбаева К.Н.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

МЕНЕДЖМЕНТТІҢ КОНЦЕПЦИЯСЫ МЕН НЫСАНДАРЫ

Аңдатпа. Мақалада Менеджменттің концепциясы мен нысандары, оларды басқарудағы негізгі сұрақтары қарастырылған. Ескі және жаңа басқару тәсілдері жайлы сызбасы келтіріліп, сипатталған. Менеджерлерге қойылатын талаптары мен міндеттері және критерийлері қысқаша аталып өтілген. Менеджменттің заманауи даму

тенденциялары мен тәсілдері көрсетілген. Менеджменттің бағыттары мен негіздері, және басқару типі бойынша қысқаша сипаттама.

Менеджмент – нарық жағдайында әрекет етуші фирманың, менеджменттің экономикалық қағидаларын, материалдық және еңбек ресурстарын тиімді пайдалана отырып, алдына қойған мақсаттарын кәсіби жүзеге асыра-тын жеке қызмет түрі.

Менеджмент – кәсіпорынды ұйымдастыру туралы, оны дамытудың стратегиясы ретінде, қызметкерлерді іріктеу (әлеуметтік жағы) туралы және олардың жұмысын оңтайландырудың тәсілдері (психологиялық бөлігі) тура-лы ілімдер қамтитын кәсіпорынды тиімді басқару.

Менеджментте басты нәрсе, кез келген адамдық қарым қатынастарға жарайтын баршаға ортақ басқару принциптерін іс жүзінде бөлу, анықтау және қолдану болып табылады. Менеджмент тура мағынасында «адамдарды басқару» ұғымын білдіреді. Менеджменттің отаны болған АҚШ – та копе-ративтік пен мүлікке билік жүргізуді жүзеге асыру бойынша міндетті заңға сәйкес өз мойнына алатын тұлғалы менеджер деп атайды. «Менеджмент» термині американдықтар үшін фирманың алдына қойған мақсаттарына қол жеткізудегі материалдық және адамдық ресурстарды әлдеқайда тиімді пайдаланумен қамтамасыз ететін процесті білдіреді. Басқаша айтқанда, менеджмент – бұл нарық жағдайында фирманы және оның қызметкерлерін басқарудың теориясы мен тәжірибесі.

Менеджмент – нарықтық экономиканың қажеттіліктері мен жағдайына толығырақ жауап бере алатын басқару типі.

Менеджмент еркін кәсіпкерлік, бәсекелестік, экономикалық уәждеме (мотивация) жағдайларында туған нақты басқарудың өзінше тұжырым-дамасында пайда болып, ресімделеді. Әміршілдік – әкімшілік, технократия-лық, жоспарлы – директивтік, өктемшілік (авторитарное) басқарулар оның қарсы түрлері болуы ықтимал.

Тейлор концепциясының негізгі қағидалары:

1. Практикада қалыптасқан ескі, дәстүрлі жұмыс тәсілдерінің орнына ғылыми іргетасты құру, оның әрбір элементін ғылыми тұрғыдан зерттеу. Ол былай деді: басқаруда да, көпір салу секілді асқан дәлдік керек.

2. Жұмысшыларды ғылыми критерий бойынша таңдау, ол арды жаттықтыру және баулу.

3. Еңбекті ұйымдастырудың ғылыми ойластырылған жүйесін прак-тикаға енгізу ісінде әкімшілік пен жұмыс-шылар арасындағы ынты-мақтастық.

4. Еңбекті біркелкі бөлісу және әкімшілік пен жұмысшылар арасындағы жауапкершілік. Еңбек өнімділігін барынша арттыруды басты мақсат етіп қоя отырып, Тейлор жұмысшы еңбегі мен өндіріс құралдарын пайдалануды; материалдар мен апаттарды үнемдеп жұмсауды, аспаптарды, жұмыс операцияларын стандарттауды, жұмыс уақытын дәл есептеуді қарапайым операцияларға бөліп, кейіннен хронометраждау арқылы еңбек процестерін зерттеуді, әрбір операцияға бақылау орнатуды, бірыңғайланған еңбек ақыны қолдануды т.б. көздеді [1].

Менеджердің міндеттері:

1. Басшы қызметкерлерді іріктеп, жұмысты жүйелеп бөліп, әрқайсы-сының міндеттерін анықтайды;

2. Әрбір қызметкерлердің ролін белгілеп, ұйымның құрылымын құрады;

3. Еңбек ақы құрылымын анықтап, қызметкерлердің штаттық кестесін белгілейді;

4. Жұмыс барысын бақылау арқылы мақтау немесе жазалау шараларын қолданады;

5. Еңбек нәтижесіне байланысты жоғарылату, төмендету және жұмыстан босату шараларын қолданады. Менеджер осы аталған міндеттерді орындай отырып, басқару ісінде, адамдармен қарым-қатынаста өзінің аса бағалы қасиеттерін көрсете білуі керек [2].

Менеджменттің негізгі нысандары

Басқарудың типі ретінде менеджменттің негізгі нысандарына мыналарды жатқызуға болады:

Адам, оның қажеттіліктері, мүдделері, уәждері, құндылықтары, нұсқа-малары (установки) басқаруды ұйымдастырудың бастапқы сәті мен оны жүзеге асырушы болып табылады.

Басқарудың тәсілдемесінде, принциптерінде және әдістерінде экономикалық құралдар мен басқару әдістеріне артықшылықтар беріледі. Бұл әсіресе маркетингте – тұтынушылардың мүддесін алдыңғы орынға қоятын басқаруда жиі білінеді. Менеджер мен қызметкерге қойылатын басты талап ретінде көрінетін кәсіби тұрғыдан басқару менеджментке тән. Менеджер экономикалық және әлеуметтік – психологиялық білімдерді игеріп оқуы керек.

Ұйымдастыру ісінде менеджментке жағдайдың өзгеруіне қарай және инновациялық типті ұйымдастыруда, яғни жаңашылдыққа жылдам бейімделе алатындай басқаруды икемді ұйымдастыру тән.

Менеджмент менеджменттің жеке басына қолданатын талаптардың кешенін танытуы керек. Олардың ішіндегі негізгілері – тапқырлық, байланысқа бейімділік (коммуникабельность), сенімділік. Бұл сапалар басқару өнерін танытуда маңызды рөл ойнайды. Менеджменттің басқару өнерімен қатар қойылатын кездейсоқ емес.

Менеджменттің мыналарды қамтамасыз ететін ең маңызды деп саналатын сәттерін бөліп көрсетуге болады:

- еңбек өнімділігін арттыру;

- бәсекеге жарамдылық;

- тұтынушыға бағдарлану (маркетинг);

- іс-әрекетте еркін болу әрі ереже бойынша жұмыс істеу.

Менеджмент әрдайым жағдайын қарай басқаратын ахуалдық басқаруды білдіреді. Менеджментте бастысы – ең алдымен кәсіпорынның мүдделерімен нақты мақсаттарды (ұзақ мерзімді, алдағы кезеңдік) белгілейді.

Менеджмент басқару үрдісінде адамдардың өзара қатынасын зерттейтін басқарудың маңызды бөлігі болып табылады. Менеджмент пен басқару-дың негізгі категорияларының мазмұны бірдей болады: басқарудың субъектісі мен объектісі, тура және кері байланыс, басқару жүйесі, қоршаған орта.

Менеджменттің әдістемелігі үрдістік, ахуалдық, жүйелі және бағдарла-малы мақсатты тәсілдерге негізделеді:

Үрдістік тәсіл басқарудың негізгі функциялардың жоспарлау, ұйым-дастыру, ынталандыру және бақылау үздіксіз өзара әрекетінің үрдісі ретінде қарастырылғанды ұйғарады;

Ахуалдық тәсіл басқаруды жай жағдайда қарай болғанын талап етеді;

Жүйелі тәсіл саланы тұтас ретінде және әрбір кәсіпорынды толық жүйе ретінде қарауға және олардың іс-қимылының оңтайлы параметрін анықтауға мүмкіншілік береді;

Бағдарламалы-мақсатты тәсіл мақсаттардың айқын анықталуын, олардың қатарларының лайықты болуын және дәйектілікпен жүруін күні бұрын ескереді.

Басқарудың заңдылығы – бұл басқару үрдісінде дұрыс байқалатын, қайталанып отыратын және әртүрлі элементтермен және құбылыстардың арасындағы мәнді өзара байланыстару.

Басқарудың принциптері – бұл басқаруды ұйымдастыруға, оның құрылымына және жүйесіне қойылатын негізгі талаптарды анықтайтын басшылықтың ережесі [3].

Жабық жүйе Тағы бір зерттеушілер жүйелерді жабық жүйе және ашық жүйе деп бөледі. Жабық жүйелер сыртқы ортадан мейлінше оқшауланған. Барлық тұрғылықты жүйелер жабық жүйе болып саналады. Бірақ бұл жағдай олардың ішінде қандай да бір өзгеру процестерінің болуын жоққа шығармайды. Басқарудың ескі және жаңа парадигмасы 1 кестеде келтірілген.

Кесте 1

Басқарудың ескі және жаңа парадигмасы

Ескі парадигма	Жаңа парадигма
1. Кәсіпорын - бұл қызметінің мақсаттары, тапсырмалары және жағдайлары тұрақты “жабық” жүйе 2. Өнім және қызмет өндірісінің көлемінің өсуі – табыстылықтың және бәсекелестіктің қабілеттіктің басты факторы 3. Қосымша құнның басты көзі-өндірістегі жұмысшы және оның еңбегінің өнімділігі	1. Кәсіпорын - бұл ішкі және сырт-қы орта факторының тұтастығын-да қаралатын “ашық” жүйе 2. Өнім өндірісінің көлеміне емес, өнім және қызмет сапасына, тұтынудың өндірісінің көлеміне емес, өнім және қызмет сапасына, тұтынудың-ларға бағытталу 3. Қосымша құнының басты көз-дері білімді адамдар және олардың мүмкіндігін жүзеге асыратын жағдайлар.

Ашық жүйелер басқа жүйелермен және сыртқы ортамен ұдайы өзара әрекеттестікте болуымен ерекшеленеді. Олардың арасында зат, энергия және ақпарат алмасу процесі жүреді. Барлық ашық жүйелер қозғалмалы жүйелер болып табылатындықтан, басшы ашық жүйемен жұмыс жасайды [4].

Әдебиеттер

1. Турекулова Д.М., Оразбаева К.Н., Батырбай Ж.А. Менеджмент. Оқу құралы. – Астана. – 2018. – 374 б.
2. Турекулова Д.М., Оразбаева К.Н., Байгиреева Ж.З., Мухамбетова Л.К. Кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеу. Оқу құралы. – Алматы: Эверо: 2021. – 305 б.
3. <https://present5.com/negizderi-medicinalyq-qyraldar-men-apparatardyn-klassifikacyasy-biopotencialdardy-tirkeitin/>
4. <https://stud.kz/referat/show/37314>.

Өнербекқызы А., «Менеджмент»
мамандығы 3 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:
т.ғ.д., профессор, **Оразбаева К.Н.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЖОБАЛЫҚ МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ДАМУЫНДАҒЫ ЗАМАНАУИ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ТЕНДЕНЦИЯЛАР

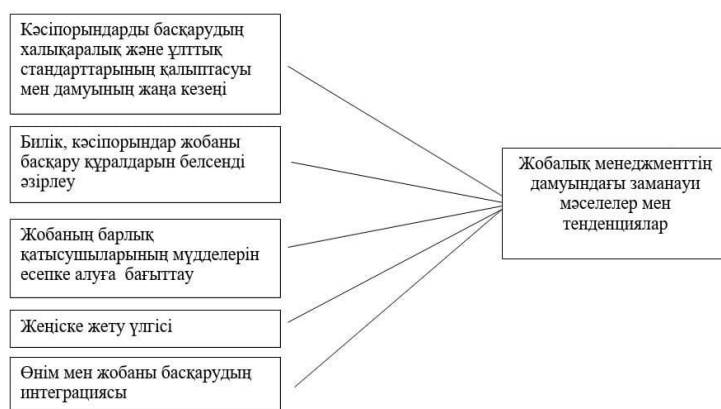
Аңдатпа. Мақалада жобаларды басқару қазіргі кездегі тиімді қызмет етудің, инвестициялық және инновациялық қызметті белсенді жүзеге асырудың құралы ретінде қарастырылады. Жобалық менеджмент ұйымды басқарудың жаңа тәсілі ретінде өте сәтті дамып келеді және сандық экономика жағдайында кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Жобалар қазіргі заманғы компаниялар мен мемлекеттердің қызметінде маңызды рөл атқарады. Мақалада жобалық менеджменттің дамуындағы заманауи мәселелер мен тенденциялар туралы айтылады. Қазіргі шындықта ерекше сұранысқа ие жобалық менеджменттің негізгі ерекшеліктері қарастырылады.

Қазіргі таңда жоба менеджменті тек арнайы салаларда ғана көрініс тапқан жоқ, сондай-ақ ол бірнеше саланы біріктіретін, жобалардың ерекшеліктеріне қарай бірнеше қызмет аясына ортақ заңдылықтарға жүгінетін жан-жақты ғылым. Оған мысал ретінде,

мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларды, ірі компаниялардың жобаларын, әр түрлі салалар (инновациялық, индустриалдық, ғылыми зерттеу, экологиялық, тұрғын үй құрылыс, білім, қорғаныс салаларындағы) арасындағы жобаларды атауға болады.

Жобаларды басқару қазіргі кездегі тиімді қызмет етудің методологиясы ретінде инвестициялық және инновациялық қызметті белсенді жүзеге асыратын әлемнің барлық белгілі компаниялары мойынсұнған тәжірибе болып табылады. Жобаларды басқарудың жетістігі мен негізгі артықшылығы оның үш сипаты, материалдық ресурстардың шектеулілігі, адами ресурстарды пайдалану және оны жүзеге асыру барысында айқын көрінеді [1]. Сыртқы факторлардың әсері және әлемдік экономиканың тұрақсыздығы жобаларды басқарудың белсенді түрде дамуына өз әсерін тигізді. Жобалар қазіргі заманғы компаниялар мен мемлекеттердің қызметінде маңызды роль атқарып келеді. Қазіргі жағдайда экономикалық жүйелер үшін олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру проблемасы аса маңызды болып табылады. Бұл теориялық аспектілерге де, нарықтағы практикалық әрекеттерге де қатысты.

Экономикалық жүйелердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететін факторлардың ішінде жобаны басқаруды дамыту басты орын алады, өйткені ол өзгерістерді барынша азайтуды қамтамасыз етеді, басқарушылық шығындарды азайтады және тәуекелдердің әсерін азайтады. Жобаны басқару барысында инновациялық жобалардың түрлерін нақты, басқару мақсаттарына байланысты анықтау жүзеге асырылады, инновациялық даму көрсеткіштері мен бәсекеге қабілеттілікті сатып алушылар арасындағы байланыс анықталады, жобаны басқару тәжірибесі бейімделеді [2]. Қазіргі заманғы жобалық менеджменттің даму тенденциялары 1-суретте көрсетілген.

1-сурет. Қазіргі заманғы жобалық менеджменттің даму тенденциялары

Қазіргі уақытта Қазақстан жағдайында зерттеушілер жобалық менеджменттің қалыптасуында бірнеше проблемаларды анықтайды: тактикалық және операциялық деңгейдің міндеттері арасында байланыс жоқ; тиімділіктің негізгі көрсеткіштерін бағалаудың бірыңғай жүйесінің болмауы; Операциялық жоспар-факторлық шығындарды талдаудың болмауы; сыртқы факторлардың әсерінен жобаның өзгеруін болжаудың болмауы; күрделі және ақпаратқа толы интерфейстер. Бұл мәселелерді шешуді жобалық тәсілді қолданатын және бейімделгіш басқару құрылымдарын қолданатын ұйымдар аясында ғана қамтамасыз етуге болады, 2-сурет.

2-сурет. Жобалық тәсілді қолданатын ұйымдардың басқару схемасы

Жобаны басқарудың негізгі принциптерін тұжырымдау кезінде зерттеушілер топ құруға ерекше назар аудару, командадағы рөлдерді тиімді бөлу, бақылауды күшейту аудару керек деп санайды. Қазіргі шындықта ерекше сұранысқа ие жобалық менеджменттің негізгі ерекшеліктерін келесідей тұжырымдауға болады:

1. Әртүрлі мамандықтағы қызметкерлердің бір мезгілде және келісілген жұмысы;
2. Жоғары интеграция және ұйымның барлық қызметкерлерінің іс-қимылын үйлестіру
3. Жобалық команда үшін уақытпен шектелген нақты қойылған міндеттер (қашықтықтан басқару кезінде бұл міндеттер, күн, апта және итерацияның барлық кезеңіне арналған жоспар мен басымдықтар);

4. Орталықтандырылмаған бақылау, қызметкерлердің өзін-өзі бақылауының жоғары деңгейі;
5. Қызметкерлердің жоғары біліктілігі; өкілеттіктер мен жауапкершілік беру негізінде өз бетінше шешім қабылдау қабілеті;
6. Корпоративтік мәдениетке жоғары көңіл бөлу, компанияның ортақ құндылықтары, тимбилдинг;
7. Аутсорсингті ауқымды қолдану-әртүрлі міндеттерді орындау үшін мамандарды сырттан тарту;
8. Жобалық топтар мен мамандарды аутсорсингте қашықтықтан басқару.

Осылайша, жобалық басқару мәнінің сұрақтарын, жоба менеджментінің заманауи тенденцияларын қарастыра келіп, келесі қорытындыларды жасауға болады. Жобалық менеджмент цифрлық экономика жағдайында жұмыс істейтін қазіргі заманғы ұйымның басқару жүйесін толықтырады. Ол жоба менеджерлері мен ұйымдардың сәтті басқару үшін қажетті құралдар жиынтығын ұсынады, менеджментті дәстүрліден жобаға дейін дамытудың жаңа векторын жасайды, кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттырады [3].

Әдебиеттер

1. Dibrell C., Davis P.S., and Craig J. Fueling innovation through information technology in SMEs // Journal of Small Business Management. – 2008. – №46 (2). – P. 203-218.
2. Авдеева И.Л. Современные проблемы и тенденции развития проектного менеджмента. – 2016. – 103 б.
3. Буров А.Н., Василенко И.В., Давыдкина И.Б. Менеджмент. – 2018. – 304 б.

Өнербекқызы А., «Менеджмент» мамандығының

3 курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

PhD докторы, аға оқытушы, Уажанов М.У.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

БИЗНЕСТІҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ЖАҢА САНДЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ҰҚПАЛЫ

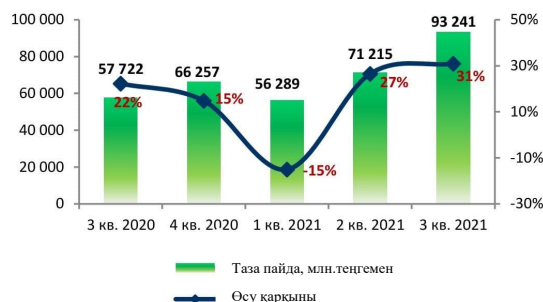
Аңдатпа. Мақалада кәсіпорында цифрлық технологияларды енгізу мүмкіндіктері қарастырылады, бұл әртүрлі айналым және негізгі құралдарды пайдалану технологияларын ғана емес, сонымен қатар кәсіпорынды басқару моделін де өзгертеді. Сандық технологиялар кәсіпорынның тиімділігін арттыруға қабілетті екендігі негізделген. Цифрлық технологияларды қолдану кәсіпорын жұмысының тиімділігін арттырып қана қоймай, елдің экономикалық дамуына да ықпал етеді.

Цифрландыру процестері қазіргі қоғамның барлық салаларына әсер етті. Цифрлық технологияларды бизнес-компаниялардың практикалық қызметіне интеграциялау инновациялық өндірістік технологиялар мен озық әзірлемелерді, заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, компанияларды басқарудың инновациялық әдістерін пайдаланумен сипатталады. Статистикалық зерттеулер «цифрландыру процестері ішкі және сыртқы нарықтарда Еңбек өнімділігі мен өнімдер мен қызметтердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал ететінін» көрсетеді [1].

IT дың әсерінен әлемде барлық қоғамдық институттар мен салалардың трансформациясы секілді үрдістер байқалады. Цифрлық технологиялар Қазақстанға да бірқатар мүмкіндіктер берді. Атап айтқанда, халық пен бизнестің мемлекеттік қызметтерге қол жеткізуі оңайланды, ақпарат алмасу жеделденді, бизнес жүргізу үшін жаңа мүмкіндіктер пайда болды, т.б.

Цифрландыру-бұл постиндустриалды экономикадан ақпаратқа дейінгі қадам, ол ұлттық экономиканың тиімділігіне ғана емес, бәсекеге қабілеттілігіне де қол жеткізуге мүмкіндік береді. Осыған байланысты елімізде «Ақпараттық Қазақстан – 2020» және «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламалары қабылданды. Бағдарлама бойынша – Электрондық сауданы дамыту және қолма-қол ақшасыз экономикаға көшу: 2022 жылға қарай электрондық сауданың үлесін арттыру бөлшек сауданың жалпы көлеміндегі коммерция 1,1-ден 2,6%-ға дейін, ал қолма-қол ақшасыз төлемдер 10-нан 35%-ға дейін арттыру көзделген[2].

Қазақстан инновацияларда, финтех өнімдерін жасауда Kaspi.kz қосымшасы арқылы теңдессіз серпіліс жасады. Бұл өнімдер қазақстандықтардың бүгінгі және қазіргі өмірін жақсартады. Бүгінде қазақстандықтар өзімен бірге қолма-қол ақша алып жүрмейді, тауарларды жеткізумен сатып алады, төлемдерді комиссиясыз төлейді, автомобильдерді тікелей қосымшада онлайн тіркейді. Сервистің жетілдіріліп және көптеген құжаттармен толықтырылып отыруының арқасында kaspi.kz қосымшасын белсенді түрде пайдаланатын адамдардың саны арта бастады. Клиенттердің саны көбеюдің арқасында «KASPI Bank АҚ» табысы 2021 жылы 1% – 45 777 млн теңгеге дейін өсті. Пайыздық кірістер 15% – 88 592 млн. теңгеге дейін ұлғайды [3].

1-сурет. «Kaspi Bank АҚ» таза пайдасының динамикасы*

* Сурет[3] ақпарат көзінен алынды

Бизнеске цифрлық технологиялар енгізілгеннен кейін не өзгереді? Сандық технологиялардың бизнестің барлық салаларына пайдалы. Цифрлық бизнес-бұл өзінің мүмкіндіктері мен қамтылуы бойынша дәстүрлі жекелеген салалардан әлдеқайда асып түсетін тұтас сала: цифрлық технологиялар адам өмірінің барлық салаларына – Денсаулық сақтау, авиацияға, өнеркәсіп салаларына еніп жатыр. Оларды пайдалану қоршаған ортаға теріс әсер ету қаупін болдырмауға көмектеседі, ресурстар ұтымды жұмсалады, деректердің үлкен көлемі жасалады. Қазіргі жаһандық әлем тез өзгертін технологиялардың арқасында тез өзгеруде.

2019-2020 жылдардағы инновациялық бағдарламалық қамтамасыздандыру жоғары өнімді жабдықтармен кәсіпкерлерге өздерінің маркетингтік науқандарын жақсы бақылауға мүмкіндік берді. Мысалы, Қазақстан кәсіпорындарында ІТ енгізу, мысалы, чат-боттар, интернет-маркетинг немесе ІР-телефония сияқты әдістердің көмегімен олардың мақсатты аудиторияға жету қабілетін арттырды, бұл конверсия коэффициентінің артуына алып келді.

Тиімділік. Коммерциялық кәсіпорындар дұрыс технологияларды қолдана отырып, өз процестерін автоматтандыру тәсілдеріне көбірек көңіл бөле бастады. Келісіңіз, жалақыны есептеу, заңды келісімдер, компания ішіндегі сегментация және басқа да күнделікті міндеттер, олар жеке қызметкерді ай сайын бір орында «отырғызады» – бұл үлкен шығындар.

Жасанды интеллект күнделікті міндеттерді бірнеше секунд ішінде шешеді, ал бухгалтерлер мен әкімшілер бұл міндеттерді істеу үшін жалақыдан жалақыға дейін отырады. Енді қызметкерлер жоғары еңбек өнімділігі бар білікті тапсырмаларды ғана орындай бастағанда, тиімділікті біршама артады.

Қауіпсіздік. Технологиялар көптеген киберқылмыстарға есік ашты, бірақ олар сонымен бірге компаниялар ақпараттық дәуірге дейін сенімді бола алатын жаңа тәсілдерді жасады. Құжаттарды бұлтта сақтау және қашықтағы SaaS платформаларын қолдану корпоративті деректерді қорғауға және оларды рұқсатсыз кіруден шифрлауға мүмкіндік береді. Құпия сөздер сияқты қарапайым қорғаныс құралдары да маңызды құжаттарды көзге көрінбейтін және бәсекелестерден қорғауға көмектеседі.

Дамушы елдердегі интернет экономикасының өсуі жылына 15-25% құрайды. Экономиканың басқа бірде-бір секторы мұндай өсуді көрсете алмайды. Соңғы екі жылда барлық Ғаламдық деректердің 90%-ы жасалды және деректердің 99%-ы қазірдің өзінде цифрландырылған. Бүкіл әлем бойынша 35 млрд құрылғы күн сайын деректерді шығарады және алмасады[4].

Бұл әлем халқынан бес есе көп және қосылуға болатын құрылғылардың тек бір пайызын құрайды. Қазақстан жаңа цифрлық жүйеге ашық. Әр түрлі салалардағы өнімділікті арттыру мүмкіндіктері оларға «екінші өмір» береді, жаңа жұмыс орындары пайда болады.

Мысалы, Alibaba (әлемдегі ең ірі онлайн B2B сауда алаңы) сияқты сайттар. Alibaba сапалы өндірушілерді, жеткізушілерді, экспорттаушыларды және т.б. ұсынады) барлығына кәсіпкер болуға мүмкіндік береді. Электрондық сауда мемлекеттердің шекараларын жояды, мемлекеттік қызметтерді ашық түрде көрсете алады, бұл сыбайлас жемқорлықтың алдын алады. Сәйкесінше, цифрлық технологияларды қолдану экономиканың өсуіне әкеледі.

Әдебиеттер

1. Исаева Г.К., и коллектив авторов. Роль и влияние цифровых технологии на экономическую трансформация Казахстана. Международная конференция «Роль цифровых технологий». Эл. Ресурс: <https://cyberleninka.ru>– Астана, 2016.
2. Государственная программа «Информационный Казахстан – 2020». https://egov.kz/cms/ru/articles/gp_inf_kaz_2020
3. Отчет представителя держателей облигаций АО «Kaspi Bank» по состоянию на 01.10.2021 г. <https://kase.kz/files>
4. Волкова А.А., и коллектив авторов. Цифровая экономика: сущность явления, проблемы и риски формирования и развития. Журнал Управленческое консультирование, №4, 2019г. <https://www.acjournal.ru/jour/article>

Сайлаубай А.К., студент 3 курса
специальности «Менеджмент»
Научный руководитель:
к.э.н., доцент, **Нурғалиева Ж.Е.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ МИГРАЦИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. В статье рассмотрена образовательная миграция, которая становится важным фактором повышения конкурентоспособности стран и человеческого капитала. В мировой практике миграционная политика носит комплексный характер, выступает как часть социально-экономической политики государства и направлена: на решение проблем демографического роста (старение населения, снижение доли трудоспособного населения) – при стимулировании экономического роста (переброска высококвалифицированных специалистов).

В современном мире миграции во всех ее проявлениях уже по праву стали глобальной проблемой, волнующей как развитые страны, так и развивающиеся.

По данным ООН в 2020 г. численность международных мигрантов, проживающих вне страны своей гражданской принадлежности, составляет 281 млн человек, тогда как в 2000 г. их количество было 173 млн человек. Доля международных студентов в структуре международных миграционных потоков составляет 4,8 млн человек [1].

Рисунок 1. Количество международных мигрантов*

* Составлен по источнику [1]

Бесспорно, масштабы данного явления увеличиваются с каждым годом. Образовательные миграции по численности уступают только трудовым и вынужденным миграциям и считаются одними из самых масштабных в мире. Они происходят как на международном, так и на внутригосударственном уровнях.

На сегодняшнее время перед казахстанцами открывается все больше возможностей получить диплом в иностранных высших учебных заведениях по различным международным стипендиальным программам или на платной основе.

Безусловным лидером на мировом рынке высшего образования является США, который контролирует треть мирового финансового образовательного оборота. В то же время на территории государства можно наблюдать неравномерность распределения образовательных потоков – небольшая часть экономически развитых штатов принимает значительную часть образовательных мигрантов. Тем не менее, большая численность приезжих студентов стабильно окупается, поскольку американская высшая школа зарабатывает на иностранных студентах в 15 раз больше, чем на нее тратит Правительство самого государства. Далее согласно данным ЮНЕСКО, в рейтинге стран с наибольшим количеством образовательных миграций идет Швейцария, в которой на иностранных студентов приходится около 16 % общего количества студентов университетов – это максимальный показатель в мире. В числе лидеров также Австралия – 12,6 %, Австрия – 11,5 %, Великобритания – 10,8 %, Германия – 8,2 %, Франция – 7,6 %

В топе стран, наиболее популярных у казахстанцев, Россия и Китай. Так, по данным статсборника «Экспорт российских образовательных услуг», в 2019 году в соседнем государстве на учебу в вузы приехали 59,3 тыс. казахстанцев. По сведениям генерального консульства КНР, в Китае в аналогичном периоде обучалось 15 тыс. студентов из РК. Статистика по импорту образования в других государствах ниже в разы. Если экстраполировать показатель ЮНЕСКО по общему количеству обучающихся казахстанцев вне РК за 2017 год, который равен 90 тыс., то в соотношении к числу студентов в нашей стране он равняется 6%. Большая часть из них обучается за свой счет [2].

В свою очередь Казахстан также ведет работу по повышению конкурентоспособности местных вузов. Так, с 2019 года Единое национальное тестирование для поступления в высшие учебные заведения на платной основе казахстанские абитуриенты могут сдавать четыре раза в год. Согласно графику, ЕНТ для них проводится в январе, марте, июне и августе. Выпускники технического и профессионального среднего образования (ТиПО), поступающие на родственные направления платно, также освобождаются от ЕНТ, как и казахстанцы, которые решили перевестись из зарубежных вузов [3].

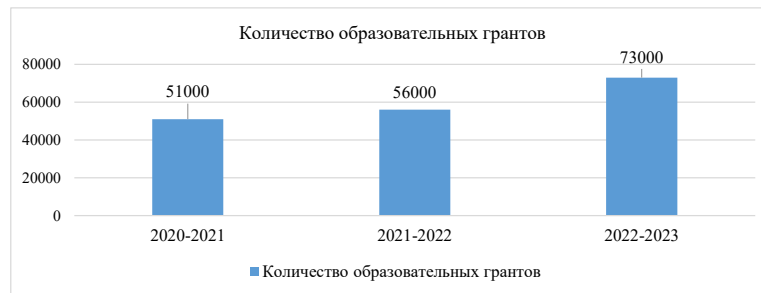

Рисунок 2. Количество образовательных грантов Республики Казахстан*

* Составлен автором

Кроме того, в стране ежегодно увеличивается объем госзаказа на подготовку кадров с высшим образованием, то есть большее число казахстанцев получают образовательные гранты и учатся за счет бюджета. Так, в 2021 году было выделено 56 тыс. образовательных грантов. Тогда как пять лет назад предлагалось 32 тыс. бюджетных мест. Показатель увеличился на 40%.

Также по проведенным не официальным опросам среди выпускников 11 классов 44% учащихся огласили желания учиться за границей.

Учащиеся отметили что «учиться за границей считается модным и престижным. Многие будущие студенты стремятся получить образование за границей в лучших британских и американских, также в европейских вузах. Это связано с высоким качеством образования, возможностью попрактиковаться в крупных компаниях, широкими карьерными перспективами, новыми знакомствами и деловыми контактами по всему миру. По возвращению на родину после обучения, они, окрыленные новыми идеями. Меняют отношение к себе и к одной культуре, пересматривают собственные ценности. Также ожидают неплохой заработок.»

Что касается угрозы, которую несет за собой образовательная миграция для Казахстана. Это тенденция образовательной миграции казахстанцев за границу несет риски утечки мозгов. Сегодня в Казахстан нуждается в эффективных механизмах по предотвращению оттока студентов.

Интеллектуальная миграция, или утечка мозгов – это процесс, когда квалифицированные кадры покидают страну в поисках лучшего будущего. Впервые термин «утечка мозгов», или brain drain был использован при описании массового оттока специалистов из Британии в США.

Таким образом, на сегодняшний день образовательная миграция знакома многим казахстанцам.

Тема эмиграции сегодня звучит везде: на кухнях и соцсетях, в СМИ и на форумах, в транспорте и на улицах. И, конечно, в многочасовой очереди в российском консульстве.

Предлагаю создать официальную статистику оттока студентов, так как после изученных материалов стало понятно, что в статистику берутся только данные студентов, которые обучались за счет государства.

Также постараться повлиять на окрепшее мнение об отечественном образовании, и действительно принять все возможные меры по улучшению вузов, и доступности для обычных граждан.

Так же хочется выразить собственное мнение, уезжают те, которые многое вложили в себя сами, достигли материальной обеспеченности. И такие люди имеют право выбирать где и какое образование хотят получить. Людей не удержишь даже большими зарплатами.

Литература

1. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/imr2020_10_key_messages_ru_1.pdf
2. <https://inbusiness.kz/ru/news/kak-ostanovit-obrazovatelnyu-migraciyu-kazahstancv>
3. <https://kapital.kz/gosudarstvo/97814/kolichestvo-obrazovatel-nykh-grantov-uvlechilos-na-5-tysyach.html>

Сембин Н.

«Менеджмент» мамандығы 3 курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

т.ғ.д., профессор **Оразбаева К.Н.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ПЛАСТИК ҚАЛДЫҚТАРЫН ҚАЙТА ӨНДЕУ

Аңдатпа. Бүгінгі таңда асуі керек-жарақтарынан кеңсе тауарларына дейін, автомобильдерден киімдерге дейін көптеген салада пластмассадан жасалған өнімдер қолданылады.

Қайта өңделген пластмасса бірінші шикізатқа қарағанда арзан және өндірісі барысында да аз энергия жұмсалады. Бір тонна пластмасса қалдықты қайта өңдеу энергияны 95 пайыз үнемдейді.

Қайта өңдеудің тиімділігі қалдықтың өз жерінде жіктелуінде. Үйлерде немесе жұмыс орындарында шығатын пластмасса қалдықтары қоқыстарға араластырылмай керек, бөлек жиналып, арнайы жерлерге табысталуы керек. Осылайша пластмассаның басқа қоқыстармен табиғатқа тасталуының алды алынады.

Пластик қалдықтарын жинап, қайта өңдеу мәселесі. Таяуда Алматы қаласында «Пластикпен ластану: шешімдер мен ынтымақтастықты іздеу» атты басқосу болып өтті. Айтулы шараға жиналған эколог мамандар еліміздегі пластик қалдықтарын тиімді бағытта өңдеп, оның қоршаған ортаға тигізер зиянын төмендетудің жолдарын қарастырды.

Шараның еліміздегі көптеген экологиялық бастамаларға ұйытқы болып жүрген «The Coca-Cola Foundation» халықаралық қоры ұйымдастырғанын айта кетуіміз керек.

Бүгінде пластик қалдықтарын жинап, қайта өңдеу мәселесі еліміз үшін өзекті болып тұрғаны белгілі. Конференция барысында халықтың денсаулығы мен қоршаған ортаға пластикпен ластану әкелетін қауіп, пластикалық қалдықтарды азайту саласындағы халықаралық және аймақтық тәжірибе, пластикалық қалдықтармен жұмыс істеу жөніндегі халықаралық заңнама және қызмет, сондай-ақ Қазақстандағы пластик қалдықтарын жинау және өңдеу жүйесін дамыту мәселелері талқыланды.

Әлемдік қоғамдастық пен экологиялық ұйымдардың ерекше назарына қарамастан, пластикпен ластану қазіргі заманның маңызды экологиялық проблемаларының біріне айналып отыр.

Статистикалық дерек көздеріне назар аударсақ, Қазақстанда 2018 жылы 483 755,5 тонна пластик қалдықтары пайда болғанын байқауға болады. Дәл осы жылы 90 079 тонна пластмасса, пластик, полиэтилен және полиэтилентерефталат қаптамасының қалдықтары сұрыпталған. Бұл пайда болған қалдық көлемінің 18%-ын құрайды. Бұл ретте қайта өңдеуге бағытталған пластик қалдықтарының көлемі 17 199 тоннаны құрап, қалдықтардың пайда болу көлемімен салыстырғанда 3%-ды құраса, сұрыпталған пластиктің көлемі 19%-ға жеткен. Пластмасса қалдықтарының экспорты 2018 жылы 5 962,5 тоннаны құрады.

2019 жылдың 1-қаңтарынан бастап Қазақстандағы полигондарда пластикті көмуге тыйым салынды. Өткен жылы құзырлы орындар еліміздегі полиэтилен пакеттерін ақылы пайдалануды енгізу бойынша меморандум жасасқанын да айта кетуіміз керек. Бірақ елімізде әлі жұмыс жеткілікті.

Бүгінде тұрмыстық қалдықтарды реттеудегі маңызды мәселелердің бірі – қалдықтарды жинап, өңдеу бойынша мемлекеттік органдар, жинақтаушылар, қайта өңдеушілер, пластик қалдықтарын қалыптастырушылар арасындағы өзара іс-қимылдың тиісті деңгейде дамымай отырғанын атап айтуға болады.

Түрлі ұйымдар мен жеке бизнес инновациялық шешімдерді жиі ойлап табады, алайда пластик қалдықтарын жинау мен өңдеуді көздейтін қауіпсіз басқару жүйесінің жаппай таралуына әкелетін синергизм мен ынтымақтастықты құруға ықпал ететін жүйе жұмыс істемейді.

– Пластикті қайта өңдеуге «Иә!» деп айт» жобасы аясында PlastNet желісі құрылды, ол түрлі мүдделі тараптарды біріктіреді және оларға пластик қалдықтарын жинау және қайта өңдеу жүйесін дамыту үшін құралдар береді, – деп атап өтті «Тұрақты дамуға жәрдемдесу» орталығының жобалар бойынша менеджері Юлия Душкина.

Пластик – бұл жаңа өнім өндіруге арналған құнды шикізат, бұл ретте ол бірнеше рет өңделуі мүмкін. Бұл тұрғыда пластикалық қоқыстың көп мөлшерде жиналуы және өңделуі өте маңызды.

2018 жылы Coca-Cola компаниясы қаптаманы өндіру және қайта өңдеуге толығымен қайта қарау ниеті туралы жариялады және 2025 жылға қарай толық қайта өңделетін қаптамаға көшуге бекініп отыр.

2030 жылға қарай нарыққа Coca-Cola шығаратын тұтынушылық қаптаманың 100%-ын жинауға және өңдеуге ықпал етпекші. Бұл мақсаттар «Қалдықсыз әлем» қалдықтарды азайту жөніндегі компанияның жаңа стратегиясының орталық элементтері болып табылады.

– Бүгінгі таңда әлемде біздің қаптамамыздың 56%-ы жиналып, өңделеді. Оған Еуропа елдерінде және Жапония, ОАР, Мексика сынды елдер жатады. Мұндай жүйелердің даму дәрежесі, әдетте экономикалық әл-ауқат деңгейіне және мемлекет пен индустрияның буып-түю қалдықтарымен проблемаларды шешу үшін жұмсайтын күш-жігеріне тікелей байланысты. Табысты жұмыс істейтін жүйелердің бірнеше негізгі өлшемдері бар. Орама қалдықтары үшін жауапкершілік орама өндірушіде және ораудағы өнімдерде толық жатуы тиіс. Біз Қазақстанда қаптамадағы тауарларды өндірушілер мен импорттаушылар үшін кеңейтілген міндеттемелер жүйесін жүзеге асыруға өте қуаныштымыз, – деді Coca-Cola компаниясының Орталық Азия мен Кавказ елдеріндегі корпоративтік байланыстар жөніндегі менеджері Александра Аккирман.

Естеріңізге сала кетейік, компания «Пластикті қайта өңдеуге «Иә!» деп Айт» жобасын жүзеге асыруға белсене қатысып келеді. Жобаның мақсаты – пластикалық қалдықтарды жинаудың және оларды қайта өңдеудің үлесін арттыру. Жоба шеңберінде Шымкент, Тараз, Алматы, Өскемен, Павлодар, Петропавл секілді мүдделі тараптар өзара жұмыс істеуде.

Экологиялық Кодекстің жаңа редакциясында пластикпен және басқа да қайталама шикізатпен жұмыс істеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтыруларды ілгерілету және пластик қалдықтарын жинау және қайта өңдеу жүйесін дамытудың басқа да маңызды аспектілері бойынша белсенді жұмыс жүргізілуде [1].

Қалдықтарды қайтадан қолдану қоршаған ортаны қорғаумен, бастапқы материалдарды, электрэнергияны үнемдеумен, еңбек ресурстарын босатумен байланысты көптеген мәселелерді шешуге жол ашады.

Кейде ойланбастан көптеген заттектер мен материалдар қалдықтарға жатқызыла береді, шын мәнінде оларды әр түрлі қажеттілікке немесе басқа өндірістерге шикізат ретінде қолдануға болады. Кезінде Д.И. Менделеев «Химияда қалдықтар болмайды, тек қана қолданылмаған шикізат болады» деп айтқан. Сонымен қатар ол озат технологияның басты мақсаты пайдасыздан пайдалы өнім алуға бағытталған болуы қажет деп те ескерткен. Сондықтан ішінара немесе толығымен қайта өңдеу арқылы қажетке жаратылатын өндіріс пен тұтыну қалдықтарын екінші реттік материалдық ресурстар ретінде қарауға болады. Біздің халық шаруашылығымыздан жыл сайын шығатын қалдықтардың көлемі 1 миллиард тоннадай.

Статистикалық мәліметтерге сүйенсек біздің елде жиналған қатты өндіріс қалдықтарының көлемі 20 млрд. т шамасында. Оның ішінде 5,2 млрд. т түсті металлургия өндірісінің меншігіне жатады (4 млрд. т – тау-кен өндірісінікі, 1,1 млрд. т байыту фабрикаларыныкі және 105 млн. т металлургиялық өңдеу процестерінен шыққан қалдықтар). Сонымен қатар әр түрлі қоймалар мен кен байыту фабрикаларының тұндырғыштарында көп мөлшерде сұйық қалдықтар жинақталған. Қалдықтардың 70-75%-і тау-кен өндірістерінен, 20%-і байыту және қалғандары металлургия көзпорындарынан пайда болады. Қалдықтардың негізгі көлемі тау-кен қазбаларынан, металлургия, химия, мұнай және газ, ағаш, қағаз, құрылыс материалдарын өндіретін өнеркәсіптерден және ауылшаруашылығы мен үй-жай шаруашылықтарынан шығып отырады.

Өнеркәсіп қалдықтарының көбісінің құндылығы едәуір, оны оларды дұрыс пайдаланғанда білуге болады. Өндіріс қалдықтарын пайдаға асыру мәселесі шешілетін болса, ауылшаруашылығында пайдалануға жататын біраз жерлерді босатуға мүмкіншілік туады.

Маңызды шикізат қорына қалдықтардың ішінде күл мен қоқысты жатқызуға болады. Осы құнды материалдың қазіргі кезде 20%-тен аспайтын бөлігі ғана өңделінеді. Күл негізінде цементке толтырғыш ретінде қолданылады. Түтін газдарынан алынған 1,3 т қоңыр көмірдің күлі 1 т цементтің орнын толтырады. Қоңыр көмір күлінің құрамында 5-30% темірдің оксиді, 30% әк және едәуір мөлшерде коксталған көмірдің қалдығы бар екендігіне байланысты металлургияда оны темір концентратын алу үшін пайдалануға мүмкіндік бар.

Қазақстанның түсті металлургиясының шикізат базасы ретінде тек күлді ғана емес, өндірілетін руданың құрамында бірқатар металдардың мөлшері көптеген жылдар бойы мол жинақталған жүздеген миллион тонна шлактарды да пайдалану кеңінен қарастырылуда. Геологиялық, барлау жасауға, тасымалдауға, рудниктер және байыту фабрикаларын салуға қаражат жұмсалмайтынына байланысты шлактардан алынған металдардың өзіндік құны рудадан алынғаннан бірнеше есе төмен болады.

Қазақстанның түсті және кара металлургия саласындағы көптеген өнеркәсіптерден бөлініп шығатын газдар күкірт қышқылын алуға шикізат ретінде пайдаланылып келеді. Металлургия өнеркәсіптерінің құрамында күкірті бар газдардан алынған қышқылдың өзіндік құны, сонымен қатар, 1 т өнімге жұмсалған қаржының үлсс салмағы табиғи шикізаттан өндірілген күкірт қышқылына қарағанда 2 еседей төмен.

Шет елдерде ерекше назар алюминий және қаңылтыр банкілерін жинау мен өңдеуге аударылады. АҚШ-та кайтадан өңделіп шығарылған алғашқы өнімдер алюминий ыдыстары болған. 1990 жылы жасалған 88 млрд. банкілердің 55 миллиарды, яғни 62,5% кайтадан өңдеу арқылы қалдықтардан алынған. Қалдықтарды өңдеу арқылы алынатын алюминий мен қаңылтыр банкілерінің мөлшері Ұлыбританияда 5%-тен, ал Батыс Еуропа елдерінде 25% тен асқан емес, экономикалық тұрғыдан қарағанда, қолданылған банкілерді өңдеп, кайтадан өнім алу арзан түсетініне байланысты болашақта осы жол кеңінен пайдаланылатынына күмән жоқ деуге болады, себебі бастапқы шикізаттан өндірілгеннен гөрі қалдықтардан банкілер шығарғанда 10 еседей аз мөлшерде энергия жұмсалады.

Өте қиын және де кідіртуге болмайтын проблемаларға пластмасса мен әртүрлі полимерлі материалдарды өңдеу және кайтадан пайдалану жатады. Бұл проблемалар жарым-жартылай шешілген, себебі оларды өңдеуден өткізу үшін алдымен ұқыпты түрде сұрыптау және бөлектеу қажет. *Пластмасса* қалдықтарының қоқыс емес екенін ұмытпау керек [2].

Әдебиеттер

1. <http://kalamendala.kz/1884>
2. <https://melimde.com/1-gorbologiya-oistanu-filimi-jajli-dereker-jinau.html?page=8>

Толатай А.Қ., «Мемлекеттік және жергілікті басқару»

мамандығының 4 курс студенті

Ғылыми жетекші:

э.ғ.к., доцент, Мухамбетова Л.К.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ ЕҢБЕГІН МОТИВАЦИЯЛАУ ЖӘНЕ ЫНТАЛАНДЫРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ЖАҢА ҰСТАНЫМДАР

Аңдатпа. Мақалада сапалы және тиімді еңбекті ынталандыру мемлекеттік қызметтегі еңбек қатынастарының маңызды элементі болатындығы көрсетілген. Мемлекеттік қызметке ең үздік мамандарды тарту, оларды мемлекеттік қызметте ұстау, жұмыста жоғары көрсеткіштерге қол жеткізу персоналды мотивациялаудың тиімді жүйесін құру кезінде мүмкін болатыны айтылды. Мемлекеттік қызметшілерді мотивациялау жүйесінде еңбекақы төлеу басты рөл атқаратыны негізделген. Мемлекеттік қызметте еңбекақы төлеудің жаңа моделі қолданылуға тиіс екендігі айтылған. Мемлекеттік қызметшілерді ынталандыру жүйесін қайта қарау қажеттігі негізделген. Мемлекеттің қызметтің жаңа моделінде мансаптық жоспарлау жүйесін қарастыру ұсынылды.

Сапалы әрі тиімді еңбекті ынталандыру мемлекеттік орган ұжымында жайлы атмосфераны қамтамасыз ететін, мемлекеттік қызметтегі еңбек қатынастарының маңызды элементі болады. Мемлекеттік қызметтің жаңа моделінде ынта-

ландырудың тиімді жүйесін қалыптастыру жеке сектормен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге бағытталатын болады.

Мемлекеттік қызметшілерді ынталандырудың тиімді жүйесі жұмыстағы жоғары көрсеткіштер үшін тікелей ынталандыруларды құрушы, кадрларды мемлекеттік қызметте ұстап қалуды қамтамасыз етуші фактор және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарының алдын алуға арналған қосымша шара болады.

Мемлекеттік қызметшілерді ынталандыру жүйесінде еңбекақы төлеу басты рөл атқарады, жаңа модельде еңбекақы төлеу жүйесі олардың жұмысын бағалауға негізделетін болады. Мемлекеттік қызметшілердің еңбегіне ақы төлеу жүйесін жетілдіру еңбек нарығының ағымдағы ахуалын талдау негізінде жүргізіледі [1].

Еңбекақы төлеу атқаратын лауазымы мен мемлекеттік қызмет өтіліне де, мемлекеттік қызметшілердің жұмыс сапасын бағалауға да негізделеді. Мемлекеттік қызметтің жаңа моделіндегі еңбекақы төлеу жүйесі мемлекеттік қызметшілердің кәсіби даярлығын, дағдыларын, еңбек жүктемесін (жұмыс қарқындылығын), сондай-ақ орындалатын жұмыс пен қабылданатын шешімдер үшін жауапкершілік деңгейін ескеретін болады.

*1-сурет. Мемлекеттік қызметкерді ынталандырудың материалды және материалды емес жүйесі**

** [2] көзі бойынша жасалған*

Мейлінше құзыретті әрі тиімді қызметкерлерді ынталандыру мақсатында мемлекеттік органда жеке сыйақы қорын құрған жөн, оны бөлу мемлекеттік қызметшілердің жұмыс сапасын бағалауға негізделетін болады. Мемлекеттік орган ішінде сыйақы қорын бөлу кезінде транспаренттік пен ашықтықты қамтамасыз ететін тетіктер көзделген.

Мемлекеттік қызметтің жаңа моделіндегі еңбекақы төлеу мәселелері тиісті қаржылық және экономикалық негіздемені келтіруге мүмкіндік беретін жеке нормативтік құқықтық актімен реттеледі.

Халықаралық практикаға сәйкес, ынталандыру жүйесінде мемлекеттік қызметшілерді әлеуметтік және зейнетақымен қамтамасыз ету мәселесі маңызды орын алатын болады.

Ынталандырудың монетарлық емес әдістері, мысалы, оң тәжірибе мен кәсіби білім трансфертіне, мемлекеттік органдардың жұмысында сабақтастықты қамтамасыз етуге және жаңа қызметкерлердің жылдам бейімделуіне бағытталған тәлімгерлік институтын бекіту жолымен мемлекеттік қызметшінің жеке кәсіби сіңірген еңбегін мойындау мемлекеттік қызметшілерді ынталандыру жүйесінің маңызды бөлігі болады [3].

Тәлімгерлік қызметтік сатыдағы маңызды баспалдақтардың бірі ретінде қарастырылатын болады. Тәлімгер мемлекеттік қызметшілер мемлекеттік органда жас мамандар қызметіне сараптамалық және консультациялық қолдау көрсетуді қамтамасыз ететін болады, соның ішінде олардың жұмыс сапасын бағалауға және аттестаттауды өткізуге қатысады.

Моральдық ынталандырудың адамның қоғамдық мойындау қажеттігіне негізделген, ынталандырудың ең маңызды түрі болып табылатындығы ескеріле отырып, ең үздік қызметкер және ең үздік құрылымдық бөлімше атағын беру, мақтау қағаздарымен, грамоталармен марапаттау, салалық курстарда, кәсіби (бейінді) семинарлар мен тренингтерде қосымша оқыту сияқты ынталандыру әдістерін тиімдірек пайдалану керек.

Сонымен қатар, мемлекеттік қызметтің жаңа моделінде ішкі ынталандыруға бағытталған корпоративтік рухты қалыптастыру және мемлекеттік орган қызметіне өзінің жеке үлесін сезіну қажет.

Ынталандыру жүйесінде мемлекеттік органның тұтастай кадр саясаты шеңберінде жеке тәсілдер қолданылатын болады.

Мемлекеттік қызметшілерді ынталандыру жүйесінің тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін монетарлық емес әдістерді қолдану мәселелері мемлекеттік қызмет саласындағы заңнамада нормативтік тұрғыдан реттелуге, сондай-ақ жалпы алғанда мемлекеттік секторды реттейтін еңбек заңнамасымен үйлесім табуға тиіс.

Әлемдік практикада мемлекеттік қызметшілердің қойылған мақсаттар мен міндеттерді, лауазымдық нұсқаулықты, орындалатын жұмыс пен қол жеткізілген нәтижелерді салыстыруға негізделген жұмысының түпкілікті нәтижелерін бағалау қолданылады.

Бағалау нәтижелері қызметкерлерді ынталандыру, оларды қызметтік саты бойынша жоғарылату, қосымша оқыту қажеттігі туралы кадрлық шешімдер қабылдау үшін негіз болып табылады.

Мемлекеттік қызметшілер жұмысының тиімділігін бағалау түпкілікті нәтижеге бағдарланатын болады және мемле-

кеттік қызметшілерге сыйақы беру мен оларды көтермелеу, қайта даярлау мен біліктілігін арттыру қажеттігін айқындау, қызмет бойынша жоғарылату үшін негіз болады [4].

Жаңа модельде мемлекеттік қызметшілердің аттестациядан өту тетігі де жетілдірілетін болады, ол бағалау нәтижелері бойынша қызметі тиімсіз болып табылған мемлекеттік қызметшілерге ғана қолданылатын болады.

Мемлекеттік қызметші мансабының белгіленген әлеуметтік және лауазымдық мәртебеге жоғарылатуды сипаттайтын және мемлекеттік қызметшінің біліктілік деңгейі мен жұмыс тәжірибесіне сәйкес оның кәсіби және әлеуметтік тұрғыдан өзін өзі көрсетуі қамтамасыз етілетін ынталандыру жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылатындығы ескеріле отырып, «мансаптық жоспарлау» ұғымы нормативтік тұрғыдан бекітілетін болады.

Мемлекеттік қызметшілерді мансаптық жоғарылату мемлекеттік қызметшінің атқаратын лауазымындағы қызметінің тиімділігін бағалау нәтижелеріне негізделетін болады.

Мемлекеттік қызметтің жаңа моделінде мансаптық жоспарлау жүйесі заңнамалық тұрғыдан көзделіп, мансаптық жоғарылату критерийлері нормативтік тұрғыдан айқындалатын болады.

Әдебиеттер

1. Гриффин Р. Менеджмент. 12-басылым. – Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2018. – 768 б.
2. Төреқұлова Д.М. Қазақстан экономикасындағы мемлекеттік басқару: экономикалық мамандық студенттеріне арналған оқу құралы. – Алматы: “Эверо”, 2015
3. Исаков К.К., Сулейменова И.А. Мемлекеттік қызмет және басқару: практикалық сабақтарды жүргізуге арналған әдістемелік нұсқаулық. – Шымкент: ОҚМУ, 2017
4. Мэнкью Грегори Н., Тейлор Марк П. Экономикс. 4-Халықаралық басылым. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018

Сүйеукулова А.

*«Мемлекеттік және жергілікті басқару»
мамандығының магистранты*

*Ғылыми жетекшісі:
магистр, аға оқытушы **Тансыкбаева Г.О.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.*

МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАНДАРДА ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ДАМУЫ

Аңдатпа. Мақалада Қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігін әлеуметтік деңгейде қалыптастыру, мемлекеттік және жергілікті әлеуметтік саясат саласындағы функцияларды тағайындау туралы хабардарлықты арттыру Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдарының өзекті міндеті болып табылады. Осылайша, мемлекеттік қызметкерлердің қоғамдық қызмет құзыреттерінің болуы және бұл ерекше мінез-құлық азаматтардың мемлекетке, басқару жүйесіне, демократиялық қоғам институтына деген көзқарасын анықтайды.

Қоғамдық дамудың қазіргі кезеңі мемлекеттік органдардың қызметкерлері үшін білімнің, дағдылардың, дағдылардың және құзыреттердің сапалы жаңа деңгейін қалыптастыру қажеттілігін негіздейді.

Көптеген басқару тетіктері (атап айтқанда, басқару шешімдерін қабылдау және іске асыру, мемлекеттік аппараттың түрлі элементтерінің қызметін үйлестіру және өзара іс-қимыл жасау) мемлекеттік органдардың лауазымды адамдарының тиісті даярлығын, олардың құзыреттілігі мен кәсібилігі деңгейін үнемі арттыруды талап етеді [2].

Мемлекеттік билік органдары мен мемлекеттік басқару жүйесінің қызметі сөзсіз қоғамның және тұтастай елдің дамуы мен жағдайына әсер етеді. Мемлекеттік қызметкерлердің қызметінің сапасы кәсіби проблемалар мен міндеттерді тиімді шешу қабілетін айқындайтын интегралдық сипаттама ретінде оның кәсіби құзыреттілігіне байланысты болады. Мемлекеттік және жергілікті басқару саласындағы лауазымды тұлғаның кәсіби құзыреттілігінің ерекшелігі жоғары күрделілікке, әлеуметтік және кәсіби маңыздылыққа байланысты. Ол көбінесе мемлекеттік және жергілікті қызметтерді нормативтік-құқықтық реттеу жүйесімен шектеледі. Сондықтан мемлекеттік қызметкерлердің, сондай-ақ оның құрамдас бөліктерінің кәсіби құзыреттілігін зерттеу мәселесі өзекті және қызықты. Мемлекеттік органдардағы кәсіби құзыреттілік деп мемлекеттік қызметкерлердің кәсіби білімін, хабардарлығын және оларды өзінің қызметтік іс-әрекетінде тиімді іске асыруға қабілеттілігін сипаттайтын көрсеткіштер түсініледі.

Жалпы әдебиеттерде «құзыреттілік» ұғымына білім, білік, дағды (мазмұндық бөлік), кәсіби шеберлік деңгейі және жеке тұлғаның құрылымы (құрылымдық сипаттама), маманның алдағы жұмысқа дайындығы (жеке тұлғаның жай-күйінің сипаттамасы) кіреді. Жалпы, «құзыреттілік» ұғымының мәнін қарастыра кетейік [3].

И.Ю.Кривицина «құзыреттілік» ұғымын сын есімнің мағынасына сәйкес қасиет ретінде анықтайды. Әр түрлі көздерде бұл ұғым белгілі бір салада білімді, білімді, беделді немесе кез-келген салада терең білімге ие ретінде қарастырылады. Ғалымдар Е.М.Кузьмина, Ю.Н.Емельянов «кәсіби «құзыреттілік» терминін енгізді. Бұл термин практикалық мәселелерді жақсы шешу үшін ғылыми және практикалық білімді қалыптастырудағы негізгі дағдыларының жиынтығы ретінде қарастырылды.

Еуропалық біліктілік құрылымының контекстінде құзіреттілік дегеніміз - білімді, дағдыларды және жеке, әлеуметтік және әдіснамалық қабілеттерді жұмыста немесе оқу іс-әрекетінде, кәсіби және жеке дамуда пайдалану мүмкіндігін береді.

Мемлекеттік органдардағы қызметкерлердің кәсіби құзіреттілігін көрсете отырып, өзінің кәсіби жарамдылығын және қоғамдық талаптар мен құқық нормаларына сәйкестігін көрсетуге болады.

Ғылыми зерттеулерде теориялық талдау мемлекеттік қызметкерлердің кәсіби құзіреттілігінің келесі құрылымын анықтауға мүмкіндік берді [4].

1. Танымдық компонент. Мемлекеттік қызмет жұмыскерлері ұйымдастырушылық-басқарушылық қызмет және мемлекеттік сала білімдері; мемлекеттік саясаттың ерекшеліктері мен инновациялық үрдістері туралы жаңартылатын білімдері; инновациялық технологиялар, оның ішінде компьютерлік білімдері сияқты кәсіби білімдері мен технологияларын меңгеруі; ғылым мен техника дамуының негізгі бағыттарын түсінуі; шешілетін кәсіптік проблемалардың жүйелі сипатын түсінуі және оларды шешуге талдамалық тұрғыдан жақындауы қажет, сондай-ақ сыни ойлау.

Жалпы алғанда, мемлекеттік қызметтегі кәсіби білім деп мемлекеттік билік органдарының өкілеттіктерін іске асыру туралы мемлекет пен құқық, басқару, саясаттану, экономика, әлеуметтану, психология саласындағы білімнің тұтас және жүйеленген жиынтығы түсініледі. Мемлекеттік қызметкерлердің алдына қойылған міндеттерді іске асыру қызметтік міндеттерді шешуде іске асырылған түпкілікті нәтижемен теориялық білімді нақты ұстануды көздейді.

2. Жеке компонент. Оған өз жұмысын тиімді орындауға көмектесетін жеке тұлғаның ерекшеліктері мен мінез-құлық белгілері кіреді, мысалы: еңбекқорлық; өзіне деген сенімділік - өз пікірін қорғау қабілеті; мақсаттылық; жұмыс қабілеттілігі; мақсат қою қабілеті; жауапкершілік; моральдық принциптер, сенімдер, құндылықтар, адам ұстанатын этикалық нормалар; адалдық; адалдық; толеранттылық (бухгалтерлік есеп (әр түрлі көзқарастар бойынша); стресске төзімділік; бастамашылық; тәртіп; еңбекқорлық; табандылық, кәсіпкерлік; гуманизм; өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіруге ұмтылу, үнемі оқыту.

3. Коммуникативті компонент. Мемлекеттік орган қызметкерінің кәсібилігінде қарым-қатынас саласының жеке ерекшеліктері, мысалы: қарым-қатынас және басқа адамдармен өзара іс-қимыл жасаудың әртүрлі жағдайларында барабар бағдарлану қабілеті (әлеуметтік түсінушілік); коммуникабельділік; ауызша және жазбаша тілді сауатты құра білу; іскерлік қарым-қатынас этикасы мен нормаларын, іскерлік хат алмасу және электрондық коммуникация ережелерін білу; көпшілік алдында сөз сөйлеу және келіссөздер (презентациялар) жүргізе білу; командада тиімді жұмыс істей білу; командада қажетті ақпаратты әріптестерге жұмыста табысты қамтамасыз етуге көмек көрсету және қолдау; өз еңбегінің нәтижелері үшін әлеуметтік жауапкершілік; адамдарға құрметпен қарауға негізделген іскерлік ынтымақтастық.

4. Қызмет компоненті кәсіби дағдыларды, іс-әрекетті орындау әдістерін қамтиды. Мемлекеттік қызметкерлердің кәсіби қызметі әр түрлі жағдайларда жақсы бағдарлауды, проблемаларды шешудің оңтайлы нұсқаларын тандай білуді білдіреді. Дағдылар сізге қызмет уақытын үнемдеуге, қателіктер мен есептеулерді азайтуға мүмкіндік береді. Мемлекеттік қызметкер жекелеген адамдармен де, командамен де тиімді жұмыс істеуі, іс-әрекетке басшылық жасай білуі, бастамашылығы, даму бағыттарын белгілеуі және өзіне жауапкершілік алуы, сыни тұрғыдан бағалай және стратегиялық жоспарлай білуі тиіс. Мемлекеттік қызметкерлердің қауырт жұмысы жағдайында икемділік маңызды, яғни - бір қызмет түрінен екіншісіне ауысу серпінділігі. Қызметтің осы саласында басымдықтарды және міндеттердің құрамдас бөліктерін айқындау; өкілеттіктерді бере білу; кәсіби проблемаларды (инновацияларды) шешудің жаңа тәсілдері мен жолдарын табу; нәтижеге бағдарлану; сапаға бағдарлану (жұмысты стандартқа сәйкес ұқыпты, мұқият орындау); бейімділік, өзгерістерге дайындық, басқару және үйлестіру (Білім, ресурстар, персонал, технологиялар), яғни басқарушылық құзіреттілік сияқты біліктер мен құзыреттер де қажет.

Басқарушылық құзыреттілікке ие болу әсіресе басшылық лауазымдарды атқаратын мемлекеттік қызметкерлерге қажет. Оның құрамына сондай-ақ кәсіби қызметті жоспарлау және нәтижелерді болжау қабілеті (даму перспективаларының болжамы); кәсіби міндеттерді қою және шешу процесін ұйымдастыра білу және орындаушылар үшін қажетті жағдайлар жасау; кері байланысты қамтамасыз ету және қолдау, жұмыс нәтижелерін бақылау және қойылған міндеттерді орындау қабілеті кіреді [6].

Сонымен қатар, құзыреттіліктің жоғарыда аталған компоненттері тиімді кәсіби қызмет үшін қажетті мемлекеттік және жергілікті қызметкерлердің маңызды кәсіби қабілеттерімен толықтырылуы керек. Оларға мыналар жатады:

- дамыған, адамгершілікке бағдарланған зияткерлік қабілеттер;
- жүйелі өзін-өзі дамыту, білім беру, біліктілікті арттыру;
- стратегиялық мақсаттарды белгілеу қабілеті (аналитикалық қабілеттер);
- жергілікті өзін-өзі басқару органы аппаратының жұмыс істеуін жақсарту жөніндегі қызмет;
- адамдармен тиімді қарым-қатынас жасау, сендіру, өзін-өзі басқару қабілеті;
- өзгермелі жағдайлар мен факторларға жедел ден қою;
- стресстік жағдайлардағы мінез-құлықты бақылау және басқару, яғни стресстерге ерікті, зияткерлік және эмоционалды қарсылық;
- шешімдерді іске асыруды ұйымдастыру қабілеті (басқару қабілеттері);
- денсаулықты тұрақты нығайту және спорттық форманы жетілдіру;
- жоғары жұмыс қабілеттілігі мен бәсекеге қабілеттілігі [7].

Қорытындылай келе, кәсіби құзыреттілік мемлекеттік қызметкерлер жұмысының тиімділігіне әсер етеді, қызметкерлердің табыстылығы мен бәсекеге қабілеттілігін анықтайды, бұл олардың кәсіби дамуына және жеке өсуіне ықпал етеді. Әрбір адам жеке, іскерлік және кәсіби аспектілерде дараланатыны анық, бірақ мемлекеттік қызметкерлердің кәсіби-маңызды қасиеттері неғұрлым көп болса, кәсіби тұрғыдан да соғұрлым жақсы болады. Осылайша, мемлекеттік қызметкер жан-жақты дамыған, білімнің көптеген салаларында, өз мамандығы мен жалпы өмірлік іс-әрекетінде құзыретті болуы қажет.

Әдебиеттер

1. Садвакасова А.К. Карьера и мобильность в системе государственной службы Республики Казахстан. Правовая реформа в Казахстане, 2012. – № 3. – С. 27-33.
2. Арсеньев Ю.Н., Шелобаев С.И., Давыдова Т.Ю. Управление персоналом. Модели управления: учеб. пособие. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 287 с
3. Баянов Е. Мемлекеттік қызмет: оқу құралы – ҚР білім және ғылым министрлігі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. Алматы: ТОО «Прил-Асс», 2005. – 40 б.
4. Бурлаков Л.Н. Государственное и местное управление: учебное пособие / Л.Н. Бурлаков. – Астана: Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан, 2017. – 560 с.
5. Майдырова А.Б. Роль человека как производительной силы на рынке труда // Вестник КазНУ им. аль-Фараби. – Алматы, 2002. – №1. – С. 41-43.

**АҚША, ҚАРЖЫ, БАНК ІСІ: ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ ЖӘНЕ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ
ДЕНЬГИ, ФИНАНСЫ, БАНКОВСКОЕ ДЕЛО: ТРАНСФОРМАЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ
MONEY, FINANCE, BANKING: TRANSFORMATION AND PROSPECTS**

*Амангелді Т., «Қаржы» мамандығы
бойынша 1 курс студенті*

Ғылыми жетекші:

д.э.н., профессор, Таубаев А.А.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

**КӘСІПОРЫНДЫ ӘРТАРАПТАНДЫРУ ОНЫҢ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН АРТТЫРЫП,
ЦИФРЛАНДЫРУЫНА ЖОЛ АШАДЫ**

Аңдатпа. Мақалада әртарापтандырудың және цифрлық дамудың өзара байланысы ашылған. Бірқатар ғалымдардың еңбектері зерттелді және талданды, әртараптандыру ұғымының анықтамасы айқындалды. Сандық трансформацияның әртараптандыруды жүзеге асыратын кәсіпорындар қызметіне әсері көрсетілген. Кәсіпорындарындағы өндірісті әртараптандыру процестерін тежейтін факторлар, стратегиясын енгізудің артықшылықтары, сондай-ақ оның кемшіліктері, жай-күйі мен перспективалары қаралды. Қазіргі нарықтағы отандық кәсіпорындар мен ұйымдарды әртараптандыру мысалдары келтірілген.

Әлемдік экономикалық конъюнктураның тұрақты өзгерістері мысалы: пандемиялық кезеңдер және саяси және халықаралық санкциялар, шикізат экспортына тәуелділік және т.б. ел экономикасын және тиісінше қазақстандық өнер-кәсіптік кәсіпорындарды тұрақсыз, тұрақсыз жағдайға алып келеді.

Компанияларды дамытудың өзекті проблемасы кәсіпорындарды корпоративтік типі бар құрылымдарға интеграциялау арқылы оларды ірілендіру болып табылады.

Интеграциялық процестерді ажыратуға болады:

- көлденең интеграция;
- тік интеграция;
- әртараптандыру;
- серіктестік.

Ең жиі кездесетін интеграциялық процестер және қазақстандық компаниялар практикада қолданатын алғашқы үш түрі болып табылады. Интеграцияның үшінші түрін егжей – тегжейлі қарастырайық-әртараптандыру, корпоративтік құрылымдардың әлемдік және мемлекеттік қаржы жүйелерінің экономикалық тұрақсыздығы жағдайында өмір сүруіне және дамуына көмектесетін ең кең таралған және тиімді құралдардың бірі. Батыс елдерінде бұл процесс ТМД елдеріне қарағанда біршама ертерек пайда болды. Отандық кәсіпкерлер әртараптандыру стратегиясын 2010 жылдан бастап Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың бастамасымен басталған Үдемелі индустриялық-инновациялық даму мемлекеттік бағдарламасы (ҮИИДМБ) аясында ел экономикасының құрылымдық және ұйымдастырушылық трансформациясымен және бәсекелестіктің кеңеюімен байланысты енгізе бастады.

О. Виханский әртараптандыру деп компанияның даму стратегиясын атайды, ол компания осы нарықта осы салада, осы өніммен дами алмайтын жағдайда қолданылады [1].

Ф. Котлер фирманы әртараптандыру стратегиясы - жаңа нарықтар үшін жаңа өнімді әзірлеу және шығару мүмкіндігі деп жазды [2].

«Экономиканы әртараптандыру-табыс кілті. Таяудағы онжылдықта тұрлаулы да теңдестірілген даму жедел әртараптандыру және ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру есебінен қамтамасыз етілетін болады. Еңбек өнімділігін кешенді түрде арттыру аса маңызды міндет болып табылады,» – деді Нұрсұлтан Назарбаев 2010 жылы [3].

Кәсіпорынның жаңа өнімдер желісінің пайда болуын білдіретін әртараптандыру – бүкіл әлемдегі компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру мен қолдаудың негізгі тәсілдерінің бірі. Осылайша, кәсіпорын жаңа тауар иеленеді және кейбір жағдайларда, егер дамушы елдер туралы айтатын болсақ, ол сыртқы нарықтармен бәсекелесе алатын жаңа ішкі нарықтар құра алады.

Бұл жұмыста біз әртараптандыру ұғымын тауарлар мен қызметтердің бір-бірімен байланысты емес түрлерін бір уақытта дамыту, кәсіпорын, концерн, компания аясында өндірілетін өнімнің номенклатурасы мен ассортиментін кеңейту процесі ретінде анықтаймыз.

Өндірісті әртараптандыру процесінде кәсіпорын негізгі қызмет түрін қолдау және дамыту үшін өз жинақтарын пайдаланып қана қоймай, сонымен қатар тауарлар мен қызметтердің жаңа түрлерін игеруге, жаңа өндірістер құруға ақша бағыттайды.

Осындай стратегияны енгізу нәтижесінде ұйымдар өнім өндіруді және көбінесе мүлдем басқа мақсаттар мен сипаттағы қызметтерді қамтитын күрделі көп мақсатты кешендердің түрін қабылдайды. Егер сатудың жалпы көлемінің 30%-дан

астамы компанияның негізгі қызмет түрімен байланысты емес тауарлар мен қызметтерге тиесілі болса, кәсіпорын әртараптандырылған болып саналады.

Өндірісті әртараптандырудың 2 түрі бар: Байланысты емес және Байланысты. Әртараптандырудың байланыссыз түрі негізгі қызметпен тікелей байланысты емес жаңа өнімді, қызметті, өндірісті құруды қамтиды. Әртараптандырудың байланысты түрімен жаңа қызмет саласы жұмыс істеп тұрған салаларға байланысты. Байланысты әртараптандыру аясында тік және көлденең әртараптандыру бар. Тік әртараптандыру компания өндіріс тізбегін артқа немесе алға жылжыту арқылы өндірісті кеңейткен кезде орын алады.

Көлденең әртараптандыру кезінде кәсіпорын қолданыстағы өндірістік циклдің сипатына қарай өнім түрлерін кеңейтеді. Әдетте, жаңа өнімдер сол брендпен шығады [4].

Қазақстан үшін - Байланысты әртараптандыру тән.

Оның артықшылықтарына мыналар жатады: бәсекелестерден ұқсас тауарлар мен қызметтерді сатып алуға байланысты қосымша шығындардың болмауы; мүмкіндіктер мен байланысты салаларды пайдалану.

Мысалы: Қазақстан нарығындағы тұрмыстық техника мен электрониканың ең ірі көтерме дистрибьюторы болып табылатын “Astro Engineering” ЖШС. 2020 жылы компания саны жағынан Қазақстан нарығында үшінші компания. Midea, LG, Polaris, Ariston әлемдік брендтерінің дистрибьюторы болып табылады. Әртараптандыру стратегиясының әсерінен компания өзінің “Q Watt” теледидар брендінің шығарып, өндірушісі болды.

Тағы бір мысал: Кәсіпорынды әртараптандыру стратегиясын қолданып Қазақстандағы екінші деңгейлі банктерден технологиялық прогресс көрсеткен өз саласының цифрландыруына жол ашқан: АО “Kaspi Bank”.

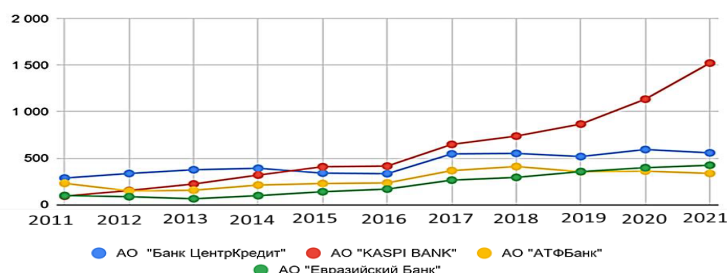
Банк қызметтерінен басқа – қызметі бөлшек қаржы қызметтерін, электрондық төлемдерді және электрондық сауда алаңдарын ұйымдастыруды қамтиды. Қазақстанда цифрлық банк нарығының үштен екісінен астамы Kaspi.kz. сайты арқылы жүзеге асырылады.

Бүгінде банк саласынан бөлек қосымшалары:

- Kaspi Pay – Кәсіпкерлер қосымшасы
- Kaspi дүкені- онлайн цифрлық дүкен
- Travel-онлайн цифрландырылған билеттер сау қосымшасы
- Мемлекеттік қызметтер қосымшасы

Kaspi дүкені Қазақстандағы тұрмыстық техника нарығының 60% өзіне алды. Kaspi.kz төртінші жыл қатарынан 2018-2021 жылдары TOP KZ Retail E-Commerce ірі қазақстандық сауда интернет-алаңдарының рейтингінде бірінші орын алады.

Банк қызметін цифрлық әртараптандыруды жүргізгеннің әсерінен банк өз активтерін айтарлықтай өсуіне оң нәтиже бергенін көргенің байқауға болады (1-сурет) [5].

1-сурет. 2011 жылдан бастап ҚР екінші деңгейлі банктерінің активтері (млрд тенге)

Кейде сіз - Байланысты емес әртараптандыруды таба аласыз, бұл компания негізгі қызмет түрімен тікелей байланысты емес бағытты дамытатындығына байланысты қауіпті. Бұл жағдайда ықтимал тәуекелдерді болжау әлдеқайда қиын.

Алайда, әртараптандырудың бұл түрі иелері үшін үлкен қызығушылық тудыратын компанияның қазіргі кездегі ең перспективалы бағытын дамытуды қамтиды.

Мысалы: байланыспаған әртараптандыруға Ресейдің “Тинькофф” болуы мүмкін. Әр уақытта бұл бренд Электротехника саудасымен, тұшпара өндірісімен, мейрамхана және банк бизнесімен байланысты болды.

Бизнес жаңа өнімдер мен бағыттарды жасаған кезде, олар бұрынғыдан мүлдем өзгеше болуы “бизнесі әртараптандыру” деп аталады.

Екі түрге бөліп қарастыруға болады :

1. Ассортиментті кеңейту, жаңа тауарлар мен өндіріс түрлерін құру.

2. Бағалы қағаздарға немесе жаңа активтерге қаражат салу [7].

1-кестеде бизнесі әртараптандырудың кемшіліктері мен артықшылықтарын қарастырылды.

1-кесте

Әртараптандырудың кемшіліктері мен артықшылықтары

Әртараптандырудың артықшылықтары	Әртараптандырудың кемшіліктері
1	2
Дағдарыс жағдайында кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын арттыру	Жаңа бизнес-бағыттарды жоспарлаумен және бюджеттеумен байланысты проблемалар

1	2
Бос ақша қаражатын бизнестің жаңа түрлеріне инвестициялау мақсатында қолма-қол ақшаны тиімді бөлу мүмкіндігі	Бір-бірімен тікелей байланысты емес бизнес бағыттарының күрделі басқарылуы
Жаңа тауарлар мен қызметтерді ұсынуға, ассортиментті кеңейтуге байланысты бәсекелестерден ассортименттің артықшылығы	Бизнес пен ұйымның шығынды бағыттарына инвестициялаудың ықтимал тәуекелдері
Әр түрлі кәсіпорындар, бағыттар арасындағы өзара көмек және қолдау	Әр түрлі бизнес-бағыттар арасындағы процестер мен есептеулерді орталықтандырудағы қиындықтар

Осылайша, өндірісті әртараптандыру компанияның цифрландыру арқылы жүргізу қаржылық жағдайына және оның мүмкіндіктеріне тікелей байланысты түрлі мақсаттарды көздейтінің кестеде тұжырымдадым.

Өндірісті әртараптандыру стратегиясына көшудің алғышарттары оның негізгі мақсаттарын анықтауға мүмкіндік береді:

- экономикалық тұрақтылық, қаржылық тұрақтылыққа қол жеткізу;
- пайданы арттыру;
- жаңа сандық технологияларды қолданысқа еңгізу
- кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыру;
- бос ақша қаражаттарын тиімді орналастыру;
- тәуекелдерді тарату және Бизнесің циклдік тәуелділігін азайту.

Өндірісті әртараптандыру сәтті болу үшін – таңдалған сала құрылым тұрғысынан тартымды болса; жаңа нарыққа кіруден күтілетін пайда барлық шығындары жапса; жаңа бөлім өзінің қолданыстағы кәсіпорынмен байланысы арқылы бәсекелестік артықшылықтарға ие болады және керісінше.

Экономикалық әртараптандыру нәтижесінде компания осындай нәтижеге қол жеткізеді тұжырымдауға болады:

- ол көп салалы болады;
- ескірген өндірісті қазіргі заманға ауыстырады;
- жұмысты ұйымдастыруды жақсартады;
- жоғары білікті қызметкерлерді тартады;
- жаңа сатып алушылар алады;
- табысты арттырады.

Қорытындылай келе, нарықтық қатынастарға көшу кезеңінде Қазақстандық кәсіпорындарды уақтылы әртараптандыру оларға қаржылық тұрақтылықты табуға көмектескенін атап өткім келеді. Бірақ бұл әртараптандыру барлық қиыншылықтар үшін панацея дегенді білдірмейді.

Ойланбаған және экономикалық тұрғыдан негізделмеген әртараптандыру стратегиясын енгізу арқылы компанияның қаржылық жағдайы одан әрі нашарлауы мүмкін.

Әдебиеттер

1. Виханский О.С. стратегиялық басқару: оқулық. 2-ші басылым., өн. ж'е тол. М. Гардарика, 1998.
2. Котлер Ф. Маркетинг негіздері: ағылшын тілінен аударма. М.: Ростинтер, 1996.
3. liter.kz «Қазақстан Тәуелсіздігінің 30 жылдығы: экономиканы әртараптандыру-табыс кілті»
4. Козлова М.А. «Кәсіпкерлік қызметті әртараптандыру кәсіпорынның тұрақтылығын арттыру жолы ретінде» 08.04.2022.
5. ksp.kz
6. forbes.kz «ҚҚҚ 2021 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша банктер бойынша ҚРҰБ жиынтық есептілігіне талдау ұсынады»
7. Kapital.kz «Экономиканы әртараптандыру сіз ойлағаннан да жақын»

Аугали Д.,
студент 3 курса специальности «Финансы»
Научный руководитель:
к.э.н., ст.преподаватель, **Тойжигитова Ж.А.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ИНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГ В СТРАХОВОМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВЕ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности интернет-маркетинга как одного из перспективных каналов продвижения страховых услуг. Интернет сегодня расширяет рамки традиционного маркетингового мышления, происходит трансформация традиционных взглядов страховщика на страхователя как на объект воздействия, переводя его в категорию партнеров. Однако онлайн сегмент рынка страхования сегодня до конца не сформирован и не охвачен, отмечены недостатки этого сегмента и предложены направления его дальнейшего развития.

Интернет – новая технология в общем комплексе маркетинга организации. По численности аудитории Интернет сравним с традиционными СМИ. Результаты исследований показывают, что использование интернет-технологий в маркетинге может принести реальную экономию и прибыль, что связано с большими выгодами и удобствами, которые получают как потребители, так и организации.

В развитых странах перспективным каналом продвижения страхового продукта стали услуги интернет-страхования. По оценкам американской компании Pricewaterhouse-Coopers, страховые премии в США (где принят закон об электронной подписи), собранные через Интернет, достигают сегодня 5-10% от всей суммы страховых премий; в Европе этот показатель равен 3-5% [1].

В США основной объем страховых операций ведется через электронную страховую биржу «Квайтс-Митком», представляющую 42 вида страховых продуктов более чем двадцати пяти американских страховщиков. Из них основная доля приходится на продукты по краткосрочному страхованию жизни. Большим спросом пользуются страховые продукты по автомобильному страхованию. Интернет – эффективная технология прямых продаж страховых продуктов (без участия посредника), что снижает их стоимость в среднем на 20-25%.

Интернет-канал маркетинговых коммуникаций – это часть «новых СМИ», а термин «новые СМИ» используется в целях разграничения традиционных способов доставки информации потребителям и способов, основанных на использовании новейших цифровых технологий.

Интернет расширяет рамки традиционного маркетингового мышления. В реализациях Сети происходит трансформация традиционных взглядов страховщика на страхователя как на объект воздействия, переводя его в категорию партнеров. Потребитель в условиях онлайн-предпринимательства вносит гораздо больший вклад в создание страхового продукта, чем в рамках реального рынка [2].

На сегодняшний день рынок предлагает несколько функционально различающихся моделей возможного соотношения глобальной компьютерной сети Интернет и страхования. Для страховой организации основной целью создания собственного сайта или размещения информации о себе на сайтах партнеров является увеличение продаж страховых продуктов. По типам присутствия страховщиков в Интернете можно выделить несколько моделей:

- модель информативного присутствия страховой организации в Интернете,
- модель виртуального офиса страховой организации,
- модель страхового портала,
- модель страхового аукциона.

На наш взгляд, большинство казахстанских страховых компаний на сегодняшний день присутствуют в интернете в соответствии с первой и второй моделью, но и здесь имеются свои недостатки.

В целом, большинство страховых компаний покупают платную рекламу, но сосредоточились всего на трех направлениях:

- 40% рекламы – услуги автострахования,
- 30% - медицинское,
- 12% - различные виды услуг для выезжающих за границу,
- остальная доля приходится на общую рекламу и другие продукты (рисунок 1).

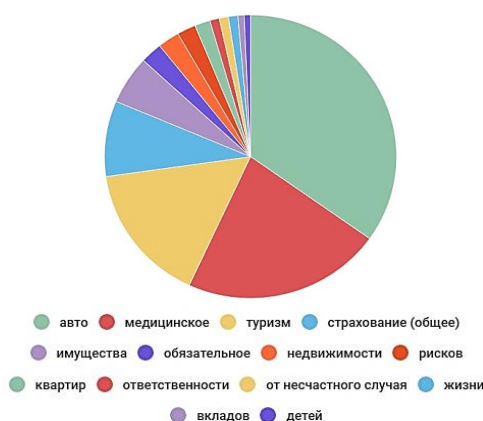

Рисунок 1. Реклама страховых услуг

Графическую и медийную рекламу СК используют реже. Также в качестве недостатков можно отметить следующее: неудобная структура и навигация сайтов, скорость работы, дизайн и оформление страниц услуг, отсутствует интерактивная карта филиалов для региональных посетителей, сложные и многоитерационные формы заказа услуг, отсутствие подсказок, сложные и непонятные калькуляторы или их отсутствие и другое [3].

Таким образом, онлайн сегмент рынка страхования сегодня до конца не сформирован и не охвачен. Страховые компании не ведут системной и целенаправленной активности на захват и работу с целевой аудиторией, нет ярко выраженного лидера, отсутствует комплексный подход к digital маркетингу.

В качестве рекомендаций для дальнейшего развития интернет-маркетинга в Казахстане можно отметить следующее:

- страховым компаниям необходимо тщательно проработать свою целевую аудиторию. От портрета целевой аудито-

рии будут зависеть стратегия и методы ее привлечения, а также выбор наиболее эффективных каналов и инструментов, которые дадут самый эффективный результат в последствии;

- проанализировать свои услуги в разрезе всего рынка, насколько они полезны потребителю, и сравнить со своими ближайшими конкурентами. Необходимо тщательно проработать и выделить главные отличия от конкурентов и конкурентные преимущества, с разработкой отдельных USP (уникальные торговые предложения) специально для интернет-клиентов;

- изучить и проанализировать свои сайты, оценить возможности для привлечения клиентов (содержание, польза, удобство, функционал, структура и т.д.). Для этих целей рекомендуем привлечь профильных специалистов (например, заказав комплексный аудит сайта);

- закончив сбор и обработку полученных данных, а также подготовку ресурса, необходимо приступать к планированию и реализации маркетинговых стратегий. В зависимости от планов, задач и имеющихся ресурсов, можно заниматься этими задачами как внутри организации, так и с помощью сторонних агентств или специалистов.

Таким образом, страховая организация, которая ставит своей целью использовать Интернет как новые технологии продаж страховых продуктов, должна выбрать соответствующую модель своего присутствия в сети и эффективно использовать все преимущества интернет-страхования в отличие от традиционных каналов продаж.

Литература

1. Сейткасимов Г.С., Жалбинова С.К. Страховой менеджмент и маркетинг: учебное пособие. – Астана: КазУЭФМТ, 2013. – 225 с.

2. Маркетинг услуг: учебник / И.М. Синяева, О.Н. Романенкова, В.В. Синяев; под ред. д-ра экон. наук, проф. Л.П. Дашкова. – М.: Дашков и К, 2014. – 252 с.

3. Как продвигать страховые услуги и продукты в Казахстане / <https://smartum.kz/news/prodvizhenie-strakhovykh-uslug-i-produktov-v-kazakhstane/2019>.

Бахытов Б., магистрант

специальности «Финансы»

Научный руководитель:

к.э.н., доцент Джумабекова А.Т.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА

Аннотация. Актуальность темы статьи не вызывает сомнения, поскольку для Казахстана отход от сырьевой специализации и диверсификация на индустриально-инновационной основе является приоритетом развития. В данной статье рассматриваются вопросы касательно проблем и перспектив инновационного развития Казахстана. Предлагается авторское видение экономического развития страны. Ключевые слова: инновации, развитие, производство, технологические инновации, инновационные программы, стратегия.

Национальные интересы республики требуют обеспечения условий комплексной безопасности в вопросах реализации инновационной политики по всему спектру. Казахстану необходимо действовать без промедлений во избежание нарастания технологической пропасти, безнадёжного отставания от конкурентов и роста зависимости. Тем более что в республике имеется благоприятный инновационный климат и активно формируется соответствующая инфраструктура.

В рамках государственной программы индустриально-инновационного развития 2019 годы целевыми индикаторами отмечаются Республики Казахстан на 2015 повышение производительности труда в обрабатывающем секторе на 50%, на 100% В увеличение до 10% доли отдельных секторов экономики, а в области инноваций инновационных предприятий от числа действующих.

Приоритетными секторами выбраны 6 приоритетных отраслей обрабатывающей промышленности, такие как металлургия, химия, нефтехимия, машиностроение, строительство материалов, пищевая промышленность, которые разделены на 14 секторов:

- 1) черная металлургия;
- 2) цветная металлургия;
- 3) нефтепереработка;
- 4) нефте-газохимия;
- 5) производство продуктов питания;
- 6) агрохимия;
- 7) производство химикатов для промышленности;
- 8) производство автотранспортных средств, их частей, принадлежностей и двигателей;
- 9) производство электрических машин и электрооборудования;
- 10) производство сельскохозяйственной техники;
- 11) производство железнодорожной техники;
- 12) производство машин и оборудования для горнодобывающей промышленности;
- 13) производство и оборудования для нефтеперерабатывающей и машин нефтедобывающей промышленности;

14) производство строительных материалов.

Экономический рост в Казахстане в значительной степени обеспечивается благодаря интенсивному возобновляемых минеральных ресурсов. Техническая и технологическая отсталость некоторых предприятий, отсутствие действенной связи науки производством представляют определённую угрозу экономической безопасности страны. По данным статистики, в 2015 году минеральные продукты в общем объеме экспорта Казахстана составляли 78,7%, машины, оборудование, транспортные средства, приборы и аппараты – всего 0,8%.

Опыт экономически развитых стран свидетельствует, что на долю новых знаний, воплощаемых в технологиях, оборудовании и организации производства, в промышленно развитых странах приходится до 75-80% прироста ВВП. В Казахстане данный показатель характеризуется значительным ростом в 2015 году.

В таблице 1 приведены затраты на технологические инновации в промышленности по РК. Как видно, в 2015 году на технологические инновации выделено 219571,2 млн. тенге, что в 7 раз больше уровня 2014 года. При этом в Западно-Казахстанской, Мангистауской областях расходы на технологические инновации не производились.

Таблица 1

Затраты на технологические инновации в промышленности по РК

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
РК	32 564,7	56016,50	71513,40	76264,90	97463,70	31034,80	219571,00
Темп роста индекс		1,72	1,28	1,07	1,28	0,32	7,07
Акмолинская	27,8	2011,70	2152,20	1688,80	77,60	284,70	629,50
Актюбинская	2030,8	5646,30	4577,30	13992,70	8904,00	1305,60	25667,30
Алматинская	91,2	1544,00	1375,30	1222,70	9,30	1,30	36,40
Атырауская	0,9	167,50	5221,40	208,20	73,00	-	323,80
Западно-Казахстанская	185,6	251,20	354,20	2341,00	1296,20	366,10	-
Жамбылская	810,1	1511,90	1381,40	1241,30	714,20	420,30	10447,90
Карагандинская	4613,3	21244,50	20770,80	10437,30	17607,10	688,80	2204,10
Костанайская	237,4	296,80	2232,00	5678,00	97,60	8,10	33,30
Кызылординская	23,9	33,80	200,40	190,00	185,00	28,30	17760,00
Мангистауская	12653,4	7923,00	2647,10	372,90	6749,90	1630,60	-
Южно казахстанская	826,3	2107,10	2030,00	2351,50	833,90	385,90	8504,90
Павлодарская	4848,3	309,60	1400,10	24566,20	20103,40	9489,00	10808,00
Северо казахстанская	115,9	1,30	13774,70	46,90	556,40	47,30	325,40
Восточно казахстанская	3360,1	5880,80	5284,40	7901,20	3477,80	15344,20	139824,70
г. Астана	57136,0	5380,90	4867,30	189,80	2,00	1,00	9,90
г. Алматы	2168,1	1706,10	3245,10	3836,60	5476,40	1033,50	2996,00

Уровень инновационной активности определяется наличием мощной базы знаний и механизмов реализации имеющегося интеллектуального потенциала. Хотя количество инновационно активных предприятий в стране растет, этот показатель ниже уровня многих стран – 4,3%, в некоторых регионах этот показатель еще ниже (рисунок). Между тем, доля инновационно активных предприятий в США составляет около 50%, Турции – 33, Венгрии – 47, в Эстонии – 36, в России – 9,1%.

Невысокую инновационную активность мы связываем с отсутствием заинтересованности иностранных инвесторов во внедрении прорывных проектов в производство, недостатком стимулов у отечественных предпринимателей, навыков в коммерциализации проектов.

Мировая практика показывает, что уровень инновационной промышленности региона непосредственно связан с ролью науки в реформировании экономики, а также объемом финансирования. Например, на исследования в США выделяется 2,9% от ВВП, в Японии – 3%, Германии – 2,35%, Франции – 2,25%, Швеции – 4,0%.

Основным источником средств для финансирования инновационных программ промышленной политики являются доходы от сырьевого экспорта. Поэтому достижение стратегических целей структурной перестройки требует, во-первых, предотвращения утечки доходов от сырьевого экспорта и, во-вторых, создания эффективных механизмов их конверсии в производственные инвестиции. Капитализация доходов от традиционного сырьевого экспорта является одной наиболее фундаментальных проблем промышленной политики.

Поддержка конкурентоспособных секторов экономики должна осуществляться параллельно с пакетом инновационных факторов развития. К важнейшим инструментам такой политики относятся:

- совершенствование налогового законодательства, нацеленного на пополнение бюджетных доходов за счет расширения налогооблагаемой базы и переноса акцента на обложение природной ренты;
- улучшение технологии отслеживания кредитов для предотвращения спекулятивных операциях;
- дифференциация нормы обязательных банковских резервов в зависимости от структуры банковских активов с установлением повышенных ставок на краткосрочные кредиты под финансирование посреднических операций и долгосрочных инвестиционных кредитов

Казахстан первым из стран СНГ пошел на создание Национального фонда, призванного стабилизировать ситуацию на валютном и финансовом рынках и аккумулировать дополнительные доходы от экспорта сырьевых ресурсов

для будущего инновационного развития казахстанской экономики. Чтобы активизировать инвестиции в приоритетные отрасли, был создан Банк развития Казахстана с целью среднесрочного и долгосрочного кредитования инвестиционных проектов, направленных на развитие производственной инфраструктуры и обрабатывающих производств

Страны – лидеры мирового технического и экономического прогресса придерживаются модели развития, в рамках которой создают наиболее совершенные по технологий производства и эффективные механизмы для обеспечения темпов роста национального богатства.

Другая модель – догоняющего развития – характерна для стран, которые находятся в последующих «эшелонах» мирового технико-экономического прогресса. В Казахстане нет необходимости повторять эту ступень развития в стране имеются заделы, которые при условии ускоренной модернизаций могут стать точкой роста.

Стратегия индустриально-инновационного развития включает оптимальный выбор отраслей четвертого технологического уклада, основа которого в мировой экономике авто и тракторостроение, цветная металлургия, производство товаров длительного пользования, синтетические материалы, органическая химия, производство и переработка нефти.

В интересах развития производств пятого технологического уклада использовать его базу, электронная промышленность, вычислительная техника, программное обеспечение телекоммуникации, роботостроение, производство и потребление газа, информационные услуги. Целесообразно формировать предпосылки для появления будущего шестого технологического уклада в биотехнологии, космических технологиях, тонкой химии.

Сегодня в нашей стране имеются институты развития, занимающиеся проблемами производства наукоемкой продукции, но их недостаточно для реализации идей в широком масштабе. Для достижения эффективности работы необходимо развивать финансирование проектов по опытно-конструкторским разработкам, инициативным и рискованным научным исследованиям прикладного характера обеспечить качественное инвестирование индустриально-инновационного сектора.

Интенсивное развитие информационных и коммуникационных технологий; продвижение через региональные технопарки на внутренний и внешний рынки наиболее перспективные наукоемкие технологии. Эти меры в комплексе позволят достичь синергичного эффекта в развитии экономики нашей страны!

Литература

1. Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015-2019 годы
2. Об инновационной деятельности предприятий в Республике Казахстан: Статистический бюллетень/Агентство РК по статистике, Астана, 2015.
3. Сулейменов Е.З., Васильева Н.В. Инновационная деятельность в Республике Казахстан: Аналитический обзор. – Алматы, 2008.
4. Регионы Казахстана. Статистический сборник. Агентство РК по статистике. Астана, 2015.

Байманов И.

магистрант профильного направления

специальности «Финансы»,

Научный руководитель:

к.э.н., доцент **Лукпанова Ж.О.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ РИСКОМ В КАЗАХСТАНСКОЙ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ НА ПРИМЕРЕ АО «ОТБАСЫ БАНК»

Аннотация. В статье исследуются проблемы управления кредитным риском в коммерческом банке. Современная система риск-менеджмента позволяет банку иметь точную и подробную информацию о величине и характере кредитного риска, как в рамках отдельного кредита, так и кредитного портфеля в целом.

Динамичное развитие, увеличение собственного капитала, развитие филиальной сети АО «Отбасы Банк» дает дополнительный импульс к расширению возможностей обслуживания клиентов, что приведет к увеличению форм рисков и потерь по ним. В связи с этим необходим постоянный пересмотр и совершенствование системы риск-менеджмента в банке.

Управление рисками в банках осуществляется специалистами риск-менеджмента. В АО «Отбасы Банк» для осуществления этой функции создан Департамент рисков, а в его филиалах введены кадровые единицы риск – менеджеров [1, с 112].

Но даже функционирующие в течение нескольких лет системы риск -менеджмента казахстанских банков являются несовершенными: развитие банковской системы и постоянно меняющаяся ситуация на рынке порождает новые трудности в области управления рисками, которые требуют решений.

Для казахстанской банковской системы остаются актуальными проблемы, связанные с внедрением системы риск -менеджмента. Во-первых, после образования подразделений по управлению рисками в банках возникало немало конфликтов, поскольку риск - менеджеры начинали проникать в сферы деятельности, которые изначально контролировались менеджерами подразделений банка. И если трудности, связанные с непониманием руководства на первоначальном этапе

значимости риск-менеджмента для эффективной деятельности банка, уже преодолены, то конфликт бизнес-менеджеров и риск-менеджеров остается решенным не до конца. Основная цель руководителей подразделений - обеспечивать максимальный доход акционерам банка. Следовательно, менеджеры заинтересованы в предоставлении кредитов с высокими конкурентными преимуществами, совершать сделки с высокодоходными финансовыми инструментами, которые характеризуются высоким уровнем риска для банка. Риск-менеджеры нарушают сложившуюся систему принятия решений и претендуют на активное участие в ней.

Они указывают на существование каких-то потенциальных потерь, в то время как бизнес идет успешно. И эту информацию необходимо принимать во внимание, а значит, необходимо делиться управленческими полномочиями. Острота же проблемы перераспределения полномочий хорошо известна. Они указывают на существование каких-то потенциальных потерь, в то время как бизнес идет успешно. И эту информацию необходимо принимать во внимание, а значит, необходимо делиться управленческими полномочиями. Острота же проблемы перераспределения полномочий хорошо известна [2, с 320].

С другой стороны, деятельность риск-менеджеров носит слишком теоретический характер: многие модели оценки рисков еще не адаптированы к особенностям определенного банка.

На практике возникает ситуация, когда риск-менеджер выносит отрицательное решение по кредитоспособности заемщиков, которые на протяжении нескольких лет (до появления риск-менеджера) получали кредиты и исполняли в срок и в полном объеме все обязательства по ним. В результате надежные клиенты переходят на обслуживание в другой банк, поэтому в целях сохранения своей репутации банки выдают кредиты, не принимая во внимание отчеты риск-менеджеров.

Очевидно, что решение конфликта требует значительных изменений в менталитете работников банка и в структуре управления рисками. Крайне важно, чтобы руководство предприняло меры по поощрению «культуры управления рисками» по всему банку.

Во-вторых, наблюдается отсутствие на рынке специалистов, способных выстроить адекватную для казахстанского рынка систему риск-менеджмента. Данная проблема не решается за один или два года. Если западные финансовые институты, которые формировались не один десяток лет, только недавно занялись проблемой риск-менеджмента при их устойчивом состоянии и рыночной экономике, то казахстанский рынок совсем молод и ему требуется время для формирования профессионалов.

Современные наиболее «острые» проблемы риск - менеджмента казахстанских коммерческих банков, в том числе АО «Отбасы Банк», и возможные пути их решения представлены на рисунке 1.

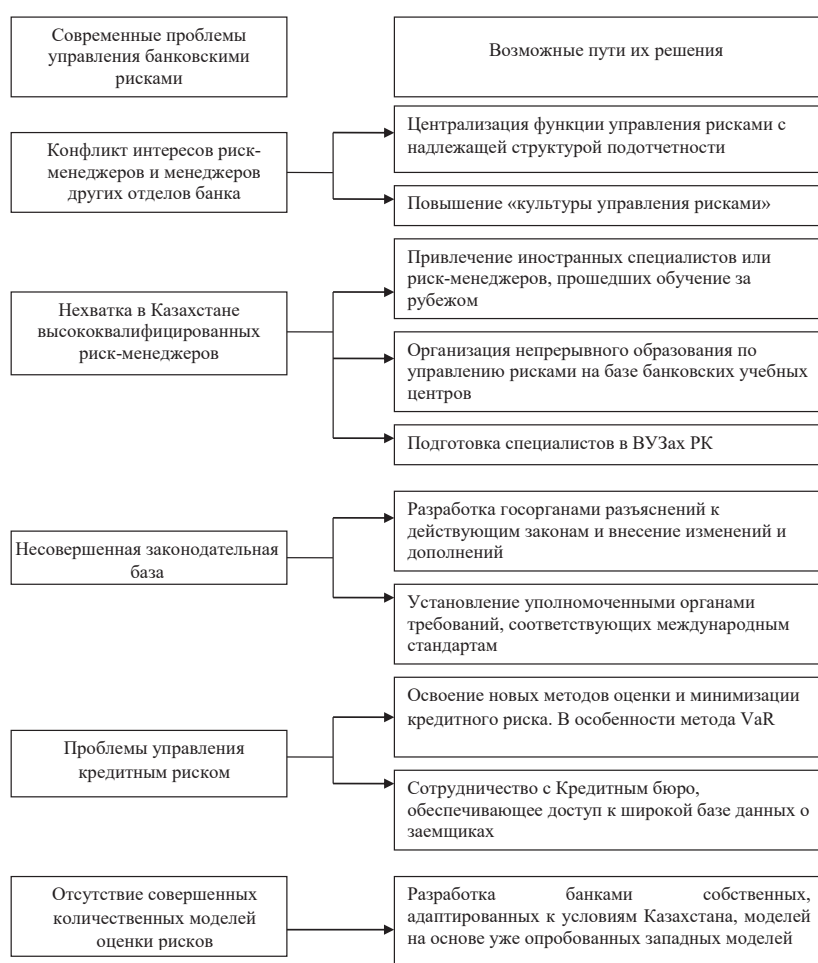

Рисунок 1. Современные проблемы риск-менеджмента и возможные пути их решения*

* Составлено автором на основе данных источника [1]

Если американская система образования готовит риск-менеджеров, то казахстанскими учебными заведениями данные специалисты не выпускаются. Поэтому банки для усовершенствования системы управления рисками на два-три года нанимают иностранных специалистов. Но у данного метода есть недостаток: подобный консультант не обладает специфическими знаниями в области казахстанского банковского дела. АО «Отбасы Банк» решает эту проблему более рациональным способом: подготовка специалистов, в том числе и риск-менеджеров, осуществляется на базе центра в головном банке. В центре сотрудники проходят обучение и повышают квалификацию, для них организовываются семинары и тренинги зарубежными специалистами, работающих в этой сфере [3, с 400].

Актуальным вопросом для казахстанской банковской системы остается несовершенство законодательной базы в сфере управления банковскими рисками, хотя уже есть значительные достижения в нормативно-правовой базе. Недавние инициативы Национального Банка Казахстана и правительства республики, в частности введение консолидированного надзора и международных стандартов бухгалтерского учета, способствовали укреплению нормативно-правовой базы. Кроме того, банки страны продолжили работу по усовершенствованию своих кредитных и операционных систем. Несмотря на наличие относительно эффективной нормативно-правовой базы, предстоит дальнейшая работа в этом направлении, в частности по обеспечению прозрачности структуры собственности, в сфере управления рисками. Документы Национального Банка послужили хорошим заделом развития риск-менеджмента, поскольку показали, что должно быть в банках. Если казахстанские банки хотят занять определенную нишу на мировом банковском рынке и стать конкурентоспособными на нем, то они должны вести активную работу по созданию системы управления рисками, соответствующей международным стандартам. Решать эту задачу необходимо банкам совместно с государственными органами, которые должны изложить документально принципы управления, заложенные в Базеле II, и дать по ним четкие разъяснения. Переход банков на международные стандарты Базеля II демонстрирует прогрессивный подход к интегрированию финансового сектора страны в мировую экономику [4, с 243].

Разработка новых методик оценки риска требует длительного времени и значительных затрат, поэтому банкам целесообразно взять за основу существующие модели и унифицировать их определенными мерами, ведь каждый банк имеет собственную клиентуру, свой сегмент рынка, отраслевую специфику, конкретные возможности и так далее. Поэтому методика оценки должна максимально учитывать эти особенности, воплощать диверсифицированный подход к оцениванию кредитного риска. Ниже представлены возможные способы оценки банковских рисков:

Исследование данного вида риска, изначально базирующееся на оценке отдельно взятого заемщика, контрагента или эмитента ценных бумаг, при проведении совокупного анализа требует методик их сопоставления. Простое суммирование величины отдельных рисков в этом случае недопустимо. Следовательно, для проведения комплексного анализа возможно использование статистических, вероятностных моделей, основанных на анализе исторической базы невозвратов и просроченной задолженности. Применение математического анализа целесообразно и возможно в тех случаях, когда банк обладает достаточно обширной по объемам и количеству заемщиков базой данных по выданным кредитам. В большинстве же отечественных коммерческих банков, возможно решение данной задачи посредством использования метода имитации стоимости кредитного портфеля, базирующейся на экспертных оценках вероятности невозврата (в том числе метод Value-at-Risk) и анализе просроченной задолженности. На основании анализа полученных в результате исследования экспертных оценок может быть получено значение доверительного интервала и построена соответствующая кривая, или набор кривых, иллюстрирующих потенциальное «поведение» кредитного портфеля. В идеальном варианте возможно сравнение данных, полученных в результате статистической и экспертной оценки кредитного портфеля. При регулярном проведении подобного анализа банк получает возможность более гибко управлять уровнем кредитного риска и размером формируемых резервов. Возможность принятия на себя более высокого риска и, как следствие, получение потенциально высокого дохода дает ощутимые результаты в достаточно близкой перспективе [5, с 189].

Сокращение доходности большинства традиционных банковских операций, генерирующих устойчивый фиксированный результат, сочетающееся с достаточно медленным удешевлением источников ресурсов, повышает значимость внедрения эффективных методов анализа процентного риска. В подобных условиях традиционные методы решения данного вопроса, заключающиеся в увеличении объемов используемых средств и сохранении массы дохода, не всегда уместны. Сложность анализа заключается не только в постоянно удлиняющемся горизонте планирования, но и казахстанской специфике, касающейся возможности как досрочного возврата, так и изъятия средств клиентами банка. Для оценки данного вида риска целесообразно проведение гэп-анализа и оценки параметров кривых доходностей. Повышение доходности операций лежит не только в области эффективного размещения, находящихся в распоряжении банка срочных пассивов, но и использовании для формирования долгосрочных вложений средств до востребования. Потенциальное негативное влияние данного фактора в текущем состоянии отечественной экономики достаточно мало, вследствие продолжающегося сокращения процентных ставок. Однако, для минимизации величины потенциального риска необходимо проведение на постоянной основе анализа возможных альтернативных источников более дешевых ресурсов и построение ряда кривых, иллюстрирующих доходность портфелей активов и пассивов при наступлении различных вариантов развития событий.

Основной задачей финансового директора банка или менеджера, ответственного за управление активами и пассивами, является максимизация дохода полученного из одной единицы привлеченных ресурсов. И, следовательно, примат аксиомы «максимальный объем средств должен находиться в работе» неизбежно вынуждает понижать значение высоколиквидных средств. Решение этой непростой задачи лежит на путях расширения источников используемых ресурсов и увеличения потенциальных возможностей по привлечению значительных объемов средств. Построение эффективной модели управления риском потери ликвидности предполагает создание нескольких альтернативных графиков движения денежных потоков – стресс-кривых, соответствующих различным вариантам развития события – от уверенного

оптимизма до крайнего пессимизма. Выбор наиболее адекватных из них может производиться на основании текущей конъюнктуры рынка, состояния внешней среды, качества активов банка и специфики ресурсной базы [6, с 422].

Рассмотрев вышеизложенное, можно заметить, что наиболее распространенный и часто используемым методом является метод Value-at-Risk, который может быть применен в практике деятельности АО «Отбасы Банк».

Литература

1. Кулмагамбетов А.Р. Управление финансовыми рисками // Рынок ценных бумаг Казахстана. 2015. – С.112-122
2. Баум Г.А., Платонова Ю.Ю. Тенденции развития риск-менеджмента в коммерческих банках: зарубежная практика // Актуальные вопросы современной финансовой науки Материалы заочной всероссийской научно-практической конференции. Кубанский государственный университет; Под редакцией А.В. Пенюгальной. – 2017. – С. 320-322.
3. Аганбегян А.Г. Финансы, бюджет и банки в новой России / А.Г. Аганбегян. – Москва: Издательский дом «Дело» РАНХиГС, 2019. – 400 с.
4. Алексеева Д.Г. Банковский вклад и банковский счет. Расчеты : учебное пособие для среднего профессионального образования / Д.Г. Алексеева, С.В. Пыхтин, Р.З. Загиров ; ответственный редактор Д.Г. Алексеева, С.В. Пыхтин. – Москва: Издательство Юрайт, 2020. – 243 с.
5. Банки и банковские операции: учебник и практикум для вузов / В.В. Иванов [и др.]; под редакцией Б.И. Соколова. – Москва: Издательство Юрайт, 2021. – 189 с.
6. Банковское дело в 2 ч. Часть 1: учебник и практикум для среднего профессионального образования / В.А. Боровкова [и др.]; под редакцией В.А. Боровковой. – 5-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2021. – 422 с.

Бахытов Б., магистрант
специальность «Финансы»
Научный руководитель:
к.э.н., доцент Джумабекова А.Т.

ИНТЕРНЕТ-БАНКИНГ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКЕ КАЗАХСТАНА

Аннотация. В данной статье рассматриваются преимущества и недостатки использования интернет-банкинга в Казахстане и какое значение имеет интернет-банкинг в современной экономике Казахстана. Показано, на каком этапе развития находится современный электронный банкинг Казахстана и перспективы его развития, а также его положительное влияние на финансовый сектор Казахстана не только для частных и юридических лиц, пользующихся услугами интернет-банкинга на сегодняшний день, но и для самого государства.

Банковская система имеет огромное значение для эффективного осуществления денежно-кредитной политики, а значит и для всей экономики.

С развитием информационных технологий широкое распространение в мире получил интернет-банкинг. Зачем нужен интернет-банкинг – очевидно: пользоваться и распоряжаться своими деньгами, не покидая дом, учебу или работу – везде, где это удобно клиенту.

Как и все системы, система интернет-банкинга имеет свои преимущества и недостатки, некоторые из них относятся ко всему мировому сообществу, некоторые же из них - только для определенных стран, где существуют низкий уровень информационных технологий и сетей, низкий уровень образованности, демографическое население и т.д. В этой главе мы рассмотрим те преимущества и недостатки, которые относятся к нашей стране - развивающемуся Казахстану.

По данным официальной статистики, на начало апреля 2015 в Казахстане Интернетом пользовалось две три жителей страны – около 75 % населения, из них около 90 % пользовались хотя бы одной услугой интернет-банкинга. Итак, что же жители отмечают в системе интернет-банкинга:

Преимущества интернет-банкинга:

1. Экономия времени.

Имея доступ к своему счету онлайн для совершения обычных банковских операций, нужно посещать офис банка, а значит, стоять в очереди, заполнять квитанции, терять время.

2. Доступность.

Все операции в интернет-банке доступны из любой точки мира, будь то домашний компьютер, ноутбук во время отпуска, или мобильный телефон, который всегда под рукой.

3. Доступ к банковским операциям в режиме 24/7.

Клиент имеет возможность 24 часа в сутки контролировать собственные счета и, в соответствии с изменившейся ситуацией финансовых рынках, на отреагировать на эти изменения. мгновенно

4. Экономия на банковских комиссиях.

При осуществлении операций через Интернет-банк комиссия за платежи значительно ниже по сравнению с проведением аналогичных операций в отделениях банков, а иногда даже и без комиссии.

5. Контроль бюджета.

Клиент может в любое время и в любом месте получить онлайн-выписку о состоянии текущего банковского счета; о времени, месте и сумме проведенных транзакциях, при необходимости блокируя, разблокировывая счет или карту, тем самым контролируя свое либо семейное движение средств.

6. Конфиденциальность.

Система интернет-банкинга предлагает высокий уровень конфиденциальности при управлении личными финансами. Вы можете совершить любую покупку, оплатить любые услуги, перевести деньги на счет другого лица в рамках закона, не привлекая при этом внимание банковского менеджера, либо кассира.

7. Оперативность информации.

Помимо многочисленных электронных операций для интернет-пользователей, клиенты также могут получать доступ к последней информации о новых банковских продуктах, комиссионных условиях и денежно-кредитной политике банка и др.

8. Не требуется установка дополнительных программ.

Доступ в систему и последующая работа в личном кабинете осуществляются в защищенном режиме, что обеспечивает сохранность передаваемой информации и исключает возможность действий злоумышленников.

Что касается недостатков интернет-банкинга, то здесь дела обстоят следующим образом:

1. Довольно сложный интерфейс.

Большая часть клиентов заходит на сайт, чтобы перейти в интернет-банк. Еще на начальном этапе банк запугивает своих потенциальных клиентов такими трудностями в обращении с сайтом. Конечно же, нельзя всю вину списывать на банки, ведь трудности заключаются еще и в низкой финансовой и компьютерной грамотности населения. Отсюда невозможность привлечь клиентов для пользования интернет-банкингом.

2. Недоверие к безопасности.

Уверенность значительного количества пользователей в том, что интернет-банкинг обладает низкой безопасностью. Хотя банки утверждают, что способны минимизировать риски, пользователи этому не очень не очень верят, в т.ч. и потому, что, разговор на эту тему с ними ведут специалисты, говорящие на непонятном для рядового пользователя языке.

3. Недостаточная безопасность.

Несмотря на все убеждения банкиров, использование интернет-банкинга не может быть 100% безопасным, особенно, когда к компьютеру имеет доступ не один человек и на компьютере может быть установлена шпионская программа, которая крадет пароли для доступа в систему онлайн-банкинга. Таким образом, клиент может потерять все средства на своем счете либо «влезть» в долги из-за мошеннических операций.

4. Обработка транзакций не моментальная.

Система может задерживать переводы либо другие услуги из-за проверки либо неполадок или профилактики системы, также банк может полностью запретить опасные, по его мнению, транзакции. Межбанковский платеж может идти 1-3 рабочих дня, поэтому, если осуществить операцию в пятницу, то получателю деньги поступят лишь в понедельник-вторник.

5. Ограничения в транзакциях.

Некоторые банки накладывают ограничение количество транзакций, на Ограничения могут касаться как количества операций в день, так и сумм денежных средств в одной транзакции.

6. Трудности при прибытии за границей.

За границей может не прийти SMS с кодом подтверждения для выполнения операций либо входа в систему (При использовании банком одноразового пароля).

Нельзя отнести все эти недостатки ко всем казахстанским интернет-банкингом, либо к одному из них. Каждый интернет-банкинг имеет свою особенность, преимущества и свои недостатки. Преимущества, которые банковское интернет-обслуживание предоставляет клиенту, очевидны и преобладают над недостатками, работа над которыми возможна, и возможно их полное искоренение.

В перспективности интернет-банкинга сомневаться не приходится все больше новых пользователей привлекает возможность осуществлять платежи, не выходя из дома. Таким образом, у нас уже присутствует потребитель - главное условие.

Потенциал развития интернет-банкинга в Казахстане огромен. Этому способствует и все больший охват регионов страны высокоскоростным доступом в интернет (который толкает пользователей к более активному использованию сети, в том числе - и различных предоставляемых ею услуг), и развитием интернет-торговли. Банки в последнее время активно подталкивают своих клиентов к использованию систем интернет-банкинга, в том числе - и льготными тарифами.

В настоящее время недостаточная эффективность финансово-банковской сферы выступает одним из главных препятствий на пути интеграции Казахстана в список пятидесяти конкурентоспособных стран. В этой связи, интернет-банкинг, как наиболее прогрессивное направление развития банковского дела, представляет особый интерес. Он является одним из наиболее динамично и бурно развивающихся секторов рынка электронной коммерции.

Мировая банковская система постепенно переходит к активному использованию этой технологии. Для того чтобы выйти на современный уровень развития банковской сферы, Казахстану также необходимо сформировать национальный рынок интернет-банкинга. Для ускорения этого процесса целесообразно изучить мировой опыт и выработать ряд рекомендаций по оптимизации развития данного рынка с учетом его современного состояния.

К сущности содержания и понятия интернет-банкинг на данный момент сложились самые разнообразные авторские подходы. Одной из наиболее удачных, является формулировка, согласно которой интернет-банкинг рассматривается, как предоставление услуг банком, по мониторингу, управлению счетами и осуществлению банковских транзакций через Интернет. При этом пользователь, как правило, не нуждается в специальном программном обеспечении для доступа к своим счетам. Он СИСТЕМЫ может осуществлять все действия по управлению счетами с любого компьютера, под-

ключённого К сети интернет, и распознаётся банком при помощи авторизации. В некоторых случаях дополнительно требуется электронный цифровой ключ или же специальное программное обеспечение, однако при этом оно должно быть легко переносимым на любой компьютер.

В Казахстане интернет-банкинг находится на стадии формирования. Однако интернет-банкинг является, пожалуй, наиболее перспективным на сегодняшний день сектором данного рынка. Так, по прогнозам некоторых казахстанских банков, реализация проектов интернет-банкинга позволит расширить клиентскую базу на 30%. Этому способствует ряд факторов. Во-первых, финансовые возможности банков позволяют им создавать современные, полностью отвечающие требованиям защиты информации и скорости осуществления операций, системы интернет-банкинга. В среднем стоимость разработки и внедрения подобной системы составляет от 1 до 5 миллионов долларов США.

На рынке банковских услуг Казахстана существует реальная потребность в интернет-банкинге. На сегодняшний день, около 20% юридических лиц активно используют системы «клиент-банк», которые являются прообразом системы интернет-банкинга. Интернет-банкинг превосходит систему «клиент-банк» с точки зрения удобства использования. Кроме того, он позволяет управлять счётом из любой точки мира. Очевидно, что по мере внедрения систем интернет-банкинга и повышения уровня доверия пользователей к ним, именно такие системы станут основным средством осуществления дистанционных банковских транзакций.

В первую очередь толчок развитию интернет-банкинга даёт потенциальная выгода для самих банков: можно сэкономить на аренде помещений, зарплате операторов, комплексной системе охраны, которая необходима при работе с наличными деньгами. Поэтому кредитные организации сами стараются стимулировать клиентов на перевод операций через сеть, например, снижая размер комиссии. Интернет-банкинг обслуживать технологически достаточно дешево надо защитить каналы связи, систему шифрования – это все уже разработано. Это все дешевле, чем нанимать вооруженную охрану.

Пожалуй, не меньше, чем банкам, внедрение электронных форм платежей – в том числе и интернет-банкинга выгодно и государству. Это повышает прозрачность финансовых операций и даёт возможность ответственным структурам следить буквально за каждой операцией. Интернет-банкинг стимулирует граждан вкладывать больше средств на депозиты, которые предлагаются.

Чем шире функциональные возможности системы интернет-банкинга, т.е. чем больше услуг доступно клиентам банка через Интернет, тем более полноценной и востребованной будет такая система и тем больше выгоды будет получать государство в секторе экономики. Удобство той или иной системы интернет-банкинга зависит от того насколько дружелюбный пользовательский интерфейс имеет клиентская часть системы; насколько понятный и просты установка и настройка программного обеспечения; насколько удобны и просты обычные приемы выполнения операций в системе для получения различных банковских услуг, особенно для пользователей-новичков.

Литература

1. Успенский И. Энциклопедия Интернет-бизнеса. – СПб.: Питер, 2001. – 432 с.
2. Учебное пособие под ред. В.П. Тихомирова, А.В. Хорошилова. Введение в информационный М.: Финансы и статистика, 2002 г., – 189 с.
3. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Интернет-банкинг> – Википедия
4. kursiv.kz – Статья. Обзор Банки РК-2013. Часть 1. Доступность банковских услуг от 12 февраля 2014 г.
5. finance.nur.kz – Статья «Казахстанские банки делают ставку на мобильный банкинг» от 4 сентября 2013 г.

*Будько Н.А., магистрант 1 курса,
факультет экономики и управления
Научный руководитель:*

*к.э.н., доцент Тарасова Л.С.
Гродненский Государственный университет
имени Янки Купалы, г. Гродно, Беларусь*

АНАЛИЗ КАК ВАЖНЕЙШЕЕ УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ИЗДЕРЖКАМИ ОБРАЩЕНИЯ

***Аннотация.** В статье на основе изученного материала представлена последовательность проведения анализа издержек обращения. Факторы, влияющие на их уровень. Рассмотрены основные задачи анализа издержек обращения. Определена важность проведения методики общего анализа издержек обращения торговой организации. Также определили важность разграничения понятий «расходы» и «издержки обращения».*

Расходы на реализацию товаров (издержки обращения) – это выраженные в денежной форме затраты живого и овеществленного труда, сопровождающие осуществление связи между производителем и потребителем или доведение товаров от производителя до потребителя [1, с.483].

Проблема издержек обращения в торговой организации является наиболее значимой и актуальной проблемой политики организации, так как показатели уровня, динамика изменения, а также структура издержек обращения характеризуют деятельность торговой организации.

Одним из важнейших условий эффективного управления расходами на реализацию товаров является постоянное проведение качественного анализа всех параметров хозяйственной деятельности, и в том числе – расходов и затрат [1, с. 496].

Для анализа деятельности предприятия, нужно понимать, что существуют внутренняя среда для анализа, а также внешние факторы, влияющие на деятельность предприятия, которые не должны остаться без внимания и также анализироваться.

Внутренняя среда предприятия, это основа его деятельности, благодаря которому предприятие функционирует и развивается. Также, торговое предприятие постоянно функционирует с внешней средой, это проявляется в обеспечении ресурсами, необходимыми для поддержания его дееспособности на должном уровне. Анализ внутренней и внешней среды помогает выработать стратегию поведения в современных рыночных отношениях.

К внешним факторам относятся:

- политическая стабильность;
- состояние экономики;
- демографическая ситуация;
- конъюнктура рынка, в том числе рынка потребительских товаров;
- темпы инфляции;
- ставка процента за кредит.

К внутренним факторам относятся:

- объем валового дохода;
- размер издержек обращения;
- производительность труда работников;
- скорость оборачиваемости товаров;
- наличие собственных оборотных средств;
- эффективность использования основных фондов [2, с.518].

Основные задачи анализа издержек обращения в торговом предприятии состоит не только в изучении объема структуры и динамики затрат, исследование факторов, оказывающих влияние на уровень издержек, выявление непроизводительных расходов, но и в разработке мероприятий по их устранению (рисунок 1).

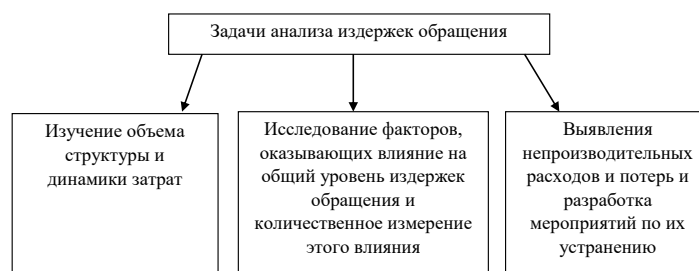

Рисунок 1. Основные задачи анализа издержек обращения

Для решения поставленных задач на практике необходимо выполнить анализ:

- суммы издержек обращения в общем объеме и в разрезе статей;
- динамики изменения уровня издержек обращения в общем объеме и в разрезе статей;
- темпов изменения (экономия или перерасход) уровня издержек в результате сравнения к уровню прошлого периода;
- доли издержек обращения в прибыли торгового предприятия;
- издержек обращения в разрезе статей в сумме и в процентах к товарообороту, установить тенденцию изменения полученных показателей в динамике;
- влияния основных факторов на изменение издержек обращения и оценить влияние расходов на результат деятельности торгового предприятия;
- резервов экономии по отдельным статьям издержек обращения, определить возможность применения выявленных возможностей на практике в предстоящем периоде.

Анализ издержек может проводиться как в целом, так и по отдельным статьям [2, с.510].

Для более полной характеристики издержек обращения в предприятии торговли используют следующие показатели:

1) Уровень издержек обращения, с помощью которого затраты соизмеряются с результатом деятельности предприятий:

$$Y_{\text{ио}} = \text{ИО} / \text{ТО} * 100,$$

где $Y_{\text{ио}}$ – уровень издержек обращения, %;

ИО – сумма издержек обращения, руб.;

ТО – объем товарооборота, руб.

2) Абсолютная экономия (перерасход) издержек обращения определяется по формуле:

$$\Delta_{\text{абс}} = \text{ИО}_1 - \text{ИО}_0,$$

где $ИО_1$ – сумма издержек обращения в отчетном году, руб;

$ИО_0$ – сумма издержек обращения в прошлом году, руб.

3) Относительная экономия (перерасход) издержек обращения определяется по формуле:

$$\mathcal{E}_{\text{отн}} = (ИО_1 - ИО_0) * TO_1 / 100,$$

где $ИО_1$, $ИО_0$ – уровень издержек обращения в отчетном и прошлом годах, %;

TO_1 – фактический объем товарооборота в отчетном году, руб. [3, с.211].

На начальном этапе анализа издержек обращения является сопоставление фактических показателей с плановыми и сравнение с данными прошлого периода. Полученный результат будет свидетельствовать об абсолютном отклонении, т.е. перерасход или экономию.

Абсолютная сумма издержек обращения в значительной степени зависит от абсолютной суммы товарооборота: при росте объема товарооборота абсолютная сумма издержек обращения, как правило, возрастает, уменьшение же объема товарооборота приводит к абсолютной экономии издержек. Следовательно, анализ расходов торговых предприятий необходимо увязывать с изучением товарооборота. Такая возможность появляется при использовании относительных показателей, т.е. когда оценка расходов дается не по абсолютной сумме, а по их уровню в процентах к обороту [2, с.511].

Именно этот показатель будет являться одним из важнейших и будет показывать, какую долю в процентах занимают издержки в продажной стоимости товаров.

В соответствии с действующими нормативными положениями многие торговые расходы не отражаются на издержках обращения. К ним относятся расходы и убытки по таре, связанные с бесхозяйственностью и другими недостатками в тарном хозяйстве; товарные потери сверх установленных норм; повышенные проценты, уплаченные за несвоевременный возврат кредитов банка, и др. Они относятся на уменьшение прибыли, остающейся в распоряжении предприятия, или списываются за счет других источников. В связи с этим возникает необходимость определения, анализа и оценки всех расходов торгового предприятия как относимых, так и не относимых на издержки обращения [4, с.125].

Из всего выше сказанного можно сделать вывод, что изучение только изменения уровня издержек обращения на торговом предприятии не достаточно, нужно анализировать и прочие расходы предприятия, которые не отражаются на издержках обращения, т.к. данная категория расходов тоже влияет на результат финансово-хозяйственной деятельности предприятия.

Литература

1. Экономика организаций торговли: учеб. Пособие / под ред. Р.П. Валевиц, Г.А. Давыдовой. – Минск: БГЭУ, 2010. – 671 с.
2. Торговое дело: экономика, маркетинг, организация : Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. / под общ.ред. проф. Л.А.Брагина и проф. Т.П.Данько. – М.: ИНФА – М, 2002. – 560с.
3. Экономика предприятий торговли и общественного питания: учеб. Пособие / под ред. Т.И. Николаевой. – М.: КНОРУС, 2011. – 400 с.
4. Анализ хозяйственной деятельности в торговле : учебник / Л.И. Кравченко. – 8-е изд., испр. и доп. – М.: Новое знание, 2005. – 512 с. – (Экономическое образование).

*Даулет А.,
студент 4 курса специальности «Финансы»
Научный руководитель:
к.э.н., **Оразбаева А.Г.**
«Esil University», г. Нур-Султан*

БЮДЖЕТИРОВАНИЕ В СИСТЕМЕ ОПЕРАТИВНОГО ФИНАНСОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ

***Аннотация.** В сложившейся ситуации каждая компания стремится к достижению стратегических целей и повышению эффективности своей деятельности.*

Отсутствие развития новых технологий, стремление удовлетворить потребности потребителей в условиях ограниченности производственных и финансовых ресурсов определяют важность процесса финансового планирования предприятия и успешность выполнения плана. Бюджетирование помогает определить цели предприятия и сформировать эффективную бизнес-стратегию.

Одной из наиболее важных задач в области управления финансами предприятия является задача формирования комплексного финансового плана, а именно бюджетирования. И.П. Савельева, Е.Ю. Трофименко в своих научных трудах определяют бюджетирование как «важную составляющую процесса планирования на предприятии, отражающей оценку необходимых показателей деятельности (в денежном выражении) и позволяющей эффективно управлять бизнесом» [1].

Таким образом, бюджетирование является одним из наиболее эффективных инструментов современного планирования. Бюджетирование – процесс разработки конкретных бюджетов в соответствии с целями оперативного планирования (например, платежный баланс на предстоящий месяц).

Бюджетированию свойственны такие функции как планирование, учет и контроль (рисунок 1).

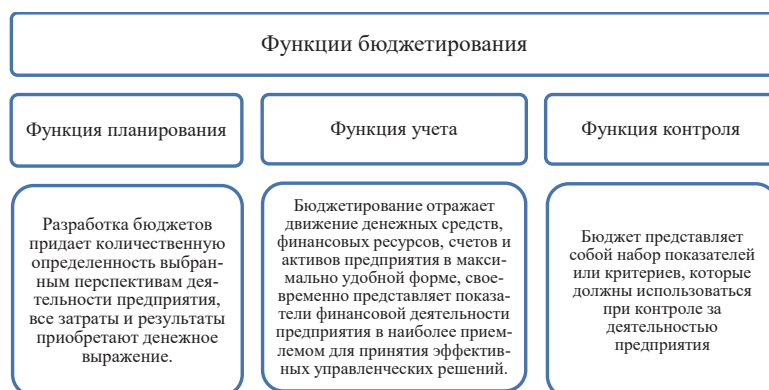

Рисунок 1. Функции бюджетирования на предприятии

Бюджетирование на предприятии позволяет получать точную информацию, сравнивать намеченные цели с действительными результатами деятельности предприятия. Непрерывное сопоставление фактических данных с плановыми показателями обеспечивает реальную оценку деятельности на любом этапе. Бюджетное планирование позволяет оперативно выявлять отклонения деятельности от того, что предполагалось бюджетом, и своевременно скорректировать дальнейшие действия [2].

Процесс бюджетирования предполагает создание технологии, которая позволяет учесть все составляющие бюджета и результаты всей финансовой деятельности. В стремлении обеспечить максимизацию благосостояния собственников предприятия в текущем периоде, в процессе бюджетирования определяется ряд задач способствующих достижению основного результата и реализации поставленной стратегической цели (рисунок 2).

Рисунок 2. Основные задачи бюджетирования на предприятии

Основные требования к процессу бюджетирования на предприятии выражаются в принципах точности, непрерывности, участия, оптимальности, пропорциональности и эффективности (рисунок 3).

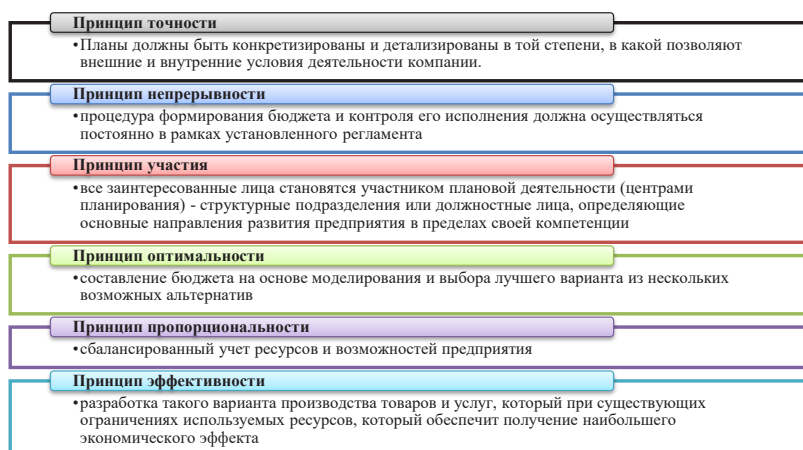

Рисунок 3. Принципы бюджетирования на предприятии

Составление бюджетов является неотъемлемым элементом общего процесса планирования, а не только его финансовой части.

Бюджеты обычно составляются на год, чаще всего с разбивкой по кварталам.

Процесс бюджетирования на предприятии проходит в несколько этапов:

На первом этапе необходимо определить главный фактор ограничивающий деятельность предприятия в краткосрочном периоде. Таким фактором может быть определен предельный объем продаж, определяемый текущим рыночным спросом, производственные мощности организации, наличие квалифицированных трудовых ресурсов или редких материалов и др. Весь дальнейший процесс бюджетирования будет строиться с учетом выбранного главного фактора.

На втором этапе осуществляется разработка ключевого бюджета (key budget), т.е. бюджета по выбранному главному фактору. Чаще всего это бюджет продаж. Его построение включает детальное планирование физического объема продаж, цен и выручки по всем видам товаров.

На третьем этапе разрабатываются функциональные, или операционные бюджеты (functional budgets), т.е. бюджетов, направленные на обеспечение выполнения ключевого бюджета. В первую очередь это бюджет производства. Его построение осуществляется исходя из объема продаж, наличия запасов на начало периода и минимального уровня запасов готовых товаров, который организация поддерживает в соответствии со своей внутренней политикой (рисунок 4).

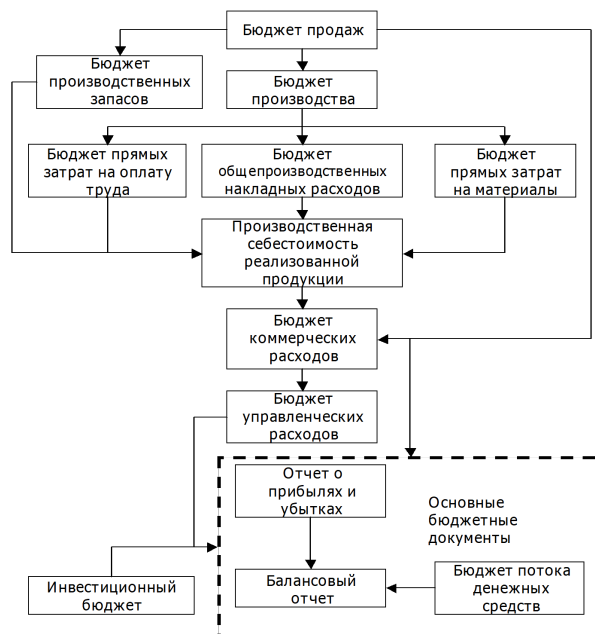

Рисунок 4. Схема формирования основного бюджета

Механизм бюджетного планирования доходов и расходов целесообразно внедрять для обеспечения экономии денежных средств, большей оперативности в управлении этими средствами, снижения непроизводительных расходов и потерь, а также для повышения достоверности плановых показателей (в целях налогового планирования).

Несмотря на преимущества системы бюджетирования, в ходе внедрения процесса бюджетирования на предприятии могут возникнуть такие проблемы, как:

- несовпадение целей сотрудников с целями компании, расхождение в видении целей компании отдельных менеджеров, планирующих бюджетные показатели с общими целями компании;
- проблемы с оценочными показателями, выбранными для контроля исполнения бюджета;
- дороговизна, процесс бюджетирования должен быть обеспечен технологической базой и программным обеспечением;
- бюджет может формироваться без корреляции со стратегией компании и ее учетной базой;
- завышенные показатели КРІ, недостижимых в реальных условиях ее хозяйственной деятельности;
- проблема согласования бюджетов между верхними и нижними уровнями.

В целом, правильно поставленное, полноценное бюджетирование позволит решить проблемы оптимизации финансовых потоков, сбалансированности источников поступления денежных средств и их использования, определить объемы и формы, условия и сроки внешнего финансирования и многие другие управленческие задачи.

Таким образом, необходимость внедрения бюджетирования на предприятии определяется следующими факторами:

- система бюджетирования обеспечивает взвешенное планирование финансовых ресурсов и мощную аналитическую поддержку управленческих решений;
- бюджетирование является первым шагом к воплощению в жизнь стратегического плана компании. Реализация стратегии осуществляется через формулирование, анализ и принятие решений на основе различных инициатив, которые затем реализуются в виде инвестиционных проектов или мероприятий;
- бюджет компании отражает эффективность реализации инициатив, для чего осуществляется бюджетирование с учетом различных вариантов (сценариев) развития.

Литература

1. Савельева И.П., Трофименко Е.Ю. Финансовое планирование и бюджетирование / Учебное пособие. – Челябинск. – Издательский центр «ЮУрГУ», 2014.
2. Методы и функции бюджетирования // Электронный ресурс / <https://up-pro.ru/encyclopedia/funkcii-budzhetrovaniya/>
3. Ковалева Н.В. Организация процесса бюджетирования на предприятии / Н.В. Ковалева // Потребительская кооперация. – 2017. – №1. – С. 36-41.

*Дучинская М., студентка 4 курса
специальности «Финансы»
Научный руководитель:
к.э.н., доцент Джумабекова А.Т
«Esil University», г. Нур-Султан*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СИСТЕМЫ БАНКОВСКИХ БЕЗНАЛИЧНЫХ РАСЧЕТОВ

***Аннотация.** В статье подробно рассмотрены теоретические аспекты в области безналичных расчетов. В условиях развития цифровой экономики оборот безналичных расчетов в Казахстане и во всем мире набирает обороты и, соответственно, нуждается в качественном правовом регулировании. Актуальность сферы безналичных расчетов подтверждается, в том числе приведенными в статье статистическими данными, полученными по итогам сравнения показателей востребованности безналичных денежных средств по сравнению с наличными. В связи с этим автором проведен подробный анализ современного законодательства на предмет выявления ключевых признаков безналичных расчетов и форм безналичных расчетов между двумя лицами, без использования наличных денежных средств, путем перевода денежных средств со счета плательщика на счет адресата.*

Зарождение банковских кредитных карт началось в далеком 1946 году, благодаря Джону С. Биггинсу специалисту по потребительскому кредиту из Нью-йоркского банка. Первые прототипы платежных карт появились в 20 веке. Так как технологии и прогресс не стояли на месте, со временем появлялись улучшенные карты, из более качественного материала с инициалами. С одной стороны, развитие безналичных расчетов – это современный шаг вперед, но с другой стороны сокращается потребность в наличных денежных средствах.

Безналичный денежный оборот – основная часть денежного и платежного оборота, в виде переводов по счетам в кредитных организациях или зачетов взаимных потребностей. Безналичный денежный оборот составляет около 90 % всего денежного обращения развитых держав мира. Состояние счетов в банковском учреждении рассматривается как основной признак их работы, а в рамках организации оно отражает отношение его долговых претензий и обязательств.

Банк выступает базой реализации всех безналичных платежей, организуя их в соответствии с государственными интересами и предоставляя общие права участников в расчетах. В то же время является первоначальным пунктом в формировании современных платежных инструментов. Безналичный оборот вплотную связан с кредитованием: каждое поступление или списание ресурсов со счета покупателя означает возрастание или снижение задолженности перед ним со стороны банковской компании. Как следствие, безналичный денежный оборот является преимущественно регламентированной государством частью самостоятельного оборота. Постоянный прогресс объема безналичного денежного обращения обусловлен объективным развитием экономического прогресса современного общества: расширением объема производства, усложнением экономических связей, распределительных и парораспределительных потоков денег.

К принципам формирования безналичных расчетов можно отнести следующие:

1) Закон юридический регламентации расчетов отражает факт правил, обязательных для выполнения всеми сторонами и участниками. Он обусловлен функциями, которые выполняет платежная система в экономике государства. Сложность и ответственность проектных отношений определяют необходимость определения их единообразия посредством регулирования. Базой для такого урегулирования работает комплекс нормативных документов;

2) Принцип наблюдения за всеми участниками по поводу правильности осуществления расчетов и их финансовой ответственности, который направлен на выполнение нормативных требований и положений, а также порядка их проведения. Общий контроль при осуществлении расчетов предполагает, что как клиент, так и банк при несоблюдении правил расчетов и договоров несут материальную ответственность. Так, при отсрочке исполнения расчетных документов банк платит клиенту пеню за каждый день отсрочки платежа, при неправильном списании или зачислении средств со счета покупателя – штраф.

3) Принцип разрешения плательщика на платеж защищает права владельца распоряжаться средствами на счете. Списание ресурсов со счета клиентуры банка без его распоряжения допускается лишь в определенных эпизодах, которые оговорены в законодательных документах или договорах. Банк не вправе назначать направление и оборот денежных средств или ставить другие ограничения, не предусмотренные законом;

4) Договорная основа руководства расчетов, как условие формирования безналичных расчетов обязательна для всех банковских счетов;

6) Широкий выбор участниками форм безналичных расчетов нужен, однако возможен с соглашения всех сторон. Осуществление текущего обстоятельства следует при заключении соответствующих договоров, где оговаривается применение определенной формы расчетов.

Безналичные расчеты производятся с помощью кредитовых и дебетовых переводов, а также аккредитивов. Дебетовый перевод – банковский перевод, зачинщиком которого является бенефициар, на основе платежных инструкций в банк-отправитель, оформленных проектными документами (платежным требованием, чеком).

Платежное требование представляется платежной инструкцией, содержащей призыв бенефициара к плательщику об оплате данной суммы через банк. Платёжное требование предъявляется в банк в течение десяти календарных дней со дня его выписки в трех единицах вместе с реестром. Первый пример платежного требования заверяется оттиском печати и подписями официальных лиц бенефициара, согласно заявленным в банк образцам. Оно исполняется банком-отправителем на основе полученного от плательщика акцепта, оформленного заявлением на акцепт и составленного в двух образцах, которые заверяются оттиском печати и подписями официальных представителей плательщика, соответственно заявленным в банк-отправитель образцам.

Акцепт может быть предварительным или последующим. Предварительный акцепт – это акцепт плательщика, полученный банком накануне поступления платежного требования.

В ходе проведения безналичных расчетов происходит зачисление и списание денежных средств в электронном виде. Существует несколько самых распространенных форм, в которых выполняются безналичные расчеты:

- 1) расчеты при помощи платежных поручений;
- 2) расчеты посредством инкассовых поручений или инкассо;
- 3) расчеты с применением пластиковых карточек;
- 4) расчеты в виде перевода электронных денег.

1) Платежное поручение – документ, в котором заключается приказ плательщика банку сделать перевод указанной в платежном документании фонда за расчет средств плательщика. Сторонами выступают плательщик и получатель платежа, партнером является банк, который выполняет операцию переноса. Обмен осуществляется в сроки и тому лицу, какое указано в поручении.

2) Расчеты инкассо возможны только при наличии у взыскателя (получателя) путей возможностей на предъявление исков к счету должника (плательщика). Данные полномочия предусмотрены законом либо договором, который заключен среди владельца счета (должником) и банком.

3) Кредитная карточка – это платежный инструмент, посредством которого ее владельцы могут осуществлять безналичные расчеты и принимать реальные денежные суммы. Безналичные расчеты с применением пластиковых карточек производятся согласно договору, заключаемому банком с хозяином порядка расчетов по установленным им стандартам и правилам.

4) Расчеты в виде электронных денег. В рамках этих безналичных расчетов гражданин (физическое лицо) дает доступ оператору для операций с его денежными накоплениями с индивидуального банковского счета.

Сумма онлайн платежей с 2019 года возросла в 2,9 раза, а количество транзакций в 2,7 раза за счет изменившегося поведения потребителей – люди больше стали доверять онлайн покупкам. Другими причинами такого роста стали: успешное внедрение мобильной коммерции и банковских экосистем, развитие сервиса доставки и систем поощрения таких как «кэшбек». Несмотря на быстрое развитие онлайн рынка, в сумме офлайн платежей также наблюдается существенный рост в 2,3 раза с 2019 года до 8,4 триллионов тенге и в 2,6 раза в количестве транзакций до 1,4 миллиардов. Однако можно заметить, что наибольший скачок по сумме безналичных платежей в основном приходится на долю Smart Pay с максимальным годовым ростом в 6,4 раза за двухлетний период.

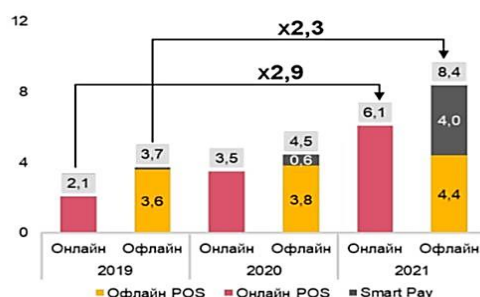

Рисунок 1. Динамика изменения среднего чека безналичных платежей по годам, тыс. тенге [1]

Такой тренд вызван удобством и безопасностью пользователей, а также массовой доступностью к оплате с использование новых технологий. Невзирая на большую разницу в росте суммы онлайн и офлайн платежей, разница в росте количества транзакций не столь высока. Это говорит о более высоком среднем чеке в офлайне в сравнении с чеком в онлайн.

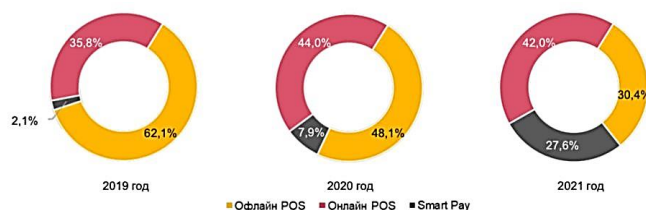

Рисунок 2. Доли методов оплат в безналичных платежах [2]

Согласно данным НБРК только за 2021 год количество POS-терминалов увеличилось в 2,5 раза. Возросло не только их количество, а также функциональность. Большая доля новых терминалов принимает не только бесконтактную оплату, но и оплату через QR-код. Такие терминалы доступны у ведущих игроков локального рынка: Kaspi.kz, Halyk Bank и Jusan Bank. Другим передовым решением является использование телефона в качестве POS-терминала. С развитием розничной электронной коммерции и сервисов по доставке, все больше офлайн ритейлеров переходят в гибридный формат продаж, т.е. добавляют к своим услугам онлайн продажи. В результате в 2021 году доля платежей через онлайн POS выросла до 42%.

В 2021 году Национальным Банком Республики Казахстан при тесном сотрудничестве с участниками финансового рынка, экспертным сообществом и международными партнерами был реализован пилотный проект «Цифровой тенге».

Основные этапы пилотного проекта в 2021 году

1. В мае опубликован консультативный доклад для публичных обсуждений
2. С мая по декабрь проведена серия профильных встреч и обсуждение с участниками рынка, экспертным сообществом, государственными органами, а также международными партнерами
3. В июне стартовал пилотный проект для оценки технической реализуемости цифрового тенге, в рамках которого был реализован прототип платформы, а также протестирован ряд сценариев с подключением внешних участников с участием банков второго уровня
4. В сентябре проведены опросы и интервью с участниками рынка для уточнения приоритетов и потребностей в развитии новых платежных инструментов
5. В ноябре в рамках IX Конгресса финансистов Казахстана были презентованы предварительные результаты пилотного проекта
6. В декабре был подготовлен доклад об итогах пилотного проекта

Основными целями пилотного проекта на 2021 год являлись проверка жизнеспособности концепции цифрового тенге через экспериментальное подтверждение технологической реализуемости розничной платформы на базе технологии распределенного реестра, а также определение основных параметров модели ЦВЦБ для Казахстана совместно со всеми заинтересованными сторонами.

В рамках пилотного проекта были реализованы базовые сценарии жизненного цикла цифрового тенге – от эмиссии и распределения до покупок и переводов с использованием цифрового тенге.

Преимущества реализованного технологического решения

1. Токенизация права собственности: цифровой тенге хранится у пользователя в виде токенов в цифровом кошельке на его мобильном устройстве (или другом носителе), что позволяет обеспечить полный контроль за деньгами
2. Платежи в офлайн-режиме: пользователи цифрового тенге могут совершать покупки при отсутствии доступа в интернет как у самого клиента, так и у продавца
3. Настраиваемая анонимность: детали транзакций могут быть скрыты от всех участников расчетов (в том числе по выбору пользователя) при обеспечении возможности проведения необходимых проверок
4. Токены специального назначения: программируемость цифрового тенге позволяет закладывать ограничения на траты в структуру токена и упрощать отслеживание целевого использования
5. Простота интеграции: инфраструктура цифрового тенге предоставляет возможность легкого подключения и реализации собственных сценариев использования для традиционных (БВУ) и новых (финтех) игроков финансового рынка

В реализации учитывался международный опыт других центральных банков, существенно продвинувшихся в создании токенизированных розничных цифровых валют.

По итогам проекта были подтверждены гипотезы о технологической реализуемости концепции цифрового тенге и был определен перечень вопросов и задач для дальнейшей проработки. Кроме того, была выработана первичная модель оценки влияния цифрового тенге на экономику, финансовую стабильность и денежно-кредитную политику, а также возможные подходы к регулированию.

К июлю 2022 года будет разработана модель для принятия решения о внедрении цифрового тенге с учетом итогов экономического и регуляторного исследования, оценки технологических параметров, количественного и качественного исследования потребительского поведения, итогов дизайн-сессий и экспертных обсуждений. Приоритетом в выработке решения будет итоговый эффект для потребителей платежных услуг.

Решение о внедрении цифрового тенге будет принято в конце 2022 года по результатам всестороннего исследования потенциальных выгод и рисков, проработки технологических аспектов, оценки влияния на денежно-кредитную политику и финансовую стабильность, а также возможного эффекта для Национальной платежной системы и ее участников.

Таким образом, количество безналичных расчетов постоянно увеличивается в соответствии с реалиями современного денежного обращения и запросами клиентов – физических и юридических лиц.

Литература

1. Официальный сайт НБРК. Интернет-ресурс: <https://digital.nationalbank.kz/landing?returnUrl=%2Fdashboard>
2. Анализ безналичных платежей Интернет-ресурс: https://www.pwc.com/kz/en/publications/publication_assets/Payments_PwC_2022_FINAL.pdf

Езепчик Е., Толочко Я.

студенты 2 курса специальности «Финансы и кредит»

Научный руководитель:

м.э.н., старший преподаватель, **Цветкова М.А.**

Гродненский государственный университет имени Янки Купалы,

г. Гродно, Республика Беларусь

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ И КРИПТОВАЛЮТ

Аннотация. Раскрыта сущность понятий «криптовалюта» и «электронные деньги», выявлены черты сходства и различия, их преимущества и недостатки.

С ростом цифровизации окружающего нас мира и появлением новых платежных инструментов становится сложно разобраться в современных терминах. Еще недавно финансовые ресурсы существовали только в физической форме – в виде банкнот и монет. Слово «электронные» к ним добавилось с развитием вычислительных машин и сетей передачи данных, которые позволили вести быстрые расчеты между банками.

Главное отличие криптовалюты от электронных денег заключается в следующем: для того, чтобы обычные деньги появились на счету в электронном виде, они должны быть сначала физически внесены на счет, например, через банк или платежный терминал. То есть для обычной валюты электронный вид – это одна из форм физического воплощения. Криптовалюта выпускается непосредственно в сети и никак не связана ни с какой-либо обычной валютой, ни с любой государственной денежной системой.

В настоящее время рынок криптовалют включает широкий спектр различных инструментов, основанных в т.ч. на применении технологии распределенных реестров. Наиболее широкий термин для обозначения таких инструментов – криптоактив, то есть актив, который существует в цифровом виде или является цифровым представлением другого актива и создан с применением технологии распределенных реестров и децентрализованного хранения информации. Оборот виртуальной денежной массы осуществляется за счет работы множества компьютеров по всему миру, а безопасность расчетов обеспечивается системой шифрования данных.

Электронными деньгами считают денежные обязательства эмитента в электронном виде, которые находятся на электронном носителе в распоряжении пользователя. Такие денежные обязательства соответствуют следующим трём критериям: фиксируются и хранятся на электронном носителе; выпускаются эмитентом при получении от иных лиц денежных средств в объёме, не меньшем, чем эмитированная денежная стоимость; принимаются как средство платежа другими (помимо эмитента) организациями [1].

В Республике Беларусь под электронными деньгами понимают хранящиеся в электронном виде единицы стоимости, выпущенные в обращение в обмен на наличные или безналичные денежные средства и принимаемые в качестве средства платежа при осуществлении расчетов как с лицом, выпустившим в обращение данные единицы стоимости, так и с иными юридическими и физическими лицами, а также выражающие сумму обязательства этого лица по возврату денежных средств любому юридическому или физическому лицу при предъявлении данных единиц стоимости [2].

Таблица 1

Отличие криптовалюты от электронных денег*

Критерии	Электронные деньги	Криптовалюты
1	2	3
Формат	цифровой	цифровой
Эмиссия	централизованная	децентрализованная
Эмитенты	законодательно лицензируемые институты (белорусские банки на территории РБ)	нефинансовые частные компании, частные лица
Регулирующий орган	регулируются центральным банком	не регулируются центральным банком, а в ряде стран их оборот запрещен
Курс	стабильный	волатильный

1	2	3
Расчетная единица	фиатная валюта (доллары, евро, юани)	нефиатная валюта (созданные расчетные единицы)
Прозрачность операций	персонификация, история операций сохраняется на лицевом счете	все операции с момента генерации валюты доступны для просмотра без раскрытия данных о владельцах

* Собственная разработка [3]

Таким образом, можно опровергнуть мнение о том, что криптовалюта – это разновидность электронных денег. Для криптовалют, в отличие от электронных денег, характерна децентрализованная эмиссия. Кроме того, крипту невозможно подделать, нельзя отменить уже созданную транзакцию, а все операции в сети прозрачны и могут отслеживаться любым желающим.

Несмотря на то, что криптовалюты пользуются все большей популярностью как инновационный способ платежа, традиционные электронные деньги также имеют сильные стороны. Например, такие как ликвидность. Электронными деньгами можно рассчитаться практически за любой товар или услугу – их ликвидность обеспечена государством или банком-эмитентом. А использование смарт-карт позволяет осуществлять безналичные платежи в отдаленных местах, где нет доступа к банковской сети. Стоит отметить и высокую скорость переводов электронных денег.

Доступность также является преимуществом электронных денег банков. Обычному пользователю создать электронный кошелек проще, чем криптовалютный кошелек. Однако у электронных денег есть ряд недостатков, например, требования регулятора о персонификации электронных кошельков [4].

На 1 января 2022 года в Республике Беларусь услуги по осуществлению платежей с использованием электронных денег предоставляли платежные системы как резидентов, так и нерезидентов (таблица 2).

Таблица 2

Операции коммерческих банков Республики Беларусь с ЭД*

Название банка	Системы ЭД
1 Выпуск в обращение ЭД	
ОАО «Белгазпромбанк»	«Берлио», V-coin
ОАО «Белинвестбанк»	«Оплати»
ОАО «Технобанк»	WebMoney Transfer, номинированные в BYN
ОАО «Паритетбанк»	iPay
ОАО «Банк Дабрабыт»	«МТС Деньги»
ЗАО «Банк «Решение»	iPay, QIWIБел
ОАО «Сбер Банк»	ePay
ОАО «АСБ Беларусбанк»	предоплаченные карточки, эмитированной в рамках платежной системы MasterCard
«Приорбанк» ОАО	
1. Погашение на территории Республики Беларусь ЭД, эмитированных нерезидентами:	
ОАО «Белгазпромбанк»	«БЕРЛИО-КАРД», Euroberlio
2. Распространение и погашение физическим лицам на территории Республики Беларусь ЭД, эмитированных нерезидентами:	
ОАО «Сбер Банк»	«ЮMoney»
ЗАО «Банк «Решение»	«QIWI»

* Разработка на основе [4]

Сумма эмитированных электронных денег в Республике Беларусь увеличилась в 2021 г. по сравнению с 2019 г. на 69,75%, а сумма использованных ЭД банков за этот период возросла на 40,2%. Количество операций при использовании ЭД банков за трехлетний период возросло в 4 раза! Увеличение количества открываемых электронных кошельков (почти в 8 раз!) и операций с ними в связано с изменением законодательства Республики Беларусь, повлекшее упрощение процедуры открытия электронных кошельков для физических лиц [4].

Электронные деньги со всеми их преимуществами и недостатками остаются важной частью нашей жизни и используются повсеместно – от покупки в магазинах до трансграничных переводов между компаниями. Подобное положение электронных денег будет сохраняться, пока криптовалюты не получат массовое признание и распространение.

Несмотря на преимущества, распространение криптовалют несет существенные риски для экономики страны и финансовой стабильности. Использование криптовалют в качестве средства платежа за товары и услуги создаст риск подрыва денежного обращения и утраты суверенитета национальной валюты. Массовая покупка населением криптовалюты может спровоцировать отток капитала из страны, ослабление курса национальной денежной единицы. Эффект от проведения денежно-кредитной политики центрального банка будет очень ограниченным, а уровень инфляции – постоянно повышенным. Также вследствие перетока капитала из традиционной финансовой системы на криптовалютный

рынок существует риск снижения объемов финансирования реального сектора экономики. В настоящее время глобальный подход к регулированию криптовалют пока окончательно не сформирован, тем не менее, есть страны, в которых они вообще запрещены. Однако интерес к криптовалютам в мире неуклонно растет, и это побуждает законодателей многих стран разрабатывать для нее правовое поле [5].

На данный момент времени криптовалюты не могут считаться деньгами, поскольку не выполняют основные функции денег. Основные функции денег – мера стоимости, средство платежа и средство сбережения, причем все три функции должны присутствовать одновременно. Криптовалюты обладают отдельными свойствами денег, но не в состоянии выполнять все три функции. В большинстве стран мира криптовалюты не признаются законным платежным средством. К тому же криптовалюты не пользуются таким доверием, как фиатные деньги из-за громких случаев мошенничества, отсутствия правовой защиты и высокой волатильности. Доверие же к электронным деньгам основано на уверенности, что их легко можно конвертировать в деньги, эмитированные центральным банком. Электронные деньги выполняют все денежные функции. Таким образом, электронные деньги являются перспективным платежным инструментом, имеющим неоспоримые преимущества, такие как высокая скорость совершения транзакций, низкие комиссии и правовую защищенность.

Литература

1. Википедия [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: 21.04.2022
2. Банковский кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <http://www.nbrb.by>. – Дата доступа: 19.04.2022
3. Электронные деньги VS криптовалюты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://hub.forklog.com/elektronnnye-dengi-vs-kriptovalyuty/>, – Дата доступа: 21.04.2022.
4. Официальный сайт НБ РБ [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа: <http://www.nbrb.by>. – Дата доступа: 19.04.2022
5. Цветкова, М. А. К проблеме регулирования криптовалют / М. А. Цветкова // Современные финансовые, экономические и социальные инструменты развития экономики: сборник статей XIV Международной научно-практической конференции, Уфа, 15-16 декабря 2017 г. – Уфа: АЭТЕРНА, 2017. – С. 230-237

Ешимұрат Б., 3 курс «Қаржы»
Ғылыми жетекшісі:
магистр, аға оқытушы **Алашбаева Н.М.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

БУДУЩЕЕ СЕГОДНЯ: ЦИФРОВЫЕ АКТИВЫ

Аннотация. Развитие финансового сектора позволяет ускорить процессы глобализации, сделать транзакции быстрее, эффективнее и безопаснее. Одним из наиболее современных рычагов развития финансового сектора в сфере инноваций являются цифровые активы. Последствия коронавирусной инфекции по сей день являются обсуждаемой темой глобальных масштабов, а что касается мировой финансовой системы, то она неоднократно продемонстрировала собственное несовершенство, поэтому вполне уместно рассмотреть криптовалюты как их возможный стабилизатор. При этом на сегодняшний день единого мнения по вопросам безопасности криптовалюты нет, как сообщают источники.

Современные реалии трактуют внедрение все новых технологий, блокчейн не исключение, все больше стран присоединяются к гонке за цифровыми активами, запуская пилотные проекты, связанные с этой технологией. Многие страны уже используют цифровые активы для оптимизации различных процессов и интеграции услуг в сферах государственного и публичного сектора, включая финансы и ИТ.

Оценить текущее состояние и перспективы развития рынка криптовалют нам помогут участники открытого опроса источника Coindesk. По результатам опроса 42% положительно оценивают состояние рынка биткоинов (в свою очередь, на 8% больше в сравнении с предыдущим кварталом), 58% всех опрошенных полагают, что цифровые активы – это «пузырь». Около 72% полагают, что майнинг биткоина слишком централизован, причем более половины уверены, что ситуация будет ухудшаться, лишь малая часть считают биткоин цифровой альтернативой доллара.

Далее наглядно рассмотрим влияние технологии блокчейн на мировую экономику в разрезе 10 лет.

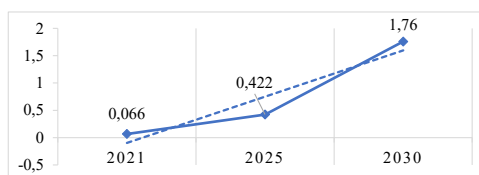

Рисунок 1. Влияние блокчейн на глобальную экономику в разрезе 10 лет*

* Составлено автором на основе прогнозов

В целом наблюдается положительный интерес и восходящая тенденция использования цифровых активов в глобальной экономике в течении прогнозируемого периода. Большинство экспертов убеждены, что в разгар катаклизмов, мировых кризисов и упадка банковской системы технология криптовалюты останется децентрализованной, соответственно надежной.

Касательно общего состояния рынка цифровых активов, то по доходности цифровые активы во много раз превосходят традиционные. Ниже приведена сравнительная сводка данных доходности цифровых и традиционных активов с начала 2019 года.

Рисунок 2. Доходность цифровых и традиционных активов с начала 2019 г.*

* Составлено автором на основе данных

Место золотых слитков и монет под подушкой все чаще занимают биткоины в цифровых кошельках. Интересный факт, в поисковом сервисе Google запрос «купить биткоины» уже давно опережает по популярности запрос «купить золото».

Филип Ньюман, специалист по продажам монет из драгоценных металлов и соучредитель исследовательской фирмы Metals Focus считает, что криптовалюта определенно повлияла на рынок.

«Все видят, что биткоин стремительно дорожает. Никто не ожидает подобного от золота» – прокомментировал Филип.

Цель проекта Free State – переселение около 20 тыс. либертарианцев в штат Нью-Гемпшир и построение там свободного общества. Участники проекта также переключаются с драгоценных металлов на криптовалюты. Биткоин нравится им тем, что в отличие от обычных валют, он не был создан правительством. Президент проекта Мэтт Филип говорит: «В отличие от золота, биткоин можно использовать различными способами, ведь драгоценный металл совсем не подходит для финансовых операций – он слишком тяжелый. Многие люди понятия не имеют, что делать с золотом, полученным в качестве оплаты, скажем, за чашечку кофе».[2]

Проанализировав мировые тенденции развития цифровых активов, интересно рассмотреть позицию Казахстана в данном вопросе.

На сегодняшний день известны следующие проекты в нашей стране, где задействована технология блокчейн:

- Информационная система «НДС Blockchain», предназначенная для формирования децентрализованной базы данных, позволяющая мгновенно отслеживать цепочки финансовых транзакций налогоплательщиков и производить им гарантированный возврат НДС;

- InvestOnline – продукт (мобильное приложение) Национального банка РК, посредством которого граждане Республики Казахстан смогут инвестировать средства в ценные бумаги в онлайн режиме;

- Государственный реестр лекарственных средств и медицинских изделий, содержащий полную информацию по всем зарегистрированным в Республике Казахстан отечественным и зарубежным лекарственным средствам, и медицинским изделиям, разрешенным к медицинскому применению и реализации на территории РК;

- Единый реестр административных производств, предназначенный для создания единой базы административных производств, онлайн оформление протоколов и оплаты штрафов на месте. В этом проекте автоматизирован весь процесс административного производства, начиная от возбуждения дела и заканчивая исполнением постановления о наложении административного взыскания;

- Государственный электронный реестр держателей зерновых расписок, представляющий собой совокупность сведений о зерновых расписках и их держателях. Реестр обеспечивает идентификацию держателей зерновых расписок на определенный момент времени, регистрацию сделок с зерновыми расписками; фиксирует характер зарегистрированных ограничений на обращение зерновых расписок или осуществление прав по ним; содержит иные сведения. [3]

С учетом того, что общая оценка всех криптовалют в мире уже превышает планку 2 млрд. долларов, очевидно, что потенциал цифровых активов в будущем будет только расти. Отсюда возникает вопрос цифровой безопасности.

Именно Казахстан стал тем рычагом создания первой в мире космической биржи для сверхбезопасных транзакций по обмену криптовалютой. Основанная казахстанцами биржа, которая носит название Biteeu, намерена стать самой безопасной биржей в мире благодаря сотрудничеству с блокчейн-платформой SpaceChain.

Ранее Biteeu первой из криптовалютных бирж мира получила сертификат ISO 27001, который подтверждает соответствие лучшим мировым практикам в области системы управления информационной безопасностью.[4]

«Организация транзакций Biteeu с мультиподписью из космоса отражает наши постоянные усилия по обеспечению высочайшего уровня защиты данных для наших пользователей и повышению стандартов безопасности на рынке криптовалют», – сказал Талгат Досанов, соучредитель и генеральный директор Biteeu. «Мы находимся в авангарде этих финансовых инноваций и с нетерпением ждем возможности предоставить нашим пользователям в Казахстане и за его пределами более безопасную и надежную платформу, доступ к которой можно получить практически из любой точки мира». [4]

Мы верим, что сегодня для Казахстана наступает новая эра освоения космоса и использование космических разработок для бизнес-инноваций.

Тем самым, мы не только обеспечим расширение индустрии космического потенциала страны, но также сможем интегрировать в нее отечественных студентов и национальные центры развития Казахстана.

Литература

1. Аналитика – Почему биткоин переживает даже апокалипсис – [Электронный ресурс]. – URL: <https://ru.ihodl.com/> (по состоянию на 28.11.2021).
2. Технологии – Biteeu: первая космическая биржа цифровой валюты [Электронный ресурс]. – URL: <https://ru.bitcoinethereumnews.com/> Ожидаемые изменения в законодательстве Республики Казахстан, связанные с внедрением технологии блокчейн [Электронный ресурс]. – URL: <https://online.zakon.kz/> (дата обращения: 18.02.2021).
3. Материал при поддержке Biteeu [Электронный ресурс]. – URL: официальный сайт <https://esquire.kz/biteeu/>
4. Видеовыпуск «Персоны Капитала» – Шухрат Ибрагимов запускает «золотую» криптовалюту [Электронный ресурс]. – URL: <https://kapital.kz/>

Жаналина Д.

студент 4 курса специальности «Финансы»

Научный руководитель:

к.э.н., доцент, **Бертембаева Р.К.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ ФАКТОРОВ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ НА ФИНАНСОВУЮ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. Анализ внешней среды предоставляет компании возможность моделирования перспектив, разработок проектов непредвиденных обстоятельств, систем раннего предупреждения о вероятных угрозах, а также преобразование рисков прошлого опыта в эффективные риски прошлого опыта можно преобразовать в эффективные возможности.

Внешняя среда предприятия, представляя собой многогранный и структурный механизм, сложно поддается детальному прогнозированию, и, соответственно, адаптация к ее изменениям должна происходить оперативно и незамедлительно. Однако при наличии достаточной информации стратегия организации будет сформирована максимально благоприятным образом с учетом большинства рисков внешней среды.

Организация действует в мире не обособленно, а под влиянием различных сил, составляющих окружающую среду и внешнюю среду и определяющих характер их деятельности. Поэтому необходимо правильно подходить к оценке свойств компонентов внешней среды и определению их относительной значимости. Исходя из этого, хозяйствующий субъект должен адаптироваться к этой среде, чтобы выжить и оставаться эффективным и конкурентоспособным.

Анализ внешнего воздействия современными научными и практическими методами позволяет сбалансировать многие негативные факторы внешней среды организации: производительность труда, текучесть кадров и другие характерные показатели. [1]

В зависимости от степени взаимодействия с окружающим, внешняя среда подразделяется на микросреду и макросреду. Микросреда (среда прямого влияния) включает поставщиков, государственные органы, потребителей, конкурентов, трудовые ресурсы. Макросреда (или среда косвенного влияния) включает элементы, чье воздействие на организацию несет косвенный ступенчатый и неоднозначный характер [2].

Элементы среды являются сложноорганизованными и представлены следующим образом: политико-правовые факторы, экономические, социально-демографические, научно-технический прогресс, экологические, культурные факторы).

Исследование внешней среды организации – это процесс выявления основных элементов, оказывающих воздействие на способности фирмы в достижении своих целей. Только благодаря быстрым и своевременным действиям менеджеров предприятия также могут быстро адаптироваться к существующей среде, чтобы продолжать выживать и поддерживать эффективность.

В качестве методов и инструментов анализа внешней среды чаще всего применяется SWOT-анализ. Сильные (strengths) и слабые стороны (weakness) – факторы и условия функционирования данного предприятия в конкретный момент времени, определяющие положительное или отрицательное воздействие на финансовые результаты и успех деятельности компании в целом.

В ближайшей или отдаленной перспективе деятельность предприятия может складываться неоднозначно, так как на неё оказывают существенное влияние ряд факторов, создающих соответственно возможности (opportunities) для позитивного развития и представляющие угрозы (threats) для его экономической безопасности.

АО «Локомотив құрастыру зауыты» - завод по производству и выпуску локомотивов и тепловозов. Был создан на условиях Государственной программы «Форсированное Индустриально-Инновационное Развитие Казахстана».

Анализ финансового состояния предприятия, а также оценка факторов его внешней среды позволяет сделать вывод о том, что у АО «Локомотив курастыру зауыты» имеются как сильные, так и слабые стороны. Кроме того, экспертная оценка перспектив развития предприятия позволила нам определить возможности и угрозы развития.

Рассматривая внешнюю среду АО «Локомотив курастыру зауыты», SWOT-анализ будет выглядеть следующим образом:

Сильные стороны (strengths)	Слабые стороны (weakness)
Профессиональный кадровый ресурс Стабильное финансовое положение Применение прогрессивных технологий Монополистическое положение (несовершенное) на рынке Международное сотрудничество Надлежащий объем собственных средств Иностранные акционеры-владельцы компании Стабильный спрос на продукцию от отечественных компаний и компаний стран СНГ	Высокая текучесть кадров Зависимость курса валют (доллар, евро) Ценовой фактор Недостаток технического обучения и квалификации Колебания дебиторской задолженности
Возможности (opportunities)	Угрозы (threats)
Диверсификация продукции Выход на новые зарубежные рынки сбыта Внедрение инноваций научно-технического прогресса Государственные программы по развитию железнодорожной отрасли	Нестабильная ситуация в мировой и отечественной экономике Политический дисбаланс Дефицит профессиональных кадров

Рисунок 1. Матрица SWOT-анализа*

* Составлено на основе реестра рисков АО «Локомотив курастыру зауыты»

Итак, матрица позволила определить основные проблемы и направления развития предприятия, по большей части опираясь на персонал, дебиторскую задолженность, экономику и политику.

Дебиторская задолженность имеет неоднозначный характер, резкие изменения которой в течение трех лет влияет на финансовые потоки данного предприятия, поскольку создает задержку денежного возврата. На наш взгляд, на предприятии присутствует слабо выраженная политика взыскания, которая могла бы уравновесить и максимально сократить объем дебиторской задолженности.

Управление дебиторской задолженностью включает в себя следующие направления:

1. Контроль над формированием и состоянием дебиторской задолженности;
2. Установление политики взыскания задолженностей по различным группам покупателей и видам продукции (кредитная политика);
3. Анализ и ранжирование клиентов (на основе кредитных историй);
4. Контроль договоров с дебиторами по отсроченной и просроченной дебиторской задолженности (на основании реестра просроченной задолженности);
5. Прогноз взыскания задолженности с должников (на основе коэффициентов инкассации);
6. Выявление методов ускорения взыскания задолженности и уменьшения безнадежной задолженности.

По нашему мнению, для эффективного управления дебиторской задолженностью данному предприятию необходимо использовать систему скидок и штрафов. В договоре должна быть предусмотрена система начисления пеней и штрафов за нарушение сроков оплаты, изложенных относительно погашения задолженности. Возможны скидки в зависимости от срока оплаты товара. Например, при полной предоплате действует скидка 20% от стоимости товара, при частичной предоплате (свыше 50% стоимости отгружаемой партии) – скидка 12%, при оплате на месте – скидка 10%. При предоставлении платежа в рассрочку на 1 месяц скидки отсутствуют.

Также необходимо автоматизировать и внедрить уведомление для дебиторов о необходимости уплаты задолженности в виде SMS-рассылки, телефонных звонков,

Вместе с этим возможно применение механизма поощрения сотрудников, вовлеченных в процесс управления дебиторской задолженностью. [3]

Как показал проведенный анализ, на данном предприятии АО «Локомотив курастыру зауыты» стратегия слабо выражена и нуждается в реструктуризации и введении новых механизмов повышения эффективности. На основе проведенного нами анализа, мы предлагаем придерживаться стратегии адаптации. [4]

Данный вид стратегии направлен на снижение уровня неопределенности факторов внешней среды и включает в себя несколько управленческих методов:

1. Формирование стратегических систем, подразделений конкурентной разведки, задача которых – сбор, обработка, анализ и оценка информации для определения возможностей и угроз внешней среды;
2. Совершенствование систем планирования и прогнозирования. Система планирования структурирует процесс принятия и реализации управленческих решений проекта, а прогнозирование создает научные предпосылки для поддержки корпоративных планов. Прогнозирование отражает процесс выявления общих тенденций развития внешней среды, а планирование должно учитывать тенденции, выявленные при разработке программы развития бизнеса предприятия.
3. Оценка стратегического потенциала роста и интеграционного развития. В условиях высокой неопределенности

данное предприятие может использовать интеграционные стратегии для ограничения влияния отдельных факторов и стабилизации своего положения.

Также немаловажным является и введение инновационной стратегии, при этом имеющей наступательный характер.

Наступательная форма инновационной стратегии основана на самостоятельной разработке новых форм развития. При выборе данного типа стратегии концентрация ресурсов направлена на производство определенного вида продукции и предполагает значительные вложения финансовых ресурсов. Сторонники наступательной стратегии ориентируются на наличие ресурсов, квалификацию сотрудников, способных работать на перспективу, разрабатывать и внедрять инновации. Он связан с наибольшими рисками при обеспечении наибольшей эффективности. [5]

При этом, на наш взгляд, данному предприятию необходимо внедрить стратегию лицензирования, тем самым осуществляя доходную деятельность самостоятельно в короткие сроки, и, возможно, с наименьшими издержками.

В силу вышесказанного можно сделать вывод, что единственно правильным вариантом поведения компании для достижения эффективного долгосрочного функционирования и успешного развития является повышенное внимание к факторам внешней среды, а также ужесточения контроля за принятием тех или иных мер в сторону заказчиков, поставщиков, покупателей. Это подразумевает проведение комплексного анализа, который может быть проведен с использованием вышеперечисленных методик, обеспечивающий достаточно ясное и объективное представление о конкурентном положении компании. Только при этом условии можно рассчитывать на эффективность принимаемых стратегических и оперативных управленческих решений.

Литература

1. Мэскон М.Х., Альберт М., Жедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1997. – 704 с.
2. Рахматулина Э.И. Влияние анализа ликвидности и платежеспособности на улучшение финансового состояния предприятия / Э. И. Рахматулина. – Текст : непосредственный // Молодой ученый. – 2020. – № 5 (295). – С. 123-125.
3. Белоножкова Е.Ю. Управление дебиторской задолженностью / Е.Ю. Белоножкова, А.А. Игнатенко. – Текст : непосредственный // Проблемы современной экономики : материалы I Междунар. науч. конф. (г. Челябинск, декабрь 2011 г.). – Челябинск : Два комсомольца, 2011. – С. 88-90.
4. Карбетова З.Р., Карбетова Ш.Р. Стратегический менеджмент: Учебное пособие. – Астана: Изд. КазУЭФМТ, 2009. – 122-141 с.
5. Интернет-проект «Корпоративный менеджмент», 1998–2022 [Электронный ресурс], <https://www.cfin.ru>

Қадыров М.,
«Қаржы» мамандығының 4 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:
э.ғ.к., аға оқытушы **Тойжигитова Ж. А.,**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

«ҚАЗГЕОЛОГИЯ» АҚ КӘСІПОРНЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Аңдатпа. Мақалада «Қазгеология» АҚ қаржылық жағдайы қарастырылып, талданады. Кәсіпорынның ақша ағындарының қозғалысы, активтер мен пассивтердің құрылымы, қаржылық төлем қабілеттілігі көрсеткіштері, сондай-ақ кәсіпорын қызметінің қаржылық нәтижелері бойынша деректер ұсынылған.

Қоғамның миссиясы – жер қойнауын кешенді геологиялық зерттеу және қатты пайдалы қазбалар мен жер асты сулары саласында еліміздің минералдық-шикізат базасын ұдайы өндіруді қамтамасыз ету.

«Қазгеология» АҚ қатты пайдалы қазбалар нарығына бағытталған жалғыз ұлттық барлау компаниясы. Іс жүзінде жоспарлау кезінде шетелдік инвесторлар мемлекет қатысатын ұйым серіктес ретінде әрекет ететін жобаларға артықшылық береді.

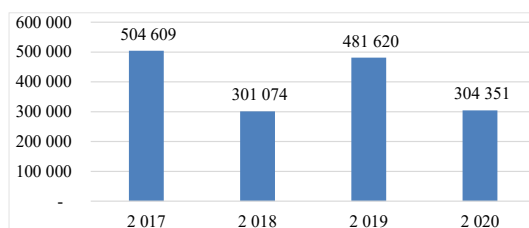
Осы бағыт аясында «Қазгеология» АҚ алаң таңдау, геологиялық барлау және жер қойнауын пайдалану құқығын алудан бастап инвесторларға жан-жақты қолдау көрсетеді. 2016-2025 жылдарға арналған даму стратегиясын іске асыру, сондай-ақ геологиялық салаға инвестиция тарту мақсатында «Қазгеология» АҚ Rio Tinto (Австралия-Британ концерні), Ulmus Fund B.V. (Германия), Yildirim Holding A.S. (Түркия) және «Полиметалл» АҚ (Ресей).

Қарастырылып отырған кәсіпорынның жедел қаржылық басқаруын талдау мақсатымен кәсіпорынның 2016 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңдегі қаржылық есептілігін зерттеу жүргіздік. Алынған мәліметтер негізінде біз қаржылық менеджменттің ағымдағы жағдайын есептеп, талдадық. [1]

1-суреттегі ақпарат кәсіпорынның шотындағы ақша қаражаттарының динамикасы тұрақты емес екенін көрсетеді. Ең жоғары сома 2017 жылдың соңында тіркелсе, 2020 жылдың соңында компанияның үлесіне небәрі 304 миллиард теңге болған.

Операциялық қызметтен түсетін ақшалай түсімдердің негізгі бабы компанияның қызметтерін сатудан түскен түсімдер болып табылады. Компанияның операциялық шығындары кірістердің азаюы аясында өсуде. Шығындардың негізгі

үлесін жабдықтаушылармен есеп айырысулар құрайды. Ал егер 2018 жылы жеткізушілермен есеп айырысу операциялық шығыстардың жалпы көлемінің 40%-ға дейінін құраса, 2020 жылдың соңында жеткізушілердің үлесі қазірдің өзінде 50%-ға жуықтаған. Қалған соманың ішінде шығындарға еңбек және салық шығындары, бюджетке төленетін басқа да төлемдер кіреді.

1-сурет. Казгеология АҚ-ның ақша қаражатының қозғалысы

* Автормен құрастырылған, кәсіпорынның қаржылық есебіне сәйкес

Ұйымның қаражатын әртүрлі пайдалану кәсіпорынның өтімділігіне, төлем қабілеттілігіне және жалпы қаржылық жағдайына әсер етеді. Баланстың активтері мен пассивтерінің құрылымын талдау кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдау кезінде ұйымның мүлктік жағдайын талдаудың бір бөлігі болып табылады. Бухгалтерлік баланстың активтері мен пассивтерін талдау олардың талданатын кезеңдегі жағдайының динамикасын қадағалауға мүмкіндік береді. Активтер мен пассивтердің оларды орналастыру мерзімдерді бойынша арақатынасына да назар аудару қажет.

Талдаудан көріп отырғанымыздай, активтерді ұзақ мерзімді бағыттан қысқа мерзімді бағытта қайта бөлу бар. Бұл кәсіпорынның өтімділігін арттырады және қаржылық тұрақтылығын арттырады.

Егер 2018 жылы ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді активтердің арақатынасы ұзақ мерзімді инвестициялардың пайдасына 51/49 болса, 2020 жылы жағдай өзгеріп, қысқа мерзімді инвестициялардың пайдасына 34/66 болды.

Кесте 1

Кәсіпорынның активтері мен пассивтерінің құрылымы*

Көрсеткіштер	2016 ж	2017 ж	2018 ж	2019 ж	2020 ж
Активтер	9910611	10249909	11242627	9902690	8355709
Қысқа мерзімді активтер	5080282	8091872	3442775	3453439	2851331
Ұзақ мерзімді активтер	4830329	2158037	7766059	6415458	5392483
Капитал және міндеттемелер	9910611	10249909	11242627	9902690	8355709
Қысқа мерзімді міндеттемелер	741806	994990	2085267	1912593	286448
Ұзақ мерзімді міндеттеме	9859	0	0	0	0
Капитал	9158946	9254919	9157360	7990097	8069261

* Автормен құрастырылған, кәсіпорынның қаржылық есебіне сәйкес

Міндеттемелер құрылымында 2017 жылдың басынан бері компанияның ұзақ мерзімді міндеттемелері жоқ екенін атап өткен жөн. Оны нарық пен мүдделі тараптар да оң бағалай алады. Компанияның қысқа мерзімді міндеттемелерінің жалпы сомасы кезеңдегі 2 еседен астамға азайып, 2016 жылғы 741 миллионмен салыстырғанда 2020 жылдың соңында 286,5 миллион теңгені құрады. Осылайша, қысқа өтімді инвестицияларға артықшылық беруге және міндеттемелерді азайтуға бағытталған компанияның қаржылық стратегиясы оң рөл атқарады және тұтастай алғанда компанияның нәтижелерінде көрінеді.

Кесте 2

Кәсіпорын қызметінің қаржылық нәтижелері*

Көрсеткіштер	2016 ж	2017 ж	2018 ж	2019 ж	2020 ж
Көрсетілген қызметтерден түскен табыс	1489952	2501574	4397713	3482410	2513335
Көрсетілген қызметтердің өзіндік құны	-1105156	-1762756	-3265912	-2225365	-3116949
Жалпы табыс	384796	738818	1131801	355461	287970

* Автормен құрастырылған, кәсіпорынның қаржылық есебіне сәйкес

Компанияның 2016-2018 жылдардағы қаржылық көрсеткіштері оң өсім көрсетті. Сатудан түскен табыс жылына орта есеппен 65 пайызға өсті, ал жалпы пайда 2016 жылы 90 пайызға, 2017 жылы 53 пайызға өсті. 2018 жылдың басында көрсеткеніміздей, компанияның инвестициялық белсенділігі басталды, бұл табыстылықтың күрт төмендеуіне (-69%) және қаржылық нәтижелердің одан әрі төмендеуіне әкелді. Сонымен бірге, көрсетілетін қызметтер көлемінің төмендеуіне қарамастан, олардың құнын есептеу (2019-2020 ж.ж.). Кәсіпорын шығындар құрылымына назар аударып, қызметтердің құнын төмендетіп, операциялық пайданы арттыруға жұмыс істеуі керек. [2]

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын сипаттайтын көрсеткіштердің бірі – оның төлем қабілеттілігі, яғни айналым активтерінің қаражаттарымен төлем міндеттемелерін уақытылы өтеу мүмкіндігі. Кез келген кәсіпорынның төлем

қабілеттілігін талдаудың негізгі мақсаты қаржылық қызметтегі кемшіліктерді дер кезінде анықтау және жою, сондай-ақ төлем қабілеттілігі мен неселік қабілеттілігін арттыру резервтерін табу болып табылады.

Кесте 3

Төлем қабілеттілік көрсеткіштерін талдау*

Көрсеткіш	2018 ж	2019 ж	2020 ж
Меншікті қаражатпен қамтамасыз ету коэффициенті	0,5	0,4	0,6
Төлем қабілеттілігін жоғалту коэффициенті.	2,1	2,89	2,74
Төлем қабілеттілігін қалпына келтіру коэффициенті.	1,49	1,91	1,34

* Автормен құрастырылған, кәсіпорынның қаржылық есебіне сәйкес

Меншікті айналым қаражатын қамтамасыз ету коэффициенті кәсіпорынның барлық айналым активтеріндегі меншікті айналым қаражатының үлесін көрсетеді. Оның көмегімен берілген кәсіпорынның ағымдағы қызметін тек өзінің айналым қаражатымен ғана қаржыландыруға қабілеттілігін анықтауға болады. бұл коэффициент ұйымның дәрменсіздігінің (банкроттығының) белгісі ретінде пайдаланылады. меншікті капитал коэффициентінің қалыпты мәні кемінде 0,1 болуы керек.

Талдау нәтижелерінен көріп отырғанымыздай, төлем қабілеттілігінің барлық көрсеткіштері оң динамикада, бұл компанияның қаражатының жеткіліктілігінің жоғары деңгейін көрсетеді.

Қоғамда барлық тәуекелдер бойынша «тәуекелдерді басқару жоспары» бекітілді, соған сәйкес тәуекелдерді жою және азайту бойынша жұмыстар жүргізілді. Компания тәуекелдерді басқаруға ерекше көңіл бөледі, бұл компанияның ұзақ мерзімді даму стратегиясы туралы айтады, және тек қаржылық емес, ұйымдастырушылық, басқарушылық және өндірістік мәселелерге де көңіл бөледі.

Әдебиеттер

1. «Қазгеология «Ұлттық геологиялық барлау компаниясы» АҚ – ның 2021-2025 жылдарға арналған даму жоспарына түсіндірме жазба, 59 б.
2. «Қазгеология» ұлттық геологиялық барлау компаниясы» АҚ- ның 2020 жылғы іші қаржылық есептілік, 49 б.

Касымов Л.

магистрант 2 курса специальности «Финансы»

Научный руководитель:

д.э.н., профессор **Таубаев А.А.**

«Esil University», г. Нур-Султан

БЮДЖЕТИРОВАНИЕ КАК ИНСТРУМЕНТ ФИНАНСОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Аннотация. На сегодняшний день бюджетирование является наиболее эффективным и актуальным инструментом финансового планирования предприятия. В данной статье автором проводится аналитический обзор определения понятия «бюджетирования», на основе которых дается авторская трактовка данного понятия. Автором определены этапы бюджетирования, его функции. Также в данном исследовании проводится классификация видов бюджета в зависимости от различных факторов. Определены роль и место бюджетирования в финансовом планировании на предприятии.

Стабильная и устойчивая работа предприятий в современных рыночных условиях возможна только при наличии современных методов управления финансами. Главным направлением повышения эффективности финансового управления является своевременное совершенствование финансового планирования и контроля внутри предприятия. Анализ отечественной и зарубежной практики в данной области демонстрирует актуальность проблемы совершенствования финансового планирования на микроуровне. Благодаря планированию появляется возможность снизить влияния существенного снижения неопределенности рыночной среды на предприятие. Необходимость внедрения эффективного финансового планирования и бюджетирования на предприятии подразумевает решение нелегких задач перед руководством хозяйствующего субъекта, такие как: разработка методики взаимодействия отдельных отделов как внутри предприятия, так и с внешними субъектами.

В организации финансового планирования на предприятии главенствующее место занимает система бюджетирования или разработка бюджетов. На сегодняшний день это является одним из самых эффективных инструментов современного планирования.

В практике бюджетирование активно применяется в качестве инструмента управления. В процессе разработки и исполнения бюджетов производится непосредственный мониторинг денежных ресурсов, а также контроль за финансовыми результатами.

В современной экономической литературе существует различные подходы к определению понятия «бюджетирование», основные из них представлены в таблице 1.

Таблица 1

Определение понятия «бюджетирование» учеными-экономистами

Автор	Определение
О.Н. Лихачева	Бюджетирование – это процесс составления, принятия годового бюджета коммерческой организации и последующий контроль за его использованием
В.В. Богаров	Бюджетирование – процесс разработки и формирования плановых бюджетов, объединяющих планы руководства предприятий и, в первую очередь, производственные, маркетинговые и финансовые планы
А.Н. Гаврилова А.А. Попов	Бюджетирование – процесс составления и принятия бюджетов, последующий контроль за их исполнением. Одна из составляющих системы финансового управления, предназначенная для оптимального распределения ресурсов хозяйствующего субъекта во времени
А.И. Алексеева Ю.В. Васильев	Бюджетирование – это процесс планирования будущей деятельности организации, результаты которого оформляются системой бюджетов
Г.П. Кузина Е.И. Шохин	Бюджетирование – это непрерывная процедура составления и исполнения бюджетов

* Составлено автором на основании источника [1-5]

Отдельные авторы определяют бюджетирование как процесс составления, управления и контроля основного бюджета, вписанного в рамки общего финансового планирования компании [3].

Проведенный аналитический литературный обзор определения понятия «бюджетирование», предлагается авторская трактовка данного понятия. Бюджетирование – это реализация концепции и методологии бюджетного планирования финансовых ресурсов предприятия на практике.

Бюджетирование позволяет обеспечить финансовыми ресурсами производственную и коммерческую деятельность, а также возможность достижения поставленных целей и задач.

В процессе разработки бюджетов нужно решение нижеуказанных задач:

- выявление объектов бюджетирования,
- разработка операционных финансовых бюджетов,
- расчет характерных бюджетных показателей,
- выявление нужного объема финансовых ресурсов, которые обеспечат финансовую устойчивость, платежеспособность и ликвидность,
- определение размера как внутренних, так и внешних источников финансирования,
- прогноз доходов и расходов предприятия.

Исходными информационными данными в процессе бюджетирования необходимо отметить годовые плановые показатели, а в процессе текущего планирования предприятиями разрабатываются квартальные расчеты, в отдельных случаях также могут рассчитываться и месячные бюджеты. Как следствие, можно сделать вывод, что процесс бюджетирования носит непрерывный характер.

Одной из главных преимуществ бюджетирования является прозрачность распределения доходов и расходов, что обусловлено тем, что в ходе разработки бюджетов предприятия появляется возможность доведения основных планируемых показателей до всех структурных подразделений предприятия. Технология планирования деятельности подразумевает выделения трех основных этапов (Рисунок 1).

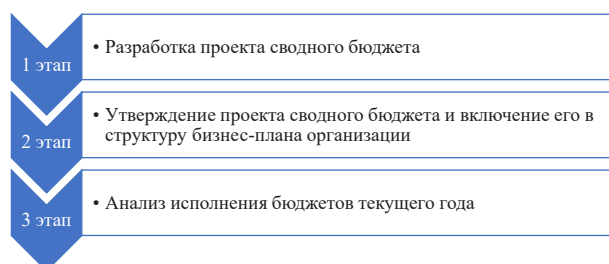

Рисунок 1. Этапы планирования бюджета предприятия*

* Составлено автором

Первый этап подразумевает выполнение следующих задач: назначение ответственных разработчиков проекта сводного бюджета; определение сроков разработки сводного плана проекта; организация методического и информационного обеспечения.

На втором этапе происходит редактирование целей и задач социально- культурной деятельности; выбор формы и структуры плана работы; определение форм и методов деятельности; определение сроков проведения мероприятий и их исполнителей; оформление и утверждение проекта сводного бюджета в соответствии с требованиями к документам, изложенными в государственных стандартах, а также его включение в структуру бизнес-плана предприятия.

На третьем этапе проводится непосредственный мониторинг и контроль исполнения бюджетов текущего года, а также его анализ [5].

На основе процесса бюджетирования, можно выделить следующие функции бюджетирования: прогнозирование, планирование, контроль, анализ и коррекцию (Рисунок 2).

Рисунок 2. Функции бюджетирования*

* Составлено автором

Стартовой точкой бюджетирования является прогнозирование целей. Прогнозирование подразумевает воплощение плана материализации достигаемых целей.

Функция планирования предполагает соответствие поставленных целей и имеющихся возможностей и финансовых ресурсов.

Регулирование точности показателей – это контрольная функция бюджетирования, которая подразумевает получения достоверных результатов анализа.

Анализ же в свою очередь дает возможность выявить причину, а не следствие невыполнения или отклонение от плана. Данная функция позволяет ход дальнейших решений и как следствие необходимое рациональное преобразование.

Логическим завершением бюджетного процесса является коррекция. Необходимо отметить, что идеальное соответствие отчета плану подразумевает возможную фальсификацию данных и служит тревожным сигналом, нежели отклонения от плана.

Финансовые разработчики бюджетов предприятия должны иметь ввиду, что на сегодняшний день может быть множество разновидностей и форм бюджетов. Структура бюджета в первую очередь зависит от поставленных задач и целей. На предприятиях следует разрабатывать различные виды бюджетов (Рисунок 3).

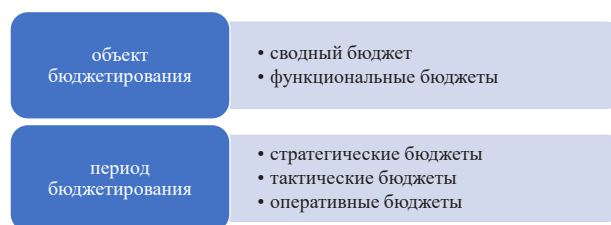

Рисунок 3. Виды бюджетов

* Составлено автором

В соответствии с Рисунком 3, в зависимости от объекта выделяют сводный бюджет – бюджет организации в целом, функциональные бюджеты – бюджеты отдельных его подразделений. В зависимости от периода, который охватывает бюджетирование, выделяют стратегические, тактические и оперативные бюджеты [6].

Сводный бюджет предприятия включает в себя операционный и финансовый бюджеты. Операционный бюджет предполагает взаимосвязь натуральных показателей с ценовыми, также данный бюджет определяет основные направления и объемы, которые предполагают формирование остальных бюджетов. Финансовый бюджет в свою очередь демонстрирует движение денежных средств предприятия.

Таким образом проведенное исследование позволяет сделать вывод, что эффективное финансовое планирование должно основываться на базе технологии бюджетирования. Корректно сформированный бюджет, как часть финансового плана, гарантирует более эффективное использование и распределение финансовых ресурсов предприятия. И как следствие правильно сформированный бюджет позволяет менеджменту предприятия своевременно принимать необходимые управленческие решения в целях достижения главных задач хозяйствующих субъектов.

Литература

1. Лихачева О.Н. Финансовое планирование на предприятии. М.: Проспект, 2005. – С. 264
2. Богаров В.В. Коммерческое бюджетирование. СПб.: Питер, 2012. – С. 368
3. Гаврилова А.Н. Финансы организаций (предприятий) / Гаврилова А.Н., Попов А.А. – М.: КНОРУС, 2010. – С. 608
4. Алексеева А.И. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: Учебное пособие / А.И. Алексеева, Ю.В. Васильев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2009. – С. 688.

5. Шохина Е.И. Финансовый менеджмент / Е.И. Шохина и Г.П. Кузиной. – М.: ИДФКБ-ПРЕСС, 2009. – 408 с.
6. Сапарова Б.С. Финансовый менеджмент: Учебник. – Алматы: Экономика. – 2010. – С. 462.

Қаришбек Б., магистрант 2-го курса ОП «Финансы»

Научный руководитель:

к.э.н., асс. профессор **Алина Г.Б.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ВЛИЯНИЕ ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА КОНКУРЕНЦИЮ БАНКОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

***Аннотация.** В данной статье были изучены вопросы конкуренции отечественных банков на современном этапе в разработке и внедрении финансовых технологий. Особый акцент уделен изучению опыта передовых банков, активно развивающим цифровые технологии. Рассмотрены проблемы и перспективы развития цифровизации.*

Волатильность на рынках, экономическая и финансовая нестабильность, непостоянность валютных курсов, жесткая денежно-кредитная политика НБ РК способствует развитию конкуренции в банковском бизнесе. Все это обуславливает потребность в удержании банками рентабельного уровня конкурентоспособности, что достигается за счет введения инновационных банковских продуктов и технологий.

По исследованию BCG.com, среди всех мировых финансовых институтов системным переходом на цифровые технологии занимается только каждый пятый банк.

Благодаря переходу на автоматизированные бизнес-процессы банки зарабатывают больше и становятся конкурентоспособными.

По подсчетам Citi Group, цифровизация помогает экономить до половины операционных расходов за счет внедрения технологий, которые сократят количество офисов и рабочих мест. Исследование Accenture показывает, что наиболее продвинутые в плане цифровизации банки увеличивают рентабельность капитала в среднем на 0,9%.

Банки, не использующие автоматизацию бизнес-процессов снизили этот же показатель в среднем на 1,1%. Аналитики Accenture считают, что этот разрыв будет увеличиваться с ростом технологических возможностей цифровизации.

Игроки банковской отрасли конкурируют не только между собой, но и с финтех-компаниями, которые начали предоставлять традиционные банковские услуги. Иногда онлайн-сервисы небольших локальных кредитных организаций или инвестиционных компаний доступнее и удобнее для потребителя. И хотя небольшая региональная компания не может отнять существенную долю клиентов у БВУ, для местных финансовых организаций отставание в качестве сервиса означает потерю заемщиков и вкладчиков.

Скорость цифровизации банковских процессов увеличилась с приходом пандемии, так как вырос спрос на получение услуг онлайн. Особенно это касается крупных городов с наиболее жесткими ограничительными мерами: Нур-Султан и Алматы.

Эпидемия коронавируса оказала сильнейшее влияние на банковскую сферу. Но ковид-кризис не замедлил внедрение цифровых технологий. Более того, темпы цифровизации банков возросли и стали самыми высокими за всю историю. COVID-19 стал мощным стимулом для развития инноваций практически во всех сферах экономики, в том числе – в банковском деле.

Многие инновации стали оперативной реакцией банков во всем мире на изменившуюся обстановку. Им пришлось развивать системы бесконтактных платежей, цифровые каналы взаимодействия с клиентами, преодолевать кризис неплатежей по кредитам. Переход на удаленную работу большей части сотрудников банков стал для отрасли серьезным потрясением: никогда до сих пор в финансовой сфере не было принято использовать удаленную работу в таких масштабах.

По отчету Deloitte, около 60% банков по всему миру сократили рабочее время в офисах или полностью перешли на онлайн-услуги, включая сложные: открытие счета, дистанционную верификацию клиента, решение нетиповых вопросов.

Цифровизация банковских процессов предполагает большой объем инвестиций, который не всегда по карману небольшим региональным финансовым организациям. Крупные игроки отрасли могут позволить себе нанимать лучших IT-специалистов, покупать и внедрять передовые технологии и даже создавать департаменты, которые готовят разработчиков специально для решения банковских задач – например, такие отделы есть в «Kaspi.kz», Сбербанк и Банк Фридом Финанс.

Поэтому крупные финансовые институты могут начать еще сильнее вытеснять небольших игроков.

Переход на цифровые бизнес-процессы в банке усложняет доступ к финансовым услугам для менее продвинутых клиентов. Так было и раньше, к примеру, первый банкомат в мире был установлен в 1967 году, но пользоваться этими устройствами люди массово начали только в 80-х. Похожая ситуация с онлайн-банкингом, который появился в 1981-м, но стал востребованным лишь 20 лет спустя.

Сегодня большинство технологий значительно сложнее программного обеспечения банкомата, поэтому банкам приходится задумываться о создании простых интерфейсов и понятных инструкций – и ждать, пока клиенты привыкнут к новым, цифровым стандартам оказания банковских услуг.

Банк в направлении цифровизации активно развивается, однако основной проблемой, стоящие перед организацией, связанные с внедрением инновационных технологий у Банка это

- не развит маркетинговый ход, для расширения клиентской базы,
- малое количество оплаты услуг провайдеров.

Также, Банки экономят на автоматизации работы с документами до 75% рабочего времени сотрудника. Автоматизация ускоряет подготовку и согласование документов, чтобы сотрудники тратили меньше времени на перекладывание бумаг и исправление ошибок, а банк зарабатывал больше.

Преимущества перехода на цифровой документооборот:

- Документы не теряются. Сотрудникам не придется долго искать файлы на рабочем столе, в папках, различных базах, CRM и ERP-системах.

- Документы хранятся в единой базе с понятным интерфейсом. Ошибок не бывает. Пользователь создает документы без ошибок, потому что не работает с текстом напрямую, а просто отвечает на вопросы анкеты. Документ автоматически генерируется на основе ответов, подтягивая данные из базы и публичных реестров.

- Интеграция с публичными реестрами и банковскими базами данных. Платформу цифровизации документооборота можно подключить интегрировать с публичными реестрами данных ЕГРЮЛ, ЕГРИП, ЕГРН, а также CRM- и ERP-системами.

- Работа в закрытом контуре. Платформу можно интегрировать в закрытый контур банковской инфраструктуры. Во время интеграции для клиентов банка ничего не меняется: они обслуживаются в обычном режиме.

- Сохранение стилей документов. Если у банка есть единый корпоративный стиль, то при копировании текста в редактор шрифт, кегль, цвета и отступы переносятся корректно.

- Работа в едином пространстве. Сотрудники могут одновременно работать над одним и тем же документом, ставить задачи коллегам и контрагентам, отслеживать статусы выполнения операций и работать с правками.

Подобные системы уже используют крупные банки, например, Halyk Bank, Сбер и Kaspi.

Перечислю несколько пунктов, что теперь должны знать цифровые управленцы и менеджера:

1. Маркетинг – сейчас многие банкиры, до сих пор раздают листовки, буклеты, с целью привлечения клиентов, однако необходимо нанять маркетологов, которые понимают, что такое:

- лидогенерация, арбитражники;
- какие каналы трафика есть Facebook, Google, Яндекс, прочие площадки и их отличие;
- что такое контекстно медийная сеть;
- что такое таргетинг, ретаргетинг/ремаркетинг;
- зачем под каждый продукт кustomный лендинг;
- замерять конверсию, оптимизировать лендинги;
- что такое UTM метка;
- как визуал, пост, текст, креатив влияет на конверсию трафика;
- как работать с собственной базой, жизненный цикл, приход к клиентам через интернет, эффективность каналов sms, email;
- стратегия настроек аккаунтов на площадках – охват или конверсию;
- Google, Yandex метрики, анализировать поведение ваших клиентов через вебвизоры;
- где и как сохранять аудиторию, чтобы использовать баннерный ремаркетинг и т.д.

2. Процессы – количество клиентов, которое к Вам придет через онлайн и останется в Вашей организации, напрямую зависит от того, как Вы их встретите на входе с 2 полями (ИИН и телефон) или 25 полями (личные данные, адрес проживания, номер документов, кем выдано и когда выдано, срок действия документа и т.д.) и развернув с Вашего порога.

Вышеуказанные знания маркетологов, всегда позволят посчитать стоимость Вашего клиента, каждый лид или контракт имеет цену и что более важно, Вы можете и должны управлять, но также важно разобраться дальше с:

- Интеграционные шины;
- API;
- Гибкость BPM;
- Интеграция с базами данных, ПКБ, ГБК, ГБДФЛ, ГБДЮЛ, Smart Bridge. Телекомы, ЕСБД – они позволяют Вам работать только с 2 параметрами, не собирая 25 параметров:

• Контактный центр – прием, потери, переадресации, VIP линии, пиковые часы, домашний софт КЦ, КРІ, рейтинги, аналитика, учет, телемаркетинг – весь входящий трафик должен быть отработан до последней заявки.

- омниканальность;
- мультиканальность;
- интеграция с эмбойссером;
- резерв счета, активация;
- биометрия;
- КУС

- доставка – Вам также придется разобраться в различиях по доставке финансовых документов и доставке обычной канцелярии

- курьер должен быть оснащен специальным мобильным приложением;
- у курьерской службы должна быть платформа по проведению идентификации клиента для активации счета;
- управлять сервисом доставки в Банке должен Бизнес подразделение, а не АХО/ХОЗУ.

Также, необходимо изучить, чтобы экосистема Банка развивалась в следующем:

- интернет/мобильный банкинг=маркетплейс;
- риск менеджмент (важно поведение клиентов нужно уметь оценивать в рамках новых реалий);
- скоринг;
- продукт;
- технологий;
- процессинг;
- виртуальные карты;
- роль процессинговых и эквайринговых компаний;
- мессенджеры как замена мобильным приложениям.

Цифровизация банковских процессов делает работу финансовой организации эффективной и помогает зарабатывать больше. Чтобы начать переход на цифровые технологии, необязательно собирать штат высококвалифицированных разработчиков и тратить десятки миллионов тенге. Всегда можно начать пользоваться уже существующими сервисами, которые оцифровывают отдельные процессы.

Сейчас Банки ушли в свои лаборатории и работают над новыми процессами, это хорошо, однако изменения потребуются не только для онлайн процесса подачи заявки, удаленного открытия счета, оплаты через мобильный банк коммунальных платежей, изменения нужны для всей организации и главное перенастроить мышление своих сотрудников.

Литература

1. Текущее состояние банковского сектора РК <https://finreg.kz/?switch=russian>.
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%BC%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8C>
3. Аудит финансовой отчетности ББУ https://kase.kz/files/emitters/HSBK/hsbkf6_2021_cons_rus.pdf
4. Цифровой иммунитет <https://kursiv.kz/sites/default/files/users/user610/kursiv-guide-banks.pdf>
5. Исследование в области системного перехода на цифровые технологии мировых финансовых институтов <https://www.bcg.com/>
6. Что такое цифровая ипотека и как она работает <https://informburo.kz/special/cto-takoe-cifrovaya-ipoteka-i-kak-ona-rabotaet>

Касымова Л.

магистрант 2 курса специальности «Финансы»

Научный руководитель:

д.э.н., профессор **Таубаев А.А.**

«Esil University», г. Нур-Султан

СУЩНОСТЬ И РОЛЬ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В ФИНАНСОВОМ

Аннотация. Бюджетирование – это инструмент достижения целей предприятия. В сложившейся ситуации бюджетирование становится центральной частью планирования на предприятии. В данной статье автором проводится аналитический обзор роли бюджета на предприятии и его роль в управлении. Автором определены цели бюджетирования и их функции. Также в данном исследовании проводится положительные и отрицательные стороны бюджета в зависимости от различных факторов. Определена роль и место бюджетирования в финансовом планировании на предприятии.

На рынке среди множества формирования и использования ресурсов в компании бюджетирование является основной частью планирования. Компания планирует выход на рынок со своей продукцией и этот процесс невозможен без продуманного плана в конкурентной борьбе на рынке схожих товаров, в этом процессе бюджетирование занимает одну из ведущих ролей.

В западной мире, когда речь идет о финансовых планах, обычно работают со словом «бюджет». Бюджет представляет собой финансовый документ, отражающий ряд запланированных мероприятий в будущем, т. е. прогноз будущих финансовых операций и/или потоков.

Но для начального оценивания эффективности управленческих решений, эффективного распределения ресурсов между подразделениями, увидеть и показать пути развития персонала и предотвращения кризисных ситуаций это все помогает показать бюджетная система.

Бюджетирование преследует следующие цели [1, с. 34]:

1. Разработка бизнес-стратегии на предприятии;
2. Планирование финансово-хозяйственной деятельности предприятия на определенный период;
3. Оптимизация затрат и прибыли предприятия;
4. Координация – деятельности разных подразделений предприятия;

5. Коммуникация - доведение планов до сведения руководителей всех уровней;
6. Поощрять местных лидеров для достижения целей организации;
7. Мониторинг и оценка эффективности местных менеджеров путем сравнения фактических затрат с нормативными;
8. Определение потребности в денежных ресурсах и оптимизация финансовых потоков.

Цели бюджетирования показывают, что сам процесс тактического планирования и поэтапного управления – это бюджетное планирование. Поэтому бюджетирование – это создание технологии планирования, учета и контроля денежных средств и финансовых результатов. Бюджет – это денежный план компании на определенный период времени.

Он выполняет различные функции внутреннего планирования в компании:

- Бюджет как экономический прогноз. Основные плановые решения принимаются при разработке стратегического планирования, а процесс бюджетирования представляет собой пересмотр или корректировку этих прогнозов.
- Бюджет как основа контроля. Когда бюджетные планы выполняются, фактические результаты компании должны быть зафиксированы. Бюджетный контроль также может осуществляться в сравнении с плановыми показателями. Что дает определить отклонения от плановых показателей и выявить положительный или отрицательный контроль.
- Бюджет как средство координации. Бюджет – это производство, закупка сырья или товаров, реализация продукции, инвестиционная деятельность и т.п.
- Бюджет как основа для опроса. При подготовке бюджета на следующий этап решения должны приниматься заблаговременно до начала деятельности на этом этапе.

Для того чтобы помощь бюджетирования на предприятии была ощутимой и привело к реальным результатам, необходимо провести анализ «план/факт», т.е. тем самым сравнить запланированные результаты с фактическими данными и выявить отклонения и причины приведшие к этому положительному или отрицательному результату. Соответственно выработать решения для устранения отрицательных отклонений бюджета или же закрепить положительную динамику.

Бюджет должен основываться на целях, которые должны быть достигнуты на этапе планирования, иными словами, тактический план представляет собой развернутую систему конечных целей предприятия.

Для выполнения возложенных на него функций тактический план должен отвечать следующим требованиям:

1. Гибкость плана (бюджеты, механизм корректировки).
2. Полнота планирования (сценариев)
3. Поддержка высшего руководства
4. Сложность планирования (наполнение бюджетов)
5. Ответственность за разработку и реализацию планов
6. Приоритет текущих решений над планом (Анализ плановых фактов)
7. Точность, ясность, краткость формулировки плана
8. Участие исполнителей в разработке плана (множество пользователей, анализ прав)

Любой процесс имеет две стороны отрицательные и положительные. К этому можно отнести и бюджетирование, он имеет свои плюсы и минусы.

Таблица 1

Преимущества и недостатки бюджетирования*

Преимущества бюджетирования	Недостатки бюджетирования
Положительно влияет на мотивацию и настрой коллектива;	Разные люди по-разному воспринимают бюджеты (например, бюджеты не всегда помогают решать бытовые проблемы, не всегда указывают причины событий и отклонений, не всегда учитывают изменения ситуации; не все руководители готовы анализировать финансовую информацию);
Позволяет координировать работу предприятия в целом;	Сложность и дороговизна бюджетной системы;
Позволяет вносить коррективы при анализе бюджетов;	Если бюджеты не доводятся до каждого сотрудника, они почти никогда не затрагиваются мотивацией и результатами, а воспринимаются лишь как средство оценки работы сотрудников и контроля ошибок;
Позволяет учиться на предыдущем опыте бюджетирования;	Бюджеты требуют от сотрудников высокой производительности; сотрудники, в свою очередь, сопротивляются этому, стараясь минимизировать свою нагрузку, что приводит к конфликтам, депрессии, страху и, как следствие, снижает эффективность работы;
Способствует коммуникативным процессам;	Противоречие между влиянием достижения целей и их стимулированием: если цели очень легко достижимы, то бюджет не оказывает стимулирующего воздействия на производительность; если цель очень труднодостижима, мотивирующий эффект теряется, потому что никто не верит в возможность достижения цели.
Помогает ключевым менеджерам понять свою роль в организации;	
Позволяет новичкам понять «направление движения» предприятия, тем самым помогая им адаптироваться в новом коллективе;	
Служит инструментом для сравнения достигнутых и желаемых результатов.	

* Составлено автором на основании источника [1-5]

Таким образом, проведенное исследование позволяет сделать вывод, что для правильного формирования и использования ресурсов в компании бюджетирование занимает одну из ведущих ролей. Правильно сформированный бюджет, как часть финансового плана, гарантирует более эффективное использование и распределение финансовых ресурсов предприятия. И как следствие бюджет позволяет менеджменту предприятия своевременно принимать необходимые управленческие решения в целях достижения главных задач хозяйствующих субъектов.

Литература

1. Воробьева Е.Е. Процесс формирования реалистичного бюджета муниципалитетов – гарантия их эффективно функционирования. // Экономика. Управление. Культура. Вып. 13. Часть 1: Сборник научных статей / Под ред. Л. Д. Абрамовой; ГУУ. М., 2015. – С. 40-43.
2. Клепцова О.Ю. Бюджетирование в «1С: Предприятие 8». Информационные технологии бюджетного управления. М.: 1С-Паблишинг; СПб.: Питер, 2015. 240 с.
3. Проблемы финансовой модели бюджетирования и управленческого учета производственного предприятия [Электронный ресурс] / Все для бюджетирования и управленческого учета. 2016. URL: <https://goo.gl/QmWlwm> (дата обращения: 11.2020).
4. Лихачева О.Н. Финансовое планирование на предприятии. М.: Проспект, 2005. С.264
5. Богаров В. В. Коммерческое бюджетирование. СПб.: Питер, 2012. С. 368
6. Гаврилова А.Н. Финансы организаций (предприятий)/Гаврилова А. Н., Попов А. А. М.: КНОРУС, 2010. С. 608
7. Алексеева А.И. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности: Учебное пособие / А. И. Алексеева, Ю. В. Васильев- 2-е изд., перераб. и доп. М.: КНОРУС, 2009. С. 688
8. Шохина Е. И. Финансовый менеджмент/ Е. И. Шохина и Г. П. Кузиной. М.: ИДФКБ-ПРЕСС, 2009. 408 с.
9. Сапарова Б.С. Финансовый менеджмент: Учебник. – Алматы: Экономика. - 2010. С.462

Құдретбай К., 2 курс «Қаржы»

Ғылыми жетекшісі:

магистр, аға оқытушы **Алашбаева Н.М.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАНДА ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРДІҢ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖЕТІЛДІРУ

Аңдатпа. Мақалада цифрлы технологияны пайдалану қаржылық экономиканың саласының бизнес-стратегиясын толығымен өзгеріске әкелетіндігі мен Цифрлық технологиялардың жұмыс атқару уақытында қаржылық институттар іс-әрекеті операцияларының бірішама өсіруге мүмкіндіктер ала алатындығы жазылған.

Қаржылық салаларда технология блокчейнді орнатудың пайдасы Қазіргі уақытта қаржылық қызмет атқаратын нарықтық экономикада ауыз толтырып айтатындай өзгерістерге жетелейтін 4 нақты себептер бар. Сонымен қатар, әлемде цифрлық қаржылық қызметтер үлесінің одан әрі өсуінің үлкен әлеуетін айғақтайтын мынадай үрдістер байқалады: - 2020 жылы банк клиенттерінің 30-55% - ы мобильді Банктің пайдаланушылары болса; - Қаржы ұйымдарының 85%-ы әріптестік санының артуын күтуде, алдағы 3-4 жылда финтех-компаниялармен; 7- Қаржы ұйымдарының 58%-ы өз бизнесі стратегиясының негізіне цифрлық трансформацияны енгізді; - финтех-компаниялардағы инвестициялар 2019 жылы 25,8 млрд. АҚШ долл. құрады (2020 жылдың бірінші жартыжылдығында – 12,7 млрд. Бұл 2018 жылғы деңгейден екі есе жоғары және финтех индустриясының жоғары өсу қарқынын көрсетеді [1]. Үндістан, Қытай, Ұлыбритания, Швеция, Сингапур және т.б. сияқты инновацияларды дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасайтын елдер жоғары технологиялық салаларға инвестициялар үшін тартымды бола бастайды, бұл өз кезегінде елдің экономикалық өсуіне оң әсер етеді. Цифрлық қаржы кеңістігінің тиімді және қауіпсіз дамуы мен жұмыс істеуі үшін оның барлық қатысушылары деңгейінде үйлестірілген ішараларды іске асыру, сондай-ақ бір жағынан уақтылы пропорционалды реттеу қажет, қаржы жүйесінің тұрақтылығын сақтау және тұтынушылардың құқықтарын қорғау, ал екінші жағынан-цифрлық инновацияларды дамытуға және енгізуге жәрдемдесу [2].

Цифрлық технологиялардың дамуымен киберқауіптердің өсуіне байланысты тәуекелдер де туындайтынын атап өту маңызды, олар жедел және уақтылы мониторингті, олардың алдын алу не олардың ықтимал салдарларын барынша азайту жөніндегі тиісті шараларды анықтауды, бағалауды және әзірлеуді талап етеді. Технологиялық өзгерістердің жылдамдығы реттегіштерден икемділікті талап етеді. Мемлекеттің қаржы нарығында цифрлық технологияларды дамытуға белсенді қатысуы цифрлық экономиканы дамытудың негізгі факторларының бірі болып табылады. Қаржылық технологиялардың әртүрлі функцияларына байланысты олардың айырықша түрлерімен ерекшеленеді: - RegTech (Regulatory technology) – банктердің қаржы талаптарды орындау тиімділігін арттыру мақсатында сондай-ақ тәуекелдерді азайту [3].

Бұл 7 түрге KYC (know your customer) рәсімдерін жүргізу, күдікті әрекеттерді анықтау және алаяқтықтың алдын алу және т. б. жатады. - SupTech (Supervision Tech) – банктердің қаржы нарығына қатысушылардың қызметін қадағалауды арттыру мақсатында қаржы технологияларын пайдалануы. Мұндай технологияларға BigData, жасанды интеллект,

бұлтты технологиялар, Машиналық оқыту жатады. Бұл технологиялар есептік ақпараттың сенімділігі мен сапасын арттыруға, нарық қатысушыларының деректері мен есептілігін цифрлық форматқа көшіруге, шешім қабылдау жүйесін жетілдіруге, клиентке мұқият талдау жүргізуге мүмкіндік береді[.

Осы технологияларды дамыту мен қолданудың негізгі белгілері ретінде Қазақстанның банк секторының халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілік деңгейінің өсуін, қаржылық қызметтердің қол жетімділігінің, қауіпсіздігінің, сапасы мен құрамының өсуін, банк саласындағы шығындар мен тәуекелдердің төмендеуін атап өтуге болады. Банк саласындағы технологиялық жетістіктерді сипаттайтын инновациялық бағыттарды қарастырсақ. Негізгі заманауи цифрлық технологияларға бұлттар, жасанды интеллект, блокчейн, Big Data сияқты технологиялар жатады. Олардың тереңірек қарастырсақ:

1. Сандық банк. Сала көшбасшылары цифрлық банкке - банктік қызметтер мен өнімдердің өзіндік құнын төмендетуге мүмкіндік беретін процестерді ұйымдастыру тәсіліне қарай жылжып келеді.

2. Интеграциялық мүмкіндіктерді кеңейту. IT-инновациялардың ішінде сарапшылар интеграциялық қызметтердің кеңеюін және жаңа төлем жүйелерінің пайда болуын атап өтеді.

3. Жаңа төлем жүйелерінің пайда болуы. 2017 жылы кредиттік мекемелер Apple Pay және Samsung Pay, 2017 жылы – Android Pay Xiaomi Pay пайдалана бастады, бұл төлемдер мен төлем жүйелерінің неғұрлым ыңғайлы құралдарын қолдану үрдісі туралы айтады. Apple Pay және Samsung Pay 8 технологиялары бойынша төлем жасауды «Мир» карталарымен қолдау перспективасын жеке атап өтуге болады.

4. Ашық платформалар. Біздің әлем өзгеруде, жеделдетілуде және сыртқы сатушылар бұл өзгерістерге уақыт жоқ; тым көп қажеттіліктер, тым жоғары қарқын. Ақылға қонымды жол – банктерге негізгі және негізгі функционалдығы бар ашық платформаларды ұсыну. Банк өз бетінше дұрыс өзгерістер енгізеді, платформаны өз қажеттіліктеріне бейімдейді.

5. Жасанды интеллект жүйелері. Қазіргі уақытта банктердің байланыс орталықтарында қарапайым мәселелерді шешуге көмектесу үшін сөйлеу технологиялары мен жасанды интеллекттің қарапайым түрлерін қолдана отырып, робот-кеңесшілер қолданылады. Инвестицияларды автоматты түрде басқару үшін рободвайзерлер қолданылады. Бұл ретте, өте перспективалы технологиялар өздігінен оқуға қабілетті және деректердің үлкен ауқымдарын өңдеу негізінде күрделі шешімдер қабылдауға көмектесетін жасанды интеллект жүйелері болып табылады.

6. Банк клиенттері үшін сәйкестендіру мен аутентификациялаудың бірыңғай жүйесін (АСИА) енгізу, ХҚЕС бойынша есептілік үшін XBRL пайдалануға көшу, көп факторлы авторизациялау үшін биометриялық деректерді (саусақ іздерін, дауысты, көздің мөлдір қабығын және т.б.) қолдану.

7. Мобильді және интернет-банктерді дамыту. Банктердің мобильді қосымшалары мен интернет-банктер үнемі өз мүмкіндіктерін кеңейтеді, ыңғайлы және озық болады. Алайда, сонымен бірге клиенттердің қауіпкерлерінің саны да артып келеді. Бұл өз кезегінде осы қаржы өнімдерінің даму парадигмасын өзгертеді.

8. Big Data-бұл сан түрлі форматтағы ақпараттың үлкен көлемін өңдеуге мүмкіндік беретін технологиялар. Инновация әлеуетті тұтынушылар туралы ақпарат жинауға және оның артықшылықтары мен ерекшеліктеріне сүйене отырып, ең тартымды ұсынысты қалыптастыруға мүмкіндік береді. McKinsey зерттеу нәтижелері бойынша Big Data 25% қаржы индустриясына, атап айтқанда кредиттік ұйымдар мен сақтандыру компанияларына тиесілі. Технология банктердің 75%-ына жаңа клиенттерді тартуға, барлық ұсыныстарды жекелендіруге, олардың адалдығын сақтауға мүмкіндік береді.

9. Блокчейн. Бұл жүйеге қатысушылардың барлық транзакциялары туралы ақпаратты «блокчейн» түрінде сақтайтын таратылған мәліметтер базасы. Бұл технологияның дәстүрлі банктік транзакциялардан басты артықшылығы – делдалдардың болмауы, өйткені блокчейннің орталық органы жоқ, ал операцияларды қатысушылардың өздері тексереді. Блокчейннің мүмкіндіктерін бүкіл әлемдегі банктер бағалады, өйткені бұл технология әр клиентті анықтауға және алаяқтық пен ақшаны ұрлауға жол бермеуге көмектеседі. Сондықтан банк саласында осы технологияны дамытуға енгізілген қаражат көлемі қазірдің өзінде 850 млн долларға жетті (2018 жылдың соңындағы деректер). Қаржы саласына енгізілген Blockchain технологиясы революциялық өзгерістер әкеледі. Көптеген ғалымдар мен қаржылық сарапшылар банктің рөлі мен оның делдал ретіндегі функциясының толық өзгеруі туралы айтады [4].

Соңғы бірнеше жылда нарыққа банк саласын түбегейлі өзгерткен көптеген инновациялар енгізілді. Ресей нарығында бұлтты технологиялар басты рөлдердің бірін ала бастады, оны ірі ұйымдар ғана емес, сонымен қатар шағын және орта бизнес те байыпты зерттей бастады. 10 Банктер заманауи цифрлық инновацияларды енгізудің негізгі артықшылықтары келесідей: кез-келген мерзімді, күнделікті міндеттерді орындау шығындарын азайту; банк өнімдері мен қызметтерін саралау; клиенттерді ұстап қалу тиімділігін арттыру; жаңа банк өнімдерін енгізуден қосымша кіріс, сондай-ақ бұрыннан барларын жақсарту жолдары болады. Қазіргі уақытта коронавирус пандемиясы кезеңінде Қазақстанның қаржы секторының дамуына мынадай мегатрендер әсер етуде. Біріншіден, Бұл бизнес тиімділігін арттыру мақсатында дәстүрлі бизнес-модель бар қаржы ұйымдарында жаңа технологияларды белсенді қолдану. Екіншіден, бұл онлайн-сервистерді артық көретін қаржылық қызметтерді тұтынушылардың жаңа буынын қалыптастыру. Үшіншіден, бұл дәстүрлі ойыншылардың (disruptive business models) нарық үлесін өсіру және технологиялық компаниялардың (Fintech, BigTech) қаржылық қызметтер нарығына шығу мақсатында жаңа технологияларды қолдану есебінен бизнесмодельді трансформациялау.

Блокчейн-көптеген сарапшылардың пікірінше, болашақта қаржы саласын айтарлықтай өзгертетін перспективалы технология. Оны дамытуға банк саласы мен мемлекеттік құрылымдардың көптеген ұйымдары, қатысушылары белсенді қатысады. Блокчейн технологиясы бойынша барлық операциялар: транзакциялар, мәмілелер туралы ақпарат, меншік құқығы және басқа да деректер туралы ақпарат ерекше сақталатын мәліметтер базасының түрін түсіну әдетке айналған. Бұл технологияның қаржылық операциялардың дәстүрлі әдістеріне қарағанда келесі артықшылықтары бар:

- блокчейн базасында әртүрлі қаржы құралдары құрылуы мүмкін, олар: криптовалюталар, ұлттық цифрлық валюталар, сондай-ақ операциялар мен мәмілелер бойынша деректер жиынтығы;

- технологияның ерекшелігі барлық алдыңғы иелер туралы ақпарат алу мүмкіндігі болып табылады, бұл қаржы нарығындағы операцияларды жүргізудің ашықтығын арттырады;

- операциялардың жоғары жылдамдығы. Мысалы, классикалық нұсқада муниципалды облигацияларды шығару кезінде көптеген делдалдарды тарту қажет, заңгерлер, сақтандырушылар, банкирлер.

Жақын арада блокчейн барлық бей-жай процестерді оңтайландырып қана қоймай, қаржы саласына қарапайымдылық, ашықтық пен тиімділік әкелетін цифрлық қоғамдарының негізгі құралдарының бірі болуы тиіс.

Болашақта Blockchain технологиясы қаржылық қызметтер саласынан басқа көптеген әлеуетті қосымшаларға ие және мемлекеттік және муниципалды басқару, денсаулық сақтау, өндіріс, жеткізілім тізбегін басқару, мазмұнды тарату, аутентификация және т.б. сияқты салаларда қолданылады. 1-ші кестеде Blockchain технологиясын қолданудың қаржылық емес және қаржылық емес бағыттары және оны нақты жүзеге асыру көрсетілген.

Кесте 1

Blockchain технологиясын қолдану бағыттары*

Нарықтық қаржы саласында	Қаржы саласында емес
Деректер қоймасы: Storj, pir Nova	Аутентификация мен авторизация: TheRealMcCoy, Degree of Trust, Everpass, BlockVerify
Сауданы платформалау: Equity Bits, Spritzle, Coins-e, DxMarkets, MUNA, KRAKEN, Bitshares	Жүйелік инфрақұрылым мен API
Бірігіп пайдалану : LaZooz	Блокчейн lot: Filament, Chimera, ePlug
Аудысымдар 2P2: Btcjam, Codius, Bitbond, BitnPlay, DeBuNe	Қосымшаны дайындау: Assembly Қозғалмайтын мүлік: Factom
Ақша ауыстыру және айырбастау: Coinbase, BitPesa, Ripple, Stellar, Kraken, Fundrs.org, MeXBT, Cryptosigma	Бағалы тастар тастар: BitShares, RealAssetCo. Смарт-контрактылар: Otonomos, Mirror, Symbiont Сандық сәйкестік: ShoCard, UniqulD Тағы басқасы Augur, FollowMyVOTE, Bithealth

* Дерек көзі [5] әдебиет негізінде автормен құрастырылған

Блокчейн қаржы жүйесінің көптеген кемшіліктерін жоюға көмектеседі.

Шотландия корольдік Банкі Ripple хаттамасының тәжірибелік бағдарламасын іске қоспақшы. Hemic Fidor Bank клиенттерге бірнеше валютада арзан бағамен ақша аудару қызметін ұсыну үшін Ripple Labs серіктестігін құрды. Қазақстанда Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі жаңа технологиялық жоба – Invest Online жүйесі шеңберінде блокчейн технологиясын іс жүзінде қолдануды жүзеге асырды. Жүйе азаматарға құнды қағаздарға, соның ішінде мобилді қосымша арқылы инвестициялауға мүмкіндік береді. Блокчейн бағалы қағаздармен операцияларды есепке алу және олар бойынша меншік құқығын растау үшін қолданылады [5].

Зерттеуді қорытындылай келе ең дамушы қаржылық технологиялар мыналар болып табылады:

- Big Data және деректерді талдау; мобилді технологиялар;
- жасанды интеллект;
- роботтандыру;
- биометрия;
- блокчейн технологиясы.

Сандық технологияларды қолдану банктердің, мемлекет пен клиенттердің өзара іс-қимыл жасау мүмкіндігін оңтайландырады. Ол банк қызметтерін көрсетудің жаңа әдістерін кеңінен енгізуді қамтиды. Банк практикасындағы бұл өзгерістер клиенттерге банктік қызмет көрсетуді жетілдіруге және цифрлық технологияларды пайдалана отырып, көрсетілетін төлем қызметтері нарығын одан әрі дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға бағытталған.

Әдебиеттер

1. Kalmykova E. Y., Ryabova A. V. The Influence of Information Technologies on Financial Market // Advances in Computer Science Research. – 2016. – Vol. 51. – P. 388-392
2. Цифровые дивиденды. Всемирный банк. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/wdr2020> (дата обращения: 16.12.2020).
3. Selvam M., Kalyanasundaram P. IT Enabled Services and ICT Industry: Growth&Determinants. Global IT. [Электронный ресурс]. URL: http://www.globalbizresearch.org/Chennai_Symposium/conference/pdf/C549.pdf (дата обращения: 23.11.2018).
4. Shukla R. Banking digitalization, revolution, a way forward. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.happiestminds.com/wpcontent/uploads/2016/11/Banking-Digitalization-Revolution-A-way-forward.pdf> (дата обращения 01.11.2018).
5. Жанбозова А.Б Развитие электронной коммерции в условиях пандемии: вызовы для мира и Казахстана. Сборник трудов международной научно-практической конференции «Современные тенденции и перспективы развития национальных экономик в условиях вызовов мировой пандемии», г. Нурсултан 2020.

Киякова Б.
студентка 2 курса специальности «Финансы»
Научный руководитель:
к.э.н., преподаватель, **Тойжигитова Ж.А.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ФИНАНСОВЫЕ КРИЗИСЫ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА МЕЖДУНАРОДНЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Аннотация. В статье рассмотрены основные аспекты понятия «финансовые кризисы». Дано описание основным типам мировых экономических кризисов и их основных особенностей. Также рассмотрены последние исторические примеры типов кризисов. Особое внимание уделено кризисам последних лет, таким как пандемия коронавируса и политическая ситуация. Обоснованы влияния данных кризисов на отечественную экономику.

В последние годы экономические и финансовые связи крупнейших экономик стали взаимосвязанными, и вопросы влияние глобального финансового кризиса на межрыночные связи стало более актуальным. Кризис – это своеобразное обострение противоречий в социально-экономической системе (организации), угрожающее ее жизнеспособному упорству в окружающей среде. Причины кризиса могут быть разными. Они подразделяются на объективные причины, обусловленные потребностями обновления и реструктуризации, и субъективные, а также естественные причины, подразумевающие ошибки и упущения в управлении. Экономические кризисы отражают острые противоречия в экономике страны или в экономическом положении отдельного предприятия, фирмы. Это кризисы производства и продаж товаров, взаимоотношений агентов экономики, кризисы неоплаченных платежей, кризисы конкурентных преимуществ и банкротства и другие [1].

По своей природе мировые экономические кризисы подразделяются на три типа: структурные, циклические и событийные (таблица 1).

Таблица 1

Типы экономических кризисов

Параметры	Структурный	Циклический	Событийный
Причина	Падение одной или нескольких отраслей: нефтяной, банковской, строительной и др.	Завершение экономического цикла сопровождается ростом основных ставок и инфляцией.	Непредвиденные обстоятельства: война, техногенная катастрофа, вирусная пандемия и др.
Средняя продолжительность падения	3,5 года	2,5 года	9 месяцев
Время от начала кризиса до полного восстановления экономики	10 лет	4 года	15 месяцев
Глубина падения (на фондовом рынке)	60%	30%	29%
Последний исторический пример	Кризис 2008 года (начался с ипотечного кредитования в США)	Рецессия 2000 г., кризис 2008 г.	Пандемия коронавируса 2020 г.

Влияние кризисов на международные финансы мы можем рассмотреть на примере последних кризисных ситуаций на Казахстан. Пандемия коронавируса в 2020 году, безусловно, войдет в историю как одно из важнейших событий XXI века. Пандемия COVID-19 вызвала массовый спад, не похожий на предыдущие кризисы.

После коронавируса экономику России ждал новый удар-падение цен на нефть. Если в начале года «черное золото» продавалось выше 65 долларов за баррель, то в марте цена марки Brent превысила 30 долларов. Ситуация осложнилась тем, что многие рынки не оправались от предыдущего кризиса. Если в 2007 году рост ВВП в развивающихся странах составил 8,6%, то в 2019 году – только 4,8%. Именно поэтому кризис стал серьезным испытанием для большинства развивающихся экономик, в том числе и для Казахстана [2].

В условиях неопределенности из-за высокой скорости распространения Covid-19 в качестве основных мер по предотвращению распространения covid-19 страны приняли меры по изоляции регионов со вспышкой вируса. Эти меры осуществлялись с различной степенью радикальности: от ограничений на международные перемещения, приостановления работы общественных учреждений и общественного транспорта до полного закрытия транспортного сообщения, введения режима чрезвычайного положения. Такие меры позволили изолировать здоровое население от вирусоносителей, поставить их на карантин и обеспечить необходимой медицинской помощью, а также организовали мероприятия по обеззараживанию общественных пространств. Однако данная ситуация повлияла на финансы стран, особенности на развитие малого и среднего бизнеса, так как большинство предприятий во всех странах приостановили свою деятельность.

Рецессия 2020 года в мировой экономике был уникальный пример кризиса. Несмотря на большую глубину падения рынков, процесс остался полностью управляемым. Государства оказывают беспрецедентную поддержку населению и предприятиям, поэтому в 2021 году можно было преодолеть последствия кризиса [3].

Также мы можем привести пример влияния на международные финансы нынешнюю ситуацию политической напряженности и кризиса в России. Поскольку основной экспортной продукцией экономики Казахстана является сырье, замедление развития мировой экономики ограничивает потребление сырья, более того, санкции, применяемые к России, могут привести к увеличению экономических издержек, если они связаны с сырьем.

Результаты возможной валютной «войны» между США и Россией могут негативно отразиться на национальной валюте Казахстана. Так как золотые запасы Казахстана тесно связаны со всеми сторонами, имеющими вероятность участия в валютном конфликте, так как торговля сырьем на мировом рынке осуществляется в долларах США. То есть доход государству поступает в долларах США. Известно также, что часть нашего золотого запаса хранится в Европе. А Россия на сегодняшний день является крупнейшим экономическим партнером Казахстана. Падение рубля, безусловно, будет способствовать удешевлению тенге с целью сохранения конкурентоспособности национального производства. Так, мы очевидно влияем данной кризисной ситуации России на экономику соседних стран.

В настоящее время благосостояние любого государства зависит не столько от внутренней организованности, сколько от характера и степени интенсивности его связей с другими субъектами. Решение внешнеэкономических и внешнеполитических проблем приобретает первостепенное значение. Мировой опыт показывает, что обогащение субъектов происходит только посредством их интеграции друг с другом и с мировым хозяйством в целом.

Литература

1. Мировой политический процесс: учебное пособие / Т.Н. Зозуля, Д.Н. Айтжанова. – Алматы: Эверо, 2018. – 172 с.
2. Омелянович Л.А. Финансовый менеджмент: учебное пособие – Донецк: ДонНУЭТ имени Туган-Барановского, 2021. – 365 с. – ISBN 978-620-3-93103-7. – Текст: электронный // Лань: электронно-библиотечная система. – URL: <https://e.lanbook.com/book/202700> (дата обращения: 08.04.2022).
3. Агайдаров А., Изворски И. Экономическое обновление Казахстана: Преодоление кризиса. Экономический доклад по Казахстану, 2020.

Михалюк Р.

студент 4 курса специальности «Финансы и кредит»

Научный руководитель:

*м.э.н., **Нарушевич Г.Г.***

Гродненский Государственный университет

имени Янки Купалы, г.Гродно, Беларусь

АНАЛИЗ ИСПОЛНЕНИЯ БЮДЖЕТА ГРОДНЕНСКОЙ ОБЛАСТИ ПО РАСХОДАМ ЧЕРЕЗ ОРГАНЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО КАЗНАЧЕЙСТВА ЗА 2019-2021 ГГ.

Проанализировано состояние казначейского исполнения бюджета в Гродненской области Республике Беларусь в период с 2019 по 2021 года. Проведен анализ и на основе его состояния дана оценка деятельности казначейства.

В условиях современного этапа бюджетной политики необходимость в исполнении бюджета на более высоком качественном уровне актуализирует задачи совершенствования инструментальной базы, уточнения методических подходов и выработки практических рекомендаций по организации указанного процесса. Казначейское исполнение бюджета определено как законодательно регламентированный процесс исполнения бюджета, основанный на применении казначейских принципов и использовании технологий его участниками для достижения целей, задач и направлений финансовой политики

От действенности управления расходами во многом зависит оборачиваемость финансовых ресурсов, своевременное и рациональное финансирование государственных программ, обеспечение функций государства. Внедрение системы казначейства позволило осуществлять контроль за целевым использованием бюджетных средств, обеспечило концентрацию финансовых ресурсов на едином казначейском счете и эффективность управления бюджетными средствами. Функционирование системы казначейства выявило ряд новых проблем, среди которых можно выделить повышение эффективности управления расходами государственных средств.

В настоящее время бюджетная система Республики Беларусь основывается на принципах единства, самостоятельности всех бюджетов, их полноты, реальности и гласности. Все принципы построения бюджетной системы взаимосвязаны и дополняют друг друга, они нашли свое правовое отражение в Бюджетном кодексе республики и других законодательных актах.

Бюджетная система Республики Беларусь – регулируемая законодательством совокупность республиканского бюджета и местных бюджетов Республики Беларусь, основанная на экономических отношениях и государственном устройстве Республики Беларусь. [1]

Региональные финансы означают следующее:

В первую очередь, это региональные бюджеты административно-территориальных единиц. Во-вторых, это финансы субъектов хозяйствования, которые используются для удовлетворения региональных потребностей.

Структура консолидированного бюджета Гродненской области представлена на рисунке 1.1.

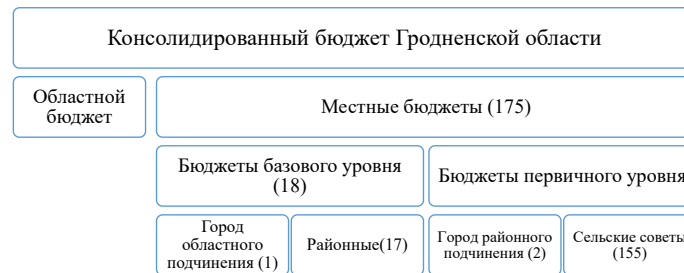

Рисунок 1.1. Структура консолидированного бюджета Гродненской области*

* Разработка на основании [2]

Расходы государственного бюджета представляют собой процесс выделения и использования финансовых ресурсов, аккумулированных в бюджетах всех уровней бюджетной системы.

Структура расходов государственного бюджета, их содержание формируются под воздействием множества факторов, важнейшими из которых выступают уровень развития производительных сил и производственных отношений, конкретная экономическая и социальная ситуация. Общим для расходов бюджетов всех стран является их главное назначение – обеспечение выполнения государством внутренних и внешних функций.

В настоящее время основными направлениями финансирования расходов бюджета Гродненской области являются:

- Образование;
- Здравоохранение;
- Общегосударственная деятельность;
- Физическая культура, спорт, культура и средства массовой информации;
- Социальная политика;
- Национальная экономика;
- Жилищно-коммунальное хозяйство.

Финансирование общегосударственной деятельности – это расходы на обеспечение функционирования органов местного управления и самоуправления области, содержание государственных архивов, водолазно-спасательной службы ОСВОД, обслуживание долга органов местного управления и самоуправления, резервные фонды, включая фонд финансирования расходов, связанных со стихийными бедствиями, авариями и катастрофами, трансферты, передаваемые в республиканский бюджет, а также иные общегосударственные вопросы. [1]

Важным направлением бюджетного анализа является анализ структуры расходов бюджетов и определение уровня их устойчивости. Результаты такого анализа представляются важными для региональных и местных органов власти, постольку дают информацию о состоянии их финансовой базы, тенденциях ее формирования. Объем направляемых данным отраслям бюджетных ресурсов на много увеличился за последние годы. Функциональная структура бюджета Гродненской области на 2021г. более наглядно представляется показателями на рисунке 1.2.

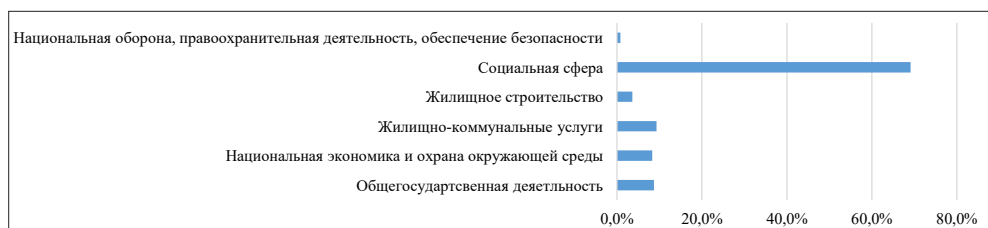

Рисунок 1.2. Функциональная структура расходов бюджета Гродненской области на 2021 г.*

* Разработка на основании [5]

Одной из самых важных и главных частей системы государственных финансов и одним из эффективных инструментов решения региональных проблем считаются финансы региона. Их рациональное и целенаправленное распределение оказывает на развитие конкретного региона положительное воздействие. Финансовые потоки региона обеспечивают финансирование различных мероприятий, которые связаны с коммунально-бытовым и социально-культурным обслуживанием населения определенной территории.

Местные бюджеты считаются финансовой базой функционирования местных органов власти, которые выполняют ряд задач, связанных с развитием регионов. Рассмотрим структуру расходов бюджетов Гродненской области Республики Беларусь в 2019-2021 годах на основании данных таблицы 1.1.

Таблица 1.1

Анализ функциональной структуры расходов Гродненской области за 2019-2021 гг., млн руб.*

	2019 г.	2020 г.	2021 г.	Темп роста 2021 к 2019, %
Расходы (Функциональная Классификация)	1 991,33	2 196,28	2 530,42	127,1
ОБЩЕГОСУДАРСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ	133,72	133,45	142,40	106,5
СОЦИАЛЬНАЯ СФЕРА, в том числе:	1300,53	1 486,78	1 711,20	131,6
- Образование	635,04	676,49	745,12	117,3
- Здравоохранение	471,58	592,31	710,94	150,8
- Социальная политика	103,07	123,27	152,37	147,8
- Физическая культура, спорт, культура и средства массовой информации	90,83	94,70	102,77	113,1
МЕСТНОЕ ХОЗЯЙСТВО, в том числе	271,02	271,06	303,79	112,1
- Жилищно-коммунальные услуги	203,40	197,74	227,21	111,7
КАПИТАЛЬНОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО	130,73	144,20	162,56	124,3
СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО	129,67	106,26	151,53	116,8
Прочие расходы	25,65	54,49	58,94	229,8

* Собственная разработка на основании [3,4,5]

Расходы бюджета Гродненской области в 2021 году профинансированы в объеме 2 530,42 млн. рублей или 127,1% к уровню 2019 года. В отраслевой структуре расходов наибольший удельный вес занимают расходы на национальную экономику, образование и социальную политику. Социальная сфера – 67% всех расходов или 1 711,2 млн. рублей. Из которых 5,1% занимает социальное обеспечение населения, куда включены социальные трансферты населению (материнский капитал, пособия, доплаты к пенсиям, иные социальные выплаты, стипендии). Необходимо отметить, что расходы на социальную политику увеличились с 2019 года на 47,8% в 2021 году.

Расходы на образование занимают большую долю в общей сумме расходов (29,4%), и имеют тенденцию к росту, однако удельный вес в структуре расходов значительно снизился с 31,8% до 29,4% к 2021 году.

Особенно стоит отметить положительную тенденцию расходов на здравоохранение, как в абсолютном размере, так и удельный вес увеличился с 23% в 2019 году до 28% в 2021-м. что не может не сказаться на качестве оказываемых услуг. Результат обусловлен пандемией COVID-19, начавшейся в 2020 году, что, в свою очередь, потребовало вложения дополнительных финансовых ресурсов бюджета в медицину.

В итоге, 67,6% средств направлено на выполнение в полном объеме социальных обязательств.

Особую важность для корректного анализа исполнения бюджета субъектов РБ представляет анализ в финансовой части поддержки региональных и местных бюджетов в целом и динамики их показателей. Данное направление позволяет выявить степень зависимости местных бюджетов от вышестоящего уровня, что может являться индикатором их способности проводить эффективную социально-экономическую политику.

Бюджетная политика Гродненской области в 2021 году направлена на решение таких задач как:

- обеспечение сбалансированности областного и местных бюджетов в пределах имеющихся доходов и источников финансирования дефицита (профицита) бюджета;
- усиление социальной ориентированности расходов, в том числе за счет реализации мер, направленных на повышение качества жизни населения, благосостояния работников бюджетной сферы;
- обеспечение соотношения заработной платы в бюджетной сфере к заработной плате по экономике в целом не ниже 80 процентов;
- концентрация бюджетных средств на приоритетных направлениях социально-экономического развития региона;
- своевременное и полное исполнение долговых обязательств органов местного управления и самоуправления.

Также, в 2021 году, как и в предыдущие годы, сохранена социальная направленность бюджета. Первоочередные расходы составили 73,2% процентов расходов бюджета области (1 852,32 млн рублей). Это расходы на выплату заработной платы и взносов (отчислений) на социальное страхование, оплату лекарственных средств и изделий медицинского назначения, продуктов питания и коммунальных услуг, субсидирование жилищно-коммунальных и транспортных услуг, оказываемых населению, а также субсидии организациям, реализующим твердое топливо, топливные брикеты, дрова для населения по фиксированным розничным ценам, выплату трансфертов населению и обслуживание долга органов местного управления и самоуправления области.

Рассмотрим составляющие экономической классификации расходов бюджета Гродненской области. Данная классификация исполнения бюджета представлена в таблице 1.2.

Таблица 1.2

**Экономическая классификация расходов бюджета
Гродненской области в период с 2019-2021 гг., млн руб.***

	2019 г.	2020 г.	2021 г.	Темп роста 2021/2019 гг.
ИТОГО	1 904,14	2 196,28	2 530,42	132,9 %
Первоочередные расходы	1 540,89	1 706,31	1 852,37	120,2%
Заработная плата с взносами на социальное страхование	959,63	1 136,69	1 294,74	134,9 %
Лекарственные средства и изделия медицинского назначения	46,42	63,79	79,28	170,7 %
Продукты питания	58,69	48,69	61,67	105,1 %
Оплата услуг связи	2,72	3,30	3,89	143,0 %
Оплата коммунальных услуг	118,19	123,34	150,32	127,4 %
Обслуживание долга органов местного управления и самоуправления	34,82	22,92	17,21	(49,4) %
Субсидии	245,69	226,53	293,27	119,4 %
Трансферты населению	74,73	81,05	94,15	125,9 %
Капитальные расходы	153,43	279,56	256,6	167,2 %
Другие расходы	209,82	210,41	421,44	200,8 %

* Собственная разработка на основании [3,4,5]

Согласно таблице 1.2 в 2021 г. сумма первоочередных расходов увеличилась на 22,9 % по сравнению с 2019 г., что составило в денежном выражении 312,52 млн руб.

Таким образом, на основе самых значительных изменений данных таблицы можно делать следующие наблюдения:

- Увеличение показателя «Заработная плата с взносами на социальное страхование» на 34,9%, что составило 335,11 млн руб в 2021 году. Данный результат был достигнут в связи с применением определенных мер, обусловленные необходимостью минимизации негативных явлений эпидемиологической ситуации, вызванной инфекцией COVID-19.

Помимо этого, выплачивались дополнительные ежемесячные надбавки работникам здравоохранения, работающим в условиях, связанных с инфекциями. Продолжались введение режима работы вахтовым методом и выплата дополнительных надбавок для работников отдельных государственных учреждений, оказывающих социальные услуги. Также рост объясняется повышением обязательных страховых взносов в государственный внебюджетный фонд социальной защиты населения Республики Беларусь;

В итоге общая сумма к 2021 году увеличилась на 34,9% по сравнению с 2019 и составила 1294,74 млн руб.

- Увеличение показателя «Лекарственные средства и изделия медицинского назначения» на 70,7%, что составило в эквиваленте 32,86 млн руб. Такой результат обусловлен пандемией COVID-19, начавшейся в 2020 году, что, в свою очередь, потребовало вложения дополнительных финансовых ресурсов бюджета в медицину;

- Значительно снижение показателя «Обслуживания долга органов местного управления и самоуправления» на 49,4%, что составило в эквиваленте 17,61 млн руб. Это объясняется снижением общей суммы заимствований, принятых местными бюджетами Гродненской области.

Динамику элементов экономической классификации более наглядно можно рассмотреть на рисунке 1.3.

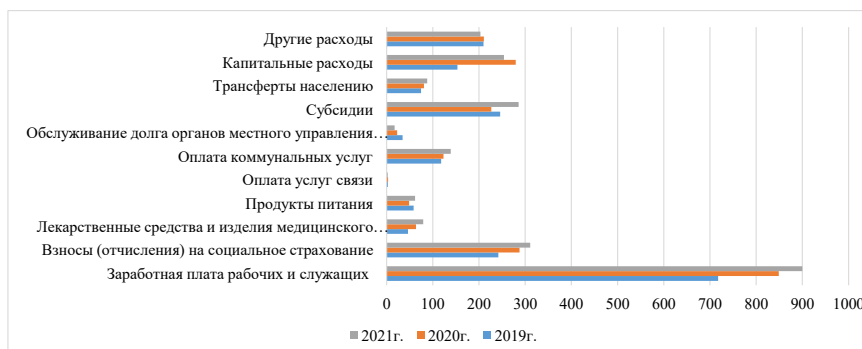

Рисунок 1.3. Динамика структуры экономической классификации за 2019-2021 гг.*

* Собственная разработка на основании таблицы 2.3

Важным аспектом бюджетного анализа выступает устойчивость региональных и местных бюджетов. Такого рода анализ может быть достигнут при использовании коэффициентов – показателей состояния бюджетов, рассчитанных как отношения абсолютных бюджетных показателей друг к другу. [32]

Для оценки устойчивости бюджета воспользуемся коэффициентом чистой финансовой независимости ($K_{\text{чфн}}$). Данный показатель характеризует зависимость местного бюджета от республиканского. Чем выше централизация бюджетной системы по доходам, тем меньше коэффициент ($K_{\text{чфн}}$). Чем больше децентрализация и эффективнее деятельность территориальных органов власти по источникам доходов, тем больше коэффициент. [32]

Такой показатель рассчитывается как соотношение исполненных бюджетных средств по доходам ко всем финансовым ресурсам бюджета. Формула показателя выглядит следующим образом:

$$K_{\text{чфн}} = \frac{\text{ИСД}}{\text{ВД}} \quad (1.1)$$

где, ИСД – исполненные собственные доходы, ВД – доходов всего.

Рассмотрим основные показатели бюджета Гродненской области за 2019-2021 гг. (таблица 2.4.).

Таблица 1.3

Показатели исполнения бюджета по доходам Гродненской области за 2019-2021гг, млн руб.*

Показатель	2019	2020	2021	Темп роста, 2021/2019, %
Всего доходов (исполнено)	2 044,83	2 225,15	2 674,01	130,7
Собственные доходы (исполнено)	1 448,95	1 528,35	1 821,29	125,6

* Разработка на основании [3,4,5]

Проведем анализ расчетов индивидуального бюджетного коэффициента для бюджета Гродненской области. (таблица 2.5.)

Таблица 1.4

Расчет коэффициента чистой финансовой независимости Гродненской области в период с 2019-2021 гг.*

Коэффициент	2019	2020	2021
Чистая финансовая независимость	0,70	0,68	0,68

* Собственная разработка на основании таблицы 2.4

Коэффициент чистой финансовой независимости местных бюджетов за 2021 год равен 0,68, т.е. общая сумма доходов бюджета Гродненской области на 68% состоит из налоговых и неналоговых доходов. При этом 90,5% составляют налоговые доходы. Соответственно, оставшиеся 9,5% приходится на неналоговую часть, сборы и безвозмездные поступления. Проанализировав данную часть доходной базы, можно сделать следующие выводы:

- исполнение бюджета по налоговым доходам стабильно, в 2019-2021 годы наблюдается небольшое превышение исполнения по сравнению с плановыми показателями на 1-3%, что говорит о стабильной налоговой базе и достаточно высоком качестве планирования.

- за рассматриваемый период наблюдается ежегодное повышение налоговых поступлений с 2019 по 2021 гг. на 8,5-10% ежегодно.

Проведем анализ коэффициента покрытия первоочередных расходов бюджета собственными доходами ($K_{\text{прд}}$). Коэффициент покрытия расходов местного бюджета характеризует степень покрытия суммы первоочередных расходов органов власти собственными доходами местного бюджета.

Согласно Методики анализа финансового состояния бюджета нормативное значение – больше или равно 1.

Коэффициент покрытия первоочередных расходов бюджета собственными доходами рассчитывается как:

$$K_{\text{прд}} = \frac{Д}{ПР} \geq 1, \quad (1.2)$$

где, Д – общая сумма собственных доходов, ПР – сумма первоочередных расходов.

Рассмотрим результативные показатели коэффициента покрытия первоочередных расходов бюджета собственными доходами ($K_{\text{прд}}$). (таблица 2.6.)

Таблица 1.5

Показатели коэффициента покрытия первоочередных расходов бюджета собственными доходами ($K_{\text{прд}}$) за 2019-2021 гг.*

Показатель	2019	2020	2021	Темп роста, 2021/2019, %
$K_{\text{прд}}$	0,94	0,89	0,98	104,2

* Собственная разработка на основании таблицы 2.4

Как видно из таблицы 2.6., доходы бюджета в 2019 году не превысили сумму первоочередных расходов на 6%. В 2021 году расходы оказались меньше доходов на 2%.

Коэффициент покрытия первоочередных расходов бюджета собственными доходами ($K_{\text{прд}}$) за 2021 год равен 0,98, т.е. общая сумма доходов бюджета Гродненской области меньше первоочередных расходов на 2%. Проанализировав данную часть доходной базы, можно сделать следующие выводы о том, что риск возникновения проблемы финансового обеспечения первоочередных расходов собственными доходами совершенно незначителен.

В то же время, учитывая текущие реалии и санкционную политику, можно говорить о возникновении рисков, связанных с неисполнением бюджетных обязательств. К примеру, одним из факторов таких рисков может послужить отключение трех банков от платежной банковской системы SWIFT, а именно: Белагропромбанк, Банк «Дабрабыт» и Банк развития Республики Беларусь. Помимо этого, в санкции против ЦБ Беларуси включены запрет на транзакции с этим банком и запрет на финансирование торговли и инвестиций в Беларусь. Это может привести к снижению экспортного потенциала страны, что, в свою очередь, повлечет уменьшение уплаты налоговых выплат в бюджет, которые являются основой его доходной части.

В то же время решение существующих проблем может быть найдено при совместном объединении усилий всех государственных органов и осуществлении стабилизационных мероприятий во всех сферах государственного управления (постоянный анализ экономической ситуации, проведение взвешенной фискальной и инвестиционной политики, организация системы контроля и управления процессом внутреннего и внешнего заимствования).

По итогу исследования, можно сделать следующие выводы:

1. На сегодняшний день Управление государственного казначейства по Гродненской области играет важную роль в обеспечении исполнения, республиканского и местных бюджетов, государственных целевых бюджетных и внебюджетных фондов. Также оно находится на такой стадии развития, когда в основном завершено формирование вертикальной организационной структуры исходя из требований законодательных и нормативных документов, в соответствии с которыми для него был определен ряд основных целей и задач.

2. Финансовые органы Гродненской области осуществляют эффективное исполнение бюджета по расходам для выполнения задач, без которых функционирование экономической системы могло бы происходить значительно менее эффективно. Увеличение бюджетных расходов создает новые рабочие места, обеспечивая дополнительные доходы и способствуя экономическому развитию. К тому же, в Гродненской области и Республике Беларусь в целом, необходимо создание условий для повышения эффективности бюджетной системы и перехода на качественно новый уровень финансирования бюджетных расходов.

Литература

1. Бюджетный Кодекс Республики Беларусь 412-З от 16.07.2008 г.
2. Шогенова Ф.А. Совершенствование системы исполнения бюджета: дисс. на соискание ученой степени кандидата экономических наук: 08.00.10 / Ф.А. Шогенова. – Москва, 2014 – 174с.
3. Исполнение бюджета Гродненской области в 2019 году [Электронный ресурс] – 2019 – Режим доступа: <http://test0227.belta.by/uploads/files/1.pdf> - дата доступа: 10.03.2022.
4. Исполнение бюджета Гродненской области в 2020 году [Электронный ресурс] – 2020 – Режим доступа: <http://test0227.belta.by/uploads/files/Bugjet/b-2020.pdf> - дата доступа: 15.03.2022.
5. Исполнение бюджета Гродненской области в 2021 году [Электронный ресурс] – 2021 – Режим доступа: <http://test0227.belta.by/uploads/files/Bugjet/b-2021.pdf> - дата доступа: 20.03.2022.

Мейрим Н.,
студент 3 курса, ОП «Финансы»
Научный руководитель:
к.э.н., доцент, ассоц. профессор **Берстембаева Р.К.**,
«Esil University», г. Нур-Султан

ОБОРОТНЫЕ АКТИВЫ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИСТОЧНИКИ ИХ ФОРМИРОВАНИЯ

Аннотация. Управление оборотными активами составляет одну из самых сложных проблем финансового менеджмента. Его эффективность проявляется в ускорении оборачиваемости оборотного капитала. В статье представлены результаты анализа структуры и динамики текущих активов ТОО «PCM Kazakhstan», оценки показателей оборачиваемости оборотного капитала. По результатам проведенного анализа сформулированы авторские рекомендации.

На каждом промышленном предприятии организация оборотных средств является важным элементом его оперативной финансовой политики.

Финансовое состояние предприятия напрямую зависит от состояния оборотных активов и источников их формирования. Поэтому все предприятия заинтересованы в правильной их организации и рациональном использовании.

При этом на каждом конкретном предприятии источники формирования оборотного капитала различаются. Их состав и структура определяются финансовой политикой.

Основная цель управления оборотным капиталом состоит в ускорении их оборачиваемости и сокращении операционного цикла [1].

Как показали результаты проведённого анализа, у данного предприятия имеются как сильные, так и слабые стороны. В целом деятельность анализируемого предприятия ТОО «PCM Kazakhstan» за 2019-2021 годы оценивается положительно, предприятие является платежеспособным.

Построение рациональной политики управления оборотным капиталом должно быть основано на оценке эффективности его использования. Расчёты представлены в таблице.

Таблица 1

Показатели оборачиваемости оборотного капитала ТОО «PCM Kazakhstan» за 2019-2021 гг.*

Показатель	2019	2020	2021	Отклонение + –	
				2020	2021
Коэффициент оборачиваемости активов, раз	0,33	0,29	0,31	-0,04	0,02
Период оборачиваемости активов, дни	118	121	123	3	6
Коэффициент оборачиваемости оборотных активов, раз	1,17	0,96	1,18	-0,21	0,24
Период оборачиваемости оборотных активов, дни	306	366	303	60	-63
Коэффициент оборачиваемости дебиторской задолженности, раз	3,15	3,60	4,67	0,45	0,96
Период оборачиваемости дебиторской задолженности, дни	115	112	78	-3	-34
Коэффициент оборачиваемости кредиторской задолженности, раз	3,57	3,86	3,11	0,29	-0,75
Период оборачиваемости кредиторской задолженности, дни	102	97	117	-5	10
Коэффициент оборачиваемости собственного капитала	0,96	0,86	0,96	-0,10	0,10
Период оборачиваемости собственного капитала, дни	381	429	382	48	-47

* Составлена по данным финансовой отчетности

Как показали расчёты, динамика показателей неравномерна. Это связано с нестабильной экономической ситуацией. Рост оборачиваемости оборотных активов можно объяснить повышением спроса на продукцию предприятия. Период оборачиваемости оборотных активов в 2020 году вырос, а в 2021 году снизился, что положительно характеризует управление оборотными активами на предприятии.

Как видно из представленных данных, период оборачиваемости кредиторской задолженности выше периода оборачиваемости дебиторской задолженности. Это означает, что анализируемое предприятие получает от дебиторов деньги быстрее, чем само рассчитывается по своим обязательствам. Это выгодно для предприятия, так как позволяет дольше использовать привлеченные средства в обороте и быстрее получать выплаты по долгам от дебиторов.

Оценка времени оборота ресурсов, вложенных в производственные запасы, позволяет предприятию выявить резервы уменьшения потребности в оборотном капитале на основе оптимизации запасов, их синхронизации с технологическим циклом [2].

ТОО «PCM Kazakhstan» характеризуется недостаточной финансовой устойчивостью. Данному предприятию необходимо увеличить собственный капитал и осуществлять более рациональную политику в отношении заёмного капитала. Следует сократить объёмы привлечения банковских кредитов, которые способствует увеличению финансового риска предприятия.

Таблица 2

Динамика текущих активов ТОО «PCM Kazakhstan» за 2019-2021 годы (тыс.тенге)*

№	Наименование показателей	2019	2020	2021	2021 в % к 2019
1	Денежные средства и их эквиваленты	865 412	895 989	925 846	107,0%
2	Краткосрочные финансовые инвестиции	95 012	102 100	105 841	111,4%
3	Краткосрочная дебиторская задолженность	1 541 328	1 642 517	1 452 899	94,3%
4	Запасы	5 419 552	5 989 628	7 410 326	136,7%
5	Прочие краткосрочные активы	45 123	38 945	42 516	94,2%
6	Итого краткосрочных активов	7 966 427	8 669 179	9 937 428	124,7%

* Составлена по данным финансовой отчётности предприятия

Как показали расчёты, текущие (краткосрочные) активы анализируемого предприятия выросли на 24,7%. Это свидетельствует о расширении хозяйственного оборота, ускорении деловой активности предприятия.

При этом наибольший прирост составили товарно-материальные запасы, которые возросли в течение анализируемого периода на 36,7%. Денежные средства выросли в течение анализируемого периода на 7%, краткосрочные финансовые инвестиции – на 11,4%.

Как показали расчёты, основную долю текущих активов анализируемого предприятия составляют производственные запасы. Это стоимость закупаемого сырья, материалов, топлива, тары, комплектующих изделий для производства

станков, винтовых насосов и промышленного оборудования. Это говорит о расширении хозяйственного оборота, увеличении закупок сырья и материалов для производства винтовых насосов, что свидетельствует об увеличении спроса на продукцию предприятия.

Дебиторская задолженность в течение анализируемого периода снизилась с 19,3% в 2019 году до 14,6% в 2021 году. Это тоже свидетельствует о повышении эффективности управления оборотным капиталом. Несмотря на снижение дебиторской задолженности, предприятию следует проводить дальнейшую работу по ускорению её инкассации.

Для этого на основе оперативной финансовой отчётности необходимо провести ранжирование дебиторской задолженности по срокам оплаты. На основе вышеизложенного, можно порекомендовать:

- контролировать состояние расчётов с покупателями;
- анализировать соотношение кредиторской и дебиторской задолженности, не допускать превышения дебиторской задолженности, так как это создаёт угрозу нарушения финансовой устойчивости предприятия, вызывает необходимость поиска новых источников финансирования;
- расширение перечня потребителей во избежание риска неоплаты одним из них.

Для обеспечения необходимого уровня платежеспособности предприятия важное значение имеет синхронизация финансовых потоков на протяжении всего финансового цикла. Нехватка денег даже в коротких промежутках влечёт за собой увеличение затрат и приводит к ухудшению финансового состояния. В то же время излишек свободных денег должен быть использован рационально.

В современных условиях всё сложнее становится прогнозировать факторы внешней среды, что создаёт угрозы деятельности предпринимательских структур. Это повышает необходимость поиска новых форм управления оборотным капиталом, ставит новые задачи [3].

Рисунок 1. Последовательность и содержание управления оборотным капиталом*
* Составлен по источнику [3; 76]

Наши рекомендации по повышению эффективности управления оборотным капиталом на анализируемом предприятии сводятся к следующему:

- увеличение размера собственных средств за счёт создания резервного фонда;
- снижение объёма банковских кредитов, проведение более консервативной политики в отношении заёмных средств;
- оптимизация денежных средств (сокращение);
- разработка стратегии поведения на рынке, диверсификация продукции и услуг, поиск новых рынков сбыта;
- усиление работы с дебиторами, улучшение качества хозяйственных договоров.

Реализация разработанных нами рекомендаций будет способствовать повышению эффективности производства, росту рентабельности и чистого дохода компаний.

Литература

1. Суплатов К., Сизов А. Управление оборотным капиталом // Экономика Центральной Азии. – Том 2, №3 (июль-сентябрь) 2018. – С. 119-126.
2. Нургазина А.М. Управление финансами компаний: учебное пособие. – 170 с. – Алматы, Казак университети. – 2018.
3. Жамбалов Ж.Ч., Головецкий Н.Я. Оборотный капитал на производстве: анализ и эффективное использование // Вестник Евразийской науки, 2019 №2. – С. 76-84.

Мукашева А.
студентка 2 курса специальности «Финансы»
Научный руководитель:
к.э.н., ст. преподаватель **Тойжигитова Ж.А.**
«Esil University», г. Нур-Султан

КОНКУРЕНЦИЯ РЕЗЕРВНЫХ ВАЛЮТ В УСЛОВИЯХ ПОЛИЦЕНТРИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ

Аннотация. Статья посвящена исследованию вопросов конкуренции резервных валют в мировой финансовой системе. Отмечено ключевое значение инструментов денежно-кредитной политики, обеспечивающих предоставление фондирования кредитным организациям, для укрепления конкурентных преимуществ валюты на международном финансовом рынке. Перспектива дальнейшего исследования вопросов конкурентоспособности валют связана с оценкой влияния процессов цифровизации на конкурентные позиции резервных валют в мировой финансовой системе.

Развитие мировой экономики в последнее десятилетие характеризовалось повышением значимости развивающихся стран. Можно утверждать, что экономический рост в развивающихся странах стал одним из важных драйверов развития мировой экономики. Вместе с тем ведущую роль в современной мировой финансовой системе продолжают играть развитые страны. Процессы цифровизации оказывают существенное воздействие на мировую финансовую систему.

В то же время для современной мировой финансовой системы характерны серьезные проблемы, связанные с увеличением долговой нагрузки крупнейших суверенных заемщиков, ростом показателей бюджетного дефицита в развитых странах. Серьезной проблемой, стоящей перед экономиками развитых стран, является дальнейшее усиление противоречий и конфликтов между странами, в частности США и Китаем, способно существенным образом повлиять на состояние мировой финансовой системы.

Валютная конкуренция является сложным и многогранным явлением, при оценке которого важно учитывать значительное число факторов.

К факторам, определяющим конкурентные преимущества валюты, относятся:

- емкость национального финансового рынка и многообразие торгуемых на нем инструментов учитывающих потребности субъектов финансового рынка;
- относительная заинтересованность компаний и банков в привлечении фондирования в рассматриваемой валюте;
- качество проводимой экономической политики, способствующей развитию финансового рынка при обеспечении финансовой стабильности;
- уровень развития национальной платежной системы;
- доля государства или интеграционного объединения в мировой торговле;
- темпы экономического роста в сравнении с другими странами, эмитирующими резервные валюты;
- емкость внутреннего рынка и платежеспособность потребителей [1].

Данные, приведенные в таблице 1, указывают на то, что доллар США остается для небанковских организаций наиболее востребованной иностранной валютой для привлечения кредитных ресурсов на международном финансовом рынке. [2]

Некоторое снижение в процентном отношении доли доллара США в мировых резервах не позволяет сделать вывод о существенном снижении его роли в мировой финансовой системе. На протяжении последних лет наблюдается тенденция к увеличению объема накопленных долларовых резервов в абсолютном выражении (таб. 1). Вместе с тем оценка роли валюты только на основании международных валютных резервов не дает исчерпывающего представления о ее роли на международном финансовом рынке.

Таблица 1

Объемы кредитования небанковских иностранных заемщиков в соответствующих резервных валютах

Год/ Year	США		Еврозона			Япония		
	млрд долл. США/ USD bn	в %	млрд евро/ EUR bn	млрд долл. США/ USD bn	в %	млрд йен/ JPY bn	млрд долл. США/ USD bn	в %
2014	9390	17,88	2310	2804	8,01	46811	391	2,37
2015	9920	18,12	2479	2699	8,36	45339	377	2,28
2016	10449	18,27	2604	2744	8,58	42065	359	2,06
2017	11115	18,61	2897	3475	9,3	44250	393	2,14
2018	11559	18,4	3148	3605	9,89	48679	443	2,31
2019	12113	18,43	3324	3734	10,1	48359	446	2,24
2020	12725	17,43	3445	4227	9,67	48789	473	2,13
2021	13054	17,58	3485	4086	9,7	46436	419	2,04

Показатель величины международных банковских требований характеризует величину активов в соответствующей резервной валюте, имеющих у банков-нерезидентов. Изменение величины валютных резервов, размещенных в соответствующей резервной валюте, позволяет оценить спрос на данную валюту со стороны центральных банков

при формировании ими валютных резервов. Таким образом, предложенный показатель позволяет оценить степень конкурентоспособности резервной валюты на международном финансовом рынке, учитывая спрос на нее со стороны кредитных организаций и центральных банков.

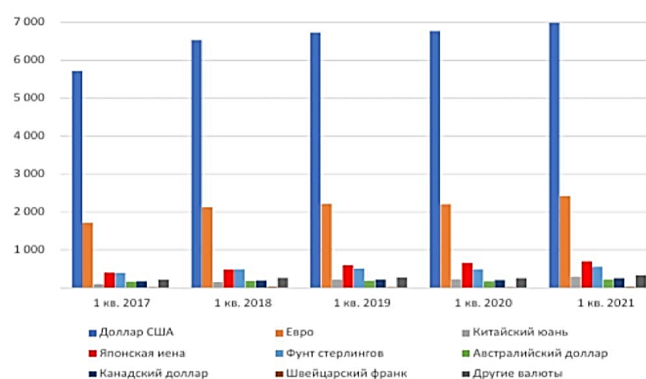

Рисунок 1. Структура международных валютных резервов по отдельным валютам, млрд долл. США

Данные на характеризующие динамику рассчитанного показателя для доллара США, свидетельствуют о сохранении на рассматриваемом периоде за долларом США статуса ключевой валюты на международном финансовом рынке и наличии у доллара США конкурентных преимуществ перед другими резервными валютами.

Представляется целесообразным отдельно рассмотреть данный показатель для доллара США с учетом его ключевой роли для международного финансового рынка 2017-2021гг (рисунок 1). [3]

Для оценки роли резервных валют в мировой финансовой системе предложен показатель, рассчитываемый как сумма валютных резервов, размещенных в соответствующей резервной валюте и международных банковских требований в данной валюте. Мировая финансовая система развивается в направлении валютного полицентризма, проявляющегося в возрастании роли евро, британского фунта, австралийского доллара, канадского доллара и японской иены при одновременном сохранении за долларом США ведущей роли на международном финансовом рынке.

Емкость национального финансового рынка становится все более значимым фактором конкурентоспособности валюты. Значительный спрос на финансовые активы с высоким кредитным качеством обеспечивает спрос на резервные валюты и является важным фактором, объясняющим лидирующие позиции доллара США в мировой финансовой системе. Способность удовлетворить спрос на активы, обладающие желаемыми для инвесторов характеристиками, становится ключевым фактором конкурентоспособности резервной валюты.

Денежно-кредитная политика является важным инструментом, обеспечивающим конкурентоспособность валюты в условиях полицентрического развития мировой финансовой системы. В период корона кризиса денежно-кредитная политика, проводимая центральными банками, эмитирующими резервные валюты, носила проактивный характер и способствовала укреплению позиций данных валют на международном финансовом рынке.

Литература

1. Aizenman J., Cheung Y.-W., Oian X. The Currency Composition of International Reserves, Demand for International Reserves, and Global Safe Assets. NBER Working Paper. 2019;(25934). DOI: 10.3386/w25934
2. Банк международных расчетов (БМР) URL: <https://www.bis.org/statistics/>
3. Международный валютный фонд (МВФ) URL: <https://www.data.imf.org/>

Сагнаев Д.

магистрант 1 курса специальности «Финансы»

Научный руководитель:

д.э.н., профессор, **Таубаев А.А.**
«Esil University», г. Нур-Султан

СУЩНОСТЬ И ЭВОЛЮЦИЯ ПОНЯТИЯ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ

Аннотация. Экономическая нестабильность, существующая в настоящее время в условиях кризиса, неизбежно влияет на бизнес-системы всех уровней, поэтому любая команда менеджеров должна быть готова к принятию оперативных мер по планированию и мониторингу процессов на предприятии. Сфера финансов обычно выделяется как одна из основных на предприятии, поскольку от качества, сроков и объема необходимого финансирования зависит

результат, который должен быть достигнут. Целью данной статьи является научное исследование происхождения и эволюции понятия стабильности, а также исследование методики финансовой стабилизации предприятия для обеспечения долгосрочного и устойчивого развития экономики современной предприятия.

История и эволюция понятия «стабильность». Понятие «стабильность» происходит из латинского языка. В переводе с латинского языка термин *stabilis* означает устойчивость и регулярность.

Большинство глоссариев трактуют термин «стабильность» только через совокупность ряда синонимов, не предлагая никакого определения. Например, Энциклопедия Британника определяет термин «стабильность» как сорт, свойство износа, способность сохранять устойчивость, твердость и упругость, а также степень твердости и способность тела возвращаться в исходное состояние после потери равновесного состояния. [1]

Понятие термина стабильность тесно связана с политикой и стратегическими действиями царских вооруженных сил. В Древнем Риме стабильность объяснялась семейными ценностями. Согласно исследованиям Ричарда Саллера, историка из Чикагского университета, именно история Древнего Рима послужила отправной точкой для формирования основных семейных ценностей как элемента стабильности общества; эти ценности ничуть не потеряли своей актуальности в современных социальных науках. [2]

Таким образом, можно сделать вывод, что стабильность изначально возникла в сфере социальных наук и наук, описывающих общество, что, несомненно, подчеркивает важность исследования данного понятия именно в этой сфере. Позже термин «стабильность» пришел в точные науки, такие как, например, физика. Уже в середине XX века появляются такие понятия, как «автоматическая стабилизация», «идеальная стабилизация», «стабилизационные переменные» и т.д., направленные на достижение одной и той же цели. С этой точки зрения устойчивость системы - это поддержание заданного, постоянного во времени значения одной или нескольких управляемых величин, независимо от каких-либо внешних воздействий.

Финансовая устойчивость в современном экономическом пространстве используется в достаточно широком масштабе: этот термин употребляется на всех уровнях - от отдельного домохозяйства или индивидуального предпринимателя до глобальных мировых финансовых систем и их деятельности. Финансовая устойчивость коммерческой организации законодательно определяется как платежеспособность или способность отвечать по принятым обязательствам в течение длительного периода времени. Финансовая устойчивость - это составляющая общей стабильности предприятия, сбалансированность денежных потоков, наличие ресурсов, позволяющих агентству осуществлять свою деятельность в течение длительного периода времени, включая эффективный контроль собственного и заемного капитала и обеспечение производства продукции [3].

Вышеприведенное утверждение подтверждается и некоторыми работами российских ученых. Так, В.В. Бочаров считает управление собственным и заемным капиталом компании, а также разработку методов оптимизации структуры капитала одной из наиболее сложных проблем, решаемых в процессе управления корпоративными финансами [4]. Впервые эти методы оптимизации структуры капитала были предложены профессором И.А. Бланком в его работах, опубликованных в 1988-2000 годах. Согласно предположению Бланка, оптимальная структура капитала отражает такое соотношение использования собственного и заемного капитала, которое обеспечивает наиболее эффективное соотношение между коэффициентами прибыли собственного и заемного капитала, что непосредственно влияет на прирост стоимости компании. Некоторые авторы различных источников теории финансов довольно часто напрямую связывают понятия «устойчивость» и «платежеспособность». Например, по мнению М. Йенсена, который в 1980-х годах ввел в научный обиход понятие показателя свободного денежного потока, чтобы показать, какие денежные ресурсы потенциально могут быть предоставлены в распоряжение владельцев компаний, можно сделать вывод, что компания может считаться финансово устойчивой при наличии свободного денежного потока, и наоборот. Однако понятие платежеспособности, обозначающее финансовое состояние компании, позволяющее ей выплатить все свои долги в срок, является лишь составной частью финансовой устойчивости компании.

Независимо от профиля деятельности компании, любой компании, работающей в рыночной среде, присущи три типа денежных потоков. Это денежные потоки, полученные от основной деятельности, инвестиционных операций и финансовой деятельности компании. В совокупности все эти потоки характеризуют общую «волну» потоков свободного денежного потока для собственников. М. Йенсен определяет этот поток как показатель FCFE (Free Cash Flows to Equity). Метрика FCFE часто используется аналитиками в попытке определить стоимость компании. Этот метод оценки приобрел популярность как альтернатива модели дисконтирования дивидендов, особенно если компания не выплачивает дивиденды. Хотя FCFE может рассчитать сумму, доступную акционерам, она не обязательно равна сумме, выплаченной акционерам. Аналитики используют FCFE, чтобы определить, оплачиваются ли выплаты дивидендов и выкуп акций за счет свободного денежного потока на собственный капитал или какой-либо другой формы финансирования. Инвесторы хотят видеть дивидендные выплаты и выкуп акций, которые полностью оплачиваются за счет FCFE. Если FCFE меньше, чем выплата дивидендов и затраты на выкуп акций, компания финансирует либо за счет долга, либо за счет существующего капитала, либо за счет выпуска новых ценных бумаг. Существующий капитал включает нераспределенную прибыль, полученную в предыдущие периоды. Это не то, что инвесторы хотят видеть в текущих или перспективных инвестициях, даже если процентные ставки низкие. Некоторые аналитики утверждают, что заимствование для оплаты выкупа акций, когда акции торгуются со скидкой, а ставки исторически низкие, является хорошей инвестицией [5]. Однако это верно только в том случае, если цена акций компании в будущем вырастет.

Если средства компании на выплату дивидендов значительно меньше, чем FCFE, то фирма использует излишек для увеличения уровня наличности или для инвестирования в рыночные ценные бумаги. Наконец, если средства, потраченные

на выкуп акций или выплату дивидендов, примерно равны FCFE, то фирма выплачивает все своим инвесторам. Согласно выводам, сделанным М. Йенсеном, положительные значения индекса FCFE свидетельствуют о силе бизнеса, а положительная динамика FCFE может показать стабильность бизнеса. Напротив, отрицательные значения FCFE иллюстрируют слабость бизнеса и зависимость деятельности компании от привлеченных заемных средств. Отрицательные значения FCFE могут возникать из-за нестабильности основного потока, то есть потока, полученного от операционной деятельности, а также из-за необходимости крупных инвестиций и больших выплат по долгам. Отрицательный поток свободных для собственника денежных средств свидетельствует именно о его нестабильности: находящаяся в таком состоянии компания может развиваться только при условии поддержки каким-либо крупным денежным потоком от финансирования. Из приведенного выше принципа формирования свободного денежного потока совершенно очевидно, что данный критерий можно рассматривать как интегральный показатель устойчивости современного коммерческого учреждения.

Возможность использования этого показателя при анализе положения компании на рынке должна быть основной целью финансовых экспертов, однако для определения положения компании необходимо решить ряд задач по оценке трех вышеуказанных составляющих: операционной деятельности, инвестиционной деятельности и финансовой деятельности. Практически данное экспертное исследование осуществляется с помощью некоторых методов и процедур классического финансового анализа. [6]

Финансовое состояние организации можно признать устойчивым, если при неблагоприятных изменениях внешней среды она сохраняет способность нормально функционировать, своевременно и полностью выполнять свои обязательства по расчетам с персоналом, поставщиками, банками, по платежам в бюджет и внебюджетные фонды и при этом выполнять свои текущие планы и стратегические программы.

Рассмотренные в данной статье подход и процедура поэтапной стабилизации являются фундаментальными концепциями проблемы финансовой устойчивости предприятия. Данный научный подход является инновационным, так как он еще фактически не исследовался и не использовался для стабилизации предприятия. Кроме того, в отличие от общепринятых качественных методов финансового анализа, которые недостаточны для принятия управленческих решений, данный подход предусматривает одновременное сбалансированное использование как качественных, так и количественных методов исследования.

Финансовая устойчивость предприятия позволяет ему предпринимать шаги, ведущие к бесперебойному росту и финансовому успеху. Финансово устойчивое предприятие работает без возмущений, способно противостоять потрясениям, постоянно финансово ликвидно. Следовательно, оно функционирует в условиях динамичного, стабильного равновесия со своей операционной средой. Такое понимание финансовой стабильности предприятия подтверждает утверждение о том, что стабильность является ключом к правильной работе предприятия. Таким образом, бесперебойно работающая система самоконтроля способствует поддержанию финансовой стабильности предприятия. В таких условиях предприятие способно функционировать в соответствии с ожиданиями и достигать поставленных целей. Соответственно, финансовая устойчивость предприятия не определяет ни траекторию роста предприятия, ни саму цель. Таким образом, стабильность – это такое состояние предприятия, которое позволяет ему реализовать инициативы, направленные на достижение поставленной цели. Предприятие, стремящееся к устойчивому росту, способно удовлетворить потребности как внутренних, так и внешних заинтересованных сторон. Затем предприятие предпринимает конкретные шаги, которые – для того чтобы они были успешными, то есть удовлетворяли потребности заинтересованных сторон – должны основываться на стабильном фундаменте. По этой причине предприятие, стремящееся к устойчивому росту, безусловно, должно быть финансово стабильным, поскольку только финансовая стабильность способствует бесперебойному постоянному функционированию. [7]

Без финансовой стабильности невозможно добиться устойчивого роста. Если предприятие становится нестабильным (т.е. система самоконтроля не справляется со своей задачей), оно вынуждено предпринимать корректирующие шаги в виде реструктуризации. Такие шаги могут помочь восстановить стабильность и возобновить деятельность предприятия, что приведет его к устойчивому росту. Однако если предприятию не удастся начать такие операции, эффект будет таким же, как если бы реструктуризация не проводилась, то есть банкротство предприятия. Таким образом, предполагается, что, учитывая выявленную стабильность предприятия и поставленные цели, устойчивый рост может служить целью предприятия, поскольку он косвенно касается всех заинтересованных сторон предприятия; финансовая стабильность предприятия оказывается предпосылкой для устойчивого роста.

Литература

1. Белл Э. Энциклопедия Британника
2. Reden S. von. 2007. Consumption. In Walter Scheidel, Ian Morris & Richard P. Saller, eds., The Cambridge Economic History of the Greco-Roman World. Cambridge: Cambridge University Press. – С. 385-406.
3. Гребнева М.Е. Финансовая устойчивость предприятия / М.Е. Гребнева // Курский государственный университет, г. Курск. 2018. – №6. – С. 67.
4. Бочаров В.В. (2001). Корпоративные финансы. Санкт-Петербург.
5. D. Cabán, R. College, Управленческая мотивация за структурой с полным акционерным капиталом: Роль свободных денежных потоков и возможностей роста на качество бухгалтерской отчетности. Журнал бухгалтерского учета и финансовых исследований, 24(1), (2020)
6. Тихонова О.И. Методы оценки финансовой устойчивости / О.И. Тихонова // Синергия наук. – 2017. – № 11. – С. 300-308
7. Храпоненко И.Р. Оценка финансового состояния предприятия / И.Р. Храпоненко // Синергия наук. 2017. № 14. – С. 144-149

Советов Д.

магистрант 2 курса специальности «Финансы»

Научный руководитель:

к.э.н., ассоц. профессор **Алина Г.Б.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. В статье рассмотрена роль контроля и аудита в системе государственного управления Республики Казахстан. Анализированы понятия «контроль» и «аудит» в национальном законодательстве и в научной литературе. Контроль рассматривается как элемент системы управления, осуществляющий функцию устранения выявленных в ходе государственного аудита нарушений. Исследованы понятия «государственный контроль» и «государственный аудит», изучен передовой международный опыт.

За 30 лет независимости в Казахстане проведены значительные реформы во многих сферах государственной и общественной жизни, направленные на повышение эффективности, оптимизации и результативности работы государственных органов. Важным элементом государственного управления является государственный контроль, который проявляется на всех стадиях управленческого процесса. В законодательстве и научной литературе применяются термины, как «контроль» и «аудит», однако эти понятия сформулированы недостаточно четко. Поэтому возникает необходимость сформулировать соотношение этих понятий, определить их сходство и различие, выявить их влияние на эффективность государственного управления.

Целью данной статьи является раскрыть понятие «контроль», определить его роль в системе государственного управления. Особенностью данной статьи является анализ соотношения терминов «контроль» и «аудит» в системе государственного управления не только в национальном законодательстве, но и изучение международного опыта.

Традиционно государственное управление рассматривается как административная, исполнительная деятельность государства [1], как один из видов государственной деятельности, направленный на исполнение соответствующими государственными органами законов и иных нормативных правовых актов [2].

Однако эффективность государственного управления обеспечивается не только деятельностью исполнительных органов, а слаженной работой всех ветвей власти – законодательной, исполнительной и судебной. Без качественного законодательства, справедливого суда исполнительная власть не может обеспечить эффективное управление государством.

Данный тезис является основой для рассмотрения контроля и аудита в качестве элементов системы государственного управления. Авторы исходят из того, что систему государственного управления необходимо рассматривать в широком смысле, включая в неё все ветви государственной власти, что осуществление функций контроля, надзора, аудита обеспечивается разными органами, не всегда входящими в систему органов исполнительной власти.

Государственный контроль является одной из системообразующих функций системы государственного управления, которая строится по тем же принципам, что и любая система управления. Основными элементами системы управления являются субъекты, объекты и предмет управления. В любой системе управления субъект управления воздействует на объект управления с помощью определённых инструментов (способов, методов), решая задачу трансформировать предмет управления в необходимом направлении. Целью деятельности субъекта управления является получение необходимого результата.

История возникновения. Определяющим историческим моментом в развитии отечественной системы государственного финансового контроля является Послание Президента РК народу Казахстана от 14 декабря 2012 года «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства», которым предусмотрена необходимость создания комплексной системы государственного аудита на основе самого передового мирового опыта. В связи с этим 3 сентября 2013 года Указом Главы государства разработана и утверждена Концепция внедрения государственного аудита в Республике Казахстан с учетом международных стандартов.

Следующим важным шагом стала разработка законов РК «О государственном аудите и финансовом контроле» и «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты по вопросам государственного аудита и финансового контроля» и их подписание Главой государства 12 ноября 2015 года.

Предмет закона регулирует общественные отношения, связанные с государственным аудитом и финансовым контролем, определяет полномочия и организацию деятельности органов государственного аудита и финансового контроля [3].

Правовая регламентация. В Законе «О государственном аудите и финансовом контроле» предусмотрены 14 направлений аудита эффективности. Государственное регулирование в сфере государственного аудита и финансового контроля в Казахстане осуществляется Президентом РК, Правительством РК, Счетным комитетом и уполномоченным органом по внутреннему государственному аудиту.

Счетный комитет осуществляет аудит эффективности реализации документов системы госпланирования РК в части исполнения республиканского бюджета и использования активов государства, аудит эффективности деятельности объектов государственных аудитов; а также аудит эффективности реализации, стратегии развития и планов развития национальных управляющих холдингов, национальных холдингов, национальных компаний, акционерами которых является государство.

В соответствии с пунктом 5) статьи 1 Закона финансовый контроль – это деятельность, направленная на устранение выявленных в ходе государственного аудита нарушений. Финансовый контроль осуществляется органами государственного аудита и финансового контроля в пределах компетенции, установленной Законом, иными законами РК, актами

Президента РК и Правительства РК, посредством обеспечения возмещения в бюджет, восстановления путем выполнения работ, оказания услуг, поставки товаров и (или) отражения по учету выявленных сумм нарушений, исполнения предписаний и привлечения к ответственности виновных лиц [4].

Мерами реагирования финансового контроля являются:

- 1) вынесение обязательного для исполнения всеми госорганами, организациями и должностными лицами предписания об устранении выявленных нарушений и о рассмотрении ответственности лиц, их допустивших;
- 2) возбуждение административного производства в пределах компетенции, предусмотренной законодательством РК об административных правонарушениях;
- 3) в случаях выявления признаков уголовных или административных правонарушений в действиях должностных лиц объекта госаудита передача материалов с соответствующими аудиторскими доказательствами в правоохранительные органы или органы, уполномоченные возбуждать и (или) рассматривать дела об административных правонарушениях;
- 4) предъявление иска в суд в соответствии с законодательством РК, в том числе в целях обеспечения возмещения в бюджет, восстановления путем выполнения работ, оказания услуг, поставки товаров и (или) отражения по учету выявленных сумм нарушений, не возмещенных (не восстановленных) в добровольном порядке, и исполнения предписания [4, ст.5].

Систему органов государственного аудита и финансового контроля составляют:

- 1) Счетный комитет, являющийся высшим органом государственного аудита и финансового контроля;
- 2) ревизионные комиссии областей, городов республиканского значения, столицы (далее – ревизионные комиссии);
- 3) уполномоченный орган по внутреннему государственному аудиту;
- 4) службы внутреннего аудита центральных государственных органов, за исключением службы внутреннего аудита Национального Банка Республики Казахстан, местных исполнительных органов областей, городов республиканского значения, столицы;
- 5) службы внутреннего аудита ведомств центральных государственных органов, создаваемые по усмотрению первого руководителя в рамках предусмотренной штатной численности;
- 6) службы внутреннего аудита подведомственных территориальных органов Министерства внутренних дел Республики Казахстан, создаваемые по усмотрению первого руководителя в рамках штатной численности.

Согласно законодательству Казахстана службы внутреннего аудита, не создаются в Администрации Президента РК, Канцелярии Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, Конституционном Совете РК, Канцелярии Премьер-Министра РК, аппарате Совета Безопасности РК, Счетном комитете, Службе государственной охраны РК [4].

Государственный аудит включает аудит финансовой отчетности, аудит эффективности и соответствия. В зависимости от субъекта государственный аудит подразделяется на внешний и внутренний государственный аудит (подробнее в таблице 1).

Таблица 1

Виды государственного аудита*

Государственный аудит		
Вид	Внешний аудит	Внутренний аудит
Задачи	Анализ, оценка и проверка эффективного и законного управления национальными ресурсами (<i>финансовыми, природными, производственными, кадровыми, информационными</i>) для обеспечения динамичного роста качества жизненных условий населения и национальной безопасности страны.	Анализ, оценка и проверка достижения объектом госаудита прямых и конечных результатов, предусмотренных в документах Системы государственного планирования РК, надежности и достоверности финансовой и управленческой информации, эффективности внутренних процессов организации деятельности объектов госаудита, качества оказываемых госуслуг, сохранности активов государства и субъектов квазигосударственного сектора.
Органы	Счетный комитет и ревизионные комиссии областей, городов республиканского значения и столицы.	Уполномоченный орган по внутреннему гос. аудиту, службы внут. аудита центральных гос. и местных исполнительных органов, а также по усмотрению первого руководителя службы внут. аудита ведомств центральных государственных органов.

* Составлено по источнику [3]

Обзор мирового опыта. Реформирование государственного управления во многих странах привело к преобразованию государственного финансового контроля в государственный аудит.

Государственный аудит в первую очередь отличается от государственного финансового контроля тем, что акцент смещается с аудита соответствия на аудит эффективности использования государственных финансовых ресурсов и государственной собственности.

Появление аудита эффективности как нового вида контроля было впервые зафиксировано в Лимской декларации руководящих принципов контроля, принятой Конгрессом ИНТОСАИ (Международной организации высших органов финансового контроля) в 1977 году.

Согласно стандартам аудита ИНТОСАИ в государственный аудит входят такие понятия, как «аудит соответствия» и «аудит эффективности». Аудит соответствия включает в себя традиционный финансовый аудит, а также аудит систем внутреннего контроля. Аудит эффективности - система независимой оценки деятельности государственного и квазигосударственного сектора по использованию материальных и финансовых ресурсов.

Хорошим примером в области правового регулирования структуры внешнего и внутреннего государственного аудита и государственного финансового контроля является опыт Франции - страны со схожей по структуре унитарной президентско-парламентской республикой и нормативным правом.

Система внутреннего государственного контроля (аудита) Франции включает в себя:

- 1) 3 генеральные инспекции по финансам, здравоохранению и социальным вопросам, администрированию силового блока;
- 2) Национальную миссию (орган) по аудиту при департаменте по бюджету в структуре Министерства финансов, экономики и промышленности;
- 3) службы внутреннего аудита в каждом министерстве и агентстве (бюджетной организации);
- 4) МАСИ (Миссия по аудиту и контролю).

В Канаде контроль эффективности расходования федерального бюджета со стороны народа осуществляется членами Парламента.

В Канаде осуществляются 2 вида государственного аудита в зависимости от субъекта аудита: внешний и внутренний. Внешний государственный аудит проводит Офис Генерального аудитора Канады, предварительный и текущий - Секретариат Министерства финансов. Внутренний государственный аудит проводится службами внутреннего аудита в каждом ведомстве.

Положительной стороной системы государственного управления в Канаде является проведение полноценной оценки эффективности деятельности государственных органов и программных документов.

В России высшим органом государственного аудита является Счетная палата Российской Федерации (далее – Счетная палата).

Счетная палата обеспечена функциональной, организационной и финансовой независимостью от исполнительной ветви власти.

Основными функциями Счетной палаты являются:

- 1) организация и проведение оперативного контроля за исполнением федерального бюджета;
- 2) организация и осуществление контроля за целевым и эффективным использованием средств федерального бюджета, бюджетов государственных внебюджетных фондов;
- 3) аудит реализуемости и результативности достижения стратегических целей социально-экономического развития Российской Федерации (далее - РФ);
- 4) определение эффективности и соответствия нормативным правовым актам РФ порядка формирования, управления и распоряжения федеральными и иными ресурсами в пределах компетенции Счетной палаты, в том числе для целей стратегического планирования социально-экономического развития РФ;
- 5) экспертиза проектов федерального бюджета, законов и иных нормативных правовых актов, международных договоров РФ, федеральных программ и иных документов, затрагивающих вопросы федерального бюджета и финансов.

Особое внимание в мировой практике уделяется обеспечению гарантий профессионализма государственных аудиторов Высшего органа финансового контроля (далее - ВОФК). Основным подходом в данном направлении является обеспечение независимости как членов ВОФК в виде гарантии на занятие данной должности до достижения ими пенсионного возраста (как, например, в Турции), так и его работников, путем исключения процедур отбора и согласования с уполномоченным органом по государственной службе и приданию им особого статуса. [5].

На сегодня в соответствии с посланием Главы государства К. Токаева «Новый Казахстан: путь обновления и модернизации» Правительством РК ведется работа по преобразованию Счетного комитета в Высшую аудиторскую палату, путем усиления парламентского контроля [6].

Отмеченные меры требуют внесения изменений в ряд законодательных актов, включая Конституцию. Все соответствующие поправки требуют тщательного изучения и проработать их совместно с заинтересованными государственными органами.

Проведя анализ и обобщения различных точек зрения ученых, в отношении определения системы государственного контроля, хотелось бы отметить, что каждый государственный орган является одним из элементов системы государственного контроля и играет определенную роль в механизме государственных органов республики.

Литература

1. Чиркин В.Е. Государственное управление: элементарный курс [Текст]. – М. : Юристъ, 2001.
2. Попов Л.Л., Мигачев Ю.И., Тихомиров С.В. Административное право России: учебник [Текст]. – 2-е изд., перераб. и доп. ; отв. ред. Попов Л.Л.). – Проспект, 2010.
3. Элек.ресурсы: <https://kazpravda.kz/n/ot-finansovogo-kontrolya-k-gosudarstvennomu-auditu/>
4. Закон Республики Казахстан от 12 ноября 2015 года «О государственном аудите и финансовом контроле» // элек.ресурсы. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000392>
5. Концепция внедрения государственного аудита в Республике Казахстан, утвержденная Указом Президента Республики Казахстан от 3 сентября 2013 года № 634// элек.ресурсы.<https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1300000634>
6. Послание Главы государства К. Токаева народу Казахстана «Новый Казахстан: путь обновления и модернизации» от 16 марта 2022 года// <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1623953>

Тлеубаева А.
студент 3 курса специальности «Финансы»
Научный руководитель:
м.э.н., старший преподаватель, **Койбагарова А.Ж.**
«Esil University» г. Нур-Султан

ОСОБЕННОСТИ АКТИВНОЙ ПОРТФЕЛЬНОЙ СТРАТЕГИИ ПРИ УПРАВЛЕНИИ ПОРТФЕЛЯ ЦЕННЫХ БУМАГ

***Аннотация.** Данная статья рассматривает особенности активной портфельной стратегии, факторы активного управления портфеля ценных бумаг, а также рассмотрены плюсы и минусы активной стратегии. Охарактеризованы цели портфельного инвестирования.*

В наше время инвестиции стали движущей силой экономики не только внутри одной страны, но и в глобальном, международном масштабе.

Здоровая экономика стремится привлечь инвестиции, но этого явно недостаточно для устойчивого экономического роста.

Созданный эффективный, оптимальный инвестиционный портфель – накопленные, комбинированные, диверсифицированные по риску активы – требуют грамотного с экономической точки зрения, управления.

Процесс управления предполагает сохранение первоначальных качеств портфеля и постоянное соблюдение интересов инвестора. Таким образом, инвестиционный портфель динамическая единица, при формировании которой требуется уверенное соблюдение соотношения различных активов, наилучшее решение по распределению вложений.

Принято выделять две основные стратегии управления портфелем: активную и пассивную. Если ориентироваться на популярность, то пассивные стратегии уступают активным, так как вторые способны приносить высокие доходы и ориентированы на спекулянтов и активных рыночных игроков.

Инвестору, который придерживается активной стратегии, необходимо ориентироваться на динамичную составляющую рынка, реагировать на переменчивость рынка, пересматривать инвестиционный портфель.

Основная цель инвестора при использовании активных стратегии – переиграть рынок.

Активные инвесторы тратят колоссальные ресурсы для достижения этой цели: программное обеспечение, высококвалифицированные топ-менеджеры, денежные ресурсы. Другими словами, активные стратегии – это трудоемкая работа, бесперебойное совершенствование инвестиционного портфеля.

В этом и проявляется преимущество активных инвесторов над всеми другими участниками фондового рынка.

Активная стратегия управления инвестиционным портфелем предполагает достаточность собственного капитала, квалифицированный персонал в лице профессиональных аналитиков фондового рынка и, безусловно, опыт.

Активные стратегии первоначально ориентируются на неэффективность рынков, задача инвестора выявить надежные оцененные бумаги, предсказывать процентные ставки, правильно играть на сроках, тщательно отслеживать и покупать инструменты, которые соответствуют инвестиционным целям, но также уметь быстро избавляться от активов, которые перестают соответствовать понятию эффективности портфеля.

Подход процентных ожиданий предполагает реализацию активной стратегий.

Выбор активов и определение сроков их покупки и продажи можно называть базовыми характеристиками активного управления.

Следует заметить, чем динамичнее изменяется инвестиционный портфель, тем выше уровень качества управления. Инвестор изменяет составные части портфеля после получения результата, будь он удачным или убыточным.

Выделяют следующие характеристики активного управления:

- инвестор пересматривает состав и структуру портфеля, не доверяя стабильности инвестиций;
 - инвестор прорабатывает множественные сценарии поведения рынка, используя различные ожидания относительно дохода и риска;
 - активные инвесторы обладают большим спектром информации в том числе инсайдерской;
 - особое значение для инвесторов имеет прогнозирование изменения цен на финансовые инструменты.
- Активное управление инвестиционным портфелем охватывает огромное количество методов, инструментов, тактик. Индивидуальный подход менеджера к выбору персональной активной стратегии является важной частью в управлении активами.

Квалифицировать активные стратегии не простая задача, почти невозможная.

Активные стратегии уже предполагают постоянную зависимость от крайне изменчивого рынка, так каждый год, каждый месяц, каждый день, каждый час, каждую минуту инвесторы строят свои, новые персональные стратегии.

Но нельзя сказать, что существует классификация общих активных стратегий, классические модели управления, на которые по кирпичикам выстраиваются инвестиционные решения.

В чистом виде управление портфелем инвестиций только с помощью классических методов можно привести к неопределенным результатам.

Поэтому на практике при принятии инвестиционных решений теоретические основы и экспертные рекомендации рассматриваются исходя из целей инвестора, следует заметить при одинаковых математических расчетах и экспертных оценках каждый инвестор принимает индивидуальные инвестиционные решения.

Выделяют следующие формы активного управления инвестиционным портфелем:

- подборка чистого дохода

- подмена
- сектор-своп
- операции, основанные на предвидении учетной ставки

Подбор чистого дохода является наиболее известной и простой формой активного управления портфелем инвестиций.

Например, в портфеле есть бумаги, которые на данный момент приносят убыток, тогда инвестор реализует эти бумаги, а за вырученную стоимость покупает более доходные активы, тем самым оптимизируя портфель.

Подмена – это форма управления, при которой в портфеле имеются несколько неидентичных активов, но эффективных характеристик у одной бумаги больше, чем у другой, по личному мнению, инвестора.

Тогда инвестор решает «подменить» эти активы, одни полностью заменить другими, т.е. сконцентрировать большую долю портфеля на одном активе.

Сектор-своп – прием, при котором инвестор ищет самые необычные пути формирования портфеля: новые компании, отрасли, start up, использует экзотические активы, представленные рынком производных инструментов.

Так, инвестор пытается «первым» найти золотую жилу. Но такие действия, так или иначе, имеют неопределенный исход, а значит, связаны с рисками, гонясь за новым, можно не уследить за общей конъюнктурой рынка.

Суть операции, которые основаны на предвидении учетной ставки, заключается в стремлении удлинить срок действия портфеля, при снижении ставок, сократить срок действия, когда ставки растут, потому что при большом сроке действия портфеля его цена зависит в большей степени от учетных ставок.

Таким образом, активный стиль управления предполагает анализ, прогноз состояния рынка, создание обширной информационной базы, иными словами, процесс трудоемок и требует значительных затрат.

Такое управление могут позволить только крупные игроки финансового рынка, в арсенале которых огромные финансовые возможности, а значит и высококвалифицированный персонал.

Важной особенностью активной стратегии является то, что инвесторы изначально ставят в себе условия несовершенного, неэффективного, а значит, реального рынка.

Активная стратегия предполагает собой использование в большей степени собственного капитала, но в сочетании с кредитованием и заимствованием.

При управлении крупным портфелем с различными активами, инвестору стоит разделить его на несколько частей, так как процесс менеджмента такими активами является не простой задачей, а найти специалиста, который в равной степени разбирается во всех продуктах, еще сложнее.

Разделив портфель на несколько частей, инвестор может избавиться от части операционных рисков.

Активное управление, как было сказано выше, это риск, именно поэтому, чаще всего несет огромные издержки. Пересмотр портфеля – новые риски, а значит увеличение издержек. Именно поэтому, работа менеджера должна быть очень тщательной в вопросе пересмотра портфеля при проведении активной стратегии.

Литература

1. Буренин А.Н. Управление портфелем ценных бумаг. – М., Научно-техническое общество имени академика С.И. Вавилова, 2008. – 440с.
2. INVESTOPEDIA [Электронный ресурс] URL: <http://www.investopedia.com/ask/answers/040315/what-difference-between-passive-and-active-portfolio-management.asp> (дата обращения 11.03.2021)
3. Басовский Л.Е. Экономическая оценка инвестиций: учеб.пособие / Л.Е. Басовский, Е.Н. Басовская. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 241 с. – ISBN 5-16-002848-X
4. Бочаров В.В. Инвестиции: учебник-2-е изд. – СПб: Питер, 2009-384с.-ISBN 978-5-388-00658-

БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ, АУДИТТІ ЖӘНЕ БАҒАЛАУДЫ
ЖАҢҒЫРТУДЫҢ ӨЗЕКТІ БАҒЫТТАРЫ
АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ
БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА, АУДИТА И ОЦЕНКИ
CURRENT TRENDS IN THE MODERNIZATION
OF ACCOUNTING, AUDIT AND EVALUATION

Абатова Д.

студентка 3 курса специальности «Учет и аудит»

Научный руководитель:

PhD, асс. профессор, **Тусибаева Г.С.**

«EsilUniversity», г. Нур-Султан

**СОЗДАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СОВЕТА ПО АУДИТОРСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РК:
ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА АУДИТА ИЛИ ПОТЕРЯ НЕЗАВИСИМОСТИ**

Аннотация. Научная статья посвящена вопросам создания профессионального совета по аудиторской деятельности РК. Поясняется, что регулирование аудиторской деятельности играет особо важную роль в ее качестве, эффективности и функционировании. Поэтому выбор регулирующего органа особо важен. В Казахстане эту функцию возлагают на профессиональные аудиторские организации. Однако, согласно введенным в действие в июле 2021 года поправкам, функции по контролю качества и аттестации аудиторов будут переданы вновь созданному профессиональному совету по аудиторской деятельности.

Развитие рынка аудиторских услуг РК подталкивает к усилению элементов его рыночного и государственного регулирования: ужесточение конкуренции между аудиторскими организациями, появление новых видов аудиторских услуг, образование новых аудиторских объединений для контроля качества предоставляемых аудиторских услуг, разработка новых аудиторских стандартов, которые становятся все больше похожи на международные стандарты, а также развитие законодательной базы и другие.

Необходимо отметить, что дальнейшее развитие рынка аудиторских услуг повышает роль его государственного регулирования, поскольку необходимо постоянное совершенствование законодательной базы и усиление контроля государства за качеством аудиторских услуг. Система контроля качества работы аудиторов и аудиторских организаций в Республике Казахстан в настоящее время включает в себя 4 уровня, представленные на рисунке 1[1].

Рисунок 1. Четырехуровневая система контроля качества аудиторских услуг в РК

Первый уровень – государственный контроль, который представляет собой деятельность государственных органов по проверке и наблюдению за проверяемыми субъектами на предмет соответствия их деятельности требованиям, установленным законодательством Республики Казахстан. Основным уполномоченным государственным органом, определенным Правительством РК для регулирования в стране аудиторской деятельности, является Департамент методологии бухгалтерского учета, аудита и оценки Министерства финансов РК. Второй уровень представлен в виде контроля со стороны профессиональных аудиторских организаций, которые являются некоммерческими организациями и действуют на основании устава, принимаемого на общем собрании их членов [2]. В настоящее время (на 1 марта 2022 года) в РК действуют 7 профессиональных аудиторских организаций (далее ПАО): ПАО «Коллегия аудиторов», ПАО «Палата

Третий уровень контроля качества аудиторских услуг – это контроль со стороны аудиторской организации за деятельностью ведущих аудиторов. Инструментами контроля выступают: проверка руководством аудиторской организации соблюдения сотрудниками этических, законодательных норм аудита; подтверждение обоснованности программы аудита; смена ведущих аудиторов при проверках постоянных клиентов. Четвертый уровень – контроль ведущих аудиторов за работой ассистентов путем сбора полных достоверных сведений о квалификации, репутации, работе своих подчиненных. Органы первого и второго уровня контроля за качеством аудиторской деятельности осуществляют внешний контроль, а контроль со стороны аудиторской организации – за деятельностью ведущих аудиторов, за работой ассистентов – внутренний контроль. Таким образом, регулирование аудиторской деятельности и качества аудиторских услуг в РК можно свести в модель регулирования, представленную на рисунке 2.

Однако в первом полугодии 2020 года депутатами парламента и Министерства финансов РК были инициированы поправки в законодательство, предусматривающие создание некоммерческого профессионального совета по аудиторской деятельности, которому передаются функции профессиональных объединений по контролю качества и аттестации аудиторов. Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам аудиторской деятельности» № 358-VI ЗРК был принят 3 июля 2020 года [3]. Согласно данному Закону профессиональный совет по аудиторской деятельности- это не имеющая членства некоммерческая организация, учрежденная профессиональной организацией (профессиональными организациями).

Как отметили в Мажилесе, совет поспособствует «повышению экономической политики государства», а независимый надзор призван усилить защиту интересов инвесторов. Предполагалось сформировать эффективную систему внешнего контроля качества аудиторских организаций, а акцент делался на экономичность и результативность [4].

По словам председателя правления ПАО «Коллегия аудиторов» Данияра Нурсейтова, Профессиональный совет по аудиторской деятельности по сути можно считать квазигосударственной организацией, согласно параметрам, которые прописаны в Бюджетном кодексе [4].

По предварительным расчетам ПАО «Коллегия аудиторов», стоимость аудиторских услуг может вырасти примерно на 30% в ближайшее время. Это произойдет за счет уменьшения количества участников на рынке аудиторских услуг примерно на 76%.

В состав правления нового органа войдут представители Минфина. Это ведомство по законодательству возглавит правление нового совета. Также в правление войдут представители KASE, администрация МФЦА, аудиторы и др. Но

количество аудиторов не должно превышать трети состава правления. То есть наибольшая часть правления – это госслужащие и сотрудники квазигоссектора. Поэтому можно сказать, что новый орган – это квазигосударственная структура.

Новый совет будет утверждать требования к аудиторским компаниям, которые проводят обязательный аудит организаций, КАСЕ, МФЦА, национальных управляющих холдингов, национальных холдингов, национальных компаний и недропользователей [6]. Также он осуществляет проверку аудиторских организаций, рассматривает жалобы в отношении аудиторов, утверждает порядок проведения внешнего контроля качества услуг аудиторов, согласовывает профессиональные аттестации кандидатов в аудиторы и так далее. Поэтому складывается впечатление, что Минфин монетизирует эти государственные функции, наделяя ими такую квазигосструктуру, как совет.

Многие аудиторы считают, что новый орган не будет эффективным, так как контроль качества услуг аудиторов, проводимый советом, не подпадает под регулирование Предпринимательским кодексом РК. Аудиторские компании не будут иметь права отстаивать свои интересы в рамках законодательства. Так новый орган может способствовать созданию коррупционных рисков [7].

В ПАО «Коллегия аудиторов» считают, что из-за создания нового органа аудиторы могут потерять доверие со стороны клиентов. Казахстан является частью Евразийского экономического совета. И в рамках этого совета заключено соглашение об общем аудиторском рынке. Поэтому не исключено, что если ситуация на аудиторском рынке Казахстана ухудшится, то наши клиенты станут обращаться за услугами аудиторов в Россию или Кыргызстан.

Схожее реформирование аудиторской деятельности в России привело к тому, что с 2018 по 2020 годы количество аудиторских организаций в соседней стране уменьшилось на 600, а аудиторов, которые имели право проводить обязательный аудит, – на 76%.

Исполнительный директор ПАО «Институт аудиторских организаций и аудиторов Казахстана» Гульмира Жармуханбетова отмечает, что аудиторские компании не могут осуществлять свою деятельность полноценно после дополнений в Закон РК «Об аудиторской деятельности». Например, не внесены изменения и дополнения в этот закон, которые бы подтверждали, что выданные до поправок (до 6 июля) квалификационные свидетельства аудиторам действительны.

И получается, что сейчас для осуществления деятельности аудиторы должны пройти аттестацию в квалификационной комиссии по аттестации кандидатов в аудиторы, являющейся исполнительным органом совета. Таких аудиторов в Казахстане на сегодня нет. А с 6 июля 2021 года не проводится аттестация кандидатов в аудиторы.

Таким образом, создание профессионального совета по аудиторской деятельности и его дальнейшее функционирование – вопрос спорный. С одной стороны, профессиональный совет призван обеспечить повышение качества предоставления аудиторских услуг, признание казахстанских аудиторских отчетов в мире, введение методов корпоративного управления, улучшение инвестиционной привлекательности Казахстана путем прозрачности финансовой отчетности аудированных компаний. С другой бытует мнение, что аудит будет полностью под контролем чиновников, начиная от получения разрешения на занятие аудиторской деятельностью, и заканчивая проведением самого аудита. Это может привести к монополизации аудиторского рынка определенной группой компаний.

Литература

1. Дюсембаев К.Ш. Теория и эволюция аудита. - Алматы: Экономика, 2012. - 722 с.
2. Нурсеитов Э.О. Аудит: краткое руководство. - Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2010. - 236 с.
3. О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам аудиторской деятельности//<https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2000000358>
4. О создании профессионального совета по аудиторской деятельности//<https://auditors.kz/news/1389/>
5. Профессиональный совет – улучшение качества аудиторской деятельности//<https://uchet.kz/news/professionalnyy-sovet-uluchshenie-kachestva-auditorskoy-deyatelnosti/>
6. Профессиональный совет по аудиторской деятельности появится в Казахстане//<https://www.zakon.kz/5025695-professionalnyy-sovet-po-auditorskoy.html>
7. Профессиональный совет по аудиторской деятельности создадут в Казахстане//<https://vlast.kz/novosti/39970-professionalnyy-sovet-po-auditorskoy-deyatelnosti-sozhdut-v-kazakhstan.html>

Аскеров А.

«Статистика» мамандығы бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекші:

э.ғ.к., доцент **Абдурахманов М.А.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

БЕЛСЕНДІ ХАЛЫҚ ЖӘНЕ ОНЫ СТАТИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа. Мақалада белсенді халық және оның статистикалық зерттеулері қарастырылады. Халықаралық стандарттарға сәйкес еңбекті бағалау кезінде халық экономикалық белсенді және экономикалық белсенді емес халық санатына бөлінеді. Автор соңғы 5 жылдағы Қазақстан Республикасы бойынша экономикалық белсенді және белсенді

емес халықтың динамикасын талдады. Атап айтқанда, экономикалық белсенді халықтың деңгейі арқылы еңбекке қабілетті халықты жұмыспен қамту саясатын жүргізу, мамандарды тұтынуды анықтау, ерлер мен әйелдердің жұмыспен қамтылу ұзақтығын есептеу, жұмысқа түсетін жасөспірімдер мен зейнеткерлердің үлесін анықтау үшін негізгі статистикалық көрсеткіштер көрсетілген. Сондықтан экономикалық белсенді халықтың рөлі жоғары бағаланады.

1982 жылға 13 - Халықаралық еңбек ұйымының ұсынысына сәйкес экономикалық белсенді халыққа – еңбекке жарамды жастағы еңбек ресурстарының ішінде тауарлар өндіру мен қызметтер көрсетуді қамтамасыз ететін жұмыс күші жатады. Оның құрамына халықаралық стандартқа байланысты 15 жас және одан жоғары жастағылар жатқызылады, ал біздің Республикамызда еңбек шартын жасауға 16 жасқа толғандарға жол берілген.

Кейде орта білім алған немесе жалпы білім беретін оқу орнын тастап кеткен жағдайда 15 жасқа толғандарда аталарының немесе қамқоршының, қорғаншының келісімімен еңбек шартын жасаса алады [1].

Еңбек статистикасында жұмыс күшінің құрамын зерттеу кезінде экономикалық белсенді халықтың абсолюттік шама-сын анықтап ғана қоймай, сонымен бірге оның деңгейінде есептеп шығарады. Оны есептеу үшін экономикалық белсенді халықтың санын 15 жас және одан жоғары жастағы халықтың санына бөледі немесе мына формула бойынша есептейді:

$$K_{э.б.д} = \frac{S_{э.б.х.}}{S_{15 \text{ жас.ж.х.с.}}}$$

мұнда: $K_{э.б.д}$ – экономикалық белсенділік деңгейі;

$S_{э.б.х.}$ – экономикалық белсенді халықтың саны;

$S_{15 \text{ жас.ж.х.с.}}$ – 15 жас және одан жоғары жастағы халықтың саны.

Экономикалық белсенді халықтың өзі экономикамен шұғылданушылар (жұмыс пен қамтылғандар) және жұмыссыздар болып екіге бөлінеді.

Экономикамен шұғылданушылар (жұмыспен қамтылғандар) дегенде – еңбекке жарамды жастағы жұмыс күшінің қандай да бір жұмыспен айналысатындарды, яғни жалданып жұмыс істеушілер мен өзін-өзі жұмыспен қамтылғандарды айтады.

Жалданып жұмыс істеушілер дегенде ҚР-ның Конституциясына, заңдары мен өзгеде нормативтік құқықтық актілеріне қайшы келмейтін жеке қажеттерін қанағаттандыратын, яғни жеке еңбек шартымен жұмыс істейтін және оларға табыс немесе кіріс әкелетін адамдарды айтады.

Өзін-өзі жұмыспен қамтығандар деп – еңбекке, жұмыс орны мен кәсіпті таңдауға қабілетін еркін пайдалану арқылы өздеріне кіріс әкелетін жұмыспен қамтамасыз еткен еңбекке жарамды жастағы азаматтарды айтады [2].

Экономикамен шұғылданушыларды да абсолюттік және қатысты шамалармен сипаттайды. Соның ішінде қорытындылаушы көрсеткіш ретінде жиі қолданылатыны оның деңгейін анықтау болып табылады және оны есептеу үшін жұмыспен қамтылған халықтың санын экономикалық белсенді халықтың санына бөлу керек немесе оның формуласы мынадай:

$$K_{э.ж.д} = \frac{S_{ж.к.х.}}{S_{э.б.х.}}$$

мұнда: $K_{э.ж.д}$ – экономикалық шұғылданушылардың деңгейі;

$S_{ж.к.х.}$ – жұмыспен қамтылған халықтың саны;

$S_{э.б.х.}$ – экономикалық белсенді халықтың саны.

Көрсетілген формула арқылы экономикалық белсенді халықтың еңбек нарығында қандай деңгейі жұмыспен қамтылғандығын және өткен уақыт көрсеткіштерімен салыстыра отырып, оның динамикасының немесе кему прцестерін сипаттайды. Сонымен бірге басқа мемлекеттер мен оның топтық белгілері арасындағы айырмашылықтарды көруге толық мүмкіншілік туады. Мұнда топтық белгілерге халықтың жастық – жыныстық құрамдары негізгі көрсеткіш болып саналады және әрбір мемлекеттің гендірлік саясатын қалай жүргізетіндігін сипаттайды.

Жұмыссыздар дегенде – еңбекке жарамды 15 жас және одан жоғары жұмыс күшінің ішінде қандай да бір себептерге байланысты қоғамдық өндіріспен шұғылданбайтындарды, яғни жұмыс істемейтіндерді және халықаралық еңбек ұйымының (Х.Е.Ұ) мына үш критериясына (жұмысы, табысы, кірісі жоқтары, жұмысқа орналасу туралы өтінгені; белгілі кезең ішінде кез келген жұмысқа тұруға дайын екендігі) жататындарды айтады [3].

Алдыңғы белгілер сияқты мұнда да жұмыссыздардың деңгейін қарастыра отырып, оның жылдан-жылға азда болса төмендегенін көруге болады және бұл көрсеткішті есептеу үшін жылдық жұмыссыздардың санын экономикалық белсенді халықтың санына бөлу керек немесе мына формуланы қолдану арқылы есептейді:

$$K_{жұм.} = \frac{S_{э.б.х.}}{S_{жұм.}}$$

мұнда: $K_{жұм.}$ – жұмыссыздардың деңгейі;

$S_{жұм.}$ – жұмыссыздардың саны;

$S_{э.б.х.}$ – экономикалық белсенді халықтың саны.

Статистикада жұмыссыздардың деңгейін анықтап ғана қоймай, солармен бірге оның ішіндегі жастардың үлесін жеке қарастырады. Себебі қазіргі кезде жұмыссыз жүрген жастарды жұмыспен қамту-бұл саяси мәселелердің бірі болып саналады және оған 15-24 жас аралығындағы жастар жатқызылады. Оларды зерттеу кезінде бір-бірінен айырмашылығы бар мына индикаторларды пайдаланады және олардың әрқайсысы әртүрлі аспектілерді қарастырады:

- жұмыссыз жастар деңгейінің жұмыссыздар ішіндегі үлкен жастағылар деңгейіне қатынасы;
- жалпы жұмыссыз халықтың ішіндегі жұмыссыз жастардың үлесі;
- жалпы жас халықтың ішіндегі жұмыссыз жастардың үлесі.

Экономикалық белсенді емес халық деп - еңбекке жарамды жастағы жұмыс күшін зерттеу кезінде қоғамдық жұмыстармен айналыспайтындар мен жұмыссыздар санатына жатпайтындарды айтады және оның құрамына мыналар жатады:

- оқушылар;
- оқу орындарының күндізгі бөлімдерінде оқитын студенттер;
- зейнеткерлердің барлық түрлері;
- мүгедектер;
- өзінің жеке меншігінен табыс табатындар;
- үй шаруашылығымен айналысатындар;
- түрлі себептерге байланысты еңбекпен шұғылданғысы келмейтіндер.

Қазақстан бойынша экономикалық белсенді емес халықтың саны жылдан-жылға көбеюде[4].

1-кестеде республика бойынша экономикалық белсенді және белсенді емес халықтың соңғы 5 жылдағы динамикасын келтіреміз.

1-кесте

Республика бойынша экономикалық белсенді және белсенді емес халықтың динамикасы

Көрсеткіштер	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.
Экономикалық белсенді халық, мың адам	802,9	822,3	841,0	845,9	861,7
Экономикалық белсенді халықтың деңгейі, %	69,7	70,4	71,1	70,7	71,2
Экономикамен шұғылданушылардың деңгейі, %	92,2	92,7	93,4	93,4	94,2
Экономикамен шұғылданушылардың ішіндегі жалдамалы қызметкерлердің үлесі, %	64,5	65,2	66,2	66,3	66,7
Экономикамен шұғылданушылардың ішіндегі өзін-өзі жұмыспен қамтығандардың үлесі, %	35,5	34,8	33,8	33,7	33,3
Жұмыссыздардың үлесі, %	7,8	7,3	6,6	6,6	5,8
Экономикалық белсенді емес халықтың үлесі, %	30,3	29,6	28,9	29,3	28,8

Экономикалық белсенді емес халықтың үлесін анықтау үшін, оның сандық көрсеткішін бөлу керек сол кезеңдегі 15 жас және одан жоғары жастағы халықтың санына немесе мына формула бойынша:

$$K_{э.б.д.} = \frac{S_{э.б.х.}}{S_{15 \text{ жас ж.х.с.}}}$$

мұнда: $K_{э.б.д.}$ – экономикалық белсенділік деңгейі;

$S_{э.б.х.}$ – экономикалық белсенді халықтың саны;

$S_{15 \text{ жас ж.х.с.}}$ – 15 жас және одан жоғары жастағы халықтың саны.

Жұмыс күшін статистикалық зерттеудің әлеуметтік-экономикалық маңызы оның саны мен құрамын, орналасуы мен өсіңкілігін қарастырып қана қоймай, сонымен бірге жұмыс уақыты мен еңбек жағдайын пайдалануды жақсарту мүмкіндіктерін де қарастырады [5].

Жұмыс күші мен уақытын пайдалануды зерттеуде статистикадамынадай мақсаттар қойылады:

- жұмыскерлердің санын есептеу; жұмыскерлерді құрамы бойынша
- топтастыру;
- кәсіпорындарды жұмыс күшімен толыққамтуын қарастыру;
- жұмыскерлер санының есепті мерзімді өзгерту себептерін анықтау;
- жұмыс уақыт қорлары есебін табу;
- жұмыс уақытының балансын құру;
- жұмыс уақытын нәтижелі пайдалану көрсеткіштерін есептеу.

Қойылған мақсатқа байланысты және жұмыскерлердің санын анықтау үшін оларды санатқа жатқызуға болады:

- жұмыскерлердің тізімдік саны;
- жұмысқа келгендердің саны;
- нақты жұмыс істегендердің саны кіреді.

Уақыттың кез келген мезетіндегі жұмыс күшінің барлығы туралы негізгі көрсеткіш жұмыскерлердің тізімдік саны жатады. Тізімге бір күннен артық жұмысқа қабылданған, іс жүзінде жұмыс істеген жұмыскерлердің бәрі, яғни тұрақты, уақытша (бес күннен көп мерзімге) және маусымдық жұмысқа алынғандар кіргізіледі. Еңбек нәтижесін талдауда кәсіпорындар өздерінің жұмыскерлерінің демографиялық жағдайларына (жасына, жынысына, біліміне, жұмыс өтіліне және т.б. нысандарына) үлкен мән бөледі.

Себебі бұл көрсеткіштер сол кәсіпорындар мен ұйымдардың экономикасының даму көзі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Статистика бойынша әдіснамалық ережелер. ҚР Статистика агенттігі. Астана, 2009. – 555 б.
2. Абдурахманов М.А. Экономикадағы статистикалық әдістер. Оқу құралы. Астана. 2019. – 310 б.
3. Абдурахманов М.А. Микроэкономикалық статистика. Оқу құралы. Астана. 2018. – 214 б.
4. Әміреев Ы.Ә. Статистика. Оқулық. – А.: 2015. – 570 б.
5. Мұханбетова С.М. Статистика. Оқу құралы. А.: Экономика, 2011. – 358 б.

Асқар Д.

«Статистика» мамандығы бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекші:

э.ғ.к., доцент **Абдурахманов М.А.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЕҢБЕК РЕСУРСТАРЫН СТАТИСТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа. Мақала Еңбек ресурстарын статистикалық зерттеуге арналған. Атап айтқанда, мақалада еңбек ресурстарының жалпы өсімі мен табиғи өсімнің салыстырмалы шарасы ретінде қарастырылады. Экономикада жұмыс істейтіндердің санын анықтау және жұмыс уақытын ұтымды пайдалануды толық көрсету мүмкіндігі қарастырылды. Автор 5 жыл динамикасындағы Қазақстан аумағындағы жұмыс күшінің және жұмыспен қамтылған халықтың санын талдады. Сондай-ақ, еңбек ресурстарының қандай көрсеткіштері статистикалық есептілік нысандарында көрсетілген.

Экономика саласында халықтың еңбекке жарамды бөлігі еңбек ресурстары деп аталады. Демек, экономикалық құбылыстар халықтың саны және оның еңбекке жарамды жастағы табына тікелей байланыста болады екен.

1998 жылдың 1 қаңтарынан бастап, елімізде еңбекке жарамды жастағылар немесе еңбек ресурстарына 16-63 жасқа дейінгі еркектер мен 16-58 жасқа дейінгі әйелдер жатады.

Ал қалған халық екі топқа бөлінеді. Бірінші топқа еңбек жасына дейінгілер, яғни 0-15 жас аралығындағы және екінші топқа еңбек жасынан кейінгі еркектер 63 жастан, ал әйелдер 58 жас және одан жоғарғы халық тобы (яғни зейнеткерлер). Бұл топтағы халық саны әрқашанда еңбек ресурстарының өсуіне тікелей өз әсерін тигізеді. Себебі, туу көрсеткішінің өсуіне байланысты біртіндеп халықтың жалпы саны өседі [1].

Демек еңбек ресурстары көбейеді және оның ұдайы толықтырылуы негізінен халық санының өсуімен қатар оның жастық және жыныстық құрамының өзгеруімен анықталады 1-кесте көрсеткіштерінен көруге болады.

1-кесте

Жұмыс күші және жұмыспен қамтылған халық саны

Жастық топтары	2015	2016	2017	2018	2019
Қазақстан Республикасы	9041,3	8960,0	8887,6	8998,8	9027,4
Жұмыс күші, үлесі	71,7	70,7	69,7	70,0	60,7
Жұмыспен қамтылған	8570,6	8510,1	8433,3	8553,4	8585,2
Жұмыспен қамту, деңгейі	94,8	95,0	94,9	95,0	95,1
Жұмыссыздар саны	470,2	451,9	454,2	445,5	442,3
Жұмыссыздық деңгейі	5,2	5,0	5,1	5,0	4,9

Демографиялық жүктеменің жалпы коэффициенті деп 1000 адамға шаққанда еңбек ресурстарына орта есеппен қанша еңбекке жарамды жастан төмен және артқан адамдардан келетіндігін сипаттайтын көрсеткішті айтады. Оны есептеу үшін мына формуланы қолданады:

$$K_{д.ж} = \frac{S_{0-15} + S_{58(63)}}{S_{16-57(62)}} * 1000$$

мұнда: S_{0-15} – еңбекке жарамды жастан төменгілер;

$S_{58(63)}$ – еңбекке жарамды жастан асқандар;

$S_{16-57(62)}$ – еңбекке жарамды жастағылар.

Жүктеменің жалпы коэффициентін екі жеке коэффициенттер арқылы да есептеуге және бұл көрсеткіш бір-бірімен тығыз байланыста болады:

$$K_{0-15} = \frac{S_{0-15}}{S_{16-57(62)}} * 1000;$$

$$K_{58(63)} = \frac{S_{58(63)}}{S_{16-57(62)}} * 1000;$$

$$K_{д.ж} = K_{0-15} - K_{58(63)}.$$

Еңбек ресурстарын зерттеу кезінде олардың жас аралық топтарға бөлінуін жіне оның үлесін жеке қарастырады. Осыған орай, еңбек ресурстары жастарына қарай үш топқа бөлінеді:

- 1) 16-29 жастағылар – жастар тобы;
- 2) 30-49 жастағылар – орта жастағылар;
- 3) 50 жастан жоғарғылар – егде жастағылар.

Орта жастағылар еңбек ресурсының негізін қалаушылар болып табылады. Жалпы алғанда еңбек ресурстарының жастық құрамы бойынша бөлінуі, олардың жас жағынан үлесі арқылы жасарғандығын немесе қартайғандығын толықтай көрсетеді[2].

Еңбек ресурстарын миграциялық толықтырғандар - осы елді мекендерге қоныс аударып, көшіп келген еңбек ресурстарының санын айтады.

Еңбек ресурстарының миграциялық кеткендер - осы елді мекеннен қоныс аударып, көшіп кеткен еңбек ресурстарының санын айтады.

Еңбек ресурстарын жалпы толықтырғандар - табиғи және миграциялық толықтыру көрсеткіштерінің қосындысын айтады немесе мына формула арқылы есептеледі:

$$S_{ж.т} = S_{т.т} + S_{м.т}$$

мұнда: $S_{ж.т}$ – еңбек ресурстарын жалпы толықтырғандар саны;

$S_{т.т}$ – еңбек ресурстарын табиғи толықтырғандар саны;

$S_{м.т}$ – еңбек ресурстарын миграциялық толықтырғандар саны.

Еңбек ресурстарынан жалпы кеткендер деп табиғи және миграциялық кеткендер қосындысын айтады немесе мына формула бойынша анықталады:

$$S_{ж.к} = S_{т.к} + S_{м.к}$$

мұнда: $S_{ж.к}$ – еңбек ресурстарынан жалпы кеткендер саны;

$S_{т.к}$ – еңбек ресурстарынан табиғи кеткендер саны;

$S_{м.к}$ – еңбек ресурстарынан миграциялық кеткендер саны.

Еңбек ресурстарының жалпы өсімі немесе кемуі - жалпы толықтырылғандар мен кеткендер арасындағы айырманы айтады немесе мына формула арқылы есептейді:

$$\Delta S_{е.р.ж.ө.(к)} = S_{ж.т} - S_{ж.к}$$

мұнда: $\Delta S_{е.р.ж.ө.(к)}$ – еңбек ресурстарының жалпы өсімі (кемуі);

$S_{ж.т}$ – еңбек ресурстарын жалпы толықтырғандардың саны;

$S_{ж.к}$ – еңбек ресурстарынан жалпы кеткендердің саны.

Еңбек ресурстарының табиғи өсімін таза өсім деп те атайды және бұл көрсеткішті қатысты шама ретінде де, яғни коэффициенттер арқылы есептейді. Ол үшін еңбек ресурстарын толықтыру және кету коэффициенттерін жеке анықтап алады, содан кейін екеуінің арасындағы айырманы есептейді немесе мына формула арқылы анықтайды:

$$K_{ж.т} = S_{ж.т} / \bar{S}_{е.р} * 1000$$

$$K_{ж.к} = S_{ж.к} / \bar{S}_{е.р} * 1000$$

$$K_{е.р.ж.ө.(к)} = K_{ж.т} - K_{ж.к}$$

Еліміздегі халықтың санын анық болса онда еңбек ресурстарында анықтаған боламыз.

Жұмыс күші мен жұмыс уақытын тиімді пайдалану әлеуметтік-экономикалық статистиканың негізгі көрсеткіштерінің бірі болып саналады. Себебі, қандай қоғам болса да өмір сүру үшін материалдық өндіріске қажет және оны жүргізу екі себепке, яғни жұмыс күші мен өндіріске жұмсалынатын қаржы мөлшеріне тығыз байланысты. Осы екі себептің ішінде жұмыс күшінің атқаратын рөлі өте жоғары бағаланады.

Жұмыс күші деп адамдардың еңбекке қабілеттілігін, яғни қоғамдық өнімдерді өндіруге және мемлекетіміздің ұлттық табысын дамытуға көмегін тигізетін еңбекші халықты айтады. Ал іс жүзінде жұмыс күшіне қоғамдық өндірісте жұмыс істейтін еңбек ресурстарының барлығы жатады. Демек, жұмыс күші жеке категория ретінде еңбек ресурстарымен тығыз байланысты болғандықтан оларды бір-бірінен бөлек қарауға болмайды. Бірақ, бұлардың арасында өздеріне тән ерекшеліктері кездеседі[3].

Еңбек ресурстары мен оның жұмыс істейтін бөлігінің жалпы мөлшері жұмыс күші санының сәттік (анықталған бір күнге) және кезеңдік (уақыттың қандай да бір кезеңдегі орташа шамасы) көрсеткіштерімен сипатталады. Жұмыс күшінің саны мен еңбек ресурстарын салыстыратын болсақ, онда олардың қандай бөлігі еңбекпен айналысатынын және аумақтық экономика салалары бойынша орналасу заңдылықтарын қарастырады.

Негізгі көрсеткіш ретінде жұмыс күшінің орны туралы деректі мәліметтермен қамтамасыздандыру және шын мәнінде, экономика салаларында жұмыс істейтіндердің сандық көрсеткіштерін анықтау болып табылады. Оған еңбек туралы статистикалық есептілік жатады және есеп беріліп отырған күнтізбелік кезең, яғни ай, тоқсан және жыл бойынша №1-Е «Еңбек туралы есеп» нысаны толтырылады. Яғни қажетті мәліметтер Қазақстан Республикасы Статистика комитетінің «Еңбек бойынша статистикалық есептілікті толтыру нұсқаулығына» сәйкес жиналады.

Ал статистикалық есеп беру нысандарында:

- есеп беретін кезең ішінде қызметкерлердің орташа тізімдік саны;
- барлық қызметкерлер ішіндегі әйелдердің орташа тізімдік саны;
- орташа жалақыны есептеу үшін қабылданатын қызметкерлердің нақты саны;
- негізгі қызметтегі және қосымша жұмыс істейтін қызметкерлердің саны;
- жұмысқа басқа (сыртқы) ұйымдардан алынған қосымша жұмыс істейтіндердің саны (ұйымның тізімдік құрамында тұрмайтындар);
- жұмысты азаматтық-құқықтық шарт бойынша орындайтын қызметкерлердің саны;
- қызметкерлердің жалпы жалақы қоры;
- бір қызметкерлердің орташа айлық жалақысы;
- барлық қызметкерлердің еңбек еткен адам-сағатының нақты саны;
- қызметкерлердің қозғалысы және т.б. негізгі көрсеткіштер көрсетіледі.

Бұл көрсеткіштер экономика салалары, аймақтар (облыстар), қызметкерлер құрамының санаттары бойынша жиынтық ақпарат ретінде өңделеді, есептеледі және белгілі бір мөлшерде қорытынды жасалады [4].

Кәсіпорындар мен ұйымдардың жұмыс істеу уақыттарына байланысты жұмыс күшінің санын анықтау үшін әр түрлі мынадай есептеу тәсілдері қолданылады:

- егер есепті кезең ішінде құрылымдық бірліктер мен жекелеген бөлімшелер бір ұйымнан екінші ұйымға берілген жағдайда, берілген ұйымның еңбек туралы статистикалық есептілігінде көрсетілген деректер жыл басынан бері кезең үшін алып тасталынады да, осы құрылымдық бірліктер мен бөлімшелер құрамына кірген ұйымның есебіне дәл сол сияқты жыл басынан бастап енгізіледі;

- есепті кезең ішінде ұйым немесе заңды тұлға таратылған немесе қайта ұйымдастырылған болса, онда олар жұмыс істеген кезеңдегі, яғни жыл басынан бастап таратылған мезетіне дейінгі немесе қайта ұйымдастырылған уақытынан кейінгі деректер еңбек туралы есептіліктен шығарылмайды және жыл аяғына дейін есептеледі;

- егер заңды тұлға өз қызметін толықтай тоқтататын болса, онда заңды тұлғалардың мемлекеттік тіркеліміне осы туралы жазба түрінде өтінішін өткізгеннен кейін ғана тоқталған болып саналады және жергілікті статистика органына есеп беруден босатылады.

Жалпы алғанда жоғарыда аталған ақпарат көздері арқылы республика, облыстар, қалалар, аудандар және экономика салалары бойынша жұмыс күшімен қамтылғандардың санын анықтауға және жұмыс уақытын тиімді пайдалану жағын көрсетуге толықтай мүмкіншілік туады. Сонымен қоса жұмыс күші туралы экономикалық болжау жасау үшін де қолданылады.

Әдебиеттер

1. Статистика бойынша әдіснамалық ережелер. ҚР Статистика агенттігі. Астана, 2009. – 555 б.
2. Абдурахманов М.А. Микроэкономикалық статистика. Оқу құралы. Астана. 2018. – 214 б.
3. Әміреев Ы. Ә. Статистика. Оқулық. – А.: 2015. – 570 б.
4. Мұханбетова С.М. Статистика. Оқу құралы. А.: Экономика, 2011. – 358 б.

Алхам А.

«Менеджмент» БББ 2 курс студенті

Ғылыми жетекші:

э.ғ.к., доцент, Касымұхаметова А.А.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫ ТЕРГЕУДЕ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП МӘЛІМЕТТЕРІН ПАЙДАЛАНУ

Андатпа. Мақалада экономикалық құқық бұзушылықтарды тергеу кезінде бухгалтерлік есеп деректерін пайдалану қарастырылады. Экономикалық сараптаманы, оның ішінде бухгалтерлік есеп деректерін қолдану экономикалық бұзушылықтардың заңсыз факторларының болуын дәлелдеу көздерінің бірі болып табылады. Олар өз кезегінде бір жақты және шектеулі. Кәсіпорындар мен мемлекеттік органдар арасындағы экономикалық және құқықтық қаты-

настар, қаржылық есептілік жан-жақты зерттеу мен талдауды, бухгалтерлік сараптаманың әртүрлі аспектілерін талап ететін талаптар негізделген. Мұндай зерттеулерді жүргізу қажеттілігі бухгалтерлік есеп жүргізудің дәстүрлі нысандарының өзгеруімен байланысты ажырамас түрде дәлелденді.

Нарықтық қатынастардың дамуы, жасалатын қаржылық-шаруашылық операциялар шеңбері мен түрлерінің кеңеюі, сонымен қатар нормативтік-құқықтық базаның жетілмегендігі жағдайында экономикалық құқық бұзушылық пен қылмыстарды жасауға және жасыруға шарттар қалыптасады. Нәтижесінде, осындай қылмыстарды тергеу және ашу кезінде бухгалтерлік есеп, талдау және аудит облысында арнайы білім қажет. Сондай-ақ, дұрыс ұйымдастырылған және сапалы түрде жүргізілген сараптаманың нәтижелері және де сарапшы-бухгалтердің біліктілік деңгейі тергеу және істі сотта қарастыру барысына әсер етеді.

Қазіргі уақытта экономика саласындағы құқық бұзушылықтардың сипаты қалыптасқан бухгалтерлік есеп, құжат айналым, технологиялық процесс жүйесін қаржылық және басқа да теріс пайдаланушылықтарды жасыру мақсатында пайдаланатын тұлғалардың «біліктілік» деңгейін көрсетеді.

Шаруашылық қызмет фактілері (ШҚФ) қатысушыларының қылмыстық әрекеттері бухгалтерлік есеп мәліметтерінде епті жасырылады. Тексеруші орган құжаттарда бар мәліметтер және ревизиялық және де басқа да материалдар бойынша тергеліп жатқан іске маңызды қатысы бар барлық фактілерді анықтауға кейде мүмкіндігі де болмайды. Осыған байланысты бухгалтерлік есеп мәліметтері экономикалық және экономикалық емес профильдегі түрлі ғылыми білімді кеңінен пайдаланатын сараптамалық зерттеудің ерекше сыныбы болып табылады. Бухгалтерлік есеп мәліметтері экономикалық-құқықтық бақылаудың жоғары нысаны болып табылады. Түрлі логикалық белгілер мен экономикалық параметрлер жүйесі түріндегі ақпараттан тұратын құжаттық мәліметтер сараптамалық зерттеу объектісі болуы оның ерекшелігі болып келеді. Сондай-ақ, сарапшы-бухгалтермен зерттелетін құбылыстар мен жағдайлар экономикалық және бухгалтерлік категория, түсініктер, арнайы терминдер, графикалық және кестелермен айқындалады [1].

Құқық бұзушылық құрамының белгілері бастапқы, ағымдағы және жинақтаушы есеп құжаттарына енгізілген немесе енгізілмеген мәліметтерден пайда болады. Құжаттардың қалыптастырылған блоктары әрі құқықтар мен міндеттемелердің пайда болу, әрі контрагенттермен ағымдағы есеп айырысу үшін заңды мәнге ие. Сондықтан, сарапшы назар аударған шаруашылық қызметтің әрбір фактісі құжаттарды зерттеудің әдіснамалық қағидаларын ескеру негізінде мұқият зерттелуі тиіс.

Бухгалтерлік сараптама заты ретіндегі мазмұнына деген талдау тәсілдемесін қолданудың негізіне экономикалық субъектіде синтетикалық және аналитикалық есепті ұйымдастыру, есептік процесті құжатпен қамтамасыз ету, есептік саясаттың бар болуы және де ішкі регламенттер, тиісті ережелер, нұсқаулықтар мен нормативтік актілер жатады. Бухгалтерлік сараптама заты ретіндегі ШҚФ мазмұнына деген талдау тәсілдеме өндірістік процестің экономикалық мазмұны мен ерекшеліктерін білуді қажет етеді. Зерттелуші шаруашылық жағдайды талдау сарапшы-бухгалтерге зерттеудің қажетті әдістерін таңдауға мүмкіндік береді. Әдістерді таңдау сарапшының кәсібилігіне, оның тәжірибесіне, қолданатын әдістері мен іс-жүргізу тәртібін қадағалауына негізделетін болатындықтан тек құжаттық бақылау әдістері пайдалылуы мүмкін, олардың ішіне: логикалық тексеру, арифметикалық тексеру, нормативтік тексеру, активтер мен міндеттемелер жағдайы, қаржылық есептілік баптарын баланстық байланыстыру, бухгалтерлік есеп шоттары мен есептік регистрлердегі жазбаларды салыстыру, барлық есептік құжаттар бойынша бөлек ШҚФ қадағалау, активтер қозғалысын талдау. Аналитикалық талдауды қолдана отырып зерттеу затына талдау мәліметтері шегіндегі бухгалтерлік есеп мәліметтері жататындықтан сарапшының негізделген қорытындысын даярлау үшін қажетті жағдайда түгендеу, қайта есептеу, қарсы тексеріс пайдаланылуы мүмкін [2].

Тәжірибеде ШҚФ экономикалық мәнін талдау сарапшы-бухгалтердің тәжірибесі мен кәсіби білімі негізінде жүргізіледі. Көптеген жағдайда шаруашылық қызметтің мәнін ашатын берілген сараптама объектісін терең зерттеп, талдау қажет болады. Бухгалтерлік сараптаманы жүргізу барысында маманға жүгіну талдауды кешенді етеді. Ал бұл өз кезегінде жасалған сараптаманың қорытындысына белгілікті өзгерістер енгізуі мүмкін. Бухгалтерлік сараптаманың зерттеуіне берілген объектілер мен шоттар мен бухгалтерлік есеп регистрлерінде айқындалған нақты жазбалардың арасындағы сәйкессіздік пен келіспеушіліктерді анықтаумен қатар тиісті нормативтік базаға негізделген экономикалық есептеулер қолданылуы мүмкін.

Зерттелетін ШҚФ сыртқы байланыстары экономикалық субъектпен шектелмейді. Бюджет пен басқа контрагенттермен есеп айырысу, тауар өткізу, сату тек қана банктің құжаттарында емес, сонмен бірге сатып-алушының, салық органдарының және де басқа да тұлғалардың құжаттарында көрініс табады. Мұндай зерттеудің мәні, біріншіден-байланыс түрінің фактісін анықтау, екіншіден олардың экономикалық нәтижесін анықтауда. Әдістеме жүзінде бұл міндет барлық контрагенттердің ақпаратын пайдалана отырып қарсы тексерісті қолдана отырып сараптама жүргізу арқылы жүзеге асады. ШҚФ-ң сыртқы байланыстарын салыстыру нәтижесі ұйқастығын немесе ұйқаспайтынын, сәйкестігін немесе сәйкессіздігін анықтауға мүмкіндік береді [4].

Заңнамамен және ішкі ережелермен анықталатын ұйым қызметін атқарудың құқықтық шарттары ШҚФ мазмұнына талдау тәсілдемесін қолданудың негіздемесі болып табылады. Біздің көзқарасымыз бойынша зерттелуші ШҚФ-тың құқықтық негізділігін тексеру келесі алгоритммен жүргізілуі тиіс:

- ШҚФ-ты жүргізуге жауапты тұлғалар, оның құжаттарда, бухгалтерлік есеп және есептілікті айқындалуы анықталады;
- құжаттарда, бухгалтерлік есеп және есептік регистрлерде айқындалған ШҚФ-қа қатысты тұлғалардың лауазымдық міндеттері анықталады;
- қолданыстағы және қажет құжаттардың тізбесі белгіленеді;
- экономикалық мақсаттылығын ескеру арқылы жоғарыда аталған үш пункт бойынша зерттелуші ШҚФ-ң заңдылығы талданады.

ШҚФ-ты жүргізуге жауапты тұлғалардың қатарына келесілер жатар:

- несие әкімшісі;

- ұйым басшылары және олардың орынбасарлары;
- ШҚФ-ты жүзеге асыратын және оны құжаттық ресімдейтін материалдық- жауапты тұлғалар;
- ШҚФ-ң дұрыс жүргізілуі және ресімделуін бақылау функциялары жүктелген тұлғалар [4].

Сонымен, талдау тәсілдемесін қолдану экономика облысындағы қасақаналық құқық бұзушылықтың екі түрін анықтауға мүмкіндік береді:

- ақшалай немесе материалдық активтерді тікелей иелену. Мысалы, материалдық жауапты тұлға (кассир, қойма басшысы) бухгалтермен қылмыстық келісімге келіп ақшалай қаражаттың немесе материалдық активтің бір бөлігін иеленіп алуы мүмкін;

- ақшалай және материалдық ресурстарды жанама иелену. Мысалы, бухгалтер менеджердің тапсырмасы бойынша өнімнің, орындалған жұмыс немесе көрсетілген қызметтің өзіндік құнын заңсыз жоғарылатады (немесе төмендетеді), ал бұл іс-әрекет үшін сыйақы алады. Нәтижесінде қасақаналық іс-әрекеттердің экономикалық субъектіге немесе мемлекетке тікелей және тура шығын келтіріледі.

Қорытындылай келе, аналитикалық және синтетикалық бухгалтерлік есептің дәлдігі, бірізділігі мен аяқталымдылығы аталған ақпаратты тасушылардың нақты өзара байланысына негізделеді, ал олардың бұрмалануы ШҚФ жүргізудегі құқық бұзушылықтың негізгі белгісі болып табылады. Бухгалтерлік сараптаманы жүргізу кезінде ұйымның салалық ерекшелігі ескерілуі тиіс, себебі олар құжат айналымын ұйымдастыруға, регистрлер жүйесі мен оларда ШҚФ айқындалу тәртібіне әсер етеді. Сарапшы жалпылай қабылданған стандарттан қолданыстағы бухгалтерлік есеп жүйесінің ауытқу негіздемесі мен заңдылығын анықтауға міндетті. Есептің автоматтануы жағдайында бұл талап өзекті болып келеді.

Әдебиеттер

1. Алиев М.К., Алтынбеков М.А., Тусибаева Г.С., Юсупов У.Б., Есенбаева А.Е. Қаржылық есеп. Оқу құралы.- Астана: ҚазЭҚХСУ, 2017. – 294 б.
2. Нгуен Ван Хай, Васильева М.В. Бухгалтерлік сараптама пәнін зерттеуге аналитикалық тәсілді қолдану // Жас ғалым. – 2017. – № 15 (149). // moluch.ru/archive/149
3. Кеворкова. Ж.А., Савин А.А. Сот-экономикалық сараптама: Оқу құралы -М.: Университет оқулығы. 2005 жыл.
4. Әлібеков Ш.И. Эксперт-бухгалтердің арнайы білімінің мәні мен мазмұны // Басқару есебі. № 2, 2006. // buh.esep.kz

Батырхан А.

студент 3 курса специальности «Учет и аудит»

Научный руководитель:

к.э.н., доцент **Айтхожина Л.Ж.**

«EsilUniversity», г. Нур-Султан

СЛАБОРАЗВИТОСТЬ БИЗНЕСА КАК РАЗНОВИДНОСТЬ КРИЗИСА И ЕГО БАНКРОТСТВА

Аннотация. Малый и средний бизнес находится в центре интересов казахстанского общества, затрагивает жизнь всего населения страны. В настоящее время существует множество факторов, препятствующих развитию малого и среднего бизнеса. Одной из наиболее сложных проблем является отсутствие у большей части субъектов достаточных финансовых ресурсов для обеспечения собственных инвестиционных и оборотных потребностей, что при определенных условиях могут стать причинами кризиса и банкротства бизнеса. В данной статье отмечается достигнутые успехи в развитии малого бизнеса, показывается существующие факторы, препятствующие развитию малого и среднего бизнеса и подчеркнуто, что при определенных обстоятельствах, они могут стать причинами кризиса и банкротства бизнеса. Автор попытался обосновать, что анализ причин и процедур банкротства возможно позволит реконструировать бизнес.

Малые предприятия играют важную роль в экономике всех стран мира.

Зарубежный опыт экономического и социального развития подтверждает, что малый бизнес может стать реальным фактором не только стабилизации, но и роста экономики Казахстана.

В связи с этим научный анализ экономических проблем малого бизнеса в Казахстане приобретает особую значимость в условиях реформирования экономики, характеризующейся, в первую очередь структурной перестройкой хозяйства, необходимостью стабилизации воспроизводственных процессов и обеспечения в перспективе устойчивого экономического развития. Хотя малый бизнес процветает почти в каждой отрасли, в некоторых он занимает более сильные позиции, чем в других. Требования каждой основной группы отраслей – начальные финансовые вложения в персонал, материалы и оборудование определяют, насколько устойчивым будет присутствие в них малого бизнеса. Если судить по количеству наемных работников, малый бизнес преобладает в трех из четырех основных групп отраслей: оптовой торговле, розничной торговле и сфере услуг. Менее сильной является позиция в производстве, главным образом из-за больших денежных средств, необходимых для начала дела.

Возможности развития предпринимательства имеются фактически в каждой отрасли. В любой отрасли малые предприятия достигают наибольшего успеха, когда являются новаторами. В настоящее время основная часть предпринимателей занимается торгово-посредническими услугами, промышленные предприятия занимают не более 13%.

Законодательство о малом предпринимательстве регулирует общие вопросы деятельности субъектов малого предпринимательства независимо от их организационно-правовой формы. В Казахстане малые предприятия создавались, как правило, в форме товариществ с ограниченной ответственностью, многие коллективы реорганизовались в малые предприятия, основанные на частной долевой собственности. Реже встречаются малые предприятия семейного типа. Во многом это можно объяснить сложностью и дороговизной аренды не жилых помещений.

В последнее время предпринимательство Казахстана характеризовалось неустойчивой динамикой роста числа предприятий и занятых в них работников. К сожалению, приходится признать тот факт, что доля малого и среднего бизнеса в экономике Казахстана пока не достигла желаемых показателей, однако, процесс этот достаточно динамичен, руководство страны всемерно способствует интенсификации данных процессов, в том числе путем организации консалтинговых, консультационных услуг на безвозмездной основе, путем финансирования, софинансирования и субсидирования некоторых проектов по развитию малого и среднего бизнеса, в особенности связанных с развитием приоритетных направлений экономики страны и пр.

Исследования и анализ практической деятельности малого бизнеса выявил множество факторов, препятствующих развитию малого и среднего бизнеса. Одной из наиболее сложных проблем является отсутствие у большей части субъектов достаточных финансовых ресурсов для обеспечения собственных инвестиционных и оборотных потребностей. Как правило Банки в силу низкой налогооблагаемости малого предпринимательства вынуждены переносить стоимость риска на кредиты путем увеличения процентной ставки по займам. Если коснуться вопроса доступности финансово-кредитных ресурсов, то следует отметить, рынок развивается очень быстро: ежегодно наращиваются объемы выданных кредитов, в структуре кредитных портфелей банков увеличивается доля долгосрочных кредитов и кредитов, выданных на развитие производства. В то же время, отечественные предприниматели указывают на недоступность кредитов как на одно из серьезных препятствий их деятельности.

Подобные жалобы звучат от всех предпринимателей мира. Основным источником средств для предпринимателей являются собственные накопления, ссуды от родственников или друзей. В Евросоюзе, где доля сектора малого бизнеса достигает порядка 65% в численности занятых и порядка 40% в общем объеме экспорта, рост малых предприятий финансируется за счет реинвестируемой прибыли (65%), кредитов банков (20%), собственных накоплений (10%) и дополнительного выпуска акций (5%). В Казахстане риск невозврата кредитов усугубляется тем, что на фоне отсутствия системы обеспечения залога и процедур банкротства предприятий специализированные знания и навыки национальных кредитных специалистов находятся в стадии формирования. Другим фактором, негативно влияющим на развитие малого предпринимательства, является несовершенство существующих или отсутствие четких норм в законодательстве страны, регулирующих деятельность малого предпринимательства, что приводит к увеличению административных барьеров.

Недостаточная скоординированность инфраструктуры поддержки малого предпринимательства привела к тому, что при входе на рынок предприниматель несет большие издержки, связанные необходимостью налаживания и поддержки отношений со всеми контрагентами во внешней и внутренней среде. Имеется ввиду, во внешней – это взаимоотношения с государственными органами, финансово-кредитными организациями, поставщиками, потребителями и конкурентами; во внутренней – выбор вида деятельности и организационно-правовой формы; формирование уставного капитала в необходимом размере; подбор кадров и управление персоналом; поиск команды партнеров и знание рынка. В определенной степени выше перечисленные проблемы могут привести и к банкротству бизнеса.

С целью оказания содействия и помощи малому бизнесу в стране Законом во исполнение поручения главы государства с 1 января 2020 по 1 января 2023 субъекты микро- и малого предпринимательства освобождены от уплаты корпоративного (индивидуального) подоходного налога (кроме удерживаемого у источника выплаты), социального налога, единого земельного налога. Также законом внесены поправки в Бюджетный кодекс Республики Казахстан, направленные на усиление ответственности за неэффективное использование и бюджетное планирование средств в государственном и квазигосударственном секторах.

Это далеко не весь список проблем, обострение которых может стать причиной банкротства. Помимо перечисленных внутренних и внешних причин, имеют место некоторые специфические тенденции, которые следует рассматривать в комплексе и взаимодействии, так как маловероятно, что возникновение только одного фактора приведет к банкротству. Здесь следует отметить, что банкротство во всем мире считается одной из юридических процедур, регулирующих отношения хозяйствующих субъектов на рынке, при этом оперативная и достоверная учетная информация позволяет установить стабильную, надежную систему отношений субъектов в ситуации несостоятельности. Если юридическая сторона банкротства постоянно совершенствуется, набирая силу, то организации бухгалтерского учета и формированию отчетности несостоятельных предприятий до настоящего времени не уделялось должного внимания. На данный момент нет ни одного нормативного документа, определяющего порядок организации и ведения бухгалтерского учета на несостоятельном предприятии, что также усугубляет положение бизнеса. Недостаточная проработанность вопросов учета и формирования отчетности предприятий, в отношении которых проводятся процедуры банкротства, остаётся острой проблемой, тормозящей работу специалистов. Процедуры банкротства применяют для оздоровления экономики и снижения объема безвозвратных долгов через процедуру удовлетворения требований кредиторов, списания задолженности и ликвидацию неплатежеспособных компаний. Банкротство, как показывает практика, является инструментом оздоровления экономики, позволяющий согласовать интересы всех участников рынка. Своевременное применение процедур банкротства предприятия позволяет решить ряд вопросов как:

- возвращение долгов кредиторам через исполнение обязательств, назначенных судом через ликвидацию предприятия-должника;
- создание нового бизнеса;
- смену состава руководителей, не исполняющих свои обязанности, замену временных руководителей на профессиональных руководителей, передачу бизнеса в более надежные руки;
- передачу бизнеса организации от государства в частные руки и наоборот;
- восстановление финансовой устойчивости и реструктуризацию предприятия с целью выхода из кризисной ситуации.

Вместе с тем в процессе проведения банкротства как правило бизнес как бы приобретает и негативные моменты:

- потерю кредиторами части бизнеса;
- возникновение нового, последующего банкротства;
- ухудшение социальной жизни работников предприятия;
- сокращение рабочих мест, а вследствие этого снижение платежеспособности населения;
- возможность возникновения криминального банкротства, связанного с переделом собственности и разворовыванием имущества, в том числе организаций со значительной долей государственной и муниципальной собственности;
- сужение потребительского рынка.

Ведь выход предприятия из кризисной ситуации возможен только при устранении причин ее возникновения. Умение своевременно выделить предпосылки, факторы и причины кризисов дает возможность вовремя принять предупредительные меры, разработать антикризисную политику и минимизировать последствия финансового кризиса при его наступлении, то есть не допустить банкротства.

На наш взгляд, следует выделить следующие основные направления для преодоления проблем малого бизнеса в стране:

- создание правовых и организационных условий для роста деловой активности малых предприятий;
- реализацию экономической политики, включая научно-техническую, инновационную, инвестиционную, ценовую;
- реализацию налоговой и кредитно-финансовой политики для обеспечения эффективного развития малого бизнеса;
- оказание малым предприятиям содействия в осуществлении внешнеэкономической деятельности;
- применение по отношению к малым предприятиям специальных мер поддержки с учетом особенностей каждой отрасли и региона, отдельных групп предпринимателей и видов деятельности: поощрение ремесел, сезонных работ, артельных и семейных форм организации деятельности;
- упрощение порядка регистрации и форм отчетности, сокращение перечня лицензируемых видов деятельности.
- снижение расходов по социальному страхованию;
- поддержание занятости, социально-экономической стабильности, роста общего благосостояния населения.

Литература

1. «Банкротство в Казахстане: этапы, риски и последствия» https://prg.kz/pravmedia/webinars_list/2802-bankrotstvo-v-kazahstane-etapy-riski-i-posledstviya.html
2. Дмитрий Ячменев «Ответственность участников при банкротстве ТОО» https://dogovor24.kz/articles/korporativnye_otnosheniya-25
3. Джакенов Ж.К. Проблемы развития малого и среднего бизнеса в республике Казахстан /Журнал: Ізденістер, нәтижелер. Исследования, результаты, Алматы: Экономика – 2015, с.10-15

Болатбекова А.

«Есеп және аудит» мамандығы бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

PhD, қауым. профессор, Юсупов У.Б.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА САЛЫҚ ЖҮЙЕСІН ОҢТАЙЛАНДЫРУ

Аңдатпа. Ұсынылған мақаланың мақсаты – экономиканы цифрландыру контекстінде салық жүйесінде қолданылатын үш компонентті интеграцияланған жүйе мен «Blockchain» технологиясының маңыздылығын қарастыру. Мақалада салықтық әкімшілендіруде осы технологияларды қолданудың тиімділігі қарастырылған. Үш компонентті интеграцияланған жүйенің құрамдас бөліктері егжей-тегжейлі сипатталған. Оңтайландырылған салық салу жүйесі бойынша жеке кәсіпкерді ҚҚС бойынша тіркеудің артықшылықтары қарастырылады. Сондай-ақ, мұндай оңтайландырылған салық салу жүйесін пайдалану үшін жеке кәсіпкер қандай талаптарды орындайтыны көрсетілген.

Цифрлық қоғамның қалыптасуы және жаңа технологиялардың дамуы барысында әртүрлі салалардағы белгілі бір процестерді оңтайландыратын технологиялар көбейіп келеді. Бұл процесс экономика саласына әсер етіп, салықтық әкімшілендіру процесінің сапасын арттыруына әкелуде. Заманауи ақпараттық технологияларды құралдарын енгізілуі

салық төлеушілердің салық заңнамасын сақтамау тәуекелдерін барынша азайтуға, салықтық әкімшілендірудің тиімділігін арттыруға және салық заңнамасын сақтау көрсеткішін 100%-ға жақындатуға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 2 сәуірдегі № 241-VI Заңымен Қазақстан Республикасының Салық кодексіне өзгеріс енгізілді. Бұл өзгерістер мен толықтырулар қолма-қол ақшасыз есеп айырысуды дамытуды ынталандыру және үш компонентті интеграцияланған жүйе (ҮИЖ) пайдалану үшін енгізілді. Бұл жүйені орнатуға және пайдалануға қойылатын талаптар арнайы салық режимінде жұмыс істейтін жеке кәсіпкерлерге арналған. ҮИЖ-нің негізгі пайдаланушылары кірістердің жеңілдетілген декларациясы негізінде жұмыс істейді.

Қазақстан Республикасы Салық кодексінің 1-бабының 1-тармағының 72-1 тармақшасына сәйкес үш компонентті біріктірілген жүйе құрамына келесілер кіреді:

- техникалық қызмет көрсетуді қажет етпейтін деректерді онлайн беру функциясы бар онлайн бақалау кассалық машина (БKM);
- түрлі банктік карталарды пайдалана отырып, қолма-қол ақшасыз төлемдерді қабылдауға мүмкіндік беретін бағдарламалық-аппараттық құрылғы (мысалы, POS-терминал);
- тауарларды есепке алудың автоматтандырылған жүйесі (ERP жүйесі). Кәсіпорын жұмысын оңтайландыруға бағытталған өндірісті, еңбек ресурстарын, қаржылық және активтерді басқаруға қолайлы [1].

Жүйенің үш құрамдас бөлігінің әрқайсысы бірін-бірі қолданудың қажеттілігі мен дұрыстығын бақылайтындай етіп байланысқан. Мысалы, ERP жүйесінде тауарлар сату үшін қоймадан есептен шығарылады, бірақ бұл процесс онлайн кассада кассалық чек берілмей тұрып жүзеге асырылмайды. Барлық үш модульден өткен операция бухгалтерлік есеп талаптарына, сондай-ақ заң талаптарына сәйкес деп танылады.

Сондай-ақ жүйе арқылы салық есебін жүргізу және салық есептерін жасау мүмкіндігі бар. Жүйе есеп жүргізу және салық міндеттемелерін орындау тәртібін жеңілдететін құрал ретінде ойластырылған, яғни:

- салықтарды есепке алу мен есептеудегі қателерді азайту, демек, салық қызметінен айыппұл салу тәуекелін азайту;
- салықтарды одан әрі оңтайландырудың қажеті жоқ;
- ҮИЖ пайдаланушылары үшін салықтық жеңілдіктерді қолдану мүмкіндігі [2].

Заңда ҮИЖ пайдаланушылары үшін келесі салық жеңілдіктері қарастырылған:

1) салық кезеңіндегі, яғни жарты жылдағы кіріс шегі 24 038 АЕК-тен (66,8 млн. теңге) 94 086 АЕК-ке (261,4 млн. теңге) дейін ұлғайтылды.

2) ҚҚС бойынша шекті көрсеткіш 20 000 АЕК-тен 144 184 АЕК-ке дейін, яғни 83,3 млн теңгеден 400,5 млн теңгеге дейін ұлғайтылды (1-кесте). Алайда, бұл ұлғайту тек қана қолма-қол ақшасыз нысанда (яғни, банк карталары арқылы клиенттермен есеп айырысулар) ҮИЖ көмегімен жүзеге асырылатын айналымдарға қатысты екенін ескеру қажет [3].

1-кесте

Оңтайландырылған салық жүйесі бойынша жеке кәсіпкер ҚҚС есебіне тұруы

Көрсеткіш	Лимит (1 жылға)	ҚҚС бойынша тіркелу
Егер ҮИЖ қолданылмаса	20 000 АЕК (61 260 000 ₸ 2022 ж.)	Осы мөлшерге дейін - қажет емес, асып кетсе - қажет
Егер ҮИЖ қолданылса	20 000 АЕК + 124 184 АЕК = 144 184 АЕК (441 635 592 ₸ 2022 ж.)	Осы мөлшерге дейін - қажет емес, асып кетсе – қажет. Сондай-ақ қолма-қол және қолма-қол ақшасыз төлемдердің бөлек есебін қамтамасыз ету қажет.

Мемлекеттік қазынаға төлемдерді жүзеге асырудың мұндай схемасын пайдалану үшін жеке кәсіпкер бірқатар талаптарға сай болуы керек (2-кесте).

2-кесте

Оңайлатылған режимді пайдалана алатын жеке кәсіпкерлер көрсеткіштері

Көрсеткіш	Шектеулер
Жұмысшылар саны (жеке кәсіпкерді қоса алғанда)	30 адам
Басқа елді мекендердегі бөлімшелер, филиалдар немесе салық салу объектілері	Басқа қалаларда бөлімшелер, филиалдар және салық салу объектілері жоқ
Алты айдағы тауар айналымы (ҮИЖ қолданбай)	24 038 АЕК (73 628 394 ₸ 2022 ж.)
Алты айдағы тауар айналымы (ҮИЖ көмегімен)	24 038 АЕК + 70 048 АЕК = 94 086 АЕК (288 185 418 ₸ 2022 ж.)
Қызмет саласы	ҚР Салық кодексінің 683-бабының 2-тармағының 3-тармақшасындағы көрсетілгендерді қоспағанда, барлығы

Осылайша, біртұтас онлайн ақпараттық платформа негізінде онлайн БKM, POS-терминал және тауарларды есепке алудың автоматтандырылған жүйесін біріктере отырып, ҮИЖ сату процесінің ашықтығын қамтамасыз етеді.

Салық төлеушілердің салық төлеуден жалтарудың әртүрлі схемаларын және «қара капиталды» қалыптастыруды болдырмай, бюджетке түсетін салық түсімдерін арттыру мақсатында салық жүйесінде қолданылатын жаңа технологиялардың бірі – «Blockchain».

«Block» және «chain» сөздері «блоктар тізбегі» деп аударылады, яғни қарастырылып отырған технология блоктардың үздіксіз тізбегі болып табылады. Әрбір блок криптографиялық формада жазылған транзакциялар туралы ақпаратты

сақтайды. Транзакциялар – бұл желідегі пайдаланушылардың ақша жіберу, меншік құқығын тіркеу, ойын затын сатып алу және т.б. сияқты кез келген әрекеттері. Блок қалыптасқан кезде оны басқа желі қатысушылары тексереді, содан кейін барлығы келіссе, ол тізбектің соңына қосылады. Бұл орын алған соң, блокқа ешқандай өзгертулер енгізу мүмкін емес. Айта кету керек, «Blockchain» жүйесінің өзі шексіз, яғни оған жаңа транзакциялар туралы ақпаратты шексіз қосуға болады [4].

«Blockchain» технологиясының басты ерекшелігі - оларды жүзеге асырудың барлық кезеңдерінде транзакция схемасының толық ашықтығы. Мысалы, осы технологияның арқасында делдалдар тізбегі арқылы белгілі бір өнімнің және оның бағасының өндірушіден түпкілікті тұтынушыға дейінгі қозғалысын қадағалауға болады. Осыған байланысты салық салудан құтылу үшін «бір күндік компания» құру мүмкін болмайды. Сәйкесінше бюджетке түсетін салық түсімдері де артады [5].

Қосылған құн салығын (ҚҚС) әкімшілендірудегі «Blockchain» технологиялары – салық төлеушілердің қаржылық операциялар тізбегін лезде бақылауға және оларға ҚҚС қайтаруға мүмкіндік беретін орталықтандырылмаған мәліметтер базасын құру жүйесі [6].

ҚҚС сомасы қосылған құн салығын төлеушілер арасындағы бақылау шоттары арқылы есептеледі. Бақылау шотын ҚҚС төлеуші Қазақстан Республикасының аумағындағы екінші деңгейдегі банкте ҚҚС бойынша есеп айырысулардың қозғалысын есепке алу үшін, сондай-ақ:

- бюджетке қосылған құн салығын төлеу (оның ішінде импорт және бейрезидент үшін қосылған құн салығы);
- тауарларды жеткізушілер мен сатып алушыларға қосылған құн салығын төлеу;
- қосылған құн салығын төлеушінің басқа банктік шотынан ақшаны есепке алу үшін ашады [7].

Осылайша, қосылған құн салығы тек бақылау шотына ауысады. Мысалы, есепті шотты пайдаланған кезде жалған кәсіпкерлер ҚҚС төлемеудің түрлі жолдарын қолданатын. ҚҚС қосылған өнімді өткізіп, оның төлемін алған кәсіпкер есеп бергенге дейін бюджетке ҚҚС төлеуден жалтару үшін банктен ақшасын алып, қызметін жауып, сол арқылы салық органынан жасырынып қалатын.

Сонымен қатар, бақылау шотын пайдаланған кезде салықтық тексерулер азаяды және ҚҚС-ті қайтару мерзімі 55 жұмыс күнінен 15 жұмыс күніне дейін қысқарылады [8]. Келесі тауарлар үшін ҚҚС қайтарылуы мүмкін:

- басқа тауарларды өндіруде пайдаланылатын сатып алынған тауарлар (лизинг заттары);
- экспортқа сатылған тауарлар;
- шетелдік авиакомпанияларға сатылатын жанар-жағармай материалдары;
- Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкіне сатылған тазартылған алтын;
- арнайы экономикалық аймақтың аумағында сатылатын тауарлар [9].

Бақылау шотын пайдалана отырып, ҚҚС қайтару салықты қайтару мерзімін қысқартып қана қоймай, жалған шот-фактураларды пайдалана отырып, алаяқтық көлемін азайтуға, сондай-ақ ҚҚС қайтару арқылы отандық тауар өндірушілерді қолдауға мүмкіндік береді. Қорытындылай келе, ҚҚС әкімшілігінде «Blockchain» технологиясын қолдану бұл процестің тиімділігін арттырады.

Қорытындылай келе, салық жүйесінде цифрландыру сөзсіз маңызды болып табылады, себебі экономика мен қоғамның тұрақты дамуға көшуінің табыстылығы әлемдік дамудың басым тенденциясы болып табылады және ол көбінесе салық жүйесінің сапасымен анықталады. Салық жүйесін цифрландыру экономиканы жаңа деңгейге шығарып қана қоймайды, сонымен қатар компаниялардың салық ауыртпалығын бақылауды тиімдірек етеді және салық тәуекелдерін азайтады. Бұл ретте салық инспекторлары жұмысының тиімділігі бірнеше есе артады.

Айтылған барлық фактілердің жиынтығынан үш компонентті интеграцияланған жүйе, блокчейн сияқты цифрлық технология жиналған салықтардың тиімділігін арттыру есебінен елдің экономикалық қауіпсіздігін арттыруға әкеледі.

Әдебиеттер

1. mybuh.kz Трехкомпонентная интегрированная система (ТИС): Что это и для чего применяется [электронный ресурс] – 30.03.2022 ж. – <https://mybuh.kz/useful/trekhkomponentnaya-integrirovannaya-sistema-tis-cto-eto-i-dlya-chego-primenyaetsya.html>
2. pro1c.kz Трехкомпонентная интегрированная система (ТИС): преимущества применения [электронный ресурс] – 26.08.2019 ж. – <https://pro1c.kz/articles/spetsialnye-nalogovye-rezhimy/trekhkomponentnaya-integrirovannaya-sistema-tis-preimushchestva-primeneniya/>
3. prosklad.kz Что такое трехкомпонентная интегрированная система в Казахстане? [электронный ресурс] – <https://prosklad.kz/tis>
4. tadviser.ru Блокчейн [электронный ресурс] – 05.10. 2020 ж. - [https://www.tadviser.ru/index.php/_\(Blockchain\)](https://www.tadviser.ru/index.php/_(Blockchain))
5. secretmag.ru Что такое блокчейн [электронный ресурс] – 04.09.2021 ж. <https://secretmag.ru/slova/cto-takoe-blokchein-obyasnyаем-prostymi/>
6. baigenews.kz Минфин Казахстана запустил технологию блокчейна в налоговом администрировании [электронный ресурс] – 21.06. 2019 ж. -https://baigenews.kz/news/minfin_kazakhstana_zapustil_tekhnologiyu_blokcheyna_v_nalogovom_administririrovani/
7. cdb.kz Технология «Blockchain» - новшество в администрировании НДС с помощью контрольного счета [электронный ресурс] – 19.02. 2019 ж. -<https://cdb.kz/sistema/novosti/tekhnologiya-blockchain-novshestvo-v-administririrovani-nds-s-pomoshchyu-kontrolnogo-scheta/>
8. tsnik.kz АДМИНИСТРИРОВАНИЕ НДС С ПРИМЕНЕНИЕМ ТЕХНОЛОГИИ BLOCKCHAIN [электронный ресурс] – 28.03. 2019 ж. - <https://tsnik.kz/news/administririrovanie-nds-s-primeneniem-tekhnologii-blockchain/>
9. adilet.zan.kz

Бимурзаева А.,
«Маркетинг» БББ 2 курс студенті
Ғылыми жетекшіі:
э.ғ.к., доцент, **Кажмухаметова А.А.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

БУХГАЛТЕРЛІК БАЛАНСТЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕП БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Андатпа. Мақалада бухгалтерлік баланстың мәні, оның кәсіпорынды басқарудағы және қаржылық жағдайын бағалаудағы рөлі ашылады. Баланс бойынша тұтынушылардың төлем қабілеттілігін анықтауға болады. Бұл бухгалтерлік баланстың ерекшелігі, өйткені Бухгалтерлік есеп әдісі екі жақты. Қарама-қайшылықтар бірлігі Заңының мәні ғана емес, сонымен бірге кәсіпорынның қаржылық жағдайын анықтауға негіз болатын теңестіктің қосарлы сипаты көрсетілген. Нысанның экономикалық маңыздылығын дұрыс түсіну үшін оның жеке баптары мен топтарының құрамы сипатталады.

Нарықтық қатынастардың, халықаралық, экономикалық және қаржылық байланыстардың дамуы бухгалтерлік есеп пен есептілікті жетілдіру, олардың мазмұны мен әдістерін халықаралық қабылданған стандарттарға жақындату мәселесін алға қойды.

Бухгалтерлік есептің орталық нысаны баланс болып табылады. Баланс ондағы есеп объектілерінің екі рет көрсетілуімен және екі тұрғыдан қарастырылуымен сипатталады. Донецк Халық Республикасының заңнамасына сәйкес ұйымдардың қаржылық есептілігін қалыптастырудың құрамы, мазмұны және әдістемелік негіздері бухгалтерлік есеп стандарттарымен реттеледі.

Республикада жұмыс істейтін бухгалтерлік есеп пен есеп беру халықаралық қаржылық есептілік стандарттарының негізін құрайтын бірдей принциптерге негізделген. Бухгалтерлік есеп қазір «халықаралық бизнес тілі» деп аталса, есеп беру нысандарын құрудың принциптері мен ережелері уақыт талабына сай болуы керек. Бүгінгі күні ұйымдарға директивті түрде белгіленген бухгалтерлік есеп пен есеп беру әдістемесі әлемдік тәжірибенің талаптарына тек ішінара ғана жауап беретінін мойындау керек.

Кәсіпорынның есеп беруі қаржылық есеп процедураларының логикалық жалғасы болып табылады және есеп беру күніндегі ұйымның мүлктік және қаржылық жағдайын сипаттайтын көрсеткіштер жүйесі болып табылады.

Барлық маңызды ақпарат қаржылық есептілік пайдаланушыларға түсінікті және түсінікті болатындай етіп ашылуы керек.

Бухгалтерлік баланс заңды тұлғаның атауы, орналасқан жері, есеп беру күні және есепті кезең көрсетілуі тиіс. Сондай-ақ: кәсіпорынның қызмет түрінің қысқаша сипаттамасы, оның ұйымдық-құқықтық нысаны және барлық қаржылық есептілік ұсынылатын өлшем бірлігі берілуі керек. Өткен жылдың тиісті деректері де ұсынылуы керек.

Бухгалтерлік баланс - кәсіпорындарда, мекемелерде есептесу процесінің соңғы кезеңі болып есептеледі. Бұнда кәсіпорынның мүлктік және қаржылық жағдайы есеп беру кезеңіндегі (ай, квартал, жыл) шаруашылық нәтижелері ұлғаю қортындысымен бейнеленеді.

Баланс Қазақстан Республикасының валютасында жасалады; өлшем бірлігі мың теңгені құрайды. Бухгалтерлік баланс Бас кітапта көрсетілген шоттардың қалдықтары негізінде жасалады. Бухгалтерлік баланс екі бөліктен тұрады: тиісінше активтерді, меншікті капиталды және міндеттемелерді көрсететін актив және міндеттеме. Активтер мен міндеттемелер ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді болып бөлінеді.

Бухгалтерлік баланс айналым активтері мен пассивтерін анықтау және олардың қорытындыларын ашу қаржылық есептілікті пайдаланушыларға заңды тұлғаның қаржылық жағдайын талдауға көмектесетін ақпарат береді.

Бухгалтерлік баланс бойынша кәсіпорынның қаржылық жағдайына талдау жүргізіледі. бухгалтерлік баланстағы мына теңдіктің әрдайым тең болатындығы сөзсіз.

$$\text{Актив} = \text{Меншікті Капитал} + \text{Міндеттеме}$$

Есеп беру көрсеткіштері жүйесі – кәсіпорынның, оның бөлімшелерінің есепті кезеңдегі жағдайы мен нәтижелері туралы жиынтық мәліметтерді көрсететін ағымдағы бухгалтерлік есептен қысқаша үзінді болып табылатын жазбалардың ерекше түрі. Есеп беруде сандық және сапалық сипаттамалар, шығындар және табиғи көрсеткіштер болады. Кәсіпорынның, оның бөлімшелерінің белгілі бір кезеңдегі жағдайы мен нәтижелері туралы жиынтық мәліметтер бухгалтерлік, статистикалық және жедел-техникалық есеп негізінде қалыптасады. Бұл кәсіпорындардың қаржылық-шаруашылық қызметінің қаржылық есеп беруінде жан-жақты бейнелену мүмкіндігін қамтамасыз етеді (1-сурет).

Актив	Сомасы, теңге	Пассив	Сомасы, теңге
Қысқа мерзімді активтер		1. Қысқа мерзімді міндеттемелер	
2. Ұзақ мерзімді активтер		2. Ұзақ мерзімді міндеттемелер	
		3. Капитал және резервтер	
Барлығы		Барлығы	

1-сурет. Бухгалтерлік баланстың құрылымы

Бухгалтерлік есеп беру кәсіпорынның шаруашылық қызметін объективті бағалаудың негізі, ағымдағы және ұзақ мерзімді жоспарлаудың негізі, басқару шешімдерін қабылдаудың тиімді құралы болып табылады.

Есеп беру деректерін сыртқы пайдаланушылар ұйымның жұмысын бағалау үшін, сонымен қатар ұйымның өзінде экономикалық талдау үшін пайдаланады. Дегенмен, есеп беру болашақ жоспарлау үшін өте маңызды. Есеп беру нақты және уақтылы болуы керек. Ол есептілік көрсеткіштерінің өткен кезеңдердің деректерімен салыстырмалылығын қамтамасыз етуі керек.

Нарықтық қатынастарға көшу әртүрлі меншік нысандары мен кәсіпкерлік қызмет түрлерінің пайда болуына себеп болды. Вексель айналысы жандануда, акциялар мен басқа да бағалы қағаздар пайда болды, қаржыландыру мен несиелеу принциптері өзгерді, шетел валютасымен операциялар шеңбері кеңейді. Осыған байланысты біздің елімізде ұзақ жылдар бойы дамыған алдыңғы қатарлы Батыс елдерінің тәжірибесімен және халықаралық стандарттармен қалыптасқан бухгалтерлік есеп пен есеп беру жүйесін жедел түрде өзгерту қажеттілігі туындап отыр. Егер орталықтандырылған жоспарлы экономикада бухгалтерлік ақпарат жинақталып, қорытындыланып, бұрын негізінен визиткаларда пайдаланылса, яғни. оның пайдаланушылары жоғары ұйымдар (бас кеңселер мен министрліктер) болды, жаңа қаржылық есеп қазірдің өзінде инвесторлар мен серіктестерді тарту үшін, құрылтайшылар мен акционерлерді қаржылық жағдайдың тұрақтылығы және кәсіпорынның жақын перспективалары туралы ақпараттандыру үшін көлденең пайдалануға бағытталған.

Қаржылық есептілік ақпаратын сыртқы пайдаланушылар, мүдделі заңды және жеке тұлғалар: жеткізушілер, сатып алушылар, ағымдағы және әлеуетті кредиторлар, несиелік мекемелер, салық және статистика органдары, сондай-ақ ұйымның өзінде экономикалық талдау үшін пайдаланбайды. Нәтижесінде бухгалтерлік есеп беру қызметкерлердің басқару жоспарлары мен саясаты туралы хабардар болуына ықпал етеді, ұйым қызметкерлерін ортақ мақсаттар мен міндеттерге сәйкес әрекет етуге ынталандырады.

Бухгалтерлік баланс өз мәні бойынша кәсіпорын қаражаттарының айналымын және осы айналыс кезінде кәсіпорын жасайтын қаржылық қатынастарды жалпы бейнелейтін жүйелік үлгі болып табылады. Бухгалтерлік баланс шаруашылық активтері (активи) және олардың көздері (пассиві) туралы мәліметтерді көрсету арқылы есепті күнге ұйымның мүлдіктік және қаржылық жағдайын сипаттайды.

Шаруашылық қызметті жүзеге асыру процесінде әртүрлі әрекеттер болады, олар кәсіпорын мүлкі мен оларды көздерінің өзгерісін тудырады. Мүліктер мен олардың көздерінің өзгерісін болдыратын шаруашылық әрекеттер мен оқиғалар шаруашылық операциялар деп аталады. Шаруашылық операцияларының әсерінен мүлік өзгереді, ал он бухгалтерлік баланста көрсетілетін болғандықтан, оның әсерін баланс та өзгереді (2-сурет).

1.	A + A-	Активтігі бір бол көбейеді, ал екіншісі сол сомаға азаяды. Баланс валютасы өзгермейді.
2.	П + П-	Пассивтің 1 бабы көбейеді де, екіншісі сол сомаға азаяды. Баланс валютасы өзгермейді.
3.	A + П+	Бірдей санаға активтегі де, пассивтегі де баптар көбейді. Баланс валютасы да сол сомаға көбейеді.
4.	A - П-	Активтегі және пассивтегі баптар бірдей сомаға азаяды. Баланс валютасы сол сомаға азаяды.

2-сурет. Шаруашылық операциялардың нәтижесінде баланстағы өзгерістер

Бухгалтерлік баланстың мағынасын түсінуде ең кемінде елеулі маңызы болып оны оқудың жүйелілігі және тек бухгалтерлік баланста тиісті болған кейбір шектеулердің үздіксіз білімі есептеледі.

Актив пен пассивтердің қазіргі мазмұны оны пайдаланушылар үшін ақпарат беруге бағытталған. Оның ішінде сыртқы пайдаланушылар үшін. Бұнда ағымдағы шығындардың немесе пайдалану есебінен пайда болған дебиторлық және кредиторлық қарыздардың жағдайын ашып тастайтын, меншікті капитал мен резервтердің кейбір түрлерін қалыптастыратын статьяларды талдау жасаудың жоғары дәрежесі байқалады.

Бүгінгі күннің негізгі талабы – жарықтың экономиканың қатынастардың принциптерін іске асыру нәтижесінде халқымыздың әлеуметтік- экономикалық тұрмыс дәрежесін жақсарту және еліміздің экономикалық әлеуетін нығайту болып табылады. Осы мақсаттарды іске асыру қаржылық есеп пен есеп берудің және кәсіпорынды басқаруда бухгалтерлік баланстың рөлі мен маңызының ерекше екендігі белгілі болып отыр.

Қорытындылай келе бухгалтерлік баланс шаруашылық құралдары мен олардың көздерін белгілі бір мерзімге ақшалпй өлшемде топтастыруды білдіреді. Баланс кәсіпорынның қаржылық жағдайын талдаудың және дұрыс басқару шешімдерін қабылдаудың негізгі көзі ретінде қызмет етеді.

Әдебиеттер

1. Баймұқанова С. Қаржылық есеп. Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 192 бет.
2. Бухгалтерлік баланс. Оның құрылымы мен мазмұны // <https://kznews.kz>
3. Сұлтанова Б.Б., Байдаулетов М.Б. Бұғалтерлік есеп. Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 216 бет.
4. Бухгалтерлік баланстың анықтамасы // <https://helpiks.org>

Болатбекова А.
«Есепжәне аудит»мамандығы бойынша 3 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:
э.ғ.к., аға оқытушы, **Жетесова М.Т.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

КӘСІПОРЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ ЖАҒДАЙЫНЫҢ НЕГІЗГІ КӨРСЕТКІШТЕРІНІҢ БІРІ РЕТІНДЕГІ БАЛАНС ӨТІМДІЛІГІ

Аңдатпа. Ғылыми мақала кәсіпорын балансының өтімділігін талдауға арналған. Нарықтық экономика жағдайында өтімділік ұйымның қаржылық-шаруашылық қызметінің ең маңызды сипаттамасы болып табылады, сондықтан ұсынылған мақала тақырыбы өзекті болып табылады. Мақалада баланстың өтімділік дәрежесін анықтау үшін активтер мен пассивтердің жіктелуі қарастырылды. Сондай-ақ баланстың өтімділігі абсолютті, аралық және жалпы өтімділік коэффициенттерін есептеу арқылы көрсетілді. Бұл қаржылық коэффициенттер Apple компаниясының тоқсан бойынша балансының негізінде есептелді.

Баланс өтімділігі – бұл кәсіпорынның қысқа мерзімдегі міндеттемелерін өтеу үшін өз активтерін ақшаға айналдыру мүмкіндігі. Ол кәсіпорынның ең маңызды қаржылық көрсеткіштерінің бірі болып табылады және оны анықтаудың өзектілігі экономикалық тұрақсыздық жағдайында ерекше маңызға ие.

Біріншіден, баланс өтімділігі кәсіпорынның төлем қабілеттілік дәрежесін тікелей анықтайды. Баланстың өтімділігі неғұрлым жоғары болса, компанияның қарыздарын өтеу жылдамдығы соғұрлым жоғары болып, кәсіпорын мемлекетпен және қоғаммен қайшылыққа түспейді. Өйткені ол бюджетке салықтарды, әлеуметтік қорларға аударымдарды, жұмысшылар мен қызметкерлерге жалақыны, акционерлерге дивидендтерді уақтылы төлейді, ал банктерге несиелерді қайтаруға және олар бойынша пайыздарды төлеуге кепілдік береді.

Екіншіден, кәсіпорынның баланс өтімділігі оның қаржылық тұрақтылық деңгейін анықтайды. Кәсіпорынның тұрақтылығы неғұрлым жоғары болса, соғұрлым ол нарық конъюнктурасының күтпеген өзгерістеріне тәуелсіз болады, демек, банкроттыққа ұшырау қаупі соғұрлым аз болады[1].

Баланстың өтімділік дәрежесін анықтау кезінде активтерді келесі төрт топқа бөледі:

- А1- неғұрлым өтімді активтер (ақша қаражаттары мен олардың баламалары);
- А2- тез өтімді активтер (қысқа мерзімді дебиторлық берешек, яғни төлемдер есепті күннен кейін 12 ай ішінде күтілетін қарыз);
- А3- баяу өтімді активтер (қорлар);
- А4- қиын өтімді активтер (ұзақ мерзімді активтер: ғимараттар, жер, арнайы техника, материалдық емес активтер: гудвилл, бағдарламалық қамтамасыз ету жөн.б.).

Міндеттемелерді өтеу мерзімдерінің ұлғаю дәрежесі бойынша баланстың пассивтері келесідей топтастырылады:

- П1- неғұрлым шұғыл міндеттемелер (жеткізушілер мен мердігерлер, персонал алдындағы кредиторлық берешек);
- П2- қысқа мерзімді міндеттемелер (қысқа мерзімді несиелер мен қарыздар);
- П3- ұзақ мерзімді міндеттемелер;
- П4- тұрақты жиынтық (жарғылық капитал, резервтік капитал, бөлінбеген пайда) [1].

Бухгалтерлік баланстың өтімділігін бағалаудағы негізгі міндет – кәсіпорынның пассивтерінің оның активтері мен қаншалықты қамтылғанын және осы активтерді ақшаға айналдыру мерзімінің міндеттемелерді өтеу мерзіміне (қайтару жеделдігі) сәйкестігін анықтау. Баланстың өтімділігін бағалау үшін кәсіпорынның активтері мен пассивтерінің мөлшері арасында теңсіздік қорнату қажет. Егер мұндай салыстыру кезінде активтің бөліктері міндеттемелерді өтеуге жеткілікті соманы берсе, баланс өтімді болып саналады, ал компания төлем қабілетті болып табылады. Дәстүрлі түрде баланс өтімділігі абсолютті болып саналады, егер келесі теңсіздіктер орындалса (Кесте-1):

1-кесте

Баланс өтімділігін талдау*

Өтімділікті талдау	Төлем қабілеттілігін бағалау
$A1 \geq P1$	Компания неғұрлым өтімді активтер көмегімен шұғыл міндеттемелерді өтей алады
$A2 \geq P2$	Кәсіпорын несие берушілер алдындағы қысқа мерзімді міндеттемелерді өтімділігі тез активтердің көмегі мен есеп айырысуы мүмкін
$A3 \geq P3$	Компания ұзақ мерзімді несиелерді баяу өтетін активтері мен өтей алады
$A4 \leq P4$	Бұл теңсіздік автоматты түрде орындалады, егер барлық үш теңсіздік қорындалса. Кәсіпорын төлем қабілеттілігінің жоғары дәрежесі несиелер және тиісті активтер мен әр түрлі міндеттемелерді өтей алады.

* Алиев М.К. Практикум комплексного экономического анализа: сборник задач.-Астана: КазУЭФМТ, 2016.-167 б.

Алайда, жоғарыда аталған схемаға сәйкес жүргізілген баланс өтімділігін талдаудың дәлелсіздігін атап өткен жөн, толығырақ талдауға қаржылық коэффициенттерді пайдалана отырып, төлем қабілеттілігін талдау болып табылады.

Абсолютті өтімділік коэффициенті– ең өтімді активтер кәсіпорынның ағымдағы міндеттемелерін жабу дәрежесін көрсетеді. Абсолютті өтімділік коэффициенті мына формула бойынша есептеледі:

$$K = A1 / (П1 + П2) \quad (1)$$

Бұл коэффициент қысқа мерзімді міндеттемелердің қандай бөлігі әр түрлі шоттардағы қаражаттар, бағалы қағаздар, сондай-ақ борышкерлермен есеп айырысулардан түскен түсімдер есебінен дереу өтеуге болатынын көрсетеді. Бұл көрсеткіштің мәні **0,2**-ден төмен түспеуі керек[2].

Аралық өтімділік коэффициенті компанияның өтімді активтері оның қысқа мерзімді қарызын қаншалықты жабатынын көрсетеді. Аралық өтімділік коэффициенті мына формуламен анықталады:

$$K = (A1 + A2) / (П1 + П2) \quad (2)$$

Кәсіпорынның өтімді активтеріне тауарлы-материалдық құндылықтардан басқа кәсіпорынның барлық айналымқұралдары жатады. Бұл көрсеткіш кредиторлық берешектің қандай бөлігінің өтімді активтер есебінен өтеуге болатынын анықтайды, яғни кәсіпорынның қысқа мерзімді міндеттемелерінің қандай бөлігін әр түрлі шоттардағы қаражат, қысқаша мерзімді бағалы қағаздар, сондай-ақ дебиторлық берешектер есебінен дереу өтеуге болатындығын көрсетеді. Бұл көрсеткіштің қалыпты мәні **0,7-0,8**[3].

Жалпы өтімділік коэффициенті кәсіпорынның бір жыл ішінде қысқа мерзімді міндеттемелерін өтеу үшін пайдалана алатын жеткілікті қаражаты бар-жоғын көрсетеді. Бұл кәсіпорынның төлем қабілеттілігінің негізгі көрсеткіші. Жалпы өтімділік коэффициенті төмендегі формуламен анықталады:

$$K = (A1 + A2 + A3) / (П1 + П2) \quad (3)$$

Бұл коэффициенттің мәні 2-ден жоғары болғаны дұрыс [4].

Жоғарыда айтылған коэффициенттер негізінде әлемге әйгілі Apple компаниясының 1-ші және 4-ші тоқсан бойынша қаржылық өтімділік коэффициенттерін анықтайық (2-кесте).

2-кесте

Apple компаниясының тоқсан бойынша баланстық есебі, 2021ж (млн, АҚШ доллары)*

	1-ші тоқсан	2-ші тоқсан	3-ші тоқсан	4-ші тоқсан
Актив				
Қысқа мерзімді активтер	121465	114423	134836	153154
Ақша қаражаттары мен қысқа мерзімді қаржылық инвестициялар	69834	61696	62639	63913
Дебиторлық қарыздар	33036	33908	51506	65253
Тауарлы материалдық құндылықтар	5219	5178	6580	5876
Өзге қысқа мерзімді активтер	13376	13641	14111	18112
Ұзақ мерзімді активтер	215693	215417	216166	228037
Негізгі құралдар	37815	38615	39440	39245
Ұзақ мерзімді қаржылық инвестициялар	134539	131948	127877	138683
Өзге ұзақ мерзімді активтер	43339	44854	48849	50109
Баланс	337158	329840	351002	381191
Пассив				
Қысқа мерзімді міндеттемелер	106385	107754	125481	147574
Несиелік қарыз	40127	40409	54763	74362
Вексель	5000	8000	6000	5000
Ұзақ мерзімді несиелер мен қарыздардың ағымдағы бөлігі	8003	8039	9692	11169
Өзге қысқа мерзімді міндеттемелер	53255	51306	55026	57043
Ұзақ мерзімді міндеттемелер	161595	157806	162431	161685
Ұзақ мерзімді несиелік қарыз	108642	105752	109875	10662
Өзге ұзақ мерзімді міндеттемелер	52953	52054	52556	55056
Капитал	69178	64280	63090	71932
Баланс	337158	329840	351002	381191

* investing.com , «Балансовый отчет AAPL»<https://ru.investing.com/equities/apple-inc.-balance-sheet>

1-ші тоқсан: Абсолютті өтімділік коэф $\frac{A1}{П1+П2} = \frac{69834}{106385} = 0.6$

Аралық өтімділік коэф $\frac{A1+A2}{П1+П2} = \frac{69834+33036}{106385} = 0.97$

Жалпы өтімділік коэф $\frac{A1+A2+A3}{П1+П2} = \frac{69834+33036+5219}{106385} = 1.0$

$$\text{4-ші тоқсан: Абсолютті өтімділік коэф} = \frac{A1}{П1+П2} = \frac{63913}{147574} = 0.43$$

$$\text{Аралық өтімділік коэф} = \frac{A1+A2}{П1+П2} = \frac{63913+65253}{147574} = 0.88$$

$$\text{Жалпы өтімділік коэф} = \frac{A1+A2+A3}{П1+П2} = \frac{63913+65253+5876}{147574} = 0.92$$

Apple компаниясының абсолютті өтімділік коэффициенттері 1-ші және 4-ші тоқсан бойынша сәйкесінше 0.6 және 0.43 құрады. Бұл көрсеткіштер 0.2-ден үлкен, демек компания неғұрлым өтімді активтерімен қысқа мерзімді міндеттемелерін жаба алады деген сөз. Аралық өтімділік коэффициенттері 0.97 және 0.88-ге тең, яғни компания тез өтімді активтер (қысқа мерзімді дебиторлық берешек) көмегімен қысқа мерзімдегі міндеттемелерін өтей алады. Алайда жалпы өтімділік коэффициенті 1-ші тоқсанда 1-ді, 4-ші тоқсанда 0,92-ні құрады. Бұл көрсеткіштер 2-ден аз, бұл компанияның қорлары аз дегенді білдіреді.

Қорытындылай келе, баланс өтімділігі компанияның жағдайын бағалайтын негізгі көрсеткіштердің бірі болып табылады. Өтімділіктің негізгі критерийі – қысқа мерзімдегі активтерінің қысқа мерзімді міндеттемелерден асып түсуі. Ол неғұрлым жоғары болса, компанияның қаржылық жағдайы соғұрлым тұрақты болады.

Әдебиеттер

1. Алиев М.К. Практикум комплексного экономического анализа: сборник задач. – Астана: КазУЭФМТ, 2016. – 167 б.
2. Алиев М.К., Алтынбеков М.А., Абдурахманов М.А., Жетесова М.Т., Айтхожина А.Е. Комплексный экономический анализ: Учебное пособие. – Нур-Султан: ИПЦ КазУЭФМТ, 2019. – 254 б.
3. Оралбаева Ж.З. Ұйымның қаржы-шаруашылық қызметін талдау: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 186 б.
4. Садыханова Г.А. Кәсіпорын қызметін экономикалық талдау: оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 129 б.

Вайскап Д.
студент 1 курса специальности «Учёт и аудит»
Научный руководитель:
к.э.н., доцент, **Бекжанова Т.К.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ТЕХНОЛОГИИ БЛОКЧЕЙН В СФЕРЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА: ВОЗМОЖНОСТИ ИЛИ УГРОЗА

Аннотация. В настоящей статье исследуются актуальные вопросы технологии блокчейн в сфере бухгалтерского учета, налогообложения и финансового аудиторского контроля как специальной технологии, открывающей новые возможности для различных экономических субъектов. Акцент сделан на обобщении и систематизации имеющихся данных, представлены прогнозы применения блокчейн-технологий при формировании новых рынков, относящихся к цифровой экономике. Показано, что в условиях реализации цифровой экономики блокчейн как специальная технология обеспечивает преимущества в виде экономии ресурсов и времени различным экономическим субъектам в сфере бухгалтерского учета, налогообложения и финансового аудиторского контроля при осуществлении ими финансовых операций. В статье рассматриваются возможности использования технологии блокчейн в бухгалтерском учете и аудите. Автор раскрывает перспективы применения данной технологии с целью управления большими массивами данных, а также повышения их надежности и системности.

Активно развивающаяся в последние годы технология блокчейн имеет потенциал для развития целых отраслей. В частности, под влиянием данной технологии грандиозным изменениям может подвергнуться финансовый сектор. Хотя эта технология давно исследуется во многих крупнейших финансовых институтах, практика ее использования все еще имеет локальный характер[1].

Блокчейн – это база данных, которые хранятся в виде блоков, где каждый последующий блок включает в себя зашифрованную информацию обо всех предыдущих блоках, то есть обо всех совершенных транзакциях, так называемый хэш – короткий результат шифрования предыдущего блока. Так что каждый блок связан с предыдущим и при изменении одной запятой – этот хэш изменится, внесение поправок станет очевидным, и система его не примет.

Информация системы блокчейн не хранится в одном месте, она распределена на множестве компьютеров, что обеспечивает безопасность системы. Для внесения изменения в эту информацию можно записывать эти изменения в следующий блок, но создает его случайный майнер, а остальные подтверждают правильность. Чтобы внести изменения, которые будут «незаконны» по правилам системы – необходимо заполучить 51 процент майнинговых мощностей, что для крупного блокчейна является практически невозможным. Чтобы внести изменения задним числом – нужно пересчитать все последующие блоки (к примеру, в системе блокчейн пересчитать более 6 блоков назад невозможно – на земле нет таких вычислительных мощностей, ведь цепочка продолжает создавать по новому блоку каждые минут 10).

Внедряться блокчейн в бухгалтерии будет происходить постепенно, охватывая сферу за сферой налогового и бухгалтерского учета.

Факты хозяйственной деятельности отдельных юридических лиц будут оцифрованы, храниться в блокчейне и отображаться на специальной платформе, которая сама рассчитает налог. Например, факт реализации товара будет попадать в платформу на основании смарт-контрактов (электронный протокол, встраиваемый в блокчейн), когда все стороны сделки подтвердят факт согласием. После подтверждения сторон, так называемого консенсуса, данные будут переданы в регулирующий орган и пропишутся в блокчейн-платформе.

Существующая система учета характеризуется большими объемами данных, структурирование которых в различных аналитических аспектах требует немало усилий. В связи с этим проверка клиентских документов занимает большое количество времени, кроме того, ее стоимость растет в зависимости от объема работ.

Хорошо известны так называемые бухгалтерские риски, связанные с возможностью манипулирования данными учета, а также вуалирования и фальсификации финансовой отчетности, что приводит к ошибочным действиям заинтересованных пользователей. Возможность искажения информации создает дополнительные риски аудита.

Решению данных проблем может способствовать технология Blockchain (блокчейн) - способ хранения данных или цифровой реестр транзакций, сделок, контрактов. Данная технология позволяет хранить отдельные независимые записи и, при необходимости, структурировать их в необходимых разрезах. Цифровые записи объединяются в «блоки», которые потом связываются криптографически и хронологически в «цепочку» с помощью сложных математических алгоритмов. Каждый блок связан с предыдущим и содержит в себе набор записей. Новые блоки всегда добавляются строго в конец цепочки.

Технология блокчейн может представлять собой следующие возможности для совершенствования бухгалтерского учета: вместо того, чтобы хранить отдельные записи на основе транзакционных выписок (или параллельно с этим), компании могут заносить свои транзакции непосредственно в совместный регистр, создавая систему взаимоблокировки постоянных учетных записей. Поскольку все записи распределены и криптографически запечатаны, фальсификация или уничтожение их для скрытия активности практически невозможна.

Аудиторские компании смогут использовать различные способы применения технологии: стандартизация позволит аудиторам автоматически проверять значительную часть важнейших данных, составляющих финансовую отчетность, в результате чего стоимость и время, необходимые для проведения аудита, значительно сократятся. Это позволит использовать высвободившееся от проведения рутинных операций время для качественного анализа информации, необходимого, в частности, для обоснования мнения о непрерывности деятельности экономического субъекта, а также оценке механизма внутреннего контроля.

Важно подчеркнуть, что данная технология может быть постепенно интегрирована с типичными процедурами бухгалтерского учета: начиная с обеспечения целостности записей и заканчивая полностью отслеживаемыми аудиторскими процедурами. Для архивирования документа могут использоваться обычные хранилища данных, поскольку целостность информации в данном случае может быть легко доказана. Помимо этого, использование блокчейн позволяет легко доказать целостность электронных файлов. Один из подходов состоит в создании хэш-строки файла, которая представляет собой цифровой номер этого файла. Далее, этот номер неизменно откладывается путем записи его в блокчейн посредством транзакции. Целые бизнес-процессы, охватывающие несколько отделов или компаний, легко отслеживаются. Наконец, технология блокчейн позволяет использовать смарт-контракты, то есть компьютерные программы, которые могут выполняться при определенных условиях [2].

Развитие технологии для целей аудита позволит обеспечить автоматизацию большинства аналитических процедур и снизить аудиторские риски за счет превентивных мер по подготовке и хранению информации.

Изучение возможностей технологии блокчейн для целей ее применения в финансовых услугах все еще находятся на ранних стадиях, многие специалисты по управлению активами не очень хорошо знакомы с тем, как работает блок-цепь и какие выгоды технология блокчейн может обеспечить. В таблице 1 представлены основные направления применения технологии блокчейн в бухгалтерском учете проблемы, связанные с использованием этой технологии.

Таблица 1

Приоритетные направления применения технологии блокчейн в бухгалтерском учете

Возможности применения	Проблемы в использовании
Анализ первичных документов компании	Предприятия (отдельные сотрудники) могут вносить некорректные данные
Анализ бизнес-процессов компании	Неполнота внесения информации о бизнес-процессах.
Проверка системы внутреннего контроля компании	Неполнота данных организаций
Анализ контрагентов компании	Компания (сотрудники) могут предоставлять неполные данные о контрагентах
Использование технологии для ведения деятельности с государственными органами.	Нежелание компании представить прозрачную информацию о своей деятельности

В приведенной таблице были представлены основные возможности использования технологии блокчейн в бухгалтерском учете вероятные проблемы, препятствующие этому. Как показывает исследование мнений специалистов по

данному вопросу, введение технологии будет сопряжено с проведением процедур по стандартизации процессов внутри компаний. Одним из блоков аудиторской проверки будет именно анализ на грамотное использование данной технологии. Но, в то же время, введение технологии блокчейн принесет положительные результаты, прежде всего, способствующие снижению объема рутинных операций (при повышении надежности данных) и более активному вовлечению сотрудников в процесс качественного анализа информации с целью обоснования принимаемых управленческих решений.

Новая технология позволит эффективно бороться с мошенничеством и значительно расширит возможность регулирующих органов отслеживать деятельность организации, сделает учет прозрачным, позволит его вести в реальном времени. Уклонение от уплаты налогов станет легко выявляемым и попросту невозможным, если все сделки и транзакции будут оцифрованы. Данная сеть будет протоколировать все действия сторон, и не даст возможности создания «нежелательных схем» [3].

Данная технология сведет работу бухгалтерии практически на нет, так как операции будут отражаться в системе без участия сотрудников, что снизит затраты на содержание штата финансовых работников и избавит нас от ошибок.

Отдельно хочется отметить сохранность информации в сети блокчейн в числе плюсов данной технологии. Сколько случаев в практике, когда документы потеряны либо налоговой, либо налогоплательщиком (сгорели, потерялись, бухгалтер сменил номер и пропал с документами и т.п.) и, как следствие, необоснованное доначисление налогов, штрафов и пени. Блокчейн же гарантирует сохранность информации за счет того, что информация не хранится в одном месте и ее невозможно изменить, и такие ситуации будут попросту невозможны.

Теперь поговорим о минусах. На сегодняшний день технология еще очень сырая и не лишена недостатков. Во многих блокчейн-платформах есть вероятность ошибок, которые хакеры могут использовать в своих целях. И повсеместное использование открытого блокчейна сейчас невозможно. Старые технологии пока что безопаснее [4].

Также остается проблема дороговизны данной технологии. Необходимо создать распределенную сеть компьютеров, для поддержания работы майнеров необходимы большие энергозатраты, а также каждый компьютер сети должен выделить достаточно памяти для хранения всех данных блокчейна. В отличие от смарт-контрактов или балансов кошельков речь идет об очень больших объемах данных, так что обычный открытый блокчейн будет неэффективен для этих целей (что не мешает совершенствовать технологию, хранить пользователям не блоки с информацией, а хэши, а сами блоки – лишь в нескольких местах).

Литература

1. Варламова Д.В., Алексеева Л.Д. Вопросы внедрения цифровых технологий в систему бухгалтерского учета // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2020. – № 5-2. – С. 248-254; URL: <https://vaael.ru/ru/article/view?id=1136> (дата обращения: 18.04.2022).
2. Информационно-коммуникационные технологии. Колл. авторов. Учебник в двух частях. Часть 1. – Алматы: МУИТ, 2017. – 586 стр. (на рус+на англ)
3. Алимбекова Г.А. Компьютеризация бухгалтерского учета. – Алматы: Казак университет, 2015 – 154 с
4. Ашимов А.Т. Совершенствование учета на основе цифровизации в Казахстане // Вестник ЕНУ, 2018. – №5. – С. 85-92

Жусупова Т.

магистрант 1 курса ОП «Учет и аудит»

Научный руководитель:

к.э.н., доцент, **Кажмухаметова А.А.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УЧЕТА РАСХОДОВ СТРОИТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ

Аннотация. В статье раскрыты практические аспекты учета расходов строительных организаций. Учет требует специальных отраслевых знаний бухгалтера и практического опыта. Рассматриваются различия в системе бухгалтерского учета исполнителя и заказчика. Важное значение имеет в этом вопросе классификация затрат строительного производства. Признание и измерение доходов и расходов, возникающих за отчетный период, определяет надлежащую классификацию затрат.

Бухгалтерский учет в строительстве имеет свои индивидуальные особенности. Проведение учета требует специальных отраслевых знаний бухгалтера и практического опыта. Бухучет в строительстве ведется на основании действующих правовых актов, которые регулируют: порядок вложения денежных средств, порядок учета подрядных соглашений и другие положения. Общие предписания для бухучета позволяют правильно рассчитать доходы и расходы компании. В зависимости от специфики отрасли могут применяться дополнительные нормативные источники.

В строительных компаниях и организациях применяются свои методы составления бухгалтерского и налогового учета. У каждой стороны есть свои особенности учета – бухгалтерский учет исполнителя и заказчика имеют кардинальные отличия [1].

Бухгалтерский учет несколько отличается от норм, действующих для иных объектов хозяйствования. Отличия заключаются в оформлении документации. Форма 2 составляется исполнителем по результатам выполненных работ. Форма 3 является основанием для взаиморасчетов между заказчиком и исполнителем. Первый документ может быть составлен по завершению всего объема строительства или с учетом поэтапного выполнения работ. Последний вариант наиболее предпочтителен для подрядчиков.

Бухгалтерский учет расходов строительные организации ведет на счетах 7 раздела «Расходы». Если же организация является подрядчиком, то постатейный учет фактических затрат на производство строительно-монтажных работ ведет только по работам, выполненным им непосредственно на счетах 8 раздела «Производственные счета». Стоимость работ, принятых от субподрядчиков, в сумме, предназначенный к оплате у генерального подрядчика, отражается без подразделения по статьям расходов, но по соответствующим объектам [2].

Для признания и измерения доходов и расходов, возникающих за отчетный период, определяет соответствующую классификацию затрат. Для расчета расходов, соответствующих произведенным за отчетный период доходам, необходимо иметь информацию о фактических затратах, возмещение которых предусмотрено договором. Согласно нормативным документам в сфере строительства, затраты, возникающие в ходе выполнения договора строительного подряда, можно группировать по трем основным элементам:

1. Затраты, которые можно непосредственно отнести на конкретный строительный объект (договор): зарплата рабочих, затраты на приобретение материалов, амортизация основных средств, затраты на аренду машин и оборудование, затраты на перемещение машин и оборудования на строительную площадку, предполагаемые затраты на устранение недочетов и выполнение гарантийных работ, включая гарантийный ремонт, затраты на конструкторскую и инженерную поддержку при осуществлении работ по конкретному объекту, требования третьих сторон.

2. Затраты, обусловленные деятельностью по выполнению договора в целом, которые можно отнести на конкретный объект (договор): страховые платежи, затраты на конструкторскую и инженерную поддержку, которые не связаны непосредственно с конкретным объектом, накладные расходы по строительству (например, на содержание общей бухгалтерии, на ночную охрану и освещение всей строительной площадки и т.д.)

3. Прочие затраты, возникающие в связи с выполнением договора, которые по условиям договора возмещаются заказчиком. К таким затратам относят ту часть общих административных расходов и расходов на НИОКР, которые обусловлены выполнением работ по договору и отражены в нем как затраты по договору, возмещаемые заказчиком.

Существует еще один элемент расходов подрядчика, который может учитываться двояко:

4. Расходы, связанные с подготовкой и подписанием договора (называемые также предконтрактными расходами). К ним относятся расходы, понесенные для обеспечения заключения договора, например, расходы по разработке архитектурного проекта, технико-экономического обоснования, страхованию договора и т.д. Если а) эти расходы можно четко идентифицировать и надежно измерить и б) существует вероятность подписания контракта в том же отчетном периоде, в котором данные расходы возникли, то они включаются в затраты по договору [3]. Это значит, что они должны отражаться на дебете счета 2930 «Незавершенное строительство». Если же договор не подписан или существует предположение, что он не будет подписан в том же отчетном периоде, в котором возникли расходы по его подготовке, то понесенные затраты списываются в отчетном периоде их возникновения на расходы текущего периода.

Свод затрат в основном строительном производстве по объектам учета представлена в таблице 1.

Таблица 1

Корреспонденция счетов по учету затрат основного строительного производства

Содержание операции	Дебет	Кредит
1. Расходы основного строительного производства	8110	8111-8114
2. Использование материалов для нужд основного строительного производства	8110	1310
3. Списание накладных расходов, относящихся к основному строительному производству	8114	8140
4. Списание фактической себестоимости	701	8110, 1320

По статье «Накладные расходы» отражаются расходы, связанные с организацией, обслуживанием и управлением строительного производства. Накладные расходы образуются в связи с организацией, обслуживанием производства и управлением им (рисунок 1).

Рисунок 1. Состав накладных расходов строительного производства

Для учета накладных расходов применяется счет 8410 «Накладные расходы». Субсчета к счету 8410 следует открывать на каждый отдельный объект строительства, если работы по объекту ведутся на отдельной строительной площадке, а при возведении на одной площадке учет накладных можно вести в целом по строительной площадке. Расходы на организацию работ на строительных площадках включают:

- амортизационные отчисления (или арендная плата), расходы на ремонт и перемещение производственных приспособлений и оборудования;
- стоимость и расходы малоценных и быстроизнашивающихся инструментов и производственного инвентаря, используемых в производстве строительных и монтажных работ, не относящихся к основным средствам;
- расходы, связанные с ремонтом, содержанием и разработкой временных (нетитульных) сооружений, приспособлений и устройств;
- содержание пожарной и сторожевой охраны;
- расходы по геодезическим работам, осуществляемым при производстве строительных и монтажных работ;
- расходы по проектированию производства работ;
- расходы по содержанию производственных лабораторий;
- расходы по благоустройству и содержанию строительных площадок;
- расходы по подготовке объектов к сдаче;
- расходы на производственные командировки работников строительных организации для выполнения монтажных и специальных строительных работ;
- расходы по перебазированию линейных строительных организаций и их подразделений в пределах стройки [4].

К реализационным расходам относят расходы на упаковку, транспортировку, рекламу. Строительный объект, возведенный для конкретного заказчика по договору, как правило, не требует такого типа расходов. Если же подрядчик использует рекламу строящегося объекта для продвижения своей организации на рынке строительных подрядов, то, очевидно, что заказчик не возмещает подобные расходы.

Генеральный подрядчик постатейный учет фактических затрат на производство строительно-монтажных работ ведет только по работам, выполненным им непосредственно. Стоимость работ, принятых от субподрядчиков, в сумме, предназначенный к оплате у генерального подрядчика, отражается без подразделения по статьям расходов, но по соответствующим объектам.

Таким образом, технологические особенности строительной сферы оказывают повышенные требования к бухгалтерскому учёту расходов и вызывают необходимость в дополнительных синтетических и аналитических частях учета. Высокая трудоемкость и сложность в ведении бухгалтерского учета в строительном производстве требует правильной классификации расходов и затрат на производство.

Литература

1. Кажмухаметова А.А., Айтхожина Л.Ж., Тусибаева Г.С. Технологическая и правовая сущность строительного производства и их влияние на организацию бухгалтерского учета // «Вестник КазУЭФМТ», № 1, 2020 г., с. 185-193
2. Проскурина В. П. Бухгалтерский учет в строительстве + CD. - Алматы.: Издательство «Lem», 2017. - 276 с.
3. Михайлов А.Ю. Организация строительства. Стройгенплан. / А.Ю. Михайлов. - Вологда: Инфра-Инженерия, 2016. - 172 с.
4. Скала В. И. Основы учета в строительстве Республики Казахстан. Практическое пособие. - Алматы.: Издательство «Lem», 2016. - 216

Ибаділла З.

«Қаржы» БББ 2 курс студенті

Ғылыми жетекші:

э.ғ.к., доцент, Кажмухаметова А.А.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЕҢБЕКАҚЫ ТӨЛЕУДІ ЕСЕПКЕ АЛУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасында еңбекақы төлеуді есепке алу мәселелері қарастырылады. Еңбекақыны сауатты ұйымдастыру еңбек өнімділігінің өсу қарқынына тікелей әсер етеді, жұмысшылардың біліктілігін арттыруға ынталандырады. Еңбекақыны дұрыс есептеу бухгалтерлік есептің маңызды нысандарының бірі болып табылады. Жұмысқа қабылдау ережелері, жұмыс процесінің ерекшеліктері көрсетілген. Еңбекақыдан ұстап қалу және аудару туралы мәселе өзекті.

Қазақстан Республикасында еңбекті есепке алу және оған ақы төлеу өнім өндіруге жұмсалған еңбек шығындары және әрбір жұмыскердің еңбегіне ақы төлеу туралы ақпаратты жинақтауды және жүйелеуді қамтамасыз ететін бухгалтерлік есептің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Жалақыны дұрыс анықтаудың және қызметкерлердің материалдық қызығушылық принципін сақтаудың қажетті шарты дұрыс ұйымдастырылған бухгалтерлік есеп болып табылады.

Еңбекақы есебі «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» ҚР Заңына, ҚР Еңбек кодексіне, 19 «Қызметкерлерге сыйақылар» ХҚЕС сәйкес ұйымдастырылады

Еңбекке ақы төлеуді ұйымдастыру тәжірибесінде еңбекке ақы төлеудің екі негізгі түрі қолданылады – мерзімді және кесімді, олар да бірқатар жүйелерге бөлінеді.

Мерзімді нысаны, онда қызметкерге жалақы белгіленген тарифтік мөлшерлеме немесе нақты жұмыс істеген жұмыс уақыты үшін жалақы төленеді. Кесімді еңбекақы төлеу кезінде жалақы орындалған жұмыстың немесе дайындалған өнімнің (өндірістік операцияларда, даналарда, килограмдарда, текше метрлерде және т.б. көрсетілген) әрбір бірлігі үшін алдын ала белгіленген мөлшерде есептеледі.

Заңнамаға сәйкес барлық қызметкерлерге жұмыс орны (лауазымы) және орташа жалақысы сақтала отырып, жыл сайынғы еңбек демалысы беріледі. Басшының еңбек демалысын беру туралы бұйрығы (нұсқауы) негіз болып табылады, онда демалыс сомасы мен шегерімдерді есептеу үшін барлық қажетті мәліметтер қамтылады.

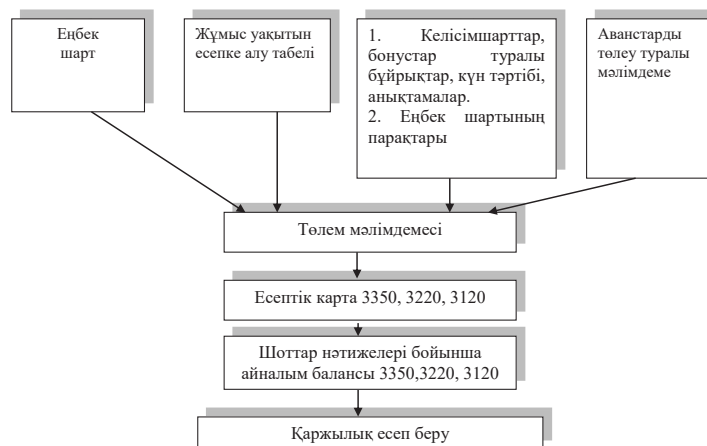
Жұмыс уақытын есепке алу үшін, сондай-ақ кәсіпорындағы жұмысшылар санын бақылау үшін жұмыс уақытының ведомості жүргізіледі, оның негізінде еңбекақы ведомостіде есептеледі.

Кәсіпорынның бухгалтериясы бастапқы құжаттардың негізінде әрбір қызметкерге ай сайынғы табыс туралы ақпаратты жинақтау үшін анықтамалық мәліметтерді көрсете отырып, содан кейін олардың көрсеткіштерін орташа табысты есептеу үшін пайдалана отырып, жеке шот ашады. Жұмысқа қабылдау кезінде жұмысқа қабылдау туралы бұйрықтар (нұсқаулар) жасалады. Бұйрық негізінде кадр бөлімінде жеке карточка, ал бухгалтерияда жеке тұлғаның жылдық жиынтық табысын есепке алу үшін жеке шот пен салық картасы ашылады.

Персоналдың қозғалысына байланысты барлық бастапқы құжаттар кәсіпорынның бухгалтериясына түседі және еңбекақы төлеуді бастауға немесе тоқтатуға, тарифтік мөлшерлемелерді өзгертуге не басқаларына негіз болып табылады. Еңбекақы бойынша қызметкерлермен есеп айырысулардың синтетикалық есебі 3350 «Еңбекақы бойынша қысқа мерзімді берешек» пассивті шотында жүргізіледі. Жалақы және еңбекақыны есептеудің аналитикалық есебі келесі негізгі бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

- кәсіпорында жұмыс істеген уақытына қарамастан әрбір қызметкерге;
- алымдар түрлері бойынша;
- төлем көздері бойынша;
- құрылымдық бөлімшелер бойынша.

Жалақыны есепке алуды ұйымдастыру схемасы 1-суретте көрсетілген.

1-сурет. Еңбекақыны есепке алуды ұйымдастыру схемасы

Қызметкерлердің жұмыс уақытын есепке алу жөніндегі құжаттар бухгалтерияға түседі, содан кейін олар әрбір жұмысшының айлық жалпы жалақысын және кәсіпорын бойынша жалпы еңбекақы қорын анықтау мақсатында топтастырылады.

Еңбекақыны есептеудің негізгі жиынтық құжаты еңбекақы ведомості болып табылады. Төмендегі алғашқы құжаттар еңбекақы ведомості құру үшін негіз болады:

- Жұмыс уақытын есепке алу табелі;
- қосымша төлемдердің жекелеген түрлеріне, қосымша еңбекақы және еңбекке уақытша жарамсыздық бойынша жәрдемақы сомалары бойынша анықтамалық-есептер;
- атқару парақтары мен қызметкерлердің еңбекақыдан әр түрлі ұстап қалулары мен шегерімдері туралы өтініштер;
- берілген аванстар бойынша еңбекақы ведомостары немесе ақшалай кірістер.

Еңбек ақы төлеу қорынан кейін есептелген жалақыдан және қосымша төлемдерден – 10% зейнетақы төлемдерінен, жеке табыс салығынан және Қазақстан Республикасының Еңбек кодексінде көзделген басқа да шегерімдерден ұстап қалулар жүргізіледі. Жұмысшылардың еңбекақысынан ұстап қалу түрлері 2 суретте көрсетілген.

2-сурет. Қызметкерлердің жалақысынан ұсталынатын төлемдер

Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес барлық кәсіпорындарда әлеуметтік салық бойынша еңбекақы қорынан (6%); әлеуметтік сақтандырудан (3,5%); жұмыс беруші төлейтін міндетті әлеуметтік медициналық сақтандырудан (2%) аударымдар жүргізіледі.

3210 «Әлеуметтік аударымдар бойынша міндеттемелер» шотын есепке алудың үлгілік шоттар жоспарына 3212 «Әлеуметтік медициналық сақтандыру жарналары бойынша міндеттемелер» және 3213 «Әлеуметтік медициналық сақтандыру жарналары бойынша міндеттемелер» шоттары қосылған (1-кесте).

Кесте 1

Еңбекақы есебінің бухгалтерлік корреспонденциялары

№	Операциялардың мазмұны	Дебет	Кредит
1	Еңбекақы есептелінді	7110, 7210	3350
2	Зейнетақы жарналарынан ұсталынатын төлемдер	3350	3220
3	Жеке табыс салығынан ұсталынатын төлемдер	3350	3220
4	Медициналық сақтандырудан ұсталынатын төлемдер	3350	3212
5	Әлеуметтік салық есептелуі	7210, 7110	3150
6	Әлеуметтік аударымдар есептелуі	7210, 7110	3211
7	Медициналық салық есептелуі	7210, 7110	3212
8	Жалақы төленуі	3350	1010

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне сәйкес ұйым қызметкерлеріне жұмыс орнын (лауазымды) сақтай отырып, жыл сайынғы еңбек демалысы берілуі тиіс. Егер қызметкерлердің жекелеген санаттары үшін өзге де нормативтік құқықтық актілерде, жеке еңбек, ұжымдық шарттарда және жұмыс берушінің актілерінде өзгеше қаралмаса, жұмыскерлерге ұзақтығы кемінде 24 күнтізбелік күн болатын жыл сайынғы ақылы еңбек демалысы беріледі.

Жұмыс беруші экономикалық қызметтің сипатына қарай жалақының көмегімен өнім көлемін ұлғайта алады немесе шығындарды азайта алады. Ол үшін еңбекақы төлеудің ұтымды жүйесін таңдау керек.

Осылайша, еңбекақы бойынша персоналмен есеп айырысу жүйесін ұйымдастыру проблемалары қазіргі уақытта кез-келген шаруашылық жүргізуші субъектінің экономикалық қызметінде ең өзекті болып табылады.

Әдебиеттер

1. Еңбекақы төлеудің кейбір мәселелері туралы //adilet.zan.kz/kaz
2. Қазақстан республикасындағы еңбек ақы төлеу ерекшеліктері // <https://articlekz.com/kk>
3. Алиев М.К., Алтынбеков М.А., Тусибаева Г.С., Юсупов У.Б., Есенбаева А.Е. Қаржылық есеп. Оқу құралы. – Астана: ҚазЭҚХСҰ, 2017. – 294 б.

Каражанова С.

студент 2 курса, специальности «Учет и аудит»

Научный руководитель:

магистр старший преподаватель, Михайлина И.Н.

«EsilUniversity», г. Нур-Султан

ОШИБКИ В УЧЕТЕ, НАЛОГООБЛОЖЕНИИ И АУДИТЕ: АДМИНИСТРАТИВНЫЕ И ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

Аннотация. В данной статье рассматривается содержание понятия «ошибка» и её виды в бухгалтерском учете. Проблема возникновения ошибок в учете актуальна для предприятий всех видов собственности. Наряду с этим, были

установлены и определены административные последствия за просчеты в учете, налогообложении и аудите, регламентированные в кодексе об административных правонарушениях, а также порядок их исправления в зависимости от периода их обнаружения. При ошибках за предыдущие периоды используются методы, описанные международным стандартом финансовой отчетности 8. В случае исправления ошибок за отчетный период применяются корректурный способ, способы красного или частичного сторно, а также способ дополнительной записи.

Нередко процессы, связанные с регулярными изменениями в законодательстве, не состыковками в налоговом и бухгалтерском учетах, рассеянностью сотрудников при заполнении документов или же неисправность в техническом оборудовании, с помощью которого осуществляется учет, влекут за собой ошибки в бухгалтерском учете. Ошибки, допущенные в ходе оформления и обработки документов, внесении их в учетные регистры, могут обуславливать собой как простую неточность, так и просчеты в корреспонденции счетов и даже в составлении финансовой отчетности.

Понятие ошибок в бухгалтерском учете раскрывается, как пропуски или искажения информации в финансовой отчетности организации за один или более предыдущих периодов, возникающие вследствие неиспользования либо неверного использования надежной информации. Такие ошибки включают результаты математических ошибок, ошибок в применении учетной политики, недосмотра или неверного толкования фактов, а также мошенничества.

Для составления финансовой отчетности за отчетный период необходимо выявить и учесть все ошибки, допущенные при составлении финансовой отчетности предыдущих периодов. Ошибки, которые были допущены при составлении финансовой отчетности можно разделить на существенные и несущественные. Ошибка считается существенной в том случае, если она окажет влияние на экономические решения пользователей. Существенными ошибками признаются значительные ошибки предыдущих периодов, обнаруженные в отчетном периоде, вследствие которых финансовые отчеты предыдущих периодов не считаются достоверными на дату их исправления.

Если брать во внимание ошибки в бухгалтерском учете, то в случае несвоевременного исправления обнаруженных ошибок виновные должностные лица несут ответственность в соответствии со статьей 238 кодекса об административных правонарушениях Республики Казахстан [1] и влекут штраф в размере пятидесяти месячных расчетных показателей. Более того, деяния, предусмотренные частью первой настоящей статьи, совершенные повторно в течение года после наложения административного взыскания, влекут штраф в размере двухсот месячных расчетных показателей.

В случае если просчеты касаются области налогообложения, необходимо отметить, что отсутствие у налогоплательщика учетной документации и (или) несоблюдение требований по составлению и хранению учетной документации, установленных законодательством Республики Казахстан, влекут предупреждение, регламентируемое статьей 276 кодекса об административных правонарушениях Республики Казахстан [2]. При этом, действия, предусмотренные частью первой настоящей статьи, совершенные повторно в течение года после наложения административного взыскания, влекут штраф на субъектов малого предпринимательства или некоммерческие организации в размере двадцати пяти, на субъектов среднего предпринимательства – в размере пятидесяти, на субъектов крупного предпринимательства – в размере семидесяти пяти месячных расчетных показателей.

Если вести речь об аудиторских ошибках, то в соответствии со статьей 247 кодекса об административных правонарушениях Республики Казахстан [3], где указано, что предоставление недостоверных сведений аккредитованными профессиональными аудиторскими организациями в соответствующие уполномоченные органы, информации, предоставление которой требуется в соответствии с законодательством Республики Казахстан об аудиторской деятельности, влекут штраф в размере ста двадцати месячных расчетных показателей.

В целях недопущения существенных ошибок, а также во избежание административной ответственности за них, следует выявлять и своевременно устранять возникшие просчеты. Так, согласно международному стандарту финансовой отчетности 8 «Учетная политика, изменения в расчетных оценках и ошибки» [4] предусмотрено два метода корректировки ошибок, относящихся к предыдущим периодам:

- Отражение в учете путем изменения начального сальдо нераспределенного дохода;
- Включение при определении чистого дохода или убытка отчетного периода.
- Однако если ошибки были допущены в бухгалтерском балансе за отчетный период, то здесь можно применить один из методов исправления ошибок, к числу которых относятся такие способы как:
 - Корректирный способ. При корректирном способе ошибочные данные зачеркиваются одной чертой, а рядом указывают уже верные данные с отражением даты и подписью внесшего исправления лица, или же лица, подписавшего документ.
 - Способ красного сторно. Этот способ чаще всего применяется при исправлении ошибок, связанных с корреспонденцией счетов. Ошибочно произведенная запись аннулируется путем сторнировочной записи. Сторнировочная запись – это проводка с отрицательным числом, которая записывается красными чернилами (пастой).
 - Способ частичного сторно. Данный способ, как правило, используется в том случае, если в бухгалтерской записи отражена сумма большая, чем она есть фактически. Ошибку устраняют по принципу, описанному в способе «красное сторно», но на сумму разницы между ошибочной и правильной суммами.
 - Способ дополнительной записи. Этот способ используется в случае, когда в бухгалтерской записи корреспонденция счетов отражена верно, а вот сумма указана ниже фактической. Для исправления подобной ошибки составляется дополнительная проводка с той же корреспонденцией счетов, но с суммой, определяющейся как разница между фактической суммой и записанной в предыдущей проводке.

Из всего вышесказанного можно сделать вывод, что неисполнение или ненадлежащее исполнение своих обязанностей должностными и иными лицами предоставленными законодательством требований влечет для них негативные последствия в форме различных видов юридической ответственности. При этом конкретные правовые нормы, установ-

ливающие его ответственность, содержатся в трудовом, административном, налоговом и уголовном законодательстве. В некоторых случаях халатное отношение главного бухгалтера к своим функциональным обязанностям или поправки в законодательстве могут являться причиной для совершения различных административных правонарушений. Для того, чтобы не допустить привлечения к юридической ответственности, существуют различные способы исправления существенных ошибок произведенных как на стадии отчетного периода (корректирующий, красное или частичное сторно, дополнительная запись), так и за предыдущие периоды.

Литература

1. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.03.2022 г.). Статья 238 «Нарушение законодательства Республики Казахстан о бухгалтерском учете и финансовой отчетности физическими и должностными лицами». https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577399&pos=4163;-55#pos=4163;-55
2. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.03.2022 г.). Статья 276 «Отсутствие учетной документации и нарушение ведения налогового учета». https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577399&pos=4711;-57#pos=4711;-57
3. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 02.03.2022 г.). Статья 247 «Нарушение законодательства Республики Казахстан об аудиторской деятельности». https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577399&pos=4338;-29#pos=4338;-29
4. Международный стандарт финансовой отчетности (IAS) 8 «Учетная политика, изменения в бухгалтерских оценках и ошибки» (2015 год). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1051790

Каирлинова А.

«Экономика» БББ 2 курс студенті

Ғылыми жетекші:

э.ғ.к., доцент, **Кажмухаметова А.А.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНДАҒЫ ТАУАР-АҚША ҚАТЫНАСТАРЫНЫҢ ШАРУАШЫЛЫҚ ЕСЕБІ

Аңдатпа. Мақалада Қазақ хандығындағы тауар-ақша қатынастарының экономикалық есебінің негізгі аспектілері қарастырылады. Бухгалтерлік есептің негізгі әрқашан шаруашылық әрекеттерге негізделеді. Қазақ хандығының экономикалық жүйесі екі экономикалық құрылымға - көшпелі мал шаруашылығы мен отырықшы-ауылшаруа-шылығына негізделгені айтылады. Экономикалық өмірдің қажеттіліктері есептің дамуына себеп болды, бұл өз кезегінде өркениеттің өсуіне түрткі болды. Хан салықтарының негізгі түрлері ашылды.

Шаруашылық есеп – бұл оны зерттеу, бақылау және басқару мақсатында экономикалық қызметтің барлық тараптарының сандық көрінісі және сапалық сипаттамасы. Шаруашылық есеп шамамен 6000 жыл бұрын пайда болған деп саналады. Бухгалтерлік есепті қалыптастырудың материалдық алғышарттары - рулық жүйенің ыдырауы, отбасы мен жеке меншіктің пайда болуы. Меншік иесі оның сақталуын, ұтымды пайдаланылуын және көбеюін қамтамасыз ету үшін өз мүлкін жүйелі түрде қайта санауы керек еді.

Шаруашылық есеп шамамен 6000 жыл бұрын пайда болған деп саналады. Бухгалтерлік есепті қалыптастырудың материалдық алғышарттары-рулық жүйенің ыдырауы, отбасы мен жеке меншіктің пайда болуы. Меншік иесі оның сақталуын, ұтымды пайдаланылуын және көбеюін қамтамасыз ету үшін өз мүлкін жүйелі түрде қайта санауы керек еді.

Бухгалтерлік есеп тарихи оқиғалардың, әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің, ғылыми өнертабыстар мен жаңалықтардың әсерінен қалыптасты және дамыды. Қазақ хандығының экономикалық жүйесі көшпелі мал шаруашылығы және отырықшы - егіншілік, қалалық шаруашылық құрылыстарға негізделді.

Қазақ хандары мұрагерлік жолмен сайланды. Себебі мал азық-түлік, киім, тұрғын үй, көлік берді, көрші халықтармен алмасу құралы болды. Қазақтар негізінен қойларды, жылқылар мен түйелерді - қыста қар астынан жыл бойы мал жаю және жем алу жағдайларына бейімделген малды өсірді. Қой өсіру ерекше маңызды болды. Ет, сүт тамаққа, жүннен киім, теріден аяқ киім, ыдыс-аяқ, Қаракөл, майдан сабын жасалды [1].

Шаруашылық қызметтің негізгі нысандары: жайылымдық-көшпелі мал шаруашылығы және суармалы егіншілік, сондай-ақ орналасуының географиялық ерекшеліктері қазақ қолөнерінің дамуына ықпал ететін негізгі факторларға айналды. Осылайша, ежелгі уақытта қазіргі Қазақстан аумағы арқылы Ұлы Жібек жолы өтті, бұл сөзсіз сауда қатынастарының дамуына және басқа халықтармен мәдени алмасуға әкелді. Бұдан басқа, қазақтар ежелден кенді қалай өндіру керектігін білді және металды: алтын, күміс, темір, мыс өңдеудің шеберлері болды –ХКЕС (IFRS) 6 «Қорларды барлау және өндіру» алғашқы көріністері.

Қазақ қолөнерінің дамуына халықтар арасындағы мәдени алмасуға ықпал еткен сауда байланыстары белгілі бір әсер етті. Отырар қыш өндірісінің орталығы болған. Шеберханаларда зергерлік бұйымдар, аксессуарлар: белдіктер, білезіктер,

сырғалар дайындаумен айналысты. Көптеген қолөнер шеберханалары болған және сауда қатынастары қарқынды дамыған тағы бір қала Сығанақ болды. Сығанақ 12 бай саудагерлердің съезінің орны болып табылатын өте үлкен қала болды.

Қазақ қолөнерін дамытуда маңызды рөл атқаратын факт - қазақтардың Қытаймен сауда қатынастары. Қытай жоғары сапалы мақта және жібек маталарымен танымал болған, ал қазақтарда олар матаға ауыстырған немесе жылқылар мен қосқарлар табынын айдаған, оларды сол жерде сатқан және түскен ақшаға қажетті өнеркәсіп тауарларын сатып алған малы болған. XIX ғасырдың бірінші жартысы - Қазақстанның Орта Азия хандықтарымен, Сібір және Қытаймен өзара тиімді сауда байланыстарын кеңейту кезеңі. XVIII ғасырдың екінші жартысы-XIX ғасырдың ортасында. оларда Ресеймен тауар айналымы басым болды [2]. Халықтың өнімдерінің белгілі бір бөлігі ел ішінде сатылды. Бұл жергілікті халық арасында тауар сатып алушылар – алыпсатарлар сияқты әлеуметтік қабаттың пайда болуына себеп болды. Қазақ-орыс сауда орталықтары-Петропавл, Ақмола, Орал, Семей, Орынбор қалалары.

1822 жылы Бөкей Ордасының хан ордасында алғашқы жәрмеңке ашылды. 1855 жылы Семей қаласында екі қалалық жәрмеңке ашылды. Орта Азиямен ірі сауда орталығы Петропавл болды. Кеңейіп келе жатқан қазақ-орыс саудасы Қазақстан шаруашылығының Ресей империясының экономикалық даму қажеттіліктеріне біртіндеп бейімделуіне жол ашты.

XIX ғасырдың екінші ширегінде Қазақстан ресей нанының басты тұтынушысына айналды, ол жыл сайын далаға барлық шекара желілері бойынша 400-500 мың рубль сомасына шығарылады, XVIII ғасырдың аяғы – XIX ғасырдың басында Ресеймен шекара желілерінде бір жыл ішінде 1,5 млн. астам ірі қара мал және 100 мыңнан астам жылқы сатып алынды. Негізінен табиғи алмасу дамыды, онда қосқар тауарлардың тұтынушылық құнына балама ретінде әрекет етті.

Қазақ халқының мал шаруашылығы өнімдерінің белгілі бір бөлігі дала ішінде сатылды. Бұл жергілікті халық арасында тауар сатып алушылар – алыпсатарлар сияқты әлеуметтік қабаттың пайда болуына себеп болды. Олар сырттан келген саудагерлерді Қазақ мал өсірушілерімен – тауар тұтынушыларымен байланыстыратын делдал рөлін атқарды [3].

Қабылдаған ресей бодандығын бойы ғасырдың қазақтар емес төлейтін салықтардың өйткені үкімет. Олар тек хандары мен сұлтандарына мал төледі. Исламның бұйрығымен негізгі салықтар *зекет* пен *ұшыр* болды. Зекетте мүліктің 1/40 бөлігі, ал ұшырда салық төлеушінің егінінің 1/10 бөлігі болды. Бұл мөлшерде, аздаған өзгерістермен, барлық Орта Азия хандықтарында халықтан салық өндірілді. Қазақтар негізінен мал шаруашылығымен айналысқандықтан, қазақтарда үшүр түсімінен алынатын салық қазақтар «соғым» деп атаған басқа салықпен алмастырылды. *Зекет* және *соғым* түрінде салық жинау барлық қазақ хандарының жанында жүргізілді. Бірақ табиғи-көшпелі шаруашылық жағдайында зекет пен соғымның пішіні мен мөлшері хан сотының озбырлығы мен қажеттілігіне байланысты болды.

Хан салық мөлшерін өзі белгілеген. Зекет жинау бойынша хан молдалармен бірге белгілі бір шкала әзірледі, ол бойынша халықтан жиналатын салық сомасы сол немесе басқа салық төлеушіде бар мал санына пропорционалды түрде ұлғайтылды. Хандық салықтардан басқа - зекет пен соғым - басқа адамдардың пайдасына да салықтар жиналды. Осылайша, қарапайым қазақтар жергілікті жерлерде хандық болып табылатын рулардың ата-бабаларына-басқарушыларына соғым беруге міндетті болды. Содан кейін халықтың есебінен көптеген Сұлтан дворяндары, 150-ден асатын молдалар мен хожиге тамақтандырылды. Бірақ мұндай салықтар жеке мәселе болып саналды, нәтижесінде оларды ешкім ескермеді. Хан жәрмеңке алаңы үшін белгілі бір табыс алды. Негізгі салықтардан басқа, басқа да көптеген кішігірім алымдар алынды. Осылайша, қазақтар *кошемен салығын*, Ру билеушілерін, Батыс депутаттарын және т.б. ұстауға салық төледі, халық почта станцияларын ұстауға да ақша төледі. Пошта жолына жақын жерде тұратын қазақтар жылқыларды пошта үшін және жылқыларға жем беруге міндетті болды. Қазақтар сондай-ақ *билет алымын* да төлеген. Қазақтардың кедейленуінің салдарынан едәуір ысырапшылдық пайда болды. Көптеген кедей қазақтар уақытша жұмыстарға әртүрлі орындарға, балық аулау және тұз кәсіпшіліктеріне, орыс ауылдарына - бақташыларға, батрақтарға және т.б. бара бастады (кесте 1).

1-кесте

Қазақ хандығындағы салық жүйесі*

Салықтардың түрлері	Мал шаруашылығы халығынан алынатын негізгі салық
Зекет	1/40 мүлік
Ұшыр	1/10 егін егу
Кошемен салығы	Ру басшыларының қамтамасыз ету
Соғым	әрбір 15 тиектен 1 мүйізді малдан немесе 6 қосқардан

* [3,4] әдебиеттер негізінде құрастырылды

Ресейге қосылудың басталуымен Қазақстан аумағындағы есеп әсер ету салдарынан өзгере бастайды. Бухгалтерлік есеп мемлекеттік есеп ретінде пайда болды және дамыды. Мемлекет елдегі барлық немесе барлық дерлік мүліктің иесі болды. Ақша мен басқа құндылықтардың түсуі мен босатылуын тіркеуге арналған бухгалтерлік регистрлердің қатаң бөлінуі болды; түгендеуді жүйелі түрде жүргізу (бухгалтерлік қалдықтар нақты емес, керісінше тексерілген).

Сметалық мақсатты қаражатты, жоспарларды орындауды, қорландыруды есепке алу кеңінен қолданылады. Заттардың бағасы оларды өндіруге кеткен шығындарға байланысты болды. Оның дәйекті қолданылуы шығындарды есепке алу мен сансыз есептілікті құруда көрініс тапты, сонымен қатар экономиканы дамытуда көптеген қиындықтар туғызды, өйткені кірістерді арттыру үшін өндірушілер шығындарды үнемі арттырып отыруы керек, бұл материалдық, еңбек және қаржы ресурстарын тиімсіз пайдалануға әкелді [5].

Қазақ хандығының Ресейге қосылуымен өнеркәсіп кеңінен дамып келеді, соның нәтижесінде үлкен жетістіктерге жеткен өнеркәсіптік есеп пайда болады. Кәсіпорындарда алғаш рет: шаруашылық өмірдің барлық фактілерін құжаттау; түгендеу жүргізудің жүйелілігі және есептілік жасау; шығындарды есептеудің жетілдірілген әдістемесі; есепте желілік жазбаны қолдану қамтамасыз етілді.

Осылайша, Қазақстан бухгалтерлік есептің қалыптасуының үлкен жолынан өтті: Қазақ хандығының құрылуынан бастап, Ресейге қосылудан, тәуелсіздікке қол жеткізуден бастап, Халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына көшуге дейін. 20 ғасырдың орта шенінде Қазақ хандығында есеп натуралистік сипатта болды. Мал шаруашылығы көшпенділер шаруашылығының негізі болғандықтан, табиғи өлшеуіштер орын алды. Сол кездің өзінде көшпенділер түгендеу жүргізді.

Қазақ көшпенділері төмен бағалы алтыннан жасалған әр түрлі монеталарды пайдаланған. Ресейге қосылу кезінде ақша өлшегіші одан да кең таралған. Қазіргі уақытта сауда, өндіріс дамуда, жәрменкелер салында, халықтың ақша айналымында Ресей рублі пайда болуда.

Қазіргі уақытта Қазақстан тәуелсіздік алған күннен бастап соңғы 30 жыл ішінде есепте жақсы нәтижелерге қол жеткізген қуатты, тәуелсіз және гүлденген мемлекет болып табылады.

Әдебиеттер

1. Шаруашылық есептің тарихи шарттылығы // www.yandex.kz
2. Жумаханов Т., Жуматаев Б. Қазақ хандығы. – А.: Аруна, 2013. – 140с.
3. Ежелгі дәуірден бүгінгі күнге дейін Қазақстанда бухгалтерлік есептің қалыптасуы // www.freepapers.ru
4. Қазақ хандығы экономикасы // e-history.kz/ru/books
5. Осколков В.С., Осколкова И.Л. Қазақстан тарихы. 1 бөлім. Ежелгі дәуірден XIX ғасырға дейін. Оқу құралы – А.: Лем, 2020. – 178 с.

Ким В.Г.

студент 3 курса специальности «Оценка»

Научный руководитель:

к.т.н., ст. преподаватель, **Абенова Г.И.**

«Esil University» г. Нур-Султан

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ И ЕЕ ОЦЕНКИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы и перспективы развития интеллектуальной собственности и ее оценки в Республике Казахстан. Уделяется внимание проблемам интеллектуальной собственности. Отмечается и обосновывается необходимость развития интеллектуальной собственности и ее оценки в Республике Казахстан. Отмечается, что самая большая проблема, которую необходимо решать, это проблема данных для применения как продвинутых, так и традиционных методов. Отмечается необходимость изменения способа получения согласия правообладателя на использование его произведения в виртуальном пространстве с помощью использования так называемых общественных лицензий в электронной форме.

Одним из главных факторов развития экономики нашей страны становятся не богатые природные ресурсы, а результаты созидания человеческого ума – идеи и основанные на них нововведения. В отличие от предшествующих периодов, когда определяющими факторами были финансовые ресурсы, в настоящее время приоритетное значение приобретает интеллектуальная составляющая, оказывающая большое влияние на развитие экономики.

Термин «интеллектуальная собственность» вошел в научный оборот и законодательство Республики Казахстан в начале 90-х годов. Охрана объектов интеллектуальной собственности – изобретений, полезных моделей, промышленных образцов и товарных знаков – новая область государственного регулирования независимого Казахстана.

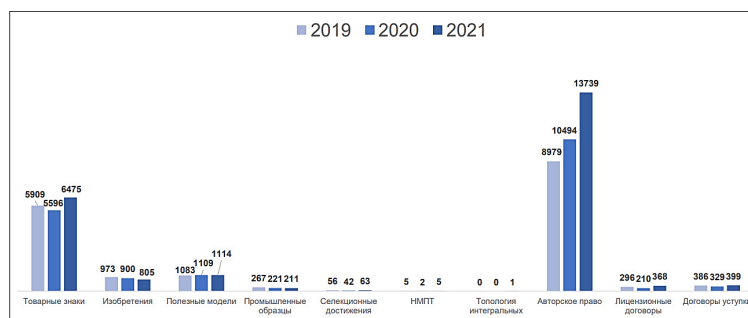

Рисунок 1. Количество поданных заявок по данным НИИС

Интеллектуальная собственность относится к категории активов, которые охватывают нематериальные творения разума. Разные виды интеллектуальной собственности включают в себя авторские права, патенты и торговые марки,

а также коммерческие секреты, права рекламы, художественные произведения, такие как музыка и литература, а также некоторые открытия, изобретения, слова, фразы, символы и промышленные образцы.

Для развития или создания объекта интеллектуальной собственности требуется вложения денежных средств, из этого вытекает что для создания объекта интеллектуальной собственности предпочтительней взят кредит или же займ в банке под залог интеллектуальной собственности, но из-за сложности оценки и нежелания банков принимать объекты интеллектуальной собственности в качестве основного залога такая практика практически отсутствует.

По словам руководителя управления регистрации договоров, о распоряжении прав на объекты промышленной собственности НИИС Дархана Ныгметова, институт регистрирует договоры залога только на товарные знаки. С 1993 года в республике зарегистрировано 62 таких договора, из них 6 – в 2020 году[1].

По остальным объектам интеллектуальной собственности регистрация в НИИС не предусмотрена.

Если брать зарубежный опыт, то Возможность кредитования под залог прав на интеллектуальную собственность используется в соседней России. В 2019 году у субъектов малого и среднего предпринимательства (МСП) появилась возможность получать субсидии на возмещение расходов по кредитам, полученным под залог ИС. Однако случаи, когда компании смогли воспользоваться этой опцией, можно пересчитать по пальцам. Главная проблема – отсутствие единых стандартов оценки объектов интеллектуальной собственности [2].

Широкий резонанс в СМИ получил кейс компании «Энергоэлемент», занимающейся производством литийонных аккумуляторов. В сентябре 2020 года МСП Банк выдал «Энергоэлементу» заем в 4,3 млн рублей под залог двух патентов на изобретения. Как отметили в банке, это первый случай, когда интеллектуальную собственность приняли в качестве основного залога, в то время как раньше такое имущество принималось только как дополнительный залог.

Исходя их выше перечисленного одной из главных проблем развития интеллектуальной собственности является сложность ее оценки для продажи, покупки или же залога.

Для оценки объектов интеллектуальной собственности используются три основных подхода: доходный, сравнительный и затратный.

Наиболее часто применимый подход – доходный. Многообразие методов доходного подхода делает его более применимым для оценки интеллектуальной собственности, но для его использования оценщику требуется приложить больше усилий.

Самая большая проблема, которую необходимо решать, это проблема данных для применения как продвинутых, так и традиционных методов. Все сколько-нибудь обоснованные методы стоимостной оценки предполагают наличие данных о лицензионных соглашениях, в том числе (но не только!) о ставках роялти и паушальных платежах. Обычно такие данные составляют коммерческую тайну участников сделок. Те, кто обслуживает такие сделки, набирают свои базы, которые также засекречивают, в том числе в интересах клиентов, но сами используют. Такие базы есть у Лицензинторга, у крупных фирм. Например, фирма «Городиский и партнеры» располагает базой из 300 или чуть более лицензионных соглашений. Проблема существует во всем мире, но некоторые страны предпринимают усилия по ее преодолению. Так, огромная база данных по сделкам сформирована в Японии, причем именно усилиями правительства. У нас такую базу мог бы формировать Казпатент, так как патентные лицензии в обязательном порядке подлежат регистрации. Основная Проблема в том, чтобы отделить информацию, составляющую коммерческую тайну участников лицензионных соглашений, от информации общего характера, публикация которой не задевает их интересы. Еще одна более частная, но не менее коварная проблема - цивилизованный выход из конфликта интересов, суть которого - объективная заинтересованность тех, кто будет формировать базу данных, в ее засекречивании с последующим использованием в коммерческих целях, тогда как она должна быть открытой.

Так же следует отметить, что началось повсеместное закрытие направлений по специальности «оценка» что может привести к застою в данной области.

Исходя из вышеперечисленного можно построить такую цепочку проблем (рис. 2).

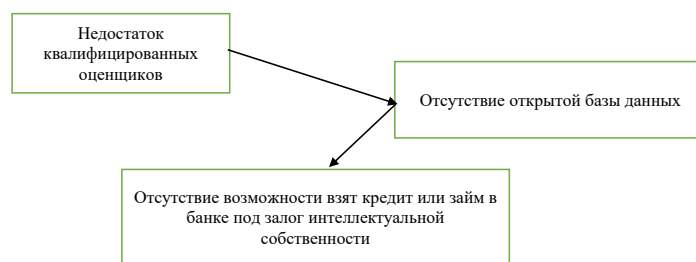

Рисунок 2. Цепочка проблем

Одной из перспектив является развитие права интеллектуальной собственности.

Право интеллектуальной собственности на сегодняшний день развивается под сильным влиянием процессов глобализации. Международные договоры в данной области, в том числе и Соглашение по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности, вырабатывая общие понятия, принципы и минимальные стандарты, предоставляют странам право самостоятельно регулировать отдельные вопросы рассматриваемой сферы общественных отношений.

Глобализацию описывают, как фактор, разрушающий и тормозящий промышленность и научно-технический прогресс. Но глобализация также естественный всеобщий процесс интеграции государств в различных сферах жизни общества. Именно глобализация экономики и товарных рынков способствует более активному сотрудничеству в области

охраны интеллектуальной собственности. В обществе она имеет важную роль, потому что от способности создавать объекты интеллектуальной собственности, внедрять, использовать их и управлять ими зависит благополучие страны.

Интеллектуальная собственность становится неотъемлемым элементом мировой экономики, наряду с товарами, работами и услугами, а также происходит осознание обусловленности дальнейшего инновационного развития наличием цивилизованного рынка интеллектуальной собственности. Однако у глобализации присутствуют такие отрицательные моменты, как борьба с мировым оборотом контрафактных товаров, а также легкий доступ к переведенным в цифровую форму объектам интеллектуальной собственности в виртуальном пространстве Интернета.

Для решения указанных проблемных вопросов большое значение имеет международное сотрудничество государств.

В этом случае стоит отметить Соглашение Всемирной торговой организации по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности. Этим документом обеспечивается охрана прав интеллектуальной собственности на уровне каждого из государств, что влечет за собой создание обширной международной системы по борьбе с контрафактной продукцией.

Важной проблемой на сегодняшний день также является нарушение прав интеллектуальной собственности в сети Интернет. Свободный доступ к информации, новые способы размещения и передачи данных – все это создает благоприятную среду для нарушений прав на результаты интеллектуальной деятельности.

При этом решение данных проблем осложняется самой природой данной глобальной сети, возможностью анонимной работы в ней из любой точки мира, а также отсутствием совместно выработанных государствами правил по регулированию Интернет-пространства.

В связи с этим на международном уровне предлагается новая концепция использования произведений в сети Интернет: «считается возможным введение презумпции, согласно которой использование объектов авторского и смежных прав в сети Интернет считалось бы свободным, если правообладатель не заявит об обратном». Государство вводит определенный уровень правовой охраны объектов авторского и смежных прав в сети Интернет и дает правообладателю возможность выбрать модель охраны своего произведения, которая будет отвечать его интересам. Предлагается изменить способ получения согласия правообладателя на использование его произведения в виртуальном пространстве с помощью использования так называемых общественных лицензий в электронной форме [3].

На сегодняшний день, на международном уровне данный вопрос не урегулирован и государства «придерживаются идеи верховенства национальной юрисдикции при разрешении возникающих споров, в связи с чем им приходится по отдельности разрабатывать и применять собственные правовые средства». Данные процессы приводят к возникновению противоречий между подходами разных стран и, как следствие, к неразрешимому столкновению правовых систем. Возникает серьезный барьер для эффективного международного информационного обмена. Поэтому предлагается создать международную правовую базу, которая будет определять статус глобального информационного пространства, определит принципы его использования, а также методами разрешения споров, возникающих в связи с его использованием, в том числе в сфере права интеллектуальной собственности. Кроме этого, необходимо стимулировать заключение между странами региональных многосторонних и двусторонних соглашений о правовом сотрудничестве в сфере глобальной информационной коммуникации, в особенности по вопросам предупреждения и пресечения, совершаемых в Интернете противоправных действий, нарушающих права на объекты интеллектуальной собственности.

Следует отметить, что при развитии прав, а также помощи от государства количество интеллектуальной собственности значительно возрастет, а как уже известно интеллектуальная собственность может использоваться как товар на рынке из этого вытекает что будут требоваться высококвалифицированные специалисты по оценке интеллектуальной собственности и перспективы развития этой сферы колоссальны.

Главной перспективой является приток “новой крови” в сферу оценки интеллектуальной собственности. Как всем известно при появлении определенного количества новых специалистов появляется конкуренция что способствует развитию данной сферы. При должном уровне конкуренции возможно решение таких проблем как: займ под залог интеллектуальной собственности – в связи увеличения количества высококвалифицированных специалистов такая проблема как сложность оценивания объектов интеллектуальной собственности может пропасть так как будут появляться новые методы и способы оценивания; Открытая база данных – как уже было отмечено выше с увеличением количества специалистов происходит прогресс и такая “вещь” как открытая и доступная база данных по объектам интеллектуальной собственности становится возможной.

Подводя итоги можно отметить что основные проблемы интеллектуальной собственности связана с ее оценкой, но можно отметить то что оценка интеллектуальной собственности стремительно развивается и является одним из перспективных направлений в оценке.

Литература

1. <https://kazpatent.kz/ru/content/statisticheskie-dannye>.
2. Галайко В.В Экономика интеллектуальной собственности: учеб. пособие / В.В. Галайко. – Красноярск, 20021.– 214 с
3. Griliches Z. Patent Statistics as Economic Indicators: A Survey // Journal of Economic Literature. Vol. XXVIII. December 1990, pp. 1661 - 1707.
4. Хасилев В.А. Экономическая эффективность практической реализации организационно-экономического механизма управления интеллектуальной собственностью инновационных предприятий // Транспортное дело. – №10.2020. – М.,
5. Лынный Н.В. Интеллектуальная собственность и нематериальные активы. - М.: МИПС, 2019. - 110с.
6. Smith G.V., Parr R.L., Valuation of Intellectual Property and Intangible Assets, 3rd Edition, John Wiley & Sons, Inc. 2000 -638pp.

Кишубаева Д.

«Есеп және аудит» мамандығы бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекші:

магистр., аға оқытушы, Айтхожина А.Е.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

САУДАДАҒЫ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада саудадағы бухгалтерлік есептің негізгі объектілері қарастырылады. Тауарларды сату-сауда қызметінен түсетін негізгі табыс көзі. Белгілі бір кезеңде сатылған тауарлардың жалпы сомасы айналым деп аталады. Бөлшек сауда-бұл тауарларды тікелей тұтынушыларға сату. Көтерме сауданың ерекшелігі келісім-шарттарды бақылаумен және тауарларды жеткізу мен сату фактісін растайтын жүкқұжаттарды қайтарумен байланысты. Тауарларды бөлшек саудада өткізу сәті оларды сатып алушыға беру болып саналады. Мақалада сонымен қатар тауарларды сауда компаниясының қоймаларынан сатып алушыларға тікелей сату сатып алушы өкілінің сенімхаты болған кезде жүзеге асырылады.

Саудадағы бухгалтерлік есептің негізгі объектісі тауарлар болып табылады. Тауарларды сату - сауда қызметінен түсетін негізгі табыс көзі. Белгілі бір кезеңде сатылған тауарлардың жалпы сомасы тауар айналымы деп аталады. Тауарды кім қанша және қандай мақсатта сатып алатынына байланысты тауар айналымы болуы мүмкін, ол көтерме және бөлшек сауда.

Көтерме сауда айналымы-бұл тауарларды одан әрі қайта сату немесе қайта өңдеу мақсатында партиялармен сату.

Бөлшек сауда - бұл тауарларды тікелей тұтынушыларға сату. Бөлшек тауар айналымының құрамына сонымен қатар ұсақ көтерме тауар айналымы кіреді, бұл тауарларды ішкі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін шағын мөлшерде немесе әр түрлі субъектілер үшін жеке-жеке сату болып табылады.

Қорларды есепке алу тәртібі 2 «қорлар» ҚЕХС белгіленген.

Саудадағы бухгалтерлік есептің мақсаты:

- тауарлы-материалдық қорлардың сақталуын, ұтымды және тиімді пайдаланылуын, тауар айналымы туралы, жеткізушілермен және сатып алушылармен есеп айырысу жағдайы туралы толық және сенімді ақпараттың уақтылы алынуын бақылау және негізделген басқару шешімдерін қабылдау үшін басқалар [1].

Сатып алынған тауарлардың нақты өзіндік құны мыналарды қамтиды: сатып алу бағасы, әкелу баждары, тауарларды жеткізу, тиеу және түсіру бойынша шығыстар, делдалдық қызметтерге ақы төлеу; жолдағы тауарларды сақтандыру үшін төлемдер; тауарларды әкелу үшін кедендік баждар; тауарлардың импорты бойынша кедендік алымдар; және тауарларды сатып алуға тікелей байланысты өзге де шығыстар.

Бөлшек сауда әдісі негізінен бөлшек саудада баға бойынша жалпы кірістің бірдей пайызы бар және шығындарды бағалаудың басқа әдістерін қолдану мүмкін емес тез өзгеретін көптеген өнімдерден тұратын қорларды бағалау үшін қолданылады. Қорлардың құны қорлардың сату құнын жалпы пайданың тиісті пайызына азайту арқылы анықталады. Пайыздың мөлшерін анықтау кезінде бастапқы сату бағасынан төмен деңгейге дейін бағаланған қорлар да ескеріледі. Іс жүзінде әрбір бөлшек сауда бөлімшесі көбінесе өзінің орташа пайыздық мәнін пайдаланады.

Қорлардың өзіндік құнын бағалау «ФИФО» әдісімен, орташа өлшенген құны немесе ерекше сәйкестендіру бойынша анықталады

Сатудың таза құны бойынша қорларды бағалау-бұл өнімді нарықтық бағамен сату кезінде мүмкін болатын құнға бағдарлау. Бұл әдіс Бизнесінің ерекшелігін ескереді және өнімді нарықта өндіру және жылжыту шығындары шегеріледі. Бұл әдісті қолданған кезде әр есепті кезеңнің соңында сатудың таза құны анықталуы керек. Іс жүзінде қорлардың құны қайтарылмайтын жағдай болуы мүмкін. Осылайша, ҚЕХС 28 2-тармағына сәйкес бұл жағдай қорлар бүлінген, толық немесе ішінара ескірген кезде немесе олардың сату құны айтарлықтай төмендеген кезде мүмкін болады. Егер сатуды аяқтауға немесе сатуға мүмкін шығындар көбейсе, қорлардың өзіндік құны да өтелмеуі мүмкін [2].

Тауарлы-материалдық қорларды есепке алуды ұйымдастыру үшін екі түбегейлі әртүрлі тәсіл қолданылады:

1. Үздіксіз есеп жүйесі (PerpetualInventorySystem)
2. Мерзімді есепке алу жүйесі (PeriodicInventorySystem).

Мерзімді есепке алу жүйесін пайдалану кезінде қорлардың әр бірлігінің қозғалысының үздіксіз аналитикалық есебі жүргізілмейді. Қорларды мерзімді есепке алу жүйесі тауарлардың бірлік үшін салыстырмалы түрде аз құны және олардың көп мөлшері бар жерлерде, яғни жеке есепті құру қымбат және көп уақытты қажет ететін жерлерде қолданылады. Жауапкершілік жүйесінің осы тәсілімен тиісті ұйымның маңыздылығы, түгендеудің нақты рәсімі және есепті күнге қорларды сенімді бағалауды анықтау айқын.

Үздіксіз есепке алу жүйесінде, керісінше, қорлардың әр бірлігінің қозғалысының үздіксіз аналитикалық есебі жүргізіледі. Бұл жүйе тауарлар саны жағынан салыстырмалы түрде аз болған кезде қолданылады және олардың құны салыстырмалы түрде үлкен, мысалы, зергерлік бұйымдар, жүк машиналары, ұшақтар саудасында.

Қорлардың құнын есептеу үшін келесі әдістер қолданылады:

- а) шығындарды ерекше сәйкестендіру;
- б) орташа өлшенген құн;
- в) ФИФО: бірінші түсу - бірінші демалыс.

Көтерме саудадағы тауар операцияларын есепке алу. Көтерме сауданың ерекшелігі келісім-шарттарды бақылаумен және тауарларды жеткізу және сату фактілерін растайтын жүкқұжаттарды қайтарумен байланысты. Тек осы салаға тән бірқатар басқа аспектілерді ескеру қажет.

Көтерме саудада тауарларды есепке алуды ұйымдастыру кезінде дұрыс бухгалтерлік бағдарламаны таңдау маңызды: тауарларды жөнелту бөліктерге бөлінуі мүмкін, бұл жағдайда бухгалтерлік есепті жүргізуге тура келеді. Көтерме саудадағы бухгалтерлік есеп жүйесі құрылған кезде, 1С бухгалтериясында басқару есебінің регистрлері құрылады, бұл иесіне бақылауға мүмкіндік береді:

- тауарпартиясы, номенклатура, контрагент бөлінісіндегі кірістілік;
- шарттар бойынша мерзім өткен берешектердің болуы;
- ең аз қоймалық қорлардың болуы.

Көтерме саудада көбінесе сыртқы экономикалық қызмет болады. Көтерме бухгалтерлік есеп тұрғысынан мыналар қажет:

- валюталық келісімшарттарды бақылау;
- валютаны міндетті түрде сатуды бақылау;
- бағамдық айырмашылықтарды есепке алу.

Тауарларды көтерме саудада сату жеткізу шартымен реттеледі. Жеткізу шарты тараптар үшін заңмен және оны жасау кезінде қолданылатын өзге де құқықтық актілермен белгіленген міндетті ережелерге сәйкес келуі керек. Осы Келісім бойынша жеткізуші белгіленген мерзімде кәсіпкерлік қызметке немесе басқа мақсаттарға арналған тауарларды сатып алушының меншігіне беруге міндеттенеді, ал Сатып алушы тауарды қабылдауға және ол үшін белгілі бір бағаны төлеуге міндеттенеді. Жеткізу шарттарын орындау кезінде тауарға меншік құқығын беру сәтін анықтау үлкен маңызға ие, өйткені есептеу әдісі жағдайында тауарларды сатудан түскен кіріс осы сәттен бастап танылады [3].

Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 239-бабына сәйкес тауарларды сатып алушыға тапсыру, сондай-ақ сатып алушыға жөнелту үшін көлік ұйымына немесе поштаға тапсыру беру болып танылады. Сатып алушының меншік құқығының пайда болуымен бір мезгілде оған тауарлардың кездейсоқ жойылуының немесе бүлінуінің барлық елеулі тәуекелдері, яғни күтпеген жағдайлар салдарынан болуы мүмкін шығыстарды азаматтық заңнаманың жалпы ережесі бойынша заттың меншік иесі көтереді.

Сауда компаниясы тауарларды тұтынушыларға жеткізу шарттары негізінде босатады. Жіберілген тауарларға ілеспе тауарлық құжаттар жазылады: шот-фактуралар, шот-фактуралар, шоттар. Қолданылатын көлікке байланысты тауарларды жеткізуге: көлік жүкқұжаттары, теміржол жүкқұжаттары, коносаменттер немесе авиатасымалдарға жүкқұжаттар жасалады. Сатып алушыларға тауарларды сауда компаниясының қоймаларынан тікелей сату сатып алушы өкілінің сенімхаты болған жағдайда жүзеге асырылады [4].

Бөлшек саудадағы тауарлардың қозғалысын есепке алу. Бөлшек саудада тауарларды өткізу сәті оларды сатып алушыға беру болып саналады. Қолма-қол есеп айырысу үшін тауарларды сатудан түскен кірістердің көлемі туралы ақпарат қолма-қол есеп айырысу үшін сатылған тауарлар туралы ақпарат беретін құжаттарда қамтылған. Кәсіпорындар Тауарлар үшін халықпен қолма-қол ақшамен есеп айырысуды фискалдық жады бар кассалық аппараттарды қолдана отырып жүргізуі керек.

Әдебиеттер

1. Мырзалиев Б.С., Әбдішүкіров Р.С. Кәсіпкерлік қызметте бухгалтерлік есепті ұйымдастыру: оқу құралы. – Алматы: Заң әдебиеті, 2006. – 164 б.: кесте.
2. Қаржылық есеп: оқу құралы / Қ.К. Кеулімжаев, З.Н. Әжібаева, Н.А. Құдайбергенов, А.Ә. Жантева. – Алматы: Экономика, 2001. – 330 б.: кесте
3. Атабаева К.К., Акылова П.Р., Тусибаева Г.С. Бухгалтерский учет в торговле. Учебное пособие. - Астана: Казахский агротехнический университет им. С.Сейфуллина, 2017. – 112 с.
4. Бухгалтерский учет в торговле и общественном питании: Учебное пособие / Ю.А. Бабаев, А.М. Петров. – М.: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2015. – 352 с.

Клейн А.

студент 3 курса специальности «Учёт и аудит»

Научный руководитель:

PhD., ассоциированный профессор, **Тусибаева Г.С.**

«Esil University», г. Нур-Султан

СИСТЕМА ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ КАК ОДИН ИЗ МЕТОДОВ ВЕДЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В данной статье рассматривается внутренний контроль, а также система внутреннего контроля в отношении эффективности работы предприятия. Раскрывается сущность и структура системы внутреннего контроля с точки зрения специалистов. Показаны элементы системы внутреннего контроля в организации. Объясняется важность и обязательность мониторинга за уже установленной системой внутреннего контроля для обеспечения продуктивной хозяйственной деятельности. Раскрыта роль внутреннего аудита и контроля.

Внутренний контроль – это контроль изнутри компании, в противоположность внешним видам контроля, таким как законодательное регулирование, контроль со стороны внешних контролирующих организаций и т.п. в данном контексте понятие внутреннего контроля синонимично понятиям управленческого контроля, операционного контроля. Необходимо также отметить такую важную деталь, что внутренний контроль полезен только в том случае, если направлен на достижение конкретных целей и, прежде чем оценивать результаты контроля, необходимо определить эти цели.

Система внутреннего контроля – это очень сложный и тонкий организм, неотъемлемыми частями которого являются абсолютно все подразделения предприятия, все сферы его деятельности и деятельность каждого работника предприятия. Система внутреннего контроля – это своеобразная организация внутри организации (предприятия) [1].

В статье рассмотрены теоретические основы внутреннего аудита и системы внутреннего контроля в компаниях. Также рассмотрены функции внутреннего аудита и основные направления его проведения.

Согласно статьи 24 Закона Республики Казахстан «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» от 28 февраля 2007 года, организации для обеспечения соблюдения законодательства Республики Казахстан о бухгалтерском учете и финансовой отчетности, учетной политики, эффективного проведения операций, включая меры по сохранности активов, предотвращению и выявлению случаев хищения и ошибок при ведении бухгалтерского учета и составлении финансовой отчетности, вправе организовывать внутренний контроль [2].

Казахстанский ученый, автор многочисленных трудов по аудиту Дюсембаев К.Ш. дает следующее определение внутреннему контролю. «Внутренний контроль - деятельность по проведению независимой, объективной оценки и предоставлению консультаций, задачей которых является повышение эффективности и надежности операций организации. С его помощью организация достигает своих целей на основе систематического и последовательного метода оценки и повышения эффективности управления риском» [3]. В экономической литературе и аудиторских стандартах даются разнообразные определения внутреннего контроля. Нурсеитов Э.О., один из ведущих ученых по бухгалтерскому учету и аудиту в Республике Казахстан в настоящее время определяет так понятие внутреннего контроля: «Внутренний контроль - это контроль за составлением и ведением бухгалтерского учета и финансовой отчетности, осуществляемый постоянно силами специализированного отдела, создаваемого в структуре организации» [4]. Некоторыми авторами понятия «внутренний контроль» и понятие «внутренний аудит» объявляются синонимами. Институт внутренних аудиторов определяет внутренний аудит (internal audit) как «деятельность по предоставлению независимых и объективных гарантий и консультаций, направленных на совершенствование деятельности организации. Внутренний аудит помогает организации достичь поставленных целей, используя систематизированный и последовательный подход к оценке и повышению эффективности процессов управления рисками, контроля и корпоративного управления». Чем внутренний контроль отличается от контроля вообще?

Внутренний контроль – это контроль изнутри компании, в противоположность внешним видам контроля, таким как законодательное регулирование, контроль со стороны внешних контролирующих организаций и т.п. в данном контексте понятие внутреннего контроля синонимично понятиям управленческого контроля, операционного контроля. Необходимо также отметить такую важную деталь, что внутренний контроль полезен только в том случае, если направлен на достижение конкретных целей и, прежде чем оценивать результаты контроля, необходимо определить эти цели. Далее рассмотрим понятие «система внутреннего контроля» [5].

По определению одних авторов, система внутреннего контроля представляет собой «все процедуры и политику компании, направленные на предотвращение, выявление и исправление существенных ошибок и искажений информации, которые могут возникнуть в бухгалтерской информации». Система внутреннего контроля - это очень сложный и тонкий организм, неотъемлемыми частями которого являются абсолютно все подразделения предприятия, все сферы его деятельности и деятельность каждого работника- предприятия. Система внутреннего контроля - это своеобразная организация внутри организации (предприятия). Система внутреннего контроля - совокупность организационной структуры, методик и процедур, принятых руководством экономического субъекта в качестве средств для упорядоченного и эффективного ведения хозяйственной деятельности, которая в т. ч. включает надзор и проверку, организованные внутри данного экономического субъекта его силами:

- соблюдения требований законодательства;
- точности и полноты документации бухгалтерского учета;
- своевременности подготовки достоверной финансовой отчетности;
- предотвращения ошибок и искажений;
- исполнения приказов и распоряжений;
- обеспечения сохранности имущества организации.

Система внутреннего контроля в организации, как правило, включает следующие элементы (рисунок 1):

1. контрольная среда;
2. процесс оценки рисков;
3. информационная система, в т.ч. связанная с подготовкой финансовой отчетности;
4. контрольные действия;
5. мониторинг средств контроля [6].

Рисунок 1. Элементы системы внутреннего контроля в организации

При проверке внутреннего контроля аудитор проверяет следующее [7]:

1. Соблюдались ли специфические процедуры контроля при создании системы внутреннего контроля посредством бухгалтерской службы предприятия.
2. Прежде всего, установлена ли система выдачи разрешений руководством на те или иные хозяйственные операции и виды деятельности. В этих целях определена ли соподчиненность должностных лиц с правом подписи финансовых документов исходя из сущности операции, размера денежных сумм. Закреплено ли такое право работника в должностных инструкциях или в приказе о приеме на работу.
3. Разработана ли в бухгалтерии схема документооборота с указанием последовательности выписки документов, санкционирования операции подписями должностных лиц, завершая процедурами сдачи их в архив.
4. Определены ли бухгалтерией формы бланков документов или выбраны из имеющихся на данный момент образцов. При этом необходимо проверить протестированы ли бухгалтерской службой реквизиты документов, насколько они раскрывают существа описываемой в них операции, учтены ли при этом требования бухгалтерского, статистического и оперативного (налогового) видов учета.
5. Надежна ли система регистрации и сквозной нумерации документов. Обеспечивает ли эта мера регистрацию всех операций предприятия и сохранность информации на бумажном носителе.
6. Какова система обеспечения сохранности электронной версии бухгалтерии, своевременно ли оформляются документы и регистры учета на бумажном носителе и закреплены ли они в переплет.
7. Производятся ли сверки учетных данных с фактическими, кем и как часто меняются исполнители этих работ, не имеет ли место «фактор срастания».
8. Распределены ли обязанности между работниками бухгалтерии таким образом, что намеренные и случайные ошибки, допущенные одним, выявляются другим бухгалтером. Предусмотрены ли условия, исключающие возможность и необходимость сговора между должностными лицами. В частности, произведено ли разделение обязанностей между лицами:
 - санкционирующими и осуществляющими операции;
 - обеспечивающими физическое хранение и контроль за их использованием;
 - отражающими операции в учете.
9. Соблюдается ли своевременность предоставления трудового отпуска бухгалтерам и другим должностным лицам.
10. Оформлены ли договоры о материальной ответственности с лицами, имеющими доступ к активам предприятия. Не имеют ли работники какие-либо юридические ограничения для работы с ценностями.
11. Соблюдается ли последовательность обработки информации в бухгалтерском учете: от первичных документов до финансовой отчетности.

Также степень сложности внутреннего контроля должна соответствовать организационной структуре предприятия, численности персонала, разветвленности сети филиалов и подразделений, степени централизации бухгалтерского учета и другим характеристикам предприятия в целом. Таким образом, система внутреннего контроля в деятельности любой организации является фундаментальным элементом процесса управления, поскольку ни планирование, ни создание организационных структур, ни мотивацию нельзя рассматривать полностью в отрыве от системы. Все они являются неотъемлемыми частями общей системы контроля в данной организации. Наряду с этим одной из важнейших причин необходимости осуществления контроля является то обстоятельство, что в деятельности любой организации присутствуют риски и ошибки, поэтому она должна обладать способностью вовремя фиксировать, минимизировать и исправлять их до того, как они начнут препятствовать достижению целей организации. Эффективно функционирующая система корпоративного управления является существенным фактором обеспечения банку конкурентных преимуществ.

Развитие внутреннего аудита в Казахстане связано большое в том числе и с развитием фондового рынка, Казахстанская фондовая биржа всегда уделяла большое внимание внешнему аудиту, но совершенно забывала о других факторах, которые могут повлиять на качество аудита, к которым, в частности, относится внутренний аудит. При этом нужно чест-

но признать, что отсутствие адекватной системы внутреннего аудита и контроля в организации влияет и на качество внешнего аудита и, соответственно, на качество и достоверность финансовой отчетности.

Службы внутреннего аудита необходимы в первую очередь крупным организациям: акционерным обществам, национальным компаниям и холдингам, крупным эмитентам ценных бумаг. Это показала и серия крупных корпоративных скандалов, когда недостаток внутреннего контроля приводил к серьезным нарушениям внутри компаний, значительным финансовым потерям и даже банкротствам. А в глобальном понимании стал своего рода спусковым крючком сильнейшего мирового кризиса. Эти угрозы недостатка внутреннего контроля хорошо понимает и руководство страны. Поэтому в казахстанском законодательстве указаны организации, которые обязаны иметь службу внутреннего аудита. Тем не менее пока еще не все руководители, да и сами казахстанские внутренние аудиторы имеют представление о функциях службы внутреннего аудита.

Как поясняют специалисты, в идеале служба внутреннего аудита подчиняется совету директоров и выполняет функции мониторинга за финансово-хозяйственной деятельностью организации, выступает и консультантом, и контролером всех внутренних финансовых процессов.

Однако на практике нередки случаи, когда внутренние аудиторы находятся в подчинении генеральному или финансовому директору. В таких случаях говорить о каких-то четких критериях подчиненности трудно, так как многое зависит от задач, которые ставятся перед внутренним аудитором. Довольно часто внутренние аудиторы фактически выполняют контрольно-ревизионные функции. Поэтому подчиненность генеральному и финансовому директору является логичной, так как служит средством контроля за менеджментом организации. Если внутренний аудит рассматривается как элемент системы корпоративного управления, то обязательным условием для выполнения принципа независимости является подчиненность внутреннего аудитора совету директоров. Для более эффективного функционирования внутреннего аудита необходима полная независимость системы внутреннего аудита от исполнительного руководства организации. Так как только в этом случае совет директоров может получить достоверную и непредвзятую информацию о положении дел в компании. При правильно поставленной работе системы члены совета директоров могут передать часть своих функций по мониторингу и надзору службе внутреннего аудита. А сам внутренний аудит может служить для совета директоров источником объективной и независимой информации о работоспособности и эффективности систем управления рисками, внутреннего контроля и корпоративного управления. Согласно международным стандартам внутренний аудит должен содействовать организации в поддержании работоспособной системы внутреннего контроля, оценивая ее эффективность и результативность и содействуя ее постоянному совершенствованию. А одним из важных видов контроля является контроль за подготовкой финансовой отчетности [8]. Часто в этих случаях внутренний аудит является более эффективным, чем внешний аудит, так как благодаря лучшему знанию бизнеса внутренний аудитор может дать более эффективные рекомендации.

Таким образом, система внутреннего контроля позволяет снизить риски по нарушению законодательства и внутренних нормативных документов. Эффективная служба внутреннего аудита помогает не только обнаружить нарушения законодательства, но и предотвратить их. Идеальной системы внутреннего контроля не существует. Поскольку любая организация работает в динамичной среде, некоторые риски из значительных будут эволюционировать в незначительные, а некоторые из новых возникающих рисков может быть сложно или вообще невозможно предвидеть. Поэтому целью любой системы внутреннего контроля должна быть разумная уверенность в том, что организация всё-таки сможет достигать своих целей.

Литература

1. Мельник М.В., Макальская М.Л., Пирожкова Н.Л., Сиротенко Э.А. Аудит: учебное пособие. - М.: ФОРУМ, 2015. - 208 с.
2. Закон Республики Казахстан от 28 февраля 2007 года № 234-III «О бухгалтерском учете и финансовой отчетности» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2022 г.) // www.online.zakon.kz
3. Дюсембаев К.Ш. Теория и эволюция аудита. - Алматы: Экономика, 2012. - 722 с.
4. Нурсеитов Э.О. Аудит: краткое руководство. - Алматы: ТОО «Издательство LEM», 2010. - 236 с.
5. Евдокимова А.В., Пашкина И.Н. Внутренний аудит и контроль финансово-хозяйственной деятельности организации. - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К». - 2018. - 325 с.
6. Кеворкова Ж.А. Внутренний аудит: учебное пособие / Ж.А. Кеворкова, Т.П. Карпова, А.А. Савии, Г.А. Ахтамова, В.И. Дунаева, Г.Ю. Земсков. - М.: ЮНИТИ-ДАНА. 2018. - 319 с.
7. Сагиндыкова Г.М. Практический аудит. Учебное пособие - Астана. Издательство КазУЭФМТ, 2012. - 180 с.
8. Скобара В. В. Аудит. Методология и организация / В.В. Скобара. - М.: Дело и сервис, 2016. - 576 с.

ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРДІҢ ДЕБИТОРЛЫҚ БЕРЕШЕГІН ЕСЕПKE АЛУДЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘЖІРИБЕСІ

Андатпа. Мақалада қызметкерлердің дебиторлық берешегін есепке алудың заманауи тәжірибесі қарастырылады. Әрбір кәсіпорынның жұмыс істеу процесінде есеп беретін адамдармен есеп айырысуға байланысты мәселелер туындайды. Негізінен, бұл материалдық қорларды сатып алу және қызметтік іссапарлар. Іссапар шығыстарын дұрыс есепке алу және салық салу мәселелерінің маңыздылығы негізделген. Есеп беретін тұлғалармен есеп айырысуды дұрыс ұйымдастыру кәсіпорында ақша қаражатының пайдаланылуын пәрменді бақылауды қамтамасыз етеді.

Есеп беретін тұлғалармен есеп айырысу ұйымның шаруашылық қызметінің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл операциялар кәсіпорындарда үнемі болатындығын және есеп айырысуларға лауазымды тұлғалардың белгілі бір тобы қатысатындығын ескере отырып, есеп беретін тұлғалармен есеп айырысулардың бухгалтерлік және салықтық есепте дұрыс көрсетілуіне бақылау рәсімдеріне ерекше назар аудару керек. Бухгалтерлік есепте операцияларды дұрыс құжаттаусыз шығыстарды салық есебінде шегерімдер деп тану туралы сөз болуы мүмкін емес.

Есеп беретін сомалар-бұл шаруашылық шығындары мен іссапар шығындары үшін кассадан субъект қызметкерлеріне берілетін ақшалай аванстар. Ақша беру тәртібі кассалық операцияларды жүргізу ережелерімен реттеледі. Есеп бойынша қаражат алуға құқығы бар лауазымды тұлғалардың шеңберін кәсіпорын басшысы есеп саясатында анықтайды және бекітеді.

Ақшалай қаражаттан берілетін қаражат қатаң түрде белгіленген мақсаттарға жұмсалады: жанар-жағармай материалдарын, кеңсе керек-жарактарын сатып алу, ұсақ жөндеу жұмыстарына ақы төлеу, ұйым басшысының бұйрығына сәйкес іссапар және өкілдік шығыстар. Есепке ақша берудің міндетті шарттары мыналар болып табылады: ұйымның басшысы бекіткен есеп беретін тұлғалар тізімінің болуы; шығыстардың негізгі баптарын көрсете отырып, тоқсан бойынша бөлінген шығыстар сметасы; берілген ақша қаражатын қатаң түрде нысаналы мақсаты бойынша жұмсау; бұрын берілген сомалар бойынша толық есеп айырысу.

Әкімшілік-шаруашылық және операциялық шығыстар есебіне берілген сомалар бойынша қызметкерлермен есеп айырысу 1250 «Қызметкерлердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі» және 2150 «Қызметкерлердің ұзақ мерзімді дебиторлық берешегі» шоттарында жүзеге асырылады.

Шаруашылық қажеттіліктерге берілген есеп беру сомаларының мөлшерін және аванстық есепті ұсыну мерзімдерін, сондай-ақ пайдаланылмаған есепті сомаларды қайтаруды ұйымның басшысы айқындайды. Есеп бойынша берілген қолма-қол ақшаны басқа тұлғаға беруге тыйым салынады. Игерілмеген есепті сомалар кассаға қайтарылуы керек. Бұл операциялар 1-кестеде көрсетілген шоттардың келесі корреспонденциясымен рәсімделеді.

1-кесте

Берілген аванстарды есепке алу бойынша шоттардың корреспонденциясы

№	Жүргізілген операцияның атауы	Сом	Дт	Кт
1	Кассадан есеп беретін тұлғаға берілген сома	7000	1250	1010
2	Кеңсе тауарлары сатып алынды	5000	1315	1250
3	Кассаға қалдық қайтарылды	2000	1010	1250

Егер қызметкер авансты жұмсамаса және ақшаны ұйымның кассасына белгіленген мерзімнен кейін қайтармаса, онда қайтарылмаған аванстың қалдығы 1254 «Құндылықтардың бүлінуінен болған жетіспеушілік және залал» шотына есептелуі керек. 1250 «Қызметкерлердің қысқа мерзімді дебиторлық берешегі» шоты бойынша аналитикалық есеп әрбір аванстық төлем және әрбір аванстық есеп бойынша ұйымның есеп беретін тұлғалары жағдайында жүргізіледі.

Салық кодексіне сәйкес Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде іссапарда болған уақыты үшін төленетін тәуліктік ақының нормалары республикалық бюджет туралы заңда тиісті қаржы жылына белгіленген айлық есептік көрсеткіштің 6 еселенген мөлшерінен аспайтын тәуліктік ақыны, Қазақстан Республикасының шегінде іссапарда болған кезеңі үшін-қырық тәулікке дейінгі тәуліктік мөлшерді құрайды.

Тәуліктік төлемдер республикалық бюджет туралы заңда тиісті қаржы жылына белгіленген айлық есептік көрсеткіштің 8 еселенген мөлшерінен аспайды, Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде іссапарда болған кезеңде-тәулігіне қырық тәулікке дейін төленеді. Жоғарыда аталған шығындарды төлеу үшін қызметкерлерге аванс беріледі, яғни жүргізілген есепке сәйкес қолма-қол ақша беріледі. Кәсіпорын есеп беруші тұлғадан пайдаланылмаған сомаларды жалақысынан ұстап қалуға құқылы (егер бұл адам қарсы болмаса), бірақ бұл туралы бұйрық пайдаланылмаған есепті сомалар берілген айдан кешіктірілмей берілуі керек.

Іссапар шығындары келесі жазбаларда рәсімделеді (2-кесте).

Иссапар шығындарын есепке алу бойынша шаруашылық операциялар

№	Жүргізілген операцияның атауы	Сом	Дт	Кт
1	Кассадан иссапар шығындарына ақша беріледі	90000	1250	1010
2	Иссапардан кейін аванстық есеп тапсырылды	85000	7210	1220
3	Кассаға қарыздың қалдық сомасы қайтарылды	3000	1010	1250
4	Жалақыдан қарыз сомасы ұсталынды	2000	3350	1250

Аванстық есепке белгіленген тәртіппен ресімделген иссапар куәлігі; тұрғын үй-жайды жалдау туралы құжаттар, поездардағы төсек-орын жабдықтарын пайдаланғаны үшін төлемді қоса алғанда, жол жүру бойынша нақты шығыстарды растайтын құжаттар және қызметкер жүргізген шығыстарды растайтын басқа да құжаттар қоса беріледі. Игерілген есепті сомаларды бекіту және есептен шығару үшін бірыңғай нысандағы аванстық есеп пайдаланылады.

Иссапар шығыстары әдеттегі қызмет түрлері бойынша шығыстарға жатады және өзге де шығындардың құрамына енгізіледі. Есеп беретін тұлғалармен есеп айырысулар бойынша бастапқы құжаттаманың схемасы 1-суретте көрсетілген.

1-сурет. Есеп беретін тұлғалармен есеп айырысулар бойынша бастапқы құжаттаманың схемасы

Есеп беруге тек иссапарлар мен шаруашылық шығыстарға ғана емес, сондай-ақ өкілдік шығыстарға да қаражат беріледі. Өкілдік шығыстарға салық төлеушінің өзара ынтымақтастықты орнату немесе қолдау мақсатында жүргізген тұлғаларды, сондай-ақ акционерлердің жалпы жиналысын өткізу үшін директорлар кеңесінің отырысына келген қатысушыларды қабылдауға және оларға қызмет көрсетуге жұмсалған шығыстар жатады.

Өкілдік шығыстарға шығыстар жатады:

- 1) келіссөздер кезінде көрсетілген адамдарды ресми түскі астарға, кешкі астарға, кофе-брейктерге, фуршеттерге ресми қабылдауды жүргізу бойынша;
 - 2) жоғарыда көрсетілген жағдайларда, іс-шараларға қатысу үшін Қазақстан Республикасына шақырылатын адамдардың тұру және межелі пунктіне дейін көлік шығыстарын төлеуге;
 - 3) музыкалық сүйемелдеу, автокөліктік қызмет көрсету;
 - 4) кәдесыйлар, естелік сыйлықтар сатып алуға;
 - 5) ұйым штатында тұрмайтын аудармашылардың қызметтеріне ақы төлеу бойынша, залды жалға алу және т.б.
- Банкеттерді, бос уақытты, ойын-сауықты немесе демалысты ұйымдастыруға арналған шығыстар өкілдік шығыстарға жатпайды және шегерімге жатпайды.

Есеп беретін адамнан есеп беретін ақша сомаларын есептен шығару бекітілген аванстық есептің деректері негізінде жүргізіледі. Есеп беретін тұлғаға қолма-қол ақшаны келесі беру нақты есеп беретін тұлғаның бұрын берілген аванс бойынша толық есебі болған жағдайда ғана жүргізілуі мүмкін. Егер есеп беретін адамның қолында пайдаланылмаған қаражат сомасы қалса, басқа есеп беретін соманы беруге жол берілмейді.

Материалдық қорлардың жетіспеушілігін тіркеу және қызметкерлердің дебиторлық берешегін қалыптастыру фактісі үлкен мәнге ие. Есеп беретін тұлғалармен есеп айырысулардың аналитикалық есебі аванстық есептерден көрінеді, ал 1250, 2150 шоттары бойынша синтетикалық есеп шотқа ақшалай қаражаттардың түсуі және олардың жұмсалуды туралы мәліметтерді беретін ведомоста жүргізіледі.

Осылайша, есеп беретін тұлғалардың берешегін есепке алу нормативтік құқықтық актілерге сәйкес жүргізілуі керек. «1С: Кәсіпорын 8.3» сияқты арнайы бухгалтерлік бағдарламаларды пайдалану иссапарлар туралы ақпаратты өңдеуді автоматтандыруға мүмкіндік береді, ақпаратты бастапқы құжаттардан есеп регистрлеріне көшіру кезінде қателер ықтималдығын азайтады, сондай-ақ бастапқы есеп құжаттамасының көлемін азайтады. , бұл өз кезегінде кәсіпорындағы есеп беретін тұлғалармен есеп айырысуды есепке алудың дәлдігі мен тиімділігін арттырады.

Әдебиеттер

1. Әлиев М.К., Алтынбеков М.А. Кәсіпорындағы бухгалтерлік есепті ұйымдастыру. – Астана: КазУЭФМТ. – 2015. – 188 б.
2. Дебиторлық берешекті есепке алудың теориялық негіздері // referat9.ru
3. Проскурина В.П. Бухгалтерлік есеп «басынан бастап». – Алмабы: Лем. 2019 – 332 б.
4. Сарсенбаев М.К. Иссапар шығындарын есепке алу //adilet.zan.kz

ҚОЙМАДАҒЫ ТАУАРЛАРДЫ ТҮГЕНДЕУДІҢ ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕРІ

***Аңдатпа.** Мақалада қоймадағы тауарларды түгендеудің заманауи әдістері қарастырылған. Түгендеу жүйесі қол жетімді қорлардың көлемі туралы есеп беретін бақылау жүйесі болып табылады. Түгендеудің негізгі ережелері ашылды, онда кәсіпорындағы тауарларды тексеру нәтижелері түгендеу аяқталған айда бухгалтерлік есепте көрсетілуі керек. Түгендеу жұмыстары материалдардың түрлері және оларды сақтау орындары бойынша материалдарға жауапты адамның жауапкершілігімен жүргізіледі. Тиімді түгендеу жүйесі кез-келген бөлшек немесе өндірістік операцияның ажырамас бөлігі болып табылады.*

Түгендеу – бұл барлық материалдардың әрқайсысын біртіндеп санап шығып, одан кейін материалдардың нақтылы қалдығын бухгалтерлік баланстағы қалдығымен салыстыру. Түгендеу жұмысы материалдардың түгел сақталуын қамтамасыз етудің басты құралы болып табылады. Жергілікті түгендеу комиссиясы материалдардың қалдығын өлшеу және санау арқылы олардың сақталып тұрған жерлері жіне материалдарға жауапты адамдар бойынша түгендеу тізімін жазып, кәсіпорынның бухгалтериясына тапсырады. Түгендеу тізіміне түгендеу комиссиясының барлық мүшелері қол қоюлары тиіс. Басқа ұйымдардың немесе жеке адамның материалдық игіліктеріне бөлек тізім жасалады.

Ұйым бойынша түгендеу нәтижесін анықтау үшін салыстыру тізімдемесі жасалады. Салыстыру тізімдемесі түгендеу кезінде анықталған нақтылы қалдығы, оның бухгалтерлік есептегі қалдығына сәйкес келмейтін тауарлық-материалдық қорлар бойынша жасалады. Салыстыру тізімдемесінде артық немесе кем шыққан материалдық құндылықтар бухгалтерлік есепте көрсетілген бағасымен есептеледі.

Түгендеу комиссиясы барлық артық немесе кем шыққан материалдар жөнінде оларға жауапты тиісті адамдардан жазбаша түсінік алуы тиіс. Ол жазбаша түсінік негізінде тұрақты жұмыс атқаратын түгендеу комиссиясы кем шыққан, жоғалған, бұзылған материалдардың қандай себептен болғанын анықтайды және де келешекте қайталабас үшін шара қолданады. Сондай-ақ комиссия түгендеу кезінде материалдардың артық шығу себебін де анықтайды.

Материалдық қорларды бақылау жүйесі - бұл өндіріс үшін шикізат пен сатуға дайын өнімдердің жеткілікті жеткізілуін қамтамасыз ету үшін кәсіпорындар пайдаланатын стратегияларды білдіреді, сонымен қатар материалдық құндылықтардың шығынын азайтады. Қорларды бақылау жүйесі компанияларға тым аз және тым көп қор арасындағы нәзік тепе-теңдікті табуға көмектеседі. Қорларды бақылаудың жақсы жүйесі мұның бәрін түгендеуге біртұтас көзқараспен және компанияларға жеткізу тізбегі бойынша өнімділік пен тиімділікті оңтайландыратын тәжірибелерді пайдалануға мүмкіндік беру арқылы жүзеге асырады. Екінші жағынан, ол тұтынушылардың үміттерін қанағаттандыру үшін дұрыс инвентаризацияны дұрыс жерлерде жүргізеді. Таңдалған қорларды басқару жүйесінің түріне қарамастан, оның құрамында штрих-код белгілерін қоса алғанда, түгендеу элементтерін және олардың ақпаратын анықтауға арналған жүйе бар екеніне көз жеткізіңіз.

Кәсіпорында түгендеу жүйесін қалай енгізу керек?

1) **Өнімдерді реттеңіз.** Біріншіден, сіздің қоймаңыздағы әрбір элементке оңай қол жеткізу және санау үшін сақталған өнімдеріңізді ұйымдастыру. Барлығын таңбалау қажет, сонда ол оңай танылады және материалдарды керекті жерге орналастырады. Түгендеу жүйесінің тиімділігі көбіне инвентаризацияға жататын объектілерді санаудың дәлдігіне байланысты. Қате санау бухгалтерлік есептің сәйкессіздігін тудыруы мүмкін, артық тапсырыстарға және артық өндіріске әкелуі мүмкін.

2) **Сақтау талаптары.** Келесі нәрсе - бұл қорды сақтауға қажетті физикалық өлшемдерді есептеу. Бұл өнімнің немесе материалдардың көлеміне және сатылым көлеміне байланысты тұтас қойма немесе шағын шкаф болуы мүмкін. Температураны немесе ылғалдылықты бақылау сияқты сақтау үшін қажет кез келген арнайы шарттарды ескеру қажет. Басқаруды жақсарту үшін түгендеуді тиімді орналастыру қажет. Әр зат айналымдылығы жоғары тауар қол жетімді болатындай етіп орналастырылуы керек. Сондай -ақ, жиі сатылмайтын ескірген заттарды жоюды қарастырған жөн.

3) **Деректерді сәйкестендіріңіз.** Қорлар ұрлыққа, ескіруге, тозуға немесе бүлінуге байланысты түзетілуі тиіс. Қорлардың азаюы физикалық түгендеу мен кітаптардағы түгендеудің арасындағы айырмашылықты түсіндіреді. Қорларды басқару үшін тауарлық -материалдық құндылықтарды санау және жылжыту сияқты физикалық түгендеуді басқару қажет, сонымен қатар құжаттаманы тапсыру және сәйкес есепке алу сияқты әкімшілік тапсырмалар қажет.

4) **Бағдарламалық құралды орналастыру.** Электрондық кестені пайдалану шағын бизнес үшін жұмыс істей алатынына қарамастан, ірі кәсіпорындар тауарлық -материалдық қорларды басқаруға арналған бағдарламалық қамтамасыз етуді қажет етеді. Жүйені интеграцияланған жүйені құру және операцияларды автоматтандыру үшін басқа кәсіптік бағдарламалық жасақтамамен біріктіруге болады.

5) **Түгендеуді бақылау ABC.** Қорлардың барлығына бірдей дәрежеде бақылау жасау қажет емес, өйткені олардың әрқайсысы өзінің жылдық тұтыну құнына байланысты өзгереді. Сондықтан бұл түгендеуді бақылау әдісі жыл сайынғы тұтыну құнына сәйкес қордағы әрбір заттың маңыздылығын анықтау үшін қолданылады. Олар А, В және С болып жіктеледі. Жоғары құндылықтар «А» санатына жатады. Олар әдетте қорлардың 15%-25%-ын құрайды, бұл жылдық тұтыну құнының 75%-80% құрайды. Бұл заттарға қатаң бақылау қажет. «В» санаты тұтыну құны төмен заттардан тұрады. Ол жыл сайынғы тұтыну құнының 10%-15% құрайтын тауарлық-материалдық қорлардың 20%-30% құрайды. Бұл элемент-

терге ақылға қонымды бақылау болуы керек. Маңыздылығы шамалы инвентарлық баптар «С» ретінде жіктеледі. Ол жыл сайынғы тұтыну құнының 5%-15% құрайтын тауарлық-материалдық құндылықтардың 45% -65% құрайды. Бұл заттардың құндылығы төмен болғандықтан, оларға бақылау аз сақталады.

6) Үш табақшалы әдіс. Ол сипаттамалар жиынтығын көрсететін картаны қолдану арқылы заттардың жеткізілуін реттейтін жапондық өндірушілер қолданатын Kanban жүйесінің тұжырымдамасына негізделген. Жұмыс орталықтары бұл картаны жабдықтау науаларынан түгендеуді алғылары келгенде көрсетеді. Барлық үш науа, біреуі зауыттың қабатында, біреуі қоймада, үшіншісі жеткізуші мекемесінде, түгендеу қозғалысын бақылау үшін Kanban картасымен жақсы жабдықталған. Зауыт еденіне қойылған науадан түгендеуді қолданғаннан кейін ол сақтау науасынан толықтырылады. Кейін қойма науасы резервтелген тізімдемеден толтыру үшін жеткізушіге жіберіледі.

7) Дәл уақытында. Бұл материалды қолданудан бірнеше сағат бұрын алынатын әдіс. Сұраныс жоспарлы инвентаризациядан аз болған жағдайда, кәсіпорындар қорлардың қажетсіз жүктемесін азайту үшін қабылдайды. Бұл әдістің мақсаты - қорлардың айналымын ұлғайту және қоймаларға қызмет көрсету құнын төмендету. Сондықтан ол үлкен қорларды тасымалдау қажеттілігін жояды. Бұл әдістің артықшылығын алу үшін материалды жеткізу мен өндірістік цикл арасында дұрыс уақыт болуы керек.

8) Компьютерленген жүйе. Бұл құрал қорларды басқаруға қатысатын барлық функцияларды бір жүйеге біріктіреді. Бұл типтегі бағдарламалық қамтамасыз ету компанияға қорлардың деңгейін автоматты түрде жаңарту, алуды тіркеу және қалдықтарды қарау арқылы бақылауға мүмкіндік береді. Тауарлы -материалдық қорларды бақылау жүйесін бухгалтерлік есеп пен сату сияқты басқа жүйелермен интеграциялаған кезде сіздің артықшылықтарыңызды барынша арттыруға болады, бұл қорлардың деңгейін бақылауға көмектеседі.

10) Тапсырыстың бекітілген саны. Бұл әдіспен қорлардың максималды және минималды деңгейлері бекітіледі. Қорлардың бекітілген максималды саны қорлардың деңгейі қордың минималды деңгейіне жеткенде немесе қайта тапсырыс беру нүктесіне жеткенде автоматты түрде толықтырылуы мүмкін. Компания сақтау орны мен сату үрдісіне сәйкес максималды және ең аз қор сыйымдылығын орнатуы керек. Бұл әдіс қайта тапсырыс қателерін азайтуға және сақтау сыйымдылығын тиімді басқаруға көмектеседі.

11) NetSuite ERP. Бұл жүйе көлеміне немесе орналасқан жеріне қарамастан түгендеуді бақылауға арналған. Бұл клиенттерге қызмет көрсету күтулерін қанағаттандыруға немесе қоймаға тапсырыстар беруге мүмкіндік береді. Кірістірілген құралдар мен функцияларды қолдана отырып, түгендеуді бірнеше жерде бақылауға болады, сонымен қатар тапсырыстар мен қауіпсіздік қорларын бақылауға болады.

12) Zoho түгендеу. Қорларды басқарудың бұл жүйесін бірден бағалайтын болсаңыз, ол Zoho -ның кәсіпкерлік бағдарламалық қамтамасыз етудің кеңінен қолданылатын бөлігі, бұл корпоративтік бағдарламалық жасақтаманың кеңінен қолданылатын брендтерінің бірі. Zoho Inventory -дің басқа жүйелерден үлкен артықшылығы оның Zoho өнімділігі бойынша басқа қосымшалармен үйлесімділігі болып табылады, бұл Zoho өнімдері бойынша деректердің тұрақты тасымалын қамтамасыз етеді. Бұл бір платформаны пайдалана отырып, түгендеуді, сатылымдарды, адам ресурстарын басқаруға және тұтынушылармен қарым-қатынастарды басқаруға болатынын білдіреді.

13) QuickBooks. QuickBooks көпшілікке бухгалтерлік есептің тамаша бағдарламасы ретінде танымал болғанымен, оның қорын басқару құралы нарықтағы қорларды басқарудың ең жақсы құралдарын сақтай алады. Кәсіпорындар тауарларды немесе қызметтерді сатумен айналысатынын ескере отырып, бухгалтерлік бағдарламалық қамтамасыз етудің шешімі осы элементтердің барлығын басқара алатынын түсінуге болады. Біріншіден, QuickBooks сатып алынатын немесе сатылатын қорлардың жаңартылуын қадағалайды. Бұл мүмкіндікті жылдам қарау не сатылатынын, содан кейін нені қайта реттеуге болатынын айтуды жеңілдетуі керек.

Қорытындылай келе тиімді түгендеу жүйесі кез келген бөлшек сауда немесе өндіріс операциясының ажырамас бөлігі болып табылады. Оның негізгі мақсаты - қоймада сақталатын өнімдердің, материалдар мен материалдардың физикалық есебін дәл жүргізу. Түгендеу жүйесі орнатылғаннан кейін, қорлар бүлінуден немесе ұрлықтан жоғалып кетпеуін қамтамасыз ету үшін сақталатын тауарларды бақылау мен ұстау үшін қолданыла алады.

Әдебиеттер

1. Баймұқанова С. Қаржылық есеп. Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 192 бет.
2. Түгендеуді басқару жүйелері //referenceforbusiness.com.
3. Сұлтанова Б.Б., Байдаулетов М.Б. Бұғалтерлік есеп. Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 216 бет.
4. Майкл Р. Льюис. Инвентаризация жүйесін қалай құруға болады? // wikihow.com

Қылышқанова Д.
«Есеп және аудит» мамандығының 4 курс студенті
Ғылыми жетекшіі:
PhD, қауымд профессор Алтынбеков М.А.
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

КӘСІПОРЫНДАҒЫ САЛЫҚ ЕСЕБІН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстандағы шағын орта бизнестегі салық жүйесіне талдау жасалды. Салық төлеу кезінде шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне салық салу және ауыртпалық салу мәселелері анықталды. Бұл ретте салық салудың оңайлатылған тәртіптері ұсынылды, мәселелерді шешудің ықтимал жолдары қаралды, сондай-ақ ұсынылған ұсынымдарды негіздеу үшін дәлелдер келтірілді. Мақалада республика экономикасын реттеудің салық салу сияқты маңызды аспектілері, оны жетілдіру мен шағын және орта бизнесті дамыту саласындағы одан әрі дамытудың перспективалық бағыттары қарастырылған. Сондай-ақ, еліміздегі қазіргі экономикалық ахуал аясында салық заңнамасын жетілдіру ерекшеліктері қаралды.

Кіріспе. Салық жүйесінің кемшіліктері бірнеше жылдар бойы Қазақстанда шағын кәсіпкерліктің дамуына кедергі келтіретін проблемалар арасында жетекші орын алып келеді. Бұл тиісті мемлекеттік құрылымдар тарапынан көрсетілген проблемаға жеткілікті көңіл бөлінбейтіндігін немесе қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайларға байланысты істің жағдайын өзгерту мүмкіндігінің жоқтығын көрсетеді.

Біріншіден, кәсіпкерлердің салық заңнамасын білуінің жалпы төмен деңгейі, бұл тек бұзушылықтарға ғана емес, сонымен қатар кәсіпкерлердің салық заңнамасының барлық талаптарын орындай алмау туралы пікірін қалыптастырады.

Екіншіден, көбінесе қызметтің бір саласын реттейтін және бір уақытта әрекет ететін, кейде бір-біріне ғана қатысты болатын көптеген заң актілерінің болуы. Кейбір салық қызметкерлері мұны пайдаланады және жағдайға байланысты заң актілерінің ережелерін түсіндіреді.

Шағын және орта бизнестің тағы бір мәселесі-кәсіпкерлердің көпшілігінде салық қызметінің әрекетіне қарсы тұруға мүмкіндіктері, білімі мен тәжірибесі жеткіліксіз. Көп жағдайда кәсіпкерлер үшін бұл жағдайдан шығудың жолы - салық қызметкерлерімен белгілі бір шарттар бойынша келісімге келеді.

Бұл мәселені кәсіпкерлік қызметтің дамуына салықтық әсер ету мәселелерін ғылыми негіздеместен, кәсіпкерлікке салық салудың теориялық және әдіснамалық аспектісін зерттеусіз шешу мүмкін емес. Салық салу механизмін басқару, салықтың белгілі бір түрлерін енгізу немесе жою, салық базасын есептеудің әдістемелік негіздерін қалыптастыру, салық ставкаларын төмендету немесе көтеру, салық жеңілдіктерін беру немесе алып тастау арқылы мемлекет кәсіпкерлік қызметті ынталандыруға немесе шектеуге белсенді әсер етуі мүмкін, бұл елдегі экономикалық өсу қарқынына тікелей әсер етеді. Салықтардың кәсіпкерлік қызметке әсер етуінің бұл қосарланғандығын экономикалық қайта құруларды тереңдету процесінде ескеру қажет [1].

Әдебиетке шолу. Қазіргі экономикалық әдебиетте шағын кәсіпорында салық есебінің мәселелерін зерттеуге арналған көптеген ғылыми еңбектер бар. Алайда ТМД ғалымдары жүргізген шағын кәсіпорындағы салық есебінің мәселелері бойынша зерттеулердің көпшілігі салық есебінің теориясы мен тәжірибесінің жекелеген мәселелерін ғана көрсетеді. шағын кәсіпорында салық есебінің бірқатар әдістемелік мәселелерін қазақстандық ғалымдар зерттеді: М.Қ.Әлиев [2], В.Л. Назарова [3], Р.Н. Нурғалиева [4], Қ.К. Кеулімжаев [5], және т.б. жүргізген Қазақстан Республикасындағы шағын кәсіпорында салық есебінің теориялық, әдіснамалық және ұйымдастырушылық мәселелерінің барлық жиынтығының зерттеулері шағын кәсіпорында салық есебінің дамытудың жекелеген мәселелерін шешуге ықпал етті. Бүгінде мұндай мәселелер шағын кәсіпорында салық есебінің алдында тұр және оларды шешу өте маңызды.

Негізгі бөлім. Бухгалтерлік есеп пен салық есептілігінің деректері мен көрсеткіштері қоғамдық өндірісті дамыту жолында қажет. Экономикалық тәсіл зерттеу үшін жалғыз негіз болып табылады.

Сондықтан даму-бұл нақты мемлекеттік талаптарға сәйкес қоғамның барлық салаларында есептік жұмыс жүргізу болып табылады.

Біздің қоғамымыздың қандай да бір даму кезеңдерінің объективті экономикалық заңдылықтарын анықтау және есеп жұмысын, әсіресе бухгалтерлік есеп пен аудитті дұрыс ұйымдастыру үшін маңызы өте зор.

Шағын және орта кәсіпорындардың қаржылық – шаруашылық қызметтерін ақпараттық қамтамасыз етудің қазіргі қажеттілігін ескере отырып, аталған мәселені шешудің мақсатында, заңды тұлғалар сияқты жеке кәсіпкерлер де бухгалтерлік есепті жүргізу қажет екені дәлелденді. Осыған байланысты «шағын және орта кәсіпорын» категориясының бухгалтерлік негіздері мен құқықтарын өңдеу негізінде, бухгалтерлік есептің теориялық негіздері мен қолданыстағы заңнамаларға сәйкес шағын және орта кәсіпорынға келесідей анықтама ұсынылды.

Шағын және орта кәсіпорын – бухгалтерлік есептің жеңілдетілген жүйесі жатқан ақпаратпен қамтамасыз ету негізінде, активдердің баланстық құны, өткізілген тауарлардан (жұмыс, қызмет) түсімдер, жұмыскерлердің орташа саны, құрылтайшылардың құрамын тіркеу бойынша шектеуі бар, қызметінің негізгі мақсаты табыс тарту болып табылатын, анықталған мүлктік кешен түрінде жеке меншік базасында өздігінен реттейтін экономикалық субъект болып табылады.

Қазіргі экономикалық жағдайда азық-түлік және жеңіл өнеркәсіптің жұмыс істеу үдерісінде нарықтық қатынастарға қатысатын мүдделі тұлғаларға үлкен көңіл бөлінеді. Сондықтан олар есеп мәліметтеріне сүйене отырып, субъектінің қаржылық жағдайын бағалауға ұмтылады.

Бухгалтерлік есеп пен аудит саласын дамыту тұжырымдамасының міндеті Қазақстан Республикасының экономикасында бухгалтерлік есеп, қаржылық есептілік және аудит жүйелерінің өздеріне тән функцияларын одан әрі дәйекті және табысты орындау үшін қолайлы жағдайлар мен алғышарттарды қамтамасыз ету болып табылады.

Бухгалтерлік есептің ерекше міндеттерін тиімді орындау үшін қаржылық есеп кәсібилік, ашықтық, Тәуелсіздік, өзектілік, стандарттылық сияқты талаптарға жауап беруі, сондай-ақ бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік қағидаттарына және негізгі сапалық сипаттамаларға сәйкес келуі тиіс[6].

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, түсінікті, мақсаттылық, сенімділік және салыстырмалылық сияқты ақпараттың тиімділігін айқындайтын сапалық сипаттамаларға халықаралық стандарттарды пайдалана отырып немесе оларды бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептіліктің ұлттық жүйесін құрудың негізі ретінде пайдалана отырып тікелей қол жеткізіледі.

ХҚЕС және ХАС-ты қолданудың экономикалық дамуы капиталды неғұрлым тиімді бөлуден, күрделі салымдардың әртүрлілігінен және оның кірістілігінің өсуінен тұрады, әлемдік нарыққа шығуды жеңілдетеді, капиталды тартуға арналған шығындарды төмендету мүмкіндігі пайда болады[7].

Бұл жаңа бизнес құрылымдардың дамуына, жаңа жұмыс орындарының пайда болуына, жұмыссыздықты төмендетуге, қазақстандық ұйымдардың халықаралық нарықтарда бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, жалпы елдің экономикалық өсуіне әкеледі. [8].

Нарықтық қатынастардың қазіргі заманғы жағдайларында бухгалтерлік есептің негізгі мақсаты бәсекелес кәсіпорынды әзірлеу, негіздеу, қабылдау, айқындау және т.б. үшін қажетті кәсіпорынның шаруашылық және қаржылық қызметі туралы ақпаратты қалыптастыру болып табылады.

Шаруашылық есептің негізгі мақсаты нарықтық экономиканы басқару және құру, әртүрлі деңгейдегі басқарушылық шешімдерді әзірлеу, негіздеу және қабылдау, кәсіпорынның нарықтағы мінез-құлқын анықтау және бәсекелік кәсіпорындардың жағдайын анықтау және т. б. үшін қажетті кәсіпорынның қаржылық және шаруашылық қызметі туралы сапалы және уақытылы ақпаратты қалыптастыру болып табылады.

Салық есебі кәсіпорынның қаржылық-экономикалық қызметінің ақпаратық жүйесінің мемлекеттік бюджеттің пайдасына табысты алу үлесін анықтау мақсатында бухгалтерлік есеп қағидаттарына сай құрылған жетекші буыны болып табылады деп есептейміз.

Салық есебі – бұл объектілер және (немесе) салық салуға байланысты объектілер туралы ақпаратты қорыту және жүйелеу, сондай-ақ салықты және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді есептеу және салық есептілігін жасау мақсатында салық төлеушінің СК талаптарына сәйкес есепке алу құжаттамасын жүргізу үдерісі.

Салық есептілігі салық есебінің негізінде құрылатындығын, әрі салық есептілігін құрудың дұрыстығы көбінесе салық есебін дұрыс және дәйекті түрде ұйымдастыруға байланысты екендігін ескеру қажет.

Салық есебінің мәні мен міндеттері мемлекеттегі салық салу жүйесінің рөлімен анықталады. Нарықтық экономикаға өту кезеңінің сатысында салықтар белсенді түрде мемлекеттік реттеу құралы болып танылады. Осыған орай, мемлекет реттеуші және жинақтаушы функцияларды өзіне жүктейді. Бірақ салық салу жүйесінің өзі микродеңгейде қызмет етеді, яғни салықтардың негізгі функциялары субъектілер – заңды, сондай-ақ жеке тұлғалар сияқты нақты салық төлеушілер деңгейінде жүзеге асырылады.

Салық есебінің тіркелімдері салық салу мақсаттары үшін ескерілетін барлық операциялар бойынша қалыптасады. Салық төлеуші есептің қандай объектілері бойынша салық есебі тіркелімдерінің нысандарын әзірлеуі және бекітуі тиіс екендігін өз бетімен анықтайды, оларда салық декларациясының көрсеткіштерін дұрыс анықтау үшін қажетті барлық деректер берілуі тиіс.

Салық тарихы мыңжылдықты қамтиды, олардың болуы бірінші мемлекеттің пайда болуымен байланысты, салық жүйесі мемлекеттің дамуымен дамыды[9]. Қазіргі жанама салықтардың тарихы ежелгі жанама алымдардан бастау алады.

Ежелгі жанама алымдар портқа әкелінген кемелерден, қалалық қақпадан және тауарлар мен қызметтер нарықтарынан, ежелгі базарларда әртүрлі сауда шарттарын жасау орындарында, тауарлар мен қызметтер алмасу орындарында, сондай-ақ келетін саудагерлер мен көпестерден өндіріп алынды.

Қазақстанның даму стратегиясының негізгі бағыттарының бірі ашық нарықтық экономикаға негізделген экономикалық өсу болып табылады.

Стратегия басты міндеттерінің бірі ретінде республикада қуатты, көп салалы, бәсекеге қабілетті өндірістік кешен құруды көздейді. Нарықтық қатынастарға көшу кезінде ел экономикасының дамуына ықпал ететін басты қару ретінде салықтың маңыздылығы айқын.

Бүгінгі күні басқару органдары қаржыландыратын әртүрлі табыс көздерінің арасында озық салықтар, әсіресе қосылған құн салығы алынатын болады [13]. Тікелей салыққа қарағанда жанама салықтар бірінші сәттен бастап артықшылықты болды. Кәсіпорындардың жанама салықтарын дәулетті сатып алушылар мен тұтынушылар төлеп отырды.

Қазақстан Республикасының салықтық жүйесін, оның ішінде өзге қаржы жүйелерімен қатар қосылған құнға салық салу жүйесін жетілдіруді талап етеді.

Түрлі жеңілдіктерді пайдаланушылардың салықтардан босатуға талап етуінің артуына және қосылған құн салығын жинау күрделілігіне қарамастан, олардың соңғы жылдары бюджет кірістеріндегі рөлі азайып келеді. Осы мәселеге байланысты екінші мәселе-бюджетке төлемдерін анықтау кезінде есепке жатқызылатын ҚҚС бойынша. Қазақстанда бұл күн сайын өсіп келе жатқан өзекті мәселе.

Салық есебінің мәні мен міндеттері мемлекеттегі салық салу жүйесінің рөлімен анықталады. Нарықтық экономикаға өту кезеңінің сатысында салықтар белсенді түрде мемлекеттік реттеу құралы болып танылады. Осыған орай, мемлекет реттеуші және жинақтаушы функцияларды өзіне жүктейді. Бірақ салық салу жүйесінің өзі микродеңгейде қызмет етеді, яғни салықтардың негізгі функциялары субъектілер – заңды, сондай-ақ жеке тұлғалар сияқты нақты салық төлеушілер деңгейінде жүзеге асырылады.

Салық кодексінде ғимараттар мен өзге де инвестицияланатын тауарларға осы салық сомасының есебін шектейтін норма енгізілді. Бұл жағдайда қосылған құн ғана емес, салықтың барлық жалпы сомасы да салынады. Сонда бұл са-

лықтың мөлшерлемесі әртүрлі күрделі тауарларын өндірудің күрделі қаржылық сыйымдылығына байланысты, яғни өзінің экономикалық бейтараптығын жоғалтады және капиталға салынатын салыққа айналады. Бұл, өз кезегінде, тұтыну таңдауын бұрмай отырып, экспорттық қызметті ынталандыруға кедергі жасайды[10].

Салық есебінің ақпараттарын ұйымдастыру әдістері үшін келесі ерекшеліктерді сипаттауға болады:

- а) Салық есебінің жеке ақпараттық базасының жоқтығы;
- ә) бухгалтерлік есептің ақпараттық жүйесінің мәліметтері негізінде есептілік ақпараттарын құру;
- б) бухгалтерлік есеп ақпараттық жүйесінің шегінде құрылған есептілік көрсеткіштеріне түзету әдістерін қолдану;
- в) қаржылық есеп ақпараттарымен өзара байланыстылығымен;
- г) арнайы салық жүйесімен құрылған салық есебінің есептілік көрсеткіштерінің қаржылық есептік ақпараттық жүйесінің есептілік көрсеткіштерінің арасындағы айырмашылықтарын;
- д) қаржылық есептің ақпараттық жүйесінің шегінде салықтық міндеттеме және салықтық актив есебін анықтауда салық есебінің арнайы әдістерін қолдану.

Шағын және орта кәсіпорындарда ұйымдастырылатын салық есебі мен қаржылық есебінің ақпараттық жүйелерін біріктіретін бухгалтерлік есептің бірегейлі ақпараттық жүйелерін ұйымдастырудың әдістеріне арналған келесі ерекшеліктерін сипаттауға болады:

- а) бірегейлі есеп жүйесіндегі бірегейлі ақпараттық база;
- ә) бухгалтерлік есептің ақпараттық жүйелерінің мәліметтері кезінде есептілік ақпараттарын құру;
- б) бухгалтерлік есептің ақпараттық жүйесінің мәліметтерін түзету үшін қажетті арнайы әдістердің жоқтығы;
- в) бухгалтерлік есептің ақпараттық жүйесіндегі есептілік көрсеткіштерінен салық есебінің есептілік көрсеткіштерінің арасындағы айырмашылықтарынан.

Шағын бизнесті мемлекеттік қолдау мақсатында заңнамада салық салудың арнайы режимдері көзделген. Жеке кәсіпкерлер үшін ең танымал-жеңілдетілген декларация негізінде арнайы салық режимі. Кәсіпкерлер мен қаржыгерлер оны жиі «жеңілдетілген» деп атайды. Бірақ барлық шағын бизнес субъектілері оны қолдануға құқылы ма? Бұл сұраққа жауап беру үшін Кәсіпкерлік Кодекске және Салық кодексіне (бұдан әрі - СК) жүгіну қажет.

Кәсіпкерлік Кодекске сәйкес (24 - бап) шағын бизнеске жұмыскерлерінің жылдық орташа саны 100 адамнан аспайтын және жылдық орташа табысы 300 000 еселенген АЕК - тен аспайтын (01.01.2021 ж. жағдай бойынша - 875 100 000 теңге) кәсіпкерлер жатады.

Алайда салық салу мақсаттары үшін шағын бизнес субъектілеріне салық кодексінде белгіленген қосымша критерийлерге сәйкес келетін жеке кәсіпкерлер мен заңды тұлғалар жатады.

Арнайы салық режимінің қандай түрлері және заңнамада оны қолдану шарттары қарастырылған? Арнаулы салық режимдерінің түрлері келесі кестеде көрініс тапқан.

Кесте 1

Арнаулы салық режимдерінің (АСР) түрлері Салық кодексінің 678-бабында көзделген

Арнаулы салық режимі	Салық салу ерекшеліктері	СК баптары
Шағын бизнес субъектілері үшін:	Төлем көзінен ұсталатын салықтарды қоспағанда, жекелеген салықтарды есептеудің және/ немесе төлеудің оңайлатылған (ерекше) тәртібі:	
патент негізінде	жеке табыс салығы (ЖТС)	680, 681, 685, 686
оңайлатылған декларация негізінде	әлеуметтік салық, жеке табыс салығы немесе корпоративтік табыс салығы (КТС)	680, 681, 687-689
тіркелген шегерімді пайдалана отырып	ЖТС немесе КТС.	680, 690-696
Бөлшек салық	Төлем көзінен ұсталатын салықтарды қоспағанда, ЖТС немесе КТС есептеудің ерекше тәртібін көздейді.	696-1, 696-2
Ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер үшін:		
шаруа немесе фермер қожалықтары үшін	Бірыңғай жер салығын төлеу негізінде бюджетпен есеп айырысудың ерекше тәртібі. Акцизделетін тауарларды өндіру, қайта өңдеу және өткізу жөніндегі қызметті қоспағанда, шаруа немесе фермер қожалықтарының ауыл шаруашылығы өнімін өндіру және оны өткізу, өз өндірісінің ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу, осындай қайта өңдеу өнімдерін өткізу жөніндегі қызметіне қолданылады.	
ауыл шаруашылығы өнімін өндірушілер мен ауыл шаруашылығы кооперативтері үшін	Төлем көзінен ұсталатын салықтарды, әлеуметтік салықты, мүлік салығын, көлік құралдары салығын қоспағанда, ЖТС немесе КТС есептеудің ерекше тәртібі.	697, 698-701

Қазіргі Қазақстан экономикасындағы дағдарыстық кезеңге байланысты ұлттық экономикамызға, яғни орта және шағын және орта кәсіпорындарды реттеуге, дамытуға негізгі факторлардың бірі салық салу жүйесі болып табылады. Осыған байланысты Қазақстандағы салық салу жүйесін, салық саясатын тиімді өңдеп бағалау маңызды болады.

Жаңадан қабылданған Салық кодексінде ағымдағы жылда бюджетке төленетін міндетті төлемдер салықтық база мен ставкалардың өзгерісіне шек қойылуы заңмен қарастырылып бекітілген. Жаңадан қабылданған Салық кодексінде салықтық ставкаларының мөлшері төмендесе де, яғни ҚҚС, әлеуметтік салық, корпоративтік табыс салығы, елімізде кейбір мәселелер шешімін таппай келеді. Атап айтатын болсақ көлеңкелі экономика өзінің маңыздылығымен қалып отыр, сонымен қатар Шағын және орта кәсіпорындардың бір бөлігі өздерінің табыстарын көрсетпей, салық төлеуден жалтаруда.

Осы мәселелерді шешу үшін мынаны ұсынамыз:

- салықтардың көлемі мен міндетті төлемдерді азайту;
- жаңадан ашылған отандық өнімдерді өндіретін кәсіпорындарды салық төлеуден 5 жыл мерзімге дейін босату;
- шағын және орта кәсіпорындардың кейбір санаттарына салықтық жеңілдіктерді беру (отандық өнім өндіруші резидент тұлғаларға, ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіретін кәсіпкерлерге, халықтың тұтыну тауарларын өндіретін кәсіпорындарға), ал медицина, білім, ғылымды дамытумен айналысатын кәсіпорындар үшін салықтық төлем 0% ставкада болуы;
- салық заңдылығын кез-келген заңды және жеке тұлғалар үшін түсінікті болуы;
- салық заңдылығының тұрақтылығын қамтамасыз ету, яғни өзгерістер мен толықтырулар ең төменгі мөлшерде болуы;
- салық комитетінің қызметкерлері кәсіпкерлер мен және білік аудиторлар мен, мамандар мен кеңесе отырып өзгертулер енгізу;
- салық ұйымдарының жауапкершілігін және жұмыс деңгейін жоғарылату;
- салықтық төлемдер санын мейлінше қысқарту;
- салық туралы ақпараттарды салық төлеушілерге өз уақытында жеткізіп отыру;
- салықтық есеп беру бойынша құжаттар санын қысқарту, салық заңдылығында салықтық есептілікті тапсыру мерзімін нақтылы көрсету;
- аймақтар бойынша экономикалық білімді көтеру үшін кәсіпкерлерге салықтық қызметкерлер арнайы курстар ұйымдастыру, яғни жаңа салық заңдылығын және болатын өзгертулер мен толықтырулар, ережелерін түсіну үшін экономикалық білімін көтеруге ақысыз оқыту;
- кәсіпорындар мен алынатын мәліметтер мен ақпараттарды құпия сақтау;
- салықтық тексерулердің жиілігін болдырмау.

Кез-келген жағдайда нақтылы білімсіз кәсіпкерліктің қызметі мен дамуы және ішкі құрылымы салықтық қызметкерлерге тәуелді болып қалады. Осы жағдайдың және жоғарыда айтылған мәселелердің алдын-алу үшін біріншіден кәсіпкерлерді тиімді ақпараттармен уақытында қамтамасыз ету керек, сонымен бірге шағын және орта бизнесті инфрақұрылымдық қолдауды кеңейту, соның ішінде (кәсіпкерлер үшін) семинарларға қатасып, кәсіпкерлер үшін қызметтер қол жетерліктей ұйымдастырылып ақысыз болуы қажет және де, кәсіпкерлерге бухгалтерлік, аудиторлық, консалтингтік қызметтер жеңілдетілген түрде жиі ұйымдастырылуы тиіс.

Мемлекеттің Шағын және орта кәсіпорындарды қолдауды реттеудің негізгі құралдары салық саясаты мен қаржылық іс-әрекет т.б.

Осы іс-әрекеттерді жүзеге асыра отырып келесі басты мақсаттарға жетуді жүзеге асырамыз:

- тұрақты экономикалық өсімге қол жеткізу;
- негізгі тауарлар мен қызметтерге баға тұрақтылығын қамтамасыз ету;
- еңбекке қабілетті халықты толық жұмыспен қамтамасыз ету;
- халықтың табыстылығын жоғарылату ;
- азаматтарды әлеуметтік қорғау жүйесін құру;
- сыртқы экономикалық қызметте тепе-теңдікті сақтау;
- өнімдердің, қызметтердің, тауарлардың сапалығын арттыру;
- шағын және орта кәсіпорындардың ішкі және сыртқы нарықтықта бәсеке қабілеттілігін арттыру.

Қорытынды. Бухгалтерлік есеп пен салық есептілігі жүйесін дамыту елдің экономикалық жағдайындағы өзгерістермен тығыз байланысты және шаруашылық тетігінің даму сипаты мен деңгейіне жауап беруі тиіс.

Өнеркәсіпте бухгалтерлік есеп пен салық есептілігі жүйесін одан әрі дамытуды ХКЕС сәйкес бухгалтерлік есеп пен салық есептілігінде қалыптастырылатын ақпараттың сапасын, айқындылығын және салыстырмалылығын арттыру мақсатында мынадай негізгі бағыттарға сәйкес жүзеге асыру қажет: - бухгалтерлік есепті, қаржылық есептілік аудитін ұйымдастырумен және жүргізумен айналысатын мамандарын дайындау; - халықаралық тәжірибе негізінде бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілікті реттеу жүйелерін өзгерту. - ҚҚС бойынша салық жүктемесін кезең-кезеңмен 12-ден 10%-ға дейін төмендету қажет. Бұл тұтыну құрылымын сатып алу сұранысын арттыру бағытында және ол арқылы осы сұранысты қанағаттандыру бағытында өндіріс құрылымын өзгертуге мүмкіндік береді.

Көптеген елдердің экономикалық даму тәжірибесі көрсеткендей, салық жүйесі экономиканы мемлекеттік реттеудің негізгі құралдарының бірі болып табылады. Салық саясаты арқылы шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметін ынталандыруға немесе шектеуге, бюджет кірісін қамтамасыз етуге, қоғам мүддесін қолдауға болады. Мемлекеттің экономикалық қызметі - шағын және орта бизнес өкілдерінің іс-әрекетіне араласпай, экономика саласындағы әрекетін ретке келтіріп отыру. Соның ішінде салықтық реттеу мемлекеттік қаржылық реттеудің құрамдас бөлігі болып табылады.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының 28.02.2007-жылғы №234-III «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» заңы.
2. Әлиев М.Қ, Алтынбеков М.А., Түсібаева Г.С., Юсупов Ұ.Б. Есенбаева А.Е. Қаржылық есеп.- Астана: ҚазЭҚХСУ, 2016.-296 бет.
3. Назарова, В.Л. Бухгалтерский учет от первичного документа до отчетности: учебное пособие / О.В. Волхова.- Алматы: Экономика, 2016.- 232 с.
4. Нургалиева Р.Н. Финансовый учет: учебник.-Караганда: КЭУ, 2012.-340 с.
5. Кеулімжаев Қ. Құрылыстағы бухгалтерлік есеп; Оқу құралы. – Алматы: Экономика, 2011.- 286 б.
6. Садиева А.С., Тлеуова Э.М. Сейткасымов Г.С., Финансовый учет 1. Учебное пособие – Астана: КазУЭФМТ, 2010 – 320с.
7. Национальный стандарт финансовой отчетности 2007: издание на русском языке. - Астана, 2007.
8. Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарының қазақ тіліндегі ресми мәтіндері. – URL: – <http://www.minfin.gov.kz>
9. Алтынбеков М.А. Организация бухгалтерского учета на предприятиях малого бизнеса//Actual Problems of Economics. –Украина, Киев, 2012. – №7 (133). –С.176–180.
10. Әлиев М.Қ, Алтынбеков М.А., Түсібаева Г.С., Юсупов Ұ.Б. Есенбаева А.Е.. - Шағын және орта кәсіпорындағы бухгалтерлік есеп пен салық есебін ұйымдастыру Оқу құралы: Астана, 2016. - 288 бет.

Муратханова Н.
«Менеджмент» БББ 2 курс студенті
Ғылыми жетекші:
э.ғ.к., доцент, **Кажмухаметова А.А.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БУХГАЛТЕРЛІК КОНСАЛТИНГТІН ДАМУЫ

***Аннотация.** Мақалада Қазақстан Республикасында бухгалтерлік консалтинг нарығын дамыту мәселелері қарастырылады. Жұмыста бүгінгі таңда бухгалтерлік қызметтердің маңыздылығы көрсетілген. Арнайы ұйымдар ұсынатын Бухгалтерлік қызметтер кеңінен таралуда. Бухгалтерлік кеңес беру ұйымдары, әдетте, айтарлықтай тәжірибеге ие және салық жүктемесін азайтуға мүмкіндік береді. Бухгалтерлік консалтинг нарығы консалтингтік қызметтер саласында белгілі бір үлесті алады.*

Қазіргі заманғы бизнес-модельдер бизнесті дамытудың белгілі бір кезеңдерінде немесе белгілі бір салаларында өз қызметтерін көрсете алатын тар мамандардың ағымдағы процестерге белсенді қатысуын болжайды. Басқаша айтқанда, қазіргі жағдайда бизнес-консалтинг кеңінен тарады. Қазақстан Республикасы да тыс қалмайды. Консалтингтік қызметтер үнемді, сондықтан жетекші кәсіпкерлер тарапынан сұранысқа ие. Қызметті онлайн режимінде алу мүмкіндігі сияқты опция әсіресе тартымды - бұл уақыт пен күш-жігерді айтарлықтай үнемдейді.

Көптеген консалтингтік компаниялар жұмыстың бір саласына маманданған. Жалғыз ерекшелік - KPMG немесе Deloitte сияқты барлық салаларда жұмыс істейтін алыптар, бірақ оларды консалтингтік корпорациялар деп атаған дұрысырақ болар еді.

Бухгалтерлік есеп және салық құқық нормативтік актілердің үнемі өзгеріп, түсіндірілуі қиынға жататын күрделі сала болып табылады. Жеке кәсіпкердің немесе шағын компания директорының өзі есеп пен есеп жүргізуге тырысатын жағдайларды айтпағанда, тәжірибелі бухгалтерге де бұл ерекшеліктерді түсіну қиын.

Негізгі емес қызметкерлердің, әсіресе басшылардың егжей-тегжейге үңіліп, күнделікті істерге уақытын жоғалтпауы үшін бухгалтерлік есеп және салық салу саласында консультациялық қызмет көрсететін сыртқы мамандар көмекке келеді [1].

Консультацияны бухгалтерлік қолдаумен шатастырмаңыз. Қолдау арқылы сіз өзіңіздің бухгалтерлік бөліміңізді (немесе оның бір бөлігін) аутсорсингке бересіз және үшінші тарап компаниясының мамандары сіз оларға тапсырған барлық нәрсені жасайды. Консалтинг жағдайында сіз өзіңіз немесе қызметкерлер барлығын жасайсыз, ал бухгалтерлік консалтингтік компанияның мамандары сіздің дұрыс орындағаныңызды түсіндіріп, бақылайды.

kz.orgpage.ru сайтының мәліметінше, Қазақстанда бухгалтерлік қызмет көрсететін 452 компания жұмыс істейді. Қазақстан Республикасында бухгалтерлік қызметтердің бағасы 20000 теңгеден 350000 теңгеге дейін өзгереді.

Қазіргі уақытта кеңес берудің ең сұранысқа ие бағыттары:

- бухгалтерлік консалтингтік қызметтер (компанияны ақпараттық-консалтингтік қамтамасыз ету, бухгалтерлік есепті жүргізу және қалпына келтіру және т.б.);
- заңгерлік кеңес беру қызметтері (фирмаларды тарату, компанияның шарттық саясатын оңтайландыру, ішкі құжаттарды әзірлеу және т.б.);
- салықтық кеңес беру қызметтері (салықтарды дұрыс немесе уақтылы есептемеуге, сондай-ақ оларды төлеуге байланысты бұзушылықтардың алдын алу және жою);

- менеджмент бойынша кеңес беру қызметтері (жұмыс процесін ұйымдастырудағы әлсіз жақтарды анықтау, коммерциялық және инвестициялық жобалардың бизнес-жоспарларын әзірлеу) [2].

Бухгалтерлік консалтинг – қаржылық есеп мәселелерімен байланысты бизнеске арналған қызметтер жиынтығы. Ол үш негізгі бағытты қамтиды:

- бухгалтерлік есеп мәселелері бойынша тікелей кеңес беру;
- бухгалтерлік есеп;
- ағымдағы құжаттаманы талдау - аудит.

Мұндай қызметтерді Қазақстанның ірі қалаларында, соның ішінде Алматы мен Астанада оңай табуға болатын арнайы ұйымдар ұсынады. Тұтынушы қызметтердің толық спектріне тапсырыс беріп және төлей алады, немесе, мысалы, тек аудит және кеңес беруді тандай алады.

Бухгалтерлік есеп бойынша консалтингтік қызметтерді ұсынатын компания мамандары қаржылық есептілікке қатысты барлық мәселелерді қарастырады және Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасы тұрғысынан түсініктеме береді. Бухгалтерлік кеңес берудің мазмұнын толығырақ қарастыратын болсақ, тұтынушы ала алатын келесі қызметтерді санауға болады:

- Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитетінде тіркелу;
- толық бухгалтерлік есеп жүргізу;
- бухгалтерлік құжаттарды қалпына келтіру;
- салықтарды төлеуге кететін шығындарды азайтуға жәрдемдесу;
- кәсіпорын арқылы өтетін барлық операциялардың заңға сәйкестігін тексеру және бақылау;
- халықаралық қаржылық есептілік стандарттарының талаптарына сәйкес қаржылық есептілікті қалыптастыру;
- жабдықтаушылармен, қызметкерлермен есеп айырысуларды талдау және бағалау;
- автоматтандырылған компьютерлік есеп жүйелеріндегі жұмыстың дұрыстығы.

Бухгалтерлік кеңес беру кімге қажет? Кез келген компания, ол не істесе де, бухгалтерлік есеп қажет. Ірі және орта компанияларда, әдетте, штатта есепші болады, оның тікелей міндеті есеп беру және салық салу мәселелерімен айналысады. Көбінесе шағын бизнес мұны көтере алмайды. Бұл жағдайда бухгалтерлік есепті әдетте жеке кәсіпкер өзі жүргізеді [3].

Дегенмен, кәсіпкер үшін бизнесті жүргізудің ағымдағы міндеттері бірінші орында тұр, ал бухгалтерлік есеп онша маңызды емес нәрсе сияқты. Жасыратыны жоқ, жоғары бәсекелестік жағдайында шағын бизнес нарықта өмір сүру үшін белсенді түрде еніп кетуі керек және бұл айтарлықтай күш-жігерді қажет етеді.

Сонымен қатар, кәсіпкер әдетте бухгалтерлік есеп бойынша маман болып табылмайды. Ал салық заңдары тез өзгеруде және кәсіпорын басшысы ағымдағы жұмыстармен айналысатындықтан барлық өзгерістерді қадағалап үлгермейді. Соның салдарынан ол өз есебінде көптеген қателіктер жібереді, бұл үлкен айыппұлдарға әкелуі мүмкін.

Бұл мәселені шешу үшін сіз онлайн бухгалтерлік кеңес беру қызметін пайдалана аласыз. Бұл келесі артықшылықтарды береді:

- кәсіпкер уақыт пен күш-жігерді барынша үнемдей отырып, есеп беруге қатысты өзекті мәселелерге жауап алады.
- мамандар сонымен қатар кез келген осындай мәселелер бойынша, әсіресе салық мәселелері бойынша егжей-тегжейлі түсіндірмелер береді, осылайша ақпарат тұтынушыға толық түсінікті болады.

Бұл бар проблемаларды шешуге ғана емес, болашақта олардың пайда болуының алдын алуға мүмкіндік береді. Өйткені, салық заңнамасын бұзу шығынға әкеліп, кәсіпорынның дамуына кедергі келтіреді, көбінесе кәсіпкердің күшін жояды.

Салық және бухгалтерлік кеңес берудің штаттық қызметкерлерге қарағанда артықшылықтары өте көп: жұмыс орындары, әлеуметтік аударымдарды төлеу, ауру демалысы, корпоративтік өтемақы пакеттері, бонустар, үстеме жұмыс және 13 жалақы талап етілмейді.

Минус - ақпараттың құпиялылығынан қорқу. Екінші жағынан, қызметкерлер құпиялылыққа қауіп төндіруі мүмкін: кейде сіздің жеке бухгалтеріңіз кейде кеңесшіге қарағанда әлдеқайда «қауіпті». Жеке жалданбаған жұмысшы базаны біріктірмейді және онымен бәсекелестерге бармайды - бір адамның емес, бухгалтерлік қызмет көрсететін беделді консалтингтік компанияның беделі клиенттің әл-ауқатына байланысты. Ең бастысы - бухгалтерлік кеңес беру үшін дұрыс контрагентті таңдау.

Консалтингтік компаниялардың қызметтерін мыналар пайдаланады:

- бухгалтерлік есеп пен есеп беруді өз бетінше жүргізетін кәсіпкерлер;
- штаттық қызметкерлердің қажетті біліктілігі жоқ компаниялар;
- әдеттен тыс әрекеттерге тап болған жағдайда толық бухгалтерлік есеп жүргізетін кәсіпорындар: ХҚЕС бойынша есептер, бөлу, сатып алу, сату;
- қателерден, айыппұлдардан, персоналдың немесе бақылаушы органдардың теріс қылықтарынан сақтандыруды қалайтын барлық компания иелері.

Қызметкерлерде бухгалтер (соның ішінде бас бухгалтер) болса да, бухгалтерлік кеңес беру қызметі пайдалы болуы мүмкін. Біріншіден, сырттан келген адам толық уақытты бухгалтердің жұмысын басқара алады: ол қателерді байқайды, бухгалтерлік бөлімдегі процестерді қалай оңтайландыру және тиімділікті арттыру керектігін айтады. Екіншіден, консультанттардың бизнестің әртүрлі бағыттарымен жұмыс істеу тәжірибесі бар, ал сіздің бухгалтерлеріңіз тек компания ішінде ғана «айналдырады» [4].

Ақырында, бухгалтерлік консалтингтік ұйымдардың әдетте салық жүктемесін азайту үшін айтарлықтай тәжірибесі мен мүмкіндіктері бар. Олар өздерінің тәжірибесінің, фискалдық органдармен үнемі байланыста болуының, сот және салықтық даулар мен прецеденттерді зерделеуінің, үнемі өзгеріп отыратын заңнаманы қадағалаудың арқасында салықты аз төлей отырып, барлығын заң бойынша жасауға көмектеседі.

Тиімділігі мен пайдасы тұрғысынан бухгалтерлік кеңес беруді тек аутсорсингтік есеппен салыстыруға болады. Екі жағдайда да сіз жеке күш пен уақытты ғана емес, қаржыны да үнемдей отырып, жоғары сапалы қызмет аласыз.

Осылайша, бухгалтерлік консалтинг – бұл бухгалтерлік есеп және салықтық есеп бойынша үшінші тарап ұйымының жоғары білікті мамандарына кәсіби кеңес беру. Консалтингтік компания консалтингтің қандай түрлерін ұсынатынына қарамастан, оның мамандарының тек тиісті білімі ғана емес, сонымен қатар бухгалтерлік есеп саласында практикалық тәжірибесі болуы керек.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасындағы консалтинг компаниялары // <https://kac.kz>
2. Бухгалтерское обслуживание компании: виды услуг, нюансы и цены // www.kp.ru/guide
2. Бухгалтерские услуги в Казахстане // market.kz/
4. Бухгалтерлік консалтинг // www.business.ru/article

Сражатова Ж.

«Менеджмент» БББ 2 курс студенті

Ғылыми жетекші:

э.ғ.к., доцент, **Кажмухаметова А.А.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚОЛМА – ҚОЛ АҚШАСЫЗ ЕСЕП АЙЫРЫСУДЫҢ ЗАМАНАУИ ЕРЕЖЕЛЕРІ

Андатпа. Мақалада қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйесінің түсінігі мен ережелері қарастырылады. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйесі туралы әртүрлі көзқарастар ашылды. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйесі келесі элементтердің жиынтығын білдіреді: ұйымдастыру принциптері, төлем әдістері, есеп айырысу нысандары, қолма-қол ақшасыз есеп айырысуды ұйымдастыруға қойылатын талаптар. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысуда, бірінші кезекте нақты елдің экономикасы дамуының жоғары деңгейін көрсетеді, өйткені азаматтардың қолында қолма-қол ақша неғұрлым көп болса, сыбайлас жемқорлық туралы айтпағанда, көлеңкелі экономика секторы да соғұрлым жоғары болады. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйесі біртіндеп ақша айналымында жетекші орын алатындығын атап өтуге маңызды.

Жалпы қолма-қол ақшасыз есеп айырысудың маңызы зор. Олар банктердегі ақша ресурстарының шоғырлануына ықпал етеді. Кәсіпорындардың уақытша бос ақша қаражаты, банктерде сақталған, несие беру көздерінің бірі болып табылады, халық шаруашылығындағы қаражаттың қалыпты айналымына ықпал етеді. Қазіргі жағдайда, коммерциялық банктерде ресурстар көп болған кезде, қолма-қол ақшасыз төлемдер мыналарға ықпал етуі керек, бұл банктерге өз операцияларының кірістілігін арттыруға, ал кәсіпорындарға өндірісті дамытуға мүмкіндік береді. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу саласын кеңейту айналымнан қолма-қол ақшаны шығару және алу мөлшерін дәлірек анықтауға мүмкіндік береді, бұл айналым шығындарын үнемдеуге әкеледі.

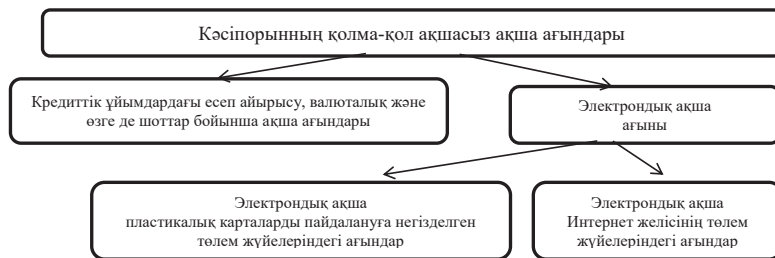
«Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу» термині әдетте екі мағынада қолданылады. Кең мағынада, бұл терминнің мағынасы ақшаны өтеу процесі ретінде түсініледі қолма-қол ақшаны қолданбай міндеттемелерді орындау. Өзге мағыналар заңды, оны «құқықтық қатынастар» деп түсіндіруге болады. Оның пайда болуының алғышарты шот иесінің өзіне қызмет көрсететін банкке көрсетілген банктік шоттан белгілі бір ақша сомасын көрсетілген деректемелер бойынша белгілі бір мерзімде және сыйақы үшін аудару туралы талап ету құқығы, сондай-ақ осы құқыққа сәйкес келетін банктің міндеті деп түсіндіруге болады.

Біздің ойымызша, қолма-қол ақшасыз есеп айырысулар қолма-қол ақшаны пайдаланбай борыштық міндеттемелерді реттеу тәсілі болып табылады. Анықтамаға мұндай көзқарас толық экономикалық сипаттаманы көрсетеді және «қолма-қол ақшасыз» термині қолма-қол ақшаны қолдануды қамтымайтын екі ұғымды түсіндіруден туындайды, ал есептеулер ақшалай міндеттемелерді есептеу процесі болып табылады. Қазіргі уақытта қолма-қол ақшасыз есеп айырысулар дамудың жаңа кезеңіне өтті және электрондық төлемдер арқылы, атап айтқанда кредиттік және дебеттік карталарды пайдалану арқылы жүргізіледі.

Қолма-қол ақшасыз есеп айырысудың ерекшеліктері және ел экономикасының мүддесі үшін соңғысын ұйымдастырудың міндеттері олардың нарықтық экономикада тиімді қолданылуын қамтамасыз ететін белгілі бір жүйені құруда талап етеді. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйесі деп тиісті заңмен бекітілген олардың ұйымын түсіну керек. Жүйенің құрамдас бөліктері қарастырылуы керек:

- ұйымдастыру принциптері: қолма-қол ақшасыз есеп айырысу нысанын таңдау еркіндігі, төлемнің жеделдігі, төлемнің қамтамасыз етілуі, банктік шоттар бойынша есеп айырысуды жүзеге асыру шоттар;
- төлем әдістері;
- есеп айырысу нысандары;

- қолма-қол ақшасыз есеп айырысуды ұйымдастыруға қойылатын талаптар [1].
 Ұйымдарда ақша қаражатының есебі қолма-қол ақшасыз нысанда жүргізіледі (1-сурет).

1-сурет. Қолма-қол ақшасыз ақша ағындары

Бүгінгі таңдағы экономикамыздың нарықтық қатынасқа өтуіне байланысты қолма-қолсыз ақшамен есеп айырысу формалары мен әдістері, оларды ұйымдастыру қағидалары толығымен өзгерді. Қазіргі қолма-қолсыз ақшамен есеп айырысуларды ұйымдастыру қағидаларына мыналар жатады:

Бірінші қағидасы – барлық шаруашылық субъектілердің ақшалай қаражаттарды банк мекемелеріндегі шоттарда сақталып, қолма-қолсыз ақшамен есеп айырысулар сол шоттар негізінде жүзеге асырылуын көздейді. Мұнда клиенттерге ақшалай қаражаттарды сақтау және аударымдар жасау үшін шоттар ашылады.

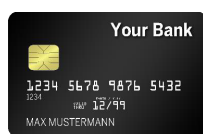
Қолма-қолсыз ақшамен есеп айырысудың *екінші қағидасы* бойынша төлемдер шот иелерінің өніміне байланысты белгіленген төлемдер кезегі бойынша, яғни шоттағы қаражат қалдығы шегінде жүзеге асырылуы тиіс.

Қолма-қолсыз есеп айырысудың *үшінші қағидасы* – нарық субъектілерінің қолма-қолсыз ақшамен есеп айырысу формаларын таңдаудағы еркін және оларды банктің араласуынсыз шаруашылық келісім шарттарында бекітуді көздейді [2].

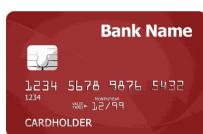
Бүгінгі таңда қаржы мекемелері өз клиенттеріне ұсынатын банктік карталардың айқын әртүрлілігіне қарамастан, олардың барлығы мәліметтер базасында ұқсас сипаттамалар мен сорттарға ие. Айырмашылық тек тарифтерде, комиссияларда, ұсынылатын қосымша қызметтер мен бонустарда болады – бірақ әртүрлі банктердің карталарынан қаржылық пайданы салыстырмаса бұрын, сізге ең жақсы түрде сәйкес келетін «пластик» түрін анықтау керек. Әдетте, карталарды бірнеше параметрлер бойынша бөлуге болады:

- шоттағы қаражат иесі бойынша-дебеттік, кредиттік, овердрафтпен, алдын ала төленген;
- пайдалану аумағы бойынша-жергілікті, халықаралық, банкішілік, виртуалды;
- төлем жүйесі бойынша – Visa, MasterCard және т. б.
- клиентке бейілділік деңгейі мен қызметтер көлемі бойынша – электрондық, стандартты, алтын, платина және т. б.
- деректерді сақтау әдісіне сәйкес – чиптер, магниттік таспамен және аралас.

Дебеттік карталар – жалақы, зейнетақы, әлеуметтік жәрдемақы және т.б. есептелетін карталар. Несие картасы – операциялар жасауға арналған банктік төлем картасы, олар бойынша есеп айырысу банк клиентке несие шартының талаптарына сәйкес белгіленген лимит шегінде берген ақша қаражаты есебінен жүзеге асырылады. Банк клиенттің төлем қабілеттілігіне қарай лимит белгілейді. Бөліп төлеу картасы - бұл артық төлемсіз сатып алуға және төлемдерді бірнеше айға бөлуге мүмкіндік беретін арнайы кредиттік карта.

Дебеттік карта

Несие картасы

Бөліп төлеу картасы

Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйелері немесе қолма-қол ақшасыз есеп айырысулардағы төлем құралы ретінде «ақшаның жұмыс істеуі», бұған келісуге болмайды. Осылайша, принциптер жүйесі қолма-қол ақшасыз есеп айырысу жүйесінің негізгі негізгі элементі болса да, біртіндеп дамып келеді, жаңа бастапқы элементтер пайда болады, осыған байланысты бұл тақырып жеке зерттеу мен дамуды қажет ететін өзекті мәселе болып табылады [3].

Сондай-ақ, қолма-қол ақшасыз есеп айырысудың әрбір нысаны, оны пайдалану ерекшеліктеріне қарамастан, әртүрлі елдерде және әр елдің дамуының әртүрлі тарихи кезеңдерінде оған тән жалпы ерекшеліктерге ие екенін атап өткен жөн. Бұл құжат айналымының тәртібі, есеп айырысу құжатының түрі және төлем әдісі. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысуды тиімді ұйымдастыру үшін төлем кезектілігіне ерекше мән беріледі. Барлық кәсіпорындар мен ұйымдар төлем тәртібін сақтауы тиіс, яғни өздерінің ақшалай міндеттемелерін уақтылы өтеуге міндетті. Егер қандай да бір себептермен кәсіпорын мерзімді міндеттемелер бойынша төлемдерді тоқтата тұрса, онда бұл берешек тізбектен кәсіпорынға дейін таралады. Сондықтан, мұндай жағдайларда төлем тәртібін реттеу ежелден ақша-кредит саясатының өткір мәселелерінің бірі болып келді.

Қазақстандық кәсіпорындардың есеп айырысу және валюталық шоттарындағы ақша қаражатын есепке алу үшін валюталарға егжей-тегжейлі жазылған 1030 «Ағымдағы банктік шоттардағы ақша қаражаты» белсенді бухгалтерлік шоты пайдаланылады. Есептік шоттан өңделген үзінділер осы тіркелімдерді толтыру үшін негіз болып табылады.

Нақты карточкалық шотты ашқан кезде бизнес-карталарға арналған ақша компанияның негізгі ақшасынан оқшауланған. Корпоративтік карталардың қаржылық есебі 1080 «Өзге ақша қаражаты» шотында «Корпоративтік карталар» қосалқы шотында жүзеге асырылады.

Осылайша, ақша айналымының бір бөлігі қолма - қол ақшасыз айналым болып табылады, оны ұйымдастырудың басты шарты-банк жүйесінің қатысуымен ақшалай есеп айырысуды ұйымдастыруды реттейтін заңнамалық актілердің болуы. Қолма-қол ақшасыз айналымды дұрыс ұйымдастыруға ықпал ететін экономикалық және құқықтық жағдайлардың маңыздылығын есептеулерді үздіксіз жүзеге асыру үшін асыра бағалау қиын, бұл өз кезегінде оның көрінісі болып табылады, бұл ақша айналымын жеделдетуде, қолма-қол ақшаны қысқартуда және айналым шығындарын төмендетуде маңызды экономикалық мәнге ие.

Әдебиеттер

1. Қазақстан республикасының қолма қол ақшасыз есеп айырысу жүйесі // kznews.kz
2. Дюжикова Е.И. Ақша массасы және электронды ақша // Қазіргі экономика мәселелері: V Халықаралық ғылыми конференция материалдары. - Самара: АСГАРД баспасы, 2016. – С. 57 – 63.
3. Қолма-қол ақшасыз есеп айырысу нысандары <https://www.zharar.com/kz>

Сейсекеева Ж.

Студент 2 курса ОП «Экономика»

Научный руководитель:

к.э.н., доцент, **Кажмухаметова А.А.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ТРАНСФОРМАЦИЯ НОВЫХ ВИДОВ УЧЕТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы трансформации новых видов учета в условиях цифровой экономики. Аргументирована возможность разработки для предприятия индивидуальной методики трансформации данных отчетности с учетом ее полезности в системе менеджмента качества и обоснования решений. При применении методов трансформации на предприятии минимизируются трудовые, а также временные затраты. Цифровая экономика является результатом трансформационного воздействия новых технологий общего назначения в области учетной информации. Проблема переосмысления и разработки методологии новых видов учета и расчета процессов особо значима на сегодня.

В условиях интеграции национальных рынков в единое экономическое пространство особая роль отводится вопросам унификации стандартов в различных областях деятельности компаний. Одними из них являются Международные стандарты финансовой отчетности (МСФО). Как на мировом, так и на казахстанском уровне актуальность внедрения МСФО определена, главным образом, необходимостью использования единого международного языка финансовой отчетности в большинстве стран мира.

Трансформация - процесс составления отчетности в соответствии с МСФО на базе данных отчетности посредством изменения параметров классификации и оценки объектов учета и раскрытия информации о них с целью приведения к международным стандартам. Под трансформацией методов бухгалтерского учета будем понимать изменение алгоритма их реализации в практической деятельности экономических субъектов в результате формирования финансовой отчетности – онлайн с помощью применения инновационных цифровых технологий, а в некоторых аспектах, также изменение их содержания [1].

Одним из важнейших вопросов, позволяющих унифицировать терминологию новых видов учета, определить степень разрешенности вопросов, а соответственно, способствующих совершенствованию рассматриваемой системы, является формирование научно обоснованной классификации. Вопросы развития новых видов учета достаточно тесно связаны с развитием теории и методологии бухгалтерской науки в целом, которая претерпевает в условиях глобализации и цифровизации детализацию видов учета. Очевидно, что необходимость, значимость и последствия такого рода детализации нуждаются в объективной оценке.

Информационная структура бухгалтерского учета динамична, между ее отделами нет и не может быть четких границ. Таким образом, трансформация термина «бухгалтерский учет» будет продолжаться, подстраиваясь под объективные тенденции быстроменяющегося мира и экономических преобразований, что порождает формирование новых видов учета. Следовательно трансформация новых видов учета связана:

- во-первых, с необходимостью переосмысления содержания дефиниции «бухгалтерский учет» в свете глобализации и цифровизации;
- во-вторых, с необходимостью расширения объектов, методов и инструментов бухгалтерского учета;
- в-третьих, с необходимостью увеличения состава показателей финансовой отчетности в интересах всех групп

пользователей. Они всегда размыты. И то, что в начале XX в. называлось бухгалтерским учетом, в последней трети этого столетия стало быстро изменяться (рисунок 1).

Таблица 1

Новые виды учета*

	Г.Е. Крохичева	В.В. Лесняк	Т.М.Одинцова	Е.А. Ковалев	Т.Н. Гоголева, Ю.И. Бахтурина
Виртуальный учет	+	–	–	–	–
Фрактальный учет	–	+	–	–	–
Креативный учет	–	–	+	–	–
Социальный учет	–	–	+	–	–
Стратегический учет	–	–	+	–	–
Прогнозный учет	–	–	+	–	–
Интеллектуальный учет	–	–	+	–	–
Идеальный учет	–	–	+	–	–
Функциональный учет	–	–	+	–	–
Корпоративный учет	–	–	+	–	–
Многомерный учет	–	–	–	+	–
Экологический учет	–	–	–	–	+
Мультистандартный учет	–	–	–	–	–
Сетевой учет	–	–	–	–	–

* Составлено по источникам [2, 3]

В случае методологии бухгалтерского учета должна правильно реагировать на новое направление экономики. Проблема переосмысления и разработки методологии учета затрат и расчета процессов и продуктов особенно актуальна. Решение проблемы вызвано необходимостью проанализировать прошлые действия и спланировать будущее. В свою очередь, бухгалтерский учет - это сфера деятельности, которая влияет на многие аспекты повседневной жизни общества. Необходимость дальнейшего развития теоретических и методологических положений бухгалтерского учета прослеживается в трудах многих ученых. В первую очередь, необходимо знание теории тем, кто работает и решает насущные задачи, в частности как получать прибыль и как ее рассчитывать, далее выбрав ту или иную методологию, бухгалтер или предприниматель может увеличивать финансовый результат [3].

Многие исследователи считают, что основные направления трансформации с точки зрения совершенствования теории бухгалтерского учета и отчетности в цифровой экономике такие, как:

- расширение сферы деятельности организации в области бухгалтерского учета
- повышение качества и оперативности информации
- выявление и увеличение количества новых позиций учета
- разработка инновационных методов оценки новых статей бухгалтерского учета
- формирование подходов к интеграции различных видов бухгалтерского учета
- использование отечественной и зарубежной передовой информации

Проблема повышения прозрачности и достоверности отчетности имеет важнейшее значение для организации системы менеджмента качества, так как формы отчетности отражают системно и комплексно результаты принятых и предпринимаемых управленческих воздействий. Образно говоря, информация, представляемая в финансовой отчетности, является «зеркалом», отражающим вывод, какова была реальная эффективность управленческих решений, разработанных и принятых в системе менеджмента качества.

Кроме того, усиливающийся процесс глобализации экономики, нарастание общемировой тенденции в сторону конвергенции моделей бухгалтерского учета, ориентация нашей страны на перевод национальной системы учета и отчетности на Международные стандарты финансовой отчетности также настоятельно диктуют требования по изучению имеющихся методов и процессов трансформации казахстанской отчетности и их адаптации к отчетности конкретного предприятия. В международных стандартах учета и отчетности нет строгих предписаний, описывающих процедуру и технику составления отчетности. Рекомендации международных стандартов в отношении формирования и представления отчетности базируются на унификации единых подходов к сбору, обработке, учету и обобщению информации на основе профессионального суждения о степени значимости и необходимости детализации раскрытия информации. Это определяет возможность разработки для предприятия индивидуальной методики трансформации данных отчетности с учетом ее полезности в системе менеджмента качества и обоснования решений [4].

Организация процесса трансформации финансовой отчетности на конкретном предприятии зависит от особенностей ведения бухгалтерского учета, масштабов деятельности организации, степени развитости учета и контроля, проработанности и обоснованности бухгалтерских стандартов и регламентов, поэтому методы и последовательность осуществления трансформации в процессе функционирования системы менеджмента качества могут быть специфическими для каждого отдельного предприятия.

Процесс трансформации заключается в проведении пересчета показателей отчетности, основанного на анализе и учете инфляции и изменении, в связи с этим покупательной способности денежных единиц, в целях повышения достоверности и надежности бухгалтерских данных в системе менеджмента качества. Изучение влияния инфляции в международной практике показало, что она может вызывать значительные изменения в отчетных результатах. Одним из ключевых факторов качества услуг по трансформации отчетности является выбор специалиста в области МСФО, профессиональное суждение которого позволит избежать недостоверности отчетности.

Таким образом, основным условием трансформации новых видов учета является потребность определенных групп пользователей в информации, недостаточно обеспечиваемой другими существующими видами учета, поэтому развивать бухгалтерский учет нужно не только через обособление его новых видов, но и через расширение перечня объектов, методов, инструментов.

Литература

1. Терентьева Т. О. Современные принципы бухгалтерского учета в свете эволюции учетных парадигм. СПб, 2014.
2. Одинцова Т. М. Модернизация бухгалтерского учета как фактор формирования информационной среды экономики знаний // Экономика и управление: теория и практика: Сборник научных трудов – Том 2, №2 – Севастополь, ФГАОУ ВО «Севастопольский государственный университет», 2016.
3. Гуцайлюк З. Системы бухгалтерского учета: критический анализ мнений экономистов // Бухгалтерский учет и аудит, 2012. № 4.
4. Карпова Т.П. Направления развития бухгалтерского учета в цифровой экономике / Т.П.Карпова//2018№3 (111).С.52-57.

Таур Р.

ОП «Учет и аудит», 4 курс

Научный руководитель:

д.э.н., профессор Алиев М.К.

«EsiUniversity», г. Нур-Султан

ОСОБЕННОСТИ УЧЕТА ЗАТРАТ В СТРОИТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Строительство имеет свои характерные особенности, отличающие его от других отраслей и диктующие необходимость специфических форм организации и управления строительным производством. Это - неповторяемость объектов строительства, стационарный характер строительной продукции, многообразие участников строительного процесса, относительно медленная оборачиваемость капитала и высокая степень риска. Объектом бухгалтерского учета по договору на строительство у застройщика и подрядчика являются затраты по объекту строительства, которые осуществляются при выполнении отдельных видов работ на объектах, возводимых по одному проекту или договору на строительство. Застройщик ведет учет капитальных вложений и источников их финансирования. Подрядное предприятие учитывает издержки (затраты) строительного производства, реализацию строительной продукции и выполненные этапы по незавершенным работам.

Все производственные затраты, связанные с выполнением строительно-монтажных работ (далее – СМР) делятся на прямые (непосредственно связанные с договором подряда и относимые прямым путем на себестоимость СМР), накладные (комплексные затраты, связанные с общей строительной деятельностью и относимые на себестоимость СМР только после их предварительного распределения пропорционально прямым затратам) и прочие затраты.

Накладные расходы в строительной организации относят на себестоимость строительной продукции независимо от того, учтены они в нормах накладных расходов или нет. Тем самым может быть определена эффективность затрат по каждому элементу (как разница между нормой накладных расходов, возмещаемых заказчиком, и фактическим размером этих расходов).

Основанием для оформления записей по учету затрат по накладным расходам являются формы первичной учетной документации (платежные требования, накладные, выписки банков, расчетные ведомости, наряды, акты, авансовые расчеты и т. д.), оформленные в порядке, установленном соответствующими нормативными актами.

Основная особенность, которую необходимо иметь в виду при учете поступления и списания материалов подрядными строительными организациями, связана с так называемыми материалами поставки заказчика. Она касается только расчетов по суммам стоимости этих материалов – в себестоимость строительной продукции фактическая себестоимость полученных материалов включается общим порядком. Особенность таких расчетов связана с тем, что полученные материалы подрядчиком могут отдельно не оплачиваться, а учитываться при последующих взаиморасчетах с заказчиком строительства.

В соответствии с МСФО №2 «Запасы» материалы отражаются при приобретении их по фактической себестоимости приобретения или изготовления.[1]

Строительное производство отличается сравнительно высоким удельным весом возвратных материалов, а так же видов материально-производственных запасов, которые могут использоваться в строительном процессе неоднократно

(опалубка, леса, подмости и т. п.), причем это использование может не ограничиваться одним заказом и даже совокупностью договоров с одним заказчиком. Возвратные материалы учитываются общим порядком, т.е. исключаются из фактической себестоимости СМР. Что касается запасов, которые могут быть использованы повторно, то, как правило, их стоимость оценивается и учитывается в проектно-сметной документации, а порядок расчетов по таким материалам отражается в договоре строительного подряда.

Порядок списания материалов должен быть установлен в учетной политике организации. При этом по каждому виду материалов могут применяться различные методы списания.

В ходе осуществления строительства часто имеют место отношения хозяйствующих субъектов, связанные с передачей сырья и материалов на переработку без перехода права собственности к организации-подрядчику. Такого рода сделки являются в наибольшей степени юридически корректными, если их оформить договорами на переработку давальческого сырья. В силу специфики своей деятельности подрядные строительные организации совершают хозяйственные операции, которые связаны с использованием не принадлежащих им материалов, сырья, а также оборудования, предназначенного для установки на возводимом объекте строительства. Давальческое сырье – это сырье и материалы, которые одна организация передает для переработки другой организации. При этом организация-переработчик не производит оплату за полученное сырье и материалы, а лишь выполняет соответствующие работы. Участниками сделок с давальческим сырьем являются, с одной стороны, организация – собственник сырья, а с другой, – организация, которая перерабатывает это сырье [2].

Оценка материалов при использовании их на производство СМР производится одним из методов: средневзвешенной стоимости; специфической идентификации; по стоимости первых покупок (ФИФО).

Формы и системы оплаты труда, применяемые организацией, определяются исходя из условий коллективного договора, который заключается между организацией и работающими по найму. Коллективный договор принимается решением общего собрания работников организации и утверждается руководителем и представителем профсоюзного комитета, представляющего интересы коллектива.

Выбор формы и системы заработной платы для каждого конкретного производства, участка или группы работников осуществляется руководством предприятия и может закрепляться в коллективном договоре.

Для правильного расчета заработной платы строительная организация должна учитывать отклонения от нормальных условий работы, которые требуют дополнительных затрат труда и оплачиваются дополнительно к действующим расценкам на сдельную работу. Так, при выполнении работ в условиях труда, отклоняющихся от нормальных (при выполнении работ различной квалификации, совмещении профессий, при работе в сверхурочное и ночное время, в праздничные дни и др.), строительно-монтажные организации обязаны производить работникам соответствующие доплаты.

Начисление дополнительной заработной платы производится по среднему заработку. Строительные организации в процессе своей деятельности используют большое количество строительной техники, транспортных средств, машин, механизмов, оборудования, инструментов и приспособлений, которые при выполнении необходимых условий учитываются в составе основных средств строительной организации. Стоимость объектов основных средств погашается посредством начисления амортизации.

Амортизация начисляется независимо от результатов деятельности организации в отчетном периоде и отражается в бухгалтерском учете того отчетного периода, к которому относится. [3]

Другая особенность бухгалтерского учета в строительстве – долгосрочный характер освоения капитальных вложений (отвлечение финансовых средств застройщиков на строительство объектов), длительная продолжительность строительства (изготовление строительной продукции) по сравнению с промышленностью и другими отраслями народного хозяйства.

Следующая особенность бухгалтерского учета в строительстве – возможность применения одного из двух методов определения дохода от сдачи строительных работ и, следовательно, выявления финансового результата по основной деятельности. Подрядчик имеет право определять доход либо после завершения строительства объекта (по объекту строительства в целом), либо по мере выполнения отдельных этапов работы (по отдельным выполненным работам).

Однако он может одновременно использовать оба указанных метода – при учете работ, выполняемых по различным договорам на строительство (между заказчиком и подрядчиком; генеральным и субподрядчиком).

Производственными единицами строительно-монтажной организации являются строительные участки, прорабства или отдельные объекты строительства. Количество участков зависит от числа одновременно строящихся объектов и их территориального размещения. В составе строительно-монтажной организации могут быть подсобно-вспомогательные производства, обслуживающие основную строительную деятельность: карьеры по добыче песка и гравия, растворобетонные узлы, ремонтно-механические мастерские, транспортные службы и др.

Финансовый результат от сдачи СМР заказчику определяется на счете «Итоговая прибыль (убыток)». В дебет этого счета относят фактическую себестоимость затрат СМР, а также стоимость работ, выполняемых субподрядными субъектами по предъявленным ими счетам. По кредиту данного счета отражают договорную стоимость законченных объектов или работ, выполненных по договорам подряда и субподряда, определенных по документам, служащим основанием для расчетов между заказчиками и подрядчиками или субподрядчиками.[3]

Особенности учета во многом обусловлены длительным циклом производства строительной продукции, результатом её производства, использованием большого количества материалов в процессе производства, а также количеством хозяйствующих субъектов, принимающих участие в процессе производства (строительства).

Строительство может осуществляться двумя способами: подрядным и хозяйственным. При подрядном способе строительные работы осуществляет подрядчик, при хозяйственном способе – собственник.

Застройщик или строительная организация, которая ведет строительство объекта хозяйственным способом, может использовать в учете две схемы калькулирования стоимости строительства:

1. С применением счетов производственного учета (8 раздел Типового плана счетов), последующим отнесением на счет 2930 «Незавершенное строительство»;

2. С отнесением затрат напрямую на счет 2930, минуя счета производственного учета.[4]

Однако, несмотря на то, что учет у застройщика и у подрядчика строительства ведется разными способами, в своей деятельности и тот и другой используют единые стандарты, устанавливающие правила отражения в бухгалтерском учете и отчетности операций застройщиков и подрядчиков, связанных с выполнением договоров подряда (контрактов) на строительство.

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод о том, что организация бухгалтерского учета в строительных организациях имеет свои отличительные особенности в способах учета всех элементов расходов и организации самого учета, что регламентируется законодательными и нормативными актами, а также методами, используемыми в строительных организациях по умолчанию.

Литература

1. Международные стандарты финансовой отчетности. М.: Аскери. 2010.с.1000.
2. Кеулимжаев К., Кудайбергенов Н. Бухгалтерский учет в строительстве: учебное пособие. Алматы: Экономика 2007. - 547с.
3. Основы учета в строительстве Республики Казахстан: практическое пособие. 2-е изд. Алматы: 2015. - 637с.
4. Приказ Минфина РК от 02 октября 2018 г. №877 «О внесении изменения в приказ Минфина РК от 23 мая 2007 г. № 185» в приказ Министерства финансов РК от 23 мая 2007 г. № 185» Об утверждении Типового плана счетов бухгалтерского учета»

Тунгушбаева М.Н.

студентка 2 курса, специальности
«Мировая экономика»

Научный руководитель:

магистр экономических наук, **Шереметова Н.В.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация. В данной статье рассматривается влияние цифровизации на бухгалтерский учет. Раскрыты и представлены существующие недостатки в организации ведения бухгалтерского учета. Автором проведен сравнительный анализ применения информационных технологий в бухгалтерском учете. Представлено новое направление применения цифровых технологий в деятельности бухгалтера блокчейн. Выявлены перспективы и возможности применения цифровых технологий для оптимизации взаимодействия субъектов бизнеса на основе формирования единого пространства данных.

Цифровизация современной экономики и нарастание конкуренции на рынке подталкивает корпорации к модификации подходов ведения бизнеса, а именно к внедрению новых технологий и инноваций. В связи с этим на данный момент актуальным становится исследование возможностей применения технологии блокчейн в бухгалтерском учете и управлении субъектами бизнеса. Блокчейн - это искусственный интеллект, машинного обучения, благодаря которому возможно развитие единого информационного пространства, одинаково интерпретируемого всеми заинтересованными лицами. Бизнес-подразделения зачастую используют собственные системы ERP и CRM, а также бухгалтерские программы, общеизвестные и собственной разработки, в которых хранятся отдельные массивы данных. Такой подход к работе не отличается высокой эффективностью [1]. Изучение эволюции развития применения информационных технологий в бухгалтерском учете позволило выделить следующие этапы: применение электронных таблиц Microsoft Excel, внедрение специализированных программных продуктов, применение интегрированных ERP систем управления предприятием. Электронные таблицы Excel позволяют систематизировать информацию по требуемым признакам, формировать итоги, выбирать необходимую информацию, создавая отдельные таблицы, сводить информацию из нескольких файлов в один. Специализированные бухгалтерские продукты — программы «БЭСТ», «Парус», «1С: Предприятие» – позволяют вводить первичные документы, вести журнал хозяйственных операций и формировать на его основе разнообразные бухгалтерские, налоговые и управленческие отчеты. Такие программы могут быть адаптированы к особенностям любого предприятия, но существенным недостатком является тот факт, что самостоятельная настройка программ непосредственно бухгалтером ограничена. ERP-системы управления предприятием позволяют в условиях разветвленной филиальной сети, большого ассортимента выпускаемой продукции и повышенным объемом складских операций, объединить несколько задач: объединить все возможные бизнес-процессы по единым правилам в рамках одной системы; планировать и контролировать

деятельность организации; оперативно получать информацию обо всех сторонах деятельности предприятия [2]. Если раньше компании концентрировали свои усилия только на двух блоках: финансовом и операционном, то современная ERP-система – это комплексное решение для автоматизации управления всеми бизнес-процессами в одной программе: финансами, персоналом, поставками, взаимоотношениями с клиентами, маркетингом и регламентированным учетом. Все больше и больше компаний сегодня приходят к пониманию того, что для ведения успешного, а главное, прибыльного бизнеса необходимо грамотное и своевременное распределение ресурсов между всеми подразделениями. Столь стремительное развитие и распространение «умных» технологий требует от компании «умной» работы, прозрачного и конструктивного взаимодействия между всеми структурными единицами. Именно для этого и нужна ERP. Развиваясь с каждым днем, ERP-решения связывают разрозненные бизнес-процессы в единую высокопроизводительную систему, что позволяет руководству компании принимать обоснованные и эффективные решения.

Обработка и хранение информации в Интернете – «Cloud technologies» – это еще одно современное направление автоматизации бухгалтерского учета. Несомненно, оно обладает рядом преимуществ: не требуется первоначальных инвестиций, удобны в доступе, нет ограничений в пользователях. Вместе с тем, существующим технологиям ведения учета присущи следующие недостатки:

- риски потерь и искажения информации;
- разрозненность и низкое качество данных;
- отсутствие возможности автоматизированного формирования учетно-аналитической информации с учетом временной стоимости денег;
- ориентация на потребность действующих методик учета;
- отсутствие интеграции в международную систему учета.

Новый этап развития информационных технологий – это искусственный интеллект, машинное обучение и технология блокчейн. Они позволят нивелировать указанные проблемы. За последние пару лет увеличилось количество компаний, которые внедряют концепцию цифровой трансформации [3], включающую в себя не только использование новых технологий, но и изменения ключевых бизнес-элементов, включая стратегию, бизнес-модель, бизнес-процессы [4].

Искусственный интеллект (Artificial Intelligence, AI) – это прежде всего машинное обучение. Цель этой концепции заключается в создании программ, которые могут самостоятельно анализировать данные, принимать решения, создавать концепции и учиться на основе заданных правил, без применения дополнительного программирования. Применяя статистические методы и эконометрические модели искусственный интеллект может построить прогнозы и сценарии развития событий, переработать массив неструктурированных данных в полезную информацию, скорректировать свои действия с учетом меняющихся условий хозяйствования.

Машинное обучение (от англ. – machinelearning) – алгоритмы, позволяющие компьютеру делать выводы на основании данных, не следуя определенным правилам. Его целью является частичная или полная автоматизация решения сложных профессиональных задач, причем сфера применений машинного обучения постоянно расширяется. Использование машинного обучения дает безграничные возможности в принятии управленческих решений: средствами глубинного анализа можно выявить и предсказать дальнейшее развитие событий, связанное с максимизацией прибыли и снижением издержек. Применение машинного обучения позволяет оптимально использовать капитал и средства компании, снижать риски, повышать устойчивость на рынке и эффективность. Машинное обучение позволит провести всесторонний анализ информации о потенциальных поставщиках и партнерах. Открытые экономические показатели, история судебных разбирательств и др. – эти данные могут быть подвергнуты тщательному анализу, чтобы построить рейтинг надёжности контрагентов [5].

Одним из направлений применения цифровых технологий в деятельности бухгалтера является блокчейн – уникальная технология, распространение которой происходит во многих отраслях деятельности человека. Данная технология, основанная на учете, предлагает новый способ хранения и распределения информации. Инновация позволяет решить проблему, когда бухгалтеры хранят данные в разрозненных местах без возможности полной их консолидации и проверки. Кроме того, технология используется для отслеживания прав собственности на активы, а также стоимости их покупки и продажи [6]. Блокчейн обладает важным для бухгалтерской работы свойством: информацией, которая создана в блокчейне, можно доверять, даже если доверие к контрагенту отсутствует, поскольку транзакция может быть осуществлена, только если она одобрена обеими сторонами сделки [7]. Впоследствии эта информация защищена от изменений. Пример использования технологии блокчейн представлен на рис. 1.

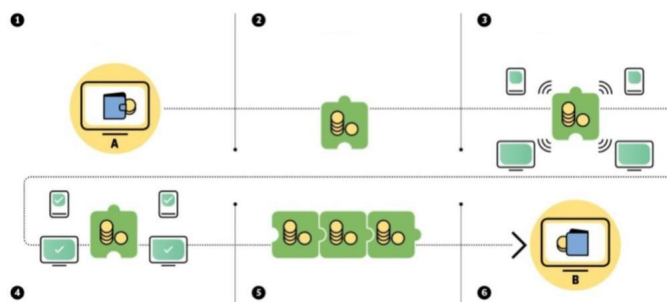

Рисунок 1. Пример использования технологии блокчейн

Например, при переводе денег с одного счета на другой (см. рис. 1) Транзакции передаются в сеть и собираются в «блоки», каждый «блок» имеет номер и хеш предыдущего «блока» (2). Далее «блоки» рассылаются всем участникам системы для проверки (3) и если ошибок нет, каждый участник записывает «блок» в свой экземпляр базы данных (4). Теперь «блок» может быть добавлен к «цепочке блоков», которая содержит информацию обо всех предыдущих транзакциях (5). После всех этих процедур деньги с одного счета переведены на другой.

Обобщение и анализ результатов проведенного исследования показывают, что в связи с открывающимся возможностям применение цифровых технологий в бухгалтерском учете будет способствовать дальнейшему развитию: автоматизации большого количества функций; применению криптографической защиты для бухгалтерских записей; фирмам не понадобится прибегать к услугам посредников, чтобы проверять все свои документы; максимальному упрощению любых процессов; повышению операционной эффективности и прозрачности совершаемых действий; упрощению совершаемых сделок для международного бизнеса. В условиях цифровой экономики несомненные преимущества при принятии управленческих решений заключаются в том, что руководители субъектов бизнеса имеют возможность получать большие объемы информации в необходимых разрезх в кратчайшие сроки.

Литература

1. Уверенность в будущем. Как технологии будущего могут помочь финансовой службе уже сейчас [Электронный ресурс]: Уверенность в будущем (pwc.ru)
2. Бестужев Н. Что такое ERP-система [Электронный ресурс]: Что такое ERP-система (fd.ru)
3. Vukshic V. B., Ivanchic L., Vugec D. C. A Preliminary Literature Review of Digital Transformation Case Studies Conference Proceedings, Rome Italy Sep 17–18, 2018, 20 (9) Part VIII P. 952–957. [Электронный ресурс]: (PDF) A Preliminary Literature Review of Digital Transformation Case Studies (researchgate.net)
4. Мельник М. В., Егорова С. Е., Кулакова Н. Г., Юданова Л. А. Бухгалтерский учет в коммерческих организациях: учебное пособие / М. В. Мельник, С. Е. Егорова, Н. Г. Кулакова, Л. А. Юданова. М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2016. 480
5. Machine learning, deep learning. Что это? Зачем это? [Электронный ресурс]: Machine learning, deep learning. Что это? Зачем это? (neuronus.com)
6. Маличенко И. Заменит ли бухгалтеров блокчейн [Электронный ресурс]: Блокчейн как глобальная книга учета | BitCryptoNews.ru
7. Соболева О. А., Богданович И. С. Внутренняя проверка достоверности информации: значение, процедуры. Современное состояние и перспективы развития бухгалтерского учета, экономического анализа и аудита: Материалы Международной науч.-практ. конф. / Под науч. ред. Е. М. Сорокиной. Иркутск: Изд-во БГУ, 2016. 388 с. С. 191–198.

Шаймарданова М.

студент 4 курса специальности «Учет и аудит»

Научный руководитель:

к.э.н., доцент, **Кажмухаметова А.А.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ОРГАНИЗАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА НЕЗАВЕРШЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Аннотация. В статье рассматриваются специфика организации бухгалтерского учета незавершенного строительства. Раскрыты технологические особенности строительной отрасли и их влияние на бухгалтерский учет. Бухгалтерская служба ведет пообъектный учет затрат, отдельный учет своих и субподрядных работ, учета услуг клиента, генподрядчика. Расходы по недостроенным объектам в учете показываются нарастающими итогами. Освещен синтетический учет затрат на строительное производство.

Строительство различных объектов, как правило, занимает длительное время и за несколько отчетных периодов в бухгалтерской отчетности предприятия сохраняется стоимость незавершенного строительства, которая составляет часть долгосрочных активов предприятия. Технология строительного производства имеет ряд специфических особенностей, которые оказывают влияние на организацию аналитического и синтетического учета хозяйствующих субъектов. Характерная особенность объектов незавершенного строительного фонда – их невозможно использовать по назначению до момента сдачи в эксплуатацию. К ним относят жилые и нежилые комплексы основных средств. Выделяют ряд признаков незавершенного строительства:

- конструкции присуща объемность;
- возведены сооружения надземного или подземного типа;
- подведены инженерные коммуникации.

Незавершенным строительством называют комплекс расходов, произведенных застройщиком, которые накопились со дня закладки объекта и до даты ввода его в эксплуатацию. Объекты, находящиеся в процессе достройки, привязаны

к конкретному земельному участку. Готовые здания и сооружения должны быть стационарными, временные постройки (киоски с навесными конструкциями) учитываются отдельно [1].

В соответствии с учетной политикой предприятия процесс учета строительства производственной базы на счетах производственного учета, а также незавершенного строительства объектов ведется по ним с начала строительных работ до сдачи объекта строительства в эксплуатацию.

Классификация производств по назначению вызывает необходимость отдельно учитывать затраты основного и вспомогательного производств, подразделений социальной сферы. Для этой цели в Типовом плане счетов бухгалтерского учета предназначены счета 8 раздела «Счета производственного учета». Для анализа и контроля уровня затрат их группируют по строительным участкам, отдельным подразделениям, видам работ и операциям. Учет незавершенного строительства может вестись на балансе инвестора, заказчика или застройщика, в случае исполнения этих обязанностей разными лицами, в меру выполнения ими своих обязанностей по строительству объекта.

Отношения между сторонами строительства регулируются Гражданским кодексом и договором строительного подряда. Незавершенное строительство – это строительный объект, не введенный в эксплуатацию и по каким-либо причинам на некоторый период времени оказавшийся «замороженным». Расходы по недостроенным объектам в учете показываются нарастающими итогами. В стоимость возводимых объектов включают:

- суммы, потраченные на осуществление монтажных, строительных работ;
- цену приобретения оборудования для установки в строящемся здании;
- затраты по освоению застраиваемых территорий;
- арендные платежи за землю;
- оплату услуг за оформление проектно-изыскательной документации;
- расходы, напрямую связанные со строительными мероприятиями по конкретному заданию [2].

Объекты незавершенного строительства нельзя амортизировать. Бухгалтер при получении первичной документации суммирует все затратные статьи по возведенному зданию или сооружению. В общем итоге отражаются расходы по стоимости инвентаря, сырья, отделочных материалов, заработной плате рабочим, топливу для техники. Если во время проверки объекта был обнаружен брак, то он включается в состав затрат.

Перед вводом объекта в эксплуатацию производится проверка его готовности. По ее результатам составляется Акт. Документ подписывается и сверяется с заказчиком. После признания в учете сооружением материальным активом руководство строительной компании может распорядиться им следующими способами:

- продать третьему лицу;
- осуществить безвозмездную передачу в пользу физического лица или другого учреждения;
- инициировать консервацию актива, если он не будет эксплуатироваться длительное время (по причине сезонности производства или вынужденном сокращении объемов выпуска продукции);
- передать во временное пользование по договору аренды.

При принятии решения о способе использования возведенных объектов необходимо согласовать операцию с членами созданной на предприятии комиссии. Порядок перевода объекта из категории незавершенного строительства в завершенное предполагает подписание Акта приема-передачи актива, отражение его стоимости в учете. Следующий шаг – прекращается учет хозяйственных операций по этому объекту на стадии незавершенного строительства. Все накопленные на счете суммы переносятся на стоимость введенного в эксплуатацию нового основного средства. Сумма по незавершенному строительству формируется только из фактических расходов [3].

Строительная компания может реализовать только объект, строительство которого было приостановлено. Перед совершением сделки необходимо оформить право собственности на возводимое сооружение. Для этого в Управляющей инстанцией подается комплект правоустанавливающей документации по земельному наделу и выданное ранее разрешение на начало строительных работ. В бухгалтерском учете принимаются на баланс выполненные работы, соглашение подряда расторгается.

Если недострой решили продать третьим лицам, на его стоимость начисляется НДС. В качестве налоговой базы выступает размер цены, отраженной в договорной документации. Сделка оформляется договором купли-продажи. Полученная выручка относится в учете к периоду, в котором была произведена передача актива покупателю на основании акта. Прибыль показывается датой регистрации прав собственности стороной, приобретающей объект.

У юридических лиц налоговые обязательства по строящимся зданиям возникают после готовности объекта. Освобождение от налога на имущество будет актуально до тех пор, пока предприятие не начнет использовать актив по назначению и не перестанет вкладывать средства в его строительство или доработку.

Возведение зданий или сооружений имеет колоссальные отличия от других видов деятельности не только в этапах осуществления и реализации, но и в части бухгалтерского и налогового учетов.

Отличия ведения бухгалтерского учета в строительстве:

1. Документация. Участники используют иные документы для отражения этапов и результатов стройки. Например, акты выполненных работ по спецформе КС-2, а также спецсправка о стоимости строительства по форме КС-3.
2. Учет затрат по элементам. Иными словами, произведенные затраты подразделяются на несколько элементов, таких как: материалы, заработная плата специалистов, работа оборудования, машин и механизмов, а также накладные затраты.
3. Особенности принятия объекта. Объект завершенного строительства подлежит приемке по специальным правилам и специальными комиссиями, по итогам данного контрольного мероприятия составляется акт о приеме-передаче.
4. Необходимость в регистрации объекта. Построенное здание подлежит обязательной регистрации в соответствующих госорганах. Только после регистрации объект может быть включен в состав основных средств [4].

Строительные компании работают на основе заказа, поэтому применяют позаказный метод учета затрат. Основой для определения сметной стоимости строительства служат: действующее законодательство; действующие сметные нормативы (нормы и цены); проектная документация.

Учет фактических затрат на производство и калькулирование себестоимости строительно-монтажных работ, выполненных собственными силами, ведется на счете 8110 «Основное производство» по статьям затрат в разрезе объектов строительства (комплексов работ).

По дебету счета 8110 учитывают затраты на производство основных работ по строительству и монтажу осуществляемых для заказчиков и сдаваемых им законченных строительством объектов или работ. На данном счете строительно-монтажные организации учитывают также затраты по строительно-монтажным работам, связанные с осуществлением капитальных вложений для собственных нужд и с капитальным ремонтом зданий и сооружений.

Таким образом, строительные компании характеризуются сложностью производственных отношений. Общестроительные, специализированные, пусконаладочные и другие службы составляют специфику незавершенного производства, и которые работают одновременно на строительной площадке. Правильное введение учета по незавершенному строительству позволяет принимать разного рода управленческие решения. В свою очередь оперативная работа бухгалтерского отдела позволяет предприятию быть максимально эффективным в своей экономической-хозяйственной деятельности.

Литература

1. Незавершенное строительство в бухгалтерском учете: основные счета // biznesskontent.ru/plan
2. Кажмухаметова А.А., Айтхожина Л.Ж., Тусибаева Г.С. Технологическая и правовая сущность строительного производства и их влияние на организацию бухгалтерского учета // «Вестник КазУЭФМТ», № 1, 2020 г., с. 185-193
3. Стаценко А. С. Технология строительного производства; Феникс - Москва, 2013. - 416 с.
4. Шабля А.П. Бухгалтерский учет в строительстве. Учебное пособие. - М.: Издательство «ЮНИТИ», 2016.- 173 с.

Шегетева С.

студент 3 курса специальности «Учет и аудит»

Научный руководитель:

к.э.н., **Сагиндыкова Г.М.**

«Esil University», г.Нур-Султан

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОНСОЛИДИРОВАННОГО ОТЧЕТА О ПРИБЫЛЯХ И УБЫТКАХ

Аннотация. В условиях консолидации отчетности группы одной из важных составляющих является обеспечение раскрытия заинтересованным пользователям качественной, надежной и сопоставимой корпоративной информации о финансовых результатах деятельности группы. В статье с помощью системного анализа рассмотрены основные методы формирования консолидированного отчета о прибылях и убытках в соответствии с МСФО, изложен процесс консолидации отчета о прибылях и убытках на дату объединения и в последующие периоды. Сделан вывод о том, что на финансовые результаты группы, отражаемые в консолидированном отчете о прибылях и убытках, во многом влияет выбранный способ объединения предприятий.

Важными показателями, характеризующими степень деловой активности компаний, входящих в группу, являются данные о величине и составляющих финансового результата работы группы. Данную информацию можно извлечь из консолидированного отчета о прибылях и убытках, который предназначен для характеристики группы в целом в виде единого экономического образования [1, с. 215], где различные стороны деятельности компаний, входящих в группу, находят полноценную денежную оценку, выражаемую в виде единой системы показателей финансовых результатов.

При составлении консолидированного отчета о прибылях и убытках финансовые результаты деятельности объединяющихся компаний и представление этих результатов будут зависеть от способа объединения: метода покупки (приобретения) или метода объединения интересов.

Метод покупки рассматривает объединение предприятий в виде поглощения одной хозяйственной единицы другой. Компания-покупатель учитывает приобретаемые активы, включая гудвилл и пассивы по их объективной стоимости на дату поглощения. Компания-покупатель ассимилирует доходы приобретаемой компании только с момента поглощения [2, с. 70].

Метод объединения интересов (метод слияния пакетов) базируется на предположении о том, что объединение представляет собой слияние долей собственности посредством обмена долевых ценных бумаг. В соответствии с этим методом права собственности сливающихся предприятий сохраняются, а их активы и пассивы суммируются по учетной стоимости для получения активов и пассивов объединенной компании [1, с. 214].

В настоящее время в международной практике запрещено регистрировать объединение компаний как объединение интересов. Сначала такое решение было принято в США (ГААП США), а с 2005г. – и в Европе (МСФО). В соответствии

с данным решением запрещено использовать метод объединения интересов. Оно было принято в интересах внешних пользователей финансовой отчетности, поскольку ее показатели в большей степени зависят от используемого метода объединения компаний.

При консолидации отчетности компаний в случае использования метода объединения интересов:

- не элиминируется нераспределенная прибыль, полученная до слияния;
- не проводится переоценка чистых активов до справедливой стоимости;
- не возникает деловая репутация;
- не признается эмиссионный доход от обмена акций.

При методе покупки (приобретения) финансовые результаты группы включаются в консолидированный отчет о прибылях и убытках только с даты покупки (приобретения), а при методе объединения интересов – за весь отчетный период. Таким образом, метод объединения интересов является предпочтительным для компаний, стремящихся максимизировать показатели прибыли и активов в результате объединения интересов и минимизировать расходы на проведение подобных операций. В результате этого финансовые показатели отчета о совокупной прибыли, отчета о финансовом положении будут другими, что затруднит сравнительную оценку деятельности разных экономических групп [4, с. 128].

При подготовке отчеты о прибылях и убытках отдельных компаний сначала претерпевают регулировку, а затем объединяются. Для консолидированной экономической единицы не ведутся отдельные журналы или книги. Вместо этого готовятся рабочие листы (таблицы), в которых используются данные из счетов отдельных компаний [5, с. 233]. При этом корректирующие проводки отражаются только в разработочной таблице.

Подготовка консолидированной отчетности предполагает также следование теории предприятия, в соответствии с которой из рассмотрения исключаются внутрисистемные реализации и прибыль, а иные доходы и расходы объединяются для определения финансового результата деятельности объединения в целом [3, с. 497].

При составлении консолидированного отчета о прибылях и убытках необходимо учитывать внутригрупповые продажи и результаты от этих операций.

Получение прибылей или убытков по торговым операциям между компаниями, входящими в группу, не означает получение прибылей или убытков всей группой. Компании группы часто используют трансфертное ценообразование для занижения прибылей при жестком налоговом законодательстве и высоких ставках налога на прибыль в стране продавца и высоких импортных пошлинах в стране покупателя и пр. Для группы прибыли или убытки становятся возможными лишь при реализации товаров внешним покупателям. Элиминирование внутрифирменных продаж позволяет исключить обороты по реализации между компаниями группы и получить данные о продажах и финансовых результатах группы, очищенные от двойного счета. Рассмотрим это на следующем примере.

Все операции между компаниями осуществляются в одном периоде, отсутствуют остатки товаров на начало и конец периода и все товары реализованы потребителю вне группы. Компания ABC закупила товары за 80 тыс. у.е. и продает их за 120 тыс. у.е. полностью принадлежащей ей дочерней компании DEF, которая в свою очередь перепродает их за 150 тыс. у.е. внешнему покупателю.

В данной цепочке каждое звено имеет прибыль, а прибыль группы складывается из прибылей материнской и дочерней компаний. Прибыль ABC составила 40 тыс. у.е. ($120 - 80 = 40$), прибыль компании DEF – 30 тыс. у.е. ($150 - 120 = 30$).

Прибыль группы равна 70 тыс. у.е. ($150 - 80 = 70$) (продажи внешним покупателям минус закупки у внешних поставщиков или прибыль компании ABC плюс прибыль компании DEF, т. е. $40 + 30 = 70$).

В самом упрощенном консолидированном отчете о прибылях и убытках эти операции будут выглядеть следующим образом (таблицы 1, 2).

Элиминирование внутрифирменных продаж позволяет получить информацию о продажах группы, которые равны продажам внешним покупателям, и о себестоимости, которая обусловлена лишь внешними закупками. Подобные операции осложняются расхождением сделок во времени (закупки могут быть выполнены в одном отчетном периоде, а продажи – в другом), наличием остатков нереализованных товаров на начало и конец периода, поскольку в них включена прибыль, а также наличием доли меньшинства.

При внутрифирменных продажах выручка одной компании-продавца элиминируется себестоимостью реализованной продукции покупателя. Однако расчет величины прибыли осложняется, если в силу тех или иных причин не все товары, закупленные у компаний группы, проданы внешним покупателям. В этом случае прибыль, полученная продавцом по внутригрупповым продажам, не может быть расценена как прибыль группы.

Таблица 1

Консолидированный отчет о прибылях и убытках, тыс. у.е.

Статья	Отчет о прибылях и убытках ABC	Отчет о прибылях и убытках DEF	Элиминирование		Консолидированный отчет о прибылях и убытках
			Дебет	Кредит	
Выручка от реализации	120	150	120	-	150
Себестоимость реализованной продукции	80	120	-	120	80
Прибыль	40	30	120	120	70

Элиминирование операций внутри группы, тыс. у.е.

Статья	Дебет	Кредит
Выручка от реализации компании ABC	120	—
Себестоимость реализованной продукции компании DEF	—	120

Консолидация отчета о прибылях и убытках, как уже отмечалось, проводится только в рабочей таблице, никакие корректирующие проводки не отражаются на счетах ни материнской, ни дочерней компаний. В связи с этим, в какой бы период не проводилась консолидация отчета о прибылях и убытках, ее всегда нужно начинать сначала, т. е. первые три шага будут теми же, что и при консолидации отчетности на дату объединения [4, с. 97].

При консолидации отчета о прибылях и убытках в последующие периоды возникает необходимость амортизации, сделанной дооценки долгосрочных активов. В отчетности дочерней компании отражена амортизация только балансовой стоимости долгосрочных активов.

Таким образом, корректирующие проводки должны включать начисление амортизации, сделанной дооценки долгосрочных активов. Амортизацию дооценки долгосрочных активов за текущий период относят на расходы (пропорционально при обретенному интересу), за предыдущий период так же пропорционально приобретенному интересу относят на нераспределенную прибыль материнской компании. Поскольку доля меньшинства в настоящее время активов. В консолидированной отчетности долгосрочные активы дочерней компании отражены по справедливой стоимости, поэтому и амортизацию следует рассчитывать исходя из этой стоимости.

После даты объединения между материнской и дочерними компаниями могут совершаться внутригрупповые операции. Поскольку материнская и дочерние компании представляют собой единую группу, результаты межкорпоративных операций не должны отражаться в консолидированной отчетности, т. е. они должны быть исключены (элиминированы).

При расчете доли меньшинства необходимо учесть финансовые результаты дочерней компании. При этом прибыли и убытки дочерней компании распределяются между материнской компанией (пропорционально приобретенному интересу) и меньшинством (пропорционально доле меньшинства) [5, с. 167].

Таким образом, при формировании консолидированного отчета о прибылях и убытках финансовые результаты во многом будут зависеть от выбранного способа объединения. Особого внимания требует исключение нереализованной прибыли в остатках товаров и определение восходящих или нисходящих продаж внутри группы, поскольку это влияет на долю миноритарных акционеров в прибылях группы, которая должна указываться отдельной статьей.

Решение вопросов консолидирования еще более осложняется наличием операций с зарубежными дочерними предприятиями, поскольку требуется пересчет отчетности, выраженной в иностранной валюте.

Литература

1. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация: пер. с англ. М.: Финансы и статистика, 2018. - 214 с.
2. Мюллер Г., Гернон Х., Миик Г. Учет: международная перспектива: пер. с англ. 2-е изд. М.: Финансы и статистика, 2019. - 70 с.
3. Хендриксен Э. С., Ван Бреда М. Ф. Теория бухгалтерского учета: пер. с англ. М.: Финансы и статистика, 2017. - 497 с.
4. Шишкова Т. В., Козельцева Е. А. Международные стандарты финансовой отчетности: учебник. М.: Эксмо, 2020. - 128 с.
5. Энтони Р., Рис Дж. Учет: ситуации и примеры: пер. с англ. 2-е изд. М.: Финансы и статистика, 2015. - 233 с.

**ЦИФРАНДИРУ ЖАҒДАЙЫНДА МАРКЕТИНГ ПЕН
КЕДЕНДІК ҚЫЗМЕТТЕРДІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ
ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ И
ТАМОЖЕННЫХ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ
TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MARKETING AND
CUSTOMS SERVICES IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION**

Ашкенова А. «Кеден ісі» мамандығының

3-курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

Маней Хайбар

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

**КЕДЕН ОРГАНДАРЫНДАҒЫ ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҚҰЖАТ
АҒЫНЫ – ЖЕМҚОРЛЫҚТЫ АЗАЙТУДЫҢ ТИІМДІ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ**

Аңдатпа. Мақалада экономикалық және саяси категорияның ең маңызды аспектісі, кеден органдарындағы сыбайлас жемқорлықпен күресу қарастырылады. Кеден органдарында электрондық құжат айналымын енгізудің арқасында сыбайлас жемқорлық көріністерінің жолын кесуге және деңгейін төмендетуге болады. Материал Мемлекеттік органдардың сыбайлас жемқорлықты қалай жоюға тырысатынын сипаттайды. Кеден саласындағы электрондық құжат айналымына көшудің кемшіліктері мен артықшылықтары сипаттаймын.

ҚР «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» 1-бабында сыбайлас жемқорлық ұғымының анықтамасы берілген. Сыбайлас жемқорлық деп қызмет бабын теріс пайдалану, пара беру, пара алу, өкілеттігін теріс пайдалану, коммерциялық параға сатып алу не жеке тұлғаның өзінің лауазымдық жағдайын қоғам мен мемлекеттің заңды мүдделеріне қайшы келіп, ақша, құндылықтар, өзге де мүлік немесе мүліктік сипаттағы қызметтер, өзі үшін немесе үшінші тұлғалар үшін өзге де мүліктік құқықтар түрінде пайда алу мақсатында өзге де заңсыз пайдалануы түсініледі немесе басқа жеке тұлғалардың көрсетілген адамға мұндай пайданы заңсыз беруі.

Кеден органдарының мемлекеттік бюджетті толықтыруда, сондай-ақ шекара арқылы өткізілетін тауарлар мен көлік құралдарын бақылай отырып, ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде ерекше орын алатынын ескере отырып, кеден органдарында сыбайлас жемқорлық көрінісі елдің экономикалық қауіпсіздігіне елеулі залал келтіруі мүмкін.

Сыбайлас жемқорлық тақырыбына көптеген ғылыми мақалалар арналған. Сыбайлас жемқорлық мәселесі және осы қауіпті құбылысқа қарсы тұрудың оңтайлы әдістерін іздеу ұзақ уақыт бойы қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің өзекті мәселелерінің бірі болып келеді. Бұл тақырып бүгінгі күні өзекті болып қала береді. Нақ осы адами фактор кеден саласындағы сыбайлас жемқорлық көріністерінің негізгі көзі болып табылады.

Кеден органдарындағы сыбайлас жемқорлық сипатындағы қылмыстар негізінен төменгі және орта буындағы шенеуніктер арасында жасалады. Өйткені дәл солар сыртқы экономикалық қызметке қатысушылармен көбірек байланыста болады. Ең көп таралған қылмыстар-пара алу, билікті асыра пайдалану және теріс пайдалану, алаяқтық, иемдену және ұрлау, қызметтік жалғандық. Азаматтардың кеден органдарының қызметкерлерімен тікелей өзара іс-қимылын азайту сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендетеді деп саналады. Логика қарапайым, жеке байланысу мүмкіндігі аз болған сайын – билікті теріс пайдалану мүмкіндігі аз болады.

Сыбайлас жемқорлықтың көрінісімен күресу үшін ҚР Үкіметі бүкіл стратегияны әзірлейді. Электрондық құжат айналымына көшу сонын ішіне кіреді. Ол арқылы көптеген кедендік операциялар жасалады. Бұл техникалық қызмет көрсету мен жеке, заңды тұлғалар арасындағы жеке байланысты ішінара алып тастауға әкеледі.

Тауарларды декларациялауды электрондық декларациялау орталықтарында шоғырландыра отырып, кеден органдары жүйесін ауқымды реформалау жүріп жатыр. Төлеушілердің бірыңғай жеке шотқа кедендік баждарды, салықтарды, ақшалай қаражатты төлеу және оны қандай кеден органына тауарларға декларация берілгеніне қарамастан кедендік операцияларды жасау кезінде пайдалану мүмкіндігі іске асырылды. Заңнаманы бұзу тәуекелі анықталмаған тауарларға және тауарларды шығару негізінен автоматты режимде жүзеге асырады.

Кедендік операцияларды автоматтандыру сапалы деңгейге шығуға мүмкіндік береді, бұл пара беру және алу қаупін азайтуға мүмкіндік береді.

Осылайша, электрондық құжат айналымына көшуді жүзеге асыруға және электрондық түрде ұсынылған құжаттардың заңдық маңыздылығын қамтамасыз ете отырып, электрондық құжаттарды қағаз жеткізгіштермен тең дәрежеде қолдану нормаларын заңнамалық тұрғыдан бекітуге мүмкіндік беретін ақпараттық технологиялардың басымдығы ЕАЭО Кеден кодексінің негізгі жаңалығы болып табылады.

Электрондық құжат айналымына көшудің өзінің елеулі артықшылықтары, сондай-ақ кемшіліктері бар екенін атап өткім келеді.

Плюстерге электрондық құжат айналымы құжаттардың жалғандығын жоюға мүмкіндік беретіндігін жатқызуға болады, яғни барлық электрондық құжаттарға күшейтілген цифрлық қолтаңбамен қол қойылады, бұл тұтастық пен тұрақтылықты дәл белгілеуге мүмкіндік береді. Электрондық декларациялаудың арқасында тауарлар мен жүктердің шекара арқылы өтуінде «сұр» схемалар мен айла-амалдар болмауға тиіс. Қызметкерлер тауарлардың, жүктердің өткізілуіне кедергі жасай алмайды, өйткені барлық құжаттар тексеруден өткен. Сондай-ақ, тиімділікті арттыру кіреді, электронды құжат айналымы көп уақытты үнемдейді, өйткені декларанттың жеке қатысуы қажет емес.

Электрондық құжат айналымының кемшіліктері де бар. Біріншіден, бағдарламалық жасақтама жүйесіндегі мүмкін ақаулар. Екіншіден, менің ойымша, ең маңызды минус-бұл жеке деректердің ағуы. Бірақ мемлекеттік құпияны құрайтын құжаттарға Электрондық құжат айналымы жүйесі қолданылмайды. Мемлекеттің ақпараты ғана қорғалады.

Осылайша, электрондық құжат айналымының артықшылықтары әлдеқайда көп, дегенмен уақыт өте келе түзетуге және аяқтауға болатын маңызды кемшіліктер бар. Цифрландырудың арқасында ғана сыбайлас жемқорлық көріністері ішінара төмендеуі мүмкін. Ал уақыт өте келе, электрондық құжат айналымы жүйесі толық жолға қойылған кезде сыбайлас жемқорлық көріністерін толық жоюға болады.

«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы

Бағдарламаның мақсаты орта мерзімді перспективада цифрлық технологияларды пайдалану арқылы республика экономикасының даму қарқынын жеделдету және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, сондай-ақ жағдай жасау болып табылады. Қазақстан экономикасының ұзақ мерзімді перспективада болашақтың цифрлық экономикасын құруды қамтамасыз ететін іргелі жаңа даму траекториясына көшуі үшін.

Әдебиеттер

1. Государственный закон от 25.12.2008 N 273-ФЗ (ред. от 31.07.2020) «О противодействии коррупции» // Консультант Плюс: справочная, правовая система. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82959/bbbd4641125b222beaf7483e16c594116ed2d9a1/ (дата обращения 11.02.2021)
2. Жабоева Э.Ж., Филиппова Е.О. Коррупция в таможенных органах: причины и возможные методы предупреждения // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2017. – Т. 39. – С. 1721-1725.
3. Свириденко М.А. Проблема коррупции в таможенных органах // Евразийский научный журнал. – 2016. – №4. – С. 1-3.
4. Печоева К.С. Коррупция в таможенных органах и способы её предупреждения // Молодой ученый. – 2020. – №3 (293). – С. 238-240.
5. Белькова А.А. «Электронная таможня» как правовая форма предупреждения и профилактики коррупционных проявлений в ЕАЭС. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://pravo.hse.ru/data/2015/12/28/1136507814/>

Ералы А.

студент 3 курса специальности «Маркетинг»

Научный руководитель:

ст. преподаватель, магистр, **Шаймерденова А.К.**

«Esil University», г. Нур-Султан

МАРКЕТИНГ ИННОВАЦИЙ КАК ИНСТРУМЕНТ СПОСОБА ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНЦИИ

Аннотация. В статье рассматриваются понятие маркетинга, инновации виды, исследование и прогнозирование спроса на новый товар или услугу, основанное на всестороннем изучении восприятия потребителем новшества и значимых для потребителя характеристик и свойств товара или услуги.

В настоящее время организации имеют возможность применять инновационные технологии, которые в дальнейшем приводит к созданию, либо усовершенствованию продуктов и способов производства. Данные мероприятия позволяют товару быть конкурентоспособным на рынке, что в дальнейшем позволяют решать проблемы предприятий над инструментом взаимодействия фирмы с рынком. На данный момент главной функцией маркетинга определяют коммерческую реализацию и создание взаимодействия между всеми подразделениями предприятия, для дальнейшего освоения достижений новой техники.

Маркетинг инноваций как понятие зародилось относительно недавно. Проблема в сфере инноваций подтолкнуло возникновение данного понятия, а так же дальнейшее развитие инноваций в социально-экономическом смысле.

Данное действие привело к созданию и выделению понятия «инновационный маркетинг».

Инновация –это коммерческое использование результатов творческой деятельности, нацеленное на разработку, создание и распространение новых конкурентоспособных видов продукции, технологий, форм и методов управления, основу которых составляют объекты интеллектуальной собственности [2].

«Маркетинг инноваций» с точки зрения экономического подхода относится к технологии использования маркетинговых мер нововведения (товара, услуги) на всех тапах жизненного цикла. Включает в себя же маркетинг как социальный и научно-технический сегмент, так и анализ, конкуренцию и сегментацию. В научно-техническом и социальном сегменте, можно рассмотреть как реализация развития информационного прогресса процессов приводит к автоматизации производства. Проявление можно отследить в увеличении удовлетворенности нужд и потребностей, повышении безопасности, а так же в повышении квалификации.

Раз уж мы заговорили о конкурентоспособности, давайте рассмотрим этот тезис немного ближе.

Конкурентоспособность товара – способность продукции быть привлекательной по сравнению с другими изделиями аналогичного вида и назначения благодаря лучшему соответствию своих характеристик требованиям данного рынка и потребительским оценкам.

Характеристики товара определяют его потребительские свойства, которые, в свою очередь, включают ряд показателей качества этого товара. Конкурентоспособность товара зависит как от отдельного показателя, так и их совокупности [2].

Для повышения конкурентоспособности компании разработаны несколько способов:

Повышение объемов продаж. При планировании производственного процесса одна из главных задач – рассчитать объем продаж, при котором обеспечивается отсутствие убытков.

Повышение качества производимой продукции. Благодаря этому увеличивается целевая аудитория, осваиваются новые рынки, растет экспорт. Качество продукции повышает имидж компании в глазах потребителей, что, в свою очередь, служит одним из условий для перехода на внешний рынок.

Снижение затрат – классический способ увеличения конкурентоспособности. Предприятие, которое может себе позволить большее снижение затрат, чем конкурирующие организации, находится в выигрышном положении.

Бенчмаркинг. Это поиск и анализ опыта конкурирующих компаний и предприятий, работающих в смежных отраслях, разработка эталонной модели и сравнение с ней собственных достижений [3].

Развитие компании, решение складывающихся проблем, освоение свежих рынков сбыта, и ориентировка на полное удовлетворение нужд потребителей являются способностями инноваций в сфере маркетинга. Базой маркетинг инноваций являются способы совершенствования производства, стимулирования, продвижения и сбыта.

Что же является основной целью деятельности фирмы, которая основывается на принципах инновационного маркетинга. В первую очередь стоит увеличение прибыли, атак-жеустойчивость в доходах в компании при внедрении инноваций в жизненный цикл продукта.

Создание концепции инновационного продукта – анализ маркетинговой устойчивости – выбор целевого сегмента – прогнозирование рынка – определение методов продвижения инновации на рынок. Данная цепочка является процессом формирования инновационно-маркетинговой стратегии.

При рассмотрении вышеуказанной схемы можно заметить основой нахождения наилучших путей удовлетворения потребителей является предоставление информации маркетингового исследования рынка. Информация, которая получается в ходе рыночного исследования дает возможность фирме разработать комплекс маркетинговых исследований, направленных на формирование конкурентных преимуществ фирмы, разработку стратегии поведения фирмы на рынке. После анализа маркетинговой устойчивости компании и прогнозирования сегмента рынка необходимо разработать методы продвижения инноваций на рынок. Но существует перечень ограничений, замедляющих процесс внедрения нововведений в сферу маркетинга: превышенные затраты на процесс разработки и реализации маркетинговых проектов, государственные и социальные ограничения, глобализация конкуренции. Но, несмотря на это, инновационные технологии являются одним из определяющих способов развития маркетинговой среды организации.

Способом достижения высокой позиции является стратегия инновационного маркетинга. Инновационная активность будет так же нужна для обеспечения устойчивых конкурентных преимуществ.

Определяющим этапом разработки инновационно - маркетинговой стратегии является формирование концепции инновационного продукта, основанного на выявлении потребностей потенциальных клиентов и анализе реакции спроса на изменение характеристик инновационного продукта. Процесс формирования концепции инновационного продукта осуществляется на основе анализа динамики потребительских свойств и изучения рынка внедряемого инновационного продукта, отвечающего критериям привлекательности целевого сегмента.

На основе этого следует разработать инновационный проект, но важно учитывать риски, связанные с готовностью и возможностью предприятия осуществлять инновационную деятельность. К общему перечню инновационных рисков можно отнести: недостаточность начальной информации, технологические риски, маркетинговые риски, риск усиления конкуренции, ограничение финансовыми ресурсами, непредвиденные расходы и другие.

Пример у ИКЕА всегда была тесная связь с инновациями. Основанная в 1943 году как бизнес заказа товаров по почте, компания превратилась в глобальный многонациональный конгломерат и охватывает 46 стран. Бизнес основан на уникальной возможности купить готовую сборную мебель.

Продукты ИКЕА известны уровнем детализации, который внедрен в дизайн – их мебель часто можно собрать даже без инструментов. Этот факт органично вписан в их маркетинг. Бренд поместил качество обслуживания клиентов в основу их маркетинговой стратегии, проводя его не только в индивидуальных потребностях и точках соприкосновения, но и через целый цикл покупки.

В 2013, например, они запустили приложение «Каталог», которое предоставило пользовательский доступ к материально-техническим ресурсам компании, и, используя виртуальную реальность, позволило посетителям оценивать, как мебель смотрится в их доме.

Приложение - отличный ресурс для клиентов на стадии принятия решения в цикле покупки. Кроме каталога, сам

магазин радуется своих посетителей инновациями. Молодые родители могут оставить своих детей в комнате игр. В магазине есть ресторан, кафе с не лимитированным лимонадом. Одно это уже привлекает туда толпы народа с детьми. Не удивительно, что семейные членства ИКЕА увеличились с 4.3 миллионов до 6.9 миллионов в 2014/2015.

Выразительнее всех остальных брендов, ИКЕА прилагает усилия, чтобы обслужить потребности пост-покупки. Они ввели платформу, которая помогла клиенту продать поддержанную мебель, помогая пользователям сделать фотографии и открывать страницы Facebook бренда, действуя как рынок Интернет-коммерции.

Рекламные ролики внутри беспилотного авто – новый канал взаимодействия с клиентом. Владельцы автомобиля во время поездок теперь смогут потреблять контент, знакомиться с рекламой в машине. Реклама будет включаться автоматически во время остановки авто, для безопасности и полного сосредоточения водителя на дороге. При наличии свободного времени можно будет ознакомиться с рекламой нового продукта.

В заключении отметим, что на деятельность предприятия большое влияние оказывает непрерывно меняющаяся внешняя среда. От того, как организации реагируют на это, насколько успешно проводятся поиски новых путей и средств завоевания и удержания потребителей зависит эффективность их деятельности. Применение инновационных технологий в процессе производства или же создание нового инновационного продукта способствует привлечению новых целевых аудиторий, а также дает возможность предлагать товары и услуги на новых рынках сбыта.

Внедрение инноваций является одним из основных способов достижения высоких темпов развития организаций, что создает преимущество перед конкурентами. Для использования возможностей, которые появляются перед организациями в активно меняющейся внешней среде, необходимо проводить мониторинг новых видов продукции, технологий, потребностей клиентов. Инновационная маркетинговая деятельность позволяет эффективно решить данные задачи.

Литература

1. Маркетинг инноваций_прав (kpfu.ru)
2. Конкурентоспособность товара – Википедия (wikipedia.org)
3. <https://www.gd.ru/articles/11801-konkurentosposobnost?#tab4>

Ибрагимова Ә.

6B04201- «Құқық: Құқықтану және Кедендік іс»
мамандығы бойынша 2 курс студенті

Ғылыми жетекші:

аға оқытушы, магистр, **Айтеке К.А.**
«Мирас» Университеті, Шымкент қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУДІҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ ЖҮЙЕСІ

Аңдатпа. Бұл мақалада азаматтардың әлеуметтік қорғауы, әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-медициналық, психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік-құқықтық қызметтер мен материалдық көмек көрсетуі, содай-ақ әлеуметтік жерсіндіру және сауықтыру жөніндегі әлеуметтік қызмет көрсету торабының дамуы және қазіргі жүйесі.

Әлеуметтік қызмет көрсету - бір өзі еңсере алмайтын қиын тұрмыстық жағдайдағы (мүгедектік, жасының ұлғаюына, сырқаттығына байланысты өзін-өзі күтуге қабілетсіздік, жетімдік, қараусыз қалушылық, аз қамсыздандырылушылық, жұмыссыздық, белгілі бір тұрғылықты мекенінің жоқ болуы, отбасында қатігездікпен қарауы, жалғыздіктілік, т.б.) азаматтарды әлеуметтік қорғау, әлеуметтік-тұрмыстық, әлеуметтік-медициналық, психологиялық-педагогикалық, әлеуметтік-құқықтық қызметтер мен материалдық көмек көрсету, әлеуметтік жерсіндіру және сауықтыру жөніндегі әлеуметтік қызмет орындарының қызметі.

Халықпен жұмыс істеуде қазіргі технологиялар мен әдістемелер кеңінен қолданыла бастады. Әлеуметтік әдебиеттерде осы кезге дейін әлеуметтік қызмет көрсетудің бірдей қалыптасқан ұғымы жоқ деп айтуға толық негіз бар, әркім әртүрлі қарастырады. Халыққа әлеуметтік қызмет көрсетудің кейбір ғылыми еңбектерде әлеуметтік жұмыстың баламасы ретінде қарастырылады. Ал басқа да еңбектерде оны жоғарғы дәрежедегі әлеуметтік жұмыстың технологиясы деп санайды.

Бұл әлеуметтік технологиялар қазіргі күрделі әлеуметтік ситуациялар кезінде азаматтарға нәтижелі әлеуметтік қолдау көрсетуде мүмкіншілік жасайды. Осы ситуация әлеуметтік өрістің маңызды секторы болып саналады, адамдардың кез-келген әлеуметтік топтың шын мәніндегі өмірдегі қызметін бұзады.

Қазіргі уақытта жүргізіліп жатқан әлеуметтік саланы реформалау, білім беру, денсаулық сақтау, тұрғын үй саясаты және ауыл шаруашылығындағы басым ұлттық жобаларды іске асыру Қазақстан Республикасы азаматтарының өмір сүру сапасын арттыруға бағытталған. Өркениетті мемлекеттерде өмір сүрудің жоғары сапасының белгілерінің бірі-азаматтардың әртүрлі қызметтер жүйесін пайдалану мүмкіндігі: ақпараттық, құқықтық, көлік, мәдени, білім беру, медициналық және т. б.

Әлеуметтік қызметтер қазіргі әлеуметтік мемлекеттің ажырамас атрибуты болып табылады. Бұл құбылыстың мәні әлеуметтік мемлекет - әлеуметтік қызметтердің дамуындағы тәуелсіз кезеңді бөлуге де, қазіргі мемлекеттің әлеуметтік қызметінің тараптарының бірі ретінде әлеуметтік қызметтерді көрсету функциясын қарастыруға да әкеледі [1].

Қазіргі жағдайда білім беру, медициналық қызметтер, әлеуметтік қамсыздандыру ерекше әлеуметтік бағытқа ие. Өкінішке орай, бірқатар зерттеулерде әлеуметтік мемлекеттің мәні едәуір тарылып, әлеуметтік қызметтер тек әлеуметтік қорғалмаған әлеуметтік топтардың қажеттіліктері тұрғысынан қарастырылады. Бұл қызметтердің мақсаты-адамға лайықты өмір мен еркін дамуды қолдау және кейде тікелей қамтамасыз ету. Әлеуметтік қызметтердің әлеуметтанулық құрамдас бөлігін барлық зерттеушілер оң бағаламайтынын есте ұстаған жөн. Атап айтқанда, американдық әлеуметтанушы А. Карлсон П. Сорокиннен кейін «әл-ауқат мемлекетінің» пайда болуы отбасы мен отбасылық құндылықтар дағдарысымен тығыз байланысты, ал соңғысының себебі либералды Тұжырымдаманың таралуы болды деген қорытындыға келді [2].

Әлеуметтік қызметтер көрсетілетін құқықтық қатынастардың мазмұнына келетін болсақ, келесілерді ескеру қажет деп санаймыз. Әлеуметтік саладағы мемлекеттік қызметтер азаматтардың әлеуметтік құқықтарымен анықталады және мемлекеттің әлеуметтік міндеттемелерінің түрлеріне сәйкес келеді. Әлеуметтік қызмет көрсету қағидаттарын ресми түрде бекіту кезінде (әлеуметтік мемлекет принциптерімен өзара байланысты) заң шығарушы нақты теңдік пен әділеттілік талаптарына барынша жауап беретін жеке және қоғамдық мүдделер арасындағы тепе-теңдікке қол жеткізуді мақсат етеді. Мемлекет қамтамасыз ететін осы қызметтердің қол жетімділігінің ерекше қаржылық шарттары мен басқа да кепілдіктері, сонымен қатар әлеуметтік қызметтерді басқа мемлекеттік қызметтерден ерекшелейтін қасиет.

Бұл белгіні жіктеу үшін негіз ретінде қолдана отырып, әлеуметтік қызметтердің келесі түрлерін ажыратуға болады:

- бастапқыда бүкіл халық үшін тегін (жалпы білім беру, жедел медициналық көмек);
- халықтың жекелеген санаттары үшін тегін (бірінші рет алынатын конкурстық негізде жоғары білім);
- ішінара ақы төленетін (теміржол көлігінде жол жүру, жеңілдікті санаттар үшін дәрі-дәрмекпен қамтамасыз ету).

Әлеуметтік қызметтер қызметтер мен әлеуметтік құқықтар арасындағы тығыз байланысқа байланысты осы қызметтерді алуға өтініш білдірген адамның құқықтарының жалпыға ортақ сипатын білдіреді. Әлеуметтік құқықтар «екінші буын» құқығы ретінде жеке адамдар мен ұйымдарға емес, оның ұйымдасқан нысаны ретінде қоғам мен мемлекетке қойылатын талаптарды білдіреді. Әлеуметтік қызметтердің белгісі олардың азаматтық заңнамада «тіркеуі» жоқ арнайы заңдардың нормаларымен реттелетіндігі, ал заңнаманың ерекше блогын құратындығы - әлеуметтік заңнама, оның шеңберінде білім, денсаулық сақтау, мәдениет туралы заңнаманы, ішінара тұрғын үй және отбасы заңнамасын, еңбек заңнамасын және әлеуметтік қамсыздандыру туралы заңнаманы біріктіруге болады.

«Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі №360-VI ҚРЗ кодексіне сәйкес медициналық әлеуметтік көмек - бұл тізбесін уәкілетті орган айқындайтын әлеуметтік мәні бар аурулармен ауыратын адамдарға көрсетілетін медициналық және әлеуметтік-психологиялық көмек; нақты адамға қатысты профилактикалық, диагностикалық, емдеу немесе оңалту бағыты бар денсаулық сақтау субъектілерінің іс-әрекеттері [3].

Медициналық қызметтер тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемі шеңберіндегі қызметтерге және халыққа ақылы негізде көрсетілетін медициналық қызметтерге бөлінеді. Денсаулық сақтау саласындағы заңнама кешенді болып табылады, бұл құқықтық реттеу нысанының кешенді сипатына сәйкес келеді. Осы зерттеудің мақсаттары үшін медициналық мекеме мен медициналық қызмет көрсететін пациент арасындағы қатынастардың құқықтық сипатын анықтау маңызды. Көптеген авторлар медициналық қызмет көрсету қатынастарын қандай негізде ақылы немесе ақысыз жүзеге асырылғанына қарамастан, азаматтық - құқықтық деп санайды. Бұл ұстаныммен келісу керек, өйткені медициналық мекеме мен азамат арасындағы қарым-қатынас тараптардың теңдігіне және олардың қатысушыларының еркінің автономиясына негізделген. Медициналық мекемеде пациентке қатысты билік өкілеттігі жоқ.

Шын мәнінде, әлеуметтік таптырмайтын бір бөлігі әлеуметтік қызметтер әрекет етеді. тұжырымдамасы, түрлері, оның мазмұны принциптері құрайды. Әлеуметтік қызметтердің негізгі нысандары болып табылады:

- Үйде қызмет көрсету;
- Жартылай стационарлық қызметтер, яғни қызметтер тек күннің белгілі бір уақытта қол жетімді;
- Стационарлық көмек, уақытша немесе тұрақты болып табылатын, мекемеде тұрғылықты жері бойынша аптасына бес күн.

Алайда, нормативтік құжатта ол принциптерін ғана емес мекемелерде де болады. Әлеуметтік қызмет түрлері клиенттерге кешенді проблемаларды шешу үшін көзделген іс-шаралар кең ауқымды қамтиды.

Мұқтаж азаматтар үшін, қажет болған жағдайда, әлеуметтік қызметтерге жатпайтын көмек көрсетілуі мүмкін, керісінше - әлеуметтік қолдау болып қарастырылады.

Күрделілік дәрежесі, қызмет көрсету ұзақтығы, олардың жеткіліктілігі мен талаптардың сәйкестігі азаматтардың әртүрлі санаттарына қатысты әлеуметтік қызметтердің тиімділігі критерийлерінің негізіне жатады. Заңнамалық нормаларды, этикалық кодексті және жергілікті нормативтік актілерді сақтау әлеуметтік қызметтердің сапасын қамтамасыз етеді, олардың іс-әрекеттерінің нәтижесі тиімді болып табылады, олар жалпы алғанда қоғамдағы әлеуметтік шиеленісті төмендетуге ықпал етеді.

Адам (отбасы) өмірлік қиын жағдайда деп танылуы мүмкін негіздері: жетімдік; ата-ана қамқорлығының болмауы; кәмелетке толмағандардың қадағалаусыз қалуы, оның ішінде девиантты мінез-құлық; кәмелетке толмағандардың арнаулы білім беру ұйымдарында, ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарында болуы; туғаннан бастап үш жасқа дейінгі балалардың ерте психофизикалық даму мүмкіндіктерінің шектелуі; дене бітімі және (немесе) ақыл-ой мүмкіндіктеріне байланысты организм функцияларының тұрақты бұзылуы; әлеуметтік мәні бар аурулардың және айналадағыларға қауіп төндіретін аурулардың салдарынан тыныс-тіршілігінің шектелуі т.б [4].

Елімізде әлеуметтік, экономикалық реформаларды іске асыру кезінде экономика мен әлеуметтік саясаттық өзара байланысты күшейту қажеттілігі туындар отыр. Қазақстан Республикасында жүргізіліп отырған әлеуметтік саясаттың

мәні әлеуметке бағытталған экономиканы дамыту. Бірінші кезекте адам факторын есепке алу, адамдардың хал-ахуалын, денсаулығын жақсарту, жанұяға қамқорлық көрсету. Халықты әлеуметтік қорғау ұғымы экономикалық категория дәрежесіне көтерілді. Бұл Қазақстан Республикасында әлеуметтік мемлекет ретінде дамуының, нығаюының негізгі мақсаттары мен міндеттерін бейнелейді. Қазіргі кезде елімізде жеке адамды әлеуметтік қорғаудың жүйесін құруға толық мүлкітері бар. Сонымен қатар адамның мүлкінің сақталуы халықтың аз табыс табатын бөлігіне - нақты қолдау көрсетіп, денсаулық қорғау, білім беру, қылмыстың және әлеуметтік шиеленістің алдын алу тәсілдері іске асырылып отыр.

Нарыққа өту экономикалық құқықтың және әлеуметтік кепілдіктің айырықша жаңа жүйесін қалыптастыруды талап етуде. Ол әрбір адамға өмір ауру деңгейінің төмендеу мүмкіндігінен, әлеуметтік қорғаудың жоғарғы дәрежесін қамтамасыз етуі тиіс.

Тұтастай алғанда, әлеуметтік көрсетілетін қызметтер саласындағы құқықтық реттеу, оларды стандарттау жөніндегі орын алған үрдіспен қатар, Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген әлеуметтік құқықтарды іске асырумен тікелей байланысты көрсетілетін қызметтердің қолжетімділігіне қосымша кепілдіктер жасауға тиіс деп пайымдаймыз.

Әдебиеттер

1. Социальное правовое государство: вопросы теории и практики: Материалы межвузовской научно-практической конференции. Санкт-Петербург, 21 июня 2003 г./ Сост. Н.С. Нижник, Н.А. Чекунов; под ред. Д.И. Луковской. СПб., 2003. С.
2. Карлсон А. Общество - Семья - Личность: Социологический кризис Америки. Альтернативный социологический подход / Пер. с англ. под ред. профессора А.И. Антонова. М., 2003. С.13 - 15.
3. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі № 360-VI ҚРЗ
4. «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» 2008 жылғы 29 желтоқсандағы № 114-IV Қазақстан Республикасының Заңы (2021.12.10. берілген өзгерістер мен толықтырулармен)

Қадралиева Д.

«Кеден ісі» мамандығы бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекші:

з.ғ.к., аға оқытушы, Саулебек Н.А.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ НЕСИЕЛЕНДІРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУІ

Андапта. Несие нарығы қоғамды ұдайы өндіріспен қамтамасыз етеді және экономикалық дамыту аясында несиелік жүйені жетілдіру мақсатында несиелік қызмет реформасын қалыптастырады, біртұтас алғанда несиелік заңнамаларға сәйкес банктік несие қызметін дамытады. Біздің елімізде жүзеге асырылып отырған экономиканың нарықтық түріне көшу алдымен несиелік қатынастарының көп түрлілігімен көрініс береді. Несиелердің ерекшеліктеріне байланысты несиелендіру жүйесі де тәжірибеде өзекші орын алады.

Мемлекетте экономикалық заңдардың нормалары қаржы-экономикалық органдар жүйесі сияқты экономикалық қатынастарды реттеу механизмі бола тұра іс жүзінде кейде елдің экономикалық мүдделерін құқықтық қорғауды қамтамасыз етуге байланысты проблемаларда кездесіп келеді. Жаңа экономикалық жағдайда Қазақстан Республикасында бұрын қоғамға тән емес және несие реформасын жетілдіру мен несиелік қызметті дамыту мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігіне елеулі нұқсан келтіреді. Айта кететін жағдай, Қазақстан Республикасында несиелік жүйені жетілдіру мақсатында несиелік қызмет реформасын қалыптастыру, біртұтас алғанда несиелік заңнамаларға сәйкес банктік несие қызметіне назар аудару қажет болар еді [1].

Несие нарығы - қоғамдық ұдайы өндірістің үздіксіздігі мен тиімділігін қамтамасыз ету үшін қажетті несие ресурстары шоғырландырылатын, бөлінетін және қайта бөлінетін нарықтық қатынастардың аясы; түрлі төлем құралдарына сұраныс пен ұсыныс болатын нарық; несие капиталы нарығының бір бөлігі. Несие нарығында ақша ағыны банкілер, қаржы-несие институттары, қор биржалары арқылы жүреді. Дәстүрлі түрде қысқа мерзімді несие капиталдарының нарығы (ақша нарығы), орта және ұзақ мерзімді капиталдар нарығы (капиталдар нарығы), соның ішінде қаржы нарығы түрлеріне жіктеледі [2].

Қазақстан Республикасында жылжитын және жылжымайтын мүліктерге несиелер және ақша қаражатында берілетін несиелер болып бөлінеді.

Жылжымайтын мүліктер қатарына жер телімдері, тұрғын-үй қорлары бар кәсіпорындарды, ұйымдарды, фирмалары, цехтар, фабрикалар сияқты объектілер жатса, жылжитын мүліктер қатарына техникалық құралдар, жиһаздар, құрылыс материалдары және т.б. жатады.

Сонымен ипотекалық несие несиелендірудің жылжымайтын мүліктер үшін берілген несиелер қатарына жатады және нарық экономикасында белсенді қолданылатын нысандарының біріне жатады.

Жалпы Қазақстан Республикасында несиелендіру мерзімдері 6 ай, 1 жылдан 5 жылға дейін, ипотекалық несиелендіру болса, 15 жылға дейін беріледі. Ипотекалық несиелер жылжымайтын мүлікті кепілге қою арқылы ипотекаға негізделеді. Ипотеканы кепіл заты иегерінің болуынсыз дамыту мүмкін емес, өйткені жер мен жылжымайтын мүлікті кепілге тек кепіл затының иегері ғана қоя алады, сондай-ақ осы иегердің оның меншігіндегі жылжымайтын мүлікті еркін шеттету құқығынсыз да мүмкін емес. Бұл жағдайда ғимараттардың ипотекасы ол орналасқан жер телімінің ипотекасымен бірге ресімделеді.

Қазақстан Республикасының Конституциясында жерге деген меншік құқығын және оны сату-сатып алу, кепілге қою, жалға беру және т.б. операцияларды заңдастыратын бірқатар құқықтық нормалар қалыптастырылды. Кепіл туралы, банктар мен банк қызмет туралы, жекешелендіру туралы заңдар қабылданды. Тұрғын-үй саласын қаржыландыру, ипотекалық несиелендіруді дамыту жөнінде бірқатар қосымша шаралар, Президенттің бірқатар жарлықтары мен үкіметтің қаулылары қабылданылды.

Негізінде меншік дегеніміз өндіріс жағдайы мен нәтижелеріне ие болу тұрғысында адамдар арасындағы қатынастарды көрсетеді, оның аясында ие болу объектілері мен субъектілері орын алады. Субъектілердің өзі тарихи белгіленген экономикалық қатынастар мен оларға тиісті мүдделерді иеленушілер болып табылады. Меншік пен экономикалық мүдделер арасындағы байланыс себеп-салдар сипатында болады, құбылыстың үстінде үнемі байқалмайды, бірақ ақыр соңында экономикалық мүдделердің түрлері, реформалары, әрқилылығы олардың мазмұны мен орындалу әдістері меншік қатынастарымен анықталады [1].

Біздің елімізде жүзеге асырылып отырған экономиканың нарықтық түріне көшу алдымен меншік қатынастарының көп түрлілігімен көрініс береді. Осы көп түрліліктің негізінде жеке меншік қатынасы жатыр, ол негізгі форма болып отыр. Меншікке ие болу қатынастары, бір жағынан, элементтер ретінде меншік субъектілерінің экономикалық мүдделерін қамтиды, екінші жағынан, олардың әлеуметтік негізі болады. Осыдан экономикалық мүдделер кез-келген қоғамдағы экономикалық қатынастарды анықтайтын меншікке қатынастан тыс қаралмайтындықтан, олар сол қатынастардың өзі сияқты, экономикалық қатынастардың өзгеруімен бірге мазмұны, көрініс беру формалары мен оларды орындаудың тарихи анықталған категориясы болып табылады.

Жоғарыда аталып өткендей, әлеуметтік негізден басқа экономикалық мүдделер қажеттіліктер түріндегі қайсыбір дәрежеде жанама экономикалық қатынастармен материалдық негізге де ие болып келеді.

Ал шағын және орта бизнесті несиелендіруге келетін болсақ, шағын кәсіпорынды несиелендіру бойынша тәуекелділіктер мен шығындарды төмендетуді қамтамасыз ететін несиелендірудің принциптеріне жатады.

Біз білетіміздей, шағын кәсіпкерлікті қолдау және жандандыру мақсаттарында Қазақстан Республикасы Президентінің бастауымен «Шағын кәсіпкерліктің даму Қоры» АҚ құрылды.

«Даму» кәсіпкерлікті дамыту Қоры» - ҚР Заңнамасымен тыйым салынған қызметтер түрлерін алып тастағанда, сауда, өндіріс, қызметтер және басқалар аясында кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын ҚР заңнамасына сәйкес орта және шағын кәсіпкерлік субъектілері шеңберінде қаржыландыру жүзеге асырылатын бағдарлама.

Шағын және орта бизнестерді дамыту мақсатында «Даму» бағдарламасы бойынша алынатын несиелендіру шағын және орта бизнестің жабылып қалуына жол бермеу мақсатында несиелік пайызды төмендету және жабылып қалған шағын және орта бизнестің иелеріне несиелік құнының жартысын төлеуге рұқсат беру арқылы бизнесі жүзеге асыратын жеке тұлғалардың әлеуметтік-экономикалық жағдайына жеңілдіктер берілсе, банктік қызығушылықты емес, мемлекеттің жеке тұлғаларын бизнеске баулу арқылы қызығушылықтары артырар еді.

Жалпы шағын және орта бизнесті несиелендіру бағдарламасы орта және шағын бизнесті қаржыландыру бағдарламасын біріктіреді және бұрынғы екінші бағдарламаның қолдануын тоқтатпайды. Қазіргі кезде бизнесті ашу үшін алынған несиенің пайыздық несиелік төлемінің көбеюінен және банкротқа ұшыраған бизнестерден қалған несиелерді төлеу тәуекелділікті алдын алуда жүзеге асырылмайды. Біздің көзқарасымыз бойынша шағын және орта бизнестің субъектілерін несиелендіру тәжірибеде әлдеқайда нашарлағанын тәжірибелік немесе статистикалық фактілерден көре аламыз.

Іс жүзінде, саналы қажеттілік осы қызметтің мақсатына айнала отырып экономикалық қатынастардың әр субъектісінің қызметін негіздейді, «мүдде» және «қажеттілік» категорияларын бір бірінен айнымайтындай етеді, олардың арасындағы айырмашылық субъективті фактор – қажеттіліктерді сезінуге ғана әкеп соғады. Мұндай тәсілде экономикалық мүдделердің табиғаты туралы мәселені шешу осалдау болады деген ой келеді.

Сонымен бірге көптеген ғалымдардың көзқарастары бойынша ұлттық мүдделер мен экономикалық қажеттіліктердің объективті жағынан өзара байланысы осы қатынастардың түрі субъектілерінің қызметі барысында пайда болады. Бірақ қажеттіліктерді қанағаттандыру мақсатында өндіріс, бөлініс, айырбас және тұтыну үрдісінде адам қызметінің өзара тәуелді субъектілерін қосу ғана қайсыбір экономикалық мүдделері тудырады. Сөйтіп, экономикалық мүдделер субъектілердің қажеттіліктері мен олардың өндірістік және басқа қоғамдық практикасы арасындағы жанама буын ретінде болады, яғни әлеуметтік және экономикалық себептің қажеттілігі болып табылады. Өз кезегінде, экономикалық жағынан туындаған қажеттіліктер экономикалық мүдделердің материалдық негізін құрайды, өйткені мүдде сезіну фактісінен емес, қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағдарланған нақты әрекеттер үрдісінде туады.

Ипотека кез келген ақшалай міндеттемені қамтамасыз етуге қолданылуы мүмкін, сондай-ақ ол несиелік келісімге қатысты міндеттемені қамтамасыз етуге байланысты тәуекелділік пен ақшалай қаражаттың қажеттілігін пайдаланылады.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының банктік несиелер беру тәртібіне сәйкес жеке тұлғаның жалақысын немесе заңмен көрсетілген пайда табу көздері анықтағаннан кейін несиені беру үрдісі жүзеге асырылады, алайда несиені қайтару мерзіміне сәйкес алған несиенің үстінен қосылып отыратын пайыздың соммасы банктен берілген несиенің соммасына бара-бар болып табылады. Яғни Қазақстан Республикасының азаматтары банктің алдында өздерінің алған несиелік ақша қаражаттарын ғана емес, екі есе несиелерін қайтаруға міндеттенеді.

Жалпы Қазақстан Республикасында несиелік жүйені реттеу мақсатында келесідей ұсыныстар енгізуге болды:

- Мемлекетіміздің банктерінде берілетін барлық несиелердің несиелік пайыздар соммасы барлығына бірдей графикте жасалса, сонымен қатар төмендетілсе;

- Шетел азаматтарына несие беру жүйесін жүзеге асыру мақсатында, ҚР-ның азаматтарына қарағанда шетел азаматтарының жоғарғы жалақыларын ескере отырып, несиелік пайыздарын, әлдеқайда жоғары пайызбен беруге рұқсат етілсе;

- мемлекетіміздің рұқсатымен ипотекалық несиелендіру кезінде төленетін несиелік пайыздар қысқартылса; Мысалы, ипотекалық несиелендіру саясатын жүзеге асыру мақсатында, Қазақстан Республикасының азаматтарына жылжымайтын мүліктер мен автокөліктерді несиелендіру кезінде алғашқы төленетін сомма 30% емес, 4-9%-ға дейін белгіленсе;

- ипотекалық несиелендіру мерзімі 15 жыл емес, 8-9 жылға қысқартылса;

- әлеуметтік жағдайлары төмен отбасыларына, мүгедектер, сонымен қатар диспансерлерде емделіп жатқандар, көп балалы және жалғыз басты аналарға, асыраушысынан айрылғандарға, жан қайғысы болған отбасылары сияқты жеке тұлғаларға несиелердің 60 пайызын төлеуден босатылса (егер де жеке тұлғаның өлімі несиеден босатылумен байланысты емес, яғни аурудан, жаза тайым, табиғи жолмен қайтыс болса);

- қайтыс болған азаматтардың несиелерін толығымен жабу арқылы қарыздар марқұм болған отбасына аударылмаса;

- шағын және орта бизнестері үшін алынған несиенің пайыздық несиелік төлемдерін төлемеуге рұқсат берілсе және жабылған шағын және орта бизнес несиелерінің жартысын ғана өтеуге рұқсат берілсе деген ұсыныстар арқылы мемлекетіміздің жеке және заңды тұлғаларының әлеуметтік жағдайларына әлдеқайда жеңілдіктер берілсе;

- Мемлекетпен азаматтарға тұтынушылық несие беру лимиті анықталса және жеке тұлғаларға қол жетімді түрде ақпараттандырылса;

- «Қазақстан Республикасының азаматтарына несиелерді төлеуде жеңілдету» реформасы ретінде он жылда 1 рет азаматтардың тұтынушылық несиелерінің сомасын 50 пайызға қысқартса деген ұсыныстар жасаушы едік.

Мемлекеттің мұндай өсуі тек қана құқықтық мемлекетте экономикалық жағдайды жасауға мүмкін болады, онда заңдылық пен әділеттілік принциптері дәйекті жүзеге асырылады, мемлекеттік механизм арқылы адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары сенімді қорғалады және кепілдік беріледі.

Әдебиеттер

1. Саулебек Н.А. «Қазақстан Республикасында несиелендіру реформасын жетілдіру – бүкіл халықтың экономикалық игілігін қамтамасыз ету ретінде» \ G-global, 09 Февраль 2016

2. Қаржы-экономика сөздігі. Алматы

Косманова А.Е.

студентка 3 курса ОП «Таможненное дело»

Научный руководитель:

магистр, ст. преподаватель, **Берназарова Р.Д.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ПЛАТЕЖИ В РК: ПРОБЛЕМЫ ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ В ЕАЭС

Аннотация. *Таможенные платежи составляют одну из самых значительных статей дохода бюджета каждого государства ЕАЭС, и соответственно, положительно влияют на экономику стран, поэтому данная проблема является актуальной в настоящее время. На объемы и сроки поступления таможенных платежей в первую очередь влияют способы их уплаты. В настоящее время активно внедряются в таможенное дело современные таможенные технологии, которые могут применять как таможенные органы Союза, так и участники внешнеэкономической деятельности далее – ВЭД.*

Совершенствование электронных систем платежей в целях внедрения механизма «единого окна» в ЕАЭС

Удаленная уплата таможенных платежей предполагает использование электронных методов, таких, как кредитные или дебетовые карты, электронный денежный перевод, а также онлайн-платежи, для уплаты пошлин, налогов и сборов, связанных с таможенным оформлением товаров, задекларированных для ввоза/вывоза с таможенной территории ЕАЭС.

В рамках реализации блока «оплата, платежи и электронная коммерция» «единого окна» ЕАЭС каждая страна-участница Союза предпринимает собственные шаги для реализации и совершенствования технологий удаленной уплаты таможенных платежей, в том числе путем использования электронных сервисов. Востребованность технологии удаленной уплаты подтверждается и статистическими данными.

В Республике Армения в настоящее время проводится работа по внедрению технологии удаленной уплаты платежей за государственные услуги, в том числе и представляемые таможенными органами. На практике электронная оплата уже возможна посредством автоматизированного электронного модуля таможенных платежей e.accounting путем перевода с банковского счета, кошелька электронных денег, в том числе посредством банковских систем дистанционного обслуживания.

Существующие возможности согласно Оценке текущего статуса реализации механизма «единого окна» в государствах ЕАЭС:

- возможность электронной оплаты таможенных платежей и иных платежей за оказание государственных услуг с использованием электронных методов;
- обеспечение безопасности транзакций законодательно закреплены требования по защите данных участников ВЭД в электронном виде.

Республика Беларусь стремится к переходу на безбумажную торговлю, как на внутреннем, так и на внешнем рынке. Соответственно, должны быть внедрены все элементы электронной коммерции, что положительно скажется и на развитии механизма «единого окна». Так, на практике уже реализовано применение электронных инвойсов счетов-фактур, что, безусловно, стало значительным шагом в реализации электронного взаимодействия с государственными органами.

Электронный инвойс должен быть составлен плательщиком, в том числе:

- при ввозе товаров на территорию Беларуси;
- при вывозе товаров в соответствии с таможенной процедурой экспорта.

Помимо этого у лиц имеется возможность уплачивать платежи в бюджет государства в том числе таможенные платежи в электронном виде через автоматизированную информационную систему «Расчет» далее – АИС «Расчет». Данная система единого расчетного и информационного пространства далее – ЕРИП создана Национальным банком Республики Беларусь для упрощения порядка осуществления оплаты и приема платежей от физических и юридических лиц.

В соответствии с законодательством удаленная оплата может осуществляться путем аккредитива, инкассо или банковского перевода. Аккредитив и инкассо чаще всего используются в международных расчетах.

Стратегическими направлениями развития безналичных расчетов являются:

- совершенствование норм и правил осуществления безналичных расчетов с учетом международного опыта и банковской практики;
- переход на электронное взаимодействие клиентов с банковской системой при осуществлении безналичных расчетов посредством расширения использования системы дистанционного банковского обслуживания;
- гармонизация законодательства государств – членов ЕАЭС в сфере регулирования безналичных расчетов.

В Республике Казахстан возможна электронная уплата таможенных платежей с помощью электронных платежных систем, электронного денежного перевода, посредством портала «электронного правительства» с применением платежных карт и текущего счета.

Таможенная информационная система «АСТАНА-1» разработана и введена в рамках реализации 38 шага Плана нации в целях развития электронного декларирования. Помимо электронного декларирования данная система позволяет осуществлять и электронную уплату таможенных платежей. Новая информационная система разработана в соответствии с нормами Всемирной торговой организации, международными стандартами и передовой практикой, призвана способствовать сокращению количества документов для экспорта и импорта, а также времени их обработки, другими словами, упростить таможенные формальности. ИС «АСТАНА-1» является многофункциональной и комплексной системой, в этой связи её внедрение было осуществлено поэтапно, начиная с 2017 года.

Следует отметить, что информация о платежах на лицевые счета участников ВЭД в ИС АСТАНА-1 поступает довольно оперативно до 20 минут. При этом платежи уплачиваются по месту регистрации участника ВЭД вне зависимости, где проводится декларирование товаров. Также предусмотрена возможность осуществления таможенных и налоговых платежей с помощью специальной платежной карты.

В Киргизии на данный момент возможность электронной оплаты таможенных платежей находится на стадии разработки, поэтому еще не внедрена для использования участниками ВЭД. ОАО «РСК Банк» совместно с Государственной таможенной службой далее – ГТС при Правительстве Киргизии впервые реализовал проект по получению онлайн электронного подтверждения об уплате таможенных платежей. Отныне таможенные платежи, проведенные через банкоматы и платежные терминалы «РСК Банка», будут загружаться напрямую в единую автоматизированную систему ГТС в момент оплаты. Подобные платежи являются автоматически подтвержденными и в течение всего нескольких минут зачисляются на лицевой счет ГТС.

Законодательно в Российской Федерации не ограничены способы денежных переводов при уплате платежей. Обязанность может быть исполнена с применением любого электронного сервиса, предусмотренного законодательством. В отношении таможенных платежей, пеней, процентов предусмотрена возможность применения устройств, предназначенных для совершения операций с использованием электронных средств платежа, без возможности приема выдачи наличных денежных средств.

Сейчас для уплаты таможенных платежей широко используются таможенные карты, создаются специализированные электронные платежные платформы, в том числе разработан «Калькулятор таможенных платежей» в рамках работы автоматизированной системы «Личный кабинет участника ВЭД», с помощью него заинтересованное лицо может узнать точную сумму таможенных пошлин, налогов, подлежащих уплате.

Все больше и больше операций осуществляется с помощью электронных устройств приема платежей. При этом, естественно, постепенно сходит на нет необходимость наличия пластиковой карты. По сравнению с ней такие «виртуальные» карты обладают рядом преимуществ. Например, с их помощью можно быстрее получить доступ к услуге по оплате таможенных платежей. К тому же эти карты – бесплатные.

Также у участников ВЭД отпала необходимость самим заполнять документы для оплаты таможенных платежей. Они могут поручить эту работу таможенным представителям. Для этого нужно в личном кабинете зарегистрировать договор с соответствующей компанией и конкретным специалистом по таможенным операциям – сотрудником компании.

Преимущества таможенных карт:

- быстрая оплата таможенных платежей в любой таможенный орган Казахстана;
- контроль за проведением оплаты;
- возможность формирования расширенной банковской выписки с детализацией таможенных платежей;
- доступ к сервису в любое удобное время;
- отсутствие авансовых платежей и переплат;
- оперативный возврат средств на расчетный счет;
- точная сумма к оплате и, соответственно, отсутствие остатков на лицевых счетах в таможне.

Несмотря на большое количество положительных моментов использования электронного способа оплаты таможенных платежей, можно выявить недостатки существующих платежных систем. Зачастую плательщиков отталкивает стоимость обслуживания в банках. Поэтому, для привлечения участников ВЭД к более активному использованию технологии удаленной уплаты банки-эмитенты таможенных карт могли бы снизить стоимость обслуживания. Помимо этого, на официальных государственных сайтах отсутствует подробная информация о возможностях и порядке осуществления электронной оплаты таможенных платежей. Конкретные алгоритмы действий можно найти только на официальных сайтах сервисов, осуществляющих выпуск таможенных карт. Следовательно, видится необходимым размещение соответствующей информации на сайте Таможенной службы РК и других государственных сайтах.

Таким образом, было выдвинуто несколько возможных способов устранения/минимизации существующих проблем в сфере применения электронного способа уплаты таможенных платежей. Необходимо привести всю область, касающуюся общих положений по применению реализации удаленной оплаты, к четко закреплённой структуре, создать соответствующие нормативные акты, которые бы регулировали данную сферу. Помимо этого, логичным видится создание общей единой информационной платформы для электронной уплаты таможенных платежей участниками ВЭД на всей территории ЕАЭС. Реализация указанных ранее положений, по моему мнению, способна сыграть немаловажную роль в процессе перехода к электронной уплате таможенных платежей и к «бесбумажной торговле» в государствах ЕАЭС в целом.

Литература

1. Закон Республики Казахстан от 26 июля 2016 года № 11-VI «О платежах и платежных системах» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.03.2022 г.)
2. Таможенный кодекс Евразийского экономического союза (приложение № 1 к Договору о Таможенном кодексе Евразийского экономического союза от 11 апреля 2017 года) (с изменениями от 29.05.2019 г.)
3. Правила использования платежных документов и осуществления безналичных платежей и переводов денег на территории Республики Казахстан, утвержденные постановлением Правления Национального Банка Республики Казахстан от 31 августа 2016 года № 208
4. Решение Высшего Евразийского экономического совета от 29.05.2014 №68 «Об Основных направлениях развития механизма «единого окна» в системе регулирования внешнеэкономической деятельности».

Кулмуханбетов А. Жұман Е.

«Кеден ісі» мамандығы бойынша 2 курс студенттері

Ғылыми жетекші:

з.ғ.к., Кемелбеков С.Т.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМАСЫ БОЙЫНША БАҒАЛЫЛЫҚ БЕЛГІЛЕРІ

Аңдатпа. Баяндамада Қазақстан Республикасы Қылмыстық заңнамасында көзделген бағалылық белгілердің толық анықталмағандығы қарастырылған. Бағалылық белгілердің түсінігі мен белгілеріне талдау жасалынған. Бағалылық белгілердің түрлерін ашу сұрақтары зерттелінген. Баяндамада бағалылық белгілерді қылмыстық құқықтық нормаларды қолданушы тұлғаның құқықтық сана-сезіміне сәйкес анықталатыны айтылған. Авторлар бағалылық белгілердің мәтіні тек заң нормасында ашылуы қажет деп санайды.

Қазақстандық қылмыстық - құқық ғылымында бағалылық белгілерді заңдылық қолдану мәселесі әлі толық шешімін тапқан жоқ. Әрбір елеулі теориялық зерттеулерде бағалылық белгілер мәселелері қылмыстық құқықтық нормалардың құрылуы бойынша, бағалылық белгілерді қолдану аясында, оның мақсатқа лайықтылығы, орындылығы сияқты ұғымдарды қарастырудағы көзқарастар бар.

Көтеріліп отырған мәселеге аса назар аудару себебі, құқық қолдану тәжірибесіне тікелей жол ашылған жағдайда, оның теориялық қана емес, тәжірибелік те маңызға ие болатынымен түсіндіруге болады.

Заңдылық тәжірибеде, бір жағынан, заң шығарушының құқықты жарыққа шығаруда біркелкі түсіндіруге нақты ниеті болғаны туралы, ал екіншіден, құқық қолданушының құқықтық нормаларды өзінің қалауына түсіндіруге талпынысы жайында, барлық уақытта да қақтығыс болды.

Заң шығарушы, қылмыстық заңда «бағалылық» белгілерді құра отырып, әртүрлі құқықтық түсіндірудің қауіптілігін шынайы түсіне келе, оның мазмұнында құқықты жеке анықтауды құқық қолданушыға ұсынады. Құқық қолданушы өзінің күнделікті қызметінде нормаларды қолдануда нақты қателік қаупін тудырады. Сондай-ақ, қателіктердің құқық қолданушының жөнсіздігіне және құқықты теріс пайдаланғанына байланысты болуы да міндетті емес, бағалылық белгілердің пайда болу себебін түсіндіру үрдісінде айтарлықтай қиындықтар бар.

Қылмыстық заңдағы бағалылық белгілерді алдын-ала түсінуде келесі қорытынды шығарамыз: бағалылық белгілер – бұл құқықтық ұғым, оның мазмұны Қылмыстық заңмен анықталмайды, әрбір нақты жағдайда қылмыстық құқықтық нормаларды қолданушы тұлғаның құқықтық сана-сезіміне сәйкес анықталады.

Қылмыстық заңнамада бағалылық және бағалылық еместің ұғымында осындай көлем мен мазмұнның болуы шүбәсіз. Бірақ, бағалылық еместермен салыстыру бойынша, оның мазмұнындағы құрылымымен, бағалылық ұғымдардың мазмұнындағы құрылымының ерекшелігін анықтайтын жеке белгісі болады.

Демек, бізге, қылмыстық заңнамадағы бағалылық ұғымдарға тән, бір жағынан анық берілгендігін, мазмұн құрылымының тұйықсыздығын, сондай-ақ көлемнің тура еместігін дәлелдеуге мүмкін болады.

Біз бағалылықтар қатарына жатпайтындарға, мазмұны құқық қолдану тәжірибесінде қалыптасатын немесе белгіленген ғылым саласындағы мамандармен, заңдарда және өзге де нормативтік актілерде анықталатын, дерексіз құқықтық ұғымдарды енгіземіз.

Қылмыстық заңнамадағы бағалылық белгілерінің жоғарыда көрсетілген анықтамасына талдау жасай келе, біз, Қылмыстық заңдағы бағалылық белгілерінің материалдық бөліміндегі анықтамасы келесі үлгіде құрастырылуы мүмкін, деген қорытындыға келдік: «Қылмыстық заңдағы бағалылық белгілер – бұл заңда немесе өзге де нормативтік-құқықтық актілерде нақтыланбаған, қылмыстық-құқықтық ұғым, олар заттың тұтастығын емес, бұл заттың тек қатынасын немесе қасиетін көрсетуге бейімделген».

Қылмыстық заңдағы бағалылық белгілерінің сипаттары:

- 1) заңда немесе өзге де нормативтік-құқықтық актіде нақтыланбағандығы;
- 2) құқық қолданушының (соттың уәкілеттігімен анықталатын) құқықтық сана-сезімімен анықталатындығы;
- 3) бағалылық белгілерінің сипатының, оның тұтастығында емес, қасиетінде немесе қатынастылығында болуы;
- 4) заңда немесе өзге де нормативтік-құқықтық актіде нақтыланбағандығы.

Заң мәтініндегі бағалылық белгілер мазмұнының нақтыланбағандығы қылмыстық құқықты қолдану үрдісінде тікелей анықталады. Сондықтан заңдағы мұндай белгісіздіктің ешқандай маңызды дәрежесі болмайды. Бағалылық белгілерінің барлық мазмұнын құрайтын ұғымның болмауы мүмкін, (мысалы, «ауыр зардап» (Қазақстан Республикасы ҚК-нің 361 б. 4 б., 362 б. 4 б.)), сондай-ақ олардың мазмұн қасиетінің таусылмастығы кейбір нақтылауда қарастырылады (мысалы, Қазақстан Республикасы ҚК-нің 120, 121-баптарында көрсетілген, «өзге ауыр зардаптарға әкеп соқса»). Нақты қылмыстық-құқықтық белгіні бағалылық тек қана Қылмыстық заңның өзінде емес, сондай-ақ Қазақстанның өзге де нормативтік-құқықтық актілерінде (ведомствалық сипаттағы құжаттарды қоса алғанда) анықталуы мүмкін. (Олардың қатарына, мысалы, жоғарыда бізбен келтірілген «денсаулыққа жеңіл», «орташа ауырлықтағы» және «ауыр зиян» ұғымдарының мазмұнын нақтылаудағы, денсаулыққа келтірілген зиян ауырлығының соттық-медициналық сараптама Ережесін жатқызуға болады (Қазақстан Республикасы ҚК-нің 103, 104, 105 баптары) [2].

Сонымен, қылмыстық заңдағы бағалылық белгілерінің бірінші ерекшелік қасиеті – Қылмыстық кодексте немесе өзге де нормативтік-құқықтық актілерде олардың мазмұнының толық анықтамасының болмауы.

Құқық қолданушының (соттың уәкілеттігімен анықталатын) құқықтық сана-сезімімен анықталатындығы.

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты, ауыр және аса ауыр қылмыс істеген, әсіресе ұйымдасқан топтардың немесе қылмыстық қауымдастықтың құрамында сыбайлас жемқорлық қылмыс істеуде кінәлі деп танылғандарға, сондай-ақ түзеу жолға түскісі келмейтін адамдарға, заңмен қарастырылған қатал жазаларды міндетті түрде талқылау және қолдану қажеттігін көрсетті [3, 77 б.].

Бұл нормалардың мазмұнынан қылмыстық құқықтың барлық негізгі институттарын бойына сіңіріп тұрғанын көруге болады (мысалы, қылмыс құрамы, қылмыс сатылары, қылмысқа қатысу институты сияқты және басқалар). Сот, жаза тағайындау кезінде, қылмыстық құқықтың заңдылық, адамгершілік, әділеттілік және жазаны жекелендіру сияқты қағидаларды басшылыққа алады.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы ҚК-нің Ерекше бөліміндегі баптардың санкцияларына сәйкес, қылмыс жасаған адамға, өзінің құқықтық сана-сезімімен жоғарыда көрсетілген мән-жайларды ескере отырып, жаза тағайындайды.

Ал осы қылмыстық-құқықтық нормалар заң мәтінінде толық ашылмаса, анықталмаса, сонда қалай құқық қорғау органдары, өзінің құқықтық сана-сезімімен (соттардың біреуі мол тәжірибелі дейік, тағы басқасы жаңадан сайланған десек), құқық нормаларды дұрыс қолдана алады.

С.Т. Кемелбеков, қылмыстық заңдағы бағалылық белгілерінің анықтамасына келесі: бұл – «қылмыстың жасалуындағы зардапты бағалау негізінде, қылмыстық жауаптылықтың мазмұны мен мөлшерін құқық қолданушының анықтауына мүмкіндік берілген және Қылмыстық кодекстің баптарының ескертуінде немесе өзге де Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінде қарастырылған, қылмыстық-құқықтық ұғым», – түсінікті қарастырған [4].

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, Қазақстан Республикасы Қылмыстық заңнамасында қолданылған бағалылық белгілердің мән-мағынасын терең түсініп білу үшін, құқық қолданушылар тарапынан қылмыстық заң қағидаларына қайшы әрекеттердің, өздерінің құқықтық сана-сезімдері бойынша, заңи нормаларды бұрмалаушылықтың алдын - алу үшін, Қазақстан Республикасы Қылмыстық құқық теориясына бағалылық белгілер ұғымын дұрыс түсінуді керек. Сонымен қатар, Қылмыстық кодекстің нормаларына сәйкес бағалылық белгілердің барлық сипаты туралы нақты ғылыми еңбектер жазылуы қажет деп ойлаймыз.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ. <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>
2. Правила судебно-медицинской оценки тяжести вреда здоровью: приказ № 240 от 4 мая 1998 г. // Бюллетень Следственного департамента МВД Республики Казахстан. – Астана, 1998. – № 2.
3. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының 1999 жылғы 30- сәуірдегі «Қылмыстық жаза тағайындау бойынша соттардың заңдылықты сақтауы туралы» № 1 қаулысының 2-тармағы / Сборник постановлений Пленума Верховного Суда Казахской ССР, Пленума Верховного Суда Республики Казахстан, нормативных постановлений Верховного Суда Республики Казахстан (1968-2009 гг.) / сост. д.ю.н., проф. С.М. Рахметов. – Алматы: ТОО «Издательство «Норма-К», 2009. – 584 с.
4. Кемелбеков С.Т. Сыбайлас жемқорлық қылмыстар үшін жауаптылықты көздейтін Қазақстан Республикасы қылмыстық заңнамасындағы бағалылық белгілері. Заң ғыл.канд. дисс.Алматы, 2009 – 182 б.

Метеж В.

студент 3 курса ОП «Таможенное дело»

Научный руководитель:

к.э.н., ассоц. профессор, **Капышева С.К.**

«Esil University», г. Нур-Султан

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ ПУТЕМ ПРИМЕНЕНИЯ НОВЫХ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ ТАМОЖЕННОГО КОНТРОЛЯ

Аннотация. В статье рассматриваются понятие, виды, классификация технических средств таможенного контроля, а также вопросы совершенствования их применения.

С развитием мировой экономики автомобильный и железнодорожный транспорт стал наиболее важным видом транспорта для грузовых перевозок. Транзитный объем автомобильных грузовых перевозок через казахстанскую границу в 2020 году составил 1,98 млн. тоннах, но объем железнодорожных перевозок составил сотни 17,9 млн тонн. С увеличением объема товаров вероятность контрабанды наркотиков и оружия возрастает, что может иметь большое влияние на международные отношения. С этой целью все государства возможными методами стараются предотвратить такие нарушения, где для борьбы с ними требуются современные технические средства таможенного контроля.

Деятельность таможенных органов регулярно рассматривается на заседаниях Совета Безопасности Республики Казахстан. В июне 2018 года в рамках визита первого Президента Республики Казахстан Нурсултана Абишева Назарбаева в Пекин Главы государств подписали договор на 2 млрд юаней на модернизацию пунктов пересечения границы Казахстана сроком на 20 лет. В рамках данной программы модернизации казахстанских пунктов на отдельных участках границы была запланирована модернизация технического оборудования и установка необходимых технических средств, обеспечивающих непрерывное движение транспортных средств [1].

Цель модернизации и реконструкции пунктов пересечения границ заключается в создании благоприятных условий для пересечения границ, уменьшении административных препятствий, увеличении транзитного потенциала, борьбе с теневой экономикой и минимизации риска коррупции.

В этот период внедрения передовых технологий и быстрого технологического развития большое внимание уделяется внедрению технологий как в повседневную жизнь, так и в определенные сферы деятельности.

Благодаря использованию технических средств таможенного контроля этот сложный процесс можно ускорить и сделать более эффективным. Поскольку те, кто нарушает таможенные процедуры, адаптируются к новым методам работы таможенных органов, возникает вопрос о технических средствах.

В силу своего географического положения Казахстан является мостом между Азией и Европой. Экономическое развитие Республики Казахстан, страны с открытой экономикой и фактором экономической интеграции с международным сообществом, ставит перед таможенными органами Республики Казахстан следующие задачи:

- осуществление международных соглашений о контроле за экспортом ядерных материалов и товаров двойного назначения;
- борьба с незаконным оборотом наркотиков;
- ускорение процесса проверки документов.

Правовая форма таможенного контроля основана на основополагающих принципах, соблюдение которых гарантирует высокий уровень ответственности за оказанное доверие и гарантирует прозрачность этой важной компетенции. Основными принципами применения технических средств таможенного контроля являются:

- законность применения;
- научная обоснованность;
- отсутствие повреждения или незаконного повреждения товаров, находящихся под таможенным контролем;
- безопасность обнаруженного объекта нарушения;

- этичность;
- эффективность;
- эгономичность [2].

Использование определенных видов технических средств таможенного контроля иногда приводит к тому, что грузы и транспортные средства перемещающего их лица получают определенные повреждения. Например, если таможенные поисковые системы показали наличие скрытых предметов, скрытых в двери автомобиля, вы не можете получить их без проектирования дизайна. В этом случае может потребоваться сверлить отверстия в конструкции для удаления скрытого крепления. Эти габариты должны быть достаточными для проведения такой операции и не должны превышать пределы, строго установленные для цели недопущения необоснованного повреждения элементов транспортного средства.

Таможенные органы должны определить необходимость использования технических средств таможенного контроля. Использование технических средств должно быть безопасным для жизни людей, животных и растений, а также для здоровья человека и растений и не должно наносить ущерба имуществу, транспортным средствам и сопровождающим лицам [3].

В целях повышения эффективности таможенного контроля введен в эксплуатацию комплекс досмотра, позволяющий сканировать большегрузные транспортные средства. Эта автоматизированная система позволяет сотрудникам таможни регистрировать данные о транспортном средстве, его весе и всех габаритах, а также регистрационные номера. Так называемый человеческий фактор минимизируется. Эта система почти полностью исключает возможность перемещения товаров по плохим транзитным каналам. Имеются также стационарные системы обнаружения радиоактивных веществ «Амбер-1»: отдельных автомобилей и пешеходов. Успешно работает комплекс электронной отчетности «WEB-декларант» для представителей малого и среднего бизнеса по представлению электронных копий таможенных документов таможенным органам [4].

Автоматизация и внедрение современных информационных технологий является ключевым элементом таможенного администрирования. Все меры, принятые таможенными органами по оснащению новейшими техническими средствами, таможенный контроль, которые до сих пор были успешными, а также современные методы таможенного администрирования. Современные таможенные услуги – новейшие информационные технологии, которые позволяют сократить время таможенной очистки и повысить надежность информации о перевозимых товарах.

В целях эффективности таможенного контроля можно выделить основные направления развития ТСТК:

- техническое совершенствование системы таможенного контроля путем использования ТСТК (с учетом специфики работы каждого средства), внедрение оперативно-технической модели таможенного контроля;
- улучшение эксплуатационных и технических характеристик ТСТК в целях расширения круга выявленных нарушений таможенного законодательства и контрабанды;
- разработка и совершенствование информационных систем для подготовки сотрудников таможенных органов;
- улучшить функционирование оперативных служб, обеспечивающих быструю модернизацию технических средств.

Литература

1. Шевчук П.С., Боярчук А.Э. Перспективные направления повышения эффективности использования технических средств таможенного контроля // Зеленый коридор. 2018. № 3 (5). С. 30-33.
2. Макарова И.Г. совершенствование технических средств таможенного контроля в условиях цифровизации. В сборнике «Экономика регионов России: современное состояние и прогнозные перспективы». 2019. С. 38-44.
3. Гордиенкова Е.А., Каунова К.С. Развитие технического оснащения техническими средствами таможенного контроля // Colloquium-journal. 2019. № 10-8 (34). С. 44-45.
4. Кавкаева Ю.А. Таможенный контроль на современном этапе таможенного дела // Научный электронный журнал Меридиан. 2020. № 8 (42). С. 246-248.

Назармухамедова Л., Сарсенбаева А.

Студенты 3 курса по специальности ТД 326

Научный руководитель:

д.ю.н., профессор, Жусупов А.Д.

«Esil University», г. Нур-Султан

О ВНЕСЕНИИ ИЗМЕНЕНИИ И ДОПОЛНЕНИИ В ДЕЙСТВУЮЩЕЕ ТАМОЖЕННОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО ПО ПЕРЕМЕЩЕНИЮ ТОВАРА И БАГАЖА С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИИ

Важнейшая роль в деле обеспечения экономических интересов государства принадлежит таможенной службе - одному из базовых институтов экономики. Участвуя в регулировании внешнеторгового оборота и осуществляя фискальную функцию, таможенная служба регулярно пополняет государственный бюджет и тем самым способствует решению экономических проблем.

Обретение Казахстаном суверенитета и независимости, признание его полноправным членом международного сообщества ставят перед государством глобальные задачи, выполнение которых требует создания оптимального механизма для их реализации и разрешения всех вопросов внутренней и внешней политики. К составной части в государственном механизме власти необходимо отнести конституционный принцип разделения ее на законодательную, исполнительную и судебную ветви, их взаимодействие между собой с использованием системы сдержек и противовесов (статья 3 Конституции Республики Казахстан).

В своем выступлении мы предлагаем внести дополнения в Кодекс о таможенном регулировании в Республике Казахстан.

В Кодексе выделена глава 3 - Общие положения о перемещении товаров через таможенную границу Евразийского экономического союза, владении, пользовании и (или) распоряжении ими на таможенной территории Евразийского экономического союза или за ее пределами, мы предлагаем дополнить статью 31 – Представление таможенным органам предварительной информации, а именно, закрепить на законодательном уровне такое новшество как JPS – навигатор - устройство, которое получает сигналы глобальной системы позиционирования с целью определения текущего местоположения устройства на Земле, в нашем случае, определения местонахождения или передвижения товаров.

Основной деятельностью таможенных органов является организация таможенного контроля над перемещением товаров, то есть недопущения или предотвращения нарушения законодательства, выявление нарушения законодательства участниками ВЭД, а так же взимания таможенных пошлин и платежей. Это значит, что перемещение должно происходить в соответствии с действующим таможенным законодательством, так как соблюдение законодательства является одним из необходимых условий перемещения товаров и транспортных средств через таможенную границу с внедрением инновационных технологий.

Инновационные технологии – это наборы методов и средств, поддерживающих этапы реализации нововведения. Инновация - нововведение в области техники, технологии, организации труда или управления, основанное на использовании достижений науки и передового опыта. Термин инновация появился еще в далеком 19 веке, с использованием инновационных технологий повседневная жизнь стала более простой, не требующей сильных затрат во времени. При изучении данной темы, мы выяснили, что то, что мы хотим предложить, уже существует, однако это не закреплено на законодательном уровне, как например отслеживание товара с AliExpress. Но и тут мы нашли минус в использовании данной технологии, а именно:

- Местонахождение товара, при желании посмотреть где он находится, с точностью определить невозможно, при получении «трек номера» от продавца, и получение информации о нахождении товара происходит с задержкой, то есть, потеря времени.

В своем докладе мы предлагаем внести в Кодекс о таможенном регулировании Республики Казахстан, такое устройство как JPS – навигатор, для более точного и удобного отслеживания товара, связываясь напрямую с перевозчиком товара, не теряя времени.

То есть, при перемещении товара, в месте его отправления на товар будет прикрепляться специальный ЧИП, такие устройства могут контролировать передвижение товаров круглосуточно. GPS представляет собой космический комплекс из 24 спутников, вращающихся на шести околоземных орбитах высотой около 17 тысяч км. GPS работает при любых погодных условиях по всему миру 24 часа в сутки. С ее помощью можно с высокой степенью точности определять координаты и скорость подвижных объектов: автомобилей, поездов, самолетов. Это так же является еще одним большим плюсом в использовании JPS – навигатора – Спутниковая система навигации. При перемещении товара, происходят ряд форс – мажорных ситуаций, которые нельзя исключать, мы предлагаем возможность связаться с перевозчиком напрямую, и узнать причину например о задержке товара. При прибытии товара до пункта назначения, то есть до адреса, можно так же включить 5 – 7 минут бесплатного ожидания клиента для получения товара. Для более комфортного использования данной технологии, можно разработать отдельную программу с регистрацией, которая будет использоваться в таможенном законодательстве. Например, как в ЦОНах программа EGOV.

В Мире уже существует множество методов, решения проблемы утерь партий грузов, товаров и личных вещей, утраченных при транспортировке. Но лишь в редких случаях эти методы регулируются кодексами и иными законодательными актами. В последнее время активно идет тенденция внедрения инновационных технологий во все сферы жизнедеятельности человека и общества, что, несомненно, ведёт к необходимости модернизации законов. Яркими примерами являются статьи Уголовного Кодекса Республики Казахстан 159 Незаконное ограничение прав на доступ к информационным ресурсам, 199 Нарушение прав на изобретения, полезные модели, топологии интегральных микросхем, большая часть Главы 7. Уголовные правонарушения в сфере информатизации и связи.

Что касается таможенного закона (Кодекса ЕАЭС) то мы предлагаем внесение дополнений в статью 367. «Защита информации и прав лиц, участвующих в информационных процессах и информатизации». Главу 48. «Информационные системы и информационные технологии, используемые таможенными органами». Таможенного кодекса ЕАЭС

Статья 367. Защита информации и прав лиц, участвующих в информационных процессах и информатизации

1. Защита информации, применение средств защиты информации в информационных системах, используемых таможенными органами, и оценка уровня защиты информации в информационных ресурсах и информационных системах, используемых таможенными органами, осуществляются в соответствии с законодательством государств (членов).

2. Защита прав лиц, представляющих информацию в соответствии с настоящим Кодексом в информационные системы, используемые таможенными органами, осуществляется в соответствии с законодательством государств (членов).

Предлагаем дополнить статью пунктом 3 ***«Защита прав лиц, перевозящих багаж, груз, товар и ручную кладь, от утери и хищения их имущества, используя GPS навигацию и иные пиллирующие инновационные технологии информационных систем».***

Дополнение статьи позволит расширить законодательное регулирование в сфере грузоперевозок, что даст возможность компаниям, занимающимся инновационными технологиями, внедрять всё более новые и прогрессивные разработки для отслеживания и контроля перемещений: личных вещей, партий товаров, гуманитарных, продовольственных, медицинских грузов и так далее. Это приведёт к решению проблемы потери багажа, экономии времени потраченного на их поиск и увеличению объёмов транспортируемого.

Литература

1. Конституция РК 30.08.1995. (с изм. и доп. 21.05.2021 г.)
2. Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2017 года «О таможенном регулировании в Республике Казахстан». (изм. и доп. на 21.01.2022)
3. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года. (изм. и доп. на 21.01.2022)
4. Таможенный кодекс Евразийского экономического союза (приложение № 1 к Договору о Таможенном кодексе Евразийского экономического союза от 11 апреля 2017 года).
5. Новикова С.А. Учебное пособие – «Таможенное дело и таможенное регулирование в ЕАЭС», 2-е изд., 2020 г.

Омирсерикова А.

Студентка 3 курса специальности

«Таможенное дело»

Научный руководитель:

к.ю.н., **Казиканов Т.Т.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ПРОБЛЕМЫ ПРОИЗВОДСТВА В СУДЕ С УЧАСТИЕМ ПРИСЯЖНЫХ ЗАСЕДАТЕЛЕЙ

Аннотация. В современном казахстанском государстве суд присяжных занимает особое место. Данный институт, способствующий восстановлению справедливости, является одной из форм реализации конституционного права граждан Казахстана участвовать лично в отправлении правосудия.

В статье рассматриваются сущность, содержание, правовые и организационные основы производства в суде с участием присяжных заседателей.

На основе правоприменительной практики и мнения отечественных ученых рассмотрены проблемы и перспективы совершенствования производства в суде с участием присяжных заседателей.

Ключевые слова: судопроизводство с участием присяжных заседателей, суд присяжных, уголовное судопроизводство, судебное разбирательство, правосудие.

Институт суда присяжных следует отнести к значимым достижениям человечества в защите прав, свобод и законных интересов человека и гражданина. Суд присяжных – это атрибут демократического общества, уважающего права и свободы личности.

Суд присяжных является более эффективным, поскольку исключает коррупционные риски при вынесении приговора судьями, в ходе рассмотрения в суде с участием присяжных присутствует принцип состязательности сторон. Суд присяжных – прямое вовлечение общества в правосудие и повышение его авторитета. Это связь между обществом и государством.

Известны две основные модели суда присяжных:

- англосаксонская, представляющая собой раздельную коллегия присяжных и судей-профессионалов (Англия, Канада, США и др.);

- континентальная, где правосудие осуществляется совместной коллегией присяжных и профессиональных судей (Франция, Германия, Испания, Италия и др.).

В основу казахстанского суда присяжных принята континентальная модель. При этом учтены особенности национального законодательства. Так, 16 января 2006 года принят Закон «О присяжных заседателях» и соответствующие изменения и дополнения в Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан. Это событие имеет важное для формирующегося демократического государства и казахстанского общества значение.

В настоящее время производство в суде с участием присяжных заседателей регламентируется разделом 14 УПК Республики Казахстан (ст.ст. 630-666) и Законом «О присяжных заседателях» от 16 января 2006 года.

Вместе с тем, любой механизм, тем более такой сложный и хрупкий как суд присяжных, требует правильной наладки и бережного ухода.

Одним из безусловных условий успешной работы суда присяжных является то, что он должен «дышать» свободно, а не зависеть в этой **критической функции** от судей. Это одинаково относится ко всем моделям народного участия, но особенно важно там, где существует смешанная модель, которая более, чем полноценный суд присяжных, может испытывать на себе давление профессиональных судей. Такая смешанная модель требует еще большего внимания к обеспечению гарантий независимости присяжных заседателей, чем полноценный суд присяжных.

В Казахстане народное участие сведено к минимуму не только из-за узкой подсудности, но и из-за того, что была выбрана модель народного участия, которая не считается полноценным судом присяжных. Иногда решения суда присяжных могут быть спорными с точки зрения формальной юридической логики, но они гарантируют подсудимому быть судимым судом равных. Суд присяжных классической модели является живым судом, там правосудие не отмеряется по общим лекалам, составленным государством. С другой стороны, суд присяжных дает возможность рядовому гражданину быть вовлеченным в процесс отправления правосудия, иметь свой голос и свое мнение по поводу того, что является справедливым исходом в конкретном уголовном деле.

Согласно статье 655 УПК Республики Казахстан по окончании судебного разбирательства, судья и присяжные заседатели удаляются в совещательную комнату, где совместно принимают решение о виновности подсудимого и определяют ему меру наказания. Данная форма отправления правосудия изначально создает риски, ввиду возможности оказания влияния со стороны судьи на формирования меры присяжных заседателей. В то время, когда присяжные должны принимать решения исходя от своих личных убеждений, независимо от знаний правовых норм. Присяжный заседатель – это гражданин, чье правосознание не замутнено юридическими постулатами, который при принятии решения руководствуется исключительно соображениями совести, справедливости и собственной убежденности в виновности или невиновности лица, обвиняемого в совершении преступления.

Для того, чтобы минимизировать возможное судебное давление на присяжных заседателей, необходимо изменение положений УПК РК в отношении совещания суда с участием присяжных заседателей, предоставив коллегии присяжных голосовать и принимать решение по делу самостоятельно без участия профессионального судьи, по примеру классической модели, которое получила развитие в Англии, США, Канаде, Австрии и др.

О неустроенности будущего суда с участием присяжных заседателей красноречиво говорит судебная статистика и постоянные законодательные попытки как можно больше ущемить этот институт посредством максимально и неоправданно, искусственно узкой подсудностью по делам с участием присяжных заседателей.

В Казахстане фиксируется крайне низкое применение суда присяжных. Не распространенность суда присяжных, прежде всего, связана с низкой подсудностью данного института, как указывал К.К.Токаев в своем выступлении 16 марта 2022 года.

Таблица 1

Количество рассмотренных дел с участием присяжных

Год	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Количество рассмотренных дел	36	42	60	265	339	276	189	64	17	47	72	44

В первые три года (2007-2009 гг.) существования института количество дел, рассмотренных судом с участием присяжных хотя и увеличилось почти вдвое (в 2007 г. - 36 дел, в 2008 г. - 42 дела, 2009 г. - 60 дел), но одновременно оставалось очень редкой формой уголовного производства в силу очень узкой подсудности. Тем не менее, за три года наметился рост числа дел, рассмотренных с участием присяжных заседателей в 66,7% от числа дел первого года работы института.

Период с 2010 по 2013 гг. был наиболее благоприятным для суда с участием присяжных заседателей. Это прежде всего было связано с расширением подсудности суда с участием присяжных заседателей в 2010 г., практически все статьи об особо тяжких преступлениях могли рассматриваться с участием присяжных заседателей. Этот шаг привел к резкому увеличению дел, рассматриваемых с участием присяжных дел. В 2010 г. было рассмотрено - 265 дел, а в 2011 - 339 дел.

Обвиняемые в совершении преступлений все чаще стали делать выбор в пользу суда присяжных, что по сути являлось **демонстрацией высокого доверия** народному правосудию. Эта была революция в системе уголовного правосудия. Казалось, что суд с народным участием, даже в смешанной модели, стал не только живой частью судебной системы, но и двигателем ее на пути большей состязательности и независимости.

В конце 2011 г. подсудность вновь была изменена. В соответствии с этими изменениями, суд с участием присяжных заседателей рассматривал дела об особо тяжких преступлениях, но в этот раз список исключений был обширным. Это автоматически привело к сокращению числа дел на 18,6%. Через полтора года после этих поправок 3 июля 2013 года были внесены очередные поправки, ставшие существенными для института в Казахстане. Фактически кардинальное изменение подсудности привело к резкому сокращению числа дел, рассматриваемых судом с участием присяжных заседателей в Казахстане. Институт потерял в подсудности целую категорию – особо тяжкие преступления. Подсудность суда с участием присяжных заседателей в установленном в 2013 г. объеме просуществовала в Казахстане до 31 декабря 2015 г. Это привело к катастрофическому сокращению количества дел, рассматриваемых судом с участием присяжных в РК. Так, в 2013 г. было рассмотрено 189 дел, в 2014 - 64 дела, а в 2015 лишь 17 дел. Благодаря данному изменению подсудности снижение количества дел с 2012 до 2015 годов составило 84,8%. Фактически это привело к сокращению использования суда с участием присяжных заседателей практически до уровня 2008 г., когда подсудность была ограничена только делами о преступлениях, за совершение которых уголовным законом предусмотрена смертная казнь.

Суд с участием присяжных заседателей рассматривает дела:

- о преступлениях, за совершение которых уголовным законом предусмотрено пожизненное лишение свободы;
- о преступлениях, предусмотренных статьями 125 (частью третьей), 128 (частью четвертой), 132 (частью пятой), 135 (частью четвертой) Уголовного кодекса Республики Казахстан.

16 марта 2022 года Президентом Республики Казахстан К.К. Токаевым в своем выступлении на заседании в Парламенте РК предложено расширить категорию дел, рассматриваемых с участием присяжных. В рамках реализации

поручения Главы государства Верховным Судом, Генеральной прокуратурой, Правительством разрабатывается соответствующий проект закона, который должен быть принят Парламентом в декабре 2022 г.

Расширение подсудности дел с участием присяжных заседателей возлагает большую ответственность на судей, председательствующих в судебных заседаниях с участием коллегии присяжных, увеличивает административно-организационную работу с решением процессуальных задач по формированию и деятельности коллегии присяжных заседателей.

Одной из важнейших проблем, возникающих в деятельности суда с участием присяжных заседателей, является соблюдение разумного срока судебного разбирательства. Усложненная форма судопроизводства имеет несколько процессуальных этапов, которые неизбежно увеличивают рассмотрение дела. Потеря времени происходит за счет длительности периода, связанного с формированием и функционированием скамьи присяжных заседателей.

Обратим внимание на этап предварительного слушания, от правильной организации которого во многом зависят успешность и длительность рассмотрения уголовного дела по существу.

В ходе предварительного слушания председательствующий обязан своевременно разрешить следующие вопросы:

- о согласии на данную форму судопроизводства всех подсудимых;
- о вызове дополнительных свидетелей и об истребовании доказательств (на основании заявленных сторонами ходатайств);
- организационные вопросы, касающиеся места, времени, формы проведения судебного заседания и другие.

Что касается процессуальных аспектов дела, то судья обязан внимательно изучить имеющиеся материалы уголовного дела и постараться спрогнозировать возможные проблемные ситуации и принять меры к их предотвращению.

Важным моментом в организации судебного разбирательства является составление предварительного списка присяжных заседателей (ст.639 УПК), поскольку именно при составлении данных списков, проверке персональных сведений о конкретных кандидатах изначально закладывается основа формирования качественного состава данной коллегии. Крайне важно, чтобы председательствующий в составе суда с участием коллегии присяжных заседателей принял все меры к исключению любого незаконного воздействия на присяжных заседателей, поскольку в противном случае возможен роспуск коллегии. Повторное формирование коллегии присяжных может значительно увеличить срок рассмотрения дела. Гражданин вправе исполнять в суде обязанности присяжного заседателя не более одного раза в течение календарного года на все время рассмотрения уголовного дела.

В заключение следует отметить, что в Казахстане реформирование суда с участием присяжных является важным вопросом, поскольку развитие и совершенствование деятельности суда присяжных является неотъемлемым элементом в защите прав и законных интересов человека, в установлении балансов интересов между гражданином, государством и обществом. Казахстанским законодателем предстоит внести немало изменений в национальное законодательство. Имеются моменты, которые необходимо дорабатывать и улучшать не только путём совершенствования самой системы судопроизводства, но и повышением уровня правосознания и правовой культуры населения в целом.

Литература

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года. – Алматы: Норма-К, 2022.
2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года. Алматы: Юрист, 2022.
3. Послание Главы государства К.К. Токаева народу Казахстана от 16 марта 2022 года «Новый Казахстан: путь обновления и модернизации» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/K22002022_1.
4. Шнарбаев Б.К. Суд с участием присяжных заседателей в Казахстане: Учебное пособие. – Костанай: Костанайский филиал ФГБОУ ВО «Челябинский государственный университет», 2019.
5. Тухфатова Д. Суд присяжных заседателей: проблемы при рассмотрении уголовных дел // Заңгер. – № 6 (227). – 2020 // <https://atr.sud.kz/rus/massmedia/sud-prisyazhnyh-zasedateley-problemy-pri-rassmotrenii-ugolovnyh-del-sudya-atyrauskogo>.

Сурабалдина Д.

«Кеден ісі» мамандығының 3-курс студенті

Ғылыми жетекшісі:

Маней Хайбар

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

КЕДЕН ІСІНДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Аннотация. Мақалада электронды кеден жүйесінің мәселелері қарастырылған сондай-ақ оның көлік кешеніне әсері республикасының. Зерттеу объектісі кедендік ақпараттық жүйе болып табылады «АСТАНА-1», тақырыбы тікелей электрондық процесс болып табылады кедендік декларациялау. Зерттеудің маңыздылығы қажеттілік болып табылады сапасын және жылдамдығын жетілдіру бағыттарын анықтау. Қазақстан аумағына келетін жүктерге кедендік бақылау жүргізу. Зерттеудің теориялық негізін бақылау, талдау сияқты әдістер құрады, синтез, сараптамалық бағалау әдісі. Зерттеу нәтижесінде алынған қорытынды, техникалық деңгейді және С-ны жаңғырту бойынша ұсынымдарды айқындаудан тұрады «АСТАНА-1» Электрондық кеден процестерін оңайлату және жеделдету үшін декларациялау.

Қазақстанда электронды кедендік декларациялау жүйесін дамытудың бастапқы алғышарттары 2015 жылғы «100 нақты қадам» Ұлт жоспарының 38-ші қадамы аясында пайда болды.

Одан кейін «Қазақстан Республикасындағы кедендік реттеу туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі шеңберінде кеден органдарына ақпараттық жүйелерді және қазіргі заманғы АТ-технологияларды пайдалана отырып, кедендік операцияларды жүзеге асырудың нормативтік құқықтық базасы әзірленді.

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің «АСТАНА-1» ақпараттық жүйесін пайдаланудың басталуымен барлық кедендік бақылауды автоматтандырылған бақылауға мүмкіндік туды.

Жүктер туралы алдын ала ақпаратты ұсыну, тәуекелдерді басқару жүйесін (ТМЖ) пайдалану, тауарларға транзиттік декларацияларды беру, тауарларды шығарғаннан кейін бақылаумен аяқталатын уақытша сақтау қоймаларында (ТҚК) сақтау[1].

«АСТАНА-1» АЖ күрделі және көп функциялы жүйе болып табылады. 2017 жылғы 1 қазанда «АСТАНА-1» АЖ «Кедендік транзит» кіші жүйесі сынақтық пайдалануға енгізілді, ол кедендік шекарадағы өткізу пункттерінде тауарлармен кейбір кедендік операциялардың орындалуын қамтамасыз ете алады, атап айтқанда: мәртебесі туралы алдын ала хабарлау, жүкті, техникалық бақылау құралдарын пайдалануды, басқа мемлекеттік органдардың қызметін бақылауды, транзиттік тасымалдауға байланысты әртүрлі кедендік рәсімдерді жүктейді.

2018 жылғы 1 қаңтардан бастап сынақ пайдалану үшін тауарлардың экспортына байланысты кедендік рәсімдердің Кедендік декларациясының ішкі жүйесі енгізілді. Бұл жүйеде тауарларға 24 мыңнан астам декларация өңделсе, оның 99,4 пайызы жүйемен автоматты режимде берілген. Орташа есеппен айырысу уақыты бір минутты құрады.

Барлық кедендік рәсімдер бойынша Кедендік декларацияның ішкі жүйесі 2018 жылдың 1 сәуірінен бастап толық іске қосылды. «АСТАНА-1» АЖ Дүниежүзілік сауда ұйымының барлық ережелері мен ережелеріне, сондай-ақ халықаралық стандарттарға сәйкес жүзеге асырылады. Жүйе қағаз құжаттамасының көлемін азайтуға, ақпаратты өңдеуге кететін уақытты қысқартуға және кедендік формальдылықты жеңілдетуге арналған.

Кеден инспекторының қатысуынсыз кедендік операциялар мен формальдылықтарды жүзеге асыру, декларанттың кеден органдарында физикалық болуының қажеттілігін жою, құжаттарды электронды форматта ұсыну электрондық бақылау жүйесінің іске асырылғанын дәлелдейді. біздің елдегі кедендік реттеу.

Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің «АСТАНА-1» ақпараттық жүйесіне тән негізгі қағидаттар мыналар болып табылады:

- кедендік декларация толтырылған сәттен бастап жүйеде тоқтаусыз жұмыс істеу, жүйе бойынша оның қорытынды талдауына;

- пайдаланылатын деректердің жалпы моделі;
- бизнес-процестердің бірыңғай негізі;
- барлық пайдаланылған құжаттамаға арналған бланкілердің бірыңғай репозиторийі;
- жалпы құжаттама мұрағаты;
- сыртқы жүйелермен байланыстарды қамтамасыз ететін біртұтас механизмдер[2].

Электрондық декларациялау жүйесіне көшу тек сыртқы экономикалық қызметті жүзеге асыратын ұйымдардың ғана емес, барлық кеден органдарының тиімділігін арттырды. Кеденшілерге аз уақыт ішінде жүктер туралы үлкен көлемдегі ақпаратты талдауға мүмкіндік берілді. Бұл тауарды шығару уақытын айтарлықтай қысқартуға мүмкіндік берді, өйткені «АСТАНА 1» АЖ жүк туралы барлық ақпаратты автоматты түрде кеден инспекторының қатысуынсыз тексереді.

Электрондық кедендік декларациялау жүйесінің дәстүрлі декларациялау механизміне қарағанда бірқатар ерекшеліктері мен артықшылықтары бар. Жүйенің негізгі артықшылықтарына

электрондық кедендік декларацияға мыналар жатады:

- кеден инспекторы мен декларанттың тікелей байланысын болдырмау;
- ынтымақтастық «АСТАНА-1» АЖ пайдалану арқылы жүзеге асырылады,
- сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендету;
- декларанттың орналасқан жері декларациялау үшін маңызды емес, өйткені тауарлар шекаралық терминалдарда орналастырылады, бұл сыртқы сауда тауарларының логистикасының шығындарын айтарлықтай азайтады;
- декларациялау кезінде баға саясатының біркелкі болуына әкелетін тауарлардың кедендік құнына бақылауды жүзеге асыру процесін орталықтандыру;
- жүк туралы құжаттама мен ақпаратты тексеруге кететін уақытты айтарлықтай қысқарту.
- қабылданған барлық шешімдердің бірлігі мен заңдылығын қамтамасыз ету мүмкіндігі;
- кеден органдарының штаттық санын оңтайландыруды жүзеге асыру;
- электрондық декларацияға негізделген біртұтас технологиялық платформа;
- толық автоматты режимде жүкке босатуды алу;
- СЭҚ қатысушыларының бірыңғай дербес шоттары бар және одан бюджетке кедендік төлемдер мен салықтарды төлеу үшін қаражатты алып отырады;
- автоматты режимде бір кедендік құжатты екіншісіне ауыстыру мүмкіндігі;
- сыртқы экономикалық қызметтің барлық қатысушылары мен кеден органдары үшін онлайн режимінде жүргізілетін барлық операциялардың ашықтығы;

Кедендік декларациялауды жеделдету есебінен Қазақстанның логистикалық жүйесін кеңейтуге және жетілдіруге мүмкіндік беретін импорттық тауарлардың жүк ағыны артады;

- СЭҚ қатысушысына жүктің барлық күйлері туралы ақпаратты жіберу арқылы кері байланыс мүмкіндігі[3].

Қорытынды жасай отырып, Қазақстандағы электрондық кедендік декларациялау жүйесі дамудың барлық кезеңдерін өткен және қазіргі уақытта «АСТАНА-1» АЖ тиімді жұмыс істеп тұрғанын айта аламыз.

Қазақстан аумағына келетін тауарларды кедендік декларациялауды жеделдету.

Қазіргі уақытта Қазақстанда “АСТАНА-1” АЖ электрондық кедендік декларациялау жүйесі белсенді пайдаланылуда және жетілдірілуде. Ауысу электрондық декларациялау жүйесі тиімділікті арттыруға мүмкіндік берді сыртқы сауданы жүргізетін ұйымдардың ғана емес, кеден органдарының да қызметі.

Кедендік бақылауды жүзеге асыру кезінде адами фактордың болмауына байланысты бақылау сыбайлас жемқорлықты едәуір азайтуға мүмкіндік береді кеден органдары жүргізетін операциялар мен іс-әрекеттердің айқындылығы артады[4].

Электронды кедендік декларациялау жүйесі Қазақстанның көлік кешені мен логистикалық жүйесін белсенді дамытуға мүмкіндік береді. Тауарларды декларациялаудың үлкен жылдамдығына байланысты импорттық, сондай-ақ экспорттық жүктерді одан да үлкен ауқымда тасымалдау мүмкіндігі пайда болады, тиісінше, жүк ағыны артады, пайдалану қажеттілігі туындайды әр түрлі көлік түрлері.

Электрондық кедендік декларациялауды жүргізу кезінде бірқатар Автоматтандыру және жеделдету процесінде кедергі қиындықтар бар.

Әдебиеттер

1. Пикулёва О.А. Цифровизация: основные термины. – [Электронды ресурс]. – Режим доступа: <https://freedocs.xyz/docs-461882302> (Жүгіну мерзімі: 11.03.2022)
2. Таможенный кодекс Евразийского экономического союза (приложение N 1 к Договору о Таможенном кодексе Евразийского экономического союза) // Консультант Плюс. – [Электронды ресурс]. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_215315/ (Жүгіну мерзімі: 15.03.2022)
3. Қазақстан Республикасындағы кедендік реттеу туралы кодексі 2017 жылғы 26 желтоқсандағы № 123-VI ҚРЗ
4. Павлова Я.В. Проблемы использования информационных технологий в таможенных органах // Экономические науки. – 2021. – №3 (11). – С. 31-33.

Сулейменова А.

студентка 3 курса специальности «Таможенное дело»

Научный руководитель:

ст. преподаватель **Абдикаликов К.Б.**

«Esil University», г. Нур-Султан

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАССЛЕДОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОНТРАБАНДЫ

Аннотация. В современном уголовном праве контрабанда относится к разделу преступлений в сфере экономической деятельности и ее общественная опасность определяется тем, что данным деянием причиняется значительный ущерб внешнеэкономической деятельности, имеющей важное значение для развития экономики Республики Казахстан. Целью данной работы является исследование актуальных проблем расследования экономической контрабанды.

В современном уголовном праве контрабанда относится к разделу преступлений в сфере экономической деятельности.

Под контрабандой следует понимать незаконное перемещение товаров, транспортных средств и специальных предметов (наркотических средств и психотропных веществ, оружия, боеприпасов, культурно-исторических ценностей и т.д.) через таможенную границу из района, находящегося под национальной юрисдикцией одного государства, в район или через район, находящийся под национальной юрисдикцией другого государства.

Местом совершения контрабанды является таможенная граница РК. Таможенную границу образуют пределы таможенной территории РК, а также периметры свободных таможенных зон и свободных складов. При этом таможенную территорию РК составляют сухопутная территория РК, территориальные и внутренние воды и воздушное пространство над ними. Таможенная территория РК включает в себя также находящиеся в морской исключительной экономической зоне РК искусственные острова, установки и сооружения, над которыми Республика Казахстан обладает исключительной юрисдикцией в отношении таможенного дела.

Также к понятию экономической контрабанды нельзя отнести перемещение через границу предметов изъятых из обращения, что предусмотрено статьей 286 УК РК.

Экономическая контрабанда имеет уникальный объект - неприкосновенность таможенной границы Республики Казахстан, не повторяющийся в иных составах, предусмотренных УК РК.

Субъектом данного преступления может быть признано физическое вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста, вне зависимости от его гражданства, то есть и граждане РК, и иностранные граждане. В ч.2 ст. 234 УК РК предусмотрен специальный субъект - должностное лицо, использующее при совершении контрабанды свое служебное положение.

Что касается субъективной стороны контрабанды, то она характеризуется наличием вины только в форме прямого умысла по отношению к перемещению товаров через таможенную границу Республики Казахстан.

Объективная сторона любого преступления представляет собой характеристику общественно-опасного деяния,

общественно-опасных последствий и причинно-следственной связи между ними, а так же место, время, обстановку и способ совершения деяния, орудия или средства его совершения.

Объектом экономической контрабанды являются установленные государством порядок и правила перемещения товаров и предметов через таможенную границу, обеспечивающие экономическую стабильность и безопасность Казахстана.

Предметом экономической контрабанды являются любые товары или иные предметы, имеющие денежную оценку, как указанные, так и не указанные в ст. 234 УК РК. Не могут рассматриваться в качестве предмета данного преступления такие объекты материального мира, стоимость которых не поддается денежной оценке, например, продукты интеллектуальной собственности - рукописи литературных произведений, изобретения, письма и т.д. Не является предметом экономической контрабанды печатная, фото- кинопродукция (за исключением случаев, когда данная продукция производится в коммерческих целях); информация, зафиксированная на тех или иных материальных носителях.

Состав экономической контрабанды формальный, не требующий наступления вредных последствий. Она всегда рассматривается как оконченное преступление. При этом момент окончания совпадает с моментом фактического пересечения таможенной границы (при въезде) и с момента подачи таможенной декларации или совершения иного действия, направленного на реализацию намерения вывезти товары или иные предметы (при въезде).

Также в ст. 234 УК РК предусмотрены квалифицированные и особо квалифицированные виды контрабанды, предусмотрена повышенная уголовная ответственность для должностных лиц и участников организованной группы. Лицо сознает, что незаконно перемещает через таможенную границу товары или иные предметы в крупном размере, и желает совершить эти действия.

Мотивами преступления могут быть различные побуждения - корысть, интересы службы и т.д. Для состава контрабанды они совершенно не имеют значения.

Первоначальные действия расследования экономической контрабанды

На первоначальном этапе проведения расследования экономической контрабанды подлежат установлению следующие обстоятельства:

1. Когда, где, каким способом и при каких обстоятельствах совершена экономическая контрабанда. Выясняются точное время (дата) и место незаконного перемещения через таможенную границу Республики Казахстан предметов экономической контрабанды. При этом следует учитывать, что перемещение таможенную границу может осуществлять лично контрабандистом при пересечении таможенной границы либо безличным способом, когда контрабандист сам непосредственно не участвует в перемещении предметов контрабанды через таможенную границу. Устанавливается, применялось ли контрабандистами физическое или психическое насилие к лицу, осуществлявшему таможенный контроль в чем конкретно оно выразилось; предшествовала ли преступлению подготовка, какая именно, кем и когда она проведена; не сопряжена ли контрабанда с совершением других преступлений.

2. Предмет экономической контрабанды, которым признаются товар или иные предметы в крупном размере, т.е. стоимость которых превышает 500 МРП, а также конкретно перечисленные в ч. 1 ст. 234 УК РК, независимо от их стоимости. При этом под товарами понимается любое движимое имущество, в том числе валюта, валютные ценности электрическая, тепловая, иные виды энергии и транспортные средства, за исключением транспортных средств, используемых для международных перевозок пассажиров и товаров, включая контейнеры и другое транспортное оборудование. В процессе расследования устанавливается точное наименование и количество таких товаров и предметов, их стоимость, индивидуальные качества, влияющие на квалификацию содеянного, принадлежность конкретному физическому или юридическому лицу.

3. Кто совершил экономическую контрабанду, сколько лиц участвовало в совершении преступления, данные об их личности (возраст, профессия, место работы и место жительства), не совершали ли эти лица подобных преступлений прежде и судимы ли они в прошлом. В соответствии с законом уголовной ответственности за экономическую контрабанду подлежит лицо, достигшее шестнадцатилетнего возраста. При этом субъектом данного преступления могут быть как граждане Республики Казахстан, так и иностранцы и лица без гражданства. В случае, когда экономическая контрабанда совершается группой лиц, устанавливается степень участия в преступлении каждого из них. Поскольку закон устанавливает в качестве специального субъекта экономической контрабанды должностное лицо, использовавшее свое служебное положение, необходимо устанавливать, не является ли таковым лицо, совершившее экономическую контрабанду. Выясняется, как характеризуется лицо, совершившее экономическую контрабанду; имеются ли обстоятельства, отягчающие или смягчающие его ответственность.

4. Причины и условия, способствовавшие совершению контрабанды

Организация расследования дел о контрабанде в значительной мере обуславливается характером следственных ситуаций, складывающихся на момент возбуждения уголовного дела.

К наиболее распространенным (типичным) относятся такие ситуации, когда в распоряжении следствия имеются достаточные данные:

1) о деянии, содержащем признаки экономической контрабанды, однако информация о лице, ее совершившем, полностью отсутствует либо ее недостаточно для индивидуализации этого лица - так называемая бесхозная контрабанда;

2) о деянии, содержащем признаки экономической контрабанды, и лице, причастном к ее совершению, однако местонахождение этого лица неизвестно либо оно находится за границей;

3) в деянии, содержащем признаки экономической контрабанды, и лице, ее совершившем, и о местонахождении этого лица - лицо задержано либо известно, где оно находится.

Особенности тактики первоначальных следственных действий. Осмотр места происшествия, предметов контрабанды и таможенных документов.

Обнаружение предметов экономической контрабанды, как правило, происходит при осуществлении таможенного контроля. При этом уголовно-процессуальный закон позволяет до начала уголовного дела с целью обнаружения и закрепления материальных следов преступления произвести осмотр места происшествия - обнаруженного места сокрытия предметов контрабанды, самих предметов экономической контрабанды, транспортных средств, которыми они перевозились, и соответствующих таможенных документов. Если гарантируется сохранность следов, то осмотр может быть отложен и произведен после начала уголовного дела.

При производстве осмотра особое внимание уделяется поиску следов, указывающих на лиц, причастных к совершению экономической контрабанды. В частности, выявляются отпечатки папиллярных узоров кожи человека, следы обуви, волосы, принимаются необходимые меры к сохранению и сбору микрочастиц. В ходе осмотра могут быть обнаружены различные предметы, брошенные либо случайно оброненные контрабандистом. Следует также определить, какие следы могли остаться на теле и одежде контрабандиста (царапины на теле, разрывы одежды, ее загрязнение и т. п.), а также на использовавшихся им инструментах. С предметов, с которыми контрабандист предположительно находился в контакте, могут быть изъяты запаховые следы. Для качественного производства осмотра целесообразно привлечь для участия в нем специалиста-криминалиста, который может помочь в отыскании следов, их правильном закреплении и изъятии.

Если предметы экономической контрабанды обнаружены в транспортном средстве, помимо непосредственного места их сокрытия внимательно исследуется все транспортное средство в целях обнаружения возможно имеющихся других мест сокрытия контрабанды. Также целесообразно привлечь соответствующих специалистов для участия в осмотре ядовитых, отравляющих, радиоактивных и взрывчатых веществ, вооружения, взрывных устройств, огнестрельного оружия и боеприпасов, оружия массового поражения и других предметов контрабанды, для обращения с которыми и их правильного описания нужны определенные навыки. Необходимо привлечение специалистов и в тех случаях, когда производство осмотра сопряжено с вскрытием и разборкой транспортных средств (особенно авиационных), использовавшихся для сокрытия и перемещения контрабанды.

Место обнаружения и сами предметы экономической контрабанды тщательно описываются с указанием их индивидуальных признаков, при необходимости пересчитываются, взвешиваются и фотографируются, либо производится их видеозапись. Обнаруженные тайники в обязательном порядке фотографируются и подробно описываются в протоколе.

При осмотре таможенных документов требуется фиксировать их содержание и наличие необходимых атрибутов, а также признаки подделки.

Допросы свидетелей. При расследовании экономической контрабанды важное значение имеют допросы свидетелей. Допрос свидетелей - сотрудников таможни, Республиканской пограничной службы или иных лиц, обнаруживших предметы контрабанды, производится по возможности безотлагательно сразу после начала уголовного дела. У них выясняется, когда, где и при каких обстоятельствах были обнаружены предметы экономической контрабанды, какие пояснения были даны при этом лицами, их перевозившими.

Помимо этих свидетелей крайне важно в сжатые сроки допросить родственников, соседей и знакомых подозреваемого, его сослуживцев. Эти лица могут обладать информацией о подготовке к совершению экономической контрабанды, дать описание и опознать предметы контрабанды, что особенно важно, когда подозреваемый отрицает свою причастность к их незаконному перемещению через таможенную границу, сообщить о времени, месте и обстоятельствах их приобретения и т. д.

Предъявление для опознания предметов экономической контрабанды производится по общим правилам с соблюдением всех процессуальных норм.

Когда имеет место экономическая контрабанда, в качестве свидетелей допрашиваются сотрудники юридических лиц, под прикрытием внешнеэкономической деятельности которых осуществлялось контрабандное перемещение товаров, допрашиваются лица, участвовавшие в подготовке, заключении и исполнении внешнеторговых контрактов, бухгалтерские и банковские работники.

При подготовке к допросам важное значение имеет изучение правил и порядка осуществления внешнеэкономической, в том числе таможенной деятельности. Без должных знаний нормативной базы зачастую в ходе допросов не представляется возможным получить необходимую для расследования информацию и правильно оценить данные свидетелем показания.

Тактика расследования на последующих этапах. При производстве обыска по месту жительства подозреваемого могут быть обнаружены материалы и инструменты, которые он использовал при упаковке предметов контрабанды, их обработке и изготовлении тайников, переписка, черновые и другие записи, свидетельствующие о подготовке к совершению задержанной экономической контрабанды и о других эпизодах контрабандной деятельности, фотоснимки, слайды, рисунки предметов контрабанды, их видеозапись, бирки и документы на предметы контрабанды, бланки и печати, использовавшиеся для изготовления подложных таможенных и иных документов. Когда к совершению контрабанды причастно несколько лиц, обыск целесообразно проводить одновременно у всех подозреваемых.

Если имеет место экономическая контрабанда, проводится обыск по месту работы контрабандистов на предприятии, в учреждении или организации. В этом случае перед производством обыска целесообразно получить консультацию специалистов в области внешнеэкономической деятельности и соответствующих видов производств для определения круга документов, подлежащих отысканию и изъятию. Обыскивается рабочее место подозреваемого, его сейфы, личные вещи.

Рекомендуется взять на обыск специалиста в области компьютерной техники. На рабочем месте и по месту жительства подозреваемого следует изымать блоки памяти компьютеров, жесткие и гибкие магнитные диски (дискеты), пишущие машинки с запоминающими устройствами. На имущество контрабандистов в целях обеспечения возможной по приговору суда конфискации налагается арест.

Назначение экспертиз. По делам о экономической контрабанде практически во всех случаях обязательно проведение экспертиз предметов экономической контрабанды. Это могут быть товароведческие экспертизы для выяснения стоимости предметов экономической контрабанды и определения предприятий, их изготовивших.

Из числа других экспертиз, назначаемых при расследовании контрабанды, характерны криминалистические (трассологические, дактилоскопические, почерковедческие, документов), химические (наркотических средств), баллистические (оружия), искусствоведческие (культурных ценностей) материаловедческие (исследование микрообъектов), биологические (по волосам, потожир, следам слюны и крови человека, оставленным на предметах контрабанды). Современные экспертные возможности во многих случаях позволяют идентифицировать конкретное лицо на основе генетической информации, содержащейся на оставленных им биологических следах и частицах.

Следственный эксперимент. Следственный эксперимент осуществляется путем воспроизведения действий, обстановки или иных обстоятельств определенного события и совершения необходимых опытных действий в целях проверки и уточнения данных, имеющих значение для уголовного дела.

По делам о экономической контрабанде при производстве следственного эксперимента проверяются показания обвиняемых, подозреваемых и свидетелей о возможности совершения ими определенных действий или восприятия какой-либо информации (световой, звуковой и иной) при помощи органов чувств. На практике следственные эксперименты проводятся также для установления возможности существования тех или иных явлений, наступления при известных условиях определенных последствий, а также механизма образования следов и выяснения других обстоятельств расследуемого преступления.

Данные, полученные в ходе следственного эксперимента, будут иметь доказательственное значение, если проведенные действия проводились:

- с соблюдением требований уголовно-процессуального закона;
- в условиях, максимально сходных с теми, в которых имели место событие или факт, интересующие следствие.

Кроме того, при многократном повторении однородных опытов должен быть получен один и тот же результат (т. е. он не является случайным).

Таким образом, становится ясно, что основная особенность в расследовании экономической контрабанды заключается в тщательности и оперативности проведения следственных действий.

Заклучение. Контрабанда, как правонарушение возникла в период развития товарно-денежных отношений и существует уже на протяжении многих лет. Общественная опасность преступлений, связанных с контрабандой, заключается в нанесении вреда экономическому суверенитету и экономической безопасности государству.

На территории Республики Казахстан могут находиться свободные таможенные зоны и свободные склады. Территории свободных таможенных зон и свободных складов рассматриваются как находящиеся вне таможенной территории РК, за исключением случаев, определяемых Таможенным кодексом РК и иными законодательными актами РК по таможенному делу.

Экономическая контрабанда совершается одним из следующих способов: помимо таможенного контроля, с сокрытием от таможенного контроля, с обманным использованием документов или средств таможенной идентификации, сопряженным с недекларированием или недостоверным декларированием.

Таким образом, контрабанда представляет собой незаконное перемещение товаров, транспортных средств и специальных предметов (наркотических средств и психотропных веществ, оружия, боеприпасов, культурно-исторических ценностей и т.д.) через таможенную границу из района, находящегося под национальной юрисдикцией одного государства, в район или через район, находящийся под национальной юрисдикцией другого государства, либо в район или через район, не находящийся под национальной юрисдикцией какого-либо государства, осуществляемое в любой скрытой форме.

Контрабанда наносит непоправимый вред экономике страны, так как она неразрывно связана с коррупцией в органах власти, управления, в правоохранительных органах, банковских структурах, что затрудняет успешную борьбу с этим негативным явлением.

Успех расследования дел о контрабанде во многом зависит от опыта и квалификации следователя, знания им всех особенностей расследования подобных дел, умения грамотно и своевременно провести неотложные следственные действия.

Подавляющее большинство дел о контрабанде прекращается или приостанавливается, причиной чего являются недостатки расследования, особенно на первоначальном этапе при производстве неотложных следственных действий. Особенно следует отметить отрицательные последствия непринятия мер к задержанию контрабандистов. По существу эта мера процессуального принуждения в настоящее время используется крайне редко, а ведь после опроса лица, совершившие контрабанду, немедленно покидают пределы Казахстана, и было бы странно ожидать от них другого поведения. Затем начинается то, что с полным основанием можно назвать видимостью борьбы с контрабандой. Объявляется розыск, начинается переписка - поручения, с одной стороны, отрицательные ответы на них - с другой, в итоге уголовное дело прекращается в связи с тем, что лицо перестало быть общественно опасным, т.к. выехало за пределы Казахстана. Таким образом не выполняется ни одна из задач уголовного судопроизводства, что стимулирует контрабандистов к совершению преступлений.

Большее внимание стоит уделять координации деятельности правоохранительных органов в борьбе с контрабандой, именно с координации деятельности правоохранительных, контролирующих органов начинается принятие мер, направленных на предупреждение контрабанды. Так же требуется взаимодействие таможенных и налоговых органов

Борьба с контрабандой зависит и от взаимодействия всех подразделений внутри таможенной системы: подразделений дознания, служб собственной безопасности, таможенной инспекции, таможенной охраны, отделов контроля доставки товаров и т.д.

В заключение рассматриваемого вопроса можно отметить, что в современных условиях назрела необходимость привлечения более пристального внимания мирового сообщества к проблеме понимания юридической сущности контра-

банды и объединения усилий в разработке эффективных мер борьбы с правонарушениями, связанными с контрабандой. Совершенно очевидно, что от уровня борьбы с контрабандой в значительной степени зависит будущее страны. В связи с этим важное значение имеет обеспечение высокого уровня расследования по делам о контрабанде и реализация тем самым принципа неотвратимости наказания за содеянное.

На заключительном этапе расследования - главная задача - принять правильное, обоснованное решение о дальнейшем направлении уголовного дела. Принятию этого решения предшествует его подготовка, состоящая в подведении итогов расследования, анализе собранных доказательств, ознакомлении участников процесса с материалами дела и рассмотрении их ходатайств о производстве дополнительных следственных действий и оценке их результатов.

Таким образом, важность данного этапа расследования заключается в том, что, следственные действия, проводимые на последующем и заключительном этапе, направлены непосредственно на изобличение виновных в совершении преступления лиц, и привлечении их к уголовной ответственности.

Литература

1. Уголовный Кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года.
2. А.Е. Ждановских «Этапы расследования преступлений» 2010г.
3. В.М. Шевчук «Значение этапов расследования для формирования тактических операций» 2012г.

Тлеукең Ж.

«Құқықтану: құқық және кеден ісі»

мамандығының 3-курс студенті

Ғылыми жетекші:

магистр, аға оқытушы, Күзембаева А.О.

«Мирас» университеті, Шымкент қ.

ҚАЗІРГІ ПОЛИМӘДЕНИ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ГУМАНИТАРЛЫҚ ТӘЖІРИБЕЛЕРДІҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі заманғы гуманитарлық практиканың ерекшелігі және олардың перспективалық дамуы қарастырылады.

XX ғасырдың тәжірибесі мәдени дәстүрдегі алшақтық қоғам мүшелерінің дүниетанымдық дезориентациясына, сананың құндылық сферасының жойылуына, жеке адамның өмірін нашарлататын және әлеуметтік құрылымның негізін эрозияға ұшырататын немқұрайдылыққа немесе жалпы нигилизмге әкелетінін сенімді түрде көрсетті. Сондықтан бүгінде зиялы қауымның, ең алдымен гуманитарлық күш-жігерін өмірге қадам басқан жастардың тарихи-идеялық көкжиегін кеңейтуге бұру бұрынғыдан да маңызды. Алдыңғы ұрпақтардың мәдени құрылымын анықтаған құндылық доминанттарын қазіргі заманда өткен мәдениеттің сыртқы келбеті мен сипатына байланысты түсінуі керек, осылайша өзін-өзі тану және өз доминанттарын іздеу - тарту немесе итермелеу энергиясы бар мағыналы бағдарлар саласында жүзеге асырылады.

Қазіргі заманғы гуманитарлық тәжірибелердің ерекшеліктері, олардың елдегі перспективалық дамуы туралы мәселе қоюдың маңыздылығын, біріншіден, әртүрлі елдердегі адамдардың, мәдениеттер мен әртүрлі тілдік дәстүрлердің өнімді өзара әрекеттесуі үшін біртұтас рухани-адамгершілік кеңістік құру қажеттілігімен (бұл өз кезегінде болашақта адамзат қоғамының өмір сүруіне көмектеседі); екіншіден, шешімнің маңыздылығымен Қазақстанның әлеуметтік-мәдени кеңістігінде белгілі бір адамның психикалық, моральдық және физикалық денсаулығы, өзін-өзі сақтау мәселелері; үшіншіден, болашақ адамның адамгершілік және интеллектуалдық өзін-өзі жетілдіру проблемаларының маңыздылығымен, жеке ынталандыратын технологиялық прогресспен; төртіншіден, жеке тұлғаны тез өзгеретін белсенді өмір сүру жағдайларына бейімдеудің және оны өзара алмасу, өзара байыту деңгейінде мәдени құндылықтармен таныстырудың шұғыл қажеттілігімен байланыстырамыз. Сондықтан қазіргі заманғы гуманитарлық және әлеуметтік философияның міндеті, атап айтқанда, білім берудің іске асырылатын міндеттерін қояда және білім берудің гуманистік парадигмасына негізделген мәдени-бағдарланған гуманитарлық тәжірибелер арқылы отандық көпмәдениетті білім берудің тиімді қолжетімділігі үшін ең шынайы жағдайларды тұжырымдаудан көрінеді. Қоғамға білім берудің осындай философиясын ұсына отырып, гуманитарлық, мәдени-бағдарланған тәжірибелерді одан әрі зерттеу және енгізу болашақ қоғамды келешегі бар модельдеу және жаңғырту үшін алғышарттар жасайды. Бірақ қоғамның өзі білім беру жүйесіне өз талаптарын қояды, бұл, өкінішке орай, гуманитарлық ғылымдар зерттеушілері ұсынып отырған талаптарға жиі қайшы келеді. Қаншалықты кереғар көрінгенмен, білім өзінің мәні бойынша адамға, оның жоғары гуманистік мағынасында мәдениетке тікелей бағытталған бола тұра, XX-XXI ғасырларда адамгершілікке қарсы функцияларды орындай отырып, адамнан және іргелі моральдық құндылықтардан алыстай бастады. Ғылыми-техникалық прогрестің бұрын-соңды болмаған жеделдеуі, адамзаттың күшін соншалықты арттырған ашылулардың, өнертабыстардың үздіксіз каскады, гуманитарлық инновациялардан ғылыми-техникалық жетістіктердің, рухани жетістіктерден материалдық байлықтың абсолютті жоғарылығы

туралы гипертрофиялық идеяларды тудырды. Білім беру тек утилитарлық жағынан - белгілі бір технологиялар мен техникаларды меңгеру үшін, нақты кәсіби функцияларды орындау үшін қажетті білім алу, дағдыларды қалыптастыру құралы ретінде қарастырыла бастады [1].

Өкінішке орай, гуманитарлық білімнің терең және үздіксіз өсіп келе жатқан дағдарысы тек біздің елімізде ғана емес, тіпті экономикасы ең гүлденген, осы салаға бюджеттік шығыстарды он есе көп жұмсап отырған елдерді де терең қамтып отыр.

Өз кезегінде, жақсы білімді адам білімді маман болып қана қоймай, зұлымдық пен зорлық-зомбылыққа қарсы батыл күресіп, қоғамда басқа адамдарға, олардың еңбегінің жемістеріне, табиғатқа, жалпы мәдениетке деген шынайы адами қарым-қатынасты бекітуі керек.

Білім адамға дүние туралы білім беріп қана қоймай, сонымен бірге осы дүниемен таныстыру әдістемесін де беруі керек. Демек, «білім беруді фундаментализациялау» ұғымының мағынасына адам және қоғам туралы негізгі білімді қосу қажет.

Белгілі болғандай, пәндердің гуманитарлық және гуманитарлық емес болып бөлінуінің салыстырмалылығы барлық ғылымдарға қатысты әдістемелік қызмет атқаратын қазіргі философиялық гуманитарлық білім мазмұнынан көрінеді. Гуманитарлық пәндер жалпы мәдени білім беру және бейресми, бейнелі, шығармашылық ойлауды дамыту қызметімен қатар, халықтың адамгершілік, гуманистік, ұлттық-патриоттық санасын қалыптастыруда әлеуеті бар. Гуманизм қоғамдық болмыс пен сананың негізгі белгілерінің бірі бола отырып, қоғамдық прогрестің қол жеткізілген сапасын шоғырландырылған түрде көрсетеді. Жағымды жайт ретінде соңғы онжылдықтарда гуманизм тақырыбы философиялық, әлеуметтанулық және педагогикалық баслымдарда орталық орынға ие болып, бағдарламалық құжаттарда және түрлі бағыттағы саяси партиялар жетекшілерінің сөйлеген сөздерінде үнемі айтылып жүргенін атап өткен жөн. Сондықтан жүйелі дағдарыстың зардаптарын бейтараптандыру мақсатында гуманитарлық және академиялық пәндер қазақ халқының ұлттық өзіндік санасының көтерілуінің және рухани жаңғыруының маңызды факторына көбірек айналуға. Ол үшін олардың мазмұны ізгілендіру мен ізгілену принциптерін ескере отырып, түбегейлі қайта қаралып, жаңартылып, идеялық-әдістемелік тұрғыдан тереңдетіліп отыру қажет.

Сонымен, гуманитарлық білім дағдарысын еңсеру, ең алдымен, гуманитарлық ғылымдардың өз міндетіне айналды. Отандық және әлемдік философиялық ойдың оң нәтижелері мен жетістіктеріне, жалпыадамзаттық құндылықтар мен ең жақсы ұлттық дәстүрлерге негізделген байыпты, мейірімді, объективті ғылыми сын гуманитарлық мамандарға отандық гуманитарлық ғылымды жаңа сапалы деңгейге көтеруге көмектеседі. Сондықтан гуманитарлық ғылымдар жүйелі және дәйекті түрде ғылыми-техникалық және жаратылыстану салаларында жинақталған жалпыадамзаттық құндылықтарды игеруге қадам жасауға, табиғаттағы, мәдениеттегі және білім берудегі интеграциялық және динамикалық процестер аясында біздің заманымыздың жаһандық мәселелерін үнемі түсінуге өте сәтті әрекеттерді жасай бастады [2].

Өздеріңіз білетіндей, гуманитарлық білімнің орталығында зат емес, адам және оның өзіне, табиғатқа, жалпы мәдениетке қатынасы тұрады.

Таным субъектісі мен танылу субъектісі арасындағы қатынастың мәні диалогта жатқан сияқты. Диалог тек ситуациялық мағыналарды ғана емес, сонымен бірге контексттердің шексіз әртүрлілігінде және таным барысында субъектілердің өзгеру динамикасында берілген мағыналарды да ашуды қамтиды. Демек, диалог бітеді, өйткені шынайы түсіну тарихи және тұлғаланған. Бұл жағдай жаратылыстану критерийлерінен айырмашылығы гуманитарлық білімдегі дәл түсіну өлшемдеріне ерекшелік береді. Гуманитарлық білімнің дәлдігі сәйкестендіруде емес, «бөтеннің бөтеншілігін оны таза өзіне айналдырмай» жеңуде, яғни белгілі бір дәрежеде енуде, танитын және танылатынның өзара байланысында [3].

Жоғарыда айтылғандарға байланысты гуманитарлық білімнің және жалпы гуманитарлық дағдарыстың ерекшеліктерін түсіну үшін маңызды гуманитарлық білімнің тағы бір қасиетіне назар аударайық. Гуманитарлық білім түбегейлі гетерогенді және ғылыми-теориялық ойлаумен қатар бейнелі, көрнекі-эффектілі ойлауды, ең соңында, бейсаналыққа ену үшін таңбалар мен белгілерді түсіндіруге негізделген таңбалық-символдық санаға негізделген ойлауды қамтиды.

Тілдің тууы, белгілі болғандай, объектілер мен әрекеттерді белгілейтін кодтардың тұтас жүйесінің бірте-бірте пайда болуына әкелді; кейінірек бұл кодтар жүйесі заттар мен іс-әрекеттердің белгілерін және олардың қарым-қатынастарын ерекшелей бастады, ақырында, айтылымның күрделі формаларын тұжырымдай алатын тұтас сөйлемдердің күрделі синтаксистік кодтары қалыптасты. Алдымен бұл тіл ым-ишарамен тығыз байланысты болды, ал бөлінбейтін дыбыс «абай болыңыз» және «барынды сал» дегенді білдіруі мүмкін, және сол сияқты - бұл дыбыстың мағынасы практикалық жағдайға, іс-әрекетке, қимылға және тонға байланысты болды. Бұл кодтар жүйесі адамның саналы қызметін одан әрі дамыту, оның көптілділік жағдайында оның әртүрлі әлеуметтік-мәдени тәжірибелерге тиімді бағдарлануы үшін шешуші мәнге ие болды.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, жастарға көп мәдениетті білім беру жүйесіндегі гуманитарлық тәжірибелердің мазмұнын жаңарту мәселелері қарқынды дамып келе жатқан ашық қоғамның мүмкіндіктеріне сәйкес болып жатқан нақты динамикалық процестер аясында қарастырылуы керек сияқты.

Мұндай қоғамда жеке тұлғаның динамикалық үздіксіз көпмәдениетті/көптілді дамуын анықтайтын полимәдениет пен көптілділік мәселелері ерекше мәнге ие болады. Дәлірек айтқанда, мәдениет тілдері, олардың алуан түрлі және сан алуан мағыналары адамға өзін мәдени-тарихи субъект ретінде тануға, адамзат тарихы мен даму үстіндегі халқының тарихын қабылдауға, өз іс-әрекеттері, халқы, елі, өркениеттің болашағы үшін жауапкершілікті сезінуге, мәдениеттер диалогының субъектісі рөлін ойнауға қабілетті болуға көмектеседі [4]. Сондықтан, философиялық түсіну барысында алдыңғы екі әмбебап басымдықтардың құрамдас бөлігі ретінде анықталған табиғаттағы, мәдениеттегі және білімдегі динамиканың аясында кейбір гуманитарлық тәжірибелердің келесі жағдайларда оларды әрі қарай философиялық талдау, түсіну, түсіндіру және сәтті жылжыту мен нақты педагогикалық процеске енгізу үшін ұсынылатын қазіргі мектептерде (орта және жоғары) кейбір гуманитарлық практиканың даму перспективаларын атап өткім келеді.

1. Білім берудің гуманистік парадигмасы-пайдалылық мәдениеті әдіснамасынан өмірдің психологиясы мен жеке тұлғаның қадір-қасиеті әдіснамасына көшу, ол унитарлық парадигмадан ауытқуға, тек білімді игеруге, дағдыларды

қалыптастыруға бағытталудан, тұлғаға бағытталған оқыту мен тәрбиеге мүмкіндік беретін білім берудің өзгермелі, дамушы, семантикалық және түсінікті моделін білдіреді.

Болжамдық тұрғыдан алғанда, бұл парадигма сыни белгісіз жағдайларда қоғам мен тұлғаның бәсекеге қабілеттілігін арттырудың маңызды факторы болып табылады.

2. Мектептің мәденишығармашылық миссиясы-мәдениеттегі тұлғаны қалыптастырудың басымдығы, ол білім беру процесіне тікелей қатысушылардың әртүрлі гуманитарлық мәдени-бағдарланған тәжірибелер кеңістігінде өзара әрекеттесуін, сондай-ақ тұтастай алғанда білім беру процесін транстілдік бейімдеу жағдайында әр адамның тиімді өзін-өзі жүзеге асыруын қамтиды.

Қазіргі мектептің жобалық кеңістігінде көп мәдениетті және көптілділікті дамыту принциптері барлық «тірі» тілдер мен біртектес емес субъектілік орталықтардың (тілдік тұлғалардың) қазақстандық көп тілді білім беру кеңістігінде бейбіт қатар өмір сүру құқығын білдіреді.

Бұл ретте оқу-тәрбие процесін ұйымдастыруға қағидаттық көзқарас тіл мен субъектілік орталықтың ерекшелігін, сондай-ақ әртүрлі үлгідегі білім беру мекемелерінде (жалпы білім беретін мектеп, гимназия, лицей, колледж, ЖОО) тілдер мен мәдениеттерді зерделеудің дәйектілігін ескеруді көздейді.

3. Білім берудегі интеграциялық процестер – гуманитарлық және жаратылыстану-ғылыми білімдерді интеграциялауға негізделген, дамып келе жатқан тұлға әлемінің тұтас бейнесін қалыптастыруға ықпал ететін білім мазмұнын қалыптастырудың пәнаралық қатынасы, яғни практикалық әртүрлі әлеуметтік-мәдени кеңістіктерде мәдени коммуникацияны жүзеге асыруға дайын болу, сонымен қатар педагогикалық процестің субъектілерінің өзін-өзі лайықты көрсету және өзін-өзі жүзеге асыру.

4. Білім берудің құрылымы мен мазмұнын жаңартудың айқын тәжірибеге бағытталған стратегиясы – вариативтілік; мәдени-ағарту тәжірибесіне тән білім беру әлеуетінің рөлін күшейту; тұлғаның көптілді концептосферасын қалыптастырудың құзыреттілік тәсілі; білім беру үдерісі субъектілерінің әртүрлі білім беру құзыреттіліктерін жетілдіруге ықпал ететін бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз етудің сапалық сипаттамаларына мән беру; мектептің мәдени-білім беру ортасының мүмкіндіктері кеңістігінде мұғалім мен оқушының көптілді мәртебесін (рөлдік репертуарды) арттыру (оның ішінде оқу бағдарламасын, оқулықты, профильдеу бағыттарын, біліктілікті арттыру нысандарын және өзіндік-мұғалім білімі және т.б.).

5. Тілдерді оқытудың сапалы жаңа тәсілі/мәдениеттің экспрессивті құралдары (вербальды және вербальды емес) – дамып келе жатқан тұлғаның сөйлеу және коммуникативті әрекетінің дамуының барлық деңгейлеріндегі тіл тәжірибесінің сабақтастығы. Осы тәсілдің аясында келесі өзекті бағыттарды жүзеге асыру жоспарлануда – сөйлеу әрекетінің фонетикалық, лексикалық және грамматикалық аспектілерін меңгерудің жуықталған нормаларынан ауытқудың алдын алу және пропедевтика мақсатында мектепке дейінгі оқыту; бастауыш мектеп – балалардың өзін-өзі көрсету тұрғысынан мүмкіндіктерін үздіксіз кеңейтуді көздейтін ерте тіл үйрену; орта мектеп – ақпараттық-коммуникациялық технологиялар әлеміндегі өзгермелі өмір жағдайларына бейімделу мақсатында профильдік дайындық; жоғары мектеп – дүние жүзіндегі объективті қалыптасқан көптілділік жағдайында тиімді мәдени өзін-өзі анықтау мақсатында мамандандырылған білім беру; басым және перспективалық бағыттар – гуманитарлық, жаратылыстану, математика, экономика және ақпараттық-білім беру шеңберінде бейіндік білім беруді ұйымдастырудың көп деңгейлі тәсілдері.

Әдебиеттер

1. Богданец Т.П. Интеграция естественнонаучных и обществоведческих знаний в образовательном процессе начальной школы / Народное образование -Педагогические технологии - 2008. -№3.- С. 3-13.
2. Буланкина Н.Е. Проблема эффективного культурного самоопределения личности в полиязыковом образовательном пространстве. - М.: АПКИППРО, 2002.
3. Буланкина Н.Е. Полиязыковая концептосфера современного педагога. Новосибирск: Изд-во НИПКиПРО-МПУ, 2009.
4. Соколов Е.А. Проблемы поликультур и полиязычий в гуманитарном образовании - М.: Университетская книга - Логос, 2008.

**ЗАМАНАУИ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ҚАЗАҚСТАННЫҢ
ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКАСЫН ДАМУДЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ
СОВРЕМЕННЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
КАК ОСНОВА ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА
MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES AS A BASIS
FOR THE DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY OF KAZAKHSTAN**

Алтынбек А.
*«Ақпараттық жүйе» мамандығының
4 курс студенті
Ғылыми жетекші:
магистр аға оқытушы Азиева Г.Т.
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.*

АЛДАР КӨСЕ 2 МОБИЛДІ ОЙЫНЫН ӨНДЕУ

Аңдатпа. Бұл мақалада мобильді ойындардың пайдасы яғни ойлау жүйемізге қалай әсер ету артықшылықтары қарастырылған. Әр түрлі платформаларда мобильді ойындардың ең көп көшіріліп алған ойын түрі бұл – Алдар көсе 2D платформасында жасалған ойын. Атап өтсек салмағының аздығы, интерфейс қарапайымдылығы, жылдам бастау болады. Бұл платформадағы ойындар құрастыруда қиын технологияларды қажет етпегендіктен гаджеттердің өнімділігіне салмақ түсірмейтіндігін көруге болатыны туралы айтылған. Мобильді ойындардың бізге берер пайдасы ол бос уақытта немесе кезекте тұру, қоғамдық көлікте болу, немесе психологиялық демалыс қажеттігі туындағанда қызықты уақыт өткізуге мүмкіндік беретіндігін көруге болады. Ойынды ойнау арқылы адам рақаттанып демалу керек.

Платформер – ойынның негізі платформаларда секіру, баспалдақпен көтерілу, жауларды жеңу немесе деңгейді аяқтау үшін қажетті заттарды жинау болып табылатын компьютерлік ойындардың жанры. Бұл жанрдағы көптеген ойындар шынайы емес, сызылған мультфильм графикасымен сипатталады. Бұл ойындардағы кейіпкерлер көбінесе ойдан шығарылған тіршілік иелері (мысалы, айдаһарлар, гоблиндер) немесе антропоморфтық жануарлар.

Қуаттандырулар (пауер-ап) деп аталатын кейбір элементтер ойнатқыш басқаратын кейіпкерге әдетте уақыт өте келе құрғайтын арнайы қуат береді (мысалы: күш өрісі, үдеу, секіру биіктігін арттыру). Коллекциялық заттар, қару-жарақ және күшейткіштер әдетте кейіпкердің қарапайым жанауымен жиналады және ойыншының пайдалануы үшін арнайы әрекеттерді қажет етпейді. Көбінесе элементтер кейіпкердің «түгендеуінде» жиналады және оларды арнайы команда пайдаланады (бұл мінез-құлық аркадалық басқатырғыштарға көбірек тән). Компьютерлік ойындардың ұқсас жанры - бүйірлік айналдыру [1].

Ойын қозғалтқышы(game engine) оның негізгі өзегі болып табылады, оның негізінде ойынның барлық басқа компоненттері құрастырылған негізгі бағдарламалық қамтамасыз ету. Ойынның нұсқаларын, оған қондырмаларды немесе тіпті мүлдем жаңа ойын әлемін жасау үшін пайдалануға болатын бағдарлама коды. Анықтама алғаш рет 90-шы жылдардың ортасында пайда болды, бұл кезде ойындар сол кездегі басты шутер - Doom-ға ұқсас пайда бола бастады.

Сонымен қатар, ойын қозғалтқыштары қоғамдық доменде пайда бола бастады, олардың негізінде үшінші тарап әзірлеушілері де, қарапайым пайдаланушылар да өз ойындарын жазуға тырысуы мүмкін. Содан бері ойын қозғалтқыштары техникалық жағынан күрделірек, ұзағырақ және кодтарымен байыды.

Бірақ сонымен бірге, олардың өмір сүруінің басындағыдай, оларда қатаң бекітілген деректер бар:

- ойын логикасы;
- объектілер физикасы;
- объектілерді салу ережелері;
- жалпы ойын барысы.

Қолданыстағы қозғалтқыштардың әртүрлілігімен ойынды қайдан бастау керек және қандай шешімдер бар деген өте қиын таңдау туындауы мүмкін. Әртүрлі тапсырмаларға арналған ойын қозғалтқыштары өте көп. Әртүрлі бағдарламалау тілдері пайдаланылады, әртүрлі платформаларды қолдау және дайын шешімдер. Көбінесе көп нәрсе жеке дағдылар мен қалауларға байланысты болады. Қарапайым 2D платформерін немесе ғарыштық атқышты құрастыратын болсаңыз, үйренуге оңай нәрсені қарастырған жөн. Кең ауқымды мобильді стратегияны әзірлеу кезінде қарапайым қозғалтқышпен басқару қиын болады.

Көптеген адамдар үшін лицензияның түрі де шешуші рөл атқара алады - кейде олардың бірнешеуі болуы мүмкін және тағы да көп нәрсе қойылған міндеттерге және олардың өзектілігіне байланысты болады.

Unity тек қозғалтқыш емес, сонымен қатар ДК ойындарын әзірлеу үшін тамаша орын болып саналады. Бағдарламада бағдарламалық жасақтаманы әзірлеу үшін қолданылатын құралдар бар. Қарапайым және түсінікті дизайнның арқасында ойындарды жасау шынымен қарапайым және ыңғайлы болады. Multiplatforming арқасында ойын жасау да әмбебап болып келеді[2].

Пиксельдік графика – растрлық графикалық редактордың көмегімен компьютерде жасалған цифрлық кескіннің нысаны, мұнда кескін пиксель (нүкте) деңгейінде өңделеді, ал кескін ажыратымдылығы жеке пикселдер анық көрінетіндей кішкентай. Ескі (немесе толық жұмыс істемейтін) компьютерлер, Game Boy ойындары, ескі ойын консолі ойындары және көптеген ұялы телефон ойындары көбінесе пиксельдік өнерді пайдаланады, өйткені бұл әдеттегі шағын экран ажыратымдылығында шағын кескінді анық көрсетудің жалғыз жолы.

Pixel art тың айырықша белгілері.

Растрлық редакторлардың көмегімен жасалған кез келген сызба немесе эскиз Pixel art деген қате түсінік. Бұл дұрыс емес, «пиксельді» кескін технологиядағы «пиксельді емес» кескіннен ерекшеленеді - сурет пикселін пиксель бойынша қолмен өңдеу. Сондықтан, пиксель өнері компьютерлік өнердің басқа түрлерінен оның шағын өлшемдерімен, шектеулі түстер палитрасымен және (әдетте) антиалиазингтің болмауымен ерекшеленеді.

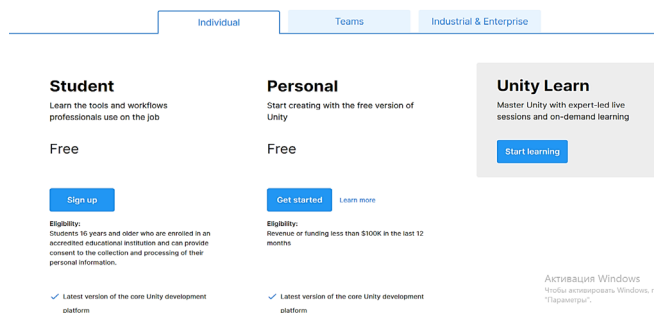
Пиксельдік графика растрлық графикалық редакторлардың «қарындаш», «түзу» немесе «толтыру» сияқты ең қарапайым құралдарын ғана пайдаланады. Сондықтан Microsoft Paint және басқа да толық емес редакторларда жасалған пиксель өнерінің шедеврлері бар. [5].

Кез келген жағдайда пикселге негізделмеген құралдарды (мысалы, Щетка) және автоматты сүзгілерді (мысалы, тегістеуді) пайдалану «нақты» пиксель өнерінде қолайсыз болып саналады - мұндай құралдар қолмен мұқият орналастыруды бұза отырып, жаңа пикселдерді автоматты түрде қосады. . «Жақсы дәм ережесі» - түстердің ең аз санын пайдалану; Ең дұрысы, бейне ішкі жүйелерінің басым көпшілігінде, тіпті ең ертеде де қолжетімді стандартты 16 түс: үш бит олардағы R, G, B сигналдарын кодтайды және төртінші бит жарықтықты кодтайды.

Пиксель өнері классикалық бейнелеу өнерінің кейбір түрлерін еске түсіреді, мысалы, крест тігісі, мозаика және би-сермен жұмыс, өйткені дизайн қазіргі заманғы мониторлардың пикселдеріне ұқсас шағын түсті элементтерден тұрады. [3].

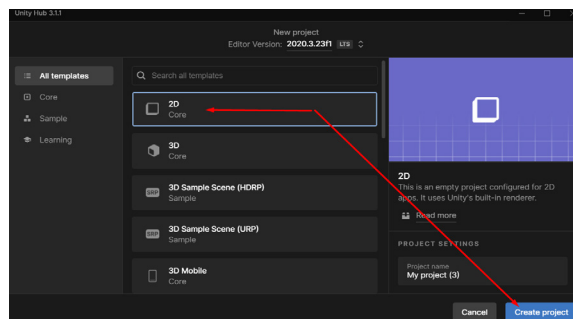
Алдымен ойын құрастыру үшін бірінші керекті қозғалтқышты көшіру қажет. 2D ойынына бізге ыңғайлы болатын Unity бағдарламасы.

Оны көшіру үшін бізге қозғалтқыштың ресми сайтына кіріп көшіру батырмасын басамыз, сонда бізге таңдауға 3 түрлі пакет ұсынылады, соның ішіндегі бізге керекі Individual>Personal (Сурет 1) таңдап тіркелу қажет.

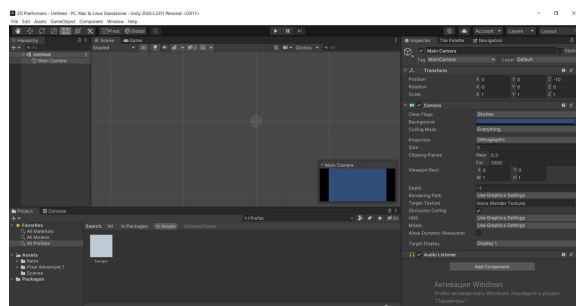
1-сурет

Сайтта тіркелген соң Download батырмасын басып қозғалтқышымызды көшіру керек. Толықтай көшіріліп және орнату біткен соң ойын жобасын бастаймыз. Дипломдық жұмыста 2D ойынын жасағандықтан, New Project батырамын басып, ішінен 2D платформасын таңдаймыз.

2-сурет

Батырманы басқан соң сервердан 2Д ойынына керекті пакеттерді көшіріп бізге Simple Scene таза сценаны көрсетеді.

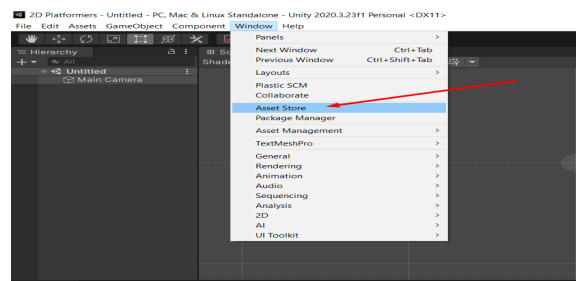

3-сурет

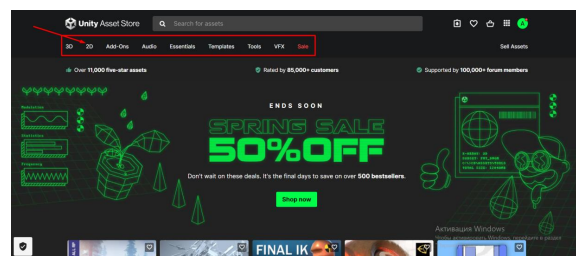
2Д платформасын таңдағандықтан біздің сценамызда автоматты түрде 2Д батырмасы шығады, сол батырма арқылы ойын деңгейлерінің 3Д немесе 2Д камерасы арқылы қарауға болады, және де ол батырманың пайдасы Z осіне шығып кеткен объектілерді анықтауға көмектеседі. Unity редакторы керекті терезерлерді өте ыңғайлы қоюға мүмкіндік береді.

Плиткалар картасы және тақтайшалар палитрасы

2Д ойындар пикселді кескін болғандықтан, ойын объектілері және компоненттерін сәкесінше дизайнын құру керек. Unity қозғалтқышының артықшылығының бірі дайын Ассеттар қосуға болады. Және де оған арналған арнайы бөлім бар, сол арқылы өтсек бізге ақылы немесе тегін ассеттерді ұсынады. Батырманы басқан соң тікелей браузерды ашып ресми сайтына лақтырады.

4-сурет

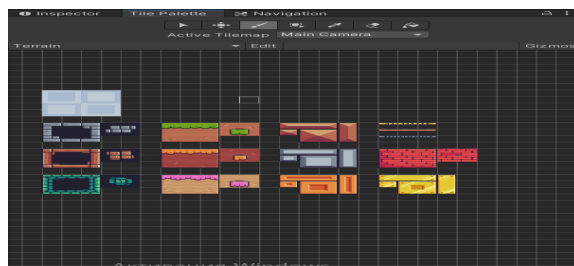

5-сурет

5 суретте көрсетілгендей таңдауға әртүрлі ойын объектілерін көшіруге болады. Asset Store-дың пайдасы ол – дизайнердің көмегіне жүгінбей ойын құрастыруды әлдеқандай жеңілдетеді. Яғни, жобаның тезірек орындалуна себепкер болады. Unity – редакторында палеттер арқылы сурет салуды бастайық. Ол үшін біз тақтайшалар ассеттерін көшіріп ұяшықтарды 16x16 рамзері бойынша бөлуіміз қажет. Asset>Inspector>Sprite Editor (Сурет 6) Component>Tilemap>Tilemap батырмасын басамыз, алдымыздан шығатын терезе (Сурет 7), содан кейін кесілген спрайттарымызды Tilemap Palette-ке көшіреміз.

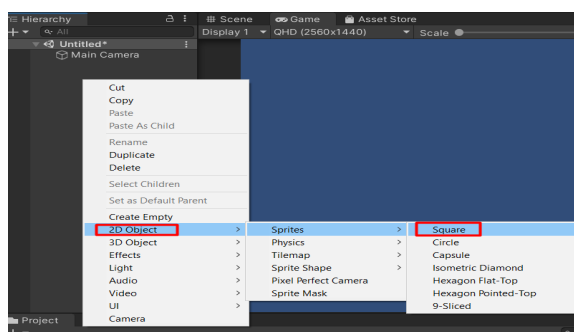

6-сурет

7-сурет

Егер біз лезде тақтайшаларды салатын болсақ, ол редакторда объект ретінде көрсетілмейді тек сурет ретінде болады. Сондықтан бастапқы біз бос 2D объектісін қосып оған Terrain деген ат қоямыз. Сурет 8

8-сурет

2D объектісін құрғаннан кейін оны біздің тақтайшалар палетімен байланыстырып жердің суретін салуға болады, егерде байланыспағанда біздің кейіпкеріміз әрекет жасағанда одан өтіп кетер еді. Болашақта тағы деңгейлер құру қажет болғанда Tile Palette-ге Terrain қабығын таңдап кез келген жерге әртүрді объектілер құра аламыз. Жер дайын болған соң оның үстіне кейіпкерімізді орнатамыз, ол 2 объект болу керек. Оныда суретте байқасақ өлшемі 16x16 қылып қоямыз (Сурет 9) .

9-сурет

Кейіпкерімізді жермен және басқа объектілермен қарым-қатынас жасауы үшін оны физика заңына бағындыруымыз қажет, яғни Rigidbody2D компонентын қосамыз, және платформамызға қосқандай BoxCollider2D қосқандай қосамыз.

Әдебиеттер

1. Демидчик Н.Н. Компьютерная графика и анимация: учеб. пособие.-Астана, 2014.-128 с.
2. Бондаренко С.В., Бондаренко М.Ю. 3ds Max 8. Библиотека пользователя. – СПб.:Питер, 2016. – 608 с
3. Джамбруно М. Трехмерная графика и анимация. – М.:Вильямс, 2013. – 640 с.
4. Ратнер П. Трехмерное моделирование и анимация человека. – М.:Вильямс,2015. –272с.
5. Тозик В., Меженин А. 3ds Max 8. Трехмерное моделирование и анимация. – СПб.: БХВ-СПб, 2016. – 900 с.
6. Ли К. 3ds Max: Искусство трехмерной анимации. Platinum Edition. – К.: ДиаСофт, 2015.– 896 с.

ЦИФРОВОЙ МОДУЛЬ ОСВЕЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ ПЛАТФОРМЫ АРДУИНО

Аннотация. Все большую популярность приобретают проекты «сделай сам» с аппаратным и программным обеспечением. Любители со всего мира пробуют свои силы в полезных повседневных помощниках, таких как пульты дистанционного управления для ворот гаража или устройства измерения температуры, а также в веселых проектах, таких как дроны, роботы или собственные игровые консоли. Основное внимание в творческой работе уделяется специальным аппаратным компонентам от самых разных поставщиков, которые были разработаны именно для этих целей. Помимо компактной конструкции, они обычно отличаются особенно доступной ценой, которая обычно находится в диапазоне от 5000 тенге.

В данной статье будет описываться принцип работы датчика освещенности, позволяющего сделать автоматическое включение освещения, основным элементом которого является – фоторезистор (полупроводниковый элемент).

Arduino – это «платформа» для проектов электроники и микроконтроллеров, которая должна позволить каждому воплощать в жизнь свои собственные технические идеи. Для этого обычно не требуются обширные области ИТ.

Она включает в себя, с одной стороны, электронные платы Arduino и, с другой стороны, программное обеспечение Arduino, с помощью которого можно программировать эти платы. Arduino родом из Италии, отсюда и термин: «Arduino» – так называлась панель, где всегда встречались разработчики, запустившие Arduino.

Arduino – это небольшая плата с собственным процессором и памятью. На плате также есть пара десятков контактов, к которым можно подключать всевозможные компоненты: лампочки, датчики, моторы, чайники, роутеры, магнитные дверные замки и вообще всё, что работает от электричества.

Основное назначение аппаратных плат Arduino – получить доступ к микроконтроллеру, сердцу платы. Это реализуется, с одной стороны, с помощью штыревых разъемов на внешней стороне платы, через которые вы можете контактировать с каждым отдельным контактом микроконтроллера. С другой стороны, подавляющее большинство плат имеют разъем USB, через который микроконтроллер можно удобно программировать с помощью ноутбука и программного обеспечения.

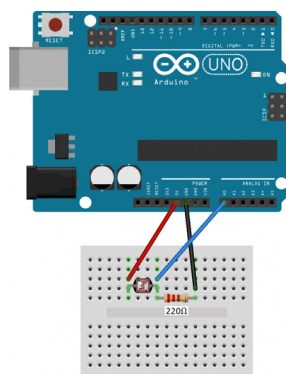
Проще говоря, Arduino – это система управления, в которой выходы реагируют в зависимости от программирования и в зависимости от входов. Это позволяет автоматически управлять определенными процессами. Это варьируется от простой светодиодной схемы до сложной системы управления машиной.

В процессор Arduino можно загрузить программу, которая будет управлять всеми этими устройствами по заданному алгоритму. Таким образом можно создать бесконечное количество уникальных классных гаджетов, сделанных своими руками и по собственной задумке. Чтобы понять общую идею, взгляните на иллюстрацию. Она не отражает и миллионной доли всех возможностей, но всё же даёт первичное представление.

Программы для Arduino пишутся на обычном C++, дополненным простыми и понятными функциями для управления вводом-выводом на контактах. Если вы уже знаете C++ – Arduino станет дверью в новый мир, где программы не ограничены рамками компьютера, а взаимодействуют с окружающим миром и влияют на него. Если же вы новичок в программировании – не проблема, вы с лёгкостью научитесь, это просто.

Датчики освещения, созданные на основе фоторезисторов, довольно часто используются в ардуино проектах. Данный датчик реагирует на уровень освещенности. Принцип работы фоторезистора в датчике заключается в том, что в зависимости от количества света, который падает на его чувствительный элемент, он изменяет свое сопротивление. Здесь прямая зависимость: чем меньше света на него падает, соответственно тем меньше его сопротивление и наоборот. Фоторезистор необязательно использовать в виде датчика, он может выступать как отдельный элемент.

Методика подключения датчиков освещенности к ARDUINO одинакова для всех типов. Они производятся с 4 ножками: GND, 5V – питание, A0 – аналоговый выход, D0 – цифровой. По двум последним как раз и передается нужная для нас информация. A0 дает возможность оценить интенсивность света в пределах от 0 до 1000, а D0 – 0 или 1, то есть может показать только наличие светового фона.

Для создания данного модуля нам понадобилось:

- Arduino UNO + 4-разрядный 7-сегментный индикатор (12 pin, 3641BS, red)
- Фоторезистор (фотоэлемент / резистор, зависящий от света), например, от Adafruit (США) или Maplin (Великобритания).
- 8 резисторов 10 кОм
- Один потенциометр 10кОм (переменный резистор).
- Макет и соединительные провода (или подходящие платы и паяльное оборудование).

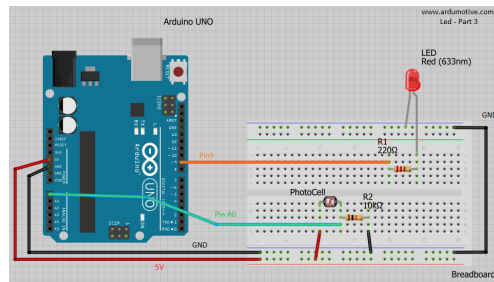
Фоторезистор или фотоэлемент – это регулируемый светорезистор. Сопротивление фоторезистора уменьшается с увеличением интенсивности падающего света. Фоторезистор может применяться в схемах светочувствительных детекторов, а также в схемах переключения, активируемых светом и темнотой. Его также называют светозависимым резистором (LDR).

Посмотрим, как фоторезистор отреагирует на свет.

Значение сопротивления становится меньше, когда в комнате много света. Таким образом, в темноте светодиод остается выключенным, потому что сопротивление стало очень большим.

Arduino поможет нам изменить эту ситуацию, давайте посмотрим, как это сделать на следующем шаге.

Следующий шаг – это непосредственно само программирование, т.е. написание кода. Arduino программируется на языке программирования C / C++. Это широко используется в аппаратном программировании. Программа Arduino имеет особую программную структуру. В простейшем случае есть два основных метода: `setup()` и `loop()`. Все, что пишется в фигурных скобках {}, относится к соответствующему методу.

Метод `setup()` выполняется только при запуске программы, метод `loop()` повторяется непрерывно. Конструкция `if (digitalRead (buttonPin) == HIGH)` проверяет, является ли статус чтения кнопки HIGH. Если кнопка нажата, он существует. Знак двойного равенства обязателен! Если условие в скобках if-запроса верно, т.е. истинно, то часть в фигурных скобках выполняется. Если это не так, выполняется следующая оставшаяся часть.

Из метода `loop()` мы дважды вызываем метод `blinken()` и передаем светодиод и количество повторов в каждом случае.

```
int anodPins[] = {A1, A2, A3, A4}; // Задаем пины для каждого разряда
int segmentsPins[] = {5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12}; //Задаем пины для каждого сегмента (из 7 + 1(точка))
int pinIn = A0;
void setup() {
  for (int i = 0; i < 4; i++) pinMode(anodPins[i], OUTPUT);
  for (int i = 0; i < 8; i++) pinMode(segmentsPins[i], OUTPUT);
  pinMode(pinIn, INPUT);
}

//{A, B, C, D, E, F, G, DP}
int seg[12][8] = {
  {1, 1, 1, 1, 1, 1, 0, 0}, //Цифра 0
  {0, 1, 1, 0, 0, 0, 0, 0}, //Цифра 1

  {1, 1, 0, 1, 1, 0, 1, 0}, //Цифра 2
  {1, 1, 1, 1, 0, 0, 1, 0}, //Цифра 3
  {0, 1, 1, 0, 0, 1, 1, 0}, //Цифра 4
```

```

{1, 0, 1, 1, 0, 1, 1, 0}, //Цифра 5

{1, 0, 1, 1, 1, 1, 1, 0}, //Цифра 6
{1, 1, 1, 0, 0, 0, 0, 0}, //Цифра 7
//a B C D E F G DP
{1, 1, 1, 1, 1, 1, 1, 0}, //Цифра 8
//a B C D E F G DP
{1, 1, 1, 1, 0, 1, 1, 0}, //Цифра 9
{0, 0, 0, 0, 0, 0, 1, 0}, //Знак -
{0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0} //Пустой разряд
};

int err[4][8] = {
    {0, 0, 0, 0, 0, 0, 0, 0}, //Пусто
    {1, 0, 0, 1, 1, 1, 1, 0}, //Е
    {0, 0, 0, 0, 1, 0, 1, 0}, //Г
    {0, 0, 0, 0, 1, 0, 1, 0} //Г
};

static int arr[4][8]; // Переменная-массив для хранения данных, которые не нужно каждый раз пересчитывать

float value = 0.0;

int counter = -1;
void loop() {
    counter += 1;
    if ((counter % 300) == 0) { // Пауза между сменами 200 мс
        counter = 0;
        value = analogRead(pinIn);
        getDigits(value);
    }
    displayMessage(arr);
}

void getDigits (float value) {
    Serial.println(«»);

    // Выдаем ошибку на те значения, которые не можем показать
    if ((value >= 10000) ||
        (value <= -1000)) {

        for (int i = 0; i < 4; i++) { // Каждый разряд по очереди
            for (int k = 0; k < 8; k++) { // Каждый сегмент по очереди - исходя из заданной карты
                arr[i][k] = err[i][k];
            }
        }
        return; // Выходим
    }

    int digits = 4; // У нас 4 разряда
    if (value < 0) digits = 3; // Из-за минуса один символ убирается*/

    // Делим число на 2 группы - отдельно целую часть и дробную.
    int intPart = (int)abs(value);
    int intLength = ((String)intPart).length(); // Смотрим, сколько разрядов занимает целая часть

    char valueChars[8]; // По нормальному float в String преобразовать нельзя, поэтому...
    dtostrf(value, 5, 4, valueChars); //... копируем данные float в массив chars[]

    // На дробную часть у нас остается разрядов: digits-intLength
    String valueStr = valueChars; // Теперь с текстовым форматом можно работать
    // Serial.print("valueStr: "); Serial.println(valueStr);

```

```

int fracIndex = valueStr.indexOf(«.»); // Получаем индекс начала дробной части
String fracPartStr = valueStr.substring(fracIndex + 1, valueStr.length()); // Выделяем цифры дробной части
int fracDigits = digits - intLength;
fracPartStr = fracPartStr.substring(0, fracDigits); // Вычлняем цифры, которые будут выводиться на дисплей
// Serial.print("fracDigits: "); Serial.println(fracDigits);
// Serial.print("fracPartStr: "); Serial.println(fracPartStr);

int fracInt = fracPartStr.toInt(); // Переменная для проверки, нужно ли что-то выводить, если нули, то нет
// Serial.print("fracInt: "); Serial.println(fracInt);

// Собираем строку для отображения
String output = (value < 0) ? “-” : “”;
output += (String)intPart;

String outputFrac = ((digits - intLength <= 0) || (fracInt == 0)) ? «» : ((String)».» + fracPartStr);

output += (String)outputFrac;

// Дополняем символы спереди, если цифр слишком мало, например для «-1» делаем « -1»
String spaces = “ ”;
digits = 4;
if (~output.indexOf(“.”)) digits += 1;
if (output.length() < digits) output = spaces.substring(0, digits - output.length()) + output;

// Формируем данные для показа:
int dig = -1;
for (int i = 0; i < output.length(); i++) {
    String _char = output.substring(i, i + 1);

    if (_char != «.») dig += 1; // Точка не занимает сегмент - увеличиваем на 1

    int actualdigit = 11; // По умолчанию пустой символ
    if (_char == “-”) {
        actualdigit = 10;
    }
    else if (_char == “ ” || _char == “.”) {
    }
    else {
        actualdigit = _char.toInt();
    }

    if (_char == “.”) {
        arr[dig][7] = 1; // Если нужно - ставим точку
    }
    else {
        for (int n = 0; n <= 7; n++) {
            arr[dig][n] = seg[actualdigit][n];
        }
    }
}

void displayMessage(int dig[4][8]) {
    for (int i = 0; i < 4; i++) { // Каждый разряд по очереди
        for (int k = 0; k < 8; k++) { // Каждый сегмент по очереди - исходя из заданной карты
            digitalWrite(segmentsPins[k], ((dig[i][k] == 1) ? HIGH : LOW));
        }
        digitalWrite(anodPins[i], LOW);
        delay(1);
        digitalWrite(anodPins[i], HIGH);
    }
}

```


Литература

1. Что такое Ардуино и зачем это нужно. <https://amperka.ru/page/what-is-arduino>
2. What is Arduino? <https://www.arduino.cc/en/Guide/Introduction>
3. Arduino® – praktische Mikrocontroller für individuelle Schalt- und Steueraufgaben. <https://www.conrad.de/de/ratgeber/entwicklungskits-bausaetze/arduino.html>
4. Arduino programmieren. <https://starthardware.org/arduino-programmieren/>
5. Подключение фоторезистора к ардуино и работа с датчиком освещенности. <https://arduino-master.ru/datchiki-arduino/photorezistor-arduino-datchik-sveta/>
6. Was ist ein Fotowiderstand? <https://draeger-it.blog/sainsmart-lektion-4-led-mit-fotowiderstand/>

Абубакир А.

«Ақпараттық жүйе» мамандығының

2 курс студенті

Ғылыми жетекші:

магистр **Азиева Г.Т.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАНДА ЦИФРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ИНФРАҚҰРЫЛЫМДЫ ДАМУ

Аңдатпа. Бұл мақалада біз цифрлық технологияны қолдану арқылы құрылатын жаңа индустрияларды өркендетуге болатыны туралы қарастырамыз. Бүгінгі таңда ақпараттық-технологиялық инфрақұрылым экономикалық дамудың маңызды элементі болып қалыптасуда. Заманауи қолжетімді телекоммуникациялық инфрақұрылымсыз Қазақстанның әлемдік экономикалық және ақпараттық кеңістікте орнығуы мүмкін емес. Ақпараттық-коммуникациялық технологияның қолжетімділігі цифрлық экономиканы құрудың іргетасы болып табылады. Интернетке қолжетімділік дамыған елдердің инфрақұрылымының негізгі құрауышы. 3D-принтинг, онлайн сауда, мобильді банкінг, цифрлық қызмет көрсету секілді денсаулық сақтау, білім беру салаларында қолданылатын және басқа да перспективалы салаларды дамыту керектігі Қазақстандық инфрақұрылымға цифрлық технологияларды тиімді түрде енгізу сияқты мәселелер қамтылады.

«Өнер-білім бар жұрттар, тастан сарай салғызды.
Айшылық алыс жерлерден, жылдам хабар алғызды»

деп кезінде дала ұстазы Ыбырай Алтынсарин жырлаған еді. Кемеңгер ұстаз сол сәтте-ақ заманның қалай өзгергенін болжап, бағалаған екен.

Расында қазіргі таңда хатты қалай жібереміз, ол қашан жетеді деп ешкім уайымдамайды. Өйткені хат алмасу қызметін жылдам атқаратын сан түрлі почта мен арнайы бағдарламалар бар.

XXI ғасырдың жаңалығы бұл ғана емес өзге де таң қалдыратын тың жаңалықтар жетерлік. Ондай заманауи технологиялардың пайдасын біле тұра Тұңғыш Президент 2017 жылы 12 желтоқсанда «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын іске қосты. Қазақстан Республикасының президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев өзінің жыл сайынғы Қазақстан халқына арналған Жолдауында «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасында айрықша атап өткен болатын.

Цифрлік сауаттылық - ақпараттық қоғамдағы қауіпсіздіктің негізі, XXI ғасырдың ең маңызды білімі, ең негізгі тақырыптарымыздың бірі. Цифрлік сауаттылық - бұл адам өмірінің барлық салаларында цифрлік технологияларды сенімді, тиімді қолдануға дайындығы және қабілеті. Осы технологияны қолдану арқылы халықтың өмір сапасын арттыруға жол ашып отыр [1].

Себебі қазіргі таңда IT саласы дүниежүзі бойынша айрықша сұранысқа ие. Оның ішінде ақпараттық технологиялардың қарышты қадаммен жетіліп, күн санап дамып жатқан қазіргі заманда оны қолға алмасақ, дамытпасақ, дамыған, өркениетті отыз елдің қатарына ену Қазақстан үшін орындалмас жай арман болып қалары белгілі. Экономикасы әлеуметтік дамыған өркениетті, дамыған елдердің барлығы дерлік сандық жүйеге ауысып, өнеркәсібінің дамуына және халқының әл-ауқатын жылдан-жылға жақсартып келеді [2].

Өйткені заманауи цифрлық технологияларды тиімді пайдалану шығындарды қысқартып және өнімділік деңгейін жоғарылатуға мүмкіндік береді. Цифрландыру еліміздің бәсекеге қабілеттілігін, сондай-ақ халықтың өмір сүру сапасын арттыру үшін өте қажет. Қазақстанда ақпараттық технологияларды мемлекеттік секторға енгізу шаралары осыдан 10 жыл бұрын сәтті басталғаны бәріміз үшін қуанарлық жағдай. Оның дәлелі – eGov немесе Қазақстанның электронды Үкіметі және Kaspi.kz қосымшасы. Бұл жүйе Оңтүстік Корея тәжірибесінен алынды. Күнделікті адам өміріне қажетті көптеген операцияларды ешқайда бармай-ақ компьютер немесе ұялы телефон алдында отырып жүргізе алу мүмкіндігі. Қажетті екі зат - компьютер және ғаламтор желісіне кіру мүмкіндігі.

Керекті құжатты рәсімдеу, түрлі анықтамалар алу, коммуналдық қызмет түрлерінің ақысын, салықты, айыппұлды, сақтандыруды және зейнетақы алу өзге де қызмет түрлерін үйде отырып төлеуге кез-келген азаматтың мүмкіндігі бар және бұл өте қолайлы. Бұдан былай ХҚКО-ға барып, кезекке тұрудың қажетті жоқ. Енді үйден шықпай-ақ Kaspi.kz

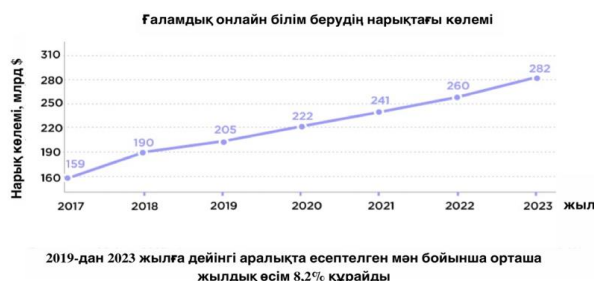
қосымшасында жәрдемақы мен көлікті қайта тіркеуге және Kaspi Travel сервисі арқылы ұшаққа немесе пойызға үйде отырып-ақ билет сатып алуға болады[3].

Сол себепті «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасында орта, техникалық және кәсіби, жоғары білім беруде цифрлық сауаттылықты арттыру шаралары қарастырылған:

- 2-сыныптан бастап «Бағдарламалау негіздері» пәні кезең-кезеңімен енгізіледі;
- жоғары сыныптардағы бағдарлама роботты техника, виртуалды шындық, 3D принтинг және басқа пәндермен толықтады;
- талантты жастарды дамыту және қолдау мақсатында тұрақты түрде хакатондар, олимпиадалар мен конкурстар ұйымдастырылуда;
- роботты техника мен бағдарламалау бойынша түрлі үйірмелер ашылуда;

Білім беру ұйымдарын жаппай цифрландырудың маңызы болашақ ұрпақтың кез келген салада ақпараттық сауаттылығын арттырып, шеберліктерін шыңдап, жан-жақты іскерлігін дамытып, бәсекеге қабілетті етіп, білім кеңістігінде өз мүмкіндіктерін тиімді пайдалануға жағдай жасайды. Сонымен қатар, бұл – білім сапасын арттыру, оқыту үдерісін қолжетімді ету, мұғалімдердің, оқушылардың, ата-аналардың байланыстарын жеңілдету тұрғысынан да өзекті. Осы мақсатта білім саласын цифрландыру жұмыстары кең қанат жайып келеді. Атап айтсақ, орта мектептерді жаппай компьютерлендіру, соңғы модельдегі техникалармен жабдықтау, ақпаратты тасымалдаудың ыңғайлы жолдарын дамыту болып саналады.

Бұл контекстте қашықтан оқытудың да осы цифрлық жүйеге жататынын айтып өткен дұрыс. Пандемия жағдайында өзекті болған онлайн білім беру алдағы уақытта дәстүрлі форматпен қатар маңызды болады және оның нарықтағы үлесі ұлғаяды деп болжануда.

Зерттеушілер қазіргі таңда онлайн-білім беру нарығы 240 млрд. АҚШ долларын құрайтындығын есептеген. Ал, 2023 жылы оның көлемі 282 млрд. АҚШ долларына дейін өседі деп болжанған. Бұл статистика онлайн білімнің жыл өткен сайын коммерциялық қана емес, сонымен қатар қамту көрсеткіші де артатынын аңғартады. Сол себепті, барлық елдер білім технологиясын (EdTech) жетілдіруге көп көңіл бөлуде [4].

Бүгінгі таңда ақпараттық-технологиялық инфрақұрылым экономикалық дамудың маңызды элементі болып қалыптасуда. Заманауи қолжетімді телекоммуникациялық инфрақұрылымсыз Қазақстанның әлемдік экономикалық және ақпараттық кеңістікте орнығуы мүмкін емес. АКТ қолжетімділігі цифрлық экономиканы құрудың іргетасы болып табылады. Интернетке кең жолақты қолжетімділік дамыған АКТ инфрақұрылымының негізгі құрауышы болып табылады. Кең жолақты қолжетімділік FTTx, ADSL сияқты сымды технологиялармен және 3G, 4G және спутниктік байланыс сияқты сымсыз технологиялармен қамтамасыз етіледі. Халықты және бизнесті интернет желісіне кең жолақты қолжетімділікпен қамтамасыз ету үшін Қазақстан Республикасының қалаларында және облыстарында телекоммуникациялық инфрақұрылым құрылды. Алайда, бүгінгі күнге ол ауыл тұрғындарының қажеттіліктерін қанағаттандырмайды. Цифрлық теңсіздікті төмендету мақсатында ауылдық елді мекендерді кең жолақты қолжетімділік желілерімен сапалырақ және толайым қамтамасыз ету қажет[5].

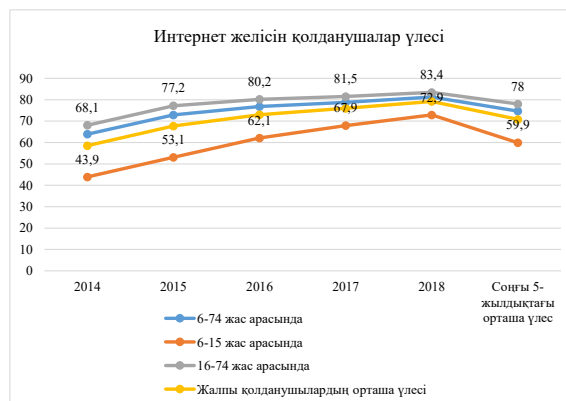
ҚР Статистика комитетінің profit.kz сайтында жариялаған статистикалық деректеріне сәйкес бүгінгі күні елімізде 6-74 жас аралығындағы ерлердің 77,6%, әйелдердің 74,8%-ы компьютер қолданады екен. Бұндай көрсеткіштер тұрғындарымыздың ақпараттық технологияларды қолдану көрсеткішінің басымдығын көрсетеді. Яғни цифрлық сауаттылық жағдайы, бұл адамның ақпараттық және коммуникациялық технологияларды күнделікті және кәсіби қызметінде қолдана білуі. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы 827 қаулысымен бекітілген «Цифрлық Қазақстан» Мемлекеттік бағдарламасына сәйкес халықтың цифрлық сауаттылығы бойынша мақсатты индикатор қарастырылған, яғни цифрлық сауаттылық деңгейін 2019ж-78,5%, 2020-80,0%, 2021ж-81,5%, 2022 жылға қарай жылға 83%–ға дейін көтеру.[6]

1-кесте

Интернет желісін қолданушылар үлесі*

	Жас ерекшеліктеріне қарай интернет желісін қолданушылар	2014	2015	2016	2017	2018	Соңғы 5-жылдықтағы орташа үлес
1	6-74 жас арасында	63,9	72,9	76,8	78,8	81,3	74,7
2	6-15 жас арасында	43,9	53,1	62,1	67,9	72,9	59,9
3	16-74 жас арасында	68,1	77,2	80,2	81,5	83,4	78,0
	Жалпы қолданушылардың орташа үлесі	58,5	67,7	73,0	76,0	79,2	70,8

* [6] негізінде автормен құрыстырылған

Интернет желісін қолданушылар үлесінің диаграммасы

Сондай-ақ елімізде екі спутниктен тұратын «KazSat 2» және «KazSat3» ғарыштық байланыс желілері іске қосылды. 16 байланыс операторлары жер станцияларының 7000 бірлігі арқылы жерсеріктік және ұялы байланыс қызметтерін көрсетеді. «KazSat» ғарыштық байланыс жүйесі қамтамасыз етеді. «KazSat-2» аппаратын пайдалану мерзімі 2023 жылы өтетіндіктен, осы мерзімге қарай «KazSat-2R» ғарыштық байланыс жүйесін пайдалануға енгізу жөніндегі жұмыстар аяқталатын болады [7].

Әдебиеттер

1. Цифрлық Қазақстан: заманауи технологиялар арқылы трансформациялау 25.02.2018 ж.
2. Игілігі мол цифрлы қоғам // Егемен Қазақстан. 2018 ж.2 ақпан
3. Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан Халқына Жолдауы. Егеменді Қазақстан. 2018.31қаңтар
4. Білім саласын цифрландыру мәселесі қаралды // Егеменді Қазақстан.- 2018. - 20 наурыз.
5. «Цифрлы Қазақстан – жаңғыруға бастайтын қадам». – «Түркістан» газеті. – 2018. – 20 қыркүйек
6. Қазақстан – үлкен мүмкіндіктерді сыйлайды. – Егеменді қазақстан. – 2018. – 18 шілде
7. Жаңа әлемге бастайтын жаңа жобалар // Айқын. 2018. 24 сәуір.

*Арыстанбаев Д., студент 1 курса специальности
Информационные системы
Научный руководитель:
магистр техн. наук, ст. преподаватель
Акмолина А.И.
«Esil University», г. Нур-Султан*

МУЛЬТИМЕДИЙНЫЙ ПРОИГРЫВАТЕЛЬ НА PYTHON (TKINTER)

Аннотация. В интернете и на различных носителях информации полно файлов в формате MP3, и нужен способ их воспроизводить. Данный программный продукт предлагает удобное и многофункциональное решение данной проблемы.

Python – удобный и мощный язык программирования. Использовался ввиду наличия простого синтаксиса, интегрированной среды разработки и множества модулей [1].

Для запуска программы «Мультимедийный проигрыватель», дважды нажмите по её ярлыку, как представлено на следующем рисунке:

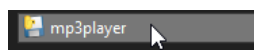

Рисунок 1. Запуск программы

Для добавления аудиофайла в плейлист наведите курсор на кнопку «Добавить файлы в плейлист» в меню сверху окна программы. Затем выберите нужную Вам опцию, - Вы можете добавить один аудиофайл в плейлист или сразу несколько, - и нажмите на соответствующую кнопку. Вы увидите диалоговое окно, которое предложит Вам выбрать нужный Вам файл или файлы (см. Рисунок 2). Перемещаясь по Проводнику, выберите нужные Вам файл или файлы и нажмите «Открыть».

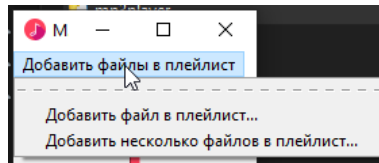

Рисунок 2. Меню «Добавить файл в плейлист»

Теперь Вы видите свой плейлист! Для того, чтобы начать воспроизведение, кликните по нужному Вам аудиофайлу и нажмите на кнопку посередине – она выглядит как направленный направо треугольник, как представлено на следующем рисунке:

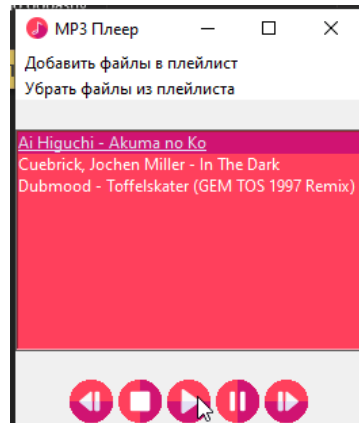

Рисунок 3. Интерфейс программы

Можно приостановить воспроизведение файла, нажав на кнопку справа от кнопки воспроизведения - она выглядит как два параллельных прямоугольника (см. Рисунок 4). Таким образом Вы поставили воспроизведение на паузу. Если Вам нужно снять паузу, снова нажмите на ту же кнопку.

Рисунок 4. Панель управления

Если Вам нужно остановить воспроизведение всех файлов, нажмите на кнопку слева от кнопки воспроизведения - она в форме квадрата, как представлено на следующем рисунке:

Рисунок 5. Кнопка воспроизведения

При воспроизведении и приостановке аудиофайла Вы можете начать воспроизводить вместо него находящийся снизу или сверху от него в плейлисте - проще говоря, следующий или предыдущий. Для этого нажимайте соответственно самую правую и самую левую кнопки (см. Рисунок 6 и 7).

Рисунок 6. Кнопка проигрывателя вперед

Рисунок 7. Кнопка проигрывателя назад

При необходимости, Вы можете убрать файлы из плейлиста. Для этого выделите аудиофайл в плейлисте, который Вы хотите убрать, нажав на него, а затем наведите курсор на кнопку «Убрать файлы из плейлиста» в меню вверх окна программы и нажмите на «Убрать файл из плейлиста» (см. Рисунок 8). Если Вам нужно убрать все файлы из плейлиста, Вы можете сделать это в том же меню, нажав на соответствующую кнопку.

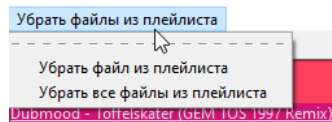

Рисунок 8. Пункт меню удаления аудиофайла

Для перемотки аудиофайла зажмите ползунок внизу окна программы и двигайте им влево или вправо, как представлено на следующем рисунке:

Рисунок 9. Перемотка аудиофайла

Или захватите и нажимайте левую кнопку мыши слева или справа от ползунка.

Для того, чтобы увидеть, сколько уже воспроизводится аудиофайл и сколько он длится, взгляните на секундомер внизу программы, как представлено на следующем рисунке:

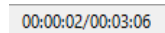

Рисунок 10. Секундомер проигрывателя

Для выхода из плеера нажмите на крестик в правом верхнем углу окна программы. Слева от него Вы можете найти кнопку для разворачивания программы на весь экран, а уже слева от этой кнопки - кнопку для сворачивания программы (см. Рисунок 11).

Рисунок 11. Кнопка для сворачивания программы

Для создания данного программного продукта использовался язык программирования Python 3 и модуль Tkinter. Мультимедийный проигрыватель может проигрывать любые MP3 файлы, будь то музыка, голосовые сообщения или что-либо иное.

Программа предназначена для широкой аудитории. Она доступна всем, и пригодится всем тем, кому когда-либо придётся проигрывать аудиофайлы в формате MP3.

В программе также можно составлять плейлисты и менять их содержание. Она способна переходить от одного аудиофайла в плейлисте к другому, ставить их на паузу и вовсе останавливать. Также имеется возможность перематывать аудиофайлы и просматривать прошедшее время с начала их воспроизведения и их длину.

Литература

1. Златопольский Д.М. Основы программирования на языке Python. – М.: ДМК Пресс, 2017. – 284 с.

Асан А., Жаксылыкова А.

«Ақпараттық деректер және деректерді қорғау»

мамандығы бойынша 2 курс студенттері

Ғылыми жетекші: п.ғ.к., **Енсебаева Г.С.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІК ҚЫЗМЕТТІҢ АҚПАРАТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ

Аңдатпа. Мақалада ақпараттық технологиялардың көмегімен бизнес үшін қауіпсіздікті дамыту тенденциялары қарастырылған. Ақпараттық қауіпсіздікке ықтимал қауіптер сипатталған. Заманауи бизнестерді қорғаудың әдістері ұсынылған.

21 ғасыр бұл әлемдегі цифрландыру кезеңі болып саналады. Айналамыз толып жатқан технологиялар: ұялы телефондар, компьютерлер, банк терминалдары, тіпті төлеу ақымыз цифрландырылған. Жерімізде даму деңгейінен жоғары елдер қазіргі кезде көп көңіл бөлуде, Жапония, Қытай, Ресей Федерация, АҚШ. Қазақстанда олардан қалыспауғы көп күш салуда.

Қазақстан экономикасының цифрландыруы көшуінің іргетасы 2013 жылы бекітілген «Ақпараттық Қазақстан-2020» мемлекеттік бағдарламасы болып саналады. Ол ақпараттық қоғамға көшудің дамуына, мемлекеттік басқаруды жетілдіруге, «ашық және мобильді үкімет» институттарын құруға, ақпараттық инфрақұрылымның корпоративтік құрылымдар үшін ғана емес, ел азаматтары үшін де қол жетімділігінің өсуіне ықпал етті.

Бағдарламаны іске асыру бес негізгі бағытта жүзеге асырылады:

- Экономика салаларын цифрландыру-цифрлық технологиялар мен шешімдерді пайдалану және енгізу арқылы Қазақстан экономикасының дәстүрлі салаларын қайта құру;

- Цифрлық мемлекетке көшу – қызмет көрсету тәсілдерін және мемлекеттің халықпен және бизнеспен өзара іс-қимылын өзгерту, негізгі қағидат-қажеттіліктерді алдын ала болжау;

- Цифрлық Жібек жолын іске асыру-ел ішінде де, транзиттік әлеуетті іске асыру үшін де деректерді берудің, сақтаудың және өңдеудің жоғары жылдамдықты және қорғалған инфрақұрылымын дамыту;

- Адами капиталды дамыту – креативті қоғам құруды көздейтін өзгерістер;

- Инновациялық экожүйені құру – бизнес, ғылым саласы мен мемлекет арасында тұрақты байланысы бар технологиялық кәсіпкерлікті, инновацияларды, стартап-мәдениетті дамыту үшін жағдай жасау. [1]

Сонымен қатар, коронавирус Қазақстанды цифрландыруға үлкен әсер етті. 2020-2022 жылдар бүкіл әлемге өте ауыр тиді, вирустың кесірінен экономика жағынан көптеген шығындарға ұшырадық, адамдар жұмыстарынан айырылып, ал жұмыстар тауып жатқан пайдаларынан айырылды. Сол себепті көбісі өз кәсіптерін, бизнесерін, жұмыстарын цифрландыруға көшті.

Бизнесі цифрландыру – бұл бизнес-процестерді оңтайландыру, компанияның өнімділігін арттыру және клиенттермен қарым-қатынасты жақсарту үшін сандық технологияларды қолдануды қамтитын терең трансформация.

Ақпараттандыру бизнеске терендей түсуде. Бұл тек бухгалтерлік есепті автоматтандыру туралы ғана емес, өндірісті басқару цифрландырылған, клиенттермен қарым-қатынастың барлық циклі. Цифрландыруда кәсіпкерлер экономикадағы тұрақсыздықты еңсерудің оңтайлы жолын көріп отыр. Бірақ дәл сол себепті цифрлық технологияларға тәуелділік қалыптасып, нәтижесінде киберқауіпсіздік қаупі басқа деңгейге шығады.

Ең алдымен, қауіпсіздік – бұл қауіптің болмауы немесе одан сенімді қорғану мүмкіндіктің болуы. Сонымен қатар қауіп-қатер деп жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің мүдделерін тұрақсыздандыратын және бұзатын ақпараттық әсер болып саналады.

Цифрлық шабуылдардың объектілері көбінесе олар:

- жеке адамдардың және олардың бірлестіктерінің санасы, психикасы;
- әр түрлі масштабтағы және мақсаттағы ақпараттық-техникалық жүйелер.

KZ-CERT Компьютерлік инциденттерге әрекет ету қызметінің деректері бойынша 2021 жылдың бірінші жартыжылдығында 13,9 мыңнан астам кибер қауіпсіздік инциденттері тіркелді – 2020 жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 20,1% - ға артық. Бұл барлық бақылау кезіндегі ең жоғары көрсеткіш.

1-сурет. Компьютерлік инциденттердің статистикасы

Көбінесе кәсіпкерлер мен бизнесмендерге кибершабуылдар жасаудың себебі ол олардың арасындағы бәсеке, сонымен қатар, хакерлердің кибер қауіпсіздік арқылы клиенттерден және кәсіпкерлерден ақша тонауы. [2]

Олардың жасау шабуылдарының бірнеше түрлері бар, олар:

- қызмет көрсетуден бас тарту (DOS, DDOS)
- интернет-ресурсты бұзу және шабуыл жасау
- зиянды бағдарламалық қамтамасыз етуді жасау және тарату
- фишинг
- компьютерлік вирустар
- ботнет

Мұндай шабуылдардың құрбандары кәсіпкерлердің коммерциялық және ақпараттық сайттар болып келеді. Соңғы кездері хакерлер шабуылдың бұл түрін шабуылды тоқтату үшін ақша талап етіп, бопсалау үшін қолданады. [3]

Компьютерлік оқиғалардың жартысына жуығы ботнеттерге тиесілі, ал олардың үлесі азаяды. Мәселен, 2021 жылы ол 49,5% - дан 45,3% - ға дейін азайды, ал 2019 жылы 82,7% - ды құрады. Қаңтар-маусымда ботнеттерге байланысты 6,3 мың инцидент тіркелді – 2020 жыл бұрынғыға қарағанда 10% - ға артық. Бұған дейін үш жыл қатарынан олардың саны азайды.

Ботнеттерден басқа инциденттердің едәуір саны зиянды бағдарламалық қамтамасыз етуге келеді бір жылда мұндай жағдайлардың саны 3,1 есеге өсті және 2021 жылғы қаңтар-маусымда 3,9 мың құрады, одан кейін интернет-ресурсқа қолжетімділіктің болмауы – 1,2 мың инцидент (23,7% - ға төмендеуі).

Қазіргі таңда кәсіпкерлерді техникалық прогрестің жетістіктерінен қорғау бойынша ұсыныстар жасалып жатыр. Олар келесідей болады: картаны пайдаланудан бас тартып, қолма-қол ақша төлеуге тырысу керек; пошта арқылы ештеңе жазбау керек, осындай бизнеспен айналысатын көптеген компаниялар өз клиенттерінің тізімдерін сату қауіпі бар; интернетке қосылған компьютерді арнайы бағдарламалар арқылы қорғау керек; мүмкіндігінше дүкендерде телефондарды, жеке мекен-жайларды және басқа координаттарды қалдырмау өте маңызды, тіпті егер олар бұл туралы үнемі сұраса да.

Егер кәсіпкерлер өздерінің жұмыстары және клиенттері туралы ақпаратты қорғап қалғысы келсе, онда олар қорғаудың тиімді жүйесі жан-жақты болуы керек және мыналарды қамтамасыз етуі керек:

- ақпаратты жинақтаудың, өңдеудің, сақтаудың және байланыс арналары арқылы берудің барлық кезеңдерінде тең құқылы қорғау;
- криптографиялық әдістерді қолдану арқылы міндетті түрде байланыс арналарындағы ақпаратты кепілді қорғау;
- ақпаратты сақтаудың, өңдеудің және байланыс арналары арқылы берудің барлық кезеңдеріндегі ақпараттың тұтастығы мен түпнұсқалығы;
- ақпараттық жүйелер мен деректер базасына кіруді бақылау;
- техникалық құралдарды жанама арналар бойынша ақпараттың таралып кетуінен және оларға ақпаратты алудың электрондық құрылғыларын енгізуден қорғану;
- ақпараттық жүйелердің есептеу техникасы құралдарының бағдарламалық өнімдерін бағдарламалық «вирустарды» және бетбелгілерді енгізуден қорғану.

Қауіпсіз ақпараттық технологиялар ақпараттың сыртқы, сондай-ақ ішкі қатерлерінің әсерін болдырмау немесе бейтараптандыру қабілетіне ие болуы тиіс, оның ішінде:

1. жүйелердің есептік жұмыс істеуін бұзатын зиянды бағдарламалық бетбелгілерді енгізу. Шетелдік бағдарламалық құралдар мен ақпараттық технологиялардың бақылаусыз импортының нығаю үрдісі бір мезгілде осындай бағдарламалық ақаулар импортының ұлғаюына алып келеді;

2. ақпаратты алу, түрлендіру немесе жою мақсатында оған рұқсатсыз қол жеткізуге жол бермеу. [4]

Қазақстандағы кәсіпорындардың, бизнестердің қазіргі кезде қарқында цифрландыруы көрініп жатыр, әрине бұл еліміздің экономикасына оңтайлы болып келеді, жұмыс орны көбейіп, жұмыс орындау процесі қиынға соқпайтын болады. Сонымен қатар бизнестің ақпараттандырылуы шет елге шықпай, Қазақстанда отырып олармен серіктестік қарым-қатынас құрауға зор орасан үлесін қосады. Бірақта экономикамен қатар қауіпсіздік қатері де көтеріледі. Кибершабуылдардан қорғану үшін, әр-бір ақпараттық технологияларды қолданушылар компьютер және электрондық парақшаларын әрқашан қорғаныста, тексерісте ұстап отыруы керек.

Әдебиеттер

1. Асанова Р.Н. ИТ Рынок Казахстана: анализ текущих показателей развития. Central Asian Economic Review. 2018;(4): 161-171.
2. Количество кибератак в РК выросло на 20% за год. 2021. URL: <https://profit.kz/news/61600/Kolichestvo-kiberatak-v-RK-viroslo-na-20-za-god/>
3. URL: <https://www.cert.gov.kz/>
4. Н.П. Ващенко, М.И. Дзлиев, А.Д. Урсул. – 2 изд., Безопасность предпринимательской деятельности. – 168-189.

Баяхатов З., Цой В.

студенты 2 курса специальности

«Информационные системы»

Научный руководитель:

магистр, ст. преподаватель **Байдаuletова А.Т.**

«Esil University», г. Нур-Султан

РАЗРАБОТКА АИС ДЛЯ МЕДИЦИНСКОГО УЧРЕЖДЕНИЯ

Аннотация. В рамках данной статьи создана автоматизированная информационная система, для медицинского учреждения, с применением Microsoft Visual Studio, интеграцией базы данных SQL и пользовательским интерфейсом Winifri framework. Будут рассмотрены проблемы и их решения, способы применения и полное описание создания приложения. Так-как большинство работников медицинских учреждений сталкивалось с проблемой с работой с базой данных. Представленное приложение обладает всеми качествами и возможностями для организации эффективной работы медицинских центров. Целью проекта является обеспечения максимального удобства работников медицинского учреждения.

Microsoft Visual Studio - линейка продуктов компании Microsoft, включающих интегрированную среду разработки программного обеспечения и ряд других инструментов. В проекте данная среда играет главную роль. При помощи Microsoft Visual Studio можно создавать формы, в которых имеется возможность редакции кода и внешней составляющей проекта.

Главной средой разработки являлся редактор кода Visual studio. Целью же создания данной среды была разработка приложений, веб-сайтов, веб-служб. интегрированный Web-сервер. Для обслуживания Web-приложения ASP. NET нужен Web-сервер, который будет ожидать Web-запросы и обрабатывать подходящие страницы. Наличие в Visual Studio интегрированного Web-сервера позволяет запускать Web-сайт напрямую из среды проектирования, вдобавок увеличивает безопасность, исключая вероятность получения доступа к тестовому Web-сайту с какого-нибудь наружного компьютера, поскольку тестовый сервер может принимать соединения только с локального компьютера.

Целью проекта является упрощение работы врача с базой данных, т.к. большинство работников сталкиваются с проблемой использования базой данных пациентов.

На форму располагаются визуальные компоненты. Компоненты .NET является объектом, который можно использовать повторно, способным взаимодействовать с другими объектами, предоставляющим контроль над внешними ресурсами и поддержку во время разработки.

Проект берет свое начало на форме авторизации. Данная форма имеет функционал входа в аккаунт и регистрации для новых пользователей. При создании окна авторизации, согласно Рисунку -1, использованы следующие компоненты: TextBox, Label и PictureBox, а также изменены свойства StartPosition, Centerscreen и FormBorderStyle.

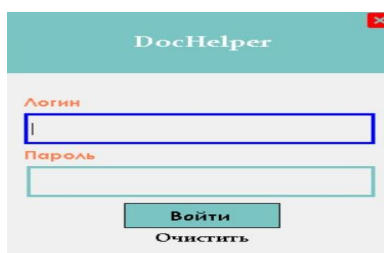

Рисунок 1. Окно авторизации

Далее после авторизации пользователь переходит на главную страницу проекта. Форма является отправным пунктом на остальные окна проекта. На данной форме используются компоненты Button, и PictureBox, согласно Рисунку-2.

PictureBox выводит на экран картину в формате gif, который создает иллюзию анимации.

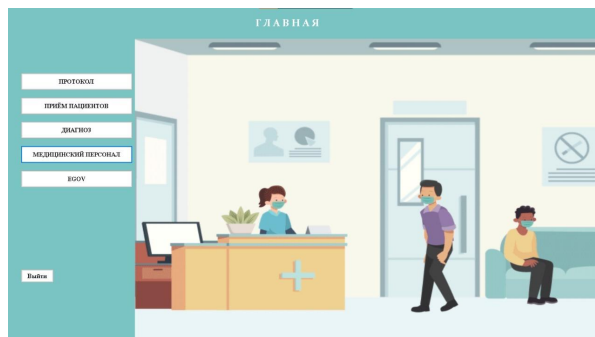

Рисунок 2. Главный экран

На главной странице приложения есть возможность просмотреть, Общие медицинские положения и протокола Министерства Здравоохранения Республики Казахстан.

В разделе прием пациентов, пользователь или медицинский сотрудник выполняет поиск, добавляет данные пациента и удаляет нежелательную информацию. Форма имеет несколько компонентов такие как ComboBox -отвечающий за выбор значения, TextBox - отвечающий за ввод данных и последующего их добавления на таблицу, DataGridView - вывод таблицы на форму.

В проекте автоматизированы такие бизнес-процессы, как:

- Создание и ведение базы пациентов с внесением персональных и контактных данных;
- Формирование личных учётных карт пациентов с ведением истории посещений, направлений, анализов, рекомендаций, назначений лечения и лечебных планов;
- Гибкий поиск данных по заданным параметрам;
- Формирование пакета документов при первом и всех последующих обращениях клиента;
- Формирование базы данных персонала;

Ведение складского учёта материалов и медикаментов и т.д.

В разделе диагноз поиска и добавления различных. Выбираем пациента, выводится диагноз, симптомы и лекарства в таблице в левом верхнем углу

Компонент Button с наименованием прием пациентов переходит на форму с таблицей созданная при помощи СУБД Sql. Перенос на другую форму происходит при помощи создания переменной и вызова ее с помощью класса Patient form.

Пример:

```
This.hide();
```

```
Patient form <переменная> = new PatientForm();
```

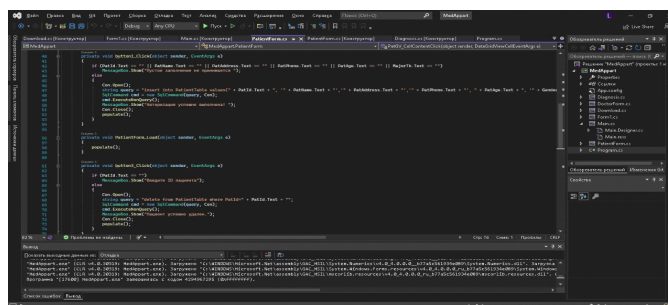
```
<переменная>.show();
```

В разделе медицинский персонал,

В связи с тем, что медицинская сфера деятельности имеет множество специальных направлений, при создании программы автоматизации работы медицинских центров выбрана роль врача.

Создание приложения для работы с данными, написанный на языке программирования C# и на декларативном языке программирования SQL. Целью разработки СУБД было создания такого языка чтобы им мог пользоваться даже неопытный программист.

Все скрипты прописываются на языке C#. Создание базы данных для сохранения аккаунтов и пациентов использовалось СУБД SQL.

Основные проблемы при разработке:

Подключение СУБД к форме. При нажатии на кнопку создания ID должно добавляться на таблицу, и сохранится в ней до самого ее удаления. Решением этой проблемой последовало вставкой ссылк и базы данных в кнопку.

В заключении можно отметить что данный проект может помочь не только большинству стоматологических клиник, но и многим организациям так как использование базы данных является признаком современности и облегчает сохранение информации.

Литература

1. Эрик Редмонд, Джим Р. Уилсон «Семь баз данных за семь недель. Введение в современные базы данных и идеологию NoSQL» (2015)
2. Эндрю Троелсен Филипп Джепикс, Язык программирования C# 7 и платформы .NET и .NET Core 8-е издание. (2010)
3. Албахари. C# 7.0. Карманный справочник (2020).

Мусаханов А., Аришкенов С.Е., Алин Д.
студенты 1-курса специальности

«Информационные системы»

Научный руководитель: **Мұхиядин А.Ұ.**
магистр технических наук, ст.преподаватель
«Esil University», г.Нур-Султан

РАЗРАБОТКА ТЕЛЕГРАМ-БОТА ДЛЯ ПОМОЩИ В СОЗДАНИИ БОТОВ

Аннотация. В статье рассматриваются один из распространенных мессенджеров - телеграм и боты, которые являются инструментами коммуникации между человеком и каким-либо сайтом.

Приведены способы создания ботов для быстрого и качественного получения необходимой информации. Актуальностью статьи является создание ботов для помощи в обучении. Для примера был создан телеграм-бот (ESILBOT), который поможет найти курс для изучения создания таких же ботов.

Современный темп жизни динамичен, предпосылкой к этому стало быстрое развитие информационных технологий. В настоящее время разнообразные гаджеты и приложения нацелены на то, чтобы максимально упростить жизнь обычных пользователей в решении повседневных задач, а также обеспечить достаточно быстрый доступ к любой интересующей

его информации. Согласно статистике, самая многочисленная группа людей, активно пользующихся, как интернетом, так и возможностями электронных устройств и разнообразных приложений, это школьники и студенты. Однако сами студенты не всегда могут получать быстрый и удобный доступ к информации, связанной с их учебной деятельностью, например, актуальные изменения в расписании занятий.

Telegram - мессенджер, получивший большую популярность и был создан в 2013 году Павлом Дуровым, также известным за создание социальной сети ВКонтакте. Широкую известность мессенджер получил за счет высокой степени анонимности, которой удалось достичь внедрением шифрования передаваемых данных. Был создан специальный протокол обмена данными, конкретно для Telegram - MTProto, включающий в себя систему алгоритмов шифрования. В данном протоколе использовали DH (Криптографический протокол Диффи - Хеллмана) и асимметричный алгоритм шифрования RSA для авторизации, а для передачи данных - AES (Advanced Encryption System). В новой версии протокола MTProto 2.0 стали использовать хеширование по алгоритму SHA-256 [1].

Интересная особенность Telegram состоит в том, что любой желающий может воспользоваться всеми возможностями для создания своих собственных ботов. Такая программа выполняет функции незаменимого помощника, который посредством максимально удобного интерфейса и набора команд позволяет решить элементарную задачу, не прерывая общения. Общение с ботом осуществляется через диалог, так же как с обычным пользователем.

Есть несколько вариантов решения такого рода задач, например создание мобильного приложения, в котором будут уроки про создание ботов. Второй вариант – создание Telegram-бота, которое было использовано.

Связи с удобностью работать в Telegram-чате легче чем где-либо. Сразу можно отметить плюсы Telegramм: быстрый и безопасный доступ; удобный интерфейс; простота в использовании; доступность; аудио-видео звонки; секретные чаты; и т.д.

Удобность Telegramма заключается в том что он есть на всех устройствах Windows, MacOS, Linux, Android, IOS, Windows Phone [2]

Боты Telegramм универсальны и выполняют множество задач на любой вкус. Найти информацию, скачать книгу, фильм, музыку, развлечь - это лишь маленький перечень возможностей ботов.

Бот - программа, выполняющая автоматически или законному расписанию какие-либо действия, и имеющие в этом некое сходство с человеком.

В 2015 году Telegram добавил собственный API для разработки пользователями собственных ботов. В общем, Telegram боты очень даже актуальная тема, которая позволяет добавить множество полезных функций. В 2016 году был проведен конкурс по созданию ботов с призовым фондом 200.000\$ [3].

С целью обучения созданию ботов в Telegram был создан ESILBOT. Бота легко можно найти в поиске Telegramм @ESILUNUNIVERSITYBOT (Рисунок 1).

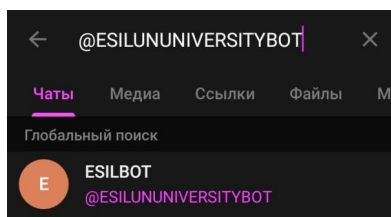

Рисунок 1. Поиск бота

Для начала работы с ботом надо нажать кнопку /start. Далее нужно выбрать язык, в котором вы хотите с ним общаться. На выбор 2 языка это русский и казахский (Рисунок 2).

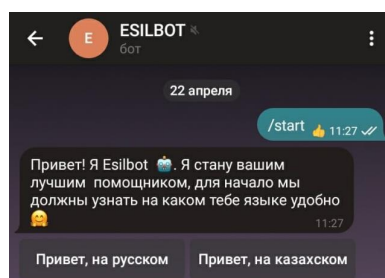

Рисунок 2. Выбор языка

После выбора языка бот у вас спросит ваше имя для того что бы узнать как обращаться к вам (Надо просто написать свое имя).

Бот у вас спросит готовы ли в к обучении (Надо выбрать 1 из 2 вариантов) (Рисунок 3).

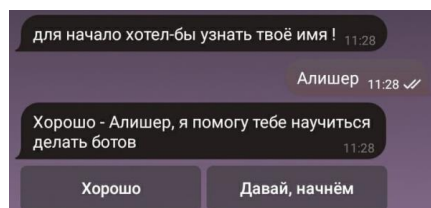

Рисунок 3. Знакомство с ботом

Далее можно выбрать способы изучения: видео и сайт (Рисунок 4).

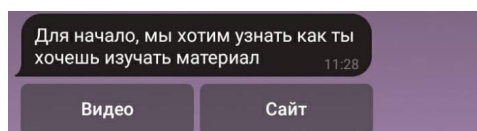

Рисунок 4. Выбор способа изучения

Этот выбор создан для людей, которые любят смотреть видео ролики или читать. Многие не любят читать или же наоборот смотреть видео.

В первом варианте будет представлен видео, где объясняется создание бота в Телеграм.

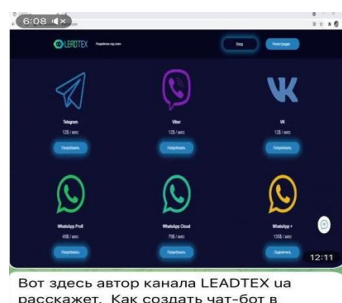

Рисунок 5. Изучение по видео

Во втором варианте будет ссылка на сайт где можно прочитать про создание бота (Рисунок 6).

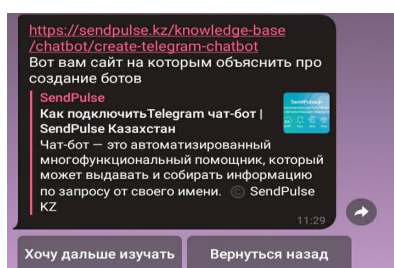

Рисунок 6. Изучение по сайту

Мотивацией для создания данного проекта стал интерес к созданию собственного бота. Хорошую информацию для этого найти бывает сложно, по этому был создан ESILBOT в котором находится хорошая информация про это.

Таким образом, цель работы была достигнута. Было разработано простое и удобное приложение-бот, позволяющее за кратчайший промежуток времени получить необходимую информацию.

Литература

1. Общая информация про Telegram [Электронный ресурс]. Режим доступа – [https://en.wikipedia.org/wiki/Telegram_\(software\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Telegram_(software)) (Дата обращения: 01.05.2022).
2. Плюсы и Минусы Телеграм [Электронный ресурс]. Режим доступа - <https://sravni.cc/reviews/plyusy-i-minusy-telegram/> (Дата обращения: 03.05.2022)
3. API на Python для создания Telegram бота [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://github.com/eternnoir/pyTelegramBotAPI> (Дата обращения: 03.05.2022)

Жасулан Ж.

ученик 10 класса гимназии №5 г. Нур-Султан

Научный руководитель:

учитель физики, **Молдахметова Р.У.**

КТУ гимназия №5, г. Нур-Султан

ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭНЕРГИИ ВЕТРА

Аннотация. В данной работе исследования проводились на метеостанции г. Нур-Султан, где был проведен эксперимент, собран материал, проанализированы данные о направлении, скорости ветра. На основе исследований был создан ветродвигатель из подручных средств (лопасти, провода, подставка, светодиодная лампочка, генератор). Предложена новаторская идея в сфере ветроэнергетики в целях экономии электричества и для безопасного дорожного движения. Анализы исследования показали, что в Нур-Султане преобладают ветра южных, юго-западных направлений. Средняя скорость – 6,51 м/с, максимальная скорость ветра – 26,6 м/с, порывы ветра – 37 м/с. Результаты этой исследовательской работы показали, что в Северном Казахстане есть возможность использования энергии ветра путем внедрения ветроэлектростанций малой мощности.

Сейчас человечество снова задумалось об использовании альтернативных источников энергии, поэтому в наше время необходимо развивать альтернативные источники энергии. Учитывая климат Северного Казахстана, ветер может стать для нас источником энергии. В связи с этим, важно изучать и создавать ветроэлектростанции.

Цель: Исследование ветроэлектростанций малой мощности и применение ее на практике.

Задачи:

1. Изучить особенности энергии ветра.
2. Собрать данные о скорости, направлении ветра в г. Нур-Султане.
3. Провести эксперимент и проанализировать полученные результаты.
4. Найти пути исследования ВЭУ малой мощности.

Ветер дует не везде и не всегда. А в местах, где ветер дует часто и с большой силой, как правило, не располагаются населенные пункты. Это повышает расходы на строительство линий электропередач и транспортировку энергии. Как дополнительный источник энергии, ветроэнергетика вызвала у меня интерес. Я в своем проекте наметил пути решения данной проблемы.

Энергия ветра экологически чистая. Она широко применялась в глубокой древности для привода мельниц и водоподъемных устройств, но паровые машины заставили забыть ветровые установки. Кроме того, низкие мощности, зависимость от погодных условий ограничивали использование этого источника. Энергия ветра, в конечном счете – результат тепловых процессов, происходящих в атмосфере планеты. Различия плотности нагретого и холодного воздуха – причина активных процессов перемещения воздушных масс. Следовательно, первоначальным источником энергии ветра является энергия солнечного излучения, которая переходит в одну из своих форм – энергию воздушных течений.

Местом проведения нашего эксперимента стала метеостанция г. Нур-Султан, где мной в течение 2019-2021 г. были изучены ветровой потенциал, скорость, направление ветра, а также проанализированы статистические данные. Оборудование для измерения характеристик ветра было установлено на 50 метровой метеорологической мачте.

В частности, мои измерения скорости и направления ветра показали их совпадение с многолетними наблюдениями о преобладании в нашем городе ветров южных и юго-восточных направлений. Я на своем опыте убедился в правильности выбора промышленной зоны на окраине нашего города. Знания о параметрах ветра важны при градостроительстве.

Создана самодельная модель ветроэлектростанции. Которая состоит из лопастей, генератора, подставки и светодиодной лампочки. Для изготовления самодельной ветроэлектростанции был использован роторный генератор от магнитофона.

Также предлагается новаторская идея в сфере ветроэнергетики в целях экономии электричества и для безопасного дорожного движения.

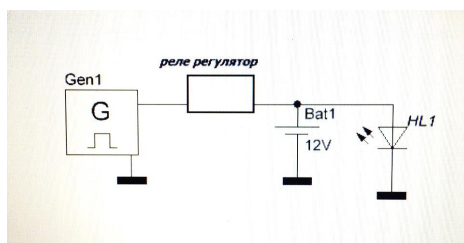

Рисунок 1. Практические выводы исследований и их применение

В ходе моей исследовательской работы я пришел к выводу, что в Акмолинской области есть возможность использования энергии ветра путем внедрения ВЭУ малой мощности. Результаты наших исследований по городу Нур-Султан (2019-2021) и Акмолинской области (2019-2021 статистические данные Гидрометцентра).

1. Средняя скорость ветра – 6,51 м/с
Максимальная скорость – 26,6 м/с
Порывы ветра – 37 м/с

2. В нашем городе преобладающими являются ветра южных, юго-западных направлений.
 3. В Акмолинской области за период исследования средние скорости находились в пределах от 4 до 8 м/с.
 4. Изучены конструктивные особенности ветроэнергетических установок малой мощности.
 5. Предложена самодельная модель устройства ВЭУ (она состоит из генератора, лопастей, подставки, проводов, диодной лампочки).
 6. Предложен инновационный вариант использования ветродвигателя для экономии электричества и безопасного дорожного движения.
- Возможности практического использования данных по эксперименту:
1. Знания о параметрах ветра используются при градостроительстве.
 2. ВЭУ малой мощности можно использовать для коммунально- бытового сектора.
 3. Для бензоэлектрической станции, для частного сектора, для фермерских угодий, для системы автономного водоснабжения.
 4. В ходе работы над проектом я узнало том, что зданию метеостанции в г. Нур-Султане более 140 лет. Это исторический памятник.
 5. Использование ветродвигателей для экономии электричества и безопасного дорожного движения.

Литература

1. Алексеев В.В. Экология и экономика энергетики. М. «знание», 1990.
2. Берковский Б.М., Кузьминов В.А. – Возобновляемые источники энергии на службе человечества. – М., Наука, 1987
3. Зверев И.Д. Экология в школьном обучении. Новый аспект образования. – М. Знание, 1980
4. Ланина И.Я. Формирование познавательных интересов на уроке физики – М. Просвещение, 1985
5. Лигай М.А. Развитие экологических знаний в курсе физики – Целиноград, 1990
6. Ланина И.Я., Лигай М.А. Экологическое воспитание учащихся в процессе обучения физике – Л., ЛГПИ, 1988
7. Руководство по контролю Загрязнения атмосферы – Л., Гидрометиздат, 1979
8. Рыженков А.П. Физика и экология – М., «Прометей», 1989.

Ибрагимов Ф., Шмигельский М.

Ученики 8-Б класса

Научный руководитель: **Молдахметова Р.У.**

Учреждение гимназия № 5 г. Нур-Султан

ВОЗМОЖНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ЗАМКНУТОЙ И НИЗКО УГЛЕРОДНОЙ ЭКОНОМИКИ В НУР-СУЛТАНЕ

***Аннотация.** Исследование направлено на выявление возможностей экономики замкнутого цикла и низкоуглеродного развития, которые могут поддержать город в его стремлении к устойчивому развитию. Исследование началось с составления карты всех ресурсов, используемых городом, с указанием того, где теряется материальная ценность или где активы используются недостаточно. Изучив текущую ситуацию, исследование выявило наиболее многообещающие экономические возможности циркулярного и низкоуглеродного развития.*

В XXI столетии люди уже не могут позволить себе пользоваться природой так, как это делали наши предки: получать необходимые для жизни ресурсы и отправлять старое и ненужное на свалку. Население земли быстро растет. В 1950 году на планете жило 3 миллиарда человек. В 1999-м количество людей перевалило за 6 миллиардов. А в январе 2021-м достигло 7,9 миллиарда человек. Почему человечество нуждается в новой модели экономики? Потому что каждый из нас хочет жить в безопасных и комфортных условиях, не опасаясь стихийных бедствий, эпидемий, дефицита воды и пищи. Но вот в чем загвоздка. Для того, чтобы человечество и дальше могло продолжить развиваться с учетом роста населения, нужны огромные ресурсы. А они не безграничны. По данным ООН, треть почв на планете постепенно утрачивает плодородие, урожаи становятся все скуднее. Почти 30% людей живут в условиях недостатка пригодной для питья воды, а 92% дышат загрязненным воздухом. В результате глобального потепления учащаются и становятся сильнее ураганы, наводнения, засухи и другие опасные погодные явления. Важно понимать, что все это – последствия традиционной (индустриальной) экономики, при которой отношение к окружающей среде имеет потребительский характер, а человеческое воздействие не нее не ограничивается.

Современное общество пришло к пониманию того, что дальше не может так продолжаться. Иначе мы доведем планету до истощения, что будет означать гибель всего человечества. Наряду с безопасностью окружающей среды современное общество стремится обеспечить благополучие каждого жителя Земли. Чтобы в мире было меньше голода, болезней, природных катастроф и больше рабочих мест – возможности для, самореализации, комфорта. В то же время не стоит забывать, что экономика строится на извлечении прибыли. Как сделать так, чтобы хозяйственная деятельность

человека приводила к достижению всех озвученных выше целей? Для решения этой сложной задачи в конце XX века швейцарский аналитик Вальтер Штахель создал модель замкнутой экономики. В основу концепции было положено учение русского ученого Владимира Ивановича Вернадского о ноосфере.

Замкнутая экономика – это производственные процессы, в основе которых лежит повторное использование материалов и ресурсов, что позволяет снизить нагрузку на окружающую среду.

Фундаментом замкнутой экономики является ответственное потребление, то есть отказ от накопления в пользу сбережения. Этому принципу, например, соответствует постепенный уход от использования в качестве источников энергии ископаемых ресурсов, ведь их количество ограничено. Это важно потому, что другие ресурсы Земли, прежде всего, чистый воздух, вода и плодородие почв тоже конечны. На смену ископаемому топливу придет энергия ветра, солнца, морских приливов и отливов, недр земли и других возобновляемых источников.

Но, к сожалению, не всегда и не везде возможно отказаться от использования энергии, полученной традиционным путем от сжигания газа, нефти и угля. Потому что и потребности, и возможности у разных стран и городов различны. Каковы главные принципы ответственного потребления?

Второй принцип ответственного потребления – лучше арендовать чем купить. Традиционная экономика (потребительская) предполагает, что, если человеку нужен велосипед, он пойдет в магазин и купит его. Замкнутая экономика говорит, что лучше велосипед взять в аренду, чем покупать новый. Обмен старыми или ненужными вещами и использование подержанных устройств как нельзя лучше выражают идею разумного потребления. С развитием интернета стало необязательно покупать книги, фильмы, музыку – каждый может получить доступ к ним удаленно. Исходя из соображения экономии ресурсов – это шаг в нужном направлении. Ведь размещение продукции в виртуальной сети позволяет сохранить огромное количество энергии и материалов, которые потребовались бы для выпуска художественных произведений в формате печатной книги, лазерного диска или виниловой пластинки. В замкнутой экономике отходы, образующиеся при производстве товаров и услуг, не выбрасываются, а превращаются в сырье для новых технологических процессов. Именно так происходит в природе, опавшие листья становятся пищей для микроорганизмов, грибов и насекомых. Перегной служит комфортной средой для появления растений. В то время как насекомые и грибы идут в пищу амфибиям, птицам и зверям. В частности, замкнутый цикл производства реализуется при производстве электроники. Из старых и испорченных устройств перед их утилизацией, то есть подготовкой к вторичному использованию, извлекают медь, алюминий и золото, чтобы создать из них новую технику. Однако возможности этого принципа намного больше.

Низкоуглеродная экономика сменит традиционную, когда в системе хозяйства уменьшится использование ископаемого топлива и будут ограничены выбросы парниковых газов.

Низкоуглеродная экономика – это система хозяйственной деятельности, для которой характерно низкое потребление ископаемого топлива и минимальное воздействие на окружающую среду.

Исходя из вышесказанного, хочу подчеркнуть, что приоритетами дальнейшего развития Республики Казахстан в рамках Концепции по переходу к «зеленой» экономике определены оптимизация использования ресурсов, повышение эффективности природоохранной деятельности, а также создание «зеленой» инфраструктуры. С целью улучшения экологической ситуации. Правительство Казахстана совместно с акиматом г. Нур-Султан реализует меры по снижению уровня загрязнения атмосферы, эффективному использованию водных ресурсов, создает современную систему управления и переработки твердых бытовых отходов. Все эти меры должны способствовать превращению Нур-Султана в город, комфортный для жизни населения и привлекательный для развития бизнеса. Акимат г. Нур-Султан поддерживает инициативы, содействующие внедрению элементов «зеленой» экономики в регионе, в том числе проект «Разработка стратегии циркулярной («зеленой») экономики для города Нур-Султан и прилегающих территорий Акмолинской области». Циркулярная экономика – это концепция, направленная на уход от прямой привязки экономического роста к объемам используемых ресурсов и переход от истощающего к регенеративному использованию материалов. Это обеспечивается за счет оптимизации использования уже существующих активов, фондов, запасов и материалов и, таким образом, сокращения количества потребляемого сырья и уменьшения объемов производимых отходов. Фокусируя внимание на том, что уже есть в наличии, и на изменении сути (дизайна, содержания, принципов проектирования и применения) новых товаров и активов, практики циркулярной («зеленой») экономики могут помочь Казахстану в переходе на путь развития, обеспечивающий диверсификацию экономики, снижение импортозависимости и развитие частного сектора на основе «добычи» вторичных материалов вместо еще более интенсивной выработки своих природных ресурсов. Для целей анализа с точки зрения циркулярной экономики г. Нур-Султан представляет интерес из-за своего географического положения и, ввиду этого, статуса важного экономического узла в центральноазиатском регионе с долгой историей центра по управлению ресурсными богатствами, добываемыми внутри страны. Наряду с этим частное участие может трансформировать город в важный хаб в рамках инициативы «Один пояс – один путь», соединяющей Центральную Азию с рынками Китая и Европы.

Циркулярная экономика не является чем-то новым для города. Принятая стратегия «зеленого» роста подчеркивает стремление Казахстана к устойчивому развитию, равно как и является непосредственным инструментом его реализации. Эти намерения резонируют с развитием частных компаний и общественных инициатив, успешно использующих «недоиспользованные» активы и материальные ресурсы. Анализ проектов и практик – с элементами циркулярной («зеленой») экономики, уже работающих в городе – представленный в настоящем отчете, свидетельствует о том, что город уже успешно движется к внедрению принципов циркулярной экономики. Для реализации циркулярно-экономической модели необходимо проанализировать и «замкнуть» циклы использования материалов. По аналогии с живым организмом городу нужен чистый воздух, чтобы дышать, здоровая еда и чистая вода, чтобы жить, энергия для теплового комфорта и мобильности, а также долговечные материалы для строительства зданий, транспортных систем и производства других товаров народного потребления длительного пользования. Картирование городских «метаболических процессов»

помогает увидеть, как город использует доступные ему материальные ресурсы для обеспечения своих жителей всем необходимым, например, в сфере питания, жилья и транспорта, а также определить возможности для улучшения ситуации. Далее в рамках исследования будут представлены схемы, которые будут визуализировать соответствующие данные и, таким образом, будут помогать в понимании и оценке метаболической системы г. Нур-Султан с точки зрения циркулярной и низкоуглеродной экономики, т.е. комплексно и с учетом всех вовлеченных секторов и отраслей. Это позволяет перейти от поиска изолированных решений для отдельных проблем на уровне отрасли/сектора, компании или даже административной единицы к выработке системных решений, т.е. тех, которые обеспечивают эффективное использование ресурсов по существу и, таким образом, внести вклад в превращение Нур-Султан в еще более приятное и удобное место для проживания. Конкретные последующие шаги на ближайшую перспективу будут содействовать уходу города от линейной («берем-производим-выбрасываем») экономической модели. И хотя именно она обеспечила впечатляющий экономический рост в прошлом, ее негативные последствия – такие как снижение экономической оценки почвы и качества городского воздуха, изменение климата и загрязнение пластиком – делают данный подход непригодным для поддержания дальнейшего роста благосостояния города и его населения. Многие из представленных рекомендаций не технические по своей сути, а скорее очерчивают новые подходы к городскому планированию и управлению, возможности по более глубокому взаимодействию между отраслями промышленности и инструменты по превращению районов города в оживленные, привлекательные и даже знаковые места проживанию.

Анализ потоков материалов в каждом из материалоемких секторов указывает на значительные возможности повышения эффективности использования доступных ресурсов, а также на то, что в каждом из этих секторов уже реализуются инициативы, соответствующие принципам циркулярной экономики.

Строительство. Дизайн и проектирование – ключ к внедрению принципов циркулярной экономики в строительной отрасли. Надлежащая проработка вопросов энергопотребления и использования ресурсов на стадии проектирования зданий может снижать их энергопотребление на 70% и, таким образом, превращать их в нетто поглотители CO₂, а не источники выбросов ПГ. Для этого требуется применение принципов пассивного дизайна, корректировка проектов с учетом применения вторичных и/или переработанных стройматериалов и использование возобновляемых, а не углеродоемких материалов. Замена традиционных материалов на древесные может сократить выбросы ПГ на 2-9 тонн CO₂ на каждую тонну лесоматериала. Это, в свою очередь, окажет значительное влияние на карту ресурсных потоков посредством оптимизации использования доступных местных вторичных и возобновляемых ресурсов и материалов вместо импортируемых. Сохранение – второй принцип развития строительного сектора по циркулярным принципам.

Литература

1. Экополис – комплект учебно-игровых материалов для школьников по теме «устойчивые развитие города» - Москва 2020.
2. Бругманс Г. (2015), Метаболизм в Албании: активизация потенциала Албанской территории;
3. См. также: www.urbanmetabolism.org или <http://metabolismofcities.org>;
4. Брото В.К. (2012), Междисциплинарный взгляд на городской метаболизм журнал «Журнал промышленной экологии» (Journal of Industrial Ecology), том 6, выпуск 16;
5. ПРООН (2017), Стратегии циркулярной экономики для Лаосской НДР: метаболический подход к переосмыслению ресурсоэффективного и низкоуглеродного развития
6. Тилли Н. (2014), Городской метаболизм: устойчивое развитие Роттердама
7. Программа окружающей среды ООН (ЮНЕП) и Международная экспертная группа по ресурсам, Ресурсная эффективность: потенциал и экономические последствия.
8. Отчет Международной экспертной группы по ресурсам (<http://www.resourcepanel.org/reports/resource-efficiency>), см. также Всемирный банк, «О населении в целом», 2017 г. (<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>);
9. Паулик С., Мюллер Д.Б. (2014), Роль «уже используемых ресурсов» в социальном метаболизме и смягчении последствий от изменения климата, «Глобальные экологические изменения», том 24;
10. Фонд Элен Мак Артур (2015), Что такое циркулярная экономика?;
11. Штахель В.Р., Редай-Малви Дж. (1981), Профессии будущего: возможности замены рабочей силы на энергию.

Иванов Г.

ученик 9 «В» класса

Руководитель: учитель физики, **Молдахметова Р.У.**

Учреждение КГУ «Гимназия №5», г. Нур-Султан

МОДЕРНИЗАЦИЯ ПРОЦЕССА ПЕРЕРАБОТКИ БЫТОВЫХ ОТХОДОВ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. В данной статье рассматривается модель инновационного завода по сжиганию ТБО в вихревом кипящем слое, его преимущества перед слоевыми топками. Составные части завода, их описание и принцип работы. Также изучены проблемы, связанные со стихийными свалками, их влияние на почву, и пути избавления степей Казахстана

от этих свалок. Проведен анализ местного мусоросортировочного завода. Изучены проблемы текущей системы сортировки мусора, представлены способы решения данных проблем.

С каждым годом, во всех городах Казахстана, увеличиваются полигоны захоронения мусора. Исторически сложилось так, что они являются наиболее распространенным средством утилизации отходов, которые либо закапываются, либо сваливаются в кучи. Объемы мусора с каждым годом увеличиваются и накапливаются. Если продолжать просто свозить бытовые отходы на места хранения или свалки, в будущем, переизбыток мусора станет ещё большей экологической проблемой для всей страны.

Особенно характерное, явление для Казахстана — это стихийные, несанкционированные свалки около городов, сел, дачных поселков, крупных строек, устраиваемые по среди степей и в лесополосах. Иногда появляются данные о крупных несанкционированных свалках, которые являются «бесплатной альтернативой» санитарным полигонам, на которые бытовые и строительные, а то и промышленные отходы вывозятся автотранспортом в больших объемах.

Даже в курортных зонах, таких как «Бурабай» или «Баянаул», которые являются визитной карточкой страны, мусор вывозят за их территорию и вываливают на большой свалке. Так, например, около города Щучинск находится мусорная свалка, в которой постоянно горит мусор, что портит вид национальному парку, а также наносит огромный вред земле и грунтовым водам.

На дискуссионной онлайн-платформе «ЦУР и бизнес» 2 июня 2021 года, были озвучены данные, что каждый казахстанец ежегодно производит более 400 кг отходов. К сегодняшнему дню на официальных полигонах накоплено более 45 млн тонн мусора.

Таблица 1

Ориентировочный состав твердых бытовых отходов в зависимости от местоположения города в Республике Казахстан

Компонент	Средняя зона	Южная зона	Северная зона
Бумага	31-36	25-30	27-32
Пищевые отходы	29-34	35-40	30-35
Дерево	1.5-3.0	1-2	2-4
Металл	3-5	1-3	3-6
Текстиль	3-6	2-5	5-10
Кости	0.5-2	1-2	2-4
Стекло	5-7	3-5	6-8
Кожа, резина	2-6	0.5-1.5	1-3
Камни	1-2	2-3	1-2
Пластмасса	4.5-8.0	3.8-7.0	4.7-9.0
Прочие	0.5-1.0	1-2	3-5
Отсев менее	7-13	19-25	7-10

Исходя из данных приведённой выше таблице, можно сделать вывод:

- Большую часть ТБО составляют бумага и пищевые отходы.
- Около 40% из всего выбрасываемого мусора можно переработать и использовать повторно.

Свалки являются источником загрязнения почв и подземных вод. Особую опасность представляет собой фильтрат. Эта загрязненная жидкость, образуется в результате разложения ТБО, она просачиваются через объемы отходов и может смешиваться с близлежащими водоемами. Фильтрат — весьма токсичная жидкость, насыщенная микроорганизмами, содержащая кислоты, соли тяжелых металлов, продукты гниения. Попадание фильтрата в поверхностные и подземные воды чревато серьезными последствиями. Когда фильтрат смешивается с грунтовыми водами, здоровье населения и окружающая среда ставятся под угрозу.

Ещё одной распространенной проблемой свалок является свалочный газ (имеющий в своем составе метан и углекислый газ), выделяющийся в результате анаэробного разложения органических отходов. Газ источает зловонный запах, уничтожает всю растительность на поверхности и способствует образованию парникового эффекта.

Работая над своим проектом, я посетил мусороперерабатывающий завод, который находится в пригороде Нур-Султана. Завод начал функционировать 5 лет назад. Основная его функция — это сортировка мусора. Побывав на этом заводе, я сделал вывод о том, что сейчас мусор, сортируется очень неэффективно. Только от 7 до 10% поступающего на завод мусора уходит на переработку, остальные 90% просто закапываются.

Я предлагаю новый способ переработки мусора. Основные преимущества предложенного мною завода — это эффективная переработка отходов, большая экологичность, высокая производительность энергии. Проектная мощность такого завода по приему бытовых отходов составляет около 250 тыс. т в год.

Выделяющаяся в печах тепловая энергия утилизируется в паровых котлах, вырабатывающих 25 тонн пара в час с давлением 1.6 МПа и температурой 310 °С. Это позволяет обеспечить потребности завода в электрической и тепловой энергии без использования сетевой электроэнергии и газа.

В предложенном мною модели завода, мусор не нуждается в тщательной сортировке. Но сортировка бумаги, картона, пластмассы, стекла, элементов питания, черных и цветных металлов необходима, так как это предотвратит утилизацию потенциально полезных материалов и сократит потребление первичного сырья.

Технические характеристики завода по сжиганию ТБО в вихревом кипящем слое

Количество принимаемых отходов, в год	250 тыс. тонн
Количество отсортированных отходов:	
бумага, картон	14.0 тыс. тонн
пластмассы	6.0 тыс. тонн
стекло	6.0 тыс. тонн
элементы питания	До 0.7 тыс. тонн
черный металл	9.0 тыс. тонн
цветной металл	1.0 тыс. тонн
Количество вырабатываемой электроэнергии всего из них:	
на собственные нужды	53 млн.кВт час/год
отпуск электроэнергии в городские сети	52 млн.кВт час/год

Судя по данным из приведённой выше таблице, можно сделать вывод:

- Довольно большое количество принимаемых отходов можно отсортировать и отправить на последующую переработку.
- Завод способен отдавать излишнюю выработанную электроэнергию в городские сети, что может оказать существенную поддержку находящимся в городе теплоэлектростанциям.

Котёл в моей модели завода, является самой главной частью. В нём, попавший туда мусор, сжигается при высокой температуре с помощью сильных потоков воздуха, тем самым обеспечивая равномерное распределение температур. После сжигания, образовавшийся при переработке отходов шлак, после сепарации металла, будет использоваться в качестве накопителя при изготовлении бетонных изделий. Зола и продукты, образующиеся в процессе газоочистки, будут переработаны в искусственный строительный материал.

В реакторе происходит первый этап очистки выделившегося после сжигания дыма. С помощью сжатого воздуха, в потоке дымовых газов распыляется смесь гашеной извести с активированным углем. Это позволяет обеспечить очистку дымовых газов в расположенных далее рукавных фильтрах не только от золы, мелкой фракции, но и от паров солей тяжелых металлов, диоксинов и фуранов.

В рукавном фильтре происходит второй этап очистки дыма. Абсорбированный дым проходит через поры нетканого фильтрующего материала, пыль оседает на нём, а очищенный воздух выходит в атмосферу. Для очистки фильтрующего материала от пыли используются потоки сжатого воздуха. Сброшенная пыль утрямбовывается и используется в строительстве.

Я предлагаю разместить подобные заводы во всех областных центрах и городах республиканского значения страны. Так как, переизбыток мусора в Казахстане является очень большой экологической проблемой. Повсеместное использование данной модели завода позволит избавиться от проблемы загрязнения окружающей среды мусором.

Литература

1. В Казахстане накоплено более 30 миллиардов тонн отходов производства [Электронный ресурс]: деловой журнал forbes.kz - Режим доступа: <https://bit.ly/3rur2TG>
2. Мониторинг полигонов ТБО и обнаружение стихийных мусоросвалок по данным космической съемки [Электронный ресурс]: геопрограммное агентство innoter.com - Режим доступа: <https://bit.ly/3KNz2qt>
3. Переработка отходов [Электронный ресурс]: онлайн энциклопедия Википедия - Режим доступа: <https://bit.ly/3M7t97L>
4. Экологический Кодекс Республики Казахстан. От 2 января 2021 года № 400-VI ЗРК.

Yerkanat Z.

2nd year student in the specialty» information system»

Scientific supervisor:

master senior lecturer **Azjeva G.T.**

«Esil University», Nur-Sultan

THE SPHERE OF CUSTOMS AFFAIRS OF KAZAKHSTAN AND THE USE ITS IT TECHNOLOGIES

Annotation. As universal progress moves forward, it technologies cover all areas of life. Today, there are no areas where modern programs are not used. In this article, we will talk about customs, which is the backbone of the economy, and the IT technologies used in it. In the context of digitalization, trends in the development of customs services are discussed in detail.

Since the XXI century, our country has been actively engaged in the process of global informatization. Today, Kazakhstan's society is actively engaged in informatization of Education. Mastering the skills of using computers and other information technologies is an integral part of modern life. If we talk about the technology of conducting customs operations, it can be described as follows.

Technology for conducting basic customs operations. All goods passing through customs are sold only when they are declared in the process of foreign economic activity. The declaration of goods is made in exactly the specified order. The submission of a customs declaration to a customs body is considered the main condition for customs declaration .

The cargo declaration is used as an established sample, which must be filled in in accordance with the actual dimensions. The declaration process can be carried out in two ways: directly by the shipper, or with the help of Customs intermediary firms, in the second case, all services are provided for the passage of customs measures and the preparation of customs documents. issues of improper compliance with the requirements of customs procedures and non-payment when filling out a customs declaration are sufficient grounds for non-payment of goods across the border [1].

	Technical means of customs control
1- class	technical regulations for rapid diagnostics of customs documents
2-class	technical means of inspection of customs control objects
1-Appendix	x-ray examination equipment of the class
2-Appendix	inspection and inspection complex of the class
3-Appendix	technical means of remote control of the volume (quantity) of raw materials of strategic importance
3-class	technical means for customs search and inspection
1-Appendix	«I don't know», he said, «but I'm sure you're right»
	Technical analysis of the diet of mats with kkn kayilet curashnr

Table-1

For example, the agreement between the two firms was signed: «Hng-Handelskontor Narupgsmittel GmbH» -10179 Berlin (Germany) for the sale of food at 5-7 Schicklerstrasse-as a «seller» and «Sunkar-1», a firm located in Almaty - as a «buyer», then the seller must agree to a bilateral agreement between the buyer and the buyer. it concluded a contract regulating the general conditions for future transportation of food products to Kazakhstan [2].

4-class	Operational diagnostics of the composition of the objects of customs control and technical means of classification
1-Appendix	Technical means of operative diagnostics of substances capable of KKB
2-Appendix	Technical means of operational classification of goods
3-Appendix	Integrity of signs of objects of customs control identifying technical tools
5-class	Technical for customs clearance of objects of customs control tools
1-Appendix	Technical means of customs clearance of documents
2-Appendix	Technical means of customs clearance of goods and means of transport
6-class	Technical control of emergency situations in the customs control zone
7-class	Technical means of control of objects with audio and video information

Table-2

In my heart, where the future of Kazakhstan is now, a dream about the development of Customs has already been sown . of course, today we all know that the XXI century is a century of rapid development, a time when technology ruled, for example, I was an equal driver of a car.drive as many cars as you can, but if you don't master the role well, you can all suffer, so in this era of technology, you can learn the technology that was the main role, and you can develop any business well. There will be

demand from the population, of course, IT will really solve many problems. It is necessary for the common people. It also has many customers. In the same way olx.kz, krysha.kz there are those. They are really useful for the population. "I don't know," he said. The main problem with IT is the same. Find a need and respond accordingly. As you know, the development of the information society is the development of human resources [3].

Therefore, it is necessary for citizens to master information technologies and get used to working with them through electronic education. In addition, it is necessary to create conditions for customs affairs of our country.

Therefore, in the future, I will write a good program in the field of customs business, combining the two IT is my specialty, and develop relations in the territory of the Republic of Kazakhstan related to the movement of goods across the customs border of the customs union, their transportation under customs control, temporary storage, customs declaration, production and use in accordance with customs procedures, customs control, payment of customs payments and taxes, as well as the customs authorities and the ownership of these goods, from the point of view of regulating power relations between persons exercising the right to use and dispose of them, I would like to write the best program in order to make it easier and faster and more convenient for people in customs affairs, so that there is no corruption of course, I'm sure I'll write it down. because we are the people of Kazakhstan, the Great Steppe, and the strong and wise Kazakh people with the blood of batyrs, so we must work hard for the future of our country.

The current stage of the country's economic development is characterized by the trend of integration of its economy in the world of economic, regional and international relations, the need to create a single customs and economic space for the movement of financial resources, the exchange of goods and services [4].

My grandfather is engaged in border customs work and. And I was my grandfather's daughter. he often says to me, «my daughter, you will be a man who will serve your country honestly in the future», and one of the words that I often listen to and say to me is that today there are more and more corrupt people. we will monitor the entry into the state from abroad for the better and for the worse. If we do not observe, it can cause serious changes within the country, which can have a huge impact on the country and the people, so customs work can have a huge impact on the development of this country. Therefore, I want to tell you that in the future you will learn to work honestly for your country [6].

«I don't know», I said .

I would like to say that customs in the mirror of this country, you can see the future of this country. therefore, I think that the work of the country is connected with the customs work of this country ,for the sake of peace of the country tomorrow, so that there are no obstacles to its development, to the detriment of its people, my grandfather is engaged in border customs work. And my grandfather's daughter was me. this person often tells me, «my daughter, you will be a person who will serve your country faithfully in the future, zharayma», as often as you say, and this person is one of the most telling words to me today. we will monitor the entry of the state from abroad in the good and bad. If we do not observe, it can cause serious changes in the country, it can cause damage to the country, to the people, and therefore the customs office can have a huge impact on the development of this country. so I want to tell you that in the future we need to improve the customs of our country, so that it can learn to work honestly for your country.

References

1. Address of the head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan "unity of the people and systemic reforms – a solid foundation for the prosperity of the country" www.akorda.kz
2. Address of the head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan: "New Kazakhstan: the way of renewal and modernization" – primeminister.kz 16.032022
3. Digital Kazakhstan: transformation through modern technologies 25.02.2021
4. A Prosperous digital society // sovereign Kazakhstan. 2.02.2020
5. The Issue of digitalization of the education sector was considered // sovereign Kazakhstan.- 20.04.2022.
6. Digital Kazakhstan – a step towards modernization. - Turkestan newspaper. – 17.032021.
7. Kazakhstan offers great opportunities. - Sovereign Kazakhstan

Ерболат М.

студент 2 курса специальности «Информационные технологии и защита данных»

Научный руководитель: к.п.н., **Енсебаева Г.С.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ЦИФРОВИЗАЦИЯ КАК НОВАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. В статье подробно рассматривается термин цифровизация как современный метод экономического развития, а также уделяется внимание его преимуществам, недостаткам и текущему положению Казахстана в мировом рейтинге по цифровизации.

Термин «цифровая экономика» (digital economy) впервые был употреблен американским ученым из Массачусетского университета Николасом Негропonte в 1995 году для разъяснения коллегам преимуществ новой экономики в сравнении со старой в связи с интенсивным развитием информационно-коммуникационных технологий.

В утвержденной в Казахстане государственной программе «Цифровой Казахстан» дано следующее определение цифровой экономики: «Цифровая экономика - это совокупность общественных отношений, складывающихся при использовании электронных технологий, электронной инфраструктуры и услуг, технологий анализа больших объемов данных и прогнозирования в целях оптимизации производства, распределения, обмена, потребления и повышения уровня социально-экономического развития государств».

Другими словами, цифровая экономика - это деятельность по созданию, распространению и использованию цифровых технологий и связанных с ними продуктов и услуг. А цифровые технологии - это технологии сбора, хранения, обработки, поиска, передачи и представления данных в электронном виде.

Цифровизация прогрессивно влияет на общественное развитие, повышает удобство операций для всех участников взаимоотношений:

- малого бизнеса;
- людей;
- средних и крупных предприятий;
- государственных органов.

Многие услуги, товары или работы можно найти в Интернете, оплатить онлайн и получить в удобном для вас месте. Это экономит ресурсы и время. Среди других преимуществ можно выделить следующие плюсы:

- Ориентация на потребности клиентов - от выбора нужной услуги по сниженным ценам до решения общественно значимых задач.
 - Упрощение процесса получения физическими и юридическими лицами каких-либо услуг - благодаря развитию электронных и информационных технологий поставщик может напрямую взаимодействовать с покупателем.
 - Рождение новых стартап-идей, тенденций, отраслей - наблюдается резкий рост инвестирования во все проекты, связанные с цифровыми услугами, программным обеспечением, технологическими исследованиями.
 - Снижение расходов онлайн-бизнеса. Растут прямые продажи, снижаются издержки на сбыт, маркетинг, транспорт, логистику.
 - Прозрачность ведения деятельности - большая часть операций в цифровой экономике проводится онлайн, сведения о покупках передаются в налоговые органы.
 - Повышение конкурентоспособности отечественного производства, расширение географии ведения бизнеса.
- Внедрение в жизнь «цифры» и электронной коммерции тем не менее несет для человечества и ряд минусов, среди которых
- Риск киберугроз, связанный с проблемой защиты персональных данных (частично проблема мошенничества может решаться внедрением так называемой цифровой грамотности);
 - «Цифровое рабство» или использование данных о миллионах людей для управления их поведением;
 - Рост безработицы на рынке труда, поскольку будет возрастать риск исчезновения некоторых профессий и даже отраслей (например, многие эксперты всерьез полагают, что банковская система в течение ближайших десяти лет исчезнет). Это станет возможным вследствие дальнейшего распространения информационных технологий и ее продуктов, как-то: магазинов с электронными кассами, ботов, обслуживающих клиентов, беспилотных автомобилей и прочего);
 - «Цифровой разрыв» - разрыв в цифровом образовании, в условиях доступа к цифровым услугам и продуктам, и, как следствие, разрыв в уровне благосостояния людей, находящихся в одной стране или в разных странах.

Цифровая экономика сфокусирована на двух важных принципах – информации и сетевых технологиях. Электронные данные – это главный стратегический ресурс цифровизации. Для пользования информацией разрабатываются и развиваются современные IT-инструменты, включая бизнес-модели. Суть и значение цифровой экономики в ускорении механизма обмена большими объемами электронной информации между участниками, упрощении рутинных процессов.

Основные инструменты:

- Блокчейн - полнофункциональная технология для записи и хранения цифровой информации. Система распределенного реестра подразумевает группировку всех записей по блокам, которые связаны между собой посредством криптографической подписи.

- Big Data - совокупность методов, подходов и инструментов с целью преобразования в понятные для человека результаты огромных объемов данных, включая неструктурированные и структурированные.

- Информационные технологии или процесс обработки информации с помощью ИИ (искусственного интеллекта). Областей его применения становится все больше, в связи с чем вскоре большинство процессов будет автоматизировано. Участие людей в их выполнении сведется к минимуму.

- Интернет вещей (IoT) - это глобальная вычислительная сеть, которая объединяет различные физические объекты, способные взаимодействовать друг с другом или с миром без вмешательства человека.

Согласно данным исследования Digital Evolution Index 2020, проведенного компанией Mastercard совместно со школой права и дипломатии им. Флетчера при университете Тафтса, у Казахстана есть неплохие перспективы занять лидирующие позиции в рейтинге развития цифровой экономики в будущем. По мнению экспертов, несмотря на относительно низкий общий уровень дигитализации, наша страна демонстрирует устойчивые темпы роста и находится на пике цифрового развития, привлекая тем самым инвесторов в экономику.

Пока же в рейтинге цифровых экономик мира Казахстан занимает 55-е место, соседствуя с Азербайджаном, Южной Африкой, Иорданией и Бразилией.

Rank	Economy	State
46	Romania	54.06
47	Georgia	53.46
48	Thailand	53.04
49	Russia	52.78
50	Turkey	52.43
51	Serbia	52.27
52	Costa Rica	52.08
53	Azerbaijan	51.85
54	South Africa	50.79
55	Kazakhstan	50.71
56	Jordan	49.07
57	Argentina	48.26

«Цифровыми» странами-лидерами на сегодняшний день являются Сингапур, США и Гонконг. Финляндия, Дания, Швейцария, Нидерландия, Норвегия, Швеция и Исландия входят в топ-10.

Литература

1. Wikipedia - Цифровая экономика. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F_%D1%8D%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%B0
2. Доклад НИУ ВШЭ - Что такое цифровая экономика? Тренды, компетенции, измерение – 13 с.
3. Hock Training - Эра цифровой экономики. URL: <https://www.hocktraining.com/blog/era-cifrovoy-ekonomiki#steer2>
4. Государственная программа “Цифровой Казахстан”. URL: <https://digitalkz.kz/o-programme>
5. Digital Planet - Digital Evolution Index 2020 – 24 с.

Есенжолов Ж.

студент 1-го курса специальности

«Информационные технологии и защита данных»

Научный руководитель:

магистр, ст. преподаватель **Байдаулетова А.Т.**

«Esil University», г. Нур-Султан

АВТОМАТИЗАЦИЯ КРИПТОГРАФИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ШИФРОВАНИЯ

Аннотация. С развитием и интеграцией цифровых данных в электронном виде, безопасность информации приобретает всё большее значение во время хранения и передачи данных. Поэтому для безопасного обмена данными используется шифрование. Без шифрования информации, её кражи происходили бы в гигантских масштабах, и цифровизация никогда не получила бы внимания всего мира.

Что такое шифрование и для чего оно нужно? Шифрование - это процесс кодирования сообщения таким образом, чтобы его мог прочитать только предполагаемый получатель. С развитием интернет-технологий возникает множество проблем с безопасностью. Безопасность - это большая проблема, и защита конфиденциальных данных очень важна, чтобы данные не могли быть изменены или использованы в незаконных целях. Например, в Интернет-банкинге, в системе электронного бронирования, в СМИ, безопасность данных является очень важным вопросом. В большинстве случаев провайдер должен обеспечить безопасность своей инфраструктуры и защиту личных данных и приложений своего клиента, в то время как клиент должен убедиться, что облачный провайдер принял надлежащие меры безопасности для защиты своей информации. Чтобы избежать такой ситуации необходимо преобразовать данные в нечитаемую форму на стороне отправителя, а затем снова преобразовать эти данные в читаемую форму на стороне получателя. Таким образом, проблема сохранения данных в конфиденциальности является актуальной, как для больших компаний, так и для каждого человека. Техника и наука создания нечитаемых данных или шифров, таких что только уполномоченное лицо сможет прочитать данные, называется криптографией [1].

Наука, изучающая методы шифрования информации. Криптография – это наука защиты информации от нежелательных лиц путем преобразования ее в форму, не распознаваемую злоумышленниками при хранении и передаче. Слово криптография происходит от двух греческих слов: *kryptos*, что означает «скрытый или секретный» и *graphein* что означает писать. Криптология - наука позволяющая делать общение непонятным для всех, кроме предполагаемых получателей. Криптология не нова, она существует более 2000 лет. На языке криптографии сообщение, которое человек намеревается отправить, называется открытым текстом, в то время как фактически отправленное сообщение называется

зашифрованным текстом. Существует две основные категории криптографии (асимметричные и симметричные методы шифрования) в зависимости от типа ключей безопасности, используемых для зашифровывания/расшифровывания данных.

С помощью языка программирования C# я создал приложение, демонстрирующее 4 вида шифрования обычного текста, показано на Рисунке-1. Два из этих методов базового уровня, остальные два - продвинутые.

Шифр Цезаря – моноалфавитный шифр. Это шифр подстановочного типа, где каждая буква в открытом тексте заменяется на другую букву, смещенную на некоторое фиксированное количество позиций в алфавите.

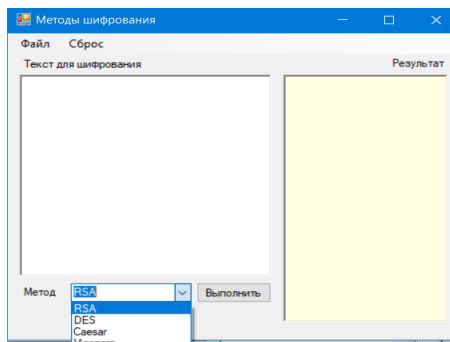

Рисунок 1

На таблице показан результат сдвига фрагмента алфавита на 4 позиции вправо. С помощью нового алфавита можно зашифровать текст, но и расшифровать его обратно нетрудно любому человеку, понявшему принцип.

Шифр Виженера считается более усложненной версией шифра Цезаря.

Впервые этот метод описал Джован Баттиста Беллазо в книге La cifra del Sig. Giovan Battista Bellaso в 1553 году, однако, в XIX веке получил имя Блеза Виженера, французского дипломата. Метод прост для понимания и реализации, он является недоступным для простых методов криптоанализа.

Блез Виженер представил свое описание простого, но стойкого шифра перед комиссией Генриха III во Франции в 1586 году, и позднее изобретение шифра было присвоено именно ему. Давид Кан в своей книге «Взломщики кодов» отозвался об этом осуждающе, написав, что история «назвала шифр именем Виженера, несмотря на то, что он ничего не сделал для его создания»[2].

Шифр Виженера имел репутацию исключительно стойкого к «ручному» взлому. Известный писатель и математик Чарльз Лютвидж Доджсон назвал шифр Виженера не взламываемым в своей статье «Алфавитный шифр», опубликованной в детском журнале в 1868 году. В 1917 году Scientific American также отозвался о шифре Виженера, как о неподдающемся взлому. Это представление было опровергнуто после того, как Фридрих Вильгельм полностью взломал шифр в XIX веке, хотя известны случаи взлома этого шифра некоторыми опытными криптоаналитиками еще в XVI веке.

Принцип работы. Каждая буква в исходном шифруемом тексте сдвигается по алфавиту не на фиксированное, а переменное количество символов. Величина сдвига каждой буквы задается ключом - секретным словом или фразой, которая используется для шифрования и расшифровки.

Пусть у нас есть алфавит и ключевое слово:

world

У данного ключевого слова мы определяем, на какой позиции в алфавите находится каждый символ:

w = 22, o = 14, r = 17, l = 11, d = 3.

Теперь при шифровании мы будем использовать данные числа в качестве смещений для символов исходного сообщения.

Пусть исходное сообщение: message.

Тогда к первому символу данного сообщения мы применим смещение, равное позиции в алфавите первого символа ключа.

Для следующего символа исходного сообщения мы применим смещение, соответствующее позиции второго символа ключа.

Продолжим для остальных символов. Как только мы пройдемся по всей длине ключа, нужно будет вернуться к его первому символу.

$s = 18 \rightarrow (18 + 17) \pmod{26} = 9 = j$

$s = 18 \rightarrow (18 + 11) \pmod{26} = 3 = d$

$a = 0 \rightarrow (0 + 3) \pmod{26} = 3 = d$

$g = 6 \rightarrow (6 + 22) \pmod{26} = 2 = c$

$e = 4 \rightarrow (4 + 14) \pmod{26} = 18 = s$

Таким образом, мы получили зашифрованное сообщение:

message $\rightarrow$ isjddcs

Шифр DES. DES (Data Encryption Standard) — симметричный алгоритм шифрования, в котором один ключ используется как для шифрования, так и для расшифровки данных. DES разработан фирмой IBM и утвержден правительством США в 1977 году как официальный стандарт. DES имеет блоки по 64 бит и 16 цикловую структуру сети Фейстеля, для шифрования использует ключ с длиной 56 бит. Алгоритм использует комбинацию нелинейных и линейных преобразований.

Принцип работы. На первом этапе выполняется начальная перестановка 64-битного исходного блока текста, во время которой биты определенным образом перепорядочиваются.

На следующем (основном) этапе блок делится на две части (ветви) по 32 бита каждая. Правая ветвь преобразуется с использованием некоторой функции F и соответствующего частичного ключа, получаемого из основного ключа шифрования по специальному алгоритму преобразования ключей. Затем производится обмен данными между левой и правой ветвями блока. Это повторяется в цикле 16 раз.

Наконец, на третьем этапе выполняется перестановка результата, полученного после шестнадцати шагов основного цикла. Эта перестановка обратна начальной перестановке.

Шифр RSA. На данный момент асимметричное шифрование на основе открытого ключа RSA (расшифровывается, как Rivest, Shamir and Aldeman - создатели алгоритма) использует большинство продуктов на рынке информационной безопасности.

Его криптостойкость основывается на сложности разложения на множители больших чисел, а именно - на исключительной трудности задачи определить секретный ключ на основании открытого, так как для этого потребуется решить задачу о существовании делителей целого числа. Наиболее криптостойкие системы используют 1024-битовые и большие числа.

Принцип работы. Алгоритм RSA включает в себя четыре этапа: генерация ключей, передача ключей, шифрование и расшифрование.

Криптографические системы с открытым ключом используют так называемые односторонние функции [3].

Под односторонностью понимается не теоретическая однонаправленность, а практическая невозможность вычислить обратное значение, используя современные вычислительные средства, за обозримый интервал времени.

Одна пара публикуется в качестве открытого ключа RSA (англ. RSA public key).

Вторая пара играет роль закрытого ключа RSA (англ. RSA private key) и держится в секрете.

Таким образом, информация не может попасть «третьему лицу», так как даже если произойдет перехват, у злоумышленника не будет соответствующего ключа.

Литература

1. Жданов, О. Н. Методика выбора ключевой информации для алгоритма блочного шифрования - М.: ИНФРА-М, 2015. - 607 с.
2. Здор, С. Е. Кодированная информация. От первых природных кодов до искусственного интеллекта - М.: Либроком, 2012. - 168 с..
3. Гурин, А. В. Технологии встраивания цифровых водяных знаков в аудиосигнал / Горячая линия - Телеком, 2015. - 116 с

Ержанов А., Ескиндиров Д.

студенты 2 курса специальности

«Информационные технологии и защита данных»

Научный руководитель:

к.п.н., старший преподаватель **Енсебаева Г.С.**

«Esil University», г. Нур-Султан

SOCIAL ENGINEERING AS THE KEY FOR HACKING

Annotation. The article presents our theoretical research in the field of information security and more specifically in social engineering. A systematic analysis of the actions of social engineers was carried out. Techniques of influencing people and tools used by criminals are described. The article also presents the history of the formation of social engineering from the time of «Troy» to Kevin Mitnick.

Social engineering as a way to influence a person. The methods of defense are strengthened, but with this, the methods of attack change.

Chapters:

- 1) What is social engineering?
- 2) History of Social Engineering
- 3) How to protect your company?
- 4) Citation

What is social engineering?

Social engineering is the methods of manipulating people so they could be deceived with bad motives.

The types of information these criminals are seeking can vary, it divides by individuals, targeted on age and social groups. The criminals are usually trying to trick you into giving them your passwords or bank information, or accessing your computer to secretly install malicious software—that will give them access to your computer privacy and bank information, or giving them control over your computer.

Criminals use social engineering tactics because it is usually easier to exploit your natural inclination to trust than it is to discover ways to hack your software. For example, it is much easier to fool someone into giving you their password than it is

for you to try hacking their password (unless the password is really weak). Moreover, social engineering gives possibilities to avoid antivirus softwares and make social portrait of victims by special methods.

There are a lot of social groups and social portraits of victims. For each group - a special method. For example: woman, middle worker of bank, age between 37 - 45. According to her social media, we can assume that she likes little events about wine and coffee. Consuming all information, hackers can create an invite message on some kind of event, where will be infected file or fake social media link. This kind group of people is the most risked to be manipulated. Another example: man, student, age between 18 - 24, interested in video games and shoes sales. After all this information, criminals can create a website or fake social page, where there will be information about big sales on shoes or games. After giving his information on a website or making orders, hackers can just leak his private information or steal his money from his credit card.

Most dangerous group of people - age 60+. Reason why - most aged people are very weak in understanding their privacy. Criminals can call a bank worker and ask for their card information just to "check" some information or bank transitions.

History of Social Engineering. Social engineering is based on simple lies and relationships between people. So how to identify the start of a lie or the first one in history? The Bible shows how Rahab and Hebrews lied to Pharaoh to keep newborn boys, in history we know when the government lied to their citizens in middle century Europe and more. One of the iconic examples of lies and social engineering in history - Christophe Rocancourt. Christophe Rocancourt born in 1967, France. Became an orphan at 5, adopted at 12. At 18 moved to Paris and took the name "Prince of Galitzine" and started scamming people there. His first big scam was in Russia, he sold "his" territory in Paris for 1.4 million \$. After selling, he moved to America and started his "career" in Hollywood. He married model Pia Reyes and got into relationships with huge Hollywood actors. There are: Jean-Claude Van Damme, Mickey Rourke, Rhonda Rydell, Michael Jackson and more. Till 2007 he scammed people on more than 40 million dollars. In October 2014, Rocancourt was again convicted of a crime, as he was arrested along with his lawyer, a 23-year-old girl and a French police officer whom he allegedly bribed to obtain genuine passports and visas for the people he charged.

Another example of social engineering is bank robbery in 2010. Senior manager of Hong Kong international bank was at a business meeting in France. Group of hackers, by using social engineering, make him stay in Hilton garden hotel. After all, the manager connects to the hotel's free wifi. There was a special trojan horse virus in connection web page of wifi. After his returning to home, virus started to sneak all important information of bank customers, their passwords and id links. As a result, hackers snatched over 10 million dollars in 3 years from one bank. There was a "drive-by-download" attack. Cyber Safety companies from the whole world consume that most bank transfers were from middle Asia and Europe IP addresses and there are some grammatical errors in transfer paper, therefore all thoughts comes to hackers from North Korea. Name for this group is "Carbanak". Overall, they "infect" over 100 banks over the world.

How to protect your company?

Why is a person considered as the weakest link in information security? There is no definite answer, but experts in this topic point to qualities characteristic of most of us, and emotions experienced by many are fear, trust, greed, desire to help one's neighbor.

Social engineering is a threat to information security Psychology professor Robert Cialdini, in his bestseller "Psychology of Influence" (1984), described six principles of influence that social engineers apply:

- Reciprocity: we prefer to pay good for good
- Consistency: we adhere to beliefs that correspond to our values
- Social proof: We agree with what the majority does
- Power and authority: we are ready to follow the people we trust and respect
- Liking: we are happy to fulfill the requests of people we like
- Deficit: we want what is not available to us

Social engineers take advantage of the fact that psychological manipulations do not require large expenditures and specific knowledge (except for a few psychological techniques), they can be used for a long time, and they are also difficult to detect. People who have valuable information or have access to it are comparable to an accessible fruit: they are in plain sight and very easy to reach.

It is difficult to defend against social engineering techniques, as victims often do not realize that they have been deceived and used their weaknesses to get confidential information. There is one way to solve the problem: to increase the awareness of employees. And to do this, they will have to be taught the rules of working with information and convey the danger of its disclosure. Here's what you can do for this.

Identify information vulnerable to attack

Employees should be able to classify information according to the degree of security and understand which data disclosure may cause harm to the company. For example, user credentials always belong to the organization, they cannot be transferred to third parties or left in the public domain. This means that you will have to say goodbye to stickers where logins / passwords are written, not to log in to corporate resources through open Wi-Fi networks. The habit of locking a PC or laptop in your absence also helps.

Increase competence in information security issues

Social engineering techniques are constantly being improved, and cybercriminals are finding new ways to play on human emotions. Therefore, the company's employees need to know what potential attacks they may become victims of and how to behave in such situations. For example, where should I write/call if third parties have requested confidential information or authorization data from them.

Restrict access rights to information systems

Prepare instructions for the exchange of information.

In any department and division, everyone – from an ordinary office employee to a manager – should have clear instructions on the conditions under which they can disclose important information for the company. In the instructions, you can specify what information can be transmitted to technical support services, representatives of regulatory authorities, etc.

Also, we would like to note that it is worth paying attention to timely updating of antivirus software, as this can help protect your PC from phishing attacks.

In fact, the ways to protect a company may be individual, but despite this, it is worth adhering to the above methods in order to limit the activities of social engineers.

References

1. What is social engineering - the human element in the technology scam: Cybersecurity: Comptia. Default. (n.d.). Retrieved April 7, 2022, from <https://www.comptia.org/content/articles/what-is-social-engineering>
2. What is social engineering? examples and. Webroot. (n.d.). Retrieved April 7, 2022, from <https://www.webroot.com/us/en/resources/tips-articles/what-is-social-engineering>
3. The World's coolest conman: Christophe Rocancourt. edgar.ac. (n.d.). Retrieved April 7, 2022, from <https://edgar.ac/articles/christophe-rocancourt-the-worlds-coolest-conman/>
4. <https://itglobal.com/ru-ru/company/blog/kak-ponizit-rol-soczialnoj-inzhenerii-v-ugroze-proniknoveniya/>

Каировлов Д., Талгатбек Д.

«Ақпараттық технологиялар және деректерді қорғау»

мамандығының, 3 курс студенттері

Ғылыми жетекшісі: магистр, Ерсултанова А.С.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

С# ОРТАСЫНДА МОРЗЕ ӘЛІПБИІНІҢ АУДАРМАШЫ ҚОСЫМШАСЫН ӘЗІРЛЕУ

Аңдап. Қазіргі уақытта ақпараттық жүйелерде криптографиялық әдісті қолданудың тиімділігі, сондай-ақ ақпаратты ықпал түрде беру, сондай-ақ әртүрлі бағдарламалық орталарда криптографиялық шифрлау әдістерін қолдану көптеген зерттеулерді қажет етеді.

Мақалада кириллицадан Морзе кодына және керісінше кез-келген ақпаратты оқитын аудармашының тиімділігі көрсетілген. Аудармашы қосымшасы С # бағдарламалау ортасында жасалған. Сондай-ақ, парольдерді шешуге арналған бағдарламаны дайындаумен зерттеулер жүргізілді.

Криптографиялық әдістер автоматтандырылған жүйелердегі ақпаратты қорғаудың ең тиімді қорғаныс құралы болып табылады. Ақпаратты басқа бөгде адам оқи алмайтындай етіп, өзгертіп қорғау мәселесі ерте заманнан-ақ бастау алды, яғни зерттеулерге сүйенсек, криптография тарихы адам тілі тарихымен қатар дамуда. [1]

Қазіргі криптография екі бағытта дамып келеді, олар симметриялық және асимметриялық. Симметриялық криптожүйеде ақпаратты жіберуші мен қабылдаушы алдын ала белгілі бір жабық арналар арқылы өзара қолданылатын кілтті ауыстырулары қажет. Асимметриялық криптожүйеде әрбір қолданушының өзінің ашық және жабық кілті болады. Хабарды жіберуші хабарды ашық кілтпен шифрлайды, ал қабылдаушы хабарды дешифрлау үшін өзіне ғана белгілі құпия кілтін қолданады. [2]

Криптографиялық терминдерде хабарламалардың шығыс жолдауы ашық мәтін, ал құпияланған ақпарат жабық мәтін деп аталады. Шифрлеу жүйесі шығыс мәтінінің мазмұнын басқалардан жасыру мақсатында өзгертілуін айтады. Шифрмәтіннен ашық мәтінге айналдыру кезеңін шифрден шығару немесе дешифрлеу деп атайды. Мысалы, крипто-талдаушы, яғни кодтарды бұзушы немесе хакер бөгде адамдар шифрлаған хабарламаларды бұзып, оқи алады, ал криптографиялық шифрлаудың мақсаты - әртүрлі әдістерді қолдана отырып, хабарламаларды шешуге және керісінше құпиялауға үйрету болып табылады.

Шифрдың кодтардан айырмашылығы, бастапқыда олардың түсінікті болуында және қолжетімділігінде. Кодтар әріптерді хабарлама формасына аудару үшін кез-келген адам қолдана алатын таңбалармен алмастырады.

Мысалы, көне криптографиялық шифрлау әдістерінің бірі Морзе әліпбиіне тоқталатын болсақ, негізін қалаушы Сэмюэл Морзе мен Альфред Вейл (1791–1872) ойлап тапқан. Осы кодты бірге әзірлегендігі, бірақ олардың әрқайсысының дамуға қосқан үлесі жайында қызу пікірталас тудырғандығы, бірқатар зерттеушілердің дамуы басты рөл Вайльге тиесілі екенін алға тартқандығы көптеген дереккөздерінде баяндалған. [3]

Телеграф хабарламаларын кодтау және декодтау үшін қолданылған әдістердің бірі және шартты сигналдар жүйесіне жатады. Морзе аппаратымен хабарларды кодпен беруге және қағаз таспаға кодпен жазып алу мүмкіндіктері қарастырылған. Морзе кодында әрбір әріпке немесе таңбаға ток импульстерінің қысқа мерзімді (нүкте) және үш есе ұзағырақ (тире) сигналдың белгілі бір комбинациясы сәйкес келеді. Олардың арасы нүкте ұзақтығына тең токсыз интервалмен бөлініп отырады. Сөздегі әріп және көп таңбалы цифрлар арасы әр комбинацияны аяқтайтын үш еселі токсыз интервалмен, ал тектегі сөздердің арасы бес еселі токсыз интервалмен бөлінеді. Морзе аппаратында әрбір әріп байланыс желісі мен батареяға қосылған түйіспені кілттің көмегімен қосу арқылы беріледі.

Уақыт бірлігі ретінде бір нүктенің ұзақтығы алынады. Сызықшаның ұзақтығы үш нүктеге тең. Бір белгінің элементтері арасындағы үзіліс – бір нүкте, сөздегі белгілер арасында – 3 нүкте, сөздер арасында – 7 нүкте. Уақыт бірлігі

ретінде бір нүктенің ұзақтығы алынады. Сызықшаның ұзақтығы үш нүктеге тең. Бір белгінің элементтері арасындағы үзіліс – бір нүкте, сөздегі белгілер арасында – 3 нүкте, сөздер арасында – 7 нүкте.

Сигналды ұзақ қашықтықта және күшті радио кедергілері жағдайында қабылдауға, хабарламаларды қолмен кодтауға болады, ал жазу және ойнату қарапайым құрылғылардың көмегімен ғана жүзеге асырылады. Осылайша, егер күрделі жабдық істен шықса, Морзе коды төтенше жағдайларда да сәтсіздікке ұшырамайды. Орташа алғанда, радист минутына 60-тан 100 таңбаға дейін жеткізе алады. Рекордтық жылдамдық-минутына 260-310 белгі.

Жоғарыда айтылған Морзе әліпбиінің аудармашысы, біздің жобамызда Visual Studio 2022, C# программалау ортасында әзірленген.

Бұл аудармашы жүйесі қалай жұмыс атқарады, C# тілінде қалай құрылды, тиімділігі неде.

Біріншіден біз Visual Studio 2022 программасын іске қосамыз. Ашылған терезеден “Жобаны құрыңыз” батырмасын басып, бізге ыңғайлы программалау тілін тандаймыз (біздің жағдайда C# тілі). Тіл таңдалғаннан кейін, платформаға (Windows, Linux, MacOS, Android, IOS, Xbox, tvOS, Azure) тандаймыз, біздің жағдайымызда Windows-қа арналады. Әрі қарай проектке атау беріп, онын орналасатын жері таңдалады. Алғашқы ашылу терезесі “Конструктор” болып келеді. Оған керекті элементтерді панель элементтер батырмасын басып тандаймыз. Біздің жағдайда екі button, төрт textbox, төрт label орнатамыз.

«Шифрлау» батырмасын басқан кезде келесі операциялар орындалады: мәтін textBox1 ішінен енгізу айнымалысына енгізіледі, содан кейін бұл мәтін ToUpper () әдісін қолдана отырып, жоғарғы регистрге аударылады. Әрі қарай, foreach циклінде біз енгізу жолын символдық түрде сұрыптаймыз. Әр таңба үшін біз IndexOf () әдісін қолдана отырып, characters массивінде бірдей таңбаны іздейміз. Бос орындар еленбейді және оның нөмірін index айнымалысына сақтаймыз. CodeMorse массивінен Морзе кодын Шығыс жолына «қосыңыз», элемент нөмірі ретінде индексті көрсетіңіз.

Ескеретін жәйт, программалау барысында Морзе кодтарын бос орындармен бөлеміз. Соңында, шифрлау нәтижесін textBox2-де экранға шығарамыз. Тек кіріс жолына Split () әдісі қолданылатынын ескеріңіз, ол input жолын бос орынмен бөлінген жолдар массивіне бөледі. Бұл массивтің әр элементі бір кодталған символ бола алады. Төмендегі 1-суретте Морзе әліпбиі көрсетілген.

А • —	Л • — • •	Ц — • — •
Б — • • •	М — —	Ч — — — •
В • — —	Н — •	Ш — — — —
Г — — •	О — — —	Щ — — • —
Д — • •	П • — — •	Ъ • — — • •
Е •	Р • — •	Ы — — — —
Ж • • • —	С • • •	Ь — • • —
З — — • •	Т —	Э • • • • •
И • •	У • • —	Ю • • • —
Й • — — —	Ф • • • •	Я • • • —
К — • —	Х • • • •	

1-сурет. Морзе әліпбиі

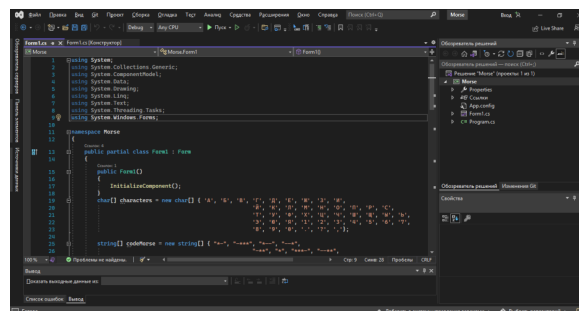
Келесі 2-суретте аудармашы жүйесінің шифрлау терезесі, яғни кириллицада берілген мәтінді Морзе әліпбиіне аудару терезесі көрсетілген.

2-сурет. Шифрлау терезесі

Морзе коды бойынша шифрлау процесі шифрлауға ұқсас жүзеге асырылады, сондықтан бұл туралы егжей-тегжейлі айтудың мағынасы жоқ.

Төмендегі 3-суретте дешифрлау терезесі көрсетілген, яғни шифрланған жабық мәтінді (күпия сөзді) керісінше оқу. Морзе әліпбиінде жазылған мәтінді, кириллицаға аударудан көрініс.

3-сурет. Дешифрлау

4-сурет. C#-ортасында шифрлеу және дешифрлеу

Қорыта келе, C# программалау ортасында құрылған аудармашы жүйесі кез-келген сөзді, сөйлемді жылдам, әрі тез, қатесіз және керісінше аудару мүмкіндігіне ие.

- көп қабатты шифрлеу қолданылады;
- шифр қарапайым және қолдануға ыңғайлы;
- интернетке қосылған кез-келген ортада қолдану;
- программа тыныс белгілерді де таниды;
- сөйлемді торлығымен аударып, құпия сөз, шифрланған сөз және шифрланатын сөз;
- барлық мәтінді бірден енгізу мүмкіндігі;
- нәтижені бірден алу;

Шифрлау әдіс-тәсілдеріне қызығушылық білдірген және криптографиялық шифрлау жүйесін программалық ортада орындауды қолданушыларға өте қарапайым және ыңғайлы орта болып табылады.

Әдебиеттер

1. В.Ф.Шангин “Информационная безопасность компьютерных систем и сетей” Москва ИД”ФОРУМ” – ИНФРА –М, 2008
2. Сингх С. Книга шифров. Тайная история шифров и их расшифровки. М.: Аст, Астрель, 2006. 447 с.
3. Бауэр Ф. Расшифрованные секреты. Методы и принципы криптологии. М.: Мир, 2007. 550 с.
4. Фергюсон Н., Шнайер Б. Практическая криптография. - Вильямс, 2005. - 424 с.
5. https://aif.ru/infographic/chto_takoe_azbuka_morze_i_dlya_chego_ona_nuzhna

Колмыкова П.

ученик 10 класса гимназии №5

Руководитель:

учитель физики, **Молдахметова Р.У.**

КГУ гимназия №5, г. Нур-Султан

ИЗУЧЕНИЕ КАЧЕСТВА ВОДЫ В ГОРОДЕ НУР-СУЛТАН

Аннотация. В данной работе исследована жесткость воды в городе Нур-Султан, изучены способы очистки воды. На основе исследований смоделирован угольный фильтр по химической и механической очистке воды.

Вода – это уникальное неорганическое вещество, определяющее возможность существования жизни на земле. Это универсальный растворитель, основа для протекания биохимических процессов. Уникальность воды заключается в растворении как органических, так и неорганических веществ. Вода сопровождает человека с момента рождения и до смерти. Соответственно, без этого природного ресурса жизнь человека невозможна.

Водная безопасность: способность населения обеспечивать устойчивый доступ к адекватному количеству воды приемлемого качества, для улучшения благосостояния человека и социально-экономического развития, для защиты от связанных с водой загрязнений и бедствий, и для сохранения экосистем в климате мира и политической стабильности. Отсутствие водной безопасности возникает в случае невозможности удовлетворить любую или все из этих потребностей.

Спрос на воду продолжает резко расти, в то время как водные ресурсы истощаются. Доступное количество безопасной воды сокращается вследствие быстрого роста численности населения, а также из-за урбанизации, неправильного использования воды и неправильного управления водными ресурсами, изменения климата и экстремальных погодных явлений, что усугубляет дефицит воды.

Постоянное употребление жесткой воды может вызвать нарушение минерального баланса в организме, мягкая вода в свою очередь не имеет нужного количества минеральных солей. Экологическая безопасность питьевой воды – главного пищевого продукта человечества, во многом определяет состояние здоровья населения, в том числе и населения нашей столицы.

Главный источник водоснабжения в нашем городе – Вячеславское водохранилище. Это искусственный водоём. Жесткость воды в нем может варьироваться в довольно широких пределах из-за испарения воды, сезонов дождей, периодов таяния снега и льда.

Так как вода и уровень ее pH затрагивает все сферы жизнедеятельности, я думаю, что очень важно позаботиться и выяснить, на каком уровне находится качество нашей воды.

Также, отправляясь в развлекательный поход или многодневное путешествие по неизвестной местности, никогда нельзя быть уверенным, что все пройдет гладко, без эксцессов и неожиданных случайностей. Например, вполне вероятна ситуация, при которой придется столкнуться с нехваткой питьевой воды – взятый с собой запас может закончиться, а качество природных источников не всегда бывает удовлетворительным. В таких случаях актуальной становится очистка воды в походных условиях.

Жесткость воды – совокупность химических и физических свойств воды, связанных с содержанием солей кальция и магния. Воды с большим содержанием таких солей называется жесткой, с малым содержанием – мягкой.

Как без определенных приборов понять, что в ваших кранах течет вода с повышенным/пониженным количеством солей?

Жесткая вода:

1. Имеет горьковатый вкус.
2. При умывании сушит кожу.
3. Плохое образование пены при использовании мыла.

Мягкая вода:

1. Приглушенный вкус.
2. “Моментальное” заваривание чая за пару секунд до черноты.
3. При умывании мягкой водой остается впечатление «несмываемости».

Какую же воду все-таки лучше использовать в быту?

Жесткая жидкость не особо полезна для здоровья, потому что соли могут откладываться в суставах и почках.

Если такая вода будет использоваться для стиральных и посудомоечных машин, чайников и кофемашин, то они быстро выйдут из строя, потому что на нагревательных элементах образуется налет.

Мягкая вода в данном случае намного лучше, но ее нельзя пить слишком часто, потому что в ней почти нет солей, а человеку необходимы микроэлементы.

Для исследования жесткости воды в нашем городе я использовала специальный прибор – TDS метр. Принцип работы данного прибора основывается на измерении электропроводимости. Дело в том, что вода, если она является дистиллированной, является плохим проводником электрического тока. Если в воде все же присутствуют любые положительно или отрицательно заряженные катионы и анионы, то электропроводимость воды повышается. В этом и заключается суть работы прибора.

Если мы возьмем любой TDS – метр и посмотрим на его электрод, то он состоит из двух металлических стержней, между которыми имеется определенное расстояние.

Прибор запускает электрический ток и рассчитывает удельное сопротивление воды и переводит в общую минерализацию

Мною было проведено исследование по измерению качества потребляемой горожанами воды. Вот какие результаты я получила:

Вода из-под крана. 152 ppm.

Вода кипяченая. 132 ppm.

Вода бутылированная. 34 ppm.

Вода фильтрованная. 15 ppm.

Вода из реки Есиль. 235 ppm.

Вдали от цивилизации самой безопасной для здоровья считается родниковая вода. Проходя путь к поверхности, она самоочищается от всего вредного.

Однако далеко не на каждом маршруте удастся найти чистый источник. В большинстве водоемов со слабым течением есть масса микроорганизмов и примесей, небезопасных для здоровья. Даже после получасового кипячения некоторые болезнетворные микроорганизмы не погибнут. Вот почему очистка воды в походе, по маршруту которого не будет встречаться чистых ключей, становится все более актуальной.

Сегодня в продаже можно найти множество специальных приспособлений, с помощью которых очистка воды в походных условиях может осуществляться быстро и довольно эффективно. Однако фильтр простейшей конструкции можно изготовить самостоятельно.

На примере своего фильтра я показываю элементарный способ очистки воды с помощью древесного угля, чтобы в будущем развить эту идею и помочь людям с малым количеством водных запасов иметь доступ к чистой воде, не прилагая больших усилий.

Проходя механическую очистку (гравий, песок, 1 слой ткани) из воды удаляются примеси различного размера, ответственные за видимое загрязнение жидкости. Проходя второй этап – физико-химическую очистку (уголь, 2 слой ткани, вата) удаляются органические вещества, хлор и его производные – все, что обуславливает неприятный вкус, запах и цвет воды.

Благодаря работе с TDS-метром я собрала сведения о том, насколько жесткую воду потребляют жители города Нур-Султан. Благодаря этому прибору я сумела изучить качество питьевой воды нашего города.

Из социологического опроса и собранной мной информации мы можем сделать вывод, что горожане в основном предпочитают фильтрованную воду любой другой, что и является самым правильным решением по мнению медиков и ученых.

В дальнейшем я хочу помогать всем жителям нашего города получать доступ к чистой питьевой воде. Мы не должны забывать о многодетных семьях, пенсионерах, инвалидах и других людях, не имеющих возможности устанавливать себе дорогостоящее фильтровальное оборудование, но здоровье этих людей цениться одинаково и у всех них должна быть возможность потреблять хорошую, чистую воду.

Я собрала макет фильтра, который на практике показывает процесс химической и механической очистки воды.

Фильтр можно применять в турпоходах, для того, чтобы сделать воду рек и озер пригодной для питья и для готовки. Особенно он будет полезен в неординарных ситуациях. Также, фильтр применим в сельской местности, на уроках физики и химии.

Литература

1. Алексеев В.В. Экология и экономика энергетики. М., «Знание», 2003, с. 107–134.
2. Алексеев С. В. Экология. СПб, 2001г., с. 207–257.
3. Бейсенова А. С. Экологическая обстановка в Казахстане. Сб. Алма-Ата: Наука, 2001, с. 55–71
4. Лигай М.А. Развитие экологических знаний в курсе физики. – Целиноград, 1990
5. Максимов И. М. Экологические очерки о природе и человеке. – М., Прогресс, 2004, с. 100–106

Мирахмедов А.

студент 2 курса специальности «ИТиЗД-225»

Научный руководитель:

к.п.н., старший преподаватель, **Енсебаева Г.С.**,

«Esil University», г. Нур-Султан

DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY IN KAZAKHSTAN

Annotation. This article describes the development of the economy of Kazakhstan by introducing digital technologies and comparing the development of Kazakhstan with other countries, the development program of Kazakhstan is approved by the Government of the Republic of Kazakhstan.

The history of humankind in the recent past has opened a new stage of development – the time of digital technologies. Today, the world economy and other spheres of life are moving forward with the times using the latest technologies and innovations. This stage of development has unlimited possibilities for creating a persuasive digital ecosystem. Digital technologies are increasingly covering the spheres of human activity. And it's no secret that the developed countries of the world allocate massive amounts of money to establish the digitalization model of the economy in their countries, which leads to the creation of a new society. Of course, with the development of digitalization, there are threats of a similar nature – cyber attacks. But despite this, the main message remains unchanged that the development of digitalization is becoming a crucial factor in assessing the country's economy. Following the global development of digital technologies, the purpose of the work is to study the development of digitalization in the Republic of Kazakhstan and the quality of these technologies at this stage. Everyone knows, the future is correlated with digital technologies, therefore, programs for the development of Kazakhstan in this area are being launched

in our country. The President of the Republic of Kazakhstan in the expanded meeting of the government said: "If now we allow a slowdown in work, including on the digitalization of the economy, we will blurt out this important problem, we will simply fall behind." Thus, we see how important it is to develop in this direction. Our country is not one of the leaders in the digital market, but despite this, the Republic of Kazakhstan has immense growth potential, and besides, the country has tremendous resources that at this phase can realize its plans. Thus, thanks to a comprehensive study of this issue, the Republic of Kazakhstan can form a completely new flexible system of economy, which is very relevant at present.

Today, the global trend all around the world is the use of innovative technologies, including widespread digitalization. Radical changes are constantly taking place in the world, unnoticed by ordinary people, which occur over a short period. Moreover, each country strives to recreate the most competitive economy and a new community of the future in a rapidly changing world. Furthermore, the Republic of Kazakhstan is part of these changes.

Today, the procedure of digitalization affects almost every country, and it would be good for Kazakhstan to use international experience to recreate its digital economy and digital space as a whole. According to research conducted at the Fletcher School at Tufts University in partnership with MasterCard, information was provided that during the years of the pandemic, the volume of the economy decreased by approximately 4.5 percent, and at the same time accelerated digitalization took place around the world. This pandemic has shown the countries of the world that this sector, called digitalization, is a very important indicator of development. Most countries of the world have introduced lockdowns on their territories, and all processes (training, trade, service services) have become remote. The same study showed a rating of 90 economies of the world, which was calculated based on 160 indicators that track 4 main criteria: supply, demand, institutions, and innovation. All these data together assess the current state of digitalization in the country and its speed, and the economy is divided into four groups: leaders, slowing, promising, and problematic. In this study, Kazakhstan occupies a promising group. Before proceeding to the descriptions of the characteristics of this group, it is necessary to pay attention to the leading positions in this rating, in what Kazakhstan is inferior to them, and where it can predict.

The group of leaders in digitalization includes countries with a high level of digitalization and a powerful pace of development, comparable countries stand out here: China, Singapore, Hong Kong, Estonia, the USA, Taiwan, the UAE, and others. These countries consistently occupy high places in such ratings, demonstrating high adaptability and growth rate. The next step will be to study international experience to see where the Republic can succeed.

The United States holds a leading position in the digital industry. Back on November 9, 2015, the US Ministry of Commerce announced the creation of a program consisting of 4 main blocks: 1) Free and open Internet; 2) Trust and network security; 3) Access and professional skills; 4) Innovation and new technologies.

According to estimates, the indicator of Internet use in 2015, the number of users reached approximately 74 percent of the total population. Moreover, during the years of the pandemic, the number of users and the time spent on the Internet has increased. Therefore, their attention was focused on cross-platform development, that is, the creation of unified platforms for use. For example, in terms of the scale of electronic commerce, the United States ranks in the top three (287.39 billion in 2015 – 1st place). Many American companies and firms have become big monopolists in their fields: Amazon (43% in the US market segment in 2016.), EBAY; clothing brands: American Eagle, GAP, River island, and others.

Kazakhstan is also doing well in this area, of course on such a scale as the USA or China, in our country, more and more people are using Internet platforms: Wildberries (Russian online store), Flip (Kazakhstan online store), online stores of branded clothing and cosmetics, and others. It should also be noted that in addition to e-commerce, the main sectors of the economy for sharing (travel, finance, music, and video transmission) showed revenue of 1 billion US dollars, in the future in 2025 they plan to gain about 300 billion dollars. The most famous companies in this sector are Uber, Airbnb, Lyft, Netflix, HBO max, Disney, LinkedIn (for job search), and others. Our country is at the initial level for the development of these sectors, we do not have a single good streaming service similar to the above. In Kazakhstan, four operators are mainly used to deliver foreign content: Beeline, Kcell, Kazakhstelecom, and Alma TV. All operators cooperate with foreign online cinemas: mainly Megogo, Amediateka, Ivi, and others. Our country needs to pay more attention to this issue. Firstly, in our country, if there are streaming services, then there are few of them. Why can't our domestic entrepreneurs and manufacturers implement something of their own? For example, the Broadway film portal, which has signed a contract with Kazakhfilm, has access to a rich collection of Kazakh films, as well as to organize agreements for the screening of foreign films.

South Korea also occupies a leading position in the field of digitalization. Even in a recent speech by the President of South Korea, a new course of development was presented, called the Korean new Deal. This course will be developed in 3 directions. The first component represents ecological development using renewable sources. The second component is very important, it is the active introduction of new technologies, databases, informatization, and a fifth-generation system into all spheres of life, which is also developing in Kazakhstan. And the third component is where new algorithms are being developed (remote format).

This course includes building a blockchain state. Blockchain means a distributed database that is used by nodes of a computer network. As a database, the blockchain stores information electronically in a digital format. Blockchains play an important role in the systems of cryptocurrencies and banks and are also used to maintain secure transactions. Back in 2019, a conference was held on the development of blockchain systems, and their introduction into social, industrial, and economic sectors. About 300 blockchain systems were presented at the expo. For example, the system from Samsung SDS aims to unite all polyclinics and hospitals, pharmacies, insurers, and other companies in the sector. This will reduce the workload in medical institutions. At the same time, even small medical institutions will be united, in South Korea, they are considering the development of the transfer of services online and in all regions of the country (integrated development). In the Republic of Kazakhstan, not everything is unambiguous on this issue, many medical institutions use systems of foreign acquisition and production, KIIS, the Turkish Akgun network, and even if there is domestic production, they are in small quantities. But despite this, more and more attention is paid to the development of the transfer of services in an online format. For example, we have an e-Gov system that has a great

functionality of interaction with the population. The Republic of Kazakhstan should expand the use of new technologies not only in large urban areas, nevertheless also in smaller cities. It is worth reducing the technological gap. Also, South Korea is developing banking systems in almost every district of the country, which cannot be said about Kazakhstan. Many small towns face a shortage of the country's main banks and payment technologies. Nowadays every big city uses bank cards to pay for services and their needs, which cannot be done in small ones. Comprehensive development will allow the economy of Kazakhstan to increase its turnover and take higher positions in the world.

The Scandinavian countries, in particular Denmark, can serve as the most illustrative examples of the development of digitalization. Denmark ranks first among the EU in DESI-2018. Denmark demonstrates a high position in the use of 4G, at the moment 5G, this country has an ultra-fast connection of the population with organizations, especially with the state, extensive development of quasi-public sectors, which correlates with Kazakhstan, since in our state a lot is tied to state support. Almost the entire population of Denmark uses the Internet, online services, online entertainment, and more.

Denmark has achieved significant success in human capital, 95 percent of the population uses the Internet, and a large number of people have shown a good level of digital technology proficiency. The state encourages the development of human capital, so the program "Denmark's Digital Growth" was created. This program has a scientific strategy for the introduction of digital skills training and digital development in secondary and primary schools. This program also contributed to the introduction of the private sector in education. More and more students are graduating from the "information systems" direction. Denmark is developing a quasi-public sector using new systems with rapid interaction with the population. For example, medical institutions serve the population without direct visits to hospitals, the introduction of electronic registers.

The trend of the digital revolution evolves every year, which has led Kazakhstan to the need of establishing a program for the development of digital technologies. In 2017, a new curriculum "Digital Kazakhstan" was approved on December 12 (amended in 2019). This program is aimed at accelerating the development of the economy and the population of the countries through the introduction of digital technologies. The main directions due to which the country can enter the ranks of leaders in digitalization were highlighted:

1. "Digitalization of economic sectors"
2. "Transition to a digital state"
3. "Implementation of the digital Silk Road"
4. "Development of human capital"
5. "Creation of an innovative ecosystem"

Kazakhstan is a diversified state with developed manufacturing, mining, and other industries. Currently, the industry requires new technological equipment and modernization of equipment. Due to the introduction of digital technologies, Kazakhstan can increase the production, extraction, and processing of materials. There will be constant monitoring of the process through Smart systems to prevent cataclysms and major failures. It is also worth mentioning the direction of the digital state, which intends to transform the functions of the state as an infrastructure for providing services to the population and business, anticipating its needs by reducing transaction costs and creating adapted legislation. Moreover, as it was mentioned above, electronic government (eGov) already exists. Or the reconstruction of smart cities, that is, the improvement of public, business, and residential spaces through the introduction of new technologies. For example, transport and logistics - already in many large cities there is a new payment system using QR codes or transport cards, which allows you to reduce time costs.

A very important area is human capital. The rapid rise of digital technologies means that there is a need for qualified specialists. For example, Kazakhstan, like Denmark, has changed education. Already in primary and secondary schools, the study of information technology is gradually being integrated. And there are corresponding programs for higher institutions, there are also platforms for startups or innovative breakthroughs in the IT field (Astana hub as an example), which is a point of attraction for young students.

All of the above suggests that modern Kazakhstan is paying more and more attention to the development of digitalization in the country. A program was created to reduce the digital divide with other leading countries in this direction. More and more new technologies are being used in different sectors of the economy. According to the study, the Republic of Kazakhstan is in the group of "promising", which means that Kazakhstan has a huge potential and resources for this. In addition, there are global trends all over the world. USA - innovations, new technologies, e-commerce. South Korea - development of blockchain systems and artificial intelligence. Denmark - development of human capital and quasi-public sectors, and many other countries. All this is an international experience that Kazakhstan needs to use to become a leading group and become competitive in the global market. Thus, due to the comprehensive study of this issue and the further integration of digital technologies, it will be very important for the country. At a meeting of the Supreme Eurasian Council in Yerevan, the President of Kazakhstan said: "It is proposed to pay special attention to creating attractive conditions for the development of advanced technologies. The basis of successful economies is knowledge-intensive technologies that contribute to the development of advanced production methods and the production of competitive products. Therefore, digitalization of the economies of our countries should become a priority." After all, the world community assesses the level of the country by the indicator of the development of digital technologies. Digital technologies are the future of the world.

References

1. Tokayev on digitalization: if we talk about problems, we will simply fall behind. 24.01.2020. URL: <https://www.zakon.kz/5004191-tokaev-o-tsifrovizatsii-esli-budem.html>
2. Bhalla A., Chakraborty B., Chaturvedihttps R.S.: //hbr-russia.ru/innovatsii/trendy/853688 (In Russ.).
3. Online cinemas in Kazakhstan: from Russia with love for the money of the audience 05.10.2020. URL: <https://www.zakon.kz/5044354-onlayn-kinoteatry-v-kazahstane-iz.html>

4. Broadway film portal, Kazakhstan streaming and IT in cinema: interview with the founder of Rocket Firm 21.10.2020. URL: <https://brod.kz/articles/201020-kinportal-brodvej-kazahstanskij-striming-i-it-v-kino/>
5. South Korea invests \$133 billion in new development strategy 14.07.2020. URL: <https://rg.ru/2020/07/14/iuzhnaia-koreia-investiruet-133-mlrd-dollarov-v-novuiu-strategiiu-razvitiia.html>
6. What Is a Blockchain URL: <https://www.investopedia.com/terms/b/blockchain.asp>
7. A blockchain state is being formed in South Korea, Rambler reports. 27.10.2019. URL: <https://news.rambler.ru/other/43060156-v-yuzhnoy-koree-formiruetsya-blokcheyn-gosudarstvo/>
8. COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT. Brussels, 22.2.2017. URL: <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2017-european-semester-country-report-denmark-en.pdf>
9. Melnichuk M. V. Doctor of Economics, Professor, INTERNATIONAL EXPERIENCE OF DIGITAL DEVELOPMENT
10. ECONOMIES IN THE EUROPEAN UNION. URL: <http://www.nauteh-journal.ru/files/f623164f-5cd4-4966-8c1e-d61fdca8f4d>
11. On the approval of the State Program “Digital Kazakhstan” 12.12.2017. URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000827>
12. Digitalization of economies should be a priority for the EAEU – Kassym-Jomart Tokayev 01.10.19. URL: <https://inbusiness.kz/ru/last/dlya-caes-prioritetnym-napravleniem-dolzha-stat-cifrovizaciya-ekonomik-kasym-zhomart-tokaev>

Моисеенко Д., Степанов Н.
студенты 1 курса специальности
«Информационные технологии и защита данных»
Научный руководитель:
к.п.н., ас. профессор **Касенова Л.Г.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СОЗДАНИИ ВЕБ-САЙТОВ И ТЕЛЕФОННЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ

Аннотация. В данной статье затрагиваются важные вопросы в разработке веб-приложений и веб-сайтов. Также в статье рассказывается про критерии, при выборе технологии, приводятся такие примеры как: Какой язык программирования выбрать? Как выбрать ту или иную технологию? Почему именно React JS? В статье идет сравнение двух популярных фреймворков - React и Angular.

За несколько лет современная разработка веб-приложений и веб-сайтов сильно изменилась. Появилось очень много популярных и не популярных языков программирования и фреймворков.

Важные критерии при выборе технологий:

- 1) Сложность поставленной задачи
- 2) Размер и тип проекта
- 3) Доступность специалистов, которые умеют пользоваться данной технологией
- 4) Стоимость специалистов
- 5) Наличие вспомогательных библиотек для решения данной задачи
- 6) Гибкость решения
- 7) Наличие подробной документации про выбранную технологию на доступных языках
- 8) Кроссплатформенность
- 9) Отказоустойчивость решения
- 10) Возможность интеграции с другими технологиями

Эти все критерии являются обязательными для решения поставленной задачи.

Существует такие проекты по сложности:

1. Простые – сайт-визитка, лендинг, портфолио, промо-сайт, сайт-витрина, это сайты, которые состоят из одной или нескольких страниц. Они могут быть сделаны на готовых решениях, CMS и на чистом коде используя HTML, CSS, JS

2. Средние – интернет-магазины, порталы национального масштаба, какие-либо сервисы и веб-приложения. Для решения таких задач используются фреймворки.

3. Сложные – огромные веб-порталы, социальные сети, программные проекты для отслеживания заданий и ошибок. Для решения данных задач используются также фреймворки, либо нативное программирование

На данный момент, множество решения для простых проектов лежит в открытом доступе в интернете, либо на платформе – Github, но для средних и сложных решений требуется использовать те технологии, которые подходят для реализации той или иной задачи.

Какой же язык программирования выбрать?

В технологиях разработки веб-сайтов и приложений существует 3 уровня абстракции:

1. Чистый язык – это язык, с помощью которого можно сделать все, что угодно. Вас могут ограничивать только возможности языка и количество документации на данный язык программирования

2. Фреймворк – это структура, на базе которой можно создать конечный продукт. Это проще, чем писать весь код с нуля.

3. CMS – готовые решения, которые настраиваются с помощью панелей на сайте, которые создают проект

Сегодня есть огромное количество языков программирования, на которых делают сайты. Но в данной статье, мы поговорим насчет фреймворков в front end разработки, что они из себя представляют и какие на данный являются лучшими для решения любой задачи.

Фреймворки.

Фреймворк – это готовая среда разработки для программистов, где есть функции, которые помогают решать все задачи. Сейчас существует очень много фреймворков, для каждого языка программирования, но если брать front end разработку, то в основном там используются фреймворки языка - JavaScript. Не стоит путать Java и JavaScript, ведь это два разных языка программирования.

На фреймворках разрабатываются большие и сложные веб-сайты и сложные сайты с уникальным функционалом. Фреймворки стали популярным из-за того, что они быстрые и значительно дешевле обходятся в обслуживании, чем на чистом языке.

Популярные фреймворки и библиотеки для front end разработчиков:

1. React JS
2. Vue JS
3. Angular JS
4. Ember JS
5. Backbone JS

Каждый фреймворк из данного списка имеет свои плюсы и минусы и каждый фреймворк имеет право быть использован для решения задач, но мой выбор как лучший фреймворк для решения задач выпал на React JS и сейчас я расскажу почему именно.

React JS

Почему веб-разработчики выбирают React?

Для того, чтобы доказать нам что стоит использовать React, мы будем сравнивать два фреймворка Angular и React.

Четкий синтаксис

Для написания кода на React применяется синтаксис JSX, который выглядит как обычный HTML, но имеет свои особенности, то есть, для написания кода на React, вам все же нужно будет изучить принципиально новые вещи, но для написания кода на Angular, используются директивы вроде ng-model, ngIF и ngFor, также если мы возьмем фреймворк Vue JS, он тоже использует похожие директивы как и Angular, что не является удобным по сравнению с React.

Правильная кривая обучения.

Кривая обучения – это графическое представление взаимосвязи между тем, насколько хорошо люди справляются с какой-либо задачей, и объемом имеющегося у них опыта.

Если сравнивать Angular и React, то есть очень сильные различия в написании кода. React имеет меньше абстракция, чем в Angular. Если вы знаете и главное понимаете все основы JavaScript, то вы с легкостью сможете освоить React, но это не означает, что вы за несколько дней сможете писать идеальный код на React, вам придется изучить множество нового, для написания правильного кода. Но, если взглянуть на Angular, то для написания кода, вам понадобится изучить новый язык, так как Angular использует TypeScript.

Особенности механизма привязки данных.

React использует одностороннюю привязку данных, это означает то, что разработчик может отслеживать и всегда знать, что и где привело к изменению состояния приложения. Это очень сильно упрощает отладку приложения.

Angular в свою очередь использует систему двусторонней привязки данных, простыми словами - это привязка свойств и привязка событий, тем самым это усложняет отладку приложения и разработчику тяжело найти причину изменения состояния компонента.

Функциональный подход к разработке.

Одна из главных особенностей React - функциональные и классовые компоненты. В Angular, все компоненты пишутся с использованием классического подхода. Использование классов увеличивает объем кода и делает его тяжелым для понимания.

В React все компоненты пользовательского интерфейса могут быть выражены в виде наборов чистых функций.

Свойства в React.

Свойства (props) - это параметры, которая передаются в компоненты по всему приложению.

SRP

SRP - это один из важнейших принципов программирования, которого следует придерживаться. Он говорит нам о том, что модуль должен решать только одну задачу и должен делать это качественно. Если разрабатывать проект, не следуя только одному этому принципу, код такого проекта может превратиться в кошмарную конструкцию, которую невозможно поддерживать.

Состояние в React

Одна из важнейших концепций React. В состоянии мы сохраняем те параметры, которые будут в дальнейшем ис-

пользоваться или изменяться. Допустим у нас есть поле и у поля есть value, то для сохранения данного value, мы можем воспользоваться состоянием.

Хуки в React

Изначально в библиотеке React использовались, в основном, компоненты, основанные на классах. Применение таких компонентов может потребовать приложения чрезмерных усилий в ходе разработки, так как программисту постоянно приходится переключаться между классами, компонентами высшего порядка, свойствами рендеринга. А с появлением хуков React можно, решая те же задачи, что и раньше, не переключаясь между различными механизмами, просто пользоваться функциональными компонентами.

На данный момент существует 8 хуков и они все являются популярными и всегда используются в функциональных компонентах.

Итоги

Прочитав данную статью, вы сможете задуматься о разработке проектов на React JS и легко освоить данную UI библиотеку.

Литература

1. Официальная документация по React (<https://reactjs.org/docs/getting-started.html>)
2. Официальная документация по Angular (<https://angular.io/docs>)
3. Современный учебник JavaScript (<https://learn.javascript.ru/>)
4. Официальная документация по Vue (<https://vuejs.org/guide/introduction.html>)
5. Справочник HTML и CSS (<http://htmlbook.ru/>)

Мухамеджанов Н.

«Ақпараттық жүйелер» мамандығы бойынша
2 курс студенті

Ғылыми жетекші: PhD, **Кантуреева М.А.**
«Esil University», Нур-Султан қ.

ARDUINO КӨМЕГІМЕН ДӘНЕКЕРЛЕУ ТОҒЫ МЕН КЕРНЕУДІҢ БАСҚАРУЫН ЕСЕПТЕУ

Аңдатпа. Қолданыстағы контактілі дәнекерлеудің сенімділігі мен сапасына бірқатар шектеулер бар. Сондай-ақ, әр металл үшін дәнекерлеу үшін осы контактілі дәнекерлеуді орнату өте ұзақ уақытты алады. Бұл шектеулер өнер-кәсіптегі өнімділікті төмендетеді. Егер осы процесті автоматтандырса, дәнекерлеудің сенімділігі мен сапасы бір-неше есе артады. Бұл жағдай контактілі дәнекерлеудің оңтайлы режимін сақтау үшін бағдарламалық жасақтама мен контроллерді жасау міндетін өзекті етеді. Контактілі дәнекерлеудің ұсынылған әдісі контактілі дәнекерлеудің тез реттелуін және дәнекерленетін тігістің сапасын қамтамасыз етеді.

Контактілі дәнекерлеудің жұмыс принципі металды балку температурасына дейін қыздыруға негізделген, ол арқылы қысқа мерзімді импульсті жеткілікті жоғары ток өткізеді. Мұндай импульстің ұзақтығы жүзден он секундқа дейін, уақыт металл параметрлері негізінде таңдалады. Токтың әсерінен бөліктер қызады және ериді. Олардың арасында сұйық ядро пайда болады. Ол қатайғанға дейін дайындамалардың беттерін қысыммен ұстау керек. Ядроның кристалдануы нәтижесінде екі өнімнің локальды қосылуы жүреді. Осындай нәтижеге жету үшін, контактілі дәнекерлеудің схемасын әзірлеу қажет. Жұмыстың сапалы нәтижесі үшін дәл реттеуді қажет ететін негізгі параметрлер-импульстің қуаты және оның ұзақтығы. Ұсынылған схема параметрлерді қарапайым дәнекерлеу режимінде де, контактілі дәнекерлеу режимінде де таңдауға және сақтауға мүмкіндік береді. Схема үш тақтаға жиналып, екі функционалды бөліктен тұрады:

- Қуат көзі орналасқан плата
- Екі плата, олардың бірінде контроллер және екіншісі коммутациялық басқышпен және төрт таңбалы индикатормен орналасқан.

Қоректендіру схемасын 1-ші суретте көруге болады. Шартты түрде оны үш бөлікке бөлуге болады:

- төмендеткіш трансформатордың бастапқы орамасының қоректену тізбегі;
- төмендеткіш трансформатор;
- диод көпірі және кернеу тұрақтандырғышы бар қайталама орам.

Трансформатордың бастапқы орамында желілік фильтр орнатылады, әдетте қуат көздерін коммутациялау кезінде қолданылады. Мұнда ол контроллердің микросхема споттерының жұмыс істеген кезде желілік кернеуде пайда болатын импульстерден қорғау үшін қолданылады.[1]

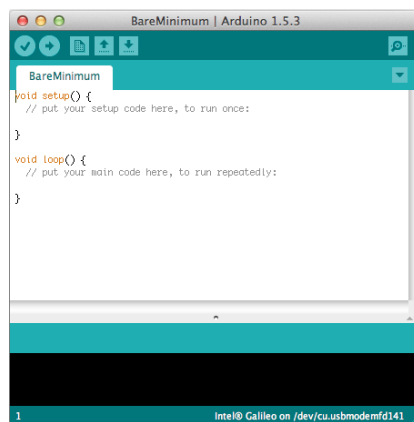
1-сурет. Контакттілі дәнекерлеудің қоректендіру схемасы

Трансформаторды 220 В желісінен жұмыс істеген кезде 24 В/220 В кернеуі бар кез келген жерде қолдануға болады, ал 380 В желісінен жұмыс істеген кезде тиісті трансформатор мен желілік сүзгіні қолдану керек.

Тегістейтін конденсаторлары бар диод көпірі және LM2574 чипіндегі кернеу тұрақтандырғышы екінші реттік орамаға қосылған. Микросхеманың шығуынан 5 В номиналды кернеу жоғары жиілікті кедергілерді жою үшін LC сүзгі тізбегі арқылы X1 Шығыс коннекторына беріледі. Нүктемен белгіленген байланыстырушы сызықтар минималды ұзындықта болуы керек және мүмкіндігінше IC1 чипінің екінші аяғына жақын орналасуы керек. [2]

Контакттілі дәнекерлеудің қуаты мен тогын қадағалау үшін Arduino бағдарлама ортасы қолданылады. Ол арқылы біз контакттілі дәнекерлеудің әрбір металлға қаншалықты ток өткізуін есептеп отырамыз. Arduino әзірлеу ортасы бағдарламалық кодтың мәтіндік редакторынан, хабарлама аймағынан, мәтін шығару терезесінен(консольден), жиі қолданылатын панелдердің түймелері бар құралдар тақтасынан және бірнеше мәзірден тұрады. Бағдарламаларды жүктеу және байланыс үшін даму ортасы Arduino аппараттық құралына қосылады. [3,4]

Arduino ортасында жазылған бағдарлама эскиз деп аталады. Эскиз мәтінді кесу/қою, іздеу/ауыстыру құралдары бар мәтіндік редакторда жазылады. Хабарлама аймағында жобаны сақтау және экспорттау кезінде түсініктемелер пайда болады, қателер де көрсетілуі мүмкін. Мәтін шығару терезесі (консоль) Arduino хабарламаларын, соның ішінде толық қате туралы есептер мен басқа ақпаратты көрсетеді.

2-сурет. Arduino бағдарлама интерфейсі

Құралдар тақтасының түймелері бағдарламаны тексеруге және жазуға, эскизді жасауға, ашуға және сақтауға, сериялық шинаның мониторингін ашуға мүмкіндік береді:

⏮ Verify/Compile

Қателермен бірге бағдарламалық кодты тексеру, құрастыру.

⏹ Stop

Сериялық шинаның бақылауын тоқтату (Serial monitor) немесе басқа түймелерді жаңадан ашу.

📄 New

Жаңа эскизді жасау.

📂 Open

Блокноттағы барлық эскиздерге кіру мәзірін ашу. Ағымдағы терезеде басу арқылы ашылады.

💾 Save

Эскизді сақтау.

📤 Upload to I/O Board

Бағдарламалық кодты құрастырады және оны Arduino құрылғысына жүктейді. Жүктеу сипаттамасы төменде келтірілген.

Serial Monitor

Сериялық шинаның мониторингін ашу (Serial monitor).

Қосымша командалар бес мәзірге топтастырылған: File, Edit, Sketch, Tools, Help. Мәзірдің қол жетімділігі қазіргі уақытта орындалатын жұмыстармен анықталады. Контактілі дәнекерлеуге арналған төмендегі кодты қолданамыз, яғни скетч бағдарламасын. Ол код контроллерді басқарып отырады және оның жүктелуі Arduino платасы арқылы жүзеге асырылады. Бағдарлама коды: [3,4]

```

1. #include <Wire.h> // “Wire.h” кітапханасын қосу
2. #include <LiquidCrystal_I2C.h> //16*2 дисплеймен I2C шина арқылы жұмыс істеу кітапханасы
3.
4. LiquidCrystal_I2C lcd(0x27,16,2); // здесь прописан I2C адрес адаптера дисплея “0x27”,
5. //символдардың саны “16” және жолдардың “2”
6.
7. int OutputPin = 5; // жүктемені басқару шығысы
8. int stepChangeEncVal = 10; // мәнді өзгерту қадамы
9.
10. enum PinAssignments { // қорытындыларды аудару
11.   encoderPinA = 2, // right
12.   encoderPinB = 3, // left
13.   fireButton = 4 // батырма
14. };
15.
16. volatile int encoderVal = 40; // әдепкі уақыт мәні
17. int lastReportedVal = 1;
18. static boolean rotating = false;
19. boolean A_set = false;
20. boolean B_set = false;
21.
22. void setup() {
23.
24.   lcd.init();
25.   lcd.backlight();
26.   lcd.setCursor(0,0);
27.   lcd.print(“Delay:  msec.”);
28.
29.   pinMode(encoderPinA, INPUT_PULLUP);
30.   pinMode(encoderPinB, INPUT_PULLUP);
31.   pinMode(fireButton, INPUT_PULLUP);
32.   pinMode(OutputPin, OUTPUT);
33.   digitalWrite(OutputPin, LOW);
34.
35.   attachInterrupt(0, doEncoderA, CHANGE);
36.   attachInterrupt(1, doEncoderB, CHANGE);
37. }
38.
39. void fire() {
40.   digitalWrite(OutputPin, HIGH);
41.   delay (encoderVal);
42.   digitalWrite(OutputPin, LOW);
43. }
44.
45. void loop() {
46.   rotating = true;
47.   if (encoderVal <= 0 ){
48.     encoderVal = 10;
49.     lastReportedVal = 20;
50.   }
51.   if (encoderVal >= 510 ){
52.     encoderVal = 500;
53.     lastReportedVal = 490;
54.   }
55.   else
56.   {if (lastReportedVal != encoderVal) {

```

```

57. lcd.setCursor(7,0);
58. lcd.print("  ");
59. lcd.setCursor(7,0);
60. lcd.print(encoderVal);
61. lastReportedVal = encoderVal;
62. }}
63. if (digitalRead(fireButton) == LOW ) {
64.   lcd.setCursor(2,1);
65.   lcd.print("Fire: 3 sec.");
66.   for (int i=3; i >= 1; i--){
67.     lcd.setCursor(8,1);
68.     lcd.print(i);
69.     delay(1000);
70.   }
71.   lcd.setCursor(0,1);
72.   lcd.print("      ");
73.   lcd.setCursor(6,1);
74.   lcd.print("FIRE");
75.   fire();
76.   delay(1000);
77.   lcd.setCursor(0,1);
78.   lcd.print("      ");
79. }
80. }
81. void doEncoderA(){
82.   if ( rotating ) delay (1);
83.   if( digitalRead(encoderPinA) != A_set ) {
84.     A_set = !A_set;
85.     if ( A_set && !B_set )
86.       encoderVal += stepChangeEncVal;
87.     rotating = false;
88.   }
89. }
90.
91. void doEncoderB(){
92.   if ( rotating ) delay (1);
93.   if( digitalRead(encoderPinB) != B_set ) {
94.     B_set = !B_set;
95.     if( B_set && !A_set )
96.       encoderVal -= stepChangeEncVal;
97.     rotating = false;
98.   }
99. }

```

Әдебиеттер

1. Белов, А. В. Конструирование устройств на микроконтроллерах. / А. В. Белов – СПб.: Наука и Техника, 2005. – 256 б.
2. Иванов, Ю. И. Микропроцессорные устройства систем управления: Учебное пособие / Ю. И. Иванов – Таганрог: Издательство ТРТУ, 2005. – 135 б.
3. Петии, В. А. Проекты с использованием контроллера Arduino / В. А. Петии – СПб:БХВ- Петербург, 2015. – 436 б.
4. Соммер, У. Программирование микроконтроллерных плат Arduino / У. Соммер – Philadelphia: SIAM, 2012. – 241 б.

Сейдахметов Б., студент 1 курса
специальности «Информационные системы»
Научный руководитель:
магистр техн. наук, ст. преподаватель, **Акмолдина А.И.**
«Esil University», г. Нур-Султан

ТЕКСТОВЫЙ РЕДАКТОР НА PYTHON (TKINTER)

Аннотация. Для создания текстового редактора был использован язык программирования Python и библиотека Tkinter. Python это многофункциональная IDE, совместимая с операционными системами Mac OS и Windows. Программа имеет свой набор расширений и предлагает возможность разработки с помощью различных языков программирования.

Tkinter - кроссплатформенная графическая библиотека. Область применения Tcl/Tk - быстрое прототипирование. С его помощью создают графические интерфейсы, встраивают новые сценарии в программы, тестируют.

Для создания текстового редактора будет использован ЯП Python и библиотека Tkinter Python это многофункциональная IDE, совместимая с операционными системами Mac OS и Windows. Программа имеет свой набор расширений и предлагает возможность разработки с помощью различных языков программирования [1].

Для начала импортируем все библиотеки которые будут использованы, как представлено на следующем рисунке:

```
from tkinter import *
from tkinter import ttk
from tkinter.filedialog import asksaveasfile, askopenfile
from tkinter.messagebox import showerror
import requests
import pprint
from time import sleep
from googletrans import Translator
```

Рисунок 1. Импортирование библиотек

Создаем наше главное окно, задаем ее размеры, название окна, как представлено на следующем рисунке:

```
window = Tk()
window.title("Death Note")
window.geometry('400x400')
```

Рисунок 2. Размерность окна

Следующий код это область которое будет занимать все пространство нашего окна куда можно будет ввести текст (Переменная big). Задаем первоначальные размеры. После идёт переменная numbers это будет маленький блок привязанный к правому углу. Будет составлять в себе нумерацию строк.

И с помощью встроенной функции Tkinter создаем Scrollbar, привязываем ее к главному окну и синхронизируем с нашим текстовым полем big, как представлено на следующем рисунке:

```
big = Text(window, width=400, height=400, wrap='word', bd=0, highlightthickness=0)
numbers = Text(window, width=2, bg='lightgray', state=DISABLED, relief=FLAT, bd=0, highlightthickness=0)
numbers.pack(side='left', fill='y')
scrollb = Scrollbar(window, orient=VERTICAL, command=big.yview)
scrollb.pack(side="right", fill="y")
big.config(yscrollcommand=on_yscrollcommand)
```

Рисунок 3. Синхронизация данных

Две функции отвечают за нашу нумерацию строк. Принцип работы легкий. При каждом взаимодействии с нашим текстовым редактором запускается функция on_edit, после он узнает сколько строк имеет наше текстовое поле big и вставляет нужное кол-во цифр в наш блок numbers. А эти две функции отвечают за наш Scrollbar. Суть предельно проста, задает длину Scrollbar и синхронизирует с текстовым полем. Также он синхронизируется с нумерацией (numbers).

В самом конце кода есть три строки, первое задает первоначальные настройки Scrollbar.

Второе чтобы функция on_edit могла реагировать на изменения текстового поля. И третья чтобы вставить первые числа. В результате получаем вот такой текстовый редактор, как представлено на следующем рисунке:

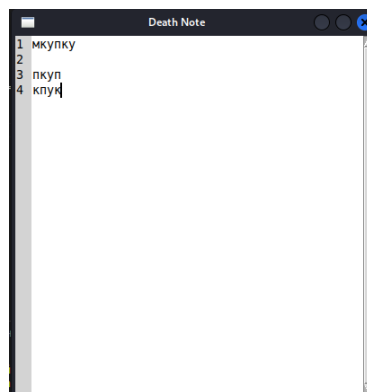

Рисунок 4. Интерфейс программы

Далее создание меню для нашего текстового редактора. Воспользуемся встроенной функцией Menu. Создаем переменную, закрепляем к нему меню. Создаем стандартные команды и в конце добавляем список которой будет содержать эти команды “menuBar.add_cascade...”. В конце каждой команды указываем путь к его функции, new_file, open_file...

Заранее была создана переменная FILE_NAME. Меняем название окна и удаляем все содержимое текстового поля. Это функция будет отвечать за создание нового файла. Создадим быстрое сохранение. Для этого мы копируем содержание всего текстового поля и сохраняем в переменную. После записываем их в файл с названием переменной FILE_NAME. FILE_NAME по стандарту прописан как “Untitled”. Если это новый файл то сохранится в папке с программой если уже существующий файл то просто изменится исходный файл.

Для открытия уже существующего файла воспользуемся встроенной функцией askopenfile. Это функция вызывает окно для выбора файла. После мы вытаскиваем из переменной путь к файлу для дальнейшего сохранения и считаем из него все данные, после удалим все содержимое текстового поля и вставим туда новые данные.

Теперь сделаем функцию сохранения с выбором названия и пути сохранения. Воспользуемся еще одной функцией asksaveasfile это также окно помогающее сохранить файл, встроенный в tkinter. Берем данные из строк и просто вписываем в файл.

Так как мы делаем тетрадь смерти должны же быть правила для использования? Для этого создаем дочернее окно, если окно второго уровня. Зададим ему размеры дадим название, вставим наши правила в виде изображения заднего фона.

Был добавлен также переводчик. Работает на основе API google translator. Также есть функция транскрипции аудио, которая была реализована на основе сервиса assemblyai.

Полученный результат представлен на следующем рисунке:

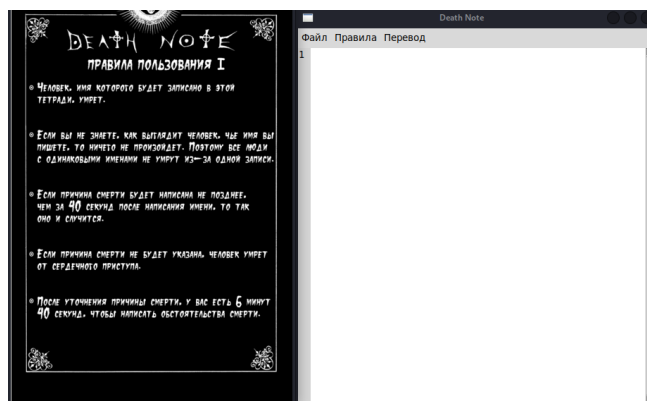

Рисунок 5. Текстовый редактор

Программный продукт имеет удобный и понятный в использовании интерфейс.

Литература

1. Златопольский Д.М. Основы программирования на языке Python. – М.: ДМК Пресс, 2017. – 284 с.

Сартаева М.

«Ақпараттық жүйелер»

мамандығының 3 курс студенті

Ғылыми жетекшісі: ф.-м.ғ.к., аға оқытушы,

Алимагамбетова А.З.

«Esil University», Нұр-сұлтан қ.

АЛГОРИТМДЕУ ЖӘНЕ БАҒДАРЛАМАЛАУ» ПӘНІ БОЙЫНША ИНТЕРАКТИВТІ МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ КУРС ҚҰРАСТЫРУ

Аңдатпа. Мақалада алгоритмдеу мен бағдарламалауды үйретуге арналған мультимедиялық оқу бағдарламасын құру мәселесі қарастырылады. Мақала авторы еліміздің стратегиялық жоспарларының бірі - цифрландыруға көшу жағдайында оқушылар үшін «мультимедиялық оқу бағдарламасын» құруда қазіргі кездегі заманауи мультимедиялық құралдарды қолданудың дүние жүзіне кең таралған Microsoft Visual Studio программасы мүмкіндіктерін пайдалана отырып, мектеп оқушыларына бағдарламалау үйренуіне арналған мультимедиялық оқу бағдарламасын құру технологиясын көрсеткен. Мақалада қазіргі алгоритмдік тілдердің синтаксисін жазылуын, дыбысталуын анимациялау нәтижесінде түрлі суреттер мен оларды Visual Studio программасының «форма анимациясы» мүмкіндігін пайдаланып, түрлі эффекттер беру мәселелері қамтылған. Мультимедиялық оқу бағдарламасында «суреттер сәйкесінше әріптерге айналады». Мұндай анимациялау оқушылардың «визуальды қабылдауын» қамтамасыз етеді.

Қазіргі компьютерлік білім берудегі адам ақпараттық мәдениетке айналатын, ақпаратты өз бетінше іздеуге, инновациялық ойлауға, жеке және әлеуметтік маңызы бар мәселелерді шешуге және оларды барабар шешуге қабілетті субъект болып табылады.

«Жаңа гуманитарлық білім. Қазақ тіліндегі 100 жаңа оқулық» жобасы аясында Элен Битэм, Рона Шарптың «Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу». ХХІ ғасырдағы оқыту дизайны оқулығы – болашақта дамудың педагогикалық тұрғыда негізделген, жеке тұлғаға бағдарланған және қолжетімді болуын қамтамасыз ету үшін тиімді дизайн жасау мен жүзеге асырудың кең ауқымын қарастырады. Яғни, оқу бағдарламаларын жобалау немесе дизайнға түсіру, өзгерту және қайта қолдануға байланысты мәселелерді сыни талқылаудың нәтижесінде жарық көрген. Мақсатты білім алу мен рефлексияға ерекше мән беруді 1980 және 1990 жылдардың басындағы мультимедиа мен гипермедианың шапшаң дамуының нәтижесі ретінде қарастыруға болады, мұнда дәстүрлі әдістемелік тұғырларды технологияларға сүйене отырып, қайта жандандыруға беталыс анық байқалады. Бұл жерде оқу материалының дұрыс берілуіне ден қойылады, соның нәтижесінде оқытушылар ақпаратты барынша жарамды түрде беріп, білім алушылар оны мейлінше тиімді қабылдай алады. Расында да, 1990 жылдардың басында бұл үрдістер қарама-қарсы бағытта әрекет етті: зерттеушілер қауымы білім алудың мақсаттық және әлеуметтік контекстерінің маңыздылығына ерекше мән беретін кейбір негізгі идеялар төңірегінде біріксе, басқарушы органдар тиімділікті арттыру үшін ақпарат берудің нәтижелі әдістерінің көмегімен технологияландырылған оқыту әлеуетін пайдаланды. Қазіргі таңда бұл бағыттар әлі толықтай келісімге келмегенімен, бұрынғыдай бір-біріне қарама-қарсы қойылмайды. Веб-технологиялар пайда болғаннан бері бұл екі үрдіс те коммуникацияны басты құрал ретінде мойындады.

Мультимедиа технологиясының пайда болуына 1945 жылы американдық ғалым Ваннивер Буш ұсынған «MEMEX» есте сақтауды ұйымдастыру тұжырымдамасы негіз қалаған. Ол ақпаратты ресми белгілері бойынша емес (нөмірлер, индекстер реті бойынша немесе алфавит бойынша және т.б.) оның мағыналық мазмұнына сәйкес ақпаратты іздеуді көздеген. Бұл идеяның өзінің сипаты мен компьютерлік іске асырылуын алдымен гипермәтін жүйесі (мәтіндік материалдардың бірігуімен жұмыс істеу жүйесі), содан кейін гипермедиа (графика, дыбыс, бейне және анимациялардың бірігуімен жұмыс істейтін жүйе) қарастырылып, нәтижесінде осы екі жүйені бірігуі - мультимедиа атауымен қолданыс тапты. ХХ ғасырдың 80-ші жылдарының соңында гуманитарлық салада, атап айтқанда тарихи-мәдени салада мультимедиа технологиясын қолдануға деген қызығушылық артты. Мысалы, Microsoft компаниясының негізін қалаушы Билл Гейтс «мультимедиада барлық мүмкін болатын «орта»: бейнелерді, дыбыстарды, анимацияларды, гипермәтіндік жүйені («NationalArtGalleryLondon») пайдалана отырып, қызметтік мұражайлық инвентарлық деректер базасы негізінде мультимедиялық өнімді жасау және практикада табысты іске асыру идеясы тиесілі» деп көрсетті. Мұндай өнім мультимедианың үш негізгі принципін - адам қабылдайтын орталарды біріктіру арқылы ақпаратты ұсыну; өнім мазмұнында бірнеше мазмұндық желілердің болуы (оның ішінде өнім мазмұнында ұсынылған ақпарат шеңберінде «еркін іздеу» негізінде пайдаланушының өзі құрастыратыны); интерфейстің және навигация құралдарының көркем дизайны болуы қажет екенін көрсетті.

Мультимедиа термині латын тілінің «multy» (көп) және «media» (орта) деген сөздерінің бірігуінен құралған. Мультимедиаға зерттеуші ғалымдар түрліше анықтама береді. Мысалы, «Мультимедиа – әр түрлі типті ақпараттарды компьютердің ұсыну мүмкіндігін дамытатын және адамның мультисенсорлық табиғатына негізделген технология» (D.Little). «Мультимедиа - екі не одан да көп типті ақпараттарды интерактивті формада біріктіру» (D.H.Jonassen). «Мультимедиа – әр түрлі формада ұсынылған ақпараттарды біріктіруге мүмкіндік беретін компьютердің аппараттық және бағдарламалық құралдары кешені» (И.И.Косенко). «Мультимедиа - графика, гипермәтін, дыбыс, анимация, бейнемәліметтерді пайдалануға мүмкіндік туғызатын аппараттық бағдарламалық құрал» (И.Вернер). Аталған пікірлерге және мультимедиялық жүйеге арналған оқулықтарды, ғылыми еңбектерді саралай келе бұл терминге «ақпараттық орта» деген мағына беруге болады. Сонымен, «Мультимедиа (ағылш. лат. multum-көп және media, medium-орта, құралдар) - бұл пайдаланушыға бірыңғай ақпараттық орта түрінде ұйымдастырылған әртүрлі мәліметтермен (графикамен, мәтінмен, дыбыспен, бейне және анимациямен) сұқбаттық режимде жұмыс істеуге мүмкіндік беретін аппараттық және бағдар-

ламалық құралдар кешені». Мультимедианы қазіргі уақыт талабына негізделген бірыңғай цифрлық түрдегі ақпаратты сақтаудың жаңа тәсілі және мультимедиа - ақпаратты өңдеуге және сақтауға арналған құрал ретінде және ақпаратты мультимедиақосымшаларға біріктіруге мүмкіндік беретін бағдарламалық қамтамасыз ету құралы ретінде түсінуге болады.

Сонымен, мультимедиялық өнім – компьютерлік ақпараттық технологиялар ортасында ақпаратты берудің ең тиімді түрі. Ол ақпараттың үлкен және бытыраңқы көлемін біріктіріп жинауға мүмкіндік береді, ақпаратты қабылдау тиімділігін айтарлықтай арттыра отырып, қазіргі уақытта қызықтыратын ақпараттық блоктарды интерактивті өзара іс-қимыл арқылы таңдауға мүмкіндік береді. Мультимедианың заманауи құралдарының мақсаты «бейнелер, мәтіндер және дыбыс, бейне, анимация және басқа да Мәтін, Мультимедиа, Аудио, Видео, Анимация, Сурет, Интерактивті интерфейс» қамтитын визуалды басқарудың басқа тетіктерін» көрсету. Компьютерлік желілерде мультимедиа құралдарын қолдану және дамыту техникалық прогрестің арқасында мүмкін болды.

Бұл жобаның өзектілігі, бұл тақырып бойынша көптеген кітаптарды сатып алуға ақша үнемдей отырып, қысқа мерзімде қажетті білім алуға мүмкіндік береді. Бүгінгі таңда электронды оқулықтар оқу курсы байытуға, оны компьютерлік технологияның әртүрлі мүмкіндіктерімен толықтыруға және оны қызықты әрі тартымды етуге мүмкіндік беретініне ешкім күмән келтірмейді.

Бұл жұмыстың мақсаты «оқу бағдарламасы» тақырыбы бойынша білім қалыптастыру үшін оқыту бағдарламасын әзірлеу болып табылады. Бұл бағдарламалық өнім оқу бағдарламасы болғандықтан, пайдаланушыға бағдарламалармен жұмыс істеудің арнайы дағдылары қажет интерфейстің болуы өте маңызды.

Электрондық оқулық нұсқаны басқару жүйелері бойынша материалды өз бетінше зерттеуге арналған. Ол құрамында барлық қажетті пән бойынша тақырыпты және ыңғайлы. Оқулықпен эргономикалық дизайнмен жұмыс істеу жағымды және ыңғайлы.

Келесі ұйымдар осы электронды оқулықтың болжамды пайдаланушылары бола алады:

- жоғары кәсіптік білім беретін оқу орны;
- орта кәсіптік білім беретін оқу орны;
- жалпы білім беру мекемесі.

Студенттер нұсқаларды басқару жүйелерінің теориялық негіздерімен танысатын бағдарламаны жобалау қажет. Сондай-ақ, тест тапсыру арқылы өз біліміңізді тексеруге мүмкіндік бар.

Электрондық оқулық келесі міндеттердің орындалуын қамтамасыз етуі керек:

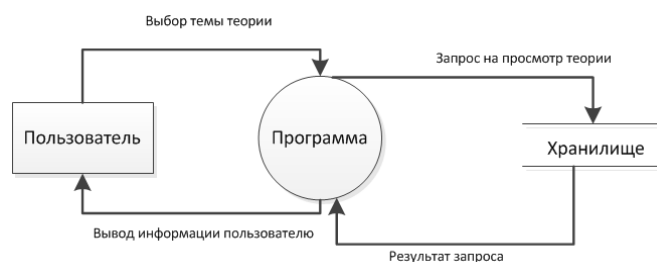
- басқару жүйелерімен танысу үшін теорияны ұсыну;
- оқулықтағы 10 сұрақтан тұратын тест арқылы қалдық білімді тексеруге мүмкіндік беру;
- тест нәтижесімен танысу

Бұл оқыту бағдарламасы екі блоктан тұрады:

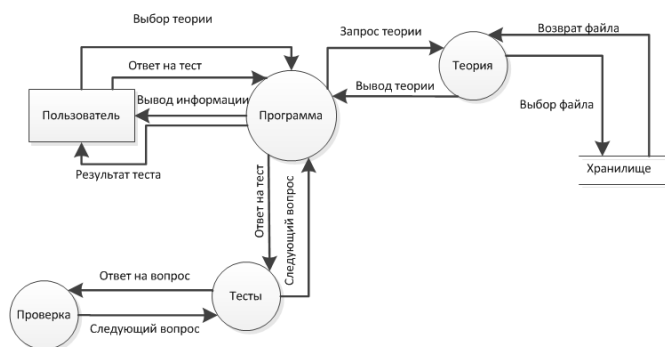
- «Дәріс»;
- «Тест».

Бағдарлама ішіндегі деректер қозғалысын көрнекі түрде көрсету үшін DFD диаграммасы жасалған.

1-суретте бірінші деңгейдегі деректер ағындарының диаграммасы көрсетілген. 2-суретте Екінші деңгейдегі деректер ағындарының диаграммасы көрсетілген.

1-сурет. Бірінші деңгейдегі мәліметтер ағынының диаграммасы

2-сурет. Екінші деңгейдегі деректер ағындарының диаграммасы

Диаграмма деректер ағымын көрсетуге мүмкіндік береді, әрбір іс-үдеріс түрлендіреді өз кіріс мәліметтер демалыс, сондай-ақ анықтау арасындағы қарым-қатынас.

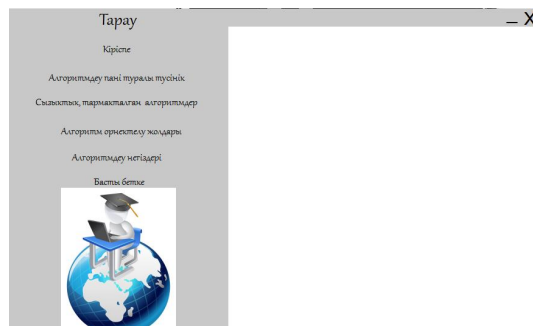
Оқу бағдарламасын жасау үшін Microsoft Visual Studio 2022 бағдарламалау ортасы қолданылады. Осы ортада «Алгоритмдеу пәні» деген атаумен жоба құрылды.

Бұл қосымшаның интерфейсі бірнеше терезелерден тұрады, олардың әрқайсысы пайдаланушы таңдаған мәзір бөліміне сәйкес келеді.

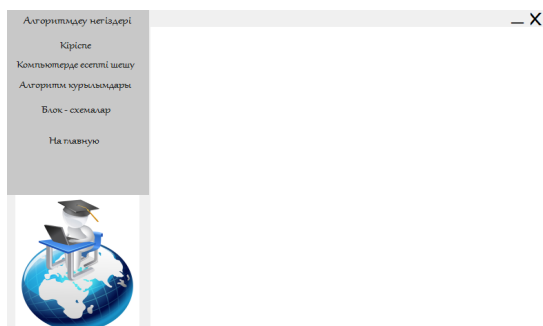
Бағдарламаны іске қосқан кезде пайдаланушы келесі әрекеттерді таңдау үшін негізгі терезені көреді. «Негізгі терезе» терезесінің сыртқы түрі 3-суретте көрсетілген.

3-сурет. «Негізгі» терезесінің пайда болуы

4-сурет. «Дәріс» формасы

5-сурет. «Жүйе түрлері» нысаны

6-сурет. «Тест» формасы

Қазіргі таңда мультимедиялық интерактивті курстар оқушылар үшін ақпарат көзі болып, сонымен қоса курспен жұмыс істеу әрбір оқушының өз мүмкіндігін есепке ала отырып, оқып үйрену ісін жеке дара жүргізу болып саналады. Біздің негізге алған мәселеміз оқытуды автоматтандырумен байланысты. Демек білім беру мен пайдаланушы білімінің бақылау сұрағына қажетті нәтижелерді өңдеуі үшін қолданады. Білім беру компьютерлік технологиямен жүзеге асыру ақпарат алушының сұранысын қанағаттандыра тын оқу құралының басылымымен қатар тұрады. Мұндағы негізгі таралымдар оқулық шығару, оқу процестерінің бірігуін қамтамасыз ету және жоғарғы сапалы, инновациялық ғылыми зерттеулердің, яғни жаңа ақпараттық технологиялардың қолданылу мақсатында оқу процестеріне және сонымен қатар, әртүрлі «электрондық оқулықтардың» түбі бір дәл осылай аталатындығы. Компьютерлік техникалар құралдарын қолданудың жақсы тиімділігіне маман иесі пәндік облыста ақпаратты ұсынулардың құралдарын шектемей, коммуникациялардың және жұмыстың базалары мен білімдердің нәтижесінде қол жеткізуі мүмкін.

Қорытындылай келе, оқушылар үшін бағдарламауды үйрететін ең жақсы мультимедиялық интерактивті курс жасау, аспаптық құралмен тәжірибені игеру, мультимедиялық технологиясымен таныстыру, сонымен қоса өзге программаларды қосу арқылы электрондық оқулық құру жасалды.

Әдебиеттер

1. Н.Ә. Назарбаев «Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру» атты мақаласы, 12 сәуір 2017 ж.
2. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы.
3. Шунк Дейл Х. Оқыту теориясы: Білім беру көкжиегі. Алматы: «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019 жыл. – 608 б.
4. Шваб Клаус Төртінші индустриялық революция. Алматы: «Ұлттық аударма бюросы», 2019 ж. 328 б.
5. Элен Битэм, Рона Шарп Педагогиканы цифрлық дәуірде қайта зерделеу. XXI ғасырдағы оқыту дизайны. «Ұлттық аударма бюросы» қоғамдық қоры, 2019ж. 608 б.
6. Жақыпбекова Г.Т. педагогикалық информатика: Оқу құралы, Алматы: TechSmith 2019 ж., 148 бет.

7. Lee V., Schneider H., Schell R. Mobile Applications: architecture, design, and development. - Prentice Hall, 2014. - 368 p.
8. Fling B. Mobile design and development: practical concepts and techniques for creating mobile sites and web apps. - O'Reilly Media, 2019. - 336 p.

Сайлаубаев Н., «Ақпараттық жүйелер»
мамандығының 3 курс студенті
Ғылыми жетекшісі:
ф.-м.ғ.к., аға оқытушы, **Алимағамбетова А.З.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ANDROID STUDIO ПЛАТФОРМАСЫНДА «ТАКСИ» МОБИЛЬДІК ҚОСЫМШАСЫН ЖАСАУ

Аңдатпа. Мақалада «Такси» мобильді қосымшасын құру процесі қарастырылған. Мобильді қосымшаларды құру веб-әзірлеушілердің іс-әрекетінен ерекшеленеді және сала кеңейген сайын әлеуметтік желілерде өздерінің форумдары, топтары мен қауымдастықтары пайда болады, онда олар қиындықтарды талқылайды және озық тәжірибелермен бөліседі. Мақала авторлары мобильді әзірлемелердің талдауы мен даму тенденцияларын талдап, қорытынды жасады. Бағдарлама Java тілін қолдана отырып, жауап беретін дизайнымен және жасырын мәзірімен Android Studio ортасында жасалды. Қазіргі уақытта мобильді қосымша тестілеу сатысында тұр.

Мобильділік бүгінгі таңда – біздің өміріміздің барлық салаларында маңызды ғаламдық құбылыс болып отыр. Мобильді интернет аудиториясы үнемі өсіп келеді. Жаһандық статистика сервисінің деректеріне сәйкес 2021 жылы мобильді браузерді қолданатын 22 млн-ға жуық адам тіркелді. 2020 жылы мобильді трафиктің үлесі 60%-дан асты. Мобильді қосымшаларды жасауға арналған платформалар функциялардың жиынтығы, сондай-ақ қосымшаны жасауға болатын тәсілдері жағынан бір-бірінен ерекшеленеді. Ұялы телефондар бұрынғы кездерге қарағанда ерекше нәрсе болудан қалды және ұялы телефондар өз функциясын жақсы орындайды, яғни адамдар арасындағы байланыс құралы болып табылады. Сонымен қатар, жақында пайда болған, бірақ біздің өмірімізге берік кірген смартфондар өте функционалды, тіпті олардың не істей алмайтынын айту қиын: бұл смартфондар плеер, фотоаппарат, интернет-ресурстарды пайдалану мүмкіндігі және т.б. мүмкіндіктерге ие. Шын мәнінде, барлық смартфондар үнемі өзімен бірге болуы мүмкін компьютердің шағын көшірмесі болды. Мобильдік құрылғылар арқылы тілдерді меңгеру өте оңай және қолжетімді. Android Studio-бұл Android амалдық жүйесінде дербес компьютер қосымшаларын тестілеу және дамыту үшін жасалған заманауи бағдарламалау ортасы. «TaxiTezz» мобильдік қосымшасы қолданушылардың ақпараттарын деректер қорына енгізіп, тіркеу жүйелерін және жүйеге кіру іс-әрекеттерін автоматты ұйымдастырады.

Java тілін таңдаудың тағы бір себебі - оның қоршаған ортадан тәуелсіздігі және код жазу платформасы. Сол кодты жазу, ол ең платформалар қолдау виртуалды машина, сол бойынша жүзеге асырылуы мүмкін Java (Java Virtual Machine).

Java әр-түрлі құрылғыларда бағдарламалауға мүмкіндік береді. Осы механизмді орындау үшін Java -да қашықтан басқарылатын есептеу мүмкіндігі бар. Бұл опция сізге қауіпсіздік пен даму ортасынан тәуелсіз болуға кепілдік береді.

Жалпы мақалада қабықты жобалау кезінде жаңа қосымшаларды ыңғайлы, сапалы және жылдам құру және қолданыстағы қосымшаларды жөндеу үшін қажетті құралдар енгізілді. Android Studio қабығында Android SDK, Android операциялық жүйелерінің барлық нұсқалары, жұмыс қосымшаларын іске қосуға арналған эмуляторлар, сонымен қатар бағдарламалық өнімдерді тексеруге және күйін келтіруге арналған әртүрлі компоненттер бар.

Жаңа жобаны құру кезінде әзірлеуші барлық іде құрылымына қол жеткізе алады. Енгізілген өзгерістерді көрсету нақты уақыт режимінде өте айқын жүзеге асырылады. AndroidStudio-да Google Cloud Messaging бұлтты қызметі арқылы қосымшадан тікелей Android құрылғысына push хабарламалары мен хабарландыруларын жіберу мүмкіндігі бар екенін ескерген жөн.

Мобильді қосымшаларды әзірлеу кезінде дизайн маңызды рөл атқарады. Бүгінгі таңда IT- сектор UI дизайнының принциптеріне көшуде. Дизайн ерекшелігі - әр нәрсе тек артықшылықтар мен сұлулық тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар жұмыс процесі тұрғысынан да қарастырылады, яғни заттың қалай тасымалданатындығын, оны қалай қосу керек және т.с.с. әр өнімнің дизайнына интеграцияланған жүйелі тәсіл болып табылады.

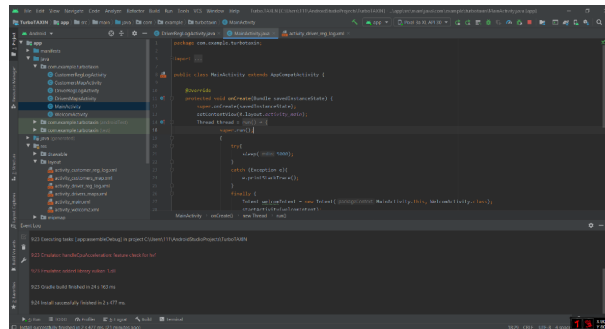
Android эмуляторы қолданғанда arm (Advanced RISC Machine, Advanced RISC-машина) базасында жұмыс істейтін процессорды имитациялайды. RISC (Reduced Instruction Set Computer, командалардың қысқартылған жиынтығы бар компьютер) базасындағы микропроцессорлардың ARM 32-биттік архитектурасы, командалардың санын қысқарту есебінен өнімділікті жоғарылтудың қарапайымдылығына жетеді. Эмулятор android-да қолданылатын Linux моделденген нұсқасында процессорды пайдаланады [5].

ARM мобильді құрылғылар мен кіріктірілген электрондық құрылғыларда кеңінен қолданылады, онда аз мөлшерде энергияны тарату маңызды. Мысалы, Apple Newton ARM6 процессоры негізінде ойын автоматтары, Nintendo DS және Game Boy Advance ARM нұсқасы 4 сәулетінде жұмыс істейді, ол 30 000 транзисторларды пайдаланады. Классикалық Pentium құрамында 3,2 миллион транзисторлар бар.

Android Studio ортасында Taxi Tezz мобильдік қосымшасына келетін болсақ, бағдарлама келесі категориялардан тұрады:

- Танысу терезесі – мұнда бастапқы форма бағдарлама аты және авторы;
- Таңдау терезесі – жүргізуші және клиент;
- Кіру және тіркелу - жүргізуші және клиент email және 6 әріппен санмен тұратын құпия сөз енгізу;
- Клиент пен жүргізуші жұмысына арналған терезе;

Қосымша Android платформасында Java тілінде жасалынды. Қосымшаның мақсаты Тахі қызметіне ұқсас қосымша жасау. Бағдарлама Firebase console арқылы жұмыс жасай алады. Яғни тіркелу кіру орналасқан жері базада шығып жазылып тұрады.

1-сурет. Android Studio платформасы

Қосымшаның алғашқы беті кіріспе бет яғни бағдарлама аты логотипі төменгі жағынды бағдарламаның авторы жазылып 5 секунд тұрады:

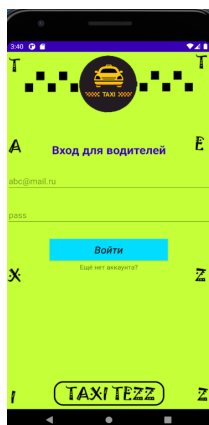
2-сурет. Қосымшаның алғашқы беті

Келесі терезе Welcome таңдау терезесі, сіз жүргізуші немесе клиент болып кіруіңіз керек:

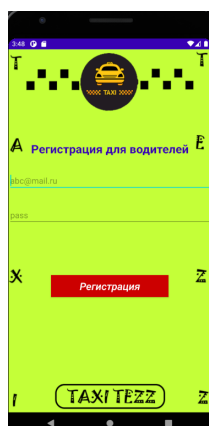
3-сурет. Қосымшаның Welcome терезесі

Келесі терезе DriverRegLogActivity яғни жүргізушіге жүйеге кіруге арналған терезе:

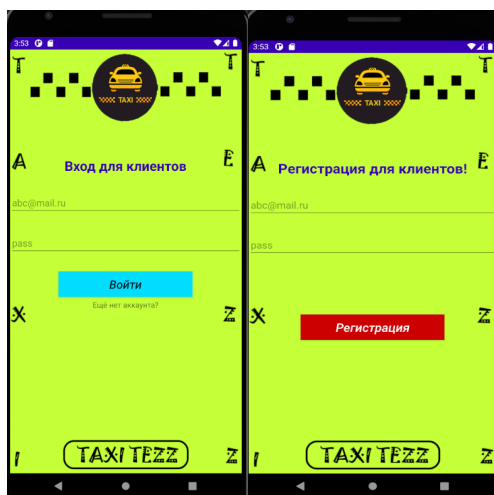
4-сурет. Жүйеге кіру терезесі

Егер сізде аккаунт болмаған жағдайда тіркелу командасын басып өзіңізге жаңа аккаунт құрасыз:

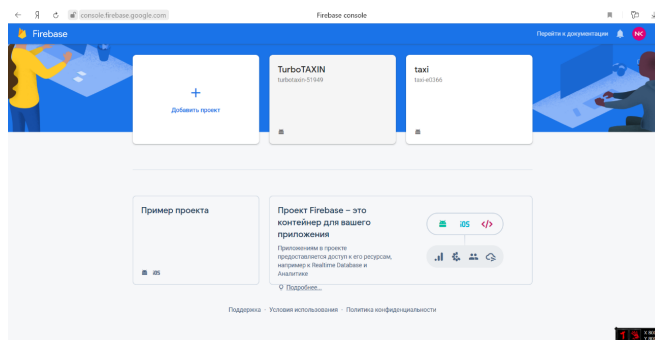
5-сурет. Тіркелу терезесі

Дәл осындай жолмен кіру тіркелу амалдарын клиентке жасаймыз форма аты CustomerRegLoginActivity:

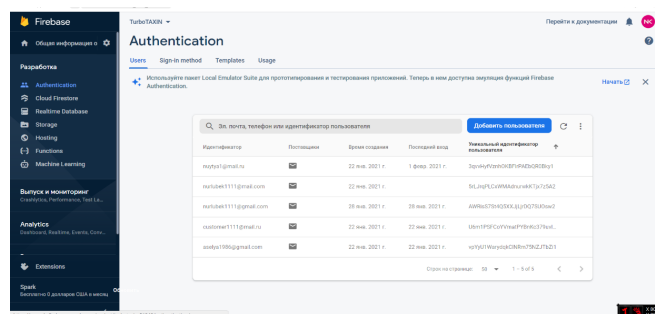

6-сурет. Қосымшаға кіру және тіркелі терезелері

Егер біз тіркелген адамдарды көргіміз келсе Firebaseconsole сайтына кіріп оны тексеруімізге болады осы жерде алдағы уақытта клиентпен жүргізушінің орналасқан координаттары болады, осы консоль арқылы біз дәл сол жерден қосып өшіруімізге болады:

7-сурет. Мәліметтер қорын тексеру

8-сурет. Тіркелген қолданушылардың тізімі

Қорытындылай келе, жұмысты орындау барысында көптеген қосымшалардың түрлері қарастырылды таксиге тапсырыс беру, олардың жіктелуі және қабылдау ерекшеліктері қарастырылды. Осы бағдарлама менің алғашқы мобильдік қосымшам болды. «Такси» тақырыбын таңдаған себебім ол бағдарламаға көптеген мүмкіндіктер қосып жұмыс істеуге болады, бұл менің мобильдік қосымшаларды құрудағы білімімді арттыру негізінде таңдалды. Бағдарлама әзірше ойымдағыдай жұмыс істеп тұр, алдағы мақсат бағдарламаны одан әрі дамыту. Бағдарлама тестілеуде платформаға эмулятор орнатылды және менің жеке ұялы телефонымде жұмыс істеп тұр. Бағдарлама картасы Google Maps картасын қолданады, оны алған себебім бұны тегін пайдалануға болады. Бағдарламада мәліметтер базасы ConsoleFirebase арқылы жүзеге асады. Мәліметтерді базаға жберу FirebaseAuth, базамен жұмыс істеу үшін FirebaseDatabase, Фото видео түрінде мәлімет алмасу үшін FirebaseStorage, кітапханаларымен жұмыс жасалынды. Бағдарламамызға әрбір тіркелген клиент немесе жүргізуші бөлек орындарға автоматты түрде бөлініп сақтай алады. Одан бөлек бірнеше Android кітапханалрымен жұмыс жасалынды. Java тілінің басқа да мүмкіндіктерін қолданып мобильдік нөмірмен кіруді мақсат қойып отырмын. Бағдарлама жасауда көптеген қиындықтар болды, ең бастысы компьютер қуатты болуы керек екен. Таңдаған тақырыбым өзекті деп ойлаймын қазіргі кезде мобильдік қосымша актуалды. Осы қосымша негізінде басқа да қосымшалар жасауға болады.

Әдебиеттер

1. А. Голощапов. Google Android программирование для мобильных устройств. – Санкт-Петербург, 2011. – 438 с.
2. А. Соснов. Основы проектирование информационных систем. – М.: ДМК Пресс, 2002. – 1020 с.
3. Мамаев Е. MS SQL Server. Проектирование и реализация баз данных. Сертификационный экзамен. – СПб: BHV, 2004. – 416 с.
4. Хавронская А.М. Оценка технико-экономической эффективности программных средств. – Алматы: КазНТУ, 2000. – 128 с.
5. Хакимжанов Т.Е. Расчет аспирационных систем. Дипломное проектирование. Для студентов всех форм обучения всех специальностей. – Алматы: АИЭС, 2002. – 30 с.
6. eMenu.kz – Система заказа еды // Сайттың электронды нұсқасы <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.allinfo.emenu>
7. «eMenu.kz» компаниясының сайты // Сайттың электронды нұсқасы <https://emenu.kz>
8. UML диаграмма // Сайттың электронды нұсқасы <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
9. Диаграммы // Сайттың электронды нұсқасы https://www.syl.ru/article/206012/new_uml-diagramma-vidyi-diagramm-uml
10. Мобильное приложения // Сайттың электронды нұсқасы http://pa6oma.info/katalog/doc_details/839_androi.html

Топанов Т., Жәмиш Е.
«Ақпараттық жүйелер»
мамандығының, 3 курс студенттері
Ғылыми жетекшісі:
п.ғ.магистрі, Ерсултанова А.С
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

PYTHON БАҒДАРЛАМАЛАУ ОРТАСЫНДА GOOGLE АУДАРМАШЫСЫ

Аңдатпа. Мақалада қазіргі уақытта интернет қолданушылары арасында ең танымал болып табылатын машиналық аударма жүйесі егжей-тегжейлі қарастырылған. Зерттеу барысында көптеген күрделі сөйлемдерден тұратын мәтіндермен жұмыс істеу үшін осы жүйелердің жарамдылығы, тиімділігі анықталды. Сонымен қатар, қолданыстағы машиналық аударма жүйелерінің негізінде Python бағдарламалау ортасында Googletranslator - аудармашы жүйесі құрылды. Бұл жүйе бағдарламалау мен есептеудің, машина теориясы мен практикасының жаңа мүмкіндіктерін жетілдіруге және одан әрі дамытуға ықпал етті.

Машиналық аударма жүйелері компьютерлік лингвистиканың қарқынды дамып келе жатқан бағыттарының бірі болып отыр. Еліміздегі кеңінен қолданылып жүрген Google аудармашысы, Promt, translate, sozduk.kz, soylem.kz, sanasoft.kz, т.с.с., қазіргі таңда, қазақ тілінен өзге тілдерге аударатын көптеген машиналық онлайн-аудармашылар жеткілікті, бірақ олардың жұмыс нәтижелері де әртүрлі деңгейде бағалануда.

Оның ең негізгі себебі қазақ тілінің грамматикасының басқа тілдің грамматикасына қарағанда анағұрлым күрделілігінде және өзге тілдің грамматикасына ұқсамайтындығында. [1]

Тарихи деректерге сүйенсек, google аударма жүйесінің негізін қалаушы Франц Джозец. Ол перспективті қорғаныс жобаларын зерттеу агенттігін (DARPA) 2003 жылғы машиналық аударма бойынша жүлдесін жеңіп алған. Бұдан соң Ох google компаниясының аударма жобаларымен айналысатын бөлім жетекшісі болып тағайындалды. 2005 жылдан бастап Google аудармашының әдіснамасы жасалып, алғашқы тәжірибелер өткізілді. Мысалы, Google Translate - google компаниясына тиесілі 90 тілде жұмыс істейтін, әлемдегі ең танымал тегін аудармашыға жатады. Онлайн үлгіде жұмыс істейтін және интернетке кіру мүмкіндігі бар кез-келген қолданушыға қолжетімді веб-қызметі. Google аудармашы қызметі бүкіл веб-парақты аударуды, тіпті басқа тілге аударумен бірге ақпаратты бір уақытта іздеуді де қамтиды.[2]

Машиналық аударма - мәтінді бір табиғи тілден екіншісіне арнайы компьютерлік бағдарлама көмегімен аудару үрдісі. Сонымен қатар, кеңінен қолданыс алған translate-аудармашысын алсақ, 1990-1999 жылдары бастау алды. Компьютерлік технологиялардың қарқынды дамуының арқасында ХХІ ғасырда бұл түбегейлі өзгерді, кириллицаны ағылшын, неміс және жапон тілдерінде компьютерде оқу мен енгізуді қолдау өте ыңғайлы болды, яғни кез-келген өзге тілден тікелей аудару мүмкіндігіне ие болды.

Ұсынылып отырған жұмыс қазақ-орыс бағытында құрылған машиналық аударма жүйесінің негізгі жұмыс істеу принциптері, өзге аудармашылардың ұсынатын қызмет түрлерін толықтай қамту мүмкіндігіне ие. Ерекшелігі бұл жоба Python-бағдарламалау ортасында және бірнеше қосымша библиотекалардың негізінде құрылды. Жұмыс нәтижесінде шағын «Python бағдарламалау ортасында google аудармашысы» қолданбалы программасы жасалынды және одан әрі дамыту үстіндеміз. Бұл программа Visual Studio 2010 ортасында орындалды.

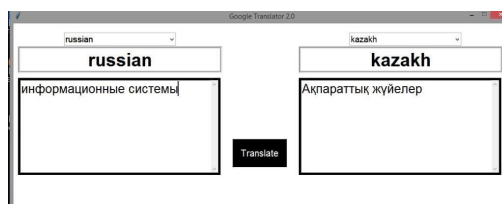
Python – динамикалық күшті теру және автоматты жадты басқаруы бар жоғары деңгейлі жалпы мақсаттағы бағдарламалау тілі. Өзірлеушілердің өнімділігін, кодты оқу мүмкіндігін және сапасын жақсартуға, сонымен қатар оған жазылған бағдарламалардың тасымалдануын қамтамасыз етуге бағытталған. Тілдің әдеттен тыс ерекшелігі код блоктарының бос орын шегінісі болып табылады. Негізгі тілдің синтаксисі минималистік сипатқа ие, соның арқасында іс жүзінде құжаттамаға сілтеме жасау қажеттілігі сирек кездеседі. Тілдің өзі интерпретация ретінде белгілі және басқалармен қатар сценарий жазу үшін қолданылады.

Python – императивті, процедуралық, құрылымдық, объектіге бағытталған бағдарламалауды, метабағдарламалауды және функционалдық бағдарламалауды қолдайтын көп парадигмды бағдарламалау тілі. Программалау тілі толығымен объектіге бағытталған. Жалпы программалау мәселелері динамикалық теру арқылы шешіледі. Аспект-бағдарланған бағдарламалау ішінара декораторлар арқылы қолдайды, толық қолдау қосымша фреймворктармен қамтамасыз етіледі.

Бұл жобада Python бағдарламалық ортасында Google аудармашысын жасадық. Google аудармашысын жасауға googletrans және Tkinter графикалық библиотекасын және ttk, message box қосымшаларды қолдандық.

Сонымен, бағдарламамызды жазу үшін біз Python-мен бірге келетін IDLE-ны қолданамыз. Біз оны «Бастау» - «Барлық бағдарламалар» - «Python x_version» - әрекеттерін орындау арқылы іске қосамыз.

Төмендегі 1-суретте, аудармашының басты терезесі көрсетілген.

1-сурет. Googletranslator-басты терезесі

Кітапхана – функция мен кластар кодтарының жиынтығы. Python-да код кітапханасын сипаттау үшін қолданылатын термин – модуль деп аталады. Tkinter-ді және googletrans, messagebox кітапханаларын қосу, терезелерді орнату және терезелерге өз өлшемдерін, тақырыбын беру арқылы жүзеге асырылды.

Tkinter- модулі қосылған программа IDLE ортасында кілең сенімді істей бермейді, өйткені IDLE ішінде де tkinter модулі бар. Сіз мұнда IDLE редакторын пайдалана аласыз, дегенмен программаны ОЖ командалық жолы арқылы орындау жақсы нәтиже береді.

Tkinter модулін пайдалану:

- Мұндағы 3-жол tkinter модулін импорттайды. Басты функциядағы 7- жол Tk класы экземплярын жасайды да, оны main_window айнымалысына меншіктейді. Бұл объект – программадағы терезе шығаратын интерфейстің негізгі элементі. 10-жол tkinter модулінің mainloop функциясын шақырады. Ол басты терезе жабылғанша, шексіз цикл түрінде жұмыс істейді;

- Көптеген программалаушылар GUI программаларында объектіге бағытталған тәсілді пайдаланады. Олар программаның экрандық элементтері функциясын жазу орнына GUI жасайтын _init_() әдісі бар класс жазады. Сосын класс экземпляры жасалғанда, экранға GUI элементі шығады. [4]

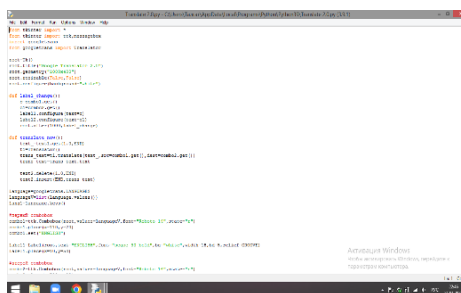
Combo box – пайдаланушының графикалық интерфейсінің элементі. Пайдаланушыға мәнді қолмен енгізуге немесе тізімнен таңдауға мүмкіндік беретін ашылмалы тізім мен бір жолды мәтін өрісінің тіркесім қосымшасы бейнеленген:

```
#first combobox
combo1=ttk.Combobox(root,values=languageV,font="Roboto 14",state="r")
combo1.place(x=110,y=20)
combo1.set("ENGLISH")
label1=Label(root,text="ENGLISH",font="segoe 30 bold",bg="white",width=18,bd=5,relief=GROOVE)
label1.place(x=10,y=50)

#second combobox
combo2=ttk.Combobox(root,values=languageV,font="Roboto 14",state="r")
combo2.place(x=730,y=20)
combo2.set("SELECT LANGUAGE")

label2=Label(root,text="ENGLISH",font="segoe 30 bold",bg="white",width=18,bd=5,relief=GROOVE)
label2.place(x=620,y=50)
```

ScrollBar – көлденең немесе тік айналдыру жолағы, интерфейсті басқару элементі, пішіндер, веб-беттер және т.б. «Слайдер» бар жолақ түрінде жасалған, оның көмегімен қажетті ақпаратқа жылдам өтуге, суреттің бөлігі және т.б., интерфейсін немесе веб-беттің экранның көрінетін бөлігіне сәйкес келмейтін бөлігін ашуға мүмкіндік береді. Төменде 2-суретте программалық код терезесі берілген.

2-сурет. Модульдің қосымша функцияларын қолдану

Қорыта келе, Python программалау ортасында құрылған аудармашы жүйесі кез-келген сөзді, сөйлемді жылдам, әрі тез, қатесіз және керісінше аудару мүмкіндігіне ие. Атап айтсақ, барлық кеңінен тараған, қолданыстағы аудармашылардың ұсынатын қызметтерін толық қамтыған, Интернетке қосылған кез-келген ортада қолдануға, барлық мәтінді бірден енгізу мүмкіндігіне, нәтижені бірден алу, жылдам әрі тез орындау мүмкіндіктеріне ие, яғни қолданушыларға қарапайым және ыңғайлы орта болып табылады.

Әдебиеттер

1. Семенов А.Л. Современные информационные технологии и перевод. М., 2008.
2. Бриггс, Джейсон Python. Самоучитель по программированию / Джейсон Бриггс. - Москва: Огни, 2013.
3. Бэрри, Пол Изучаем программирование на Python / Пол Бэрри. - М.: Эксмо, 2016.
4. Гуриков, С.Р. Основы алгоритмизации и программирования на Python / С.Р. Гуриков. - М.: Форум, 2018.
5. <https://studall.org/all4-19875.html>

ЗАГРЯЗНЕНИЕ АТМОСФЕРЫ ГОРОДОВ КАЗАХСТАНА

Аннотация. В работе рассмотрено определение атмосферы, выявлены причины загрязнения. Показано влияние загрязнения атмосферы на здоровье человека, приведены пути решения данной экологической проблемы. В работе представлены ситуации в мегаполисах Казахстана – городах Нур-Султан, Алматы, Темиртау.

Проблемы экологии с каждым годом становятся актуальными не только для человечества в целом, но и для каждого в отдельности

Загрязнение окружающей среды убивает людей больше, чем СПИД, войны или катастрофы.

Одним из основных видов загрязнения в Казахстане является «ЗАГРЯЗНЕНИЕ АТМОСФЕРЫ»

Что такое атмосфера? Что означает загрязнение атмосферы? Как оно влияет на нас? Как мы загрязняем нашу атмосферу? И самое главное, как мы можем помочь?

Атмосфера- воздушная оболочка Земли. У атмосферы множество полезных свойств. Она не только единая среда для жизни и общения людей (без воздуха не распространялся бы звук), а также защита от вредных космических лучей, атмосфера является сырьем в производстве многих видов химических продуктов.

Масса атмосферы оценивается в 5 миллиардов тонн. Сухой воздух - это смесь газов, состоящая из 20,9% кислорода, 78% азота, 0,03% углекислого газа, на долю остальных газов (аргон, неон, гелий, метан) приходится примерно 1%.

С развитием промышленности и транспорта кислород используется на процессы горения. Так, на сжигание разных видов топлива сейчас требуется от 10 до 25 % кислорода, производимого зелеными растениями. Уменьшается поступление кислорода в атмосферу из-за сокращения площадей лесов, саванн, степей увеличение пустынных территорий. Сокращается число продуцентов кислорода и в водных экосистемах из-за загрязнения рек, озёр, морей и океанов. Учёные полагают, что в ближайшие 150–180 лет количество кислорода в атмосфере может сократиться на 1/3 по сравнению с современным его содержанием.

Загрязнение атмосферы может быть естественным или антропогенным.

Естественное	Антропогенное
извержение вулканов	промышленные предприятия
выветривание горных пород	автомобили
пыльные бури	бытовые выбросы
лесные пожары	

В норме природные источники не вызывают существенных загрязнений атмосферы.

Все существующие на земле промышленные предприятия и транспорт выделяют в атмосферу до 800 млн тонн сажи и копоти в год, около 700 млн. тонн пыли сернистого ангидрида, окиси углерода, окиси азота.

В глобальном масштабе на долю автотранспортных средств приходится 40% всех загрязнений, остальные 60% на долю промышленных предприятий, среди которых ведущее место принадлежит металлургии.

Загрязнение воздуха в настоящее время считается самой большой угрозой здоровью, ежегодно приводя к 7 миллионам случаев смертей во всем мире. Пыль, копоть, сажа, частицы, взвешенные в воздухе, проникают в дыхательные пути человека и других живых организмов. Степень их проникновения зависит от размеров. В носоглотке осаждаются частицы диаметром 2 мкм и выше. Это частицы угольной, металлической и цементной пыли они могут осаждаться в трахее и бронхах, но в меньших количествах. Самые мельчайшие проникают в легкие, это частицы с размером от 0,01 до 1 мкм к ним относятся частицы дыма, сажи и другие. Загрязнение воздуха вызывает и усугубляет ряд заболеваний - от астмы до рака, болезней легких и болезней сердца, так называемый «НЕВИДИМЫЙ УБИЙЦА».

К сожалению, этот «НЕВИДИМЫЙ УБИЙЦА» забирает жизни и наших казахстанцев.

Казахстан на сегодняшний день занял 64-ое место в мире по индексу загрязнения воздуха.

В индексе загрязнённости атмосферы городов Казахстана Караганда и Алматы заняли лидирующие места, так сказать «антирекорд».

Проезжая Темиртау можно увидеть как 765 стационарных источников загрязняют воздух, которые вы можете увидеть на видео. Город окружен промышленными предприятиями. Окутанное смогом небо, неприятный специфический запах, черная пыль на подоконниках — это уже обычная картина в Темиртау.

Промышленные предприятия выделяют очень много вредных веществ, в том числе оксидов азота, железа, кальция, магния, кремния.

У нас зима ассоциируется с белыми сугробами снега, а у жителей Темиртау точно не с чем-то прекрасным. Увидеть белый снег в Темиртау можно очень редко. Буквально в течение двух часов после того, как выпали осадки. Потом сугробы темнеют.

Причиной такого явления является загрязнённая атмосфера, которая явилась следствием выбросов завода АО Арселор Миттал Темиртау (раньше данное предприятие называлось Карагандинский металлургический комбинат).

У нас же в Нур-Султане основными «поставщиками» выбросов в атмосферный воздух является ТЭЦ-1, ТЭЦ-2, строительные площадки и автотранспорт.

Основные вредные ингредиенты в нашем городе:

- NO₂-диоксид азота
- SO-диоксид серы
- HF-фтористый водород
- SO₄-сульфат
- Ст-хром
- Оксид углерода
- Пыль

Чтобы решить экологические проблемы загрязнения воздуха предлагается несколько вариантов решения данной проблемы: ПЕРВОЕ - это использование высоких труб.

Высокие трубы не только увеличивают тягу и усиливают процесс горения, но и являются одной из мер снижения загазованности территории завода и прилегающей местности. Благодаря сооружениям высоких труб до 100 м, дымовые газы рассеиваются на больших высотах в огромных воздушных массах, чему способствует диффузия и конвекция, в результате уменьшается концентрация вредных веществ в приземном слое воздуха.

Второе - повсеместный переход использования каменного угля на природный газ.

Природный газ - наиболее экологичное ископаемое топливо. Постепенное замещение угля является ключевым фактором в достижении цели по борьбе с изменением климата. Доля угля в общем объеме вредных выбросов энергетического сектора непропорционально высока. Использование газа вместо угля при производстве электроэнергии сокращает уровень выбросов CO₂ на 50 %, ведь благодаря своему химическому составу газ при горении производит меньше выбросов CO₂, чем любые другие ископаемые виды топлива.

Озеленение городов - одна из мер направленная на уменьшение вредных выбросов и его воздействия на окружающую среду и человека, озеленение городов и других населенных пунктов. Например, пихта и дуб очень хорошо задерживают пыль, 1 га пихтового леса задерживает до 32 тонн пыли, елового-30 тонн, соснового- 85 тонн, дубового 54 тонн.

Взрослое дерево за сутки усваивает от 12 до 120 кг углекислого газа (CO₂) и вырабатывает до 180 кг кислорода.

Так как особый вред наносится автомобилями, технические параметры по выхлопным газам большинства из которых не соответствуют требованиям экологичности.

По состоянию на 1 июня текущего года в Казахстане количество зарегистрированных легковых автомобилей составило почти 4 миллиона, страшно представить сколько транзитных автомобилей, ведь использование неправильного бензина или старых машин наносит вред нашему воздуху.

Выхлопные газы машин дают основную массу свинца, износ шин – цинк, дизельные моторы – кадмий. Эти тяжелые металлы относятся к сильным токсикантам.

Во время карантина в Алматы уменьшилось скопления смога.

Если мы пойдём по примеру европейских городов, например введение определенного налога на автотранспорт, ограниченное количество автомобилей на одну семью, позволит регулировать количество автомобилей на дорогах и при этом обеспечить меньше выбросов CO₂, а так же соблюдать регламенты, которые не позволяют использовать старые автомобили, ведь старые автомобили - это изношенные фильтры и другие комплектующие, участвующие в очистке выхлопных газов.

Если мы посмотрим на Алматы, то город окружён горами, хаотично застроен высокими зданиями. В этом случае нарушается так называемая Роза ветров, при этом создаётся искусственный штиль, и воздух не проветривается. Чтобы избежать этого, в первую очередь надо соблюдать правильную застройку города в соответствии с архитектурным планом, с учётом Розы ветров.

Если в 1980-х годах в Алматы скорость ветра достигала 15 метров в секунду, то сейчас нет и 2 метров. Город просто задыхается.

Переход на экологичный вид топлива, такой как газ - не безопасен для водителей, ведь как известно с 2020 года автомобилям с газобаллонным оборудованием (ГБО) запретили въезд в закрытые паркинги рядом с общественными и жилыми зданиями, так-как автомобили на газу, взрывоопасны. По технике безопасности бак должен заполняться не более чем на 85%. В баллоне должно оставаться место, но в ряде случаев многие люди это не соблюдают.

«Почему же автомобили на газе опасны и почему нельзя полностью заполнять бак?» - спросите вы. Ответ очень простой, при въезде в паркинг из-за тепла газ начинает расширяться, именно поэтому в баке должен оставаться свободный объём.

Поэтому нашим спасением станут электромобили, но у нас не популярен данный вид автотранспорта, да и элементарно в Казахстане очень мало заправок для них, поэтому это очень затруднительно.

В нашей столице уже имеются заправки для электромобилей, думаю в скором времени они будут доступнее, их будет больше и больше людей захотят приобретать электромобили. Я также хочу призвать вас чаще ходить пешком, кататься на велосипедах или электросамокатах, это не только поможет природе, но и нашим физическим качествам.

Литература

1. Алексеев В.В. Экология и экономика энергетики. М., «Знание», 2003, стр 101-123
2. Бейсенова А.С. Экологическая обстановка в Казахстане. Сб. Алма-ата: Наука
3. Чернова Н.М. Основы экологии- Москва, 1995
4. Максимова И.М. Экологические очерки о природе и человеке
5. Узлова Е.Е. Большой справочник школьника. - Москва, 2000г.

Ташенова Н.
«Ақпараттық технологиялар және деректерді қорғау»
мамандығының, 3 курс студенті
Ғылыми жетекшісі: п.ғ. магистрі, **Ерсултанова А.С.**,
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КИБЕРҚАЛҚАН МӘСЕЛЕЛЕРІНЕ ШОЛУ

Андатпа. Қазіргі уақытта ақпаратты қорғау-ақпараттандыру саласындағы ең өзекті проблемалардың бірі. Мақалада ұлттық киберқауіпсіздік жүйесін ұйымдастыру мен дамытудың тұжырымдамалық аспектілеріне, ақпарат қауіпсіздігін қамтамасыз ету шарттарына, ақпараттың жария болуын, оның ұрлануын, жоғалуын, рұқсатсыз жойылуын, қайта құрудың, рұқсатсыз көшірудің, бұзаттаудың мәніне әсер етпейтін өзгерістерді болдырмау үшін жүргізілетін шаралар кешеніне шолу берілген.

Қазақстанда Кибер қалқан тұжырымдамасын іске асыру екі кезеңнен тұрады: бірінші кезеңге - 2017-2018 жылдар, ал екінші кезеңге - 2019-2022 жылдар аралығы. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар дамуының жоғары қарқыны тиісті инфрақұрылымды қорғау мәселелерін өзектендіреді. Себебі оның зақымдануы немесе жойылуы елдің қауіпсіздігіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін. [1]

«Қазіргі таңда Кибер қалқан дегеннің не екенінен мән бере бермейміз. Дегенімен кибер қалқан деген ең алдымен қауіпсіздік екенін ескерсек дейміз. Ақпараттық қауіпсіздік деген өте маңызды. Қазір әлеуметтік желілер қарқынды түрде дамып, қолданысқа ие болып отырғаны белгілі. Бұл ақпараттық қауіпсіздікті қатаң сақтауға мәжбүрлейді. [2]

Сарапшылардың бағалауы бойынша Қазақстан алынатын спам саны бойынша әлемде 18-ші орында және веб-серфинг қауіптілігі бойынша 7-ші орында. 2010 жылы Интернет қолданушыларының жартысына жуығы хакерлердің шабуылына ұшырады және 2011 жылы бұл көрсеткіш 47% - ға өсті. Kaspersky Security Network деректері бойынша Қазақстан Орталық Азиядағы интернет-шабуылдардың 85% нысанына айналды. [3]

Бұл ретте соңғы үш жылда олардың цифрлық инфрақұрылымның дамуына барабар өсу үрдісі байқалады. Сонымен қатар, интернетті пайдаланушылар санының артуы және ұсынылатын онлайн қызметтердің кеңеюі негізінен қаржы саласында киберқылмыстың өсуіне әкелді. Олардың ең маңызды ерекшеліктері, әдетте, ашу мен тергеудің ерекше күрделілігін, өте жоғары кідірісті, қылмыскерлер үшін Ұлттық шекаралардың ашықтығын және олармен күресудің бірыңғай құқықтық базасының болмауын, көбінесе зиянның үлкен мөлшерін және осындай қылмыстарды жасаушылардың жоғары кәсіби құрамын қамтиды.

Қазіргі уақытта бүкіл әлемде осы әдістерді бұзуға және үйретуге бағытталған отыз мыңнан астам сайт бар. Аз ақша үшін кез-келген жасөспірім оған ақпараттық жүйелерге шабуыл жасаудың қарапайым әдістерін үйрететін кітапты ала алады. Бұл зерттелетін мәселенің өзектілігін және оны шешуге байыпты қарау қажеттілігін тағы бір рет растайды.

Мемлекеттік мекемелердің сайттарына шабуыл жасау фактілері бар. Атап айтқанда, 2011 жылдың жазында мемлекеттік органдардағы, негізінен шетелдегі дипломатиялық өкілдіктердегі жүздеген компьютерлерге вирус жұқтырылды, бұл хакерлерге компьютерді және құпия деректерді бақылауға мүмкіндік берді. Осы уақытқа дейін мемлекеттік ақпараттық желілер 2007 жылы Эстонияда немесе 2008 жылы Грузияда болған оқиғаларға ұқсас саяси негізделген кибершабуылдарға ұшыраған жоқ. Мұндай шабуылдар мүмкін қауіп болып қала береді, бірақ экономиканың стратегиялық маңызды секторларында - энергетика мен көлікте ақпараттық қауіпсіздікке қатысты проблемалар өзекті болып қала береді, олар кибершабуылдардың негізгі құрбандары болуы мүмкін.

Мұның бәрі ақпаратты қорғау проблемасын өзекті етіп қана қоймайды, сонымен қатар қоғамдық наразылықтарды немесе террористік актілерді ұйымдастыруда, сондай-ақ ықтимал қақтығыстарды басқаруда IT-коммуникацияларды пайдалануға мүмкіндік береді. Сондықтан қоғам кибершабуылдарға және басқа да қиын жағдайларға төзімділігіне қатаң кепілдіктерді қажет етеді.

Мемлекеттік саясат саласында.

Бүгінгі таңда ЕО-ның 27 елінің тек 10-ы ғана киберқауіпсіздік стратегиясын пысықтады. Ең қорғалған елдер - Дания, Ұлыбритания, Финляндия, Швеция және Нидерланды. Аталған кемшіліктерді жою мақсатында 2013 жылғы 7 ақпанда Еуропалық комиссия «ЕО киберқауіпсіздік Стратегиясын» ұсынды. 2013 жылғы 1 қаңтардан бастап Еуропаның құрамында «киберқылмыс жөніндегі Еуропалық орталық» жұмыс істей бастады, оның негізгі мақсаты ЕО-ға мүше елдер азаматтарының киберқылмыстың өсіп келе жатқан деңгейінен қорғалуын арттыру болып табылады. [4]

Сондықтан ақпараттық кеңістікті кибер қорғаудың мемлекеттік бағдарламасын (тұжырымдамасын, стратегиясын) әзірлеу және қабылдау қажет сияқты:

- киберқауіптердің тұрақты мониторингін жүйесін құру;
- кибершабуылдарды жедел анықтаудың және оларға қарсы тұрудың ұлттық жүйелерін дамыту;
- киберқауіпсіздікке жауап беретін мемлекеттік әлеуетті құрылымдар мен ақпараттық қауіпсіздік саласында жұмыс істейтін қоғамдық ұйымдардың өзара іс-қимыл жүйесін жетілдіру;
- киберқауіпсіздік мәселелері бойынша ғылыми-техникалық жұмыстар бағдарламасын ұйымдастыру.

Ұлттық қауіпсіздік саласында.

Қазақстан басты екі көршісі - Ресей мен Қытай киберқылмыстың жоғары деңгейімен ерекше танымал болған кең киберкеңістіктің бір бөлігіне айналууда. 2011 жылы \$ 12,5 млрд. шығын келтірген әлемдік киберқылмыстардың үштен бірінен астамын орыс тілді әлемнің тумалары жүзеге асырды. Бұл әрекетке қатысатын топтар ұйымдасқан қылмыстық элементтермен көбірек бақыланады. Қытай сонымен қатар киберқылмыскерлер үшін, әсіресе экономикалық қылмыс-

тарға қатысқандар үшін баспана болып табылады. АҚШ баяндамасы екі елді де өзінің дамуы үшін жоғары технологиялық тыңшылықты қолданғаны үшін сынға алды, ал Қытай «экономикалық тыңшылықтың ең белсенді және тұрақты қылмыскерлері» «тұратын жер» деп атады. [5]

Сондықтан киберқауіпсіздікті нығайту жөніндегі шараларды дамыту көршілерден басқа базада жүзеге асырылуы тиіс, ал дұрысы өз бағдарламалық платформаңызды қалыптастырған жөн. Себебі елде шетелдік сатушылар қашықтан қызмет көрсететін және қажетті уақытта өшірілуі мүмкін импортталған желілік жабдық қолданылады. Шетелдік өндірушілердің ақпараттық қауіпсіздігі бойынша барлық маңызды бағдарламаларды қамтамасыз ету, атап айтқанда, арнайы бағдарламалар арқылы смартфондардың, планшеттердің және Apple компьютерлерінің барлық ақпараты АҚШ барлау қызметтеріне қол жетімді.

Ақпараттық технологияларды дамыту-болашағы зор бизнес. Мысалы, Кореяда E-learning жүйесінің көлемі (Интернет және мультимедиа көмегімен оқыту) 18 виртуалды университетте жұмыс істейді, жыл сайын 8,2% - ға өсуде.

Сонымен қатар, киберкеңістіктегі қауіпсіздік туралы қол жетімді түрде берілген өте аз жүйеленген ақпарат бар. Халықты оқыту бағдарламасын іске қосудың өткір қажеттілігі бар. Ол тек жоғары мамандандырылған құрылымдарға ғана емес, сонымен қатар мектептер мен институттардағы киберқауіпсіздік негіздерін зерттеуге, сондай-ақ мектеп пен колледж жасынан шыққан адамдарды оқытуға арналған. Ақпараттандыру және оқыту үшін, оның ішінде пайдаланушылар киберқауіптер мен киберқорғанысқа байланысты сұрақтарға жауап ала алатын ақпараттық-консультациялық орталық құру қажет. Украинада мұндай ақпараттық алаң құрылды (Antivirus.ua), оның миссиясы қатардағы пайдаланушылар, сарапшылар, құқық қорғау құрылымдарының, БАҚ, оқу орындарының өкілдері арасында білікті ақпарат алмасу үшін жағдай жасау болып табылады.

Осылайша, жедел ақпараттандыру, киберкеңістіктегі қылмыстардың ықтимал салдарларының ауқымы мемлекеттен ұлттық киберқауіпсіздік жүйесін дамытуға елеулі назар аударуды талап етеді. Бұл бағыттағы бірінші кезектегі қадамдар осы саладағы шетелдік тәжірибені ескере отырып, қажетті нормативтік-құқықтық базаны әзірлеуді және тиісті институционалдық құрылымдар жұмысының тиімділігін арттыруды көздеуге тиіс.

Әдебиеттер

1. Бабаш, А.В. Информационная безопасность: Лабораторный практикум / А.В. Бабаш, Е.К. Баранова, Ю.Н. Мельников. - М.: КноРус, 2019.
2. Партыка, Т.Л. Информационная безопасность: Учебное пособие / Т.Л. Партыка, И.И. Попов. - М.: Форум, 2018.
3. Партыка, Т.Л. Информационная безопасность: Учебное пособие / Т.Л. Партыка, И.И. Попов. - М.: Форум, 2012.
4. <https://adyna.kz/post/44048>
5. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_140909/

Талғатұлы Р.

студент 2 курса специальности

«Информационные технологии и защита данных»

Научный руководитель: PhD, **Турусбекова У.К.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ПОСТРОЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОГО КОДА ПО МЕТОДУ ХАФФМАНА

Аннотация. Один из первых алгоритмов эффективного кодирования информации был предложен Хаффманом в 1952 г. Этот алгоритм стал базой для большого количества программ сжатия информации. Например, кодирование по Хаффману используется в программах сжатия ARJ, ZIP, RAR, в алгоритме сжатия графических изображений с потерями JPEG, а также встроено в современные факс-аппараты.

Статья посвящена построению эффективного кода по алгоритму Хаффмана. Приведён пример построения оптимального кодового дерева и сформирован код на основе построенного дерева.

Алгоритм Хаффмана – это алгоритм оптимального префиксного кодирования алфавита с минимальной избыточностью. Был разработан в 1952 году аспирантом Массачусетского технологического института Дэвидом Хаффманом. В настоящее время используется во многих программах сжатия данных.

В отличие от алгоритма Шеннона -Фано, алгоритм Хаффмана остаётся всегда оптимальным и для вторичных алфавитов m_2 с более чем двумя символами.

Этот метод кодирования состоит из двух основных этапов:

1. Построение оптимального кодового дерева.

2. Построение отображения код-символ на основе построенного дерева.

Введем некоторые определения, принятые для описания алгоритма Хаффмана с использованием этого способа.

Граф - совокупность множества узлов и множества дуг, направленных от одного узла к другому.

Дерево - граф, обладающий следующими свойствами:

- ни в один из узлов не входит более одной дуги;
- только в один узел не входит ни одной дуги (этот узел называется корнем дерева);
- перемещаясь по дугам от корня, можно попасть в любой узел.

Лист дерева - узел, из которого не выходит ни одной дуги. В паре узлов дерева, соединенных между собой дугой, тог, из которого она выходит, называется родителем, другой - ребенком.

Два узла называются братьями, если имеют одного и того же родителя.

Двоичное дерево - дерево, у которого из всех узлов, кроме листьев, выходит ровно по две дуги.

Дерево кодирования Хаффмана - двоичное дерево, у которого каждый узел имеет вес, и при этом вес родителя равен суммарному весу его детей.

При использовании алгоритма Хаффмана, кодируемые знаки располагают в порядке убывания их вероятностей. Далее на каждом этапе две последние позиции списка заменяются одной и ей приписывают вероятность, равную сумме вероятностей заменяемых позиций. После этого производится пересортировка списка по убыванию вероятностей, с сохранением информации о том, какие именно знаки объединялись на каждом этапе. Процесс продолжается до тех пор, пока не останется единственная позиция с вероятностью, равной 1.

После этого строится кодовое дерево. Корню дерева ставится в соответствие узел с вероятностью, равной 1. Далее каждому узлу приписываются два потомка с вероятностями, которые участвовали в формировании значения вероятности обрабатываемого узла. Так продолжают до достижения узлов, соответствующих вероятностям исходных знаков.

Процесс кодирования по кодовому дереву осуществляется следующим образом. Одной из ветвей, выходящей из каждого узла, например, с более высокой вероятностью, ставится в соответствие символ 1, а с меньшей – 0. Спуск от корня к нужному знаку дает код этого знака. Правило кодирования в случае равных вероятностей оговаривается особо.

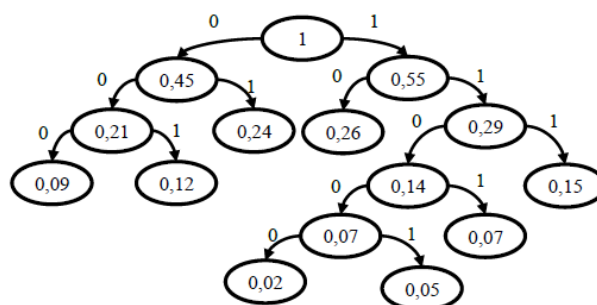
Пример. Используя алгоритм Хаффмана, провести эффективное кодирование ансамбля из восьми знаков с заданными вероятностями.

$$1) Z = \begin{bmatrix} z_1 & z_2 & z_3 & z_4 & z_5 & z_6 & z_7 & z_8 \\ 0,26 & 0,24 & 0,15 & 0,12 & 0,09 & 0,07 & 0,05 & 0,02 \end{bmatrix}.$$

Выполним кодирование этого ансамбля по алгоритму Хаффмана. Заполним таблицу после сортировки ансамбля по убыванию вероятностей. Будем отмечать новое получившееся значение вероятности (сумму) на каждом шаге подчёркиванием и полужирным шрифтом.

z_1	0,26	0,26	0,26	0,26	0,29	0,45	0,55	1
z_2	0,24	0,24	0,24	0,24	0,26	0,29	0,45	
z_3	0,15	0,15	0,15	0,21	0,24	0,26		
z_4	0,12	0,12	0,14	0,15	0,21			
z_5	0,09	0,09	0,12	0,14				
z_6	0,07	0,07	0,09					
z_7	0,05	0,07						
z_8	0,02							

Построим дерево кодирования на основе полученной таблицы:

На основе построенного дерева формируем коды:

z_1	0,26	10
z_2	0,24	01
z_3	0,15	111
z_4	0,12	001
z_5	0,09	000
z_6	0,07	1101
z_7	0,05	11001
z_8	0,02	11000

Кодирование Хаффмана широко применяется при сжатии данных, в том числе при сжатии фото- и видеоизображений (JPEG, MPEG), в популярных архиваторах (PKZIP, LZH и др.), в протоколах передачи данных HTTP (Deflate), MNP5 и MNP7 и других.

Литература

1. Е.В. Гошин. Теория информации и кодирования: учеб. пособие. – Самара: Изд-во Самарского университета, 2018. – 124 с.
2. Б. Скляр. Цифровая связь. Теоретические основы и практическое применение / Б. Скляр. – 2-е изд., испр.; пер. с англ. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2013. – 1104 с.
3. А.И. Спиридонов. «Основы теории информации и кодирования». Учебное пособие. – СПб/Псков, Изд. СПбГПУ, 2014 – 140 с.

ҚАЗАҚСТАНДА ӘЛЕУМЕТТІК САЛАНЫ ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫ ТУРИЗМДІ ДАМУ
РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ И УСТОЙЧИВОГО ТУРИЗМА В КАЗАХСТАНЕ
DEVELOPMENT OF THE SOCIAL SPHERE AND SUSTAINABLE TOURISM IN KAZAKHSTAN

Абдулла А.
студент 4 курса специальности «Социальная работа»
Научный руководитель: к.п.н., доцент, **Бурганова Р.И.**
«Esil University», г.Нур-Султан

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕТСКО-РОДИТЕЛЬСКИХ ОТНОШЕНИЙ В СЕМЬЕ

***Аннотация.** В статье рассматриваются особенности формирования детско-родительских отношений в семье. Акцентируется внимание на важности формирования детско-родительских отношений в семье. Исследуется специфика детско-родительских отношений. Рассматриваются компоненты структуры. Описываются внутренние и внешние факторы формирования отношений.*

Вопросу общения родителей со своими детьми в современном мире необходимо уделять особое внимание, аргументируя это именно тем, что отношения в семье, а именно детско-родительские отношения, играют ключевую роль в построении правильной модели поведения ребёнка в социальной среде. Детско-родительские отношения – это система отношений родителя к ребёнку, то, как ребёнок ведёт и воспринимает родителей.

Формирование правильных отношений между родителями и детьми является трудоёмким процессом в силу «возрастной лестницы». В первую очередь родителям необходимо установить правильное взаимодействие с детьми при помощи чувств и любви. Это динамическое явление, которое отражает отношение, имеющее три компонента структуры:

- 1) Когнитивный компонент – это понятие о формах отношения с ребёнком, которая реализуется в основном в родительских установках.
- 2) Эмоциональный фон – фон родительских взаимодействий, который проявляется в родительских чувствах.
- 3) Поведенческий – модель взаимодействия родителей с ребёнком, которая проявляется в стиле родительского воспитания [1].

Основываясь на современных знаниях о движущих силах, источниках и условиях развития психики человека и личности, можно предположить, что интеллектуальное развитие ребёнка опосредуется общением и взаимодействием со взрослыми, прежде всего особенностями взаимоотношений с родителями. Семья как ближайшее социальное окружение ребёнка удовлетворяет его потребность в принятии, признании, защите, эмоциональной поддержке и уважении.

Исследователь О.А. Карабанова считает, что детско-родительские отношения отличаются продолжительностью и зависимостью от возрастных, психологических особенностей ребёнка и родителя [2]. Вместе с тем детско-родительские отношения можно изучить как отдельную систему взаимодействий между взрослым и ребёнком, которые состоят в кровных узлах. Обычно они появляются с рождением ребёнка и со временем в процессе взаимодействия родителя и ребёнка имеют свою специфику.

Специфика детско-родительских отношений двусторонняя. Создает и обуславливает систему отношений между родителем и ребёнком. Соответственно, такие отношения неравны, при которых главная роль в их формировании принадлежит родителям. В результате отношения между детьми и родителями часто сводятся к отношению родителей к детям. Такое одностороннее понимание отношений между детьми и родителями наиболее известно в отечественной и зарубежной психологии, что приводит к изучению детерминантов и нарушений родительского отношения, в частности, к детям. В.Ю. Шапиро выделил следующее, изложив в разных понятиях детерминанты отношения родителей к детям:

- особенности личности родителей;
- личностные и клинико-психологические особенности;
- эволюционные факторы;
- социокультурные детерминанты;
- особенности внутрисемейных отношений [3].

Было проведено большое количество исследований, посвященные воздействию нарушенных родительских отношений на детей. Как отмечает в своих трудах Й. Лангмейер, крайним вариантом нарушенного родительского отношения является родительская депривация, в первую очередь материнская [4]. Таким образом, дети, которые воспитываются в детских учреждениях без материнской заботы и ласки, отличаются эмоциональной неустойчивостью, расторможенностью. Они недоброжелательны в отношениях со сверстниками, отсутствует постоянство в эмоциональной привязанности к взрослым. Находясь и проживая в депривационных условиях уровень доверия падает. В возрасте от 10-11 до 15-16 лет доверительные отношения детей-сирот выражаются в поведении, в выраженности стрессовых ситуаций.

Родительское отношение часто рассматривается как стиль семейного воспитания. Например, Л.В. Шнайдер отмечает два стиля воспитания по Дж.М. Болдуину - демократичный и контролирующий [5]. Демократический стиль деконструируется высоким уровнем вербального общения между детьми и родителями, участие детей в обсуждении семейных проблем. При необходимости родители должны быть готовы к спасению, а также с верой в успех самостоятельной деятельности ребенка. Демократический стиль обуславливается высокой степенью вербального общения между детьми и родителями. Как выяснилось, в семьях, где присутствует демократический стиль воспитания дети являются лидерами, злые, имеется привычка держать все под контролем. Так же дети отличались хорошим физическим, умственным развитием. Контролирующий стиль содержит в себе ограничения поведения детей. Дети родителей с контролирующим стилем воспитания покорны, не слишком упрямы в достижении своих целей, доброжелательны.

В последние годы во многих исследованиях значение детско-родительских отношений с позиции ребенка раскрывается через понятие привязанности. Существуют три типа привязанности ребенка к матери: надежная привязанность, тревожно амбивалентная привязанность, избегающая привязанность.

Для понимания сущности детско-родительских отношений необходимо, чтобы на всех этапах формирования отношений внешние и внутренние факторы постоянно оказывали влияние на родителей и ребенка. К внешним факторам относятся культурные традиции, жизненные ценности, к внутренним относятся навыки, характер, интересы. Эти два фактора определяют особенности детско-родительских отношений. Внешние и внутренние факторы могут улучшать детско-родительские отношения или оказывать на них обратное влияние, создавая проблемы как для родителей, так и для ребенка.

Следовательно, детско-родительские отношения являются одним из составляющих жизни человека. Детско-родительские взаимоотношения являются динамичной концепцией, которая складывается вследствие объединения подсистемы отношения родителей и подсистемы отношения детей. Но в большинстве исследований детско-родительские отношения тесно зависят от родителей. В случае деструктивных отношений все это, скорее всего, отразится на развитии личности ребенка, а детская травма нанесет непоправимый ущерб счастливой и успешной будущей жизни.

Литература

1. Овчарова Р.В. Психологическое сопровождение родительства. – М.: изд-во Института психотерапии, 2006.-319с.
2. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования. Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005.-320с.
3. Фирсов М.В., Шапиро Б.Ю. Психология социальной работы. Учебник. – М.: Юрайт, 2017.-295с.
4. Лангеймер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага: Авиценум, 1984. – 334 с.
5. Шнейдер Л.Б. Семейное воспитание и воспитательный потенциал родительства // Известия РАО, 2(34) 2015. – С. 65-73.

Аманбаева А.

студентка 4 курса специальности «Социальная работа»

Научный руководитель:

к.п.н., доцент кафедры СРиТ, **Бурганова Р.И.**

«Esil University», г. Нур-Султан

СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА С ЖЕНЩИНАМИ, ОКАЗАВШИМИСЯ В ТРУДНОЙ ЖИЗНЕННОЙ СИТУАЦИИ

Аннотация. В статье рассматриваются способы помощи женщинам, оказавшимся в трудных жизненных ситуациях. Дано определение трудным жизненным ситуациям. В работе представлено понятие «домашнее насилие». Показаны виды социальной работы с женщинами, оказавшимися в трудной жизненной ситуации. На основе анализа литературы рассмотрена необходимая социальная помощь. Показан практический опыт Союза кризисных центров Казахстана.

В научной литературе существует такое понятие, как «трудная жизненная ситуация», обозначающее положение человека, которое серьезно сказывается на его безопасности и благополучии; ситуация из которой человек не всегда способен выбраться самостоятельно. В таких случаях люди нуждаются в поддержке со стороны семьи, социума, государства и соответствующих специалистов.

В нашей стране эта тема является актуальной, потому что фактическое положение некоторой части женщин в Казахстане – это пример нарушения важнейших положений «Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин» (принятой Генеральной Ассамблеей ООН ещё в 1979г.). Невзирая на то, что все положения Конвенции зафиксированы в Конституции Республики Казахстан, отношение к женщине в нашей стране всё ещё можно определить как «патриархально-функциональное». Государство и общество использует потенциал и силы женщины в семье, на производстве, в общественной жизни, не особенно заботясь о том, что оно даёт ей взамен. [1]

По мнению ученых И. Д. Горшковой, О. М. Здравомысловой и др. «в последнее время отмечается рост числа женщин, которые испытывают трудности в своей жизни и даже находятся в экстремальной жизненной ситуации. Как определяют исследования в области социальной психологии, социальную работу с женщинами можно объединить в

три группы задач: по спасению их, по поддержанию функционирования и по развитию. В конкретных индивидуальных и социальных условиях на передний план выходит та или иная группа» [2]

Целью статьи является определение необходимой помощи для женщин, в рамках проводимой с ними социальной работы, во время трудной жизненной ситуации и после неё.

Основной трудной жизненной ситуацией для женщин является физическое, психологическое, финансовое, экономическое, сексуальное насилие. С этими проблемами женщины могут сталкиваться повсеместно. Сначала это может быть отец, затем муж. Иногда это бывает непосредственный начальник женщины, её знакомый или совершенной незнакомый женщине человек. Мужчины могут препятствовать получению женщинами образования, получению работы. Если при этом мужчина и женщина состоят в браке, то женщина оказывается в очень опасной ситуации. Фактически в таких ситуациях женщина частично или полностью оказывается зависимой от мужа. У нее отсутствует работа и, как следствие, нет необходимой для жизни «финансовой подушки». Чаще всего насилие, в любом виде, проявляется далеко не сразу и изначально преподносится как «забота» о женщине. Только со временем перед женщиной раскрывается истинный облик её партнёра. Обычно это проходит циклично, в несколько этапов:

- 1) Мужчина становится более напряженным, раздражительным, иногда даже агрессивным;
- 2) Напряжение достигает своего апогея, происходит непосредственное насилие;
- 3) Смягчение мужчины, его извинения, подарки и т.п.

Затем начинается новый «порочный» круг и так проходит из года в год. Основным отличием от ссоры является «систематичность». Ссору можно быстро решить, домашнее насилие повторяется изо дня в день. Результатом такой жизни является постоянный стресс, пониженная самооценка, отдаление от семьи и общества, суицидальные наклонности.

На данный момент нет единого термина, определяющего «домашнее насилие». Наиболее точным, по-нашему мнению, будет определение Тонкопесовой Е.Г.: «Насилие в семье - это конкретные действия одного члена семьи по отношению к другому (другим) с целью обретения или сохранения над ним (ними) власти и контроля». [3] Также женщины сталкиваются с насилием на рабочем месте. Это могут быть словесные оскорбления, физическое насилие, чрезмерное увеличение трудовой нагрузки. Это всё исходит из злоупотребления полномочиями со стороны руководства. При увольнении женщины рассматриваются в первую очередь, а при найме – в последнюю. В следствии это растёт безработица среди женщин, и они берутся за любую возможную работу, иногда даже не одну.

Далее разберемся в причинах, по которым женщины долгое время отказываются от развода с мужем, применяющим насилие, или не увольняются с работы, на постоянной основе терпя унижение, оскорбления или даже приставания. Чаще всего это банальный страх за свою жизнь, иногда и за жизнь детей. Потому что нет никакой гарантии, что при разводе/увольнении насилие исчезнет, а трудная жизненная ситуация закончится. Также причинами могут являться:

- отсутствие альтернатив в том, что касается устройства на работу и финансовой помощи, в особенности для жертв с детьми;
- отсутствие жилья, которое жертва может себе позволить, и которое стало бы надежной защитой для жертвы и её детей;
- культурные и семейные ценности, призывающие к сохранению семьи любой ценой;
- партнер, психологи, суды, священники, родственники и т.д., которые убеждают жертву, что она сама виновата в насилие и что она может остановить его, подчинившись требованиям партнера. [3]

Определим методы социальной работы с женщинами, попавшими в трудные жизненные ситуации. Для начала их можно поделить на экстренную помощь и длительную помощь. Экстренную помощь оказывают в основном с помощью «горячей линии» для пострадавших. Такая помощь оказывается в срочном порядке, например, в момент непосредственной агрессии. После обращения женщины специалисты на «горячей линии» вызывают полицию и скорую помощь для оказания необходимой подмоги.

Длительная помощь осуществляется с помощью индивидуальных консультаций, групповых консультаций, временного проживания в кризисных центрах, приютах-стационарах.

По мнению Гребенюк Е.В. «защита от домашней жестокости в условиях нестационарного учреждения должна сочетать, как правило, деятельность правоохранительных органов и учреждений социального обслуживания. Первые пресекают насилие, вторые оказывают реабилитационную, юридическую и иные виды помощи его жертвам.

Социально-трудовая реабилитация женщин в условиях безработицы или угрозы безработицы заключается в оказании социально-психологической поддержки женщине, фрустрированной своим ущербным положением на рынке труда. Кроме того, ей оказывается информационная и порой организационная помощь в поисках нового места работы». [4]

Важно проводить психологическую работу с пострадавшей женщиной и с её семьёй. В большинстве случаев именно доверительные, поддерживающие отношения с семьёй, близкими людьми может оказать женщине необходимый толчок для дальнейшего восстановления.

Используя метод мысленного эксперимента, мы сгруппируем виды социальной помощи для женщин, оказавшихся в трудных жизненных ситуациях:

- юридическая консультация по текущему законодательству в области прав и гарантий женщинам и детям, в том числе по вопросам брака, развода, получения алиментов, пособий, льгот, защиты пенсионеров;
- психотерапевтическая поддержка (медикаментозная форма помощи в случае депрессии, страхов, возбуждения);
- экономическая помощь – связана с трудоустройством, переквалификацией, изменением вида деятельности с целью организации бизнеса, семейного предприятия, домашнего труда;
- жилищная – аспекты, проблемы жилищной обеспеченности, обостряющиеся при разводе, приватизации жилья, отделении детей;
- медицинская помощь чаще всего связана с гинекологической помощью, по планированию семьи или в случае бесплодия;

• социально-психологическая консультация – пояснение возникшей жизненной ситуации, прежде всего для самой женщины. [5; 6]

В таких ситуациях для женщин работает Союз кризисных центров Казахстана. Союз был создан ещё в 2000 году и имеет 40 центров по всему Казахстану. В любой из этих центров может обратиться каждая женщина, оказавшаяся в тяжелой ситуации. За более 20-летний стаж работы кризисных центров была оказана помощь сотням тысяч женщин.

В городе Алматы для таких ситуаций действует Кризисный Центр «Жан-Сая». Центр дает убежище в любое время суток, а также предоставляет консультации психологов и юристов. С августа 2017г. в г.Алматы функционирует Центр «АСАР», в приюте имеется 20 коек для женщин и матерей с детьми. [7; 8] В Казахстане женщины могут позвонить по единому номеру доверия – 150 или 8-800-080-7771. В Центр социально-психологической реабилитации и адаптации для женщин и детей «Родник» можно позвонить по номеру 396-19-38. Номер кризисного центра «Забота»(по проблеме бытового насилия) – 379-60-65. Также иногда помощь женщинам оказывают религиозные центры.

В заключение хотелось бы констатировать, что причины для возникновения трудных жизненных ситуаций у женщин также разнообразны, как и методы социальной работы с пострадавшими. Во-первых, это психологическая помощь. Иногда женщине требуется долгий период реабилитации после пережитого насилия. Также женщины могут нуждаться в медицинской и/или юридической помощи, а для особо тяжелых случаев, временное проживание и укрытие. При этом необходимо учитывать особенности трудных жизненных ситуаций, индивидуальных особенностей женщины, уровень ее внутренних резервов. [1] Имеет особое значение взаимодействие между государственными учреждениями, правоохранительными органами, органами здравоохранения, кризисными центрами. При этом важно понимать, чтобы все эти структуры работали в тесном контакте, а пострадавшие от насилия могли получать всестороннюю поддержку и своевременную квалифицированную помощь. Ключевую роль в этом процессе должны играть социальные работники, которые осуществляют координацию государственных и не государственных учреждений.

Литература

1. Характеристика потребностей женщин, находящихся в трудной жизненной ситуации. – URL: <https://works.doklad.ru/view/oZychlBIAN4.html> (дата обращения: 21.03.2022).
2. Домашнее насилие в отношении женщин: Масштаб, характер, представления общества./Сост. И. Д. Горшкова, О. М. Здравомыслова. – М., МАКС Пресс Москва, 2003. Домашнее насилие в отношении женщин: Масштаб, характер, представления общества. / Под ред. И.Д. Горшкова, О.М. Здравомыслова. – М.: Мир, 2005. – С.56-60
3. Журавлева Е.С. Социальная реабилитация женщин, пострадавших от семейного насилия / Санкт – Петербург. 2008 – URL: http://www.f-mx.ru/sociologiya_i_obshhestvoznaniye/socialnaya_reabilitaciya_zhenshhin.html (дата обращения: 21.03.2022).
4. Гребенюк Е. Н. Особенности оказания социально-психологической помощи женщинам, оказавшимся в сложной жизненной ситуации / Е. Н. Гребенюк, Е. В. Сулейманова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2017. – № 4 (138). – С. 326-329. – URL: <https://moluch.ru/archive/138/38650/> (дата обращения: 21.03.2022).
5. Зубкова Т.С., Тимошина Н.В. Организация и содержание работы по социальной защите женщины, детей и семьи. - М.: Академия, 2003. - 224 с.
6. Гендерный калейдоскоп: Курс лекций / Под ред. М.М. Малышевой. – М.: Москва, 2002. – С. 47. – URL: https://vk.com/doc5787984_437517260?hash=51d1d53df8b4618324&dl=e95fd39ca3cecd6ee8 (дата обращения: 21.03.2022).
7. Кризисный центр «Жан-Сая» <https://uki.kz/> (дата обращения: 21.03.2022).
8. Куда обращаться женщинам в кризисных ситуациях в Алматы, 2022. – URL: <https://the-steppe.com/obshestvo/kuda-obrashchatsya-zhenshchinam-v-krizisnyh-situatsiyah-v-almaty> (дата обращения: 21.03.2022).

Ажибаева С.

«Туризм» БББ бойынша 3 курс студенті

*Ғылыми жетекшісі: магистр, оқытушы, **Марат А.Т.***

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЕЛІМІЗДЕГІ ЕМДІК-САУЫҚТЫРУ ОРЫНДАРЫНЫҢ МАҢЫЗЫ

***Аңдатпа.** Жыл өткен сайын технология дамып, адамдардың білім деңгейі жоғарылап, тіпті, адамдар арасында өмір сүрудің өзі бәсекеге айнала бастады.*

Осы жолда адамдардың жұмсаған физикалық, психикалық, рухани күштерін қалпына келтіру мақсатында емдік-сауықтыру орындардың алатын орны ерекше болып келеді. Қазіргі таңда, елімізде бұл салаға ерекше көңіл бөлінуде. Себебі, соңғы жылдары адам денсаулығы басты мәселеге айналған.

Жыл өткен сайын технология дамып, адамдардың білім деңгейі жоғарылап, тіпті, адамдар арасында өмір сүрудің өзі бәсекеге айнала бастады. Осы жолда адамдардың жұмсаған физикалық, психикалық, рухани күштерін қалпына келтіру мақсатында емдік-сауықтыру орындардың алатын орны ерекше болып келеді.

Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуының қазіргі кезеңі қызмет көрсету саласының, оның ішінде, туризм мен шипажайлық-курорттық нарықтың экстенсивті дамуымен де сипатталады. Қазіргі жағдайда еліміздің шипажайлық-курорттық қызмет көрсету нарығын басқару мәселелеріне назар аударылуда. Шипажайлық-курорттық кешеннің елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына әсерін асыра бағалау қиын. Өйткені оның жай-күйіне тікелей және жанама түрде елдің адами әлеуетінің саласы, оның экономикаға, мәдениетке, қоғамдағы ұдайы өндіріс процесіне әсер ету дәрежесіне байланысты.

Қазіргі таңда, елімізде шипажай-курорттық орындардың саны, сонымен қоса, қызмет көрсету саласы да дамып келеді. Саланы дамыту мақсатында жоспарлар құрылуда.

Жалпы, еліміздегі сауықтыру орындарының қызмет нарығын дамыту жолдарына бірнеше стратегиялық тәсілдерді келтірсек болады.

1. Кардиналды өзгеру стратегиясы – курортқа ауырлықтың төмендеу жағдайында қолданылады. Бұл уақытта курорттың дамуына жалпы қоғамдық, сонымен қатар, жеке инвестициялар тарту мақсатында жүктемелікті көтеру мақсатын көздейді.

2. Өсуді сақтау стратегиясы – жаңа қызметтерді енгізу есебінен қолайсыз сыртқы жағдай барысында өсудің төменгі деңгейін қолдауға бағытталған.

3. Қол жеткізілген өсу стратегиясы – егер де, курорт жаңа өнімнің шектелген жинағын иелене отырып, жаңа нарықта жұмыс істеу мүмкіншілігі болмаған кезде қол жеткізілген деңгейде болу үшін қолданылады.

4. Таңдаушылық өсу стратегиясы – нарықтың нақты сегментіне бейімделген курортпен танылады [1].

Осындай стратегиялық бағыттарды қолдана отырып, елімізде шипажай-курорттық орындардың қызмет нарығын дамыта аламыз. Сонымен қатар, Қазақстандағы емдік-сауықтыру туризмін дамыту мақсатында әртүрлі форумдар, конференциялар өткізіледі. Соның аясында көптеген жобалар құрастырылып, елдің шипажай орындарын дамытуға септігін тигізіп жатыр. Толығырақ тоқталсақ...

Үш жыл ішінде Президент Іс Басқармасы Медициналық орталығының дәрігерлері санаториялық-курорттық және қалпына келтіру емінен өткен пациенттерге зерттеу жүргізді. Нәтиже өзі үшін-оңалтудан кейін дәрігерлерге жүгінулер саны жылына 20% - ға дейін төмендеді.

Бұл зерттеулер мен Kazakhnomad resorts жаңа жобасы Бурабайдағы дәстүрлі “Шипажай” форумында таныстырылды.

Шипажайларда қазақ дәстүрлі медицинасын дамытады. Қазақстанға шетелдіктерді тарту үшін, санаторийлер мен шипажайларда халықтық, дәстүрлі көріпкел-емшілер қызмет көрсететін болады. Бұл туралы жетекші сауда серіктесі Алексей Цой) айтқан болатын. Қазақстанда емдік туризмді дамыту үшін Kazakhnomad resorts жобасы іске қосылды. Бұл форумда елімізде шипажай-курорттық орындарды дамытудың көптеген жолдары қарастырылды. Мысалы, Алексей Цойдың айтуынша, “Бізге дәстүрлі қазақ медицинасы бар – шөптермен, тағамдық қоспалармен, шұбатпен, қымызмен емдеу. Есіңізде болсын, бақсы бізде ауруханадан бұрын болған жоқ, бірақ біздің көшпенді ата-бабаларымыз денсаулықтарын түзеді. Бұл ежелгі әдістер сақталған және біз оларды әлемге көрсеткіміз келеді. Ежелгі қазақ емдеу дәстүрі біздің Шығушыларымыз сақталып, Қытайға көшіп кетті. Осы ата-бабаларымыздан жеткен емдік-сауықтыру жолдарын дамытып, әлемдік брендке айналдыруымыз керек.” - деген болатын.

Тағы да, бұл форумда Президент Басқармасының Медициналық Орталығы Венгрия Елшілігімен және Kazakh Tourism ұлттық компаниясымен ынтымақтастық туралы Меморандумға қол қойды. Құжаттың мәні - Венгрияның термалдық көздерінде қазақстандықтарды оңалту. “Біз мұнайды іздедік, ұңғыманы бұрғыладық, ал ыстық су көздерін, емдік суды таптық. Олар әртүрлі ауруларды емдеу үшін ұсынылады. Біз қазақстандық науқастардың Венгр емдік көздерінде емделуіне мүдделіміз. Бізде тікелей әуе қатынасы бар. Бұл бағыттарды бірлесіп дамыту қажет”, – Венгрия елшісі Андраш Барани осылай айтқан болатын. Қазақстан да, Венгрия сияқты, ел ішінде емнің осы түрін дамытуға үлкен мүмкіндік бар. Ең бастысы - инфрақұрылымды дамыту: жақсы жолдар, қонақ үйлер, сервис. Курорт - бұл суға бару ғана емес, адамдар төлейтін қосымша процедуралар: балшықпен емдеу, массаж болып табылады. Сол себепті, бұл жобаны жан-жақты саралап, талдап, елімізге пайда әкелетіндей істер атқаруымыз керек[2].

Қазақстандық шипажайлардың бірі Spammed&Wellness-тен сапа белгісін ала алады. Бұл халықаралық компания сақтандыру компанияларының қолдауымен әлемдік сараптау комиссиясы әзірлеген EuropeSpa өлшемдері бойынша халықаралық аккредиттеуді жүргізеді. EuropeSpa-бұл бүкіл әлемге сенетін сапа, қауіпсіздік және сервис стандарттары. Аккредиттеу қызмет құнына әсер етпейді, бірақ клиенттердің жоғары деңгейін қамтамасыз етеді. Алайда Spa&Wellness сертификаттарының құрамына “Окжетпес” (Бурабай), “Алматы” (Алматы), “Қазақстан” (Ессентуки) сияқты емдік-сауықтыру орындары болуы мүмкін. Бұл дегеніміз, жалпы, еліміздің емдік-сауықтыру туризмінің деңгейі бір саты алға жылжиды.

Сонымен қатар, бұл саланы дамытуда тағы да біраз істер жоспарлануда. Соның біріне тоқталсақ.

Бурабайда бұғыларды өсірумен айналысатын марал шаруашылығы бар. Олардың панты, яғни, мүйіздері пациенттерді оңалту үшін қолданылады. Дақты бұғы-жабайы жануар болып келеді. Олар адамдарға жақындамайды. Оларды жалпы ауданы 600 га болатын алты үлкен Бақтарда ұстайды. Бұндай ем еліміздің Шығыс өңірінде қолданысқа ие.

Дәстүрлі емнің бұл түрін Бурабайда да дамыту жоспарлануда. Сондай-ақ, сауықтыру орындарының иелері Щучье-Бурабай курорттық аймағының шипажай-курорттық ұйымдарының консорциумына бірігуді жоспарлап отыр. Бұл емдік-сауықтыру туризмді дамыту үшін күш біріктіруге көмектеседі.

Осындай жасалынып жатқан игі істер қазақстандағы емдік-сауықтыру туризмін, шипажай-курорттық орындардың маңызын айқын көрсетіп отыр.

Сондай-ақ, кадр мәселесін шешу үшін де бірқатар шаралар қолданылып жатыр. Мысалы, осы сала мамандарының білімі мен практикалық тәжірибесін арттыру мақсатында шетелдік форумдарға жіберіп жатыр. Мысалы, 2021 жылдың соңында еліміздің сала маманы Түркияға барып қайтқан болатын. Онда дәстүрлі түрде өтетін 4-ші халықаралық

сауықтыру саммитінде әлемнің әр шетінен жиналған білікті мамандар бас қосқан болатын. Сол жерде емдік-сауықтыру туризмінің маңызы айтылып, тәжірибе алмасқан болатын. Осындай тәжірибе алмасулар да елімізде кадрлардың жұмыс сапасын, сонымен қатар, шипажай-курорттық орындардың қызмет көрсету сапасын жақсарттады[3].

Қорытындылай келе, соңғы үш жылда жер бетінде адам денсаулығы басты мәселеге айналды. Осы ретте емдік-сауықтыру орындарының адам өміріндегі маңызы арта түсті. Айтылып кеткен жобалар да сонын дәлелі десек болады. Алдағы уақытта елімізде емдік-сауықтыру орындары дамып, маңызы арта түседі деген сенімдеміз.

Әдебиеттер

1. Жолдасбеков Ә. Туристік кешендерде қызмет көрсету 2013ж.
2. Ветитнев А.М. О соотношении понятий “лечебный туризм” и “курортное дело”.//Санаторно-курортные организации: менеджмент, маркетинг, экономика, финансы – 2011 ж. 9- бет
3. <https://informburo.kz/stati/na-kurortah-i-v-sanatoriyah-rk-poyavyatsya-narodnye-celiteli-o-choyom-proekt-kazh-nomad-resorts.html>

Alimzhankyzy S.

2nd course student of EP 6B 11111- “Tourism Business”

Scientific supervisor: Master of Economic Sciences, Bekbaulina S.Kh.

Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty, Taraz

THE PLACE AND ROLE OF THE ENTERTAINMENT INDUSTRY IN THE FIELD OF TOURIST SERVICES

Annotation. *The entertainment tourism industry is currently characterized by rapid development, its transformation into an integral part of both the national and global economy. As a rule, any tourist trip is characterized by entertainment. People go on a journey for new unforgettable impressions, thrills and positive emotions. Recreation, combined with entertainment, prevails among other travel purposes and forms the most massive tourist flows in the world.*

Entertainment tourism is travel in order to get vivid impressions of cultural events, visits to theme parks, as well as entertainment facilities. Travel for the purpose of entertainment and recreation form the basis of international tourist exchange. They account for about 70% of world tourism. In the case of recreational and entertainment tourism, tourists “move away” from the familiar, boring reality and “immerse themselves” in a new bright natural context that has significant recreational potential and carries vivid impressions, adventures. Having fun, a tourist or a group of tourists satisfy their spiritual needs [1].

The main tasks of the entertainment industry:

- personal education
- Formation of an optimistic mood
- Human education
- Rest and restoration of physical and spiritual strength
- Formation of human culture

The entertainment industry is a very profitable business all over the world. The entertainment industry includes enterprises whose main activity is related to meeting human needs in entertainment - film industry, show programs, sports and entertainment events, music festivals, cultural and entertainment centers billiards, attractions, water parks, nightclubs, Internet, television and other information distribution channels, as well as circuses, zoos, attractions, game libraries, recreation parks, cinemas, gyms, libraries, tourism enterprises, including tourist accommodation facilities, recreation areas, historical attractions and industries that produce appropriate equipment or inventory are also included in the entertainment industry.

The main characteristics of the entertainment process include:

- voluntary choice of the type of entertainment by a person
- an unlimited list of types of entertainment;
- preliminary preparation of the individual for the consumption of entertainment;
- frequent change of entertainment;
- combining entertainment with other activities (for example, recreation and entertainment, sports and entertainment, entertainment and training, etc.);
- frequency of entertainment consumption (timed to the human life cycle, annual, weekly, daily).

The demand for the activities of the entertainment industry, and the specifics of the work of enterprises depend on the amount and forms of use of free time. The choice of a particular entertainment is influenced by numerous factors. These include an increase in the share of free time in the total time budget of the population, socio-group, demographic, behavioral characteristics of a person, his lifestyle, as well as the level of development of the entertainment industry. An important factor in the formation of an entertainment environment is the income of the population.

In tourist centers, whole cycles of interrelated events of the touring and entertainment industry, performances by famous artists, theater groups, famous singers and musicians are held during the season. In some cases, the package of services includes

a ticket to a concert or entertainment events. The processes of entertainment are carried out both in a natural and artificially created environment. The entertainment industry aims to create entertainment conditions, that is, a set of phenomena on the presence of which the entertainment process depends.

The largest market for leisure and entertainment tourism has developed in Europe. Two of its subregions – Western and Southern Europe – stand out in particular. They account for over 60% of all tourist arrivals in the region. The main European tourist flows are formed here. In every major center there are amusement parks of various varieties. These are Ferris wheels, swings and carousels, fun rooms with curved mirrors, various roller coasters, imitation washing of golden sand, horseback riding, a variety of fantastic mechanical and electronic fun. The latter have now reached perfection. For example, on the cruise liner “Disney Magic”, which is essentially a continuation of the Disney theme park on a giant ocean vessel, an entire hall is set aside for electronic games for children, equipped in the form of a space flight control panel. Slot machines for children occupy a large place in the attraction system. For adults, more serious entertainment is suitable, which belong to the category of the gambling industry. Globalization and the enlargement of the objects of the world entertainment industry have led to the creation of large entertainment centers and zones where tourists from different parts of the world converge. Gambling is most often used as an anchor for the creation of such centers. Gambling is a powerful incentive for travel and entertainment. According to this principle, all the world's entertainment centers are organized – the casino cities of Las Vegas, Atlantic City, Monte Carlo. The world-famous centers of entertainment tourism are the cities with casinos Las Vegas, Miami and Atlantic City (USA), Monte Carlo (Monaco), Macao (Macau), Sun City (South Africa). Large casinos are open in Antigua, the Bahamas, Lisbon, Klerksdorp (South Africa); in Mashantucket, Connecticut, in the Pequot Indian Reservation [1].

Theme parks play a dominant role in entertainment tourism. Theme parks appeared in the USA (Disneyland) and then spread around the world. Currently, they operate in the USA, New Zealand, Denmark, France, Finland, Spain, Germany, Japan, the Netherlands, China, Great Britain, Cuba, Australia. The popularity of theme parks is growing. Over 90 million people visit US parks every year, and revenues reach almost \$ 3 billion. European theme parks receive about 60 million guests a year (revenues - \$ 1.8 billion). During the year, European Disneyland receives visitors 2 times more than the Louvre and the Eiffel Tower [2].

Sports entertainment is one of great importance in the entertainment industry. Nowadays, a golf course, a tennis court is an integral part of a good hotel. Horse riding, ball games, boating, as well as other active sports activities, especially downhill skiing, are in great demand. Tourists are happy to attend any sports competitions of different categories as spectators. Attraction sports shows are specially arranged for them.

Entertainment tours are very popular all over the world and a variety of tours. Their main goal, of course, is entertainment during a tourist trip. Entertainment tours all, as a rule, have a short duration. Their duration usually leaves 2-4 days. The most common entertainment tours are “weekend tours”. Some tours involving visits to themed amusement parks have a duration of 5-7 days.

Tourist animation is the most important part of the total activity at a tourist enterprise in a hotel, restaurant, on a large motor ship, etc. This is not just fun, but an expression of a high degree of professionalism of tourist activity, the most important component of a tourist product. Therefore, like any other activity at a tourist enterprise, animation should be a planned, clearly regulated and organizationally managed activity, provided with material, financial and human resources. Animation in tourism began to develop as such from the 70s of the twentieth century in the East, and only from the mid-90s it appeared in Russia, and then in our country. First, the animators mastered Egypt and the UAE. Later – Turkey, where musical and circus groups presented their programs mainly in hotels. Dancers and circus performers were offered a slightly different field of activity – not just concert programs, but also communication with guests in a relaxed atmosphere. In the mid-90s, animation schools became widespread, where both Turks and foreigners studied. [3]

When preparing tourist animation programs, many features are taken into account that make it possible to conduct the program in the most interesting way, namely:

- nationality of tourists; their age (children, youth, combined)
- gender (female, male,)
- number (individual, group, mass)
- activity of tourists' participation (active, passive)

The ultimate goal of tourist animation is the tourist's satisfaction with the rest, his good mood, positive impressions, restoration of moral and physical strength. This is the most important recreational functions of tourist animation. Thus, the importance of tourist animation is to increase the quality, diversity and attractiveness of the tourist product, increase the number of regular customers, increase the demand for the tourist product, increase the load on the material base of the tourist enterprise, and, consequently, increase the efficiency of its use, and, finally, increase the profitability and profitability of tourist activities.

The Covid-19 pandemic has caused an unprecedented reaction spreading across the planet. Social distancing a moratorium on crowding and closing borders will stop most of the economy, including its impact on entertainment culture. Theaters, clubs, cinemas, concert halls, museums were closed as part of the quarantine. The entertainment sphere was one of the first to take a blow from the coronavirus – in connection with the ban on crossing borders around the world, tours were canceled, theaters, concert halls, cultural centers, music clubs and other venues for mass events in this area were closed.

References

1. <https://studref.com/>
2. <http://starbooks.net/role-of-thematic-parks-in-the-development-of-international-tourism>
3. <https://svastour.ru/>

Болатова Н.М.

магистрант 1 курса специальности
«Социальная политика и управление»

Научный руководитель:

д.социол.н., доцент, **Шеденова Н.У.**

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г.Алматы

ПРОФИЛАКТИКА БЫТОВОГО НАСИЛИЯ И ОКАЗАНИЕ ПОМОЩИ ЖЕРТВАМ НАСИЛИЯ КАК НАПРАВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Аннотация. Проблема бытового насилия в настоящее время является одной из наиболее актуальных, что обусловлено прежде всего, огромным ростом статистических показателей распространенности данного вопроса по всему миру. В статье раскрыто понятие особенность социальной работы по преодолению и регулированию бытового насилия в Казахстане.

Тема бытового насилия стала одним из важных направлений в таких областях как социальной, семейной и гендерной политике. Насилие – это преднамеренное действие или бездействие, которое приводит к злоупотреблению, когда оно совершается лицом, находящимся или находившимся в домашних/семейных отношениях с жертвой [1]. По данным статистики Всемирной Организации Здравоохранения распространённость насилия со стороны интимного партнера варьируется от 23,2% в странах с высоким уровнем доходов и 24,6% – в Регионе Западной части Тихого океана ВОЗ, до 37% – в Регионе Восточного Средиземноморья ВОЗ и 37,7% – в Регионе Юго-Восточной Азии ВОЗ.[2] На сегодняшний день во многих странах мира различные общественные организации и органы государственной власти, так или иначе, занимаются данной проблемой, обнаруживая ее латентность и сложность, застарелую укорененность в глубинных пластах массовых представлений о взаимоотношениях людей в семье. Среди проблем также отмечается несовершенство законодательства, призванного регулировать эти взаимоотношения. Проблема домашнего насилия весьма актуальна в Казахстане. Только в Нур-Султане за последние два года выросло количество разводов и административных дел по привлечению к наказанию за бытовое насилие, последнее стало основной причиной всех разводов как в Нур-Султане, так и в Казахстане в целом. Это очень опасная тенденция, которая прокрадывается в наше общество, и с ней нужно бороться, ведь бытовое насилие наносит огромный вред физическим лицам, системам здравоохранения и всему обществу. Однако на протяжении последних лет в Казахстане развивается специальная социальная политика в сфере преодоления бытового насилия.

Согласно отчетам некоммерческих организаций и оценки экспертного комитета конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин CEDAW, основным препятствием в решении проблемы домашнего насилия в Казахстане является отсутствие специализированной национальной стратегии и эффективного законодательного регулирования. Конвенция по ликвидации дискриминации в отношении женщин (CEDAW) на сегодняшний день ратифицирована 187 странами, в том числе с 1981 года и Казахстаном, включая ратификацию дополнительного протокола, разрешающего подачу индивидуальных жалоб в Комитет ООН в 2004 году Signatures and Accessions/Ratifications to the CEDAW-Convention and its Optional Protocol: United Nations Treaty Collection Database. По состоянию на 01 мая 2013 года. Конвенция напрямую обязывает ратифицировавшие ее государства ввести ряд положений, гарантирующих всецелое преодоление дискриминации в отношении женщин как на законодательном уровне так на уровне закрепленных практик. Несмотря на то, что насилие в отношении женщин не упоминается эксплицитно в тексте данной Конвенции, Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин, разъяснил в своей рекомендации № 19 (1992 г.), что понятие дискриминации включает в себя и проблему насилия в отношении женщин. Следовательно, все государства-стороны Конвенции обязаны принимать все надлежащие меры, включая законодательные, для ликвидации насилия в отношении женщин [2].

Благодаря активности государства и неправительственным организациям в сфере решения проблемы бытового насилия, в Казахстане, связано с международными мероприятиями. В 1995 году на четвертой Всемирной Пекинской конференции была принята концепция улучшения положения женщин. На данной конференции было выделено двенадцать проблемных сфер, пять из которых выделил Казахстан: соблюдение прав женщин согласно с правами человека, обеспечение равных условий на рынке труда, охрана их здоровья, насилие в семье и включение женщин в принятия решений на всех уровнях. Итогом данной конференции стало создание Национального и региональных механизмов мониторинга положения женщин, а также развитие взаимодействия общественных организаций с государственными структурами и правоохранительными органами. В 1993 году огромное участие Казахстан принял в Национальной Образовательной Кампании против бытового насилия, которая была создана правозащитными организациями. И уже в 1995-1996 годах были первые способы принятия закона по предотвращению и профилактике

домашнего насилия. Активность международных и общественных организаций направила внимание государства и общественности на проблему домашнего насилия и благодаря этому сформировалось развитие ее регулирования. Согласно закону Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» профилактикой бытового насилия является «комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики бытового насилия, направленных на защиту конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в сфере семейно-бытовых отношений, предупреждение и пресечение бытового насилия, а также на выявление и устранение причин и условий, способствующих их совершению» [3]. Комплекс данных мер осуществляется компетентными лицами Республики Казахстан, а именно:

А. местные представители и исполнительные органы

- В. комиссии по делам женщин и демографической политике
- С. органы внутренних дел
- Д. органы в области здравоохранения
- Е. органы в области социальной защиты населения
- Ф. различные организации по оказанию помощи
- Г. приюты для жертв домашнего насилия

Однако проблематика вопроса о бытовом насилии все еще остро стоит в нашем обществе и уже давно не является проблемой одной семьи, где произошло насилие, а является как государственное, так и общественной проблемой. Согласно ОЮЛ, «Союз кризисных центров Казахстана» с начала 2021 года в центре было размещено 325 человек: 114 женщин и 211 детей-жертв и свидетелей домашнего насилия. За 3,5 года центр принял 1200 человек [4]. По данным международных исследований в основе насилия со стороны интимного партнера лежит гендерное неравенство. Кроме того, на него влияют еще и ряд других факторов, действующих на разных уровнях общества [5]. На возникновение насилия могут повлиять множество факторов такие как:

- А. генетическая наследственность
- В. история развития
- С. особенности личности
- Д. текущее поведение партнеров, вступающих в отношения;

Сравнивая законодательное регулирование, профилактику помощи жертвам бытового насилия, которая оказывается в нынешнем Казахстане жертвам домашнего насилия, с подходами зарубежных стран, то они выглядят абсолютно недостаточными. В Соединенных Штатах Америки домашнее насилие в семье в отношении женщин и детей всё еще остается острым вопросом. Согласно статистике, 34 % убийств женщин старше 15 лет совершают их мужья или любовники [6]. Ежегодно совершается более 4 млн актов насилия в семье, и до 40 % от общего числа вызовов полиции связаны с жалобами на акты насилия в семье (согласно статистическим данным, в 1992 г. суды штата Массачусетс вынесли по гражданским делам около 60 тыс. постановлений о пресечении насилия, призванных защитить женщин от насильственного обращения партнеров [7]. В США с развитием гендерного неравенства выявились новые признаки дискриминации такие как:

- А. возраст
- В. социальное положение
- С. раса
- Д. сексуальная ориентация.

Поэтому нынешняя характеристика бытового насилия гораздо глубже первоначальной и включает в себя:

- А. насилие мужа над женой — это самый распространенный из фиксируемых видов домашнего насилия;
- В. насилие со стороны жены в отношении мужа (в основном это длительная психотравмирующая ситуация, но бывает и в форме физического насилия);

С. насилие над детьми, т. е. избивание детей, а порой и иная форма — непомерная опека, перерастающая в отношении к ребенку как к некоей собственности, вещи; в этом же ряду и желание постоянно контролировать ребенка, ограничивать его права и возможности;

- Д. насилие над престарелыми;

Е. насилие, исходящее от стариков и детей, которое является самым скрытым видом домашнего насилия. Дети достаточно быстро учатся манипулировать родителями; именно из таких детей, как правило, вырастают подростки, склонные к демонстративным самоубийствам. По той же схеме манипулируют собственными детьми старики;

Ф. насилие в отношении домашних животных как метод воздействия на другого члена семьи, это в основном физическое насилие или отсутствие нормальных условий содержания [8].

Первые принципы о гендерном равенстве появились в основном документе Всеобщей декларации прав человека перед законом ООН. Организация объединённых наций о проблеме равноправия между женщиной и мужчиной выделяет 100 документов, которые обеспечивают гендерное равенство. К числу важнейших международных документов в этом ряду следует отнести:

- А. Конвенцию о борьбе с торговлей людьми и с эксплуатацией проституции третьими лицами (1949);
- В. Конвенцию МОТ (Международной организации труда) «О равном вознаграждении мужчин и женщин за труд равной ценности» (1951);
- С. Конвенцию о политических правах женщин (1952); Конвенцию о гражданстве замужней женщины (1957);
- Д. Конвенцию о борьбе с дискриминацией в области образования (1960);
- Е. Конвенцию о согласии на вступление в брак, минимальном брачном возрасте и регистрации браков (1962);
- Ф. Международные пакты об экономических, социальных и культурных правах, о гражданских и политических правах (1966);
- Г. Факультативные Протоколы к Международному Пакту о гражданских и политических правах; Конвенцию о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (1979);
- Н. Конвенцию N 156 МОТ «О равном обращении и равных возможностях для трудящихся женщин и мужчин: трудящиеся с семейными обязанностями» (1983);
- И. Конвенцию против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения или наказания (1987);
- Ж. Конвенцию о защите прав всех трудящихся-мигрантов и членов их семей (1990);

К. Факультативный Протокол к Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (1999) и другие документы [9]

В современном казахстанском социуме вопросы становления и развития гендерной политики правительства получили популярность после институционализации и укоренении в общественном сознании позитивных демократических норм и процедур. Важным этапом стала приверженность государства таким ценностям, как:

- А. свобода и равноправие граждан
- В. демократическое избрание высших органов государственной власти
- С. многопартийность
- Д. идеологический плюрализм.

В Казахстане существует множество особенностей гендерной политики, а именно не достаточный интерес политических лидеров в развитии этого направления. Сочетание демократического устройства казахстанского государства с вариантом политического традиционализма, который проявляется в тенденции к персонализации власти, в специфике отбора политической элиты - скорее не столько по объективным качествам, сколько по воле начальства, поэтому наблюдается резкое сужение пространства публичной политики для женщин; материальное неравенство объектов гендерной политики. Согласно практике, экономический статус казахстанских женщин обычно ниже экономического статуса казахстанских мужчин, и поэтому наблюдается низкая представленность женщин в сфере бизнеса, а также в тех отраслях и профессиях, где концентрируются основные денежные ресурсы, и становится политической элита; нарушение восприятия равноценности граждан, психологические особенности и моральные ценности мужской и женской части населения, а также исторически сложившиеся традиции и стереотипы в казахстанском обществе. Нельзя забывать и об опыте существования Казахстана в составе республик СССР, когда на протяжении десятилетий советской власти государство играло роль монопольного объекта и субъекта гендерной политики [10].

Принятые два гендерно ориентированных закона: «О государственных гарантиях равных прав и равных возможностей мужчин и женщин», «О профилактике бытового насилия» имели место в плане содействия гендерному равенству и расширению прав и возможностей женщин в стране. Казахстан является единственным на территории СНГ государством, где созданы подразделения по защите женщин от насилия в органах внутренних дел (1999 г.) [11]. Наше государство стоит на пути развития в сфере семейной и гендерной политики, с каждым годом вносятся определенные поправки в законы для создания доступной среды для преодоления бытового насилия. Одним из таких изменений является указ нашего президента Касыма-Жомарта Токаева об изменениях в концепции семейной и гендерной политики до 2030 года [12]. Согласно данному указу утверждены целевые индикаторы и ожидаемые результаты:

- А. гендерный разрыв в ожидаемой продолжительности жизни мужчин относительно женщин к 2030 году
- В. сократить долю расторгнутых браков к общему количеству зарегистрированных браков до 33%
- С. уменьшить число зарегистрированных фактов домашнего насилия до 50% к 2030 году
- Д. снизить гендерный разрыв в средней заработной плате женщин относительно мужчин до 21%. На данный момент процент составляет 24%
- Е. повысить долю женщин в исполнительных, представительных и судебных органах власти, государственном и корпоративном секторах до 30% [12]

Указ об изменениях в семейной и гендерной политике также повествует о плане действий по реализации данного законопроекта. Основные мероприятия и реформы:

- А. Подготовка Национального доклада «Казахстанские семьи - 2022»
- В. Проведение мероприятий по поддержке и развитию института осознанного отцовства
- С. Проведение классных часов по семейному воспитанию во всех школах страны
- Д. Проведение подготовительных курсов для молодоженов по вопросам создания семьи в рамках проекта «Институционализация мер по укреплению семейных ценностей среди молодежи»
- Е. Реализация проекта «Финансовая грамотность начинается в семье»

Немалым важным аспектом социальной помощи в работе организаций по оказанию помощи жертвам бытового насилия в Казахстане являются кризисные центры. Одним из них таких центров является Общественный Фонд по поддержке пострадавших от насилия «НеМолчи». Согласно Общественному Фонду «Немолчи», который поддерживает становление гражданского и свободного общества, которое не будет подвержено сексуальному, физическому, экономическому и эмоциональному насилию, а также, чтобы женщины, мужчины и несовершеннолетние не подвергались ни одному виду дискриминации, которая могла бы ущемлять права отдельно каждого индивида и общества в целом [13]. В Казахстане функционирует 41 кризисный центр, также 29 из кризисных центров имеют приюты для пострадавших от бытового насилия. Так как насилие в семье является не только сложной проблемой, но имеет сложный процесс, поэтому решая данную проблему невозможно избежать пересечение различных специалистов, но деятельность социального работника не имеет четких границ и такого статуса как защитник жертвы бытового насилия. То есть исходя из вышеуказанного, можно сказать, что социальная работа включает в себя мультидисциплинарный подход. Это стало одной из главных задач и все чаще используется, когда необходимо принимать участие в семейных отношениях, где существует насилие и рассматривать как социальную группу и институт. Деятельность специалистов с жертвами бытового насилия: врач-терапевт- несет ответственность за пострадавшего, обеспечение анонимности и оценка медицинского лечения; медсестра- дает первичную оценку тому нужен ли медицинский уход или нет, контролирует прием лекарств; психолог-проводит полную психологическую диагностику, устанавливает и определяет проблемы пострадавшего, рассчитывает и осуществляет направления психологического воздействия; социальный работник- предоставляет различные техники, методы, которые направлены на установление скелета опр. взаимодействий, предоставляет поддержку и консультирует.

Организовывает деятельность и консультирование такие службы как: социальные, медицинские и ведомственные. Реализовывает деятельность координатора мультидисциплинарной команды. Люди, работающие в сфере социальной работы, должны брать во внимание как последствия домашнего насилия, так и обширно заниматься с обществом в целях профилактики и регулирования. Осуществлять вопросы бытового насилия как на низших уровнях, так и поднимать на высокие уровни до открытых и общественных обсуждений. Поднимая данную, проблемы показывать социуму, что вопросы не только можно, но и нужно решать и показывать пути решения данной проблемы, а также подсказывать как лучше поступить в том или ином случае. Всё это необходимо совершать вместе с практической работой по оказанию помощи жертвам домашнего насилия. Более того важно не только помочь семье выйти из сложной сложившейся ситуации, но и изменить сознание общества так, чтобы они понимали, что насилие в семье – это не проблема той семьи, в которой произошло насилие, а дело как государства, так и общества в целом. Поэтому, коэффициент полезного действия социальной работы находится в зависимости от того, насколько она отражает развитие потерпевшего. Здесь необходимо познание психологии, особенностей личности. Социальный работник обязан демонстрировать искреннюю заинтересованность к проблемам потерпевшего.

Сегодня анализируя статьи, касающиеся проблемы бытового насилия в Казахстане можно сделать вывод, что изучение домашнего насилия привлекает все большее внимание исследователей и специалистов по данному вопросу. Это связано с высокой распространённостью бытового насилия, что подтверждается данными статистики. Насилие со стороны близкого человека воспринимаются как угроза личной сохранности, создают напряжение, которое долго не спадает и вынуждают человека изменить привычное поведение, соответствовать требованиям критической ситуации. Часто домашнее насилие приводит к значительным изменениям в жизни человека, направляя жертву не на достижение целей, а на выживание в опасной и непредсказуемой среде, которой станет семья.

Согласно закону Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» профилактикой бытового насилия является «комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики бытового насилия, направленных на защиту конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в сфере семейно-бытовых отношений, предупреждение и пресечение бытового насилия, а также на выявление и устранение причин и условий, способствующих их совершению» [4].

В данной статье мы рассмотрели, социальную помощь жертвам бытового насилия в Казахстане, изменения в законодательстве семейной и гендерной политике, а также работу специалистов домашнего насилия. Про анализируя научные публикации по проблеме бытового мы пришли к выводу, что необходимо для преодоления и регулирования данного вопроса в нашей стране. В итоге можно сказать, что для преодоления и регулирования бытового насилия необходимы структурные изменения в законодательстве.

Литература

1. Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире, 2002, ВОЗ, с. 5. [https://ru.wikipedia.org/wiki/Насилие#:~:text=Насилие%20%20«преднамеренн ое%20применение%20физической,Всемирной%20организации%20здравоохранения%20\(ВОЗ\)%5B~-%201%5D](https://ru.wikipedia.org/wiki/Насилие#:~:text=Насилие%20%20«преднамеренн ое%20применение%20физической,Всемирной%20организации%20здравоохранения%20(ВОЗ)%5B~-%201%5D)
2. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, тридцать четвертая сессия, Дополнение № 46, стр. 250–254. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml
3. Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» от 07.07.2020г. Статья 17 https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30525680#pos=3;-106
4. <https://schitaetsya.kz/experts>
5. Heise, 1998; Krug, Dahlberg и др., 2002; Soloratoff и Pande, 2014
6. данные Федерального бюро расследований за 1976–1987 гг.
7. Developments in the Law — Legal Responses to Domestic Violence. HLR. 19936 Vol. 10 6. — P. 1501.
8. Домашнее насилие по законодательству зарубежных стран. Ответственность и превенция. Редактор Н.А.Голованов. — https://kartaslov.ru/книги/Домашнее_насилие_по_законодательству_зарубежных_стран_Ответственность_и/3#n_27
9. Сборник документов ООН по вопросам равноправия мужчин и женщин. — <https://www.sud.gov.kz/rus/content/sbornik-dokumentov-onp-po-voprosam-ravnopraviya-muzhchin-i-zhenshchin>
10. Политика в отношении женщин и мужчин в современном Казахстане. Гендерное исследование. Институт равных прав и равных возможностей Казахстана. Астана 2016
11. Национальный обзор хода осуществления Пекинской Декларации и Пекинской платформы действий. Республика Казахстан. Май 2014 г. Национальная комиссия по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте Республики Казахстан
12. О внесении изменения в Указ Президента Республики Казахстан от 6 декабря 2016 года № 384 «Об утверждении Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года». — <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2200000853>
13. Общественный Фонд по поддержке пострадавших от насилия #HeMолчиKZ <https://nemolchi.kz>

Bakhytbek R.

2nd course student of Study Program 6B 1111- «Tourism Business»

Scientific supervisor: Master of economic sciences, **Bekbaulina S.Kh.**

Taraz Regional University named after M.Kh.Dulaty, Taraz

ANIMATION ACTIVITIES IN THE SERVICE OF TOURISTS

Annotation. Currently, more and more tourist enterprises around the world began to actively use a completely new direction - animation, i.e. animation recreation and organization of direct impressions of tourists from personal participation in activities. Animation is one of the directions of tourist activity development. Animation in tourism is seen as an activity to develop and provide special programs for spending free time. It is one of the socio-cultural mechanisms with the help of which conditions for the emergence and disclosure of abilities and needs of tourists, for new opportunities and ways of use in the new conditions of life can be created. Animation programs are created by animators to entertain guests, restore (recreate) their health.

One of the topical areas in the management of tourist services is animation, i.e. the revitalization of service programs, recreation and leisure of tourists. This phenomenon in tourism is also born of competition between resorts equal in magnificence of interiors and service. Animation is the activity of developing and carrying out special programs of leisure time. This may include animation shows in museums, where tourists and sightseers are greeted at the exposition by “alive” historical characters, or when in the evening the hotel organizes a show, but not a contemplative one, but with direct active participation of tourists.

Animation in tourism can be represented:

- animation events (holidays, film festivals, competition programs, masquerade shows, carnival processions, etc.)
- animated theatrical activities (knight tournaments, humorous clown shows, gladiatorial battles, costume balls, evenings with fairy tale characters, etc.)
- animated exhibitions (museum shows, costumed expositions). This may include animated show-museums, when tourists and sightseers are greeted at the exposition by “alive” historical characters, or when a show is organized in the hotel in the evening, but not a contemplative one, but with direct active participation of tourists. For example, the once boring and rarely visited Museum of the First English Settlers in Plymouth (USA) has now turned into a national show with the help of a life-size animated organization of the exposition (a village with live characters doing basic housework, vegetable gardening, etc.);
- animation in theme parks (attractions, meetings with cartoon characters, shows) [1].

Costume tours are another avant-garde area of animated tourism. Such tours can be considered, for example, tours with recreation on an American ranch, where tourists receive clothes, cowboy equipment, learn horseback riding and cowboy skills under the guidance of experienced instructors, fully immersed in the action. The atmosphere is as close to cowboy life as possible, emphasized by cowboy clothes, food and activities. Vienna traditionally hosts professional balls, which tourists can attend as well. Balls of officers of the Austrian armed forces, pharmacists, hunters, confectioners, laundresses. Visitors to these balls will be able to rent dresses and costumes, stylized XIX century. This kind of tours are of great interest to tourists. They can be organized on the basis of any manor or castle. All you need is to show your ingenuity and imagination. Animation of sports or ethno-folklore tours, adventure or hobby tours has a specific script and props. However, the common thing here is to enliven the program by direct inclusion of the tourist in the action[2].

The first amusement parks appeared in Europe as early as the late 1960s. But the real tourist boom they began to experience only in recent years.

Animation in tourism began to develop as such from the 70s of the twentieth century in the East, and only from the mid-90s it appeared in Russia, and then in our country. At first, animators mastered Egypt and the UAE. Later - Turkey, where musical and circus teams presented their programs mainly in the hotels. Dancers and circus performers were offered a slightly different sphere of activity - not just concert programs, but also communication with the guests in a relaxed atmosphere. In the middle of 90th years the schools of animators where the Turks and foreigners were trained became widespread[3].

Recently, more and more tourist enterprises began to care about providing animation services. As we already know, animators are specialists in organizing leisure activities at tourist enterprises, health resorts and other recreational facilities. Very often, uttering the word “animator”, immediately explain: “mass entertainer”. However, the modern notion of animation is somewhat broader. The animation in tourism is considered as activity on working out and granting of special programs of carrying out of free time. The animation programs include sports games and competitions, dancing evenings, carnivals, games, hobbies, activities which are included in the sphere of spiritual interests. Consequently, the tourist animator is a specialist engaged in the development of individual and collective animation programs.

By the animation program we mean the plan of tourist, fitness, cultural, cognitive and amateur activities united by a common goal or idea. In addition to the concept of “animation program” is often used the concept of “animation activity”, which is a part of the animation program. For example, if we make an animation program for the day, it includes several animation events: sports competitions, an evening entertainment program, games on the beach, etc.

Development of animation programs - a special kind of activity, so the training of highly qualified specialists-animators is a socially important task. The animator is engaged in the development of individual and collective leisure programs, guides tourists in a variety of its types, organizes them a full recreation, which is not only a means of getting rid of fatigue, but also a means of neutralizing the negative aspects of everyday life. The professional animator should develop such important qualities, as competence, skill to communicate, organizational abilities, ability to work with people, high culture of dialogue, non-standard thinking, business savvy, leadership, imagination.

During the day tourists can see them behind the counter of the boutique or teaching newcomers on the court, in sports or

fishing organized for tourists. In the evening, the same animators organize a colorful show involving tourists. As uniforms the animators usually have bright T-shirts, allowing tourists to see and recognize them from afar. On the T-shirt is a card with the animator's name and the flags of the countries whose languages they speak. They are friendly. They say hello to a tourist as to an old acquaintance: "Well, how was your excursion yesterday, did you like it? Come with us to play volleyball. A good memory for faces is their professional duty.

The work of animators is interesting and fun. But still this bread is not easy. In the morning, animators conduct aerobics classes, entertain tourists on the beach. In the daytime, they accompany tourists on excursions and shopping (will help you find a cheaper store, and haggle with the seller). In the evening - the show, and then you have to make sure that visitors do not get bored in the bar. Someone should be invited to dance, someone just to talk. That's why young people traditionally work as animators.

Thus, animation programs are created by animators to entertain guests and restore (recreate) their health. However, the same program may evoke positive emotions in some people, and in others - the direct opposite. The process of perception of the proposed animation programs depends on many factors:

- age of participants or spectators;
- level of education;
- sex;
- ethnicity;
- sentiment at the time of the implementation of this program, etc. [4].

That is why it is important to differentiate the consumers of these services in advance, to have in stock several different programs or events to satisfy different tastes.

As a rule, at the beginning of a new season, the animation manager approves the animation program for the entire season. For each day of the week (by the hour) a precise schedule of activities is made, and each team member is assigned certain responsibilities for carrying them out.

The general program of animation is prepared so that the entertainment and sports elements are varied in form, interesting to tourists and that in conducted activities was involved as many participants.

Evening shows should be repeated no more often than once every two weeks, usually based on a two-week stay at the hotel. The script, music, lights, choreography, costumes - everything is clearly thought out and organized by the team members and the manager, who often takes part in the shows himself.

During lunch and before dinner, the animators meet guests at the entrance to the restaurant, wish them a good appetite, introduce them to new arrivals, chat with those with whom they have played today, sit down at tables, and trying not to allow a pause in the conversation, entertain guests and invite them to participate in games and entertainment shows after lunch. And the animators involved in the evening show conduct rehearsals for the evening performance.

Work in the mini-club animator - a great job, because this person must take into account a range of physiological and psychological characteristics of people of different ages, to create such conditions that each camper was in it interesting and he was able to show and realize themselves as a person.

Animators (most often young people) work with tourists all the time, you could say, around the clock. The main task of these workers is not to let people get bored. On a T-shirt there is a card with the animator's name and the flags of the countries whose languages he speaks. They are friendly. They greet a tourist as an old acquaintance: "Well, how did you like yesterday's tour? Come play volleyball with us". A good memory for faces is their professional duty. The work of animators is interesting and fun, but it's not easy. In the morning animators do aerobics, entertain tourists on the beach. In the daytime, accompany them on excursions and shopping (to help find a store where cheaper, and bargain with the seller). In the evening - the show, and then you have to make sure that visitors do not get bored in the bar. Someone should be invited to dance, someone just to talk. That is why young people traditionally work as animators. The presence of the language barrier does not help relaxed communication. Therefore one of the basic requirements to animators is knowledge of languages - at least two, but it is better several. Then the animator can work with tourists from different countries and becomes the demanded expert.

So, summarizing all of the above, the formula for animation in tourism can be recognized as the following complex: the use of interest + animation exposition + inclusion of tourists in the action + a variety of entertainment.

References

1. <https://vuzlit.com/392407/>
2. <https://lektsia.com/>
3. <https://studbooks.net/712907/turizm>
4. <https://svastour.ru/>

Гапурбаева Р.

студентка 2 курса ОП

«Туризм. Управление гостеприимством»

Научный руководитель:

магистр, ст. преподаватель, **Саниева З.Р.**

университет «Мирас», г. Шымкент

ВЛИЯНИЕ МУЗЫКИ И ФАНАТСКИХ СООБЩЕСТВ НА ИНДУСТРИЮ ТУРИЗМА НА ПРИМЕРЕ BTS И ARMY

Аннотация. Основной задачей данной работы является изучение влияния болельщиков на развитие индустрии туризма. В этой статье рассматривается, как музыка может помочь сделать страну известной, на примере музыкального туризма, BTS (музыкальной группы) и ARMY (фанатов BTS). Также говорят о восстановлении туризма после COVID-19, концертах и «эффekte BTS».

Музыка - неотъемлемая часть как национальной, так и межнациональной современной культуры. Музыкальный туризм сегодня сложился в отдельное направление. Все больше и больше людей хотят не просто путешествовать, а получать новые впечатления от событий. Люди, как правило, едут на концерты крупных исполнителей, музыкальные фестивали. Есть и те, кто, являясь фанатом артиста, посещает родину своего кумира.

Однако, COVID-19 лишил многих людей возможность путешествовать и туризм пробыл в состоянии застоя определенное количество времени. Сейчас, когда многие вводят послабление карантинных мер, приходит время для возрождения индустрии. Страны снова ждут гостей и придумывают множество новых развлечений, адаптированных для постпандемийного мира, но есть кое-что, что было до пандемии и осталось и после – музыка.

В качестве хорошего примера хотелось бы рассмотреть мировых исполнителей - BTS, группу, ломающую барьеры и рекорды по всему миру. Первые места в чартах, множество наград в музыкальных шоу [1]. Они выступают на самых больших стадионах, где проходят важные исторические моменты в музыке. Помимо музыки, они использовали свою мировую популярность для запуска глобальной кампании «Люби себя» для борьбы с насилием [1]. Их гуманитарная деятельность позволила им выступить в ООН в качестве глобальных посланцев ЮНИСЕФ, а позже уже в качестве Посланников президента по делам будущих поколений и культуры.

С течением времени, наблюдая за успехом группы, можно было заметить, что их влияние осуществляется на совершенно разные области и вклад в туризм также велик.

Будучи посланцами туризма, группа ежегодно повышает интерес к Южной Корее, а также концерты, мероприятия, достопримечательности, связанные с музыкантами, и многое другое.

BTS, являясь амбассадорами туризма уже шестой год (с 2017), внесли огромный вклад в развитие и привлечение внимания к своей стране. По данным HRI, 796 000 иностранцев ежегодно посещают Южную Корею из-за BTS, продвигая местную туристскую индустрию. HRI также заявила, что каждый тринадцатый иностранный турист посетил Южную Корею в 2017 году благодаря BTS.

Корейская организация туризма даже провела опрос о самых популярных местах в Южной Корее, где в пятерку лучших мест вошли места, связанные с BTS. HRI предсказала, что 10-летний экономический эффект BTS достигнет 56,2 трлн. вон (~50 млрд долларов). Это число легко превзойдет зимние Олимпийские игры 2018 года в Пхенчхане, которые достигли 41,6 триллиона Вон. Редко в какой стране наблюдается рост туристской индустрии, вызванный определенной группой людей, а не достопримечательностями или событиями.

Исполняя песни о своих городах, они подчеркнули устойчивую гражданскую позицию и выразили преданность к месту, которое зовут домом. Рассказ о родине привлек многих фанатов в небольшие города Кореи, что стало неожиданностью для местных туристских компаний. Сейчас в этих городах есть «фан-туры», а ARMY, с целью узнать о культуре, истории и менталитете, в которых рос их любимый артист, с радостью отправляются в поездки, положительно влияя на развития туризма.

Не менее важную роль играют концерты, это то, что затрагивает не только Южную Корею, но и весь мир. Каждая страна, которую BTS посещают с концертом, только выигрывает от этого. Ради примера, в ноябре 2021 г., билеты на концерт в Лос-Анджелесе кончились еще до открытия общей продажи. 4 ночи на стадионе SoFi и полный солд-аут, более 300 тыс. ARMY в городе и статус самого успешного концерта в штате за десятилетие. И местные заведения в восторге. Чтобы накормить почти двойной объем посетителей из фанатов BTS, владельцу ресторана Майклу Чону пришлось заказать гораздо больше говядины, свинины, лапши и соджу. Посетители концертов BTS, которые, по словам представителей концертных залов, приехали из 78 стран, используют свою покупательную способность по всей Южной Калифорнии. В отеле «Westdrift» менеджер по маркетингу Ларри Джонс поделился, что обычно на выходные после Дня благодарения мало кто приезжает, но отель был почти распродан, потому что он был заполнен фанатами BTS. С другой стороны, розничные торговцы обычно могут рассчитывать на увеличение количества покупок в праздничные дни. Но в «K-Pop Music Town» длинная очередь фанатов BTS, ожидающих, чтобы посмотреть на альбомы, плакаты и фигурки, все еще была не похожа ни на что, что персонал видел раньше. Менеджер Энди Лим сказал, что бизнес в магазине Koreatown вырос более чем на 200% с тех пор, как BTS начали выступать на SoFi. Авиакомпания тоже остается в выигрыше. Лорен Солсбери, которая работает в Совете по туризму и конференциям Лос-Анджелеса, прилетела рейсом United Airlines, где треть пассажиров были фанатами BTS, направлявшимися на шоу на стадионе SoFi.

Мартовские концерты в г. Сеул проходили с ограничениями, но по всему миру, включая Казахстан, проходили трансляции концертов в кинотеатрах [2].

А предстоящие концерты в Лас-Вегасе стали большим событием. Билеты полностью распроданы в первые часы, а сам город с большим нетерпением ждет концертов. Уже сейчас афиши развешаны по всему городу и сотни тысяч ARMY приехали в Вегас. Отель-казино «Paris», Отель «Луксор» и даже мэрия подсвечена фиолетовым цветом, являющимся цветом ARMY и BTS. А также Harry Reid International Airport (главный коммерческий аэропорт города Лас-Вегас и округа Кларк) окрашен фиолетовым и приветствует BTS. Мероприятия приуроченные к концертам также удивляют - шоу фонтанов Bellagio под музыку BTS, фотовыставка, Party in the City: послеконцертные вечеринки, проводимые в ночном клубе «Jewel», Тематические номера BTS: номера «BTS» в 11 отелях, сеть курорт-отелей «Mandalay Bay Resort» предлагает меню из любимых корейских блюд BTS. Все блюда будет готовить обладатель звезды Мишлен, шеф-повар Пэк Сон Ук (Акира Пэк). Будки с официальными товарами, крупный магазин с музыкальными альбомами, фотозонами и прочее.

А также официальный аккаунт г. Лас-Вегас поменял свое имя в Twitter на «Borahaegas», производное от «Borahae» - «Я фиолетовлю вас» (фраза, принадлежащая BTS и ARMY, означающее любовь и доверие в течении очень долгого времени) и Egas - Лас-Вегас. 4 ночи на стадионе «Allegiant» будут заполнены ARMY, приехавшими из разных частей света, но объединёнными любовью к музыке BTS. Как сообщает местное СМИ Лас-Вегаса, город не просто окрасился в фиолетовый цвет, он «Приветствует поп сенсацию BTS».

Та же история со стадионами всего мира. «Уэмбли», вместимостью в 90 тыс. человек продан за 90 минут на два дня, а согласно отчету Исследовательского института, экономическое влияние BTS на Лондон примерно оценивается в 84 миллиона долларов из-за их 2 распроданных концертов. Стадион «Стад де Франс», Олимпийский Стадион «Чамсил» в Сеуле, «Роуз Боул» в Америке и др., каждый из которых заполнялся до максимума [3].

И это происходит с каждым городом. Все отели в радиусе нескольких километров вокруг стадиона поднимают цены. Магазины, рестораны, бары, торговые центры встречают толпы посетителей, устраивая тематические вечеринки и продавая специальные товары с изображением BTS. Главные достопримечательности подсвечивают фиолетовым цветом. ARMY едут в другую страну за своими любимыми артистами, например, скупая 80% мест на корейском музыкальном мероприятии, пригласившем BTS, или заполняя Таймс-Сквер новогодней ночью, ожидая выступления группы и встречая Новый год не в привычном кругу семьи, а в чужом городе, но с любимыми музыкантами. В статье корейского новостного сайта Newsis отмечается, что BTS являются явным лидером в сфере влияния на авиалинии и индустрию туризма [4].

А также ряд шоу, которые снимают BTS и их команда, связаны с туризмом. Одно из них, Bon Voyage, построено на том, что участники группы с ограниченным бюджетом в новой стране проводят какое-то время, самостоятельно путешествуя.

Музыканты гуляют по достопримечательностям, пробуют местную кухню, покупают сувениры, при этом все еще путешествуя как среднестатистические туристы. Другое их шоу больше сфокусировано на работе, съемках и пр., однако, даже там, во время путешествий участники занимаются банджи – джампингом, посещают горнолыжный курорт, плавают со скатами, занимаются сендбордингом, параллельно делясь советами, полученными на собственном опыте, рекомендуя блюда из национальной кухни той или иной страны или рассказывая историю о забытом чемодане [5].

Все это побуждает ARMY с большим энтузиазмом путешествовать, посещая места, где были участники группы. Так, несколько мест по всему миру помечены табличками.

Ко всему прочему, для ARMY есть места «памятников», которые стали памятными для группы и благодаря этому пользуются большой популярностью. Например, остановка, ставшая локацией для съемки группы в 2018 году, восстановленная по просьбам фанатов. Другие значимые места для BTS: озеро Сихвахо в провинции Кенджи, вулкан Ореум на острове Чеджу, мост Донджак в Сеуле, а также туристский комплекс Бомун в Кенджу. Даже заброшенные объекты сейчас вызывают интерес, такие как железнодорожный вокзал Ирен к северу от Сеула в провинции Кенги.

Корейскими медиа сообщалось, что популярность пляжа, на котором BTS сделали свою фотосессию для альбома «Butter», резко возросла, и теперь он привлекает почти 8000 посетителей ежедневно, что сделало пляжи Самчека вторыми по посещаемости. Люди выстраиваются в очередь, чтобы сфотографироваться в зоне BTS на пляже Менбан [6].

Еще одним, но не менее важным аспектом является то, что каждый из участников группы посещает выставки, галереи, рестораны или кофейни, которые позже становятся популярными.

Лидер BTS – RM, он же Ким Намджун, достаточно часто посещает выставки и музеи, показывая некоторые понравившиеся работы в своем Instagram аккаунте. За последние пару месяцев он побывал на выставке Humble Souls в музее NYBE Insight, в музее Кенджу - Gyeongju Expo Solgeo Art Museum, где представлены работы художника Пак Дэсона, художественный Арт музей «Ли Ухван и друзья III», который находится в Пусане, Художественный музей имени Ким Чон Ёна и многие другие. Благодаря этому миллионы ARMY во всем мире могут познакомиться с прекрасными произведениями искусства, «путешествуя» с Намджуном.

Однако, не только корейское искусство получает освещение в социальных сетях участника группы [7]. RM также посещает выставки и галереи в других странах, а Kimpbell Art Museum даже пригласили его в Форт-Уэрт, штат Техас, на специальную выставку Turner's Modern World.

Профессор Корейского национального университета Ян Чонму в интервью на радио упомянул о влиянии Намджуна на мир искусства. Он сказал: «В наши дни открывается множество художественных выставок, и они в основном разделены на 2 категории: те, где RM был, и те, где не был». Профессор также добавил: «По словам сотрудника музея, число посетителей увеличилось почти в четыре раза после его визита».

Таким образом, мы видим, как всего одна музыкальная группа, состоящая из 7 человек – RM, Джин, Шуга, Джей-Хоуп, Чимин, В и Чонгук, и их безграничный фандом – ARMY, может фундаментально поменять взгляд на музыкальной туризм. Исследуя данный феномен, я могу четко отследить влияние «Эффекта BTS» и их значимость для индустрии туризма, что становится еще более удивительным на фоне их уникальности, ведь еще никогда до них не было музыкантов из небольшой страны с маленькими культурными шансами, но таким большим влиянием.

Литература

1. Список наград группы BTS. Статья из Википедии [Электронный ресурс] 2019-2022– Режим доступа: <https://allforarmy.com/more/about-bts/awards-achievements/#>
2. BTS joins hands with the United Nations Children’s Fund (UNICEF) to stage campaigns against violence toward children and teens around the world, with the hope of making the world a better place through music [Электронный ресурс] 2021. - Режим доступа: <https://www.love-myself.org/eng/home/>
3. Economy BTS to outpace PyeongChang Winter Olympics’ economic impact., December 19, 2018 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.theinvestor.co.kr/view.php?ud=20181219000505>
4. K-pop’s BTS ‘worth \$3.6 billion a year’ to South Korea. Dec 18, 2018 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20181218000811>
5. The “BTS Effect” on South Korea’s Economy, Industry and Culture. May 30, 2019 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://shadow-twts.medium.com/the-bts-effect-on-south-koreas-economy-industry-and-culture-975e8933da56>
6. BTS достигли статуса SOLD OUT на двух крупнейших стадионах Европы. 01.03.2019 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.yesasia.ru/article/673578>
7. Шок АРМИ вызванный скульптурой «Hope World» для Джей-Хоуп из BTS. 21.12.2020 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.yesasia.ru/article/909775>

Ескенова А.

магистрант 1 курса специальности «Социальная работа»

Научный руководитель: к.социол.н ст.преп, Мухамбетова К.А.

Евразийский национальный университет

им. Л.Н. Гумилева, г.Нур-Султан

СОЦИАЛЬНОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ СЕМЕЙ В ТРУДНОЙ ЖИЗНЕННОЙ СИТУАЦИИ ИЗ ОПЫТА «ЦЕНТРА ПОДДЕРЖКИ ДЕТЕЙ И СЕМЬИ» ПРИ ЧОУ «SOS ДЕТСКАЯ ДЕРЕВНЯ АСТАНА»

Аннотация. *Статья посвящена изучению социального сопровождения семей в трудной жизненной ситуации. Рассмотрены основания, по которым семьи определяются как находящиеся в трудной жизненной ситуации. Также, рассмотрен кейс социального сопровождения из опыта «Центра поддержки детей и семьи» при ЧОУ «SOS Детская деревня Астана».*

Семьи попадают в трудную жизненную ситуацию (далее-ТЖС) по разным причинам. В соответствии с Законом РК от 29 декабря 2008 года «О специальных социальных услугах» (далее-ССУ), лицами, оказавшимися в трудной жизненной ситуации, считаются люди, у которых объективно нарушена жизнедеятельность, которую они не могут преодолеть самостоятельно.

По определению Закона РК о ССУ лицами, оказавшимися в ТЖС, считаются по следующим основаниям: отсутствие родительского попечения; стойкие нарушения функций организма, обусловленные физическими и (или) умственными возможностями; бездомность (лица без определенного места жительства); освобождение из мест лишения свободы; сиротство; неспособность к самообслуживанию в связи с преклонным возрастом, вследствие перенесенной болезни и (или) инвалидности; ограничение жизнедеятельности вследствие социально значимых заболеваний и заболеваний, представляющих опасность для окружающих; жестокое обращение, приведшее к социальной дезадаптации и социальной депривации; нахождение несовершеннолетних в специальных организациях образования, организациях образования с особым режимом содержания; ограничение возможностей раннего психофизического развития детей от рождения до трех лет; нахождение на учете службы пробации; безнадзорность несовершеннолетних, в том числе девиантное поведение. [1]

ТЖС может характеризоваться как нуждаемость в сфере социального существования. Если человек имеет нужду в материальном, жилищном или социально-психологическом, юридическом плане и выбраться из неё без поддержки со стороны не может, то считается, что он попал в ТЖС. Как показывает опыт, трудная жизненная ситуация может возникнуть как из-за собственных действий человека, так и из-за воздействия внешних факторов. В любом случае человек не может жить и действовать нормально, и ему нужна помощь.

Одним из последствий ТЖС является неисполнение или ненадлежащее исполнение родителем обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего. Это расценивается как одна из форм жестокого обращения с детьми.

Жестокое обращение с детьми – это плохое обращение с детьми в возрасте до 18 лет и отсутствие заботы, все типы физического и/или эмоционального жестокого обращения, сексуального насилия, пренебрежения потребностями, эксплуатации в коммерческих или иных целях, что приводит к нанесению реального или потенциального вреда здоровью, развитию или достоинству ребенка [2].

В семьях в ТЖС всегда присутствует большой риск изъятия детей из семьи, что способствует росту количества социальных сирот в Казахстане. Социальное сиротство – это явление, отражающее состояние детей и подростков, имею-

щих биологических родителей, но лишенных их попечения и оставшихся вне эффективного воздействия со стороны основных институтов их социализации. [3]

С целью профилактики социального сиротства при ЧОУ «SOS Детская деревня Астана» с 2017 года осуществляет свою деятельность «Центр поддержки детей и семьи».

Цель проекта: снизить уровень неблагополучия семей по г. Нур-Султан через внедрение Службы психологического сопровождения и установление эффективного взаимодействия между государственными структурами по комплексному сопровождению несовершеннолетних детей из неблагополучных семей, находящиеся в зоне риска изъятия.

Основными направлениями деятельности Центра являются: сопровождение биологических семей, находящихся в риске социального сиротства (ТЖС); сопровождение замещающих семей (опека/попечительство, патронат, приемная семья), находящихся в риске вторичного сиротства; обучение кандидатов в замещающие родители (Школа приемных родителей); воссоединение детей, оставшихся без попечения родителей с биологическими семьями с учетом наилучших интересов ребенка; обмен опытом с партнерами, повышение профессиональных компетенций специалистов, работающих в сфере профилактики сиротства и устройства ребенка в семью. [4]

Целевой группой Центра являются:

- Семьи, находящиеся в трудной жизненной ситуации;
- Замещающие семьи, имеющие на попечении приемного ребенка;
- Семьи в процессе реинтеграции. Оценка ресурсности родителей для восстановления в родительских правах, сопровождение после воссоединения их с ребенком.

Услуги, оказываемые бенефициарам, включают социальную, психологическую, юридическую помощь, и коррекционную поддержку для детей (логопед).

Главной технологией работы Центра является кейс-менеджмент, который фокусируется на потребностях детей, на сильных сторонах членов семьи.

За 2021 год, процент выхода бенефициаров из проекта по самостоятельности составил 86%, подробные цифры указаны в таблице 1.

Таблица 1

Охват бенефициаров услугами проекта в 2021 г.

Категории	Дети	Семьи	Взрослые
Бенефициары в трудной жизненной ситуации	198	67	82
Замещающие семьи (приемные, патронатные и т.д.)	32	18	26
Реинтегрированные (воссоединенные) семьи	11	12	14
ИТОГО	241	97	122

Цикл социального сопровождения семей Центром поддержки детей и семьи:

- 1) Регистрация обращения, сбор первичной информации.
- 2) Проведение первичной оценки.
- 3) Подписание соглашения и документа о конфиденциальности.
- 4) Проведение глубинной оценки семьи.
- 5) Составление плана развития семьи.
- 6) Проведение обзора прогресса семьи.
- 7) Закрытие случая (вывод семьи из проекта).

Для наглядного примера работы Центра, ниже приведен пример кейса сопровождения семьи, которая находилась в ТЖС, с высоким риском социального сиротства. В соответствии с документом о конфиденциальности Центра, имена, даты, некоторые факты изменены.

Мадина проживала в Кризисном центре для жертв бытового насилия с 25.05.2019 г. Она ушла из дома с тремя детьми после того, как супруг очередной раз применил физическое насилие. Это началось еще в далеком 2012 году, в первый же год замужества, и происходило систематически до самого ее ухода с дома, от супруга в Кризисный центр.

Мадина вышла замуж в 20 лет, после окончания школы не было финансовой возможности поступить в высшее учебное заведение и по этой причине не владела никакой профессией. Мадина никогда не жила для себя, супруг не разрешал работать, учиться, развиваться. С ее слов, супруг применял и психологическое, и экономический насилие. Ограничивал в свободе, не давал никаких денежных средств. Она все время сидела дома с детьми и занималась их воспитанием. Мадина не имела навыков преодоления трудных жизненных ситуаций. На момент поступления на сопровождение в Центр поддержки детей и семьи у нее не было ни жилья, ни работы.

У Мадина трое детей – две девочки и мальчик. Старшая дочь учится в школе, спокойная, смышленная, послушная, но замкнута в себе. У второй дочки установлен диагноз – умственная отсталость легкой степени с другими нарушениями поведения в связи с перинатальными факторами.

Дочь до сопровождения центром не имела официального диагноза, инвалидности, была очень агрессивна, применяла силу в отношении старшей сестры и младшего брата, душила сестру, также имела проблемы в развитии речи. Мадина не знала, как воспринимать агрессию дочери, как реагировать на нее и как приводить дочку в спокойное состояние.

Младший сын также плохо говорил, бывали приступы агрессии, плача. Самой Мадине и всем детям была необходима помощь психолога, так как у матери уже иссекали ресурсы, не имела представления, как и куда дальше двигаться. Семья чувствовала себя беззащитной и была уверена, что помощи ждать неоткуда.

В июле 2020 года к социальным работникам обратилась волонтер и передала контакты семьи, с просьбой предложить им помощь и поддержку центра. По итогу разговора Мадина изъявила желание вступить в проект и что-то менять в жизни.

За время сопровождения Мадине и всей ее семье была оказана психологическая поддержка в их тяжелый жизненный период после пережитого домашнего насилия. Мадина научилась справляться со сложностями поведения младших детей. Благодаря поддержке психолога центра, решилась уйти от абьюзивных отношений и развестись с мужем.

При финансировании ЦПДС Мадина прошла обучающие курсы кондитера, освоила профессию. На сегодняшний день планирует взять здание в аренду и открыть мини-пекарню.

Специалистами центра была оказана помощь в оформлении инвалидности и пособия средней дочери. Дети стабильно посещают логопеда центра и уже хорошо и внятно разговаривают, младшие дети устроены в дошкольные образовательные учреждения.

На сегодняшний день Мадина живет отдельно со своими детьми, получает пособие по инвалидности, алименты на детей. Ставит новые цели и строит планы по их достижению.

Литература

1. Закон Республики Казахстан от 29 декабря 2008 года № 114-IV «О специальных социальных услугах». Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000114_
2. Жестокое обращение с детьми. Всемирная организация здравоохранения. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
3. Социальная работа по профилактике социального сиротства Материалы Республиканской конференции: Государственная политика в отношении семьи и детей – Пути реализации – Алматы, 2006. - С. 216;126;58;206-209.
4. Устав ЦПДС при ЧОУ «SOS Детская деревня Астана», 2022 <https://www.sos-kazakhstan.kz/ru/page/centr-podderzhki-semi-i-detstva-centr-okazaniya-specialnyh-socialnyh-uslug>

Есенбаева Ж.М., Шуканова А.С.

«Туризм» БББ бойынша 2 курс студенті

Ғылыми жетекші:

г.ғ.к., доцент, Аuezова З.Т.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

МАҢҒЫСТАУ ОБЛЫСЫНДА ТУРИЗМНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ

Аңдатпа. Мақалада Маңғыстау облысының ішкі туризмнің кемшіліктері мен жақсы жақтары қарастырылады. Сол жердің өзінің бірегей табиғи-географиялық орналасуына, көптеген киелі орындар мен тарихи-мәдени ескерткіштердің болуына байланысты туризм саласында үлкен әлеуетке ие. Маңғыстау облысының 43 тарихи-мәдени нысаны «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» республикалық Қартасына енгізілді. Маңғыстау облысында туризмді дамыту-өңірдің перспективалы бағыттарының бірі. Бүгінгі таңда Маңғыстау облысында туризмді дамыту мақсатында Каспий теңізінің жағалауындағы жағажай туризмі; этникалық, мәдени және экологиялық туризм; Бекет-ата мен Шопан-ата қасиетті жерлеріне қажылық түріндегі тарихи туризм сияқты өсу мен назар аударудың негізгі нүктелері айқындалды.

Аймақтың географиялық ерекшеліктері мен табиғаты, бай тарихи мұрасы және ұзақ Жағажай маусымы, сондай-ақ негізгі туристік ағындары бар елдерге жақын болу туризмнің оңтайлы дамуына ықпал етеді [1].

Кемшіліктерге келсек:

Бірінші фактор - бұл қонақ үйлер мен тұрғын үйлердің жетіспеушілігі, сол өңірде қалалардың, ауылдардың және жағалау аймақтарының инфрақұрылымын дамыту бойынша жұмыс басталды. Өкінішке орай, Маңғыстауды туристік өңірге айналдыру жөніндегі жоспарларды елеулі түрде бұзатын бір фактор бар. Бұл табиғатқа ұқыпты қарау мәдениетінің болмауы. Тамшалы және Самал шатқалдары, облыс аудандарындағы жағалаудың танымал учаскелері қоқысқа көмілген. Қыркүйек айында көгілдір Шығанақтағы бір сенбілікте еріктілер 300-ден астам қоқыс жинады.

Маңғыстау облысында туризмнің даму ерешеліктері және болашағы.

Маңғыстау облысы-Қазақстанның оңтүстік-батысындағы облыс, бұрын Маңғышлақ деп аталған. 1973 жылы 20 наурызда Гурьев облысының оңтүстік бөлігінен құрылған. 1988 жылы облыс таратылып, 1990 жылы Маңғыстау атауымен қалпына келтірілді [2].

Облыстың жер бедері әртүрлі. Солтүстік жартысын Каспий маңы ойпаты, орталық бөлігін Маңғыстау түбегі және ТМД-дағы ең терең ойпатты Қаракия ойпаты алып жатыр. Оңтүстік-батысында Кеңдірлі-Қаясан үстірті, оңтүстігінде Қарынжарық ойпаты орналасқан. Облыстың шығысын Үстірт жазығы алып жатыр.

Облыс экономикасының негізін мұнай-газ өнеркәсібі құрайды, оның көлемі өңірде өндірілетін өнеркәсіп өнімінің жалпы көлемінің 90% - дан астамын құрайды. Мұнай мен газдың бай қорлары Маңғыстауды ірі отандық және шетелдік компаниялардың елеулі қаржылық мүдделерінің шоғырлану аймағына айналдырды.

Қазіргі уақытта Маңғыстау облысының бірегей қорымы мен Шақпақ-Ата мешіті, Сисем-Ата батырлар пантеоны және т.б. ескерткіштері ЮНЕСКО-ның қорғауындағы Дүниежүзілік мәдени мұра объектілері тізімінің әртүрлі номинацияларында ұсынылған [3].

Маңғыстау өзінің қорықтарымен танымал - бұлар Үстірт мемлекеттік табиғи қорығы, Кендірлі-Қаясан мемлекеттік қорық аймағы, Ақтау-Бозашы және Қарақия-Қаракөл мемлекеттік табиғи қорықтары. Маңғыстаудың флорасы мен фаунасы бай және алуан түрлі.

Облыстағы іскерлік және діни туризмнің ерекшеліктері еліміздің және шетелдердің ғалымдарының жазбаларында кездеседі.

Маңғышлақты Қазақстанның қорықтық қазынасы деп мақтанышпен атайды. Атап айтқанда, 1961 жыл Маңғыстау өңірі үшін мұнда ұңғымадан алғашқы мұнай соғылған кезде тарихи жыл болып есептеледі. Іскерлік туризмнің тиімді жұмыс істеуі төмендегі компоненттерге тікелей байланысты:

1. Іскерлік туризмді кәсіби ұйымдастырушылар.
2. Мамандандырылған баспа органдары.
3. Салалық конференциялар, жәрмеңкелер мен көрмелер.
4. Тұрақты және объективті статистика.
5. Кадрларды мақсатты түрде жетілдіру.
6. Ғылыми-практикалық зерттеулер.

Яғни, байыпты мемлекеттік тәсілдің, қолданыстағы заңнаманың болуы.

Бұдан ұсынылған демалыстың жекелеген түрлеріне сұраныстың үлкен әлеуеті туындайды.

Жалпы, Қазақстандағы іскерлік сапарлар нарығының болашағы зор. Тұрақты әлеуметтік-экономикалық және саяси ахуалдың арқасында ел бизнес қатынастарды дамыту тұрғысынан неғұрлым танымал және тартымды бола түсуде, бұл, әрине, Қазақстанға және одан тыс жерлерге іскерлік мақсаттармен сапарлар санының артуына алып келеді. Соңғы уақытта Қазақстан Республикасында мемлекеттік деңгейде зерттеулердің едәуір саны жүргізілуде. Табиғаттың таңғажайып әсемдігі, үнемі жақсарып келе жатқан туристік қызмет, инфрақұрылымды дамыту облыстағы туристік саланың дамуына қуатты серпін берді. Қолда бар әлеуетті ескере отырып, туризмді дамыту жөніндегі шараларды мынадай бағыттарда іске асыру қажет:

- бизнес-туризм (іскерлік сапарлар + конференциялар);
- жағажай туризмі;
- табиғатпен және мәдениетпен танысу;
- демалыстың жаңа түрлері (ойын-сауық орталығына бару, квадрациклмен турлар, шөлдегі кемпинг, сафари және т.б. [4].

Іскерлік туризм кез-келген елдің ұлттық экономикасын дамытуда маңызды рөл атқарады және оның әлемдік нарыққа интеграциялануына белсенді ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. Балабанов И.Т., Балабанов А. И. Экономика туризма: Учеб.пособие. –М., 2018.
2. Баранов А.С., Бисько И.А. Информационно-экскурсионная деятельность на предприятиях туризма. – М.: Инфра-М, 2017.
3. [https://kapital.kz/economic/72749/kak-budet-privlekat-turistov mangistauskaya-oblast.html](https://kapital.kz/economic/72749/kak-budet-privlekat-turistov-mangistauskaya-oblast.html)(20.04.2021)
4. Культурно-исторический потенциал развития туризма в Мангистауской области / Байназарова Г.М. Каспийский государственный университет технологии и инжиниринга им. Ш. Есенова, РК, г. Актау (20.04.2021 ж)

Жанабергена А.

«Туризм» БББ бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: к.ғ.н профессор, Ауэзова З.Т.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

АҚМОЛА ОБЛЫСЫНЫҢ ГЕОГРАФИЯЛЫҚ НЫСАНДАРЫН АТАУДЫҢ ТОПОНИМИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа. Бірінші тарауда мен топонимика ғылымының теориялық және методологиялық даму тарихы мен негіздеріне сипаттам беріп өтемін. Топонимика ғылымының Қазақстанда алатын орны мен еліміздегі даму деңгейінің маңыздылығын қолға алу керек екені еліміздің даму болашағының дамуна септігін тигізеді деген зор үміттемін.

Екінші тарауда Ақмола өңірінің географиялық атаулар жүйесі мен қазақ топонимдерінің мазмұны мен құрылымына тоқталамын. Ақмола өңірінің оронимдерінің шығу тарихы мен даму ерекшеліктері және де жер бедері, флора мен фаунаға, гидронимдеріне қатысты қалыптасқан оронимдердің таралуында түсіндіріп өтемін.

Жұмысымның соңғы тарауында Ақмола өңірінің топонимикасының өзекті мәселелері мен Ақмола өңірінің топонимиясында табиғатты қорғау мәселелерінің бейнеленуі жайлы сөз қозғаймын. Сонымен қатар, географиялық нысандарды атаудағы табиғатты қорғау принциптерінде қазіргі таңда өте маңызды.

Зерттеу нысаны: Ақмола өңірінің географиялық нысандарын топтастырудың ерекшеліктері

Жұмыстың мақсаты: Ақмола облысының географиялық есімдерін топонимикалық зерттеулерінің деркездігі мен талдаудың зерттеу барысын ғылыми тұрғыдан зерделеу.

Жұмыстың әдістемесі: Жұмысты табиғи орта мен географиялық атаулардың пайда болуы мен қызмет етуінің табиғи негіздері анықталған. Табиғат пен адам баласының арасындағы өзара байланыс зерттелген.

Жұмыс барысында картаграфиялық, салыстырмалы жолдамалық және құрылымдық тұрғыдан топонимикалық жүйені зерделеу жолдары қарастырылған.

Жұмыстың зерттеу кезеңдері: Топонимдердің көпшілігі жер бедерін, гидрографиясын, халықтық географиясын, сондай-ақ өсімдік пен жануарлар дүниесінің терминдері қатысулары жағдайында пайда болды. Облыс аумағында дамығын жер бедерінің типтері мен пішіндерінің барлық ерекшеліктері ландшафтың құрам бөлігін құрушы есебінде жекелей сатылы түрде зерттелді. Зерттеу кезеңдері белгілі ретпен табиғат ерекшеліктерінің негізінде анықталды [1].

Жұмыстың зерттеу қорытындысы: Ғылыми тұрғыдан қарағанда облыстың өзіне тән ерекшеліктерін көрсететін топонимдер топтамасы жасалды. Аумақтардың топонимдердегі тарихи географиялық атаулары өздерінің заңды түрде қатысуларын анықтады.

Қазақстан егемен мемлекет және БҰҰ мүшесі ретінде 1992 жылдың басынан бастап топонимикалық саясат жүргізуде. Қазақстан Республикасының тіл туралы заңы мен «Қазақстандағы қазақ және басқа да ұлттық тілдерді дамытудың мемлекеттік бағдарламасын» қабылдаудың нәтижесінде топонимика мәселелерін, әсіресе оның кезектік реттеу аспектілерін шешу мемлекеттік тілдің дамуының қазіргі кезеңінде актуальді болып келеді. Қазіргі қоғам география атаулар саласындағы терминдер мен атаулары жүйелеуге ұмтылады. Қазақстанның топонимикалық жүйесінің дамуы жаңа экономикалық қатынастар қалыптасуымен және мемлекет дамуымен қатар жүріп келеді. Бүгінгі күнде географиялық нысандарының тарихи атауларын қалпына келтіру жұмыстары жүргізіліп отыр [2-3].

Топонимикалық ғылымның дамуы географиялық атауларды зерттеудің түрлі аспектілерінде көрінеді. Қазақстанда географиялық атаулар мен табиғи ортаның өзара байланыстылық мәселесі аз қаралғанымен, географиялық нысандарды атауға табиғи орта анықтаушы роль атқарады.

Соңғы жылдары Қазақстан Республикасының Үкіметі топонимика ғылымы мен мемлекеттік тілді дамыту мақсатында заңдар мен қаулылар шығарды. Ақмола облысының топонимдерінің географиялық зерттеулері осы заңдар мен қаулылар аясында жүргізілді. Ақмола облысындағы географиялық нысандарының атауларын топонимикалық зерттеудің дер кезігі оның «елордалық» статусымен сипатталады.

Осы өңірдің топонимдеріне арнайы топонимикалық анықтау табиғи ортаның аймақтық ерекшеліктеріне байланысты және халықтық географиялық терминдерін жүйелі зерттеу облыс топонимдерінің қалыптасу процесіндегі олардың ролі мен орнын анықтайды. Ақмола облысының топонимдерін зерттеу нәтижелері жалпы топонимикалық ғылымға және географиялық атауларды үйлестіру мен стандарттау мәселелерін шешуде маңызды роль атқарады [4-5].

Ғылыми жобаның мақсаты:

Ақмола өңірінің жер, су және елді мекендеріне сипаттама беру, олардың шығу тарихына, өзгерген тарихи аттарына шолу жасау, географиялық атаулардың пайда болуы мен қызмет етуінің табиғи негіздерін зерттеу, оронимдер, гидронимдер және ойконимдерін топтастыру.

Осы мақсатты орындау үшін төмендегідей міндеттерді:

- топонимика ғылымының қалыптасуын және даму тарихын;
- қазіргі Қазақстандағы топонимика ғылымының даму деңгейін;
- географиялық атаулардың қалыптасуының негізгі физикалық-географиялық аспектілерін анықтау;
- табиғи ортаның түрлі компоненттерін: рельеф, гидрография, өсімдік және жануарлар дүниесін сипаттайтын географиялық атауларға: оронимдер, гидронимдер және ойконимдерге топонимикалық бақылау жүргізу [6-7];
- Ақмола өңірінің жер-су аттары топонимдерінің таралу шеңберін, олардың географиялық және лингвистикалық жүйесін жасау мәселесін шешу жолдарын қарастырдым.

Ғылыми жобаның тұжырымдамасы мен жаңалығы:

Жүргізілген зерттеудің негізгі нәтижелері бұрын анықталмаған мәселелерді толықтырады.

Атап айтқанда:

- географиялық нысандарының атауларындағы табиғи компоненттерінің ерекшеліктерінің кездесуінің заңдылықтары анықталды;
- Ақмола өңірінің топонимдерінің қалыптасуы мен пайда болу заңдылықтары анықталды;
- жер, су және елді мекен атаулары жеке-жеке қарастырылды.

Ғылыми жобаның зерттеу теориясы мен жалпы әдістемесі [8-9]:

Е. Қошаубаевтың «Қазақстанның жер-су аттары сөздігі», Э. М. Мурзаевтың «Очерки топонимики», А. А. Әбдірахмановтың «Қазақстанның жер-су аттары», А. Исламовтың «Шығыс Қазақстан облысының жер-су аттары», Д. Жүнісовтың «Өзен-көл атаулары» және Т. Жанузаковтың «Қазақстан географиялық атаулары» сияқты еңбектері және Ж. Достоевтың «Топонимдерінің ландшафтық ерекшеліктері» мен «Ландшафт тұрпаттарын анықтаудағы топонимдерінің ролі» атты еңбектерін пайдаландым.

Ғылыми жобаны зерттеудің негізгі әдістері: Ғылыми жобаны жазудың барысында статистикалық, этимологиялық, тарихи салыстырмалы, географиялық-салыстырмалы, картографиялық, жүйелі анализ, географиялық әдістерді қолдандым. Сондай-ақ, статистикалық және ономастика бөлімнен алынған материалдарды пайдаландым [10].

Әдебиеттер

1. Поспелов Е.М. Топонимика в школьной географии. Мәдиева Г.Б. – Москва: Просвещение, 1991.
2. Мурзаев Э.М. Очерки топонимики. – Москва: Мысль, 1974.
3. Мәдиева Г.Б. Ономастика. – Астана, 2005.
4. Әбдрахманов А. Қазақстанның жер-су аттары. – Алматы, 1975.
5. Қазақтар. Көпшілікке арналған тоғыз томдық анықтамалық. Т.8. – Алматы: Атажұрт, 2013.
6. Қойшыбаев Е. Қазақстанның жер-су аттары сөздігі. – Алматы, 1985.
7. Достай Ж., Мырзалиева З. Топонимдердің ландшафтық ерекшеліктері // География және табиғат. 2014. №1.
8. Достай Ж., Сапаров Қ. Ландшафт тұрпаттарын (типтерін) анықтаудағы топонимдердің рөлі // География және табиғат. – 1996. - №5.
9. Жүнісов Д. Өзен-көл атулары. – Алматы: Қазақстан, 1991.
10. Нұралин Н., Жәмінов К., Едіров Т. Қазыналы қойнаулар. – Алматы: Қазақстан, 1983.

Куанишева Н.

«Туризм» БББ бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекші:

«Туризм» мамандығы бойынша ғылым магистрі,

аға оқытушы, **Темірәлиева З.С.**

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАН Өңірлерінде туристік брендті қалыптастыру мен жылжыту әдістері

***Аңдатпа.** Мақалада туризм саласы бойынша еліміздегі ұлттық туристік брендті замануи түрде дамыту жолдары қарастырылады. Қазіргі таңда туризм еліміздің қарқынды даму саласы болып табылады. Оның ел экономикасына тигізер үлесі өте мол. Соңғы кездері елімізде этно туризмге деген қызығушылық күннен – күнге артуда, алайда оның өз шешілмеген мәселері жетерлік. Сондықтан талқыланатын мақала Қазақстандағы туризмдегі брендті қалыптастыру тәжірибесінен серпінді бағыттарын ұсынады. Бұдан басқа этно туризмнің мәселері мен оның даму жолдары көрсетіледі.*

Қазақстан Еуразия құрлығының тереңінде орналасқан. Бұл ТМД-дағы көлемі жағынан екінші және Ресей, Қытай, АҚШ, Аргентина, Бразилия, Канада, Үндістан және Австралиядан кейінгі әлемдегі тоғызыншы ел. Табиғаты әсем, қазба байлыққа толы еліміздің сұлу өңірлері, кімді болса да таңдандырмай қоймайды. Соңғы уақытта Қазақстанға туристік бағыт ретінде қызығушылық бүкіл әлемде айтарлықтай өсті. Туристердің ең көп ағымы Германия, Ұлыбритания, Жапония, Корея, Қытай және басқа елдерден келеді. Республика туризмнің барлық дерлік түрлерін ұсынады – танымдық, ойын-сауық, этникалық, экологиялық, сауықтыру, балалар, спорт, аңшылық, ат спорты, шытырман оқиғалы.

Ұлттық туристік брендті қалыптастыруда Қазақстан бойынша, әлі толықтай даму серпінін алмаған этно туризм бағытын айтуға болады. Туризмнің көптеген түрлерін дамытуға мемлекет тарапынан бағдарламалар мен қолдаулар болғанымен, саланың даму деңгейі айтарлықтай кешеуленуде. Оған себептер жетерліктей деуге болады.

Туризм - бұл басқа мәдениетпен танысудың ең жақсы тәсілі. Халықтың мәдени көрінісі әрқашан қызығушылық тудырады. Туристің әлемнің әртүрлі бұрыштары мен оларды мекендейтін халықтарға деген табиғи қызығушылығы ең күшті ынталандырушы туристік ынтаның бірін құрайды. Қазіргі уақытта бүкіл әлемде дәстүрлі этномәдениетке деген қызығушылық артып келеді. Әр түрлі ұлттық мерекелер, фестивальдар, салт-дәстүрлер танымал бола бастайды ойын формалары. Мұндай үлгі этникалық мәдениеттің сәніне байланысты. Ол туризм индустриясы және қонақ үй бизнесін айналып өтпеді. Этномәдени ерекшеліктері тікелей әсер етеді бүкіл әлемде туризмді дамытуға әсерін тигізуде. Көптеген туристер белгілі бір туристік аймаққа барған кезде жергілікті тұрғындарының салт-дәстүр және өмірмен танысуға тырысады. Бұл жағдайларды туристік өнімдерді әзірлеу кезінде туроператорлар толығымен ескереді.

Этнотуризм – бұл жеке ұлттар мен халықтармен танысуға және оларды зерттеу мақсатында зерттеуге бағытталған мәдени туризмнің кіші түрі мәдени және тіл алмасу болып табылады [1]. Этникалық туризм халықтың дәстүрлі, мәдениеті мен тұрмысымен танысу мүмкіндігі әр түрлі аймақтарды ұсынады: тағамдардан дәм тату, ұлттық тағамдар, дәстүрлі ауыл – аймақ, тұрғын үй және ферма ғимараттарын көріп, кәдесый ретінде сатып алынған және халық қолөнершілердің бұйымдарын сатып алуда, ұлттық мерекелер мен фестивальдар өткізуге қатысуға бағытталады. Қазіргі уақытта этникалық бағыттағы туристік маршруттар көптеген елдерде кеңінен таралған. Қалыптасуының ұзақ кезеңінен өткен, көптеген тайпалар мен халықтар қатысқан қазақ халқы Еуразия тарихында маңызды орын алады және ежелгі этностардың бірі болып табылады. Ол оның қалыптасуына қатысқан барлық халықтардың мәдени мұрасының мұрагері болып табылады, сондықтан қазақ халқы мәдени тұрғыдан ең бай халықтардың бірі болып табылады. Қазақтардың мәдениеті XX ғасырға дейін көшпелі болып келді, бірақ соған қарамастан көптеген мыңжылдықтар ішінде басқа халықтардың күрделі де қызықты мәдениеттерінің даму жолынан өтті. Көшпелі қазақтар Батыс пен Шығыстың танымдық формаларының синтезі болып табылатын өзінің ойлау тәсілі мен қоғамдық ұйымын қалыптастырды. Осы араласудың нәтижесінде дәстүрлер, әдет-ғұрыптар мен әдет-ғұрыптар үлкен дамыды [2].

Қазақтардың көшпелі тұрмысы жағдайында әмбебап тұрғын үй-киіз үй болып табылады. Киіз үй тез салынып, бөлшектелді, түйелер мен жылқылармен оңай тасымалданды. Оның киізденген жабыны жауын-шашын ағынына жол бермеді, киіз үйдің іші ыстық күндері салқын болды, тіпті қысқы уақытта да ошақты жылытып, өмір сүруге әбден болады. Киіз үй құрылымы жағынан өте қарапайым. Оған киізбен жабылған ағаш жақтау кіреді. Жиналған түрінде киіз үй киіз үй түрінде болады. Киіз үйдің қазақ атауының аудармасы-киізден жасалған үй. Киіз үйдің негізгі элементтері киізден, былғарыдан, теріден, тіректен жасалған. Киіз үй-көшпенділердің көне және қазіргі заманғы тұрғын үйі. Қазіргі уақытта киіз үй жазғы жайылымдарға орнатылуда, ал кез-келген мереке, тіпті қалада да киіз үйсіз өтпейді. Киіз үй – қазақ халқының өткені мен бүгіні арасындағы байланыстырушы жіптердің бірі [3].

Нақтырақ айтсақ, елімізде ауыл-аймақтарға қатысты туристік маршруттарты ұлттық дәстүрімізге сай етіп, келушілерге насихат жүргізер болсақ, ұлттық болмысымыздағы мәдениетімізді көрсетуге толықтай жағдаймыздың бар екендігін паш ете аламыз. Бұл мақсатта экологиялық тиімді, қоршаған ортаға залалы жоқ, ұлттық брендке айналдыруға болатын – қазақтың киіз үйің айтуға болады. Әрбір туристік этно ауылға, туристердің келуіне, демалуына, ұлттық тағамдарымыз бен сусындарымыз ұсынылса, әрбір турист үшін, еліміздің тамаша жерлері міндетті түрде есте қалары сөзсіз. Киіз үйді тұрғызу да жинауда тез, әрі көп уақыт алмайды. Ол үлкен қанатты киіз үйлер тігілсе, жылы маусымды айларда шетелдік болмаса, отандастарымызды турист ретінде қабылдау деңгейі жоғарлайтын еді. Мысал ретінде айтсақ, киіз үй ауа райының қандай жағдайында да пайдалануға ыңғайлы. Ішіне жарық жақсы түседі, ауа алмасуы талапқа сай, жел, дауылға шыдамды. Төбесі күмбез тәрізді болып келгендіктен жаңбыр өтпейді, жинап тігуге оңай.

Қазақтың киіз үйіне қатысты жасалған бұйымдарының көптеген түрлерін, олардың дайындау техникасын, ою өрнек сырларын және бояу түсін көрген әрбір турист, ұлтымыздың қаншалықты дәстүрге бай екендігі және ұрпақтан ұрпаққа беріліп отырған этно ұлттық өнерін тамашалайтын, қазақтың халық шеберлігімен танысатын еді. Қазіргі таңда Қазақстанның оңтүстік өңірі, әсіресе Түркістан облысында өте маңызды тарихи ескерткіштердің, тарихи қалалардың шоғырланған орталықтарының бірі болуда. Оның ішінде Қазақстанның архитектураның монументалды ескерткіштердің, қасиетті орны болып есептеледі. Түркістан қаласы діни орталықтардың бірі, екінші Мекке ретінде маңызды болып есептеледі. Қожа Ахмет Яссауи кесенесі, Арыстан баб, Қажы Талиға, Абділ Өзіз баба кесенелері жергілікті және шет ел туристерін жақсы қабылдауда. Осы орайда туристерге жайлы орын немесе қонақтың қалтасы көтеретін қонақ үйлер, жоғары деңгейлі сервисті талап етеді. Дәл осы мақсатта шетелдіктер мен жергілікті туристер үшін ыңғайлы, сапалы, әрі тез жиналатын ұлттық этно ауылдардан тұратын, киіз үйлерді ұсынуға болады. Алайда елімізде киіз үйге қатысты кейбір шешілмеген мәселелер бар. Ол осы ұлттық дәстүрімізді көрсететін, қонақ үй ретінде жатын орын ретінде, еліміздің бір де бір аймағында өндірілмейді. Киіз үй шығаратын кәсіпорынның жоқтығы, этноауылдардың көбеюіне теріс әсерін беруде.

СССР тұсында, 1961 жылы малшыларды киіз үймен қамтамасыз ететін Үштөбе киіз үй комбинаты құрылған еді. Өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдарына дейін жұмыс істеп келген бұл кәсіпорын киіз үйдің қаңқасын әртүрлі ағаштан қиып жасайтын. Қазіргі таңда кәсіпорын жұмысын мүлдем тоқтатқан [4].

Бұл кәсіпорын туралы деректерде «Алғашында есік дайындайтын, киіз басатын және механикалық үш учаске жұмыс істеді. 1967 жылы үкіметтің қаулысымен жылына 15 мың қазақ үй жасауға мүмкіндік беретін жаңа өндірістік технология іске қосылды. Тәуелсіздік алғаннан кейін «Шаңырақ» АҚ болып қайта құрылды» деп жазылған.

Елімізде «Оймақ» ұлттық қолөнер орталығын киіз үй жасау кәсібімен шұғылданатын шеберханалардың бірі. Құрылымы қарапайым киіз үй жасаудың бейнесі көп. Бұл жұмыс тек өз ісін сүйетін адамның қолынан келеді. Шеберлер бар өнерін салып бас-аяғы 10-15 адам бірігіп, 1-2 айда бір киіз үйді дайындап шығарады екен. Іші мен сырты әсем ою-өрнекпен безендірілген баспананы жасау үшін біраз тер төгіледі. Киіз үйдің қаңқасы бір технологиямен жасалады. Ал Ұлыбританияда тіптен жаңа үрдіс пайда болды. Отау тіккен жас жұбайлар үйлену рәсімін киіз үйде жасап жүр. Жаз айларында өтетін тойды осылайша ұйымдастыру шетелдіктер үшін сәнге айналған. Британиялық Лиззи мен оның серіктесі Джим – дизайнерлік киіз үй жобасының авторлары. Олар киіз үйдің дәстүрлі құрылымын сақтай отырып, ғажап дизайнерлік шешім ұсынады. Он екі, жиырма, отыз екі қанатты киіз үйлер емен ағаштан жасалған еденмен, шеберлердің қолынан шыққан жиһаздармен, алтын шамдар және хрустальді аспашамдармен безендіріледі. Сондай-ақ, үйдің ішін тапсырыс берушінің қалауын ескере отырып жасайды. Оған ең көп дегенде 90 қонақты күтуге болады. Агенттік киіз үйді тиісті жерге жеткізіп, құрып, дайындап береді. Салтанатты кешті қазақтың көне баспанасында жасауға ағылшындардың сұранысы жоғары [5].

Осындай үрдістерді шетел азаматтары, мемлекетінің игілігі үшін, өз кәсіптерін жандандырып, қазынаға мол табыс әкеліп жатса, неге мұндай істерді өз елімізде, тарихы мен жасалуын бес бармақтай білетін өзіміз жасамасқа. Ұлттық бренд ретінде арнайы логотип жасап, әр этно - ауылдың белгісі ретінде, туристік кешен орналасқан аймақтарда, жол торабында көрсетсек, турист міндетті түрде ораналасары хақ. Мұндай нұсқаулықтарды аймақтық туристік операторларда қолдайды деген сенімдеміз.

Қорыта айтар болсақ, еліміздің өңірлерінде туристік брендті қалыптастыру мен жылжыту әдістерін қарастырап болсақ, этномәдениетімізді көрсете отырып, туристік мүмкіндігі мықты елдердің қатарына қосылуға әбден болады деп айтуға болады. Киіз үйлерді өндіру, оларды этноауыл ретінде тарихи-көрнекті жерлерге орнатсақ, туристік киіз үй брендин қалыптастыруға болады. Ол үшін келесідей әдістерді қарастырсaq:

- мәдениетімізді бейнелейтін мәдени мұраларымыздың бірі – киіз үйдің технологиясын дамыту;
- мемлекет тарапынан шағын киіз үй бизнесімен айналысатын кәсіпорындарға қолдау көрсету;
- халық арасында киіз үйлерді насихаттау жұмысын кеңейту және оны қолжетімді бағамен сатылымға көптеп шығару жұмысын алға қою;
- туристерді қабылдауда қоршаған ортаға ықпалы қарауды, экологияны тиімді пайдалануды қамтамасыз ету;

Осындай қазақтың этномәдениетін шет елдіктерге таныстыру мүмкіндігі арқасында, еліміздің туристік брендтерді қалыптастыруда мүмкіндіктеріміз артады. Еліміздің әлеуметтік - экономикалық жағдайы жақсарайды, сырттан келушілер

туризмi және iшкi туризм көлемiн арттыру есебiнен мемлекет пен халық кiрiсiнiң тұрақты өсуiн, халықты жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету үшiн бәсекеге қабiлеттi туристiк индустрияның өркендеуi сөзсiз.

Әдебиеттер

1. Биржаков, М. Б. Введение в туризм /М. Б. Биржаков. – 9-е изд., перераб. и доп. –СПб. : Изд. дом Герда, 2007. – 576 с.
2. <http://www.centrazia.ru>.
3. Андрианов Б.В. Этническая история и хозяйственно-культурное развитие древних и средневековых народов Средней Азии и Казахстана. // Проблемы этногенеза и этнической истории народов Средней Азии и Казахстана. Выпуск III. – М., 2007. – 169 с.
4. china.azattyq.org/a/kazakhstan_yurts_made_in_kazakhstan_stopped_their_production/24932585.html
5. <https://www.astana-akshamy.kz/qut-qonghan-qazaq-uj/>

Сейітқасымова.А.

«Әлеуметтік жұмыс» БББ бойынша 2 курс студенті
Ғылыми жетекші: магистр, оқытушы, **Дәуір Ә.М.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ КӨРГЕН БАЛАЛАРМЕН ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС

Аңдатпа. Мақалада жалпы зорлық-зомбылық дегеніміз не, оның сипаттамасы көрсетілген. Осы бойынша статистикалық мәліметтер, мысалдар қарастырылды. Әлеуметтік қызметкерлердің зорлық-зомбылық көрген балаларға көрсетілетін көмегі және іс-қимыл әдістемесі жазылған. Зорлық-зомбылық көрген балаларға ата-ана тарапынан көмек көрсету жолдары мен ұсыныстар келтірілген.

Зорлық-зомбылық- психологиялық және физикалық тұрғыда адамға қысым жасау. Оны басынан өткерген адамның жан дүниесін сөзбен айтып жеткізу мүмкін емес. Қазіргі таңда бұл мәселе өзекті, қандай да бір шешімін талап ететін мәселе қатарында.

Жыныстық зорлық-зомбылықтан аман қалған балалар мен жасөспірімдер жыныстық қатынастар туралы жасқа тән емес білімге ие болады, бұл олардың мінез-құлқында, басқа балалармен немесе ойыншықтармен ойындарында көрінеді. Тіпті мектеп жасына толмаған, жыныстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен кішкентай балалар да кейіннен азғындық әрекеттердің бастамашысы бола алады және оларға көптеген қатысушыларды тарта алады[1].

Статистика комитетінің мәліметінше, 2020 жылы Қазақстанда «Кәмелетке толмаған баланы зорлау» бабы бойынша 199 қылмыс тіркелген. Осы жағдайлардың ішінде 128 эпизод жас балаға қатысты болды. Бір жағдайда бала алған жарақатының салдарынан қайтыс болған. [2]

Алматыда кәмелет жасқа толмаған қызды 5 жастан бастап әкесі мен өгей әкесі зорлаған. Бұл мәлімет 20 шы қыркүйекте «Үндемей қоймаймыз» фондында 15 жастағы қыз әкесінен зорлық-зомбылық көретінін айтқан. Қызбен дереу жұмыс істеп, толық мәлімет алып, дәлелдер тапқан. Зерттеулер нәтижесінде баланың әкесі педофилиямен түрмеде 10 жыл жазасын өтеп, жақында түрмеден шыққан. Қыз бұның 3 рет болғанын мойындады. Ол барлығын диктафонға жазып алған. Аудиозаписьте әкесі қызын зорлағандығы туралы нақты айғақ бар. Тіпті “Сен менен босансаң қызық болар еді”-деген сөздері де бар. Біз дереу ішкі істер министрлігіне тапсырдық. Тергеу басқармасының бастығы Санжар Әділовқа, білім министрлігінің орынбасары Асылыоваға да жүгіндім дейді- «Үндемей қоймаңыз» фондының жетекшісі Дина Тансари [3].

Әлеуметтік қызметкердің зорлық-зомбылық жағдайларына араласу жөніндегі іс-қимыл әдістемелері:

1. Анықтау, бағалау және араласу стратегиясын меңгеру.

Әлеуметтік қызметкер балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың мүмкіндігі мен қауіпін білуі керек, зорлық-зомбылықты анықтау әдістері мен бағалау өлшемдерін білуі керек. Дұрыс бағалау әр түрлі ақпарат жинауды қажет етеді: қауіпсіздік, денсаулық жағдайы, әлеуметтік және қаржылық мүмкіндіктер, мәдени көзқарастар.

2. Зорлық-зомбылық мүмкіндігін, белгілерін анықтау.

Бағалауды жүзеге асыру кезінде бала зорлық-зомбылықтың құрбаны ма жоқпа екендігін әлеуметтік қызметкер сыртқы белгілеріне назар аударуы арқылы анықтауы керек. Бағалауды жүзеге асыру кезінде әлеуметтік қызметкер келесі типтегі мүмкін проблеманың белгілеріне назар аударуы керек:

- Физикалық: көгеру, тыртықтар, абразиялар, күйіктер, сынықтар; тері астындағы қан кету немесе шаштың бір бөлігінің болмауы; дәрі-дәрмектерді шамадан тыс немесе жеткіліксіз қолдану белгілері (қатты толқу); лас киім; түсіндірілмеген жыныстық инфекциялар немесе жыныстық жолмен берілетін аурулар (жыныстық зорлық-зомбылық);

- Психологиялық: ұйқының бұзылуы, тәбеттің жоғалуы, түсініксіз салмақ жоғалту, депрессия, параноидтық тенденциялар, өзін-өзі бағалаудың төмендігі, қорқыныштың тым жоғары деңгейі, дезориентация және шатасу, апатия және толқу;

- Қаржылық: азық-түліктің болмауы туралы шағымдар, төлемдерді төлеудің түсініксіз мүмкін еместігі, клиенттің қаржылық істеріне отбасы мүшесінің шамадан тыс қызығушылығы және қатысуы, клиенттің немесе қамқоршының, егер ол жеткілікті қаржылық ресурстарға ие болса да, көрсетілген қызметтерге ақы төлеуден бас тартуы.

Егер жоғарыда аталған белгілер табылса, оларды өте мұқият түсіндіру керек. Бұл белгілердің көпшілігі басқа жағдайлардың белгілері болуы мүмкін, әсіресе алысқаймер немесе клиникалық депрессиялық күй диагнозы қойылған науқастарда.

Қауіпсіздік. Қауіпсіздікті бағалау зорлық-зомбылық мүмкіндігіне күдік туындаған кез-келген жағдайда маңызды. Адам қауіпті жағдайда ма? Клиенттің үйіне кім қол жеткізе алады? Отбасы мүшелерінің зорлық-зомбылық әрекеттеріне бару ықтималдығы қандай? Отбасында маскүнемдер, нашақорлар, зорлық-зомбылыққа бейім адамдар бар ма? Деген сұрақтарға жауап табу керек.

Эмоционалды мәртебе. Әлеуметтік қызметкерлер сонымен бірге нақты немесе ықтимал жәбірленушінің эмоционалды жағдайын бағалайды. Біріншіден, егер эмоционалды бұзылыстың дәлелі болса, мүгедектікті анықтау мүмкін емес. Екіншіден, эмоционалды бұзылыстың болуы қарастырылып, зерттелуі керек. Мынадай сұрақтарға жауаптар алу маңызды: депрессия, ұят, кінә, қорқыныш ашу белгілері бар ма? Ол зорлық-зомбылық ықтималдығын, тіпті оның белгілері болса да, талқылауға дайын ба немесе құлықсыз ба? Клиенттің депрессия, паранойя, қорқыныш, толқу белгілері бар ма? Клиент өзінің ауыртпалылығын жеңілдету үшін ішімдік қабыдайды ма?

Денсаулық және функционалдық қабілеттер. Денсаулыққа қатысты проблемалар да зерттеліп, зорлық-зомбылық олардың пайда болуына немесе өршуіне себеп болды ма, жоқ па, соны анықтайды. Әлеуметтік қызметкердің дұрыс бағалауы құрбандардың өзін-өзі қорғау тұрғысынан физикалық немесе танымдық шектеулерді қаншалықты сезінетінін зерттеуді қамтиды.

Мәдени құндылықтар, дәстүрлер. Әр түрлі мәдени дәстүрлері бар отбасылар бар. Олардың мәдени құндылықтары жалпы қабылданған құндылықтардан өзгеше болуы мүмкін және әлеуметтік қызметкерге зорлық-зомбылық ретінде көрінетін нәрсе, белгілі бір отбасында норма болып саналуы ғажап емес.

Әлеуметтік қызметтер сонымен қатар құлыптарды ауыстыру және азық-түлік сатып алуға және пәтер ақысын төлеуге қаражат беру сияқты нақты көмек ұйымдастыра алады.

Зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаға көмек көрсету бойынша кеңестер:

1. Баланың қатыгездігі туралы естігеннен немесе білгеннен кейін, сіз дереу және мұқият әрекет еткеніңізге көз жеткізіңіз.
2. Баланың сізге айтқан сөзіне сеніңіз және оны еш себепсіз басқаларға айтпаңыз.
3. Ешқашан бұл туралы сөйлесуіне кедергі жасамаңыз және оны кінәлі сезіндірмеңіз.
4. Балаңызға қазір ол қауіпсіз екенін айтыңыз, және сіз бұл жағдайға қамқор болатыныңызды жеткізіңіз [4].

Зорлық-зомбылыққа ұшыраған балалар әдетте мектепте нашар оқиды. Мектепті тастап кету ықтималдығы жоғары және кәмілетке толмағандар арасында қылмыс деңгейі жоғары (оның ішінде қашып кету, басқа балаларға қатал болу, және шабуыл сияқты қылмыстық әрекеттер жасау).

Балалары зорланған ата-аналарға арналған ұсыныстар : Болған оқиға мен оқиға уақыты туралы құпия әңгімеге шақыруға тырысыңыз. Балаңызға өз сезімдерін қорқынышсыз білдіруге еркіндік беріңіз. Қиын және ауыр кезеңдерде оны қолдау үшін отбасындағы қолдаудың мықты жүйесін құрыңыз. Шыдамды болыңыз. Балаға деген сүйіспеншілігіңіздің сөздер мен іс-әрекеттермен білдіріп жатқаныңызға көз жеткізіңіз. Баланы құшақтаса, бала өзін қауіпсіз сезінеді. Есірткі мен алкогольді теріс пайдалану, темекі шегу, жыныстық қатынас және оның қауіптілігі туралы ашық және адал пікірталастар өткізіңіз.

Мінез-құлқыңызбен өз күшіңізге, болашаққа сенім ұялатуға тырысыңыз. Сөйлесудің құпиялылығына сендіріңіз, содан кейін бала не болғанын, қашан және кімге айтатынын өзі шешеді. Балаңызға өз сезімдерін білдіру қажеттілігі туралы және оның табиғи екенін айтыңыз. Әр адам кез-келген сезімге құқылы. Негізгі қиындықты, проблеманы анықтауға көмектесіңіз. Кінәні азайтыңыз, баланың болған жағдайға кінәлі емес екеніне көз жеткізіңіз. Жағдайдан мүмкіндігінше жағымды сәттерді табыңыз (тірі қалды). Балаға резервтік мүмкіндіктерінің бар екенін түсінуге көмектесіңіз, онымен бірге олардың жағдайын табыңыз. Баланы өзінің тәжірибесін міндетті түрде жеңетініне және оның жағдайы өтетініне сендіріңіз, бірақ бұл уақытты қажет етеді [5].

Зорлық-зомбылықтың алдын-алудың мына жолын ұсынамын: бала-бақшадан бастап, жоғарғы оқу орындарында арнайы бағдарламалар, тренингтер ұйымдастырылса деймін. Бұл бағдарламада қалай өзін-өзі қорғауға болады және қандай көмек көрсететін ұйымдарға жүгіне алатындығы жайында ақпарат берілетін болса. Осылайша, біз аз да болса зорлық-зомбылықтың азаюына үлес қосармыз деп ойлаймын.

Қорытындылай келсек, бұл мақалада зорлық-зомбылыққа ұшырағандарға әлеуметтік жұмыскерлердің көмегі, осы жағдайда ата-аналардың қолдауы, алдын алу шараларын қарастырдым. Сақтық шараларын ұстансақ, сәйкесінше, статистика да түседі деген үміттемін

Әдебиеттер

1. <https://depobr-molod.admhmao.ru/obrazovanie-v-yugre/vospitanie/metodicheskie-rekomendatsii/1668462/psikhologicheskie-osobennosti-detey-perezvivshikh-nasilie-i-formy-raboty-s-nimi/>
2. <https://ppt-online.org/406993>
3. <https://rus.azattyq.org/a/what-is-wrong-with-the-fight-against-pedophilia-in-kazakhstan-/31027898.html> <http://kgr.luninec.edu.by/ru/main.aspx?guid=14361>
4. <https://parenting.firstcry.com/articles/child-abuse-a-guide-to-parents-caregivers/>
5. <https://ru.sputnik.kz/20210926/muzhchina-iznasilovanie-doch-kostanay-18232574.html>

Сағындық Қ.
«Туризм» мамандығы бойынша 2 курс студенті
Ғылыми жетекші:
«Туризм» мамандығы бойынша ғылым магистрі,
аға оқытушы, **Маймурунова А.А.**
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ТУРИЗМДЕ ЖАҢА ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

***Аңдатпа.** Мақалада туризм саласы бойынша еліміздегі цифрлық технологияларды дамыту жолдары қарастырылады. Қазіргі таңда цифрлық технологиялар көптеген елдерде әлеуметтік-экономикалық дамудың маңызды құралы ретінде танылған, сонымен қатар көптеген салалар, соның ішінде туризм үшін олардың алғышарты ретінде танылған. Оның ел экономикасына тигізер үлесі өте мол. Сондықтан талқыланатын мақала Қазақстандағы туризмдегі инновациялық технологияларды қалыптастыру тұрғысынан серпінді бағыттарын ұсынады.*

Цифрлық технология – туризм саласындағы басты трендтердің бірі. Жаңа технологиялар дамыған ғасырда табысты сала да заман көшінен қалмай келеді. Әлемдегі дамыған 37 мемлекеттің басын қосқан Экономикалық ынтымақтас-тық және даму ұйымына (OECD) мүше елдердегі барлық мекемелердің 77%-да жеке сайттары, 70%-да әлеуметтік желілерде парақшалары бар. Туризм саласындағылар да сандық технологияның осындай ұтымды тұстарын игіліктеріне пайдалану мақсатталған. Ыбырай Алтынсарин атамыз өзінің өлеңінде айтқандай, «айшылық алыс жерлерден, көзіңді ашып-жұмғанша, жылдам хабар алғыз(а)ды». Туризмнің қазіргі кездегі индустриясы соңғы жылдары жаңа компьютерлік технологияларды өндірумен маңызды өзгерістерге ұшырады. Нарықтағы кез-келген туристік фирма қазіргі заманғы ақпараттық технологияларды қолданбай табысты еңбек етуі мүмкін емес. Туристік өнімдерді өңдеу және жүргізудің технологиясының ерекшеліктерін аз ғана уақытта жүзеге асыратын көлік құралдарының қол жетімділігі және туристерді орналастыратын орынды дайындау, брондау, сондай-ақ туристік қызмет көрсететін қосымша есептерді автоматтандыру (құжат, билет дайындау, есеп шот пен жолжетекшілері, анықтама ақпараттар т.б.). Осылардың барлығы туризмде қазіргі заманғы цифрлық технологияларды өңдеу мен ақпараттарды өткізу арқылы жүзеге асады.

Мысалы, Аргентина тұрғындарына «Қазақстанның Аризонасы» аталып кеткен Бозжыраның сұлулығын көрсетіп, 43,4 млн халқы бар елден туристер тарту үшін сонау алыстағы Латын Америкасына барып, насихат жасаудың қажеті жоқ. Уақытты да, қаржыны да құртпауға болады. Бар болғаны елімізде цифрлық технологияны мықтап қолға алу керек.

Өздеріңіз білетіндей, туризм – бұл қызмет көрсету саласы болып табылады. Біріншіден, бұл өндіруші тарапынан да, тұтынушы тұрғысынан да күрделі және алуан түрлі процесстерден құралған. Екіншіден, бұл көзге көрінбейтін, біріктірілген қызметтер жиынтығы.

Және, үшіншіден, бұл ақпаратқа бай қызмет саласы және ең маңызды ерекшелігі – өндірушілер мен жеткізушілер арасындағы қарым-қатынас тауарлар арқылы емес, ақпарат ағындары арқылы жүзеге асады. Туризмнің дәл осы сипаттамалары оны цифрлық технологияларды қолдану үшін идеалды сала ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Өз кезегінде желілік ақпараттық технологиялар ақпараттық технологияларды дамытудың өзекті және перспективалық бағыты болып табылады. Олардың мақсаты ақпаратты жеке пайдаланушылар арасында ақпарат алмасуды қамтамасыз ету ғана емес - есептеу жүйелері, сонымен қатар олар үшін қоғамның таратылатын ақпараттық ресурстарын бірлесіп пайдалану мүмкіндігін жасау, әртүрлі мамандандырылған ақпараттық қорлардан анықтамалық, құжаттық және басқа да ақпаратты алу. Соңғы уақытта интернет тек компьютерлік баспасөзде ғана емес, сонымен қатар бұқаралық басылымдарда да ақпараттық технология мамандарының, бизнесмендердің, қарапайым қолданушылардың және бүкіл өркениетті әлемнің назарын аударатын басылымдардың орталық тақырыбына айналды. Жаңа елге саяхаттау туралы шешім қабылдау өте ұзақ процесс болуы мүмкін. Кинокадрларды, фотосуреттерді көргенде, кітап оқығанда, әріптесінің немесе досының әңгімесін естіген турист шабыттанып, саяхаттауды армандай бастайды. Әрі қарай турист көбірек ақпарат іздейді, жоспарлайды, басқа туристердің пікірлерін оқиды, кеңестер алады – әрине мұның бәрі тек Интернет арқылы жүзеге асатын процесстер. Содан кейін турист турды онлайн сатып ала алады, ал елге келгеннен кейін ол интернеттен қажетті ақпаратты іздеуді жалғастырады, сонымен қатар әлеуметтік желілерде фотосуреттері мен әсерлерімен бөліседі және туристік сайттарда пікір қалдырады. Осылайша, турист саяхаттың барлық бес кезеңінен өтеді:

1. Шабыт
2. Жоспарлау
3. Брондау
4. Саяхат (әсер алу)
5. Саяхаттан кейінгі (әсермен бөлісу).

Сәйкесінше, біздің міндет - цифрлық технология құралдарын пайдалану арқылы сапардың барлық кезеңдерін қамтуы керек: шабыт кезеңінен бастап, тур сатып алу немесе қонақүйді брондау, одан кейін туристі үйіне қайтару және саяхат жасауға қайта келу үшін шабыттандыру.

«Бүгінгі күні цифрлық технологиялар жаһандық экономикалық дамудың негізгі факторларының біріне айналып отыр. Цифрландыру ел экономикасының болмысын түбегейлі өзгертіп, еңбек өнімділігінің артуы мен өмір сапасының жақсаруына зор ықпалын тигізуде», - деп мәлімдеді Елбасымыз Қасым-Жомарт Тоқаев. Мемлекет басшысы айқындап бергендей, цифрландыруды кеңінен қолданысқа енгізу елімізді жаңғыртудың басты назарда болу керек.

Цифрлық маркетинг пен жаңа цифрлық технологиялар тұтынушының назарын аударудың ең тиімді әдісі болып табылады, сонымен қатар брендтер қарапайым жарнаманың орнына тұтынушылармен қарым-қатынас орнатып, брендтің

атын халықаралық дәреже де шығару керек. Әлеуметтік желілер арқылы әлеуетті туристермен эмоциялар беру және қарым-қатынас орнату өте ыңғайлы. Егер туристік компанияның жеткілікті түрде потенциалы болса, ол бәсекелесуге тырыспай, басқалардан бұрын жаңа бизнес салаларына кіру үшін жаңа цифрлық технологияларды қолдану керек деп ойлаймын. Ақпараттық технологиялардың арқасында клиенттердің қаржылық ресурстарын айтарлықтай үнемдей отырып, туристік компаниялардың қатысуынсыз өз турларын қалыптастыруға мүмкіндік беретін бірыңғай туристік ақпараттық бағдарламалар құрылуда. Туристік кәсіпорындарға арналған жаңа бағдарламалардың басым көпшілігі турлар, қонақ үйлер, тұтынушылар, көлік құралдарының кестелері және өтінімдерді қабылдау туралы ақпаратты енгізу, өңдеу және сақтау мүмкіндігін береді. Олардың барлығы әртүрлі құжаттарды басып шығаруға мүмкіндік береді - сауалнамалар, ваучерлер мен туристер тізімдерінен бастап қонақүйлердің, турлардың және т.б. сипаттамасына дейін. Бағдарламалық өнімдердің көпшілігі турлар үшін төлемді бақылауға, төлем құжаттарын басып шығаруға, қонақүйдегі және көліктегі орындардың есебін жүргізуге мүмкіндік береді. Мұндай бағдарламалардың маңызды функцияларының бірі жеке және топтық жеңілдіктерді, комиссияларды, валюта бағамдарын және басқа факторларды ескере отырып, турлардың құнын автоматты түрде есептейтін функциялары бар. Туризм процесінде компьютерлік технологияларды қолдану мамандардың уақытын үнемдейді әрі жұмыстарын біршама жеңілдетті, басқарушылықты жақсартады (басқару циклдері жеделдетіледі), бүкіл басқару жүйесінің интеллектуалдық мүмкіндіктерінің өсуін қамтамасыз етеді, деректер банктерін, сараптамалық жүйелерді және болжау шешімдерін пайдалану жүйесі арқылы басқару сапасын арттырады.

Туризмде ақпараттық технологияларды қолданудың ең негізгі бағыты мультимедиялық технологияны енгізу, жеке айтқанда анықтамалықтар мен каталогтар. Қазіргі кезде туристік анықтамалықтар мен каталогтар кітап түрінде, видео-касеталарда, CD-ROM лазерлі дискілерінде және Интернет желісінде жасалып жатыр. Электронды каталогтар ұсынылған маршруттар бойынша виртуальді саяхат жасауға мүмкіндік береді және бұл маршруттарды белсенді режимде көруге болады. Мемлекет туралы, маршрут объектілері, қонақ үй кешені және басқалар туралы, жеңілдіктер мен туризм заңдылықтарымен таныса алады. Одан басқа бұл каталогта туристік құжаттарды дайындау ережелері, экстремальді жағдайларда туристің тәртібі т.б. ережелерді табуға болады. Клиент турбағдарламасын жоспарлай алады, оптималь параметрін таңдай алады (баға, жеңілдіктер жүйесі, көлік жүйелері, мерзім т.б.

Виртуалды турлар келесі қызметтерді орындайды:

- Ақпарат: туристке оны қызықтыратын объектінің сипаттамалары мен қасиеттері туралы барынша толық ақпарат беріледі;
- Визуализация: 3-D технология көмегімен туристке ұсынылатын өнімнің/қызметтің толық бейнесін ала алады;
- Мотивациялық: туристі сол немесе басқа объектіні таңдауға ынталандырушы күш;
- Туристік компанияның инновациялық технологиялардың көмегімен қызметтері мен ұсыныстарын кеңейтетін, оны бәсекелестерден ерекшелендіретін және ұсынылатын өнімнің сапасын жанама түрде жариялайтын оң имиджін құру.
- Бұл қызмет түрі алдыңғы функция мен ұқсас: жарнамалық. Ақпараттық технологиялар виртуалды турлардың бір бөлігі ретінде үлкен аудиторияға тиесілі, оның ішінде жастар арасында танымдық рөлін атқарады. Виртуалды турлар белгілі бір объект туралы мәдени және ғылыми фактілерді зерттеуге және білуге мүмкіндік береді.

Төтенше жағдай кезіндегі Еліміздегі ахуалды қарастырсақ: 2020 жылы әлемдік туризм коронавирустық пандемияға байланысты ең қиын кезеңдердің бірін бастан өткерді. Отандық туристік операторлар қызметінің кірісі 2020 жылы 70-80% - ға төмендеді, кей жерлерде көрсетілген қызметтер көлемі 40% - ға төмендеді.

Қиын кезеңдердің өзінде ішкі туризмнің дамуына әсер етті: ішкі туристер саны 4,5 млн адамды құрады, бұл сырттан келетін туристер санынан 1,6 есе көп (2,9 млн адам)

Пандемия кезінде туристік саланы цифрландыру бағыты бойынша қандай жұмыстар жасалғанына тоқталсақ:

EQonap (eHotel) ақпараттық жүйесі

2020 жылы EQonap цифрлық технологиялар жүйесі мен мобильді қосымшасы әзірленді. Бұл қосымша өзекті тізім бойынша үлкен деректерді (Big Data) талдау және туристік ағындарды модельдеу және болжау қызметтері мен қамтамасыз етеді. Бұл бір жағынан визаны жеңілдетеді-сырттан келуші туристер үшін көші-қон рәсімдері бойынша, ал екінші жағынан, шетелдік туристерді орналастыру және есепке алу орындары қызметінің көбейгендігін көрсетеді.

«Турстат» ақпараттық жүйесі

Автоматтандырылған жинау мен өңдеуді қамтамасыз ету мақсатында туризм саласындағы статистикалық деректердің ақпараттық жүйесі әзірленді. Жүйе Ұлттық статистика бюросымен біріктірілген графиктер мен диаграммалар түрінде автоматты түрде қалыптастыру арқылы деректерді алуды жеңілдетуге мүмкіндік береді.

«Туризм онлайн» ақпараттық жүйесі

Туристік экожүйе құру мақсатында, нарық қатысушыларын біріктіруші қоғам коммуникациялық онлайн-платформа tourismonline.kz. іске қосылды. Ішкі туризмнің онлайн академиясы (academy.tourismonline.kz) отандық туристік мамандардың білімін жинау мүмкіндігі және туризм саласындағы соңғы трендтермен алмасу, форум, чат-бот және вебинарлар таба аласыз. 2020 жылы өзекті 50 тақырып шамамен 3000 адам қатысуымен талқыланды, ал вебинарлар жазбасын қарау 35 000-нан астам адамды құрады.

«View Project» басқарудың автоматтандырылған ақпараттық жүйесі

Мониторинг және өзара іс-қимыл жасауға арналған «View Project» жүйесінің негізгі мақсаты - инфрақұрылымдық және инновациялық жобаларды іске асыру кезінде Қазақстанның туристік цифрлық картасын қолжетімді түрде пайдалана алу.

Tourism Jobs

Жұмыс іздеу және мамандарды жалдау үшін туризм саласына платформа жасалды.

Жарнаманың негізгі элементі ретінде орналастырылған портал қосымша техникалық қолдау және дамыту жұмыстарын жасады, оның ішінде:

- Қазақстанның негізгі тур объектілері бойынша виртуалды турлардан өтуге болатын 3D турлар бөлімі құрылды;

- өңірлердің визит карточкалары жаңартылды (веб-парақтары мен туризм түрлерінің сипаттамасы);
- «маршруттар» бөліміне жаңа бағыттар қосылды (барлығы 12 турмаршруттарды құрайды);
- тісе модулі іске асырылды, Фотобанк, мәтіндерді дауыстық оқу сервисі әзірленді;
- туристік объектілер, брондау бойынша аймақтардың турлары мен карточка беттер әзірленді ;
- қонақүйлерді іздеу және автомобильдер мен автокемпингтер брондау бойынша бөлімдер жасалды;

Бүгінгі таңда Портал ел бойынша барлық маңызды мәселелерді қамтитын 7 тілде толық ақпарат бере отырып, туристік қызығушылық объектілері мен қосымша модульдермен және туристерге арналған ақпараттық іздеу мүмкіндігі бар, туристік ұсыныстар және іс-шаралардың күнтізбесі; бизнес өкілдеріне арналған бөлімі бар, туристік агенттіктердің және гид-экскурсоводтардың тізілімдері енгізілген, туризм аймақтары мен түрлері бойынша мүмкіндік береді.

Қорыта айтсақ, пандемия кезінде ішкі туризмді дамыту елдегі жаңа трендке айналды. Сондықтан, қолданыстағы цифрлық платформаларды жетілдіру және жаңаларын құру бойынша жұмыс жүргізу керектігін төтенше жағдайлар дәлелдеп тұр. Туризмде, кез-келген бизнестегідей, нарықтық механизмдер жұмыс істейді. Сұраныс болса, әлеуметтік желілерде белсенді жарнама жүргізілсе, осындай бірегей орындарға туристік ағын өсе бастайды. Алайда, бұл бақылаусыз ағын табиғи нысанның экожүйесіне кері әсерін тигізеді. Сол себепті елімізде бірегей нысандар қорғауға алынады. Қазақстан аумағында туристерді қызықтыратын орын көп, алайда мемлекеттік органдарда барлық территорияларды бақылауға жеткілікті ресурсы жоқ. Жолаушыларды тасымалдауға арналған авиа және темір жол географиясының шектеулі болуы, туристік нысандарға жетуге дейінгі логистиканың күрделілігі Қазақстанда туризмді дамытуды тежеуші факторлардың бірі болып табылады.

Туристік саланы дамытудың негізгі проблемалары:

- туристік тартылыс орындарында инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы;
- орналастыру орындарының шектеулі саны;
- туристік қызметтерді цифрландырудың жеткіліксіз деңгейі;
- әлсіз логистика;
- туристердің қанағаттану деңгейінің жеткіліксіздігі;
- салада кәсіби кадрлар тапшылығы;
- өңірлік және халықаралық деңгейде туристік әлеуетті ілгерілетудің жеткіліксіз деңгейі;

Коронавирус кезінде әлемде онлайн қызметке сұраныс күрт артқанын есепке алсақ, бұл көрсеткіштің де еселенетінін болжауға болады. Алайда Қазақстан аталған салада әлі көшке ілесе алмай отырғаны байқалады. Билеттерді брондау, сатып алудан бастап баратын жері туралы фото, видео мәлімет алуға болатын Booking Holding, Expedia Group, Airbnb, Strip сынды ресурстарда Қазақстан туралы мәліметтің аздығынан бастап, мұндай қызметтің отандық баламасын таппайсыз. Туристер әр қызметті түрлі ресурстардан іздеуге мәжбүр. Дәл қазіргі дағдарыс уақытында сол олқылықтың орнын толтыруға мүмкіндік бар.

Әдебиеттер

1. Ушаков Д.С., Малахова Н.Н. Инновации в туризме и сервисе. - Ростов на Дону: MapT,- 2016.- 224б.
2. Исекешев А.О. Қазақстан Республикасының Индустрия және жаңа технологиялар министрінің сөзінен/ Алматы/ 14.11.19/
3. Қазақстан туризмі. 2015-2016 Статистикалық жинақ: Астана 2018. – 82 б.
4. Зиновьев Ф. В. Инновационный подход к развитию туристической отрасли Украины / Ф. В. Зиновьев, А. В. Бартошук // Инновационная экономика. – 2019. – № 4(30). –Б. 161–164.
5. Aldebert B. ; Dang R. ; Longhi C. Innovation in the tourism industry: The case of Tourism. TOURISM MANAGEMENT. Том: 32. Выпуск: 5. Стр.: 1204-1213. OCT 2011.

Сәден Ә.

студентка 3 курса ОП «Туризм»

Научный руководитель:

д.э.н., профессор, **Ауезова З.Т.**

«Esil University», г. Нур-Султан

НУР-СУЛТАН: УМНЫЙ ГОРОД

Аннотация. Нур-Султан имеет полноценные возможности для позиционирования в качестве ведущего города мира согласно концепции SMART CITY. На основе изучения концепции умных городов проанализировать мировой опыт их развития и рассмотреть возможности Нур-Султана в данном направлении. В этой связи результаты анализа развития Нур-Султана и разработанные рекомендации являются новыми, так как получены в рамках подхода SMART CITY.

Умный город — это город, в котором используются информационные и коммуникационные технологии (ИКТ) для повышения качества и эффективности городских служб, таких, как энергетика, транспорт и коммунальные услуги, с целью сокращения потребления ресурсов, потерь и общих затрат. Главная цель умного города - повысить качество

жизни своих граждан с помощью умных технологий. По мнению ряда специалистов, участие горожан в процессах является необходимостью для умного города.

Столица Казахстана – самый инновационный город в Центральной Азии, это место, где рождаются идеи, в атмосфере свободы и творческого полета люди новой генерации творят будущее.

Одним из ярких примеров такого инновационного подхода является проект Smart Astana, который реализуется в рамках «Дорожной карты» по поручению Главы государства «О необходимости разработать план мероприятий по вхождению города Нур-Султан в рейтинг 50 «умных городов» мира». Программа направлена на повышение качества жизни и благосостояния населения, улучшение и модернизацию инфраструктуры Нур-Султана и уровня общественной безопасности [1]. Smart Astana облегчает взаимодействие граждан с администрацией, предоставляет среду, способствующую личному и деловому развитию. В основу проекта легла модель развития европейских умных городов, основанная на взаимодействии шести характеристик: умной экономики, умного управления, умной жизни, умной мобильности, умных людей и умного окружения. Сегодня развитие мировой экономики диктуют глобальные города, и поэтому мы ставим цель – сделать Нур-Султан Global Smart City. Реализуется новая стратегия развития города, адаптированная под мировые тренды развития глобальных городов. Определены 10 приоритетных секторов, которые определяют устойчивую экономику города и создадут устойчивую и продуктивную занятость. В их числе – девелопмент, туризм, финансовый центр, современное производство, решения для умного города, медицина, логистика и другие.

В настоящее время в мире сложилось согласованное понимание концепта «умный город» – это взаимосвязанная система коммуникативных и информационных технологий с интернетом вещей (IoT), благодаря которой упрощается управление внутренними процессами города и улучшается уровень жизни населения. В качестве доказательства согласованности можно отметить, что возникли компании и организации, которые продвигают идеи умных городов: составляют их характеристики, определяют критерии оценивания и ведут рейтинг [2].

Главными критериями являются:

- мобильная связь 4G;
- большое количество точек доступа Wi-Fi;
- смартфоны как универсальное средство управления сервисами;
- умная парковка;
- услуги по обмену автомобилями (каршеринг);
- оптимизированная система движения транспорта;
- онлайн-доступ к государственным услугам;
- переработка мусорных отходов;
- активная гражданская позиция горожан;
- экологически чистые источники энергии.

Анализ развития Нур-Султана показал, что у нас есть такие сильные стороны, как [3]:

- политическая воля и решение, государственная поддержка в развитии умного города;
- квалифицированные специалисты и организации;
- зарубежные партнеры и инвесторы;
- успешно реализованные проекты.

Вместе с тем следует отметить, Нур-Султан отстает по таким направлениям, как управление дорожным трафиком, парковки автотранспорта, мониторинг состояния окружающей среды, утилизация отходов, обеспечение общественной безопасности, умная система поливов, обеспечение движения граждан с особыми потребностями, взаимодействие граждан с госорганами, с торгово-финансовыми компаниями [4].

Решение этих проблем приведет к ускоренному развитию казахстанской столицы в качестве умного города.

В концепцию «умного города» включены три важных элемента: это экологический, экономический и социальный факторы. В проблемах экологии следует обратить внимание на водопотребление и ее минимизацию, в социальном факторе следует создать комфортные условия для молодых людей, это и медицинские услуги и иные, а в сфере экономики увеличить доходность населения, создать как можно больше новых бизнес-планов.

Реализация проектов позволит Нур-Султану обрести такие качества, как:

Умная экономика: формирование благоприятной среды для инновационной деятельности, в том числе для развития информационно-коммуникационных технологий; налаженная система онлайн-бронирования гостиниц [5].

Умное управление: отлаженное функционирование системы коммуникации между жителями города и представителями исполнительной власти, информационная открытость городской администрации; активность граждан в управлении городом.

Умные финансы: доступность банкоматов; система оплаты проезда по безналичному расчету.

Умная инфраструктура: отлаженная работа интернет-сервисов для вызова и оплаты такси; возможность мониторить дорожный трафик в режиме онлайн; наличие сети заправочных станций для электромобилей.

Умные жители: активность и количество пользователей Всемирной сети; применение электронных карт учащихся; доступность данных о рынке труда.

Умная среда: развитая система мониторинга экобезопасности; участие горожан и администрации в устранении последствий несанкционированного выброса мусора [6].

Умные технологии: наличие бесплатных точек Wi-Fi, в т.ч. в общественном транспорте; функционирование сетей мобильного широкополосного доступа.

Считаем, что гипотеза исследования доказана в силу наличия в Нур-Султане политики, решений, технологических внедрений по развитию умного города и признанного места в мировом рейтинге.

Литература

1. Цели в области устойчивого развития. ООН. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/sustainable-development-goals/>
2. План нации - 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ Нурсултана Назарбаева (май 2015 года) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31977084#pos=5;-253
3. Лаппо Г.М., Перчик Е.Н. и др. Проблемы урбанизации на рубеже веков Научный сборник. Смоленск: Ойкумена, 2002. - 328 с.
4. Перчик Е.Н. Геоурбанистика М.: ACADEMIA, 2009. – 432 с. – (Высшее профессиональное образование). – ISBN: 978-5-7695-4936
5. Пивоваров Ю.Л. Основы геоурбанистики М.: ВЛАДОС, 1999. – 232 с.
6. Smart City - Definition. BusinessDictionary.com.

Matayeva A.

2nd year course student of the EP «Tourist business»

Scientific supervisor:

*master of economic sciences, **Bekbaulina. S.Kh.***

University named after M.Kh. Dulaty, Taraz

THE IMPACT OF COVID-19 ON TOURISM IN KAZAKHSTAN

Annotation. *The tourism industry is one of those sectors of the Kazakh economy that was among the first to be hit by a new coronavirus infection. We are talking about not only a viral, medical blow – after all, the first outbreak of morbidity in Kazakhstan was a consequence of the return of citizens from foreign travel, but also a financial blow – due to the spread of COVID-19 around the world, current tours had to be interrupted, and those planned for a later date had to be canceled or postponed. In such conditions, tour operators, travel agents, carriers and other participants in the tourism services market have suffered serious losses. We will consider in more detail what difficulties travel companies have faced, what support measures the state provides them and what are the prospects for the development of tourism in Russia in the coming months.*

More than 95,000 people, mostly in China, have been diagnosed with the COVID-19 coronavirus following an outbreak that originated in Wuhan in late 2019. More than 80 countries have imposed any travel restrictions, be it border closures, entry or exit bans, visa restrictions and flight suspensions. In many countries, there is a significant reduction in the number of tourists. Based on the latest reports published by ICCA, the Association of International Congresses and Conventions, a number of associations and organizations based, in particular, in the Asia-Pacific region and Europe, have decided to postpone or cancel their annual meetings and conventions scheduled for the first half of 2020.[1]

In order to ensure the safety of the population of the Republic of Kazakhstan in accordance with subparagraph 16) of Article 44 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan and Articles 4, 5, 6 of the Law of the Republic of Kazakhstan “On the State of Emergency”, the President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev signed a decree on the introduction of a state of emergency on March 15, 2020.[2]

Objective: To analyze the impact of coronavirus infection on the tourism sector of Kazakhstan.

The tourist market of Kazakhstan consists of thousands of companies. Firstly, these are tour operators who form tourist products and carry out charter flights, but do not have the right to sell their products to end consumers. Secondly, these are travel agents who sell products of tour operators and provide additional services to both individuals and businesses. Both of them work for inbound (accept foreigners in Kazakhstan), outbound (send foreigners abroad) or domestic (organize trips within the country) tourism. And if tour operators on the market can be counted on the fingers, then there are more than one and a half thousand travel agents in Kazakhstan, but only a few of them are major players. If the coronavirus epidemic restricted travel, business trips and events only at the beginning of 2020, then Kazakhstan’s decision to impose a state of emergency and close the borders was a shock to the tourism industry and actually stopped the work of most travel companies. “About 98% of confirmed trips and events were cancelled by customers. Among the cancelled events are large-scale business events worth millions of tenge, the preparation for which has already been fully carried out. This means that the sites were selected, logistics, catering and internal filling were organized. Now the work of specialists who expected to receive a good reward for this work will not be paid by customers.

Not only travel companies, but also airlines, hotels, restaurants, shops and other businesses serving tourists have suffered.

Small agencies, having assessed the situation, stopped their activities – the whole team went on vacation for a month and closed the doors of the company. But big business cannot afford even such a controversial “knight move”. A large number of obligations to customers and staff does not allow you to stop working, and the closure of borders does not allow it to continue. Big business, which, thanks to the scale and effective management, survived the crises and devaluations of the past years, turned out to be very vulnerable in the current realities.

The turnover of the country’s tourism companies is millions of dollars. For many ordinary people, this zero effect creates the illusion that there is a lot of money in the accounts of travel agencies.

But of all the huge amount that people spend on a trip, a travel agency earns only a small part in the form of remuneration. For example, in the case of buying air tickets, this figure can be calculated in fractions of a percent. The rest of the money goes to suppliers – airlines, hotels and so on. But it is to the travel agency that customers come with a demand to immediately return their money. If there are only a few such clients, the travel agency copes with its obligations. But if this is an avalanche of appeals, as is happening now, then the current turnover of the travel agency will not be enough to promptly meet the financial requirements of customers. In order to return the money to the client, the travel agency must first receive a refund for the services paid from the suppliers.

Many airlines, such as AirAstana and SCAT, as well as chain hotels, meet halfway, agreeing to a refund or exchange. But these are not all suppliers. And the terms of the refund do not imply instant receipt of funds by the company. For example, large travel agencies do not have direct settlements with airlines.

All financial transactions take place through the BSP system (a system of mutual settlements between agents and carriers), the money is accumulated in a special account of the IATA Air Carriers Association and then distributed among the airlines. When funds are refunded, this is reflected in the system. But the travel agency will see these refunds only in the system report, and after about a couple of weeks, and most importantly, it will not receive the money back, usually these refunds are taken into account for the next bookings. “There has never been a precedent for BSP to return money. The balance on BSP accounts has always been in favor of IATA. The resources of travel companies are now aimed not at providing services, but at canceling them and collecting information about obligations to buyers, suppliers, banks, fiscal authorities. In conditions of limited funds, the heads of travel agencies face a difficult choice: either return the money to the client and preserve their reputation, or pay the salary to the employee for the work honestly done, or pay taxes to the state to avoid fines, penalties and arrests of bank accounts.

In an attempt to solve the problem, on March 16, the Kazakhstan Tourism Association (KTA) posted an open letter to the Government of the Republic of Kazakhstan on its Facebook page with an appeal to ease the requirements for paying taxes and fees, defer loan payments and subsidize the tourism industry.

In order to solve the problems of Kazakhstani tourists who find themselves in an emergency situation abroad, the Turistik Kamkor foundation was established in the country in 2016.

Conscientious market participants transferred a certain amount to the fund from each trip. And now, they believe, it's time to open this chest with money. On Tuesday evening, March 17, “Kamkor” officially announced the beginning of the process of returning all tourists to Kazakhstan. since there are serious consequences,” the head of ITP supports the initiative of KTA.

So far, travel agencies are forced to send most of their employees on unpaid leave. [3]

On March 17, President of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev, through his Twitter page, instructed the government to “develop a package of incentive measures to support tourism entities.” But there are no specifics yet.

According to estimates by the World Travel & Tourism Council (WTTC), up to 50 million jobs in the tourism industry are at risk due to the COVID-19 pandemic.

If the global tourism business is on the verge of survival, then in Kazakhstan, after the introduction of the state of emergency, the tourism business decided to ask for financial assistance. At the time of the ban on entry and exit from the country, the tourism industry asks for nothing less, namely: to exempt from taxes, all kinds of contributions, commissions and interest, to give interest-free and unsecured loans for a year, or preferably for three, to allocate money from the budget for a living wage to employees sent on unpaid leave. It was with such a request that the Kazakhstan Tourism Association (KTA) addressed the government in an open letter yesterday, a copy of the letter to the editorial office was handed over by sources in the tourism business. According to KTA, “more than 80 thousand people work in the tourism industry of Kazakhstan and about 90% of them are women. Most of the employees are vulnerable segments of the population: single mothers, sole breadwinners of the family, mothers with many children and mothers raising disabled children.”

On the other hand, tourists who have paid for vouchers also expect to either return their money or go on vacation later when the coronavirus recedes (according to forecasts of the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan, the problem with the coronavirus will end in two to three months). Tourists who will now be urgently returned to their homeland are also likely to demand compensation for the disrupted vacation. That's just the measures taken by the authorities to prevent the spread of the virus can be considered as force majeure. And according to the law, force majeure, that is, force majeure circumstances, are the basis for exemption from liability.

Meanwhile, the World Health Organization (WHO) has recognized the epidemic as an international emergency, and the Foreign Trade Chamber of Kazakhstan is already issuing conclusions on force majeure free of charge. As reported on the website atameken.kz “Kazakhstani entrepreneurs who are unable to fulfill contractual obligations in connection with the pandemic can contact the subsidiary of NCE “Atameken” to witness force majeure.

In the current situation, it was decided to support entrepreneurs and issue certificates for free.” [4].

It is difficult to calculate the losses of the industry, this is a trade secret. Financial losses are a complicated thing. Travel agencies don't really like to disclose their income. And even if you try to indicate some figure, it is unlikely that it will correspond to reality. It should be noted that financial losses are borne not only by companies, but also by tourists:

If the trip has already been paid, some of the money will be lost for sure - both the airline and the travel agency will keep their costs. It will also take time to get money back from hotels.[5].

Conclusion. The tourism sector is experiencing a significant and unexpected decline in demand due to the spread of the coronavirus pandemic. Our goal is leadership in the resumption of tourism, which is directly related to the resumption of the entire economy. It is important to encourage the search for joint solutions to overcome the crisis in the tourism sector, as well as to prepare an action program and develop plans in case similar threats recur in the future.

We know that tourism is interconnected with other sectors of the economy, for example, trade and catering. It became

known that the coronavirus exposed many problems that had been accumulating for years. And when, if not now, to transform different areas of our lives? The tourism market will undoubtedly change.

Kazakhstan is a common home, and it's time to put it in order by joint efforts.

References

1. https://www.akorda.kz/ru/legal_acts/decrees/o-vvedenii-chrezvychainogo-polozheniya-v-respublike-kazakhstan
2. <https://kursiv.kz/news/obschestvo/2020-03/kak-pandemiya-udarila-po-turisticheskoy-otrasli-kazakhstana>
3. <https://inbusiness.kz/ru/news/chp-i-turizm-mozhno-li-schitat-problemu-covid-19-fors-mazhorom>
4. <https://365info.kz/2020/03/koronavirus-udaril-po-turizmu-v-kazakhstane>
5. <https://twitter.com/TokayevKZ/status/1239824357016383489>

Мубарак Н.

студент 3 курса специальности «Туризм»

Научный руководитель: PhD, асс. профессор
кафедры географии и туризма, **Фаурат А.А.**

Учреждение «Торайгыров Университет», г. Павлодар

ПРИМЕНЕНИЕ КАЗАХСКИХ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИГР В РАЗВИТИИ ТУРИЗМА СТРАНЫ КАК ДВИЖУЩИЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

Аннотация. Казахские национальные игры благоприятно влияют на умственное развитие детей. Ребенок познает окружающий мир, расширяет кругозор, узнает больше о традициях и обычаях народа, перенимает морально-этические принципы. Игра развивает умственные способности, заставляет мыслить, развивать логику. Помогает формировать умения ориентироваться в окружающей среде, воспитывает гражданскую позицию, чувство коллективизма. В богатейшем фонде народных подвижных игр концентрируются глубинные народные знания о сущности человеческой личности и правила ее телесного и духовного воспитания.

В нашей Республике на основе огромных экономических, социальных и культурных преобразований физическая культура и спорт стали важным фактором всестороннего развития личности. Право казахстанской молодежи, всех трудящихся на систематические занятия физической культурой и спортом законодательно закреплено Конституцией Казахстана [3, 2с.].

Национальные игры любого народа формировались в зависимости от их трудовой деятельности и социально-экономического, территориального положения. Так, игры казахского народа были тесно связаны с природой и ее законами. Особенности национальных игр, это проверка на силу, ловкость, выносливость, координацию движений. Чаще всего такие игры имели состязательный характер, они имеют большое содержание и тесно связаны с искусством народа. Именно здесь были замечены и выделены много способных и талантливых людей. Ведь национальные игры – это традиция и наследие народа.

В своем Послании народу «Казахстан 2030» Елбасы Н.А. Назарбаев определил следующие главные приоритетные направления - здоровье, образование, благополучие граждан. Казахстан принадлежит к странам древнейшей культуры, с богатейшим историческим фондом. Древнейшую историю имеет и физическая культура. У казахского народа много неповторимых и разнообразных видов игр. С древних времен в играх казахов применялись приспособления, сделанные из камней, костей животных, дерева и другого подручного материала. Игры были связаны с элементами бега, метания, поднятие тяжестей - это развивало ловкость, быстроту, силу. Основным направлением физического воспитания казахского народа была подготовка сильных духом и телом батыров. В условиях борьбы за независимость и суровой кочевой жизни у казахского народа сложилась самобытная система физического воспитания. В основе её лежали национальные виды спорта и подвижные игры. Их состязательный характер способствовал развитию у молодежи силы, ловкости и выносливости, воспитанию храбрости, мужества и других качеств, необходимых кочевнику и войну. Особенно большой популярностью пользовались конно-спортивные игры. Конь составлял подвижную основу кочевого хозяйства и являлся олицетворением красоты, чистоты и скорости. В конно-спортивных играх он, вместе с всадником-джигитом, участвовал в активном двигательном процессе. Бескрайние степные просторы – стихия свободы и бесконечности. Издавна кочевник покорял ее быстрым, выносливым и могучим скакуном. Конь был не только верным помощником, но и гордостью степняка. Лошадь для казаха всегда была чем-то неизмеримо большим, чем средство передвижения, источник пищи, атрибут богатства и престижности среди соседей. Она была частью жизненной философии и мироощущения человека. Степи, а ее поведение и поступки – ответом на многие сложные человеческие вопросы [4, 37с.].

В настоящее время казахские национальные виды спорта становятся все более популярными, массовыми и подлинно народными. Внимание уделяется настолько широко и пристально, что в различных регионах нашей страны открываются федерации по казахским национальным играм. Игры, сами по себе, включают в себя действия, направленные на совершенствование различных двигательных качеств, и рассматриваются как упражнения общего физического воздействия, разви-

вают умственные способности, заставляют мыслить, развивать логику. Помогают формировать умения ориентироваться в окружающей среде, воспитывают гражданскую позицию, чувство коллективизма. Мастерство проведения подвижных игр и игровых упражнений с образовательными и воспитательными целями являются важной составной частью физической культуры. Народные, национальные казахские подвижные игры, как важная, составная воспитательной системы, тесно связаны с представлениями народа о роли генетической наследственности, влиянием на процессы воспитания среды, об особенностях детской психики и моторики. В богатейшем фонде народных подвижных игр концентрируются глубинные народные знания о сущности человеческой личности и правила ее телесного и духовного воспитания. Это является одной из специфических черт, которая отображена в подвижных играх свободой воспитательной деятельности в направлении дифференциации воспитательного процесса в зависимости от особенностей ребенка. Велики педагогические возможности казахских народных игр. Будучи тесно связанными с народным творчеством, бытом, культурой народа они сосредоточили в себе большой запас обучающих, воспитательных, развивающих возможностей.

Воспитательные возможности казахских народных игр отмечали великие педагоги-просветители И. Алтынсарин, А. Кунанбаев. О глубокой связи казахских народных игр с народным творчеством, уходящим в глубь веков, писали этнографы, историки, путешественники дореволюционного Казахстана: А. Диваев, А. Янушкевич, Т. Аткинсон и другие педагоги просветители. Казахские национальные игры и физические упражнения, развивают ребенка как личность, формируют воспитание, мышление, интуицию, эмоции, память, речь, эстетическое воспитание, нравственные чувства, улучшается самочувствие прогрессивное преобразование в психике ребенка, и, прежде всего в его интеллектуальной сфере, являющихся фундаментом для развития всех других сторон детской личности [1, 10с.]. Использование народных игр в туристической деятельности позволяет реализовать познавательный компонент, основанный на знаниях о народной культуре. На сегодняшний день ни один праздник и массовые гуляния не обходятся без проведения и участия казахских национальных игр. Активность проявляют не только детское, но и взрослое население. По своей сути игры и развлечения выполняют общественные функции: воспитание коммуникативной личности, эстетику, воспитанность и пр. Ведь в каждой национальной игре есть свой смысл и ценности. Это достижение физического и духовного развития человеческих качеств по возрастным группам, пробуждение интереса к спорту, обеспечение единства не только казахского, но и представителей других национальностей, живущих в стране. Казахские игры это традиционные знания казахов, отработанные опытом предыдущих поколений, в отличие от «индустриальных» знаний современной физической культуры. Казахские игры тесно связаны с основными этическими ценностями казахов – свобода выбора, достоинство, справедливость. Традиционные знания в виде детских игр это достояние народа и каждый взрослый может выступить в качестве учителя по передаче знаний новому поколению [2, 2с.].

Игра является первым и основным видом деятельности детей. Игра - это не просто развлечение, в игре находит свое отражение история народа, его духовная и материальная культура. В процессе игры происходит передача социально накопленного опыта народа, его традиций, обычаев, обрядов, способствует выработке определенных черт характера ребенка: сдержанности и выдержки, умения подчиняться правилам и коллективу, руководить своими эмоциями [5, 17с.].

Из воспоминаний наших родителей в детстве это была для них одна из распространенных игр. К сожалению, сегодня все еще для большинства современных жителей эта игра знакома разве что по воспоминаниям родителей.

Главная особенность игры в том, что в ней нет ограничений по возрасту, в нее могут играть как дети разного школьного возраста, так и пожилые люди. Надо сказать, что казахские национальные игры с каждым годом приобретают все большую популярность. Игра даже включена в список культурного наследия ЮНЕСКО. Возрождение игры – прекрасный способ сохранить казахские культурные традиции для последующих поколений. Сейчас ни одно мероприятие не обходится игры без игры асык ату. Стоит отметить что асык – это не просто игра, это воспитание, это связь поколений!

Таким образом, можно смело утверждать, что применение, внедрение и использование на уроках физической культуры раздела по изучению казахских национальных игр не только у детей школьного возраста, но и взрослого населения в целом повысился уровень физического и моторного развития. Это позволяет не только сохранению национальной идентичности, но и сохранению и развитию национальных традиций, что делает в свою очередь сам учебный процесс эффективным. Это и есть модернизация физкультурного образования, которая способствует эффективному решению современных задач образования. Традиции физического воспитания и духовная культура в образовательном процессе должны рассматриваться как гармоничное единство, а также как одно из важнейших и эффективных средств физического воспитания современного подрастающего поколения.

Спорт Республики – это не только участие в мировых турнирах и Олимпийских играх, это еще и особый пласт национальной культуры, который несет в себе традиционно сложившиеся увлечения казахского народа. Возрождающийся национальный спорт Казахстана позволяет подрастающему поколению впитывать традиции и культуру своих предков, понимать истоки философии и ментальности народа.

Литература

1. Адамбеков К.И. Социально-педагогические основы физического воспитания учащейся молодежи.- Алматы: «Санат», 1998.-198с.
2. Танекеев М.Т. Мир народного спорта: Научное издание.- Алматы «Санат», 1998-285стр
3. Танекеев М.Т. От байги до олимпиады.-Алма-Ата: Казахстан, 1983 - 208с. 4.Доскараев.Б.М. История физической культуры в Казахстане: Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений-Алматы , 2009.-226с.
4. Бальсевич В.К. Физическая культура для всех и каждого. – М.:ФиС, 1988, с.208

СОЦИАЛЬНОЕ КАРТИРОВАНИЕ КАК ТЕХНОЛОГИЯ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Аннотация. В статье рассматривается социальное картирование как технология социальной работы. Раскрыто понятие «картирование». Дана краткая история становления картирования как технологии. Рассмотрен объект социального картирования, топология кар.

На сегодня социальные карты используются во всех сферах деятельности общества, различных науках и практики. Научная категория «картирование» в переводе с английского языка дословно означает «создание карты». Изначально термин картирование предполагало составление самой физической карты. Первые социальные карты возникли в конце 19 века, в контексте зарождающейся урбанистики. Так, социальный топограф-исследователь Чарльз Бут в Лондоне разработал «карту бедности» для изображения социальных проблем и информации в пространственном контексте (были исследованы 134 зоны бедности г. Лондон по 30 000 тыс. чел.) [1]. В 1895 г. Дж. Адамс издала карту жилищных условий одного из городских районов г. Чикаго в кварталах бедных мигрантов. Она выделила 75 зон и более 3000 территориальных сообществ методами наблюдения, обхода территории, опроса, анализа статистики [2].

В начале 20 века метод картирования активно внедряли Р. Парк и Э. Берджес путем применения категории «социальной территории, границ и зон» [3].

В современности термин «картирование» активно используется на производстве, в науке, и не предполагает стандартного изображения карты. Сегодня в исследовательской литературе широко представлены различные виды картирования в трудах М. Миттелмарка, А. Коржибкого, К. Линча, И.А. Скалабан, С.Ю. Володченко, Д.Н. Замятина и др. Современная наука и практика, выйдя за рамки использования в виде классической картографии, применяет картирование при сборе данных, одновременно придавая все большее смысловое и методическое разнообразное значение

Карты, применяемые в экономике, использовали социально-экономические данные и носили отраслевой характер. Можно с уверенностью констатировать, что в 21 веке ситуация в корне меняется в связи с тем, что увеличивается потребность в изучении территориального критерия для нужд социального проектирования в контексте реализации социальной политики государства и разработки программ развития территориальных участков города. В результате возникли инструменты картирования, отличающиеся по предмету, технологии разработки, методологической базой.

Социальное картирование есть совокупность пространственных, графических, информационных методов, объединенных социальной реальностью, которые визуализированы. Анализ исследований показал, что на современном этапе условно можно выделить несколько подходов без четких границ и взаимно поддерживающие друг друга в социальных исследованиях (рисунок 1) [4].

Рисунок 1. Взаимная поддержка видов картирования в социальных исследованиях

Большую преемственность в направлении составления социальных карт оказывает социально-статистический подход. Это направление часто используется в управлении социальной сферы, сформировалось под заметным влиянием методологии проектирования и экономического картирования территорий. Разработка карт есть способ представления данных с учетом статистической информации и результатов социологических исследований, когда необходимо учитывать территориальные и социальные грани распространения изучаемого явления.

Социальные карты включают в себя системный многоаспектный анализ изучаемого социального явления (семейное неблагополучие, бедность, социальный доход, социальная активность на территории). В таких ситуациях разрабатывается комплекс интерактивных карт. Данный подход рассматривает социальные ресурсы территории автономно или как элемент ресурсного потенциала территории. Например, социальная карта семейного неблагополучия дополняется картой ресурсов сообщества, информацией по профилактике социального сиротства.

При оценке возможностей социальной политики и миграционной политики, картирование социальных ресурсов территории города дополняется экономическими, природно-климатическими и социокультурными данными. Эти мероприятия позволяют осуществлять прогноз, системно оценивать возможности территории в рамках развития города, решения социальных проблем, удовлетворения потребностей.

Объектом социального картирования могут быть помимо социальных процессов территории, также его субъективное восприятие, которое отражает социально-эмоциональное самочувствие населения или отдельных групп, социальные отношения.

По мнению Н.Д. Вавилиной, социальная карта проблемы бедности в социально-территориальном формате по результатам исследований карта будет иметь топологию [5]: - определяются географические границы социально значимых процессов; - оценивается положение изучаемых явлений в социальном пространстве; - использование на начальном этапе исследования небольших территорий; - социальная оценка при ранжировании отдельных элементов поселения (престижность, условия жизни); - определения целевых групп, выборки исследования; - осуществляется мониторинг перемен благосостояния.

Мы разделяем точку зрения Кевина Линча, который считает, что визуальные образы необходимы для успешного функционирования населения в своем сообществе с себе подобными [6]. Социальное картирование индивидуальных и групповых карт применяют для определения отношения местного населения к территории на основе анализа городских и сельских сообществ, территориальных аспектов социальных связей, особенностями социальных групп сообщества. Соответственно, может использоваться индивидуальное и групповое картирование. Индивидуальное картирование – это исследование жителя определенной территории, групповое картирование уже исследование группы жителей и осуществляется разработка визуального изображения определенной территории: наблюдение за общением, мнением по вопросу выборки, поведением и взаимоотношениями в группе является частью исследовательского процесса

Технологию картирования в области социальной работы также недавно начали использовать в профессиональной деятельности социальные работники и распространять эффективный опыт внедрения среди коллег. Исследованием данной проблемы занимаются Бурганова Р.И., Оспанова Я.Н., Абдрашитова Т.А., Радионова К.В., которые отмечают эффективность инструмента социальной карты в решении социальных проблем на местном уровне, удовлетворении потребности уязвимых слоев населения в социальном сопровождении. По мнению Скалабан И.А. необходимо исследовать территорию и мониторить имеющиеся ресурсы местности. Она считает, что в данном случае использование инструмента социального картирования позволяет в соответствии с современными запросами уязвимого населения осуществлять качественную диагностику резервов и проблем территории и способствовать решению многих проблем.

Таким образом, одной из технологий оптимизации деятельности социальных учреждений и эффективного применения возможностей города является социальное картирование, которое обеспечивает комплексную помощь по месту жительства, снижение количества беспризорных детей, семей «группы риска», обеспечение объективной информации о возможностях карт, тенденции реализации эффективных организационных мероприятий по месту жительства.

Литература

1. Чарльз Бута. Карты бедности Лондона (с изменениями и дополнениями на 02.03.2022 г.) // <http://booth.lse.ac.uk>.
2. Дж. Адамс. Документы и карты Халл-Хауса. – М. - 2015. – С. 23.
3. Ярская-Смирнова Е.Р., Романов П.В. Город затаенный. Калейдоскопическое жизненное пространство // Визуальная антропология: городские карты. - М.: ООО «Вариант». - 2019. - С. 7–14.
4. Скалабан И.А. Стратегии социального картирования общественного участия: социально-территориальный контекст // Вестник РУДН. Серия: Социология. – Новосибирск. - 2019. - №2. – С. 75- 80.
5. Вавилина Н.Д. Бедность как социальное явление и социальная проблема. - Новосибирск: СибАГС. – 2010. – 146 с.
6. Линч К. Образ города. М.: Стройиздат, 2016. – 246 с.

Тойгамбекова К.

студент 4 курса специальности «Социальная работа»

Научный руководитель: к.п.н., доцент, **Бурганова Р.И.**

«Esil University», г.Нур-Султан

СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА С ДЕВИАНТНЫМИ ПОДРОСТКАМИ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности девиантного поведения. Рассмотрены формы, причин отклоняющегося поведения. Описаны три теории возникновения причин девиантного поведения. Раскрыта роль профилактики девиантного поведения. Определена роль социального работника в процессе профилактики девиантного поведения.

Вопросам девиантного поведения в современной науке посвящено много исследований, оно рассматривается как совершение поступков, противоречащих нормам социального поведения в том или ином сообществе.

По мнению Э. Дюркгейма, вероятность девиаций поведения существенно возрастает при происходящем на уровне социума ослаблении нормативного контроля. В соответствии с теорией аномии Р. Мертона, девиантное поведение возникает прежде всего тогда, когда общественно принимаемые и задаваемые ценности не могут быть достигнуты некоторой частью этого общества.

В контексте теории социализации, к девиантному поведению склонны люди, социализация которых проходила в условиях поощрения или игнорирования отдельных элементов девиантного поведения (насилие, аморальность). В теории стигматизации, считается, что появление девиантного поведения становится возможным уже при одном

только определении индивида как социально отклоняющегося и применении по отношению к нему репрессивных или исправительных мер.

Процесс социализации (процесс усвоения индивидом образцов поведения, социальных норм и ценностей, необходимых для его успешного функционирования в данном обществе) достигает определенной степени завершенности при достижении личностью социальной зрелости, которая характеризуется обретением личностью интегрального социального статуса. Однако в процессе социализации возможны сбои, неудачи. Проявлением недостатков социализации является отклоняющееся (девиантное) поведение – это различные формы негативного поведения лиц, сфера нравственных пороков, отступление от принципов, норм морали и права. К основным формам отклоняющегося поведения принято относить правонарушаемость, включая преступность, пьянство, наркоманию, проституцию, самоубийство, как у взрослых людей, так они могут быть и у подростков. Многочисленные формы отклоняющегося поведения свидетельствуют о состоянии конфликта между личностными и общественными интересами подростка. Отклоняющееся поведение – это чаще всего попытка уйти из общества, убежать от повседневных жизненных проблем и невзгод, преодолеть состояние неуверенности и напряжения через определенные компенсаторные формы. Однако отклоняющееся поведение не всегда носит негативный характер. Оно может быть связано со стремлением личности подростка к новому, попыткой преодолеть консервативное, мешающее двигаться вперед. К отклоняющемуся поведению подростка могут быть отнесены различные виды научного, технического и художественного творчества. [1]

В изучении причин отклоняющегося поведения существует три вида теорий:

- теории физических типов,
- психоаналитические теории
- социологические, или культурные, теории.

Остановимся на каждой из них. Основная предпосылка всех теорий физических типов состоит в том, что определенные физические черты личности предопределяют совершаемые ею различные отклонения от норм. Среди последователей теорий физических типов можно назвать Ч. Ломброзо, Э. Кретшмера, В. Шелдона. В работах этих авторов присутствует одна основная идея: люди с определенной физической конституцией склонны совершать социальные отклонения, осуждаемые обществом. Однако практика показала несостоятельность теорий физических типов. Всем известны случаи, когда индивиды с лицом херувимов совершали тяжчайшие преступления, а индивид с грубыми, «преступными» чертами лица не мог обидеть и муху.

В основе психоаналитических теорий отклоняющегося поведения лежит изучение конфликтов, происходящих в сознании личности. Согласно теории З. Фрейда, у каждой личности под слоем активного сознания находится область бессознательного – это наша психическая энергия, в которой сосредоточено все природное, первобытное. Человек способен защититься от собственного природного «беззаконного» состояния путем формирования собственного Я, а также так называемого сверх-Я, определяемого исключительно культурой общества. Однако может возникнуть состояние, когда внутренние конфликты между Я и бессознательным, а также между сверх-Я и бессознательным разрушают защиту и наружу прорывается наше внутреннее, не знающее культуры содержание. В этом случае может произойти отклонение от культурных норм, выработанных социальным окружением индивида.

В соответствии с социологическими, или культурными, теориями индивиды становятся девиантами, так как процессы проходимой ими социализации в группе бывают неудачными по отношению к некоторым вполне определенным нормам, причем эти неудачи сказываются на внутренней структуре личности. Когда процессы социализации успешны, индивид сначала адаптируется к окружающим его культурным нормам, затем воспринимает их так, что одобряемые нормы и ценности общества или группы становятся его эмоциональной потребностью, а запреты культуры частью его сознания. Он воспринимает нормы культуры таким образом, что автоматически действует в ожидаемой манере поведения большую часть времени. Ошибки индивида редки, и всем окружающим известно, что они не являются его обычным поведением. Наличие в повседневной практике большого числа конфликтующих норм, неопределенность в связи с этим возможного выбора линии поведения могут привести к явлению, названному Э. Дюркгеймом аномией (состояние отсутствия норм). По Дюркгейму аномия – это состояние, при котором личность не имеет твердого чувства принадлежности, никакой надежности и стабильности в выборе линии нормативного поведения. Роберт К. Мертон внес некоторые изменения в концепцию аномии, предложенную Дюркгеймом. Он считает, что причиной девиации является разрыв между культурными целями общества и социально одобряемыми (легальными или институциональными) средствами их достижения.

Основной задачей социальных педагогов, социальных работников, работающих с детьми, подростками, юношами и девушками группы риска, является профилактика, предупреждение нежелательных, негативных отклонений в их поведении. [2]

Профилактика девиантного поведения – это комплекс мер социального, социально-психологического, педагогического и медицинского характера (научно-обоснованных и своевременно предпринятых), направленных на нейтрализацию воздействий отрицательных факторов социальной среды на подростка (или группу), на предотвращение возможных физических, социокультурных коллизий (латин. – столкновение, расхождение) у отдельных подростков группы риска, на сохранение, поддержание и защиту нормального уровня их жизни и здоровья.

Профилактика девиантного поведения подростков подразделяется на общую и специальную. Общая профилактика предполагает осуществление ряда предупредительных мероприятий, направленных на создание оптимальных, психолого-педагогических и социально-психологических условий для нормального осуществления процесса социализации личности подростка. Специальная профилактика предполагает осуществление системы мер, направленных на решение определенной задачи: профилактику наркомании, делинквентного поведения, беспризорности, детско-юношеской проституции и т.д.

Социальные работники, осуществляя профилактику девиантного поведения среди подростков, сотрудничают с учебными, медицинскими учреждениями, правоохранительными органами, профильными неправительственными организациями. Данная междисциплинарная команда более качественно организует профилактику, используя индивидуальный и системный подходы, технологию кейс-менеджмента, что позволяет минимизировать девиацию подрастающей личности.

Литература

1. Технологии социальной работы в различных формах жизнедеятельности. Под общей ред. проф. П.Д. Павленка. Учебное пособие. М.: ИНФРА-М, 2009.-379с.

2. Агафонов А.Н., Бурганова Р.И. Подготовка социолога к работе с молодежью девиантного поведения: Учебно-методическое пособие. — Караганда: ТОО «Санат-Полиграфия», 2003. -123 с.

Худайбергенова А.

«Туризм» БББ бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: «Туризм» мамандығы бойынша

ғылым магистрі, аға оқытушы, Маймурунова А.А.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАҒАЖАЙ ТУРИЗМДІ ДАМУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ

Аңдатпа. Бұл мақалада Қазақстандағы жағажай туризмін дамытудың негізгі бағыттары қарастырылған. Жағажай туризмі өзінің дұрыс дамуымен сол аумақтың экономикасына үлкен үлес қосады. Жағажай аумақтарын пайдалану кезінде бақылаудың жоқтығы, сол жағажай аумағының экологиясының бұзылуына әкеліп соғуы мүмкін. Сонымен қатар қазіргі таңда аумақтың туристік ресурстарын бағалаудың бірыңғай әдістері жоқ, сол себепті сол аумақтың табиғи ресурстарының аумақтың экономикасына қалай әсер ететінін бағалау қиын болады. Бұл жұмыста Алакөл көлінің ерекшеліктері және аумақтың жағажай туризмінің даму маңыздылығы айтылады.

Қазіргі жағажай туризмінің құбылысы қазіргі туризм индустриясының салалық торларының бірін алады. Бастапқыда жағажай туризмі элиталық және таза еуропалық құбылыс болды, бірақ бүгінде жыл сайын көптеген адамдар жағажай туризмін таңдайды. Жағажай туризмін экономикалық объект ретінде пайдаланатын аймақтар үшін одан да көп туристерді тарту үшін бәсекелестік бағыттардың дамуына назар аударған жөн.

Алакөл – Қазақстандағы Жетсу және Абай облысының аумағында орналасқан тұйық көл, Қазақстандағы ең ғажайып көлдердің бірі [1]. Алакөл - Балқаш-Алакөл ойпатының ең төменгі бөлігінде, Жоңғар Алатауының баурайында орналасқан. Мұнда жер бедері алуан түрлі және күрделі: орта тау, аласа тау, эрозиялық-тектоникалық ұсақ шоқылы, көлбеу жазықтар, эолдық құмды жазықтар және аккумулятивті жазық жазықтар. Олардың барлығы бірегей туристік-танымдық әлеуетке ие. Алакөл көлі Оңтүстік-Шығыс Қазақстан мен Қытайдың шектес аудандарын басып алып, кең аумақты алып жатыр. Алакөл көлдерінің бассейні ағынды Тұщы Сасықкөл көлінен тұрады, оның артық суы Ұялы, Жалаңашкөл шағын ағынды көлдеріне және бірқатар ұсақ су қоймаларына құйылады. Климаты континенттік, қуаң. Ауаның жылдық орташа температурасы 6,2-7,2 градус аралығында, жазда ауа температурасының абсолютті максимумы плюс 42, қыста – минус 40. Орташа тәуліктік температурасы нөлден жоғары жылы кезең Сегіз жарым айға дейін созылады. Көлдің ұзындығы 104 шақырым, ені 52 шақырым, ал айна ауданы 2 650 шаршы шақырым. Ең үлкен тереңдігі Кши шығанағына жақын - 54 метр, орташа тереңдігі – 22,1 метр құрайды.

Алакөл ауданының табиғи-рекреациялық жағдайлары мен мәдени-тарихи мұрасы туризмнің экологиялық, танымдық және емдеу-сауықтыру түрлерін дамытуға мүмкіндік береді [2]. Тек төрт қонақүйдің өзінің жеке жағажайы бар. Қалған қонақ үйлер – қоғамдық жағажайды пайдаланады.

Пандемияға қарамастан, 2019 жылдан бастап 2021 жылға дейін Алакөл курорттық аймағына жолаушылар ағыны 264 пайызға өсті.

2021 жылы Алакөл көліне 239 717 адам келді. Оларға 1,4 млрд теңге сомасында қызмет көрсетілді [3].

Ауданды абаттандыру және туристер үшін қолайлы жағдай жасау мақсатында түрлі жұмыстар жүргізілуде, атап айтқанда, ескі асфальт жабынын тастау және жаңа жол төсемін төсеу, көпірлерді жөндеу жұмыстары жүргізілуде. Бұл жол 2022 жылдың 31 желтоқсанында пайдалануға беріледі деп жоспарлануда. 2020 жылдан бастап көлдің жағасында орталық кәріз жүйелері бойынша құрылыс және жөндеу жұмыстары жүргізілуде.

Сонымен қатар, 2019 жылы Алакөл көлінің жағасында модульдік дәретханаларды орнату үшін 33 млн теңгеден астам қаражат бөлінді, бұл қаражатқа 11 дәретхана орнатылды. Оның тоғызы Ақши қаласында, қалған екеуі Көктұма ауылында. 2020 жылы қосымша бес көше дәретханасы орнатылды.

Сарапшылардың айтуынша, Алакөлге демалуға негізінен отандық туристер келеді. Статистика бойынша, өткен жылы еліміздің курорттық аймақтарында 1 млн-нан астам қазақстандық тұрақтаған. Алыс шетелден келген қонақтар әзірге Катонқарағай мен Риддерді қалайды. Ресейден келген туристер дәстүрлі түрде Бұқтырма су қоймасында демалады, бірақ олардың бір бөлігі Алакөлдің пайдасына өзгерді.

Жағалауда болашақта Алакөлдің туристік тартымдылығын одан әрі дамытуға көмектесетін ірі инфрақұрылымдық жобаларды іске асыру жалғасуда. 2020 жылы жағалауда 13 жаңа қонақ үй ашылды, ал 2021-2022 жылдары тағы 7 жаңа демалыс орындарының құрылысы қарастырылған. Сондай-ақ болашақта Алакөлде жыл сайынғы музыкалық фестиваль өткізу жоспарлануда.

«Қазақстан темір жолы» ҰК «АҚ» әкімдікпен меморандумға қол қойды, оған сәйкес Алматыдан Алакөлге 11 маршрут қатынайды, оның ішінде «Тальго» жүрдек пойызы іске қосылады.

Биыл 240 мыңға жуық жолаушыны тасымалдау жоспарланған. Өткен жылдың 11 жазғы бағыты (оның сегізі – «Жолаушылар тасымалы» АҚ, үшеуі-жеке тасымалдау) сақталады. Жолаушыларға ұсынылған орындардың жалпы саны 340 мыңнан асады.

2018 жылдан бастап ішкі туризмді дамытуға бағытталған мемлекеттік субсидиялау бағдарламасының арқасында жақын маңдағы Үшарал және Үржар әуесжайлары Алматы мен Нұр-сұлтан қалаларынан тікелей әуе рейстерін қабылдайды.

Сондай-ақ, жолаушылардың кондиционерлердің, ыстық судың және басқа да қарапайым жағдайлардың жоқтығына шағымына байланысты жеке тасымалдаушы компаниялардың вагондарын аттестаттау ұйымдастырылады [4-5].

Туристер Алакөлге барарда кездесетін проблемалар:

Біріншісі-жол қиындықтары. Удждар әуесжайы реконструкцияда болғандықтан Алакөлге жету өте қиын болған 2021 жылы. Сондай-ақ пойыздарға билеттер жетіспеген. Көлік мәселесі мен жолдардың жай-күйінен басқа, кәсіпкерлер жағажай аймағының аяқталмаған абаттандырылуын, курорттық жағалаудың әлсіз инфрақұрылымын, оның ішінде тротуарлар, жолдар, жарықтандыру, ойын алаңдары және т.б. Сонымен қатар интернеттің әлсіз жұмыс істеуі.

Алакөлде жағажай туризмін дамыту үшін бұл санитарлық нормаларды сақтау ережелерін күшейту. Яғни, санитарлық, химиялық радиологиялық және микробиологиялық.

Егер табиғатты қорғау талаптарын сақтау болмаса, жағажай туризмді дамымауы мүмкін.

- аудандағы туристік инфрақұрылымды жетілдіру;
 - жағажай туризмін дамытуды жүйелеу
 - сапалы жағажай туризмнің бейнесін қалыптастыруға бағытталған жарнамалық науқанды әзірлеу және сынақтан өткізу
 - жағажай аумақтарын демалуға ыңғайлы ету
 - мерзімді жою жұмыстарын жүргізу
- жағажай аумақтарынан қалдықтар.

Сондай-ақ, Алакөл ауданының жағажай туризмін дамыту мақсатында мыналарды дамыту қажет. Бұл туристердің үміттерін қанағаттандыратын қосымша қызметтер нарығы. Бұл қадамдар әлеуетті туристердің қажеттіліктері мен үміттерін қалыптастыруға және жүйелеуге, сондай-ақ жағажай инфрақұрылымын дамытуға мүмкіндік береді.

Айта кету керек, жоғарыда аталған проблемаларды шешу Алакөлдегі жағажай туризмін дамыту факторы ретінде жағажай туризмін дамытудың міндетті құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл факт жағажай аумақтары, таза су жағалауларға туристерді тартатын негізгі ынталандырушы фактор болып табылатындығымен түсіндіріледі.

Әдебиеттер

1. Алакөл // Брокгауз мен Эфрон энциклопедиялық сөздігі: 86 томда (82 том және 4 қосымша). – Петербург, 1890. – Т.И. – С.348-349.
2. Алакөл // Брокгауз бен Эфронның шағын энциклопедиялық сөздігі: 4 томда – Петербург, 1907-1909 ж.
3. Березовиков Н.Н. Труды Алакольского государственного природного заповедника. Т.2. – Алматы: Tethys, 2008. – 252 с.
4. Иса Мокей. bnews.kz- ДКБ-2020: На уникальном озере Алаколь появятся новые зоны отдыха [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.varadero.kz/news.html?id=32> (дата обращения: 16.06.2013)
5. Ольга Малахова. Казахстанская правда – Волшебный мир Алаколя // Казахстанская правда. – 2013. – № 232

Эркинова З.

«Туризм» БББ бойынша 3 курс студенті

Ғылыми жетекші: «Туризм» мамандығы бойынша ғылым магистрі, аға оқытушы, Маймурунова А.А.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ БАҒДАРЛАНҒАН ТУРИЗМ ТҰРАҚТЫ ДАМУ ТУРИЗМ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа. Мақалада туризмнің болашақта потенциалы мол түрі «экотуризм» жайлы айтылады. Экологиялық туризм тек республикамызды дамыған елдер қатарына кіргізіп қоймай, халықтың өмір сүру жағдайын басқа елдер халқына қарағанда әуестенетіндей деңгейге көтере алады. Туризмнің дамуын бір қалыпта сақтай отырып, ландшафт пен мәдениет, ел тарихы адам өмірінде сарқылмайтын ресурстардың бірі. Соңғы кездері әлем бойынша көптеген туристік бағытты зерттеушілер экотуризм мен эко-брендтерді, эстетикалық халықтардың ерекшелігі зерттеуде. Сондықтан талқыланатын мақала Қазақстандағы экологиялық бағдарланған туризм тұрақты туризм даму факторы ретінде қарастыру.

Экотуризм – табиғаты адам қолы тимеген дерлік сақталған табиғат орындарына баруды көздейтін туризм түрі. Мұндай саяхаттардың мақсаты туристерге саяхат жасалатын аймақтың табиғаты туралы және туристер тұратын аймаққа тән мәдени-этнографиялық ерекшеліктері туралы жаңа ақпарат алу болып табылады. Экологиялық болып табылатын саяхат кезінде қоршаған экожүйелердің тұтастығы бұзылмайды. «Экотуризм» терминінің өзі өткен ғасырдың сексенінші жылдарының басында пайда болды, оны Мексикадан келген эколог экономист Гектор Себаллос-Ласкурия енгізді [1].

Қазақстанда «экологиялық туризм» түсінігін қолданған дұрысырақ, өйткені оның аумағында адам әсерінен айтарлықтай әсер етпеген өте кең аумақтар сақталған. Қазіргі уақытта экотуризм басым сала болып табылады және экономиканың тұрақты дамуына ықпал етеді. Қазақстан үлкен туристік әлеуетінің болуына байланысты әлемдік туризмнің жаңа бағыты деп аталады. Қазақстан туризм индустриясының дамуына ықпал ететін бірқатар ерекше белгілерге ие дамып келе жатқан туристік нарық болып табылады. Оның негізінде Еуразия орталығындағы ерекше табиғи жағдайлар мен ландшафттар, көптеген табиғи, тарихи ескерткіштер, әртүрлі тарихи кезеңдерде Қазақстан территориясын мекендеген халықтардың мәдени және этникалық мұралары жатыр. Қазақстан аумағында экотуризмді дамытуға бағытталған 118 ерекше қорғалатын табиғи аумақтар (ҚКА) бар, оның ішінде туристерді реттеліп пайдалануға рұқсат етілген 11 мемлекеттік ұлттық парктер [2]. Оның объектілері табиғи және мәдени көрікті жерлер, табиғи және табиғи-антропогендік ландшафттар болуы мүмкін екенін ескере отырып, дәстүрлі мәдениет табиғи ортамен біріктірілген, экологиялық туризмді дамыту тек табиғи аумақтарды қаржылық қолдауды ғана емес, сонымен қатар табиғатты қорғауға мүмкіндік береді. сақтауға қызығушылық тудыру.

Туризм дамуының қазіргі кезеңінде Қазақстан шетелдік туристер мен экстремалды рекреация әуесқойлары үшін, сондай-ақ Ұлы Жібек жолында орналасқан елдердің тарихы мен бүгініне қызығушылық танытатын адамдар үшін тартымды бола түсуде. Қазақстан территориясында ландшафт кешендерінің бірегей жиынтығы бар: шөлдерден биік таулы аймақтарға және ішкі теңіздердің экожүйелеріне дейін. Шетелдік туристер үшін ең тартымды ресурстардың бірі – қазақ таулары. Экотуризм ресурстары бар өңірлер бар, олар арқылы Жібек жолы бағыты да өтеді: Алматы, Жамбыл, Оңтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан және Ақмола облыстары. Қазақстан Республикасында Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамытудың 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес туризмді дамыту ел экономикасының басым бағыттарының бірі ретінде бекітілген. Мемлекеттік бағдарламаны іске асырудың негізгі бағыттары мен тетігі мыналарды қамтиды: туристік қызметті мемлекеттік реттеу мен қолдау жүйесін дамыту, қазақстандық туристік өнімді маркетинг және ілгерілету, экологиялық туризмді дамытудың факторы ретіндегі мәселелер. елдің тұрақты дамуы[3].

Қазіргі уақытта Қазақстанда экологиялық туризмді дамыту саласында жиырмадан астам үкіметтік емес ұйымдар, туристік ұйымдар, соның ішінде туризм индустриясының өкілдері және жай ғана туризмді дамытуға мүдделі адамдар жұмыс істейді [4]. Сонымен қатар, бүгінде бұл үлкен плюс, туризмді дамыту бағдарламасы әзірленіп, бар екенін білеміз, қазір ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда экологиялық туризмді дамытудың мемлекеттік бағдарламасының жекелеген құрамдас бөліктері пысықталуда.

Экотуризмді дамыту – бұл ауыл тұрғындарын сапалы жұмыс орындарымен қамтамасыз ететін, табиғатты сүюге, оны аялай білуге үйрететін, сонымен қатар туризм арқылы табыс табуға мүмкіндік беретін тұрақты экономикалық даму. Сондай-ақ, экотуризмді дамыту ең алдымен экотуристерді салу және демалумен байланысты қызмет болып табылады және ол ұлттық саябақтар мен қорықтардың тұтастығына қауіп төндіреді. Екінші жағынан, экотуристік қызметтен табыс алатын тұрғындар тұрғылықты жерінің экологиялық жағдайын сақтауға мүдделі. Ал экотуризмнің тұрақты дамуы үшін жергілікті қауымдастықтардың, туроператорлардың, мемлекеттік органдардың, үкіметтік емес ұйымдардың, ұлттық парк қызметкерлері мен туристердің тиімді өзара әрекеттесуі қажет. Мемлекет бұл жерде әртүрлі мүдделі тараптар арасында делдал болып, жалпы саланың дамуын қадағалайды. Мемлекет туроператорлар үшін қолайлы заңнамалық базаны құруда ерекше маңызды рөл атқарады, бұл бір мезгілде табиғи әртүрлілікті сақтау стандарттарын сақтауды талап етеді.

Экотуризмді дамыту үшін жағдай жасау үшін екі құрамдас бөлікті түсіну маңызды – бұл саяси ерік-жігер және туристердің тұруы үшін инфрақұрылым мен жағдай жасаудың негізгі буыны болып табылатын жергілікті тұрғындар. Қазақстанда экотуризмді дамыту керек, елдегі экотуризмді дамытуға қолдау көрсететін біртұтас орган құру қажет. Бұл Еуразия Қорының қаржылық қолдауымен 2005 жылы Алматыда құрылған Қазақстандағы тұңғыш Экотуризм ақпараттық-ресурстық орталығы (IRCE). IRCE туристік нарықтың сөзсіз қажетті бірлігі болып табылады. IRCE-де жүзеге асырылатын экологиялық туристік өнімдерді жарнамалауға және ілгерілетуге көмектесу Қазақстандағы экологиялық туризмді дамытуда үлкен рөл атқарады. IRCE жобасы халықаралық және қазақстандық туристік нарық туралы ақпаратпен қамтамасыз ету, туризмге негізделген жергілікті қауымдастықтарды қолдау және экотуризмді дамыту арқылы тұрақты табыс табуға көмектесу болып табылады.

Қазақстандағы экотуризмнің әлеуеті жақсы, бірақ жақсы дамымаған. Бұл, атап айтқанда, республикада экологиялық туризмнің нақты критерийлерінің белгіленбегендігімен, оның нені меңзейтіні туралы бірліктің жоқтығынан. Мұндай критерийлер болмаған жағдайда экотуризмді және қалаулы туристік өнімді дамыту жөніндегі қызметті ұйымдастырушы субъектілерді объективті анықтау қиын. Бұл мақсатты бюджеттік интервенцияларға, сондай-ақ жеке сектордың мақсатты инвестицияларына қолайлы емес. Сонымен қатар, Қазақстанда экотуризмді дамыту бойынша экономикалық агенттердің қызметін объективті бақылау мен бағалауға мүмкіндік жоқ.

Қазақстандағы экотуризмнің экономикалық әлеуеті іс жүзінде шексіз, дегенмен оның қалыптасуы мен дамуы қомақты инвестициялар мен шығындарды талап етеді. Экологиялық туризмге қажетті инфрақұрылымды құру туристер үшін табиғаттың бірегей бұрыштарының болуын қамтамасыз етеді. Өңірде туристік кешендер салу сияқты экологиялық туризм нысандарының инвестициялық жобаларын жүзеге асыру үшін инвестиция мен жеке капиталды тартуға жағдай жасау қажет.

Қазақстанда экологиялық туризмді дамыту үшін келесі іс-шараларды жүзеге асыру қажет:

- ерекше қорғалатын табиғи аумақтарда экологиялық туризм инфрақұрылымын қалыптастыру мақсатында инфрақұрылымды дамытудың бас жоспарларын әзірлеу бөлігінде мемлекеттік ұлттық табиғи парктер мен мемлекеттік табиғи қорықтардың техникалық-экономикалық негіздемесін түзету;

- ақпаратты тарату және экологиялық туризмді насихаттау;

- Қонақ үйлер желісін құру және дамыту;

- қонақ үйлердің стандарттарын әзірлеу және олардың сертификаттау рәсімінен өтуі;

- экотурларды ұйымдастыруда қонақ үйлер мен экологиялық таза көлік түрлерін құруда баламалы энергия көздерін пайдалануды насихаттау;

- экологиялық туризмді дамыту бойынша халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық.

- экологиялық туризм қызметінің қоршаған ортаға нақты әсерін бақылау;

- жергілікті халық ұсынатын жергілікті материалдарды, өнімдер мен қызметтерді пайдалануды арттыру;

- жергілікті қауымдастықтар негізінде экотуризмді дамыту;

- шағын және орта бизнестің техникалық, қаржылық және кадрлық ресурстарын дамытуға қолдау көрсету;

- қоршаған ортаны қорғау саласында мемлекеттік және үкіметтік емес ұйымдармен ынтымақтастықты жүзеге асыру;

- балалар мен жастарға бағытталған және экологиялық туризмді насихаттауға қатысты тақырыптарды қамтитын арнайы бағдарламаларды әзірлеу және жүзеге асыру.

Бұл шаралар Қазақстанның табиғи әлеуетін ескере отырып, әлемдік туристік нарықта бәсекеге қабілетті толыққанды экотуристік өнімді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Өртүрлі бағалаулар бойынша экотуризм барлығының 10-20% құрайды әлемдік туризм нарығы және ең қарқынды дамып келе жатқан сала болып табылады. Қазақстанда экотуризм өзін туристік бағыттардың ең перспективалы түрлерінің бірі ретінде танытты. Жақын болашақта дұрыс жоспарлау және басқару кезінде ол жергілікті қауымдастықтар мен жеке туроператорлар үшін табыс көзі ғана емес, сонымен қатар республиканың табиғи және мәдени құндылықтарын қорғаудың тиімді құралына айналуы мүмкін: принциптердің бірі. Экологиялық туризмнің мақсаты – қоршаған ортаға тигізетін кері әсерді азайту. Экотуризм үлкен инвестицияларды қажет етпейді, бұл көбінесе жоғары экономикалық және экологиялық тәуекелдерді қамтиды. Қоршаған ортаны сақтау принципін мақсаттардың бірінші қатарына қою шынымен де экотуризмнің ең маңызды мақсатын назар аударуға тұрарлық етеді: бұл таза және әдемі табиғи орта.

Әдебиеттер

1. Дроздов А.В. Экологиялық туризмнің негіздері. – М.: «Гардарики», 2005. –187 б.
2. Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі – <http://www.old.stat.kz>
3. Экологиялық туризмді дамыту туралы Квебек декларациясы // Қазақстандағы экологиялық туризмді дамыту жөніндегі нұсқаулық / Ред. Әлия Тонқобаева. – Алматы: «Азия-Америка серіктестігі» қоғамдық қоры, 2009 ж. 125 б.
4. Р.Шайкенова, Қ.Р. Мамутова // «Экологиялық-этнографиялық туризм: қалыптасуы, мәселелері және даму перспективалары» Бүкілресейлік ғылыми-практикалық конференциясының мақалалар жинағы, Хабаровск, 2009 ж.- 341 с.

ҚАЗІРГІ КӨПТІЛДІТҮЛҒАНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ
ӘЛЕУМЕТТІК-ГУМАНИТАРЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР МЕН ТЕНДЕНЦИЯЛАР
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ
В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИЛИНГВАЛЬНОЙ ЛИЧНОСТИ
SOCIAL AND HUMANITARIAN PROBLEMS AND TENDENCIES
IN THE DEVELOPMENT OF MODERN POLILINGUAL PERSONALITY

Vayskar D.

1st course student «Accounting and Audit»

Supervisor: m.p.s., senior lecturer, Beisenova A.Zh.

«Esil University», Nur-Sultan

STRATEGIES OF LEARNING FOREIGN LANGUAGES AND THEIR EFFICIENCY

Annotation. *The most important thing in a person's life is communication, but the existence of different languages complicates this process. In order to be able to communicate with different people and get a prestigious job, people need to learn foreign languages. But how did different languages appear? Why many people could not learn a foreign language? What is the most effective learning method? How many strategies are there for learning the language? How can you learn a language in 3 months? Which way should You choose to learn the language? This article is dedicated to all these questions.*

Communication. What does it even stand for? Communication - is the act of conveying meanings from one entity or group to another through the use of mutually understood signs, symbols, and semiotic rules. So when people talk to each other - it is communication. In the modern world this process is complicated by some factors. The main one is the fact that there are different languages. Language is a system that consists of the development, acquisition, maintenance and use of complex systems of communication, particularly the human ability to do so. Unofficially, there are more than 3000 tongue in the world, however only 95 of them are taken into account in the official counting of languages. Among this large number of languages, English is the most common, which is used at the national level in 56 out of 252 countries, then goes French (29 countries) and Arabic (24 countries). Doesn't the very existence of various languages make you wonder why we speak different languages? Unfortunately, this phenomenon has no unambiguous scientific definition. I personally like the legend of the Tower of Babel. According to this legend, after the World Flood, humanity was represented by people who spoke the same language. From the east, people came to the land of Sennaar, where they decided to build a city called Babylon, and a tower to the skies, in order to "make a name for themselves". The construction of the tower was interrupted by God, who forced people to speak in different languages, because of what they no longer understand each other, could not continue building the city and the tower, and scattered throughout the land. It would seem that people could never communicate with each other, but some of them began to study other languages and were able to overcome the language barrier. Why would they do that? The answer is more than obvious - people need to contact each other to exchange information, for transactions or agreements, for sharing resources, and they can only do this by speaking the same language. The misfortune is that even in the 21st century, the problem of the language barrier is topical, but now more and more people have begun to learn foreign languages in a different ways, which leads us to the main topic of this article - strategies of learning foreign languages and their efficiency.[1, 39p]

Almost every person on earth wants to know as many languages as possible in order to be able to communicate with different people or get a prestigious job, but they quickly surrender when they realize that learning languages is not so easy. The main mistake of all people who began to learn language, but did not finish, is that they chose the wrong way to do so. Choosing the right direction for learning the language, that will be most effective for you, is already 50 percent of success. Moreover, the choice of strategy helps to reduce the time of learning the language. First of all, before you begin to learn something, you must determine your goal and your abilities. This implies that you need to establish whether you want to learn just a spoken language, or you need a purely professional language, or maybe you need to learn a foreign language - for studying, moving to another country, resurrection in memory and improvement of school knowledge, as a hobby. Determining it will allow you to create a training program, tailored to your needs, focus on the right aspects, will contribute to motivation. Once you decide on the goal, you will need to pre-schedule your free time, which you can devote to learning the language, as well as determine your level of knowledge in this language using routine tests. Also, the most important thing is to be personally interested in learning the language, because without motivation it is impossible to achieve high results. In addition to this, it is not recommended to learn several languages at the same time, otherwise it may slow down the process of learning or complicate it. Therefore you need to decide which language you will learn from the beginning. When you have completed these preliminary steps, it's time to choose a strategy. Here you most likely have a question: what strategy should you choose? What will be the best for you? In fact, there is no definite list of strategies from which one could choose something, because there are incredibly many methods of learning

the language and majority of them are somewhat similar to each other, but in this article we have selected the best methods for learning a foreign language. The first strategy is to study with the teacher. This is the most reliable and proven way to learn a new language. This method is most effective for those who need to thoroughly learn a language, its grammar and rules. Many believe that this is due to the fact that they have to pay for the lessons, so everyone wants to get the most benefit out of it. Classes with the teacher are divided into two types: group and individual. It has already been proven that it is best to work one-on-one with a tutor so because you will not waste your time to repeat themes that others did not understand. Lessons with a teacher are suitable for those who cannot independently understand the grammar and the basis of the language. Also during classes with a teacher you do not need to look for topics for classes yourself, you just come and get the knowledge. As with any strategy, this one has its downsides: to find a highly qualified teacher is almost impossible, and the lessons themselves cost a lot of money. The most important thing in this language learning tactic is to find a teacher whom you will understand and with whom you will be able to learn the study material. It is also important to have financial capabilities to allow yourself to learn the language in this way, but not everyone has extra money or time to attend classes every day. Especially for them, there are ways to independently learn languages. The first and most common strategy is to learn the language through watching movies, reading books or listening to music. This strategy is most effective for those who need a simple understanding of the language, for those who study the language as a hobby. The secret of this method is that you memorize words that you hear in different contexts better than if you yourself studied them separately. Therefore, if you hear some words in music or movies, then you will most likely enter them more quickly and understand how to use them. Also this method helps to develop your listening and reading skills. By listening to this language you get used to its sound and you can even learn its pronunciation. When you get used to hearing a language, it simplifies the process of learning it, because you are able to better perceive information in a given language. Moreover, while reading books or stories in a given language, you memorize the grammatical structure of sentences, which will help you create a knowledge base of this language. Many people advise first watching movies with regular subtitles, then with the subtitles of that language, and after some time without subtitles at all. However, it is not enough just to watch movies or read books, it is necessary to write down new words and memorize them to really learn the language. Moreover, it is important to consider your level of language proficiency in order not to start watching documentaries knowing only the words "hello, bye" in the language. It would be best to start with cartoons, short videos or fairy tales. Next come memory strategies - all those tricks that help to memorize and store new things in memory, as well as, if necessary, quickly extract from there. These include: creating mental connections — for example, a way to memorize new expressions in context; the use of associations - pictures, images, sounds, sensations; regular repetition - looking through the material, drawing up new examples with expressions or grammatical structures, hanging the right words around the apartment; the reinforcement of the action - for example, the reinforcement of a new word with a gesture or a gesture - this, by the way, is based on the TPR method - Total Physical Response. Basically, this method is suitable for people who have a good memory. The most significant in this method is learning new words, sentences and expressions for further use. The third method is the most fun and amusing method. Previously, it was used only for teaching children, but now with the development of technology, it is possible to take note of this method for adults. [2, 48p] The method is playing a games, or rather the study of English through mobile gaming applications. For people who cannot sit still or cannot learn a language using a template, it is the exact strategy. Almost every third person in this world has a touch-screen phone with Internet access, so this method is available to almost everyone. In most cases, the games on the phone are free, that is why majority of people can use this method. Learning a language through games makes learning much more fun and less exciting, which contributes to better learning. Most of these games have different levels, pictures, audio and video materials, that is, there is a union of different types of language learning. Moreover, in such games there are ratings, that is, a list of the best players, which can increase the motivation of other people. This method is also quite convenient, because you can always find it at hand, in the phone, and you can choose when you need to play. Probably it is the fact that this method is interesting, unusual and convenient, makes it so popular. One of the best such applications is Duolingo. This application has a user-friendly interface, audio support and uses a system of levels. Also in this application itself, the method of repeating and memorizing material is used, what you have passed on the first level will appear in the next 10 levels. The only drawback of the game method can be considered that there is no special study attached to the grammatical construction of sentences, especially the study of the basic language. Without departing from the topic of using technologies and the Internet in language learning, we offer the fourth method — communication with native speakers. [3,120p] Of course, you can find native speakers in your city and walk into conversational clubs, but now most people prefer online learning. There are an incredible number of sites that allow people from all over the world to communicate with each other, however many people on these sites search for love relationships. There are specialized sites for the exchange of language knowledge, such as: The Mixxer, Meetup.com and Goodnight app. Basically, the communication takes place anonymously in order to secure the participants, and after that you can find out the identity of your interlocutor. Communication with a native speaker develops speaking skills in people. This method also contributes to the addiction to foreign speech, as well as it is like getting a free personalized teacher. The fifth method is to teach tutorials. You just need to buy a couple of books and study them. Usually in such books everything is painted step by step. This training method is suitable for those who like to study alone, in silence and according to the textbook. This method can help to understand the grammar of the language, as well as it is more disciplined. At the very end, I would like to tell you about a ready-made strategy that will unite all these strategies in one. This method is necessary for those people who learn the language to work or pass the exam. According to the theory, learning by this method you will learn the language for 3 months. The creator of the strategy is the author of the blog Hack The System - Maneesh Sethi. For four years he studied foreign languages and now speaks English, Italian, Spanish, Portuguese and German. It took 3 months to learn Italian for Maneesh, 2 months to Spanish, and about 3 weeks to Portuguese. The first month of his strategy is a period of intensive language learning and working with a tutor. According to Manish, group classes are relaxing and allow you to be lazy. A one-on-one

lesson with a teacher will force you to learn the language and keep you on your toes. Every day you have to learn 30 new words. Why exactly 30? Because in 90 days you will know about 80% of the language and your vocabulary (a little less than 3,000 words) will be enough for free communication. The second month of study is communication with native speakers. After all, it is communication, and not the performance of tasks from the textbook, that allows us to memorize new words and turns well. The ideal would be to visit the country whose language you are learning. But I think that, if this is not possible, visiting conversational clubs will be enough. For the third month, your expected level of knowledge of the language should be enough to watch movies and read books. In doing so, you should learn 30 new words every day throughout the entire period.

Communication is the most important thing in a person's life, but the existence of different languages makes this process difficult. That is why it is important to learn other languages so as not to be left behind humanity. There is no particular way of learning that everyone would like at once, however there are different strategies that are more effective in one case and less effective in another. What strategy will be most effective in your case depends on what kind of goal, level of knowledge of the language and how you perceive the information: through games, films, tutorials, etc. It can be concluded that the choice of language learning strategy and its effectiveness depends on who teaches the language. The most important thing is to work hard? Only then you will achieve your goals.

References

1. Методика обучения иностранным языкам: Базовый курс: пособие для студ. пед. вузов и учителей / Елена Николаевна Соловова. - М.: АСТ - Астрель, 200с.
2. Tuysakayeva D., English for Specific Purposes (3D year): Учебник рекомендован МОН РК / D. Tuysakayeva, A. Kalibayeva, B. Karibayeva: Учебник для 3 курса по английскому языку для специальных целей. - 16, 9 Мб. - Алматы: Бастау, 200с.
3. Методика преподавания английского языка. English Teaching Methodology: учебное пособие / Радислав Петрович Мильруд. - 2-е изд., стер. - М.: Дрофа, 200с. - (Высшее профессиональное образование).

Дархан А.

1 курс студенті «Қаржы менеджменті» БББ

Ғылыми жетекшісі:

магистр, оқытушы Мусаканова Г.Е.

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ СЛЕНГ

Аңдатпа. Функционалдық стильдердің ішінде ерекше тілдік жүйеге құрылған ауызекі сөйлеу стилі қазақ ұлттық әдеби тілінің жетілуінде айрықша орын алады. Ауызекі тілдің басты ерекшелігі – сөйлеудің алдын – ала дайындықсыз тікелей қарым – қатынас жасау барысында жүзеге асатындығы. Бұл өте кең таралған функционалды стиль. Негізгі мақсаты тікелей және тез хабар беріп, хабар алу болғандықтан ауызекі тілде әдеби тілдің нормасынан тыс сөздер мен сөз тіркестері – варваризмдер, кәсіби сөздер, жаргондар, сленг, диалекттер т.б. кездесуі әбден мүмкін.

Жаргон (ағылш. slang; jargon;) – әлеуметтік диалект; айналымдарды ерекше лексикамен және фразеологиямен, экспрессивтілігімен әңгіме аралық тілден және сөз жасау құралдардың ерекше қолдануымен айырмашылығы болады, бірақ меншікті фонетикалық және грамматикалық жүйемен ие болмайды. Жаргондық лексиканың бөлігі – сайман, бір емес емес, (соның ішінде және одан тарлау жоғалған) көп әлеуметтік топ. Олардың ортақ қорының сөзі форманы және мән бір жаргоннан басқасына өте өзгерте алады; аргоға: қараңғылатсын – олжаны қашыртсын, қазіргі жастар жаргонында — жауаптан балдырлап, жалтару дегендер жатады. Бұл терминнің этимологиясы даулы мәселелердің бірі. Алғаш рет ол 1750 жылы «көше тілі» ретінде тіркелген. Ағылшын лексикографиясында «сленг» термині шамамен XIX ғасырдан бастап кең қолданысқа ие болды, 1850 жылдан бастап бұл термин ауызекі тіл лексикасының заңсыз атауы ретінде кеңінен қолданыла бастады.

Дж. Б. Гриноу және Дж. Л. Киттридж сленгті «әдеби тілдің айналасын торып, ақсүйектер қауымына жол іздеген қаңғыбас-тіл» деп анықтама берген.

Көптеген сөздер мен иірімдер өз тарихын «сленг» ретінде бастап, қазіргі кезде әдеби тілде тұрақты орнын алды. Ауызекі тілдегі сөздерге қарағанда «жаргондар» білімді адамдардың да, белгілі бір жастағы және кәсіптегі адамдардың да қолданысында кездеседі. Жастар сленгі – бұл барлық референттік топтардың паролі.

Қазіргі таңда жастар арасында жаргон сөздерді қолдану 50%-дан жоғары көрсеткішке ие және супер, класс, окей сөздері әдеби тілді бірте-бірте ығыстырып барады. Жастар сленгі қызықты лингвистикалық феномен, оның ауқымы тек жас ерекшелігімен ғана емес, өзінің аты айтып тұрғандай әлеуметтік, уақыттық және кеңістікпен шектеледі.

Жастар жаргонын пайдаланудың басты функционалды міндеттерінің бірі – оның коммуникативтік қызметі. Ерекше әлеуметтік топ құрылады, сонымен қатар ішкі ұқсастық белгілер мен тілдегі жаңа қолданыстар өзінің құрдастарымен қарым-қатынас жасауға, коммуникативтік актіге түсуге бағытталады.

Жастар жаргоны креативті қызметті іске асырады, бұл лексикалық бірліктерді қарым-қатынас жағдайында өз ойын білдіруге қажетті құрал ретінде пайдалануға мүмкіндік береді. Әдеби тілге тән нормалар мен табуларды бұзып, жаңа сөздерді ойлап шығарады, ол арқылы жастар дербестігі мен шығармашылық мүмкіндіктерін аша түседі, тілдің лексикалық құрамын жаңартады.

Жастар жаргонын пайдалану көптеген мақсаттарды шешуге жол ашатындықтан, номинативті бірліктердің жасалуы мен таралуы түрлі бағытта болады. Бірінші кезекте жастар жаргонының лексикалық құрамының толығу ерекшелігін қарастыру керек, бұл көп жағдайда жастардың дүниені тану тәсілін анықтайды.

Жастардың жаргон сөздері – аға буын өкілдеріне қарсы тұру арқылы тұтас қоғамдық жүйеге қарсылық білдіруден пайда болған 13–30 жас аралығындағы адамдардың әлеуметтік диалектісі. Қалада оқитын жастар мен жекелеген шағын топтар арасында қолданылады.

«Сленг» сөзін күнделікті өмірде белгілі бір заттың атауы үшін қолданылатын, қалыпты тілден ауытқыған, мысқылдап, мәнерлі сөздер. Сленг әртүрлі әлеуметтік топтардың ерекше қолданыстағы сөздері. Кейбір зерттеушілер жаргонды сленгпен байланыстыра қарайды. Сондықтан сленг ерекше лексика қызығушылықтары ортақ адамдардың қарым – қатынастарынан туындайтын сөздер деп көрсетеді. Сленг табиғаты оның үнемі жаңарып отыруын талап етеді. Көптеген сленг сөздері салыстырмалы түрде ұзақ өмір сүрмейді және егер олар тілде тұрақталса, яғни сленг қатарынан жалпы ауызекі тіл лексикасына өтіп кетсе, қолданыстан түсіп қалады. Сонымен қатар студенттер, оқушылар және де оның ішінде 25–45 жасқа дейінгі үлкен кісілер де сөйлейтін болған. Қазіргі таңда жаргон, сленг сөздері қолданыста өте жиі кездесетін болғандықтан, бұл мәселе біздің жұмысымыздың зерттеу аспектісіне айналды.

Сленг - бұл стандартты тілдің бұзылуы ретінде қарастырылатын сөздер. Бұл күнделікті өмірде айтылатын заттарды белгілеуге қызмет ететін өте қажетті сөздер. Айта кету керек, кейбір ғалымдар жаргонизм сленгке сілтеме жасайды, сондықтан оларды дербес топ деп бөлмейді, ал жаргон ортақ мүдделері бар адамдар тобын сөйлесу үшін қолданылатын арнайы сөздік ретінде анықталған. «Сленг» термині ағылшын тілінен аударғанда: 1. әлеуметтік немесе кәсіби оқшауланған топтың әдеби тілге қарсы сөйлеуі; 2. әдеби тіл нормасына сәйкес келмейтін ауызша сөйлеудің нұсқасы. Сленг пайда болған және бастапқы уақытта жеке әлеуметтік топтарда қолданылған сөздер мен фразеологиялық бірліктерден тұрады және осы топтардың тұтас бағдарын көрсетеді. Әдетте бұл сөздер көбінесе эмоционалды және бағалау сипатында қолданылады, дегенмен кейде бағалаудың «белгісі» өзгереді. Стилистика тұрғысынан жаргон, сленг немесе социолект - бұл тілдің ағзасындағы зиянды паразиттік өсу емес, спикердің ауызша сөйлеуін бұзатын, керісінше органикалық және белгілі бір дәрежеде осы жүйенің қажет бөлігі.

Сленг сөздер дөрекі әрі көңіл-күйді білдіретін сипатта болады. Қазақ жастары арасында кеңінен қолданылатын сленгтер қатарына : «Жынды», «базар жоқ», «өшіп қал», «рах», «братуха», т.б сөздер қатары жатады. Сонымен қатар, мағынасы әртүрлі сленг қатары да бар. Мысалы, «тусовка» сөзін жастар арасында «мерекелік кеш» деп түсінсе, қылмыстық ортада «ұрылардың жиналысы» деген мағынаны береді. Қызық құбылыс, ия?! Сленг сөздер жігіттер арасында жүзеге асып жатса еш әбестігі жоқ. алайда қыздар арасында дұрыс сөйлеу этикасына тән емес. Аталмыш сөздер уақыт өткен сайын ескіріп, жаңарып отырады.

Сленг сөздерді не үшін қолданады?

- ерекше әсер қалдыру;
- өзіне сенімділік сезімін беру;
- жаңа, өзгеше болу;
- басқа біреудің түсінбеуі;
- әзіл;
- белгілі бір әлеуметтік топқа жататынын көрсету;
- тілдік қорды байыту үшін қолданады екен.

Трендтегі сөздер жастардың көретін, оқитын мәлімет, ақпараттарына байланысты қалыптасады. Әзіл-сықақтан, пікір қалыптастыратын тұлғалардан үлгі ала отырып заманауи сөздер пайда болады:

- «Жиза» – орысша «жизнь», яғни «өмір» деген сөздің қысқарған түрі;
- «Изи» – ағылшынша «easy» деген сөзді оқылуы бойынша қолдану, аудармасы «оңай» дегенді білдіреді;
- «Краш» – ағылшынның crush деген сөзінен шыққан. Біреуді сыртынан ұнату, жауапсыз жақсы көру;
- «ЛП» – орысша «лучшая подруга» дегеннің қысқарған нұсқасы. МЧ – қыздың кездесіп жүрген жігіті (молодой человек), ЛЧ – сүйікті адам (любимый человек). Қазір мессенджерлерде жиі сөйлесетін болғандықтан, ұзақ жазуға ерініп, сөзді қысқартып жазу сән;

- «Хейт» – біреуді ашықтан-ашық ұнатпау, оның қаншалық жаман, нашар екенін ауызша немесе жазбаша хабарлау;
- «Гоу» – ағылшынның «go» деген сөзі, «кеттік» деген мағынада қолданылады. Бұл сленгін қолданатындар «гоу» дегеннің өзін ұзақ көріп, оны «го» деп жазады;

- «Сорян» – «sorry» сөзінің қысқартылған нұсқасы;
- «Ауф» – кайф, керемет;
- «Рили» – ағылшынның really деген сөзінен шыққан. «Шынымен, расында» деген сөздердің орнына қолданылады;
- «Олд» – ағылшынның old (кәрі) деген сөзінен шыққан;
- «Инсайд» – ағылшынның inside (ішкі) деген сөзінен шыққан;
- «Флекс» (икемді). Ағылшын тілінен «flex» – бұту, майыстыру;
- «Шарить» – бір нәрсені түсінуді білдіреді.
- «Ботан» – зерделі адам;
- «Тормоз ұстау» – бөтеліп қалу;

- «Типаж болу», «блатной» – өзімшіл, өркөкірек;
- «Қосыққа кіру» – ыңғайсыздыққа тап болу;
- «Құлаққа лапша ілу» – өтірік соғу;
- «Маяк тастау» – қысқаша қоңырау шалу;
- «Шпор жасау» – жауап парағын дайындау;
- «Капустаға қарау» – материалдық жағдайын қарау;
- «Ауру» – адамға маза бермейтін адам;
- «Қуғынбай» – артық сөйлеп кеткен, мылжың.

Сленг сөздерге жүргізілген зерттеулер нәтижесінде жігіттердің 50 пайызы, қыздардың 33 пайызы күнделікті өмірде қолданады екен. Онымен күресудің еш пайдасы жоқ. Жас шамасына қарай доғару процесі өздігінен жүзеге асады.

Қазақ тілінің халі қалай?

Мамандардың пікірінше, мұндай сөздерді қолдану, шала қазақ тілінде сөйлеу өмір салтына айналып барады.

«Жаһандану заманында ешбір сүзгіден өтпеген ақпараттар тасқыны ағылып, жастардың көзін тұмандандырып, санасын уландырып барады. Осыларға төтеп беретін қазақы тіл, ұлттық салт-дәстүр. Бүгінгі жастардың арасында тіл байлығының нашарлығынан дейміз бе, әйтеуір бір сүреңсіз, нәрсіз сөздер өршіп тұр. Алайда барлығына жастарды кіналай беруге де болмайды. Интернеттегі кейбір сананы улайтын сайттар, теледидардағы түкке тұрғысыз түрлі бағдарламалар, әлеуметтік желілердегі жеңіл әңгімелер, отбасындағы тәлім-тәрбие де баланың санасына әсер етеді», – делінген «Тіл-Қазына» орталығының сайтында.

Білім және ғылым министрлігі Тіл саясаты комитетінің төрағасы Әділбек Қабаның айтуынша, қазақты қазақ ететін – оның тілі. Тіл тазалығын, сөйлеу мен жазу мәдениетін, заңдылықтарын сақтау міндет.

«Олай болмағанда жаһандану заманында тіліміз өзіміз де түсінбейтін қойыртпаққа айналып шыға келуі әбден мүмкін. Байқасаңыз, біздің сөйлеу мәнеріміз, сөйлем құрауымыз, ойымызды жеткізуіміз қазақша емес. Мүлде өзгеріп кетті. Бұл әлеуметтік желілер өмірге ене бастағалы қарқын ала түскенімен, шын мәнінде оның тамыры тереңде жатыр», – дейді Әділбек Қаба.

Бұл орайда Тіл саясаты комитеті мектеп оқушылары мен колледж студенттері арасында «Мен қазақша сөйлеймін» атты республикалық байқау өткізуді қолға алған. Шараның басты мақсаттарының бірі – жасөспірімдерді қазақ тілінде таза сөйлету.

Заманауи сөздер тілдің алуан түрлілігінің құрамдас бөлігі. Соңғы онжылдықта интернеттің дамуына байланысты жастар сленг әлеуметтік желілерге көшті. Әлеуметтік желіде де, күнделікті өмірде де жиі кездесіп жүрген бірқатар сөздер мыналар:

1. Хайп – ағылшынның «hype» сөзінен шыққан, шу, пиар дегенді білдіреді. Дәл қазіргі уақытта трендтегі нәрселерге қатысты қолданылады.
2. Изи – бұл да ағылшынның «easy» сөзінен шыққан, жеңіл дегенді білдіреді. Ол адамның белгілі бір жағдайға, адамға деген қарым-қатынасына қатысты қолданылады.
3. Че там – бұл орыс тілінен енген жаргон сөз. Ол хэл сұрасу, не істеп жатқанын білу мақсатында айтылады.
4. Жиза – орыс тілінің «жизнь» сөзінің қысқарған түрі, өмірлік жағдайларды сипаттау үшін қолданылады.
5. Хейтер – ағылшынның hate - жек көру сөзінен туындаған. Қарсылас, оппонент деген мағынаны білдіреді. Көп жағдайда әлеуметтік желіге қатысты қолданылады.
6. Гоу – ағылшынның «go» - жүру, кеттік деген мағынаны білдіреді. Жастар арасында да осындай мағынада қолданылып жүр.
7. Лол – ағылшынның laughing out loud қатты күлу мағынасында. Күліп тұрғанын байқату, көрсету, сездіру үшін жазбашада, ауызша тілде де кең таралған.
8. Десең иэ, деп па, десең ба - бұлар жаргон сөздер. Өзілді білдіру үшін қолданылады.
9. Ладно, ладн - сөздері желіде жазбаша коммуникацияда жиі пайдаланылатын сөздер.
10. На хабаре - келісім, хабарда болу дегенді білдіретін сленг.

Трендтегі сөздер жастардың көретін, оқитын мәлімет, ақпараттарына байланысты қалыптасады. Өзіл-сықақтан, пікір қалыптастыратын тұлғалардан үлгі ала отырып заманауи сөздер пайда болады. Мамандардың пікірінше, мұндай сөздерді қолдану, шала қазақша сөйлеу өмір салтына айналып кеткен. «Бұл мәселені бүкіл қоғам болып бірлесе шешу керек», – дейді филологтар.

Жастар арасында сөйлеу кезінде жалпы қолданыстағы сөздерге орысша жалғау жалғап, өз тілімізде баламасы бола тұра кірме сөздерді шектен тыс көп пайдаланып, оның үстіне тағы қазақша қосымша жалғап, тіпті тарихи қалыптасқан сөйлемнің орын тәртібін бұзып қолданып жүргендері бар. Жастар дағдысына қарай бұндай сөздерге өте оңай бейімделеді, әрі оларды кез келген жағдайда қолдана береді. Мысалы: *күлкі – угар; арзан – фуфлю; мас – бухой; мақсат – таргет; скилл – дагды; сәнді – гламурный*.

Әдетте сленгтер өзге тілден енген сөздер не ешбір грамматикалық заңдылықсыз қысқартылған сөздер болып келеді. Ағылшын не орыс тілдерінде сленгтер бұрыннан қолданылатын болса, қазақ тілінде мұндай сөздердің дамуына әлеуметтік желілер мен мессенджерлердің көптеп қолданылуы серпін берді. Мұны жастар «сәнді сөйлеймін» деп мақтаныш көрсе, аға буын «қазақ тілінің шұбарлануы» деп айыптайды.

Әдебиеттер

1. Раманова А.А. Қазіргі жастар дискурсындағы жаргондық лексика / А.А. Раманова, Н.Ж. Кереева. – Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2021. – № 32 (374). – С. 105-107.

2. URL://informburo.kz/kaz/masele/trendke-ainalgan-slang-zastar-tilinin-subarlanuynan-qazaq-tili-qagazu-korip-otyr-ma
3. Қазақ тілі. Энциклопедия. – Алматы. Қазақстан Республикасы Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігі, Қазақстан даму институты, 1998.
4. Сыздық Р. Тілдік норма және оның қалыптасуы (кодификациясы). – Астана. Елорда, 2001.
5. Уәлиев Н. Сөз мәдениеті. – Алматы. Мектеп, 1984.

Дилимбетова Ф.
II курс студенті «Қаржы менеджменті» БББ
Ғылыми жетекшісі:
ф.ғ.к., аға оқытушы Рахимбекова С.А.
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ТҰРСЫН ЖҰРТБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ КӨПТІЛДІ ТҰЛҒАНЫҢ ДАМУЫНА ӘСЕР ЕТЕТІН ЗАМАНА КӨРІНІСІ

***Аңдатпа.** Берілген мақалада қазіргі таңдағы көптілді тұлғаның дамуына әсер ететін замана көрінісі қарастырылған. Мақалада Тұрсын Жұртбайдың шығармалары талданып, кейіпкер образының көптілділігі, заманауи мәселелерді қарастыратын өзекті тақырыптары зерттелген. Мақалада шығармалардың үзінділері көптілді тұлғаның қалыптасуына қажетті факторларды ұсынып отыр.*

«Біз қазақ деген мал баққан елміз,
Ешкімге соқтықпай, жай жатқан елміз.
Басымыздан құт-береке қашпасын деп,
Жеріміздің шетін жау баспасын деп,
Жылқы қылын найзасына таққан елміз» [1. 20 б.] - деп, Қаз дауысты Қазыбек биіміз момын халықтың болмысын барынша суреттеп берген. Бірақ, сол момындығын пайдаланып қасқырша аңдығандар, жайбарақат жайылған жайлауына көз салғандар көп болды.

Қазақ тарихына көз жүгіртсек қаншама қанды қырғынға куә боламыз. Осы күнге дейін ұлт болып, ел болып күн кешіп жүргеніміз әуелі жаратушы Алланың, сосын жүрегі түкті бабаларымыздың арқасы.

Әбу Насыр әл-Фараби «Тарихты білмей - өткенді, қазіргі жағдайды білу, келешекті болжау қиын» [2. 302 б.] - деген. Жазушы Тұрсын Жұртбайдың шығармалары сол тарих кітаптарының бір парағы іспетті. Оны ақтарып, қажетті қор жинау біз оқырмандарының парызы.

Баубек Бұлқышев «Адам дүниеге тек қана келіп, әншейін ғана аттана бермейді. Ол артында ой қалдырады, ойдан мұра қалдырады» [3. 9 б.] деген. Тұрсын Жұртбай да өз туындылары арқылы адамзатқа сол ойды, мұраны қалдырған. Ал жазушының шығарма жазуына түрткі болған адамдардың тағдыр жолы оның кейіпкерлері арқылы замана атаулы асыл уақыттың өрнегін көрсеткен.

Қаламгердің шығармаларының ішінде заманның суретін сонылай көрсеткен «Жер - бесік» роман - новелласы. Бір ғасырлық тарих бір кітапқа сиып, сондағы оқиғаларға қара халықтың көзқарасы Кербала өмірімен байланыстырылады: «Зады, Кербаланың – ұзында өші, қысқада кегі жоқ, бойын тік ұстап, намысын байлық санаған жан. Тек, қиянаттың қыл бұрауына шыдамай қарсы күресіп еді, қайраты жетпеді. «Ерегіскен ел болмас». Бақ пен мақсатқа бақталастықтан өршіген дау мұның әкесінің сағын сындырып, ата кекке ұластырып жіберді. Аузымен құс тістеген Азынабай: «Переселендерге жер бермеді, қудалады, қол көтерді», - деген сылтаумен әкесін істі етіп, түрмеге жаптырды. Иесіз малын барымталап, ағайындарын кіріптар етті. Тек есін біліп қалған Кербала ғана Шалқұйрыққа мініп, ел сағалап жүрді. Шешесі қалың безгек кезінде дүниеден қайтқасын, жанашыр ағайыннан да іргесін аулақ салды. Ақыры, қашқын атандырып тынды» [4. 10 б.]. «Күншіл шірік көзіңе айта алмайтын, Жала жауып сыртыңнан қиқаңдайтын» [5. 254 б.] деген Сағди. Замана суреті сол, адам өзін қолдаушылар тым көп екенін білгендіктен, өзінің бастаған ісіне қуанатындар санына сенімді болғандығынан, жанына тікендей бататындар санын азайтады. Жауға жақсы дос атанатындар да солар. Мүмкін елдігімізден айрылуымызға да солар себепші болған. Людвиг Ван Бетховен «Адамның аса зор ерекшелігі – ең қиын кедергілерді жеңудегі табандылығы» [6. 249 б.] деп айтқан екен. Бірақ, жеңіске жетуіңе сенімсіз болсаң, ол күресті бастаудың өзі де қиын. Себебі, «мықты» аталатын жыртқыш сені тек өз жемтігі ретінде көреді де, аса көп күш жинамасаң сеннен қорқпайды. Ал жемтіктің кемшілігі - ешқашан өзін «жыртқышты жеңе аламын» деген асыл оймен толғандырмайды. Ол тек қаша біледі. Қашу болғанмен, тұтылу бар, шаршап тоқтау бар. Кербала болса, тұтылып та көрді, шаршап беріліп те көрді. Тағдыр сыны сол, оны тәңірі ерте өлу үшін емес, өмірді ұзақ сүру үшін жаратыпты. Ол өмірді жай сүрмей, өзгертуге талпынсын депті. Бірақ, өмірді өзгерту үшін де мақсат, ерік-жігер, ақыл мен көрегендік керек. Маврелий «Біріншіден, ештеңені де себепсіз және мақсатсыз істеме. Екіншіден, қоғамның пайдасына аспайтын ештеңені істеме» [2. 92 б.] деген. Ол рас. Көпшілікке пайда әкелмейтін іс оған тек зиянын тигізеді. Жеке қалауыңды қандыру үшін ғана әрекет етсең, өзіңе қас адамдарды жинайсың. Бірінші дүниежүзілік соғыс басталғанда да өз пайдасын ойлаған елдер,

өзін өзгелерден артық санағандар артқа шегінуге мәжбүр болды. Жерді мәңгі билейтін жаратылыс жерден ешқашан шықпайды. Басты тіршілік иелері қашан да соны ұмытады.

Күн мен түн алмасып жүретіндігі іспетті адам басына бірде тақ тисе, бірде таяқ тиеді. Қаншама ғасыр әлемнің алып империясын басқарған императордың да тағы шайқалып, қара халық өз ортасынан шыққан қараны хан сайлау мүмкіндігіне ие болды: «Қараспан тауына қол жиылды. Момын дала бұлқынып, көкжиектен дауыл көтерілді. Адамның көңілдері де дауылды күнгі жалба-жұлба, қатарласа көшкен бұлттай аласапыранға толы. Бұйығы көшпенділер кенет найзағайдай жарқылдап, қынабынан суырған қылыштай жалаңдап шыға келді. Дала халқының тізесін бүктіріп, қолын қанға малған патшалық Россияның алтын тағы да шайқалды. Қалың қарағайдың арасында Ресей ұлықтарының қазақтан әскер алмайтыны туралы уағдасын бұзғандығын, қанау қабырғасына батқандығын ашына толғап, наразылық ниетпен сес байқатып, жұрт қолға қару алды» [4. 276.]. 1916 жылы маусымның 25 армияның қара жұмысына Түркістан өлкесінің және ішінара Сібірдің 19-дан 43-жасқа дейінгі ер-азаматтарын шақыру жөніндегі жарлығы шыққанда қаншама жыл бойы сабыр мен төзімді серік еткен халық «Атадан ұл туса, Құл болам деп тумайды. Анадан қыз туса, Құң болам деп тумайды» [6. 95 б.] деп, ашуын анық көрсетті. «Намысты нанға сатпа» [7. 56.] деген Бауыржан Момышұлы. Міне, сол ердің намысын қорғайтын кезі келген сәт еді бұл. 1916 жылы шілде айының бас кезінде ұлт-азаттық көтерілістің ұшқыны пайда бола бастады. Оған лайықты себептер де көп еді. Біріншіден, «қазақтардың жерлерінде патша өкіметі шаруаларды қоныстандыру үшін жер қорын жасап, 1916 жылға дейін олардың 45 млн десятина ең шұрайлы жерлерін тартып алған болатын» [8]. Жергілікті халық таулы, шөлді дала аймақтарына ығысуға мәжбүр болады. Екіншіден, «1914 жылы бірінші дүниежүзілік соғысқа патшалық Ресей де қосылып, майдандағы әскерге жағдай жасаудың ауырлығы қара халыққа тиді. Жергілікті халықтан алынатын салық 3 – 4 есе көбейді, шаруалардың ірі қара малы мен мал азығын соғыс қажетіне алу күшейді. Осының бәрі егістік жердің қысқаруына, ірі қара мал басының азаюына әкеп соқтырды. Дүниежүзілік империалистік соғыс елде өнеркәсіптің қирауына, ауыл шаруашылығының тоқырауына (дағдарысына), халық арасындағы аштыққа алып келді. Жергілікті жерлерде шенеуніктер мен әкімшіліктердің зорлап алымсалық жинауы өсті, халықтар арасындағы ұлттық бөлунішілік күшейді. Сөйтіп, қазақ даласында жалпы ұлттық дағдарыс пісіп жетілді» [8]. Үшіншіден, 19-дан 43 жасқа дейінгі ер-азаматтарды қара жұмысқа алу жарлығы елдегі бай-шонжарлардың өз балаларын қара жұмыстан алып қалу мақсатындағы қулығымен жүзеге асырылып, майданға негізінен кедей-кепшік тартылған болатын. Мұндай елді билеген әділетсіздік, жан-жақтан келген қысым бұқара халықтың бірігіп, көтеріліс жасауына септігін тигізді. Бірақ, кез келген істі бастау бар да, оны жалғастырып, аяғына дейін жеткізу бар: «Ереуілшілер мен жазалаушы отрядтың айбарлы аңдысуы ұзаққа созылмады. Әскери тәртіп пен тактикадан хабарсыз тобырдың бар қаруы – әділетті талабы, іштегі ыза мен жұдырыққа жиылған күш қана еді. Тұтқиылдан тиіскен Болдышевтің отряды олардың есін жиғызбады. Аяусыз жазалап, қызыл қанға бояды. Алғашқы қақтығыста-ақ ереуілшілердің тас-талқанын шығарып, тоздырып жіберді. Ұстаның көрігіндей гулеген халықтың көңілі су құйғандай басылды. Делебесі қозып, ашуы мен кегі ет пен терінің арасында жүрген, көтерілістің түпкі мәнісін түсінбей қызды-қыздыға іліккен айғайшылар Қараспан тауының етегіне жазалаушы отряд іліккенде-ақ беттерін теріс қаратып, құңкілдесіп, түн жамыла ыдырап кетті» [4. 32 б.]. Бастапқы кездегі өмірдің, тағдырдың тауқыметінен шаршап қолына қару алған азаматтар, бір күндік қырғыннан кейін бұрынғы тірлігін қайта жалғастыруға көндікті. Көтерілістің мақсаты – елдің егемендігі болғанын, байдан өш алу емес, өмірді жаңа бағытқа ауыстыру болғанын түсіне алмаған көпшілік болар істі сырттай бақылағанды жөн көрді. Соңында Қамшыны қайсарлығы, Кербаланы намысы, Саржанды ақылы, Ұларды білімі, Абызды елінің қамы жібермей, жүзге жуық адаммен күрес алаңында қалды.

Бір кездері кеніштегі жұмысын көп көргендер қиындығын байдан көрсе, енді олардың психологиясы өзгеріп мен елім үшін, социалистік одақ үшін жұмыс істеп жүрмін деп, сол қиындығына көндігіп, қуана қарсы алуды үйренгені ғана өзгеше болды. Бұл адам болмысы. Адам психологиясын өзгертсең болды, ол сіздің қызметші құралыңыз да, ұрып салатын қолшоқпарыңыз да, пайда көзіңіз де, сізді құрдымға жіберер қауіпке де айнала алады. Оқырман менің шығармаларды оқи отыра түсінгенім: Тұрсын Жұртбай өз шығармаларында заманның келбетін адамға ұқсатып жазған. Бөбек дүниеге келсе, бір қария өмір есігін жабады. Сол секілді, біреуге елді билеудің жаңаша идеясы келсе, ескісі етігін киіп, кетуге дайындалады. Бала – өседі, ер жетеді, ақыл тоқтаады, бетке әжім, шашқа ақ түседі, бойдан қуат кетеді, ақыры кешкен ғұмырын көз алдынан бір өткізіп бақилық болады. Сол секілді, мемлекет ісі де, жүргізілген саясат та жасында бізді бір қуантып, бір жылатып, бір үміттендіріп, бір көңілімізді қалдырып, ширап, піскенде жемісін беріп тойғызар да, әлі кеткенде көбімізді жылатып, көбімізді қуантып, тағы біразымызды бір күрсінтіп, бой түзеткізіп жолымызды жаңа дүниелерге ашады. Бұл заман деген – адам өмірінің атауы. Адам өмірін қалай сүрсе, заманы да сондай болмақ.

Әдебиеттер

1. Даланың дара ділмарлары. – Алматы: ЖШС “Қазақстан” баспа үйі”, 2001.
2. «Ақылдың кені» даналық сөздер: – Алматы, «Көшпенділер», 2005.
3. «Асыл мұра». – Алматы: «Көшпенділер», 2013.
4. Т.Жұртбай «Жер-бесік». – Алматы «Жалын», 1985.
5. Е. Шаймерденұлы. Даналық дидары: – Алматы, «Өлке», 2002.
6. Даналардан шыққан сөз: нақылдар жинағы / құраст. Ұ. Асыллов. – Алматы, «Мектеп», 1987.
7. Бауыржан Момышұлы. Әсиет сөздер. – Алматы: «Өнер», 2012.
8. www.kk.wikipedia.org

Жумабаева А.
І-ші курс студенті «Менеджмент» БББ
Ғылыми жетекші:
аға оқытушы магистр Лиза Омарова
«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

ҚАЗІРГІ ТАҢДА КӨПТІЛДІЛІКТІҢ ЖАЛПЫ АДАМҒА ӘСЕРІ

***Аңдатпа.** Жаһандану әсерінен пайда болған талап қарастыра отырып, көптілділікті дамыту тәсілдерін зерделеу. Тілдерді меңгеру өмір жолындағы табыстың кепілі болып табылады, бір саты жоғары көтерілуге, қарым-қатынастың кең кеңістігін қамтуға, мәдениеттің ұлттық ерекшеліктерімен және басқа елдер халықтарының дәстүрлерімен танысуға мүмкіндік береді.*

Біріншіден көптілділікке жалпы түсінігін берейін. [1] Көптілділік бұл әлеуметтік ортада, мемлекетте бірден үш, одан да көп тілде сөйлей білушілік. Мұның өзі жеке адамның Көптілділікті және ұлт пен ұлыстың Көптілділікті болып бөлінеді. Көптілділіктің үш тілді меңгеру дәрежесі сол адамның немесе бүтіндей халықтың өмір сүрген тілдік ортасы, әлеуметтік, экономикалық, мәдени өмірі, тұрмыс-тіршілігі секілді көптеген факторларға байланысты. Ұлттық құрамы бірыңғай, бір ғана этнос мекендейтін мемлекетте Көптілділік сирек. Онда жеке адамның ғана Көптілділікті ұшырасады (Жапонияда, Кореяда, Германияда, Исландияда). Көптілділік – АҚШ, Ресей Федерациясы, Үндістан, Нигерия сияқты жүздеген ұлт пен ұлыс мекендейтін мемлекеттерге тән құбылыс. Көптілділік: жаппай Көптілділік, ішінара Көптілділік болып бөлінеді. [1] Менім бұл баяндамада талқылайтын тақырып негізінде қоса айтып кететінім-бұл көптілді күздіреттілік бірнеше шет тілін білу ғана емес. Көптілділік құздыреттілік – тілдік білім жүйесін меңгеру, әртүрлі тілдердің тілдік ұйымдасуы бойынша ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтау, тілдің қызмет ету механизмдері мен сөйлеу әрекеттерінің алгоритмдерін түсіну, метакогнитивтік стратегияларды меңгеру және дамыған танымдық қабілет. Көптілді күздіреттілік белгілі бір тілдерді білудің жиынтығы емес, ол пайдаланушы сүйенетін құздыреттердің біртұтас күрделі, жиі асимметриялық конфигурациясы. Ол шет тілдерін оқытудың әдістері мен үдерісін түсінуді жақсартады және жаңа жағдайларда қарым-қатынас жасау және әрекет ету қабілетін дамытады. Мұндай күздіреттілік бұрын бейтаныс тілдердің негіздерін өз бетінше меңгеруге мүмкіндік береді және табысты етеді, сондықтан көптілділік құздыреттілігін бірнеше шет тілдерін білу ғана емес, сонымен қатар шет тілдерін меңгеру, меңгеру ретінде де қарастыруға болады. тіл сезімі», шет тілдерін өз бетінше меңгеруге деген ұмтылыс пен қабілеттілік.

Менім тандаған тақырыбым «Қазіргі таңда көптілділіктің жалпы адамға әсері». Бүгінгі таңда бірнеше тілді білу-қазіргі заманның қажетті талабы. Мұндай құбылыс жаһанданудың күшеюімен, халықаралық қатынастардың дамуымен түсіндіріледі. Қазақстан Республикасында жұмысқа қабылдау кезінде үміткерлерге қойылатын басты талаптардың бірі бірнеше тілді білу болып табылады. Әрине, басымдылық қазақ тіліне, өйткені ол мемлекеттік тіл, орыс тілі, ол ұлтаралық қатынас тілі, ағылшын тілі, халықаралық тіл. Жақсы маман, арнайы білімдерден басқа, жоғарыда аталған үш тілді білуі керек, өйткені оның мансаптық өсуі мен әріптестер арасындағы позициясы осыған байланысты болады. Қазақстандағы үштілділікті дамыту туралы айта отырсам, қойылған мақсат тек мәдени және білім беру сипатында ғана емес, сонымен қатар саяси сипатта екенін атап өткен жөн. Қазіргі таңда әлемде іс жүзінде бір ғана этностың өкілдері тұратын елдер қалған жоқ. Жаһанданудың күшеюі және еркін кедергісіз қозғалу мүмкіндігі халықтың бір елден екінші елге көші-қонының өсуін ынталандырады. Қазақстан Республикасы көпұлтты мемлекет болып табылады. Әрбір азамат өзін халықтың ажырамас бөлігі, титулдық ұлтпен тең құқықтар мен мүмкіндіктерге ие адам ретінде сезінетін елде ғана нәсілдік немесе діни кемсітушілік негізінде ешқашан этносаралық келіспеушіліктер мен соғыстар болмайды. Ол үшін біртұтас халықты құрайтын түрлі этностық топтар өкілдерінің бейбіт қатар өмір сүруі үшін барынша қолайлы жағдай жасау қажет. Жалпы Қазақстан Республикасында тіл саясаты 2007 жылдан бастау алады, ол кезде Мемлекет басшысы «жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени жобасын кезең-кезеңімен іске асыруды ұсынған болатын. Бұл сәтті тәуелсіз Қазақстанның жаңа тіл саясатының бастапқы нүктесі ретінде белгілеуге болады, ол бүгінде қоғамдағы танымалдылық дәрежесі мен өзінің тиімділік деңгейі бойынша әлемнің басқа елдері үшін үлгі бола алады. Осы саясатты іске асыру мақсатында осы күнге дейін коммерциялық емес негізде білім беру мекемелері құрылып, құрылуда, олар барлық тілек білдірушілерге негізгі үш тілді оқытуда. [2] Облыс тілдерді оқыту орталықтарын құру мен олардың жұмыс істеуінің негізгі мақсаты-Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын, сондай-ақ Президенттің «Қазақстан-2050» Стратегиясы Қазақстан халқына Жолдауын іске асыруда. Қазақстандықтар үшін тілдердің үштұғырлығы идеясының маңызы ерекше, өйткені оны Мемлекет басшысы уақыттың сын-қатеріне жауап ретінде, жаһандық әлемге белсенді интеграцияланатын қоғамның өмірлік қажеттілігінің шешімі ретінде тұжырымдаған. [2] Қазақстанның әлемдік қоғамдастыққа кірігуі бүгінде қарапайым ақиқатты ұғыну мен іске асыруға байланысты: әлем үстем тілдерді меңгеру арқылы жаңа білімді меңгере алатын адамға ашық. Президент бастамасының арқасында мемлекетіміз білім берудегі көптілділік тұжырымдамасын іске асыруға кірісті, өйткені нақ көптілділік Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін нығайтуға және этносаралық келісімді күшейтуге қызмет етеді. Біздің қазіргі әлемде тілдерді әртүрлі тәсілдермен үйренуге болады. Мысалы, қазіргі әлемнің ең қажетті атрибуттарының бірін алайық – бұл біздің смартфондар мен планшеттеріміз. Заманауи техниканың арқасында біз қай жерде болмасын, тілдерді үйрену әрқашан қолымызда болады. Смартфонға қазақ, орыс және ағылшын тілдерін үйренуге арналған жақсы оқу материалдарын жүктеуге болады. Мысалы: Сіз автобуска отырсыз, құлаққапты киесіз және оқисыз, тыңдайсыз, қайталайсыз және сол арқылы есте сақтайсыз. Міне, не істеу керек. Бұл қазақстандықтар үшін арнайы осындай бағдарламаларды бірлесіп жасайтын қамқор мамандардың, мұғалімдер мен бағдарламашылардың, әзірлеу-

шілердің күшті командасын қажет етеді. Қазір кейбір білім беру мекемелері сабақты ағылшын тілінде жүргізеді. Жоғары сыныптарда 2013-2014 оқу жылынан басталды, ал жалпы ағылшын тілі 1-ші сыныптан бастап оқытылады. Көбінесе физика, математика, химия, информатика, биология сабақтары ағылшынша, ал тарих, әдебиет сабақтары қазақша өтеді. Бірақ бұған балалар дайындалмаған деп ойлаймын, сондықтан бұны кіші сыныптардан бастау керек. Өзімнің тәжірибем бойынша, бізге 7 сыныпта ағылшын тілінде оқу бағдарламасы келді, ол бізге әрине қиын болды және мұғалімдерге де. Сондықтан осы бағдарламаны кіші сыныптардан бастау керек деп ойлаймын. Әрине бұл өз тіліміді ұмытуға әкеп соқтыруы мүмкін, бірақ бұл жастардың болашағына жақсы әсер етеді деп ойлаймын. Мысалға келтіретін болсам, “Әлемнің 2-ұстазы” атанған ғұлама Әбу Наср Әл-Фараби тарихи деректер бойынша 70-ке жуық тіл білген. Ал қазіргі таңда әйгілі блогерлар әртүрлі курстар ашып өздерінің оқырмандарын қызықтырады. Соның ішіне Айна Исаева (Ainasays) ол 5 тілді біледі: қазақша, орысша, ағылшынша, испан, польский. Қазіргі таңда ол курс ашып өздерін оқырмандарына тілдерді қалай тез және оңай үйренуді көрсетеді. Осындай әйгілі блогерлер өздерінің оқырмандарын тілге қызықтырса біздің болашақ жастарды ынталандырып үлкен дәрежеге жеткізеді. Ғалымдар бірнеше тілді меңгеру адам миының жұмысына жақсы әсер ететінін дәлелдеді. Екі немесе одан да көп тілде сөйлейтін адамдар мұқият және көп функцияға жақсы бейімделеді деген пікір бар. Сонымен қатар, шет тілдерін үйрену адамның ақыл-ойы мен ақыл-ой қабілеттерін дамытуға оң әсер етеді. Үштілділік-табысты мансаптың кепілі. Мансап үшін шет тілін үйрену іскерлік қарым-қатынас дағдыларына, серіктестік ынтымақтастыққа, еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілікті арттыруға ықпал етеді. Тілдерді меңгеру өмір жолындағы табыстың кепілі болып табылады, бір саты жоғары көтерілуге, қарым-қатынастың кең кеңістігін қамтуға, мәдениеттің ұлттық ерекшеліктерімен және басқа елдер халықтарының дәстүрлерімен танысуға мүмкіндік береді. Белгілі бір тілге қызығушылықты қалай қалыптастыруға болады? Мысалы: басқа тілдегі кейбір музыканы естігенде оның мәтінін өзіміз түсінетін тілден іздей бастаймыз. Әдеби өнердің дамуымен басқа ұлт өкілінің, өзге тілде сөйлейтін адамның қызығушылығын оятуға болады деп ойлаймын. Өзге тілді біле, сен басқа шет елдерде оқу орындарына түсе аласың, өзіңе үлкен мүмкіндіктер ашылады, шет елдерде жұмыс істей аласың. Көп оқу орындарында шет елдерде оқу үшін мүмкіндік беретін жобалар бар. Соның біреуі бұл академическая мобильность, ол жоғары оқу орындарының студенттері мен оқытушыларының белгілі бір уақыт ішінде оқу немесе сабақ беру мақсатында өз елінің шегінде немесе одан тысқары басқа оқу орындарында немесе ғылыми мекемеге көшуі. Осындай мүмкіндік біздің университетімізде бар, осы жоба арқылы біздің көптеген студенттеріміз өзін көрсетіп бағын сынап көрді. Осы жобаға түсу үшін ағылшын тілін білу керек және емтихандар тапсыру керек. Кейбір оқу орындары тегін болып келеді, бұл өте тиімді және студенттерді ынталандырады. Осындай жобалар көп болса деп ойлаймын.

Қазақтың атақты сөзін “Өзге тілдің бәрін біл, өз тіліңді құрметте.” ескерте отырып, қортындылай келсем тілдерді үйрену керек, бірақ өз тіліңді ұмытпай оны құрметтеу керек. Осы тақырыпты зерделегеннен кейін жеткен нәтиже – біздің еліміз жалпыға бірдей білім беруге, әлемдік экономикаға еніп, алдыңғы қатарда болуға ұмтылуда. Осыған қарай өзімнің ортама кішігірім сұхбат жүргізген болатынымын, Қазіргі таңда көптілді білу міндетті ме деп. Пікір үшке бөлінді: біреуі өзін үшін міндетті деп санайды, екіншісі егерде шет елге кетсең сонда ғана, үшіншісі жоқ керек емес деп бөлінді. Көбі бірінші пікірде болды, менде соны қолдаймын. Тілді үйренгенде, сіз олардың тілін үйреніп қана қоймайсыз, сонымен қатар олардың мәдениетін үйреніп, басқа жерлердің жаңа шекараларын ашасыз, осылайша дүниетанымыңызды кеңейтесіз.

Әдебиеттер

1. <https://kk.wikipedia.org/wiki/Көптілділік>
2. https://www.kamkor.org/kz/personnel_policy/lang_dev.php

Қайратбаев Т.

І курс студенті «Менеджмент» БББ

Ғылыми жетекші:

аға оқытушы магистр Лиза Омарова

«Esil University», Нұр-Сұлтан қ.

КӨПТІЛДІЛІК – БОЛАШАҚҚА ҚАДАМ

Аңдатпа. Мақаланың мақсаты көптілділік мәселесін көтеру. Оның түрлі тұрғыда сипаттамасы беріледі. Еліміздегі тілдер жағдайы жайлы ақпаратпен таныстырады. Бұл тілдердің болашақта қандай орын алатыны туралы орынды болжамдар беріледі.

Мемлекеттік тіл – ұлттық сананың ең басты кілті. Тілді сөйлеу арқылы санамыздың бір түкпірінде жатқан өткен тарихқа деген көзқарасымызды түзейміз, келешекке деген сеніміміз ұлғаяды. Ұлттық сананы қалыптастыру жолында тілдің атқарар ролі өте маңызды. Жер бетіндегі адамға баласына қатысты дүниенің негізі кілті тіл болса, сол тіл арқылы адам мен адам, қоғам мен қоғам, қауымдастықтар мен өркениеттер танысып ұғысады.[1]

Қазіргі таңда көптеген мемлекеттер екі тілді немесе көптілді болып табылады. Қазақстан Республикасында шартты түрде қазақ тілі- мемлекеттік тіл, орыс тілі- ұлтаралық тіл және ағылшын тіліне беталыс күннен күнге ұлғаяуда.

Өз кезегінде орыс тілі елімізге үлкен қозғалыс пен мүмкіндіктер берді. Айта кетсек ол өзге елдермен байланыста болу, ақпараттық алаңға «көпір» қызметін атқарғаны ақиқат. Біз оны жоққа шығармай, мойындап, өткен күннің «ескертіші» ретінде қабылдауымыз қажет. Бір мәселеге зер салуымыз керек- ол әуесқойлық пікірлер. Негізсіз жастарды орысша сойлейді деп әшкерелеу. Шынына келгенде бұл ересек қауымның мәселесі. Жастардың біршама бөлігі орысша сөйлейтіні рас, дегенмен өте төмен деңгейде. Керісінше бұл адамдарға тілдерін дамытуды ұсыну қажет.

Сонымен қатар тек ағылшын тілін емес қазақ тілінде сөйлеу шеберлігін де дамытқан жөн. Елімізде орыс тілін үйрету білім жүйесінің қолынан жақсы келеді. Әдіс-тәсілдері жақсы. Тек оқушылардың немқұрайлығы мен талпынысы аздау болғаны болмаса. Онымен қоса медиа алаңымыз орысша контентке толы.

Тәуелсіздік жылдарында қазақтілді халықтың үлесі 1991 жылғы 37%-дан 2015 жылы 76,3%-ға дейін өсті, 2016 жылдың қорытындысы бойынша 82,3%-ды құрады. Сонымен қатар, тіл үйренушілер саны өсуде – 2015 жылға қарай плюс 22,3%. Орыс тілді халыққа келетін болсақ, олардың үлесі 2015 жылға қарай 0,6%-ға азайып, 89,4%-ды құрады. Тілдерді дамыту мен қолданудың мемлекеттік бағдарламасына сәйкес 2025 жылға қарай елімізде қазақ тілін білу басым болады деп күтілуде: халықтың 95 пайызы қазақ тілін, 90 пайызы орыс тілін еркін меңгереді.[2]

Шетел тілін оқу арқылы сіз ойлау күшімен мида физикалық өзгерістер тудырасыз. Бұл нейропластикалық құбылысқа байланысты- мидың құрылымды өзгерту, зақымдануды қалпына келтіру, жаңа нейрондық байланыстарды құру қабілеті артады. Олардың арасында біздің жадымыз, сезімдеріміз және қиялымыз жұмыс істейді. Егер сіз миды жақсы күйде ұстасаңыз, адамның өмір бойы жоғары нейропластикалық қасиеті сақталады. [3]

Тіл мәселесіне оралсақ. Әрине, ағылшын тіліне орын болмайтын болашақты ешкімнің елестетуі екіталай. Ағылшын тілінің әлем халқына әсері жыл сайын арта береді деп сеніммен айта аламыз. Сондықтан ағылшын тілін болашақтың тілі деп атауға болады. Ағылшын тілі конференциялардың, мәжілістердің, техникалық құжаттамалардың, ғылыми прогрестің т.б. тілі болуына байланысты сахна сыртындағы халықаралық тілге айналады. Тіпті басқа тілдер де ағылшын тілінен, соның ішінде орыс тілінен алынған кірме сөздермен үнемі толықтырылып отырады.

Қазақстандықтар жаһандану үдерістерінің әсерінен ағылшын тілін белсенді түрде үйренуде. Егер 1991 жылы ағылшын тілін меңгерген халықтың үлесі небәрі 2%-ды құраса, 2012 жылы ол 11,6%-ға дейін өсті, ал бүгінде олардың үлесі 23,7%-ды құрайды. Осының аясында елдегі үш тілді меңгерген халықтың үлесі өсуде – 2015 жылғы 16 пайыздан 2016 жылдың соңында 20 пайызға дейін. Еске салайық, 2016 жылдан бастап Қазақстан Республикасының білім беру жүйесіне үштілділік қағидасы енгізілді.[2]

Көптеген елдерде балалар мектепке барған бойда ағылшын тілін үйрене бастайды. Көптеген отбасыларда бұл процесс ана тілімен бірге әлдеқайда ертерек басталады. Оның үстіне кейбір елдерде тіпті бір жасар балаларға арналған сабақтар да бар. Мұндай процестер ағылшын тілін кеңінен танымал етеді. Жас ата-аналардың көпшілігі бүкіл отбасымен бірге курстардан өтіп, белгілі бір деңгейде ағылшын тілін біледі. Ағылшын тілінің жалпы тіл болып саналуының бір себебі де осы.

Көптеген мекемелерде ағылшын тілі бір-бірінің тілін білмейтін адамдар арасындағы қарым-қатынас құралы ретінде оқуға ұсынылады және бұл ең маңызды фактор. Кім өзін осылай орналастырса, сол ең тиімді орынға ие болады. Бұл өз тілінің мәдениетіне ешқандай әсер етпейді және ағылшын тілін өте тиімді құрал ретінде пайдалану еркіндігін береді.

Әрине, жұмыс іздеген кезде көптеген адамдар сізден ағылшын тілін білесіз бе деп сұрамай, осы тілде қай деңгейде сөйлейсіз деп сұрайтын жағдайға тап болады.

Қоғамды сандық технологияландыру ағылшын тілінің әлемге таралуына ықпал етеді. Себебі, негізгі ақпараттық технологиялар бізге ағылшын тілді елдерден келеді. Операциялық жүйелер мен бағдарламалық қамтамасыз етудің алғашқы нұсқалары әдетте ағылшын тілінде шығарылады. Олар кейінірек аударылады.

Ағылшын тілі әмбебап болып саналады, сондықтан ағылшын тілін негізгі интерфейс ретінде пайдаланбайтын бағдарламалар жоқ. Әрине, кез келген адам электронды жаңалықтарды, гаджеттерді, тұрмыстық техниканы пайдалана отырып, ағылшын тілін үнемі кездестіреді.[2]

Жаһандану заманында өмір сүріп жатып ағылшын тілін үйренбеу бассыздық. Жалпы ағылшын тілі- жаһандық тіл, халықаралық бизнес тілі. Біз қаласақ та, қаламасақ та көптілділік сөзсіз орнайтын сынайлы. Егер сіз амбициялы болып, қабілеттілігіңіз жоғары болып Кембридж, Гарвард секілді оқу орындарына түсуді мақсат қойып жатсаңыз бұл тілді білу міндетті.

Егер айналамызда орысша контент көп десем, ағылшын тілінде тіптен көп.

Сонымен, ағылшын:

Білім алу

Жұмысқа тұру

Саяхаттау

Ақпаратты түп нұсқасында қабылдау үшін қажет [4]

Жаһандануға қарамастан, ағылшын тілі ешқашан адамдар сөйлейтін жалғыз тіл болмайды. Әр ұлт өзінің ана тілін, мәдениетін, құндылықтарын, салт-дәстүрін одан әрі дамыта береді.

Әдебиеттер

1. <https://e-history.kz/kz/seo-materials/show/31151/> © e-history.kz
2. ranking.kz
3. Understanding with Unbabel
4. EnglishDom
5. aymigration.com

Качкыналиева С.

студент 3 курса специальности «Регионоведение»

Научный руководитель:

старший преподаватель, **Дюшенова М.С.**

Международный Университет Кыргызстана, г. Бишкек

РАЗВИТИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РЕЧИ – СРЕДСТВА ПОВЫШЕНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНТОВ

Целью настоящего исследования является рассмотреть развитие и совершенствование речи студентов как качество повышение коммуникативной культуры будущих кадров преподавания.

Развитие речи и его совершенствование.

Язык и речь. Разработка методики совершенствования качеств устной речи предполагает четкое представление об основном круге теоретических лингвистических понятий.

Язык служит для выражения мыслей, чувств, волеизъявлений, тем самым является важнейшим средством общения людей. Он представляет собой сложную знаковую систему, все единицы которой находятся в определенном взаимодействии и определенным образом структурированы.

Речь как деятельность говорящего и как продукт речевой деятельности предполагает применение языка, то есть использование языковых единиц, с помощью которых осуществляются коммуникативная, информативная, эмотивная, экспрессивная, прагматическая и другие функции речи. Как отмечает О.М. Казарцева, «речь как результат речевой деятельности - это способ формирования и формулирования мысли и чувств посредством языка в процессе речевой деятельности человека». В соответствии с данным определением выделяются следующие виды речи: внутренняя речь, возникающая в ходе работы мысли и не имеющая устного или письменного выражения, и внешняя речь, выступающая либо в устной, либо в письменной форме. Обучение внешней речи (развитие навыков употребления языка для мышления, общения и т.д.) - приоритетная задача методики преподавания родного и иностранных языков как в школе, так и в вузе. Несомненно, все эти предметы тесно связаны между собой и предполагают друг друга: язык необходим, чтобы речь была понятна и тем самым была эффективна; речь в свою очередь необходима для того, чтобы сложился язык; исторически факт речи всегда предшествует языку».

Становление будущего специалиста происходит в период обучения в вузе. Освоенные в процессе обучения знания, умения и навыки выступают не только в качестве предмета учебной деятельности, но и в качестве средства профессиональной деятельности. Одним из элементов профессиональной подготовленности специалистов в любой области является умение грамотно устно и письменно выражать свои мысли, вести профессиональные диалоги, владеть основами устной и письменной профессиональной речи. Улучшение профессиональной подготовки будущих учительских кадров связано в значительной мере с совершенствованием содержания обучения в языковом педагогическом вузе, определением его компонентов, характеристик профессионально значимых умений, обеспечивающих выполнение основных педагогических функций учителя иностранного языка.

Как известно, необходимость общения обуславливается необходимостью совместного участия людей в производстве материальных благ. Что касается сферы духовной жизни, то здесь центральное место занимает потребность личности в приобретении социального опыта, в приобщении к культурным ценностям, в овладении принципами и нормами поведения в обществе и конкретной социальной среде, а все это невозможно без контактов с другими людьми. Исследование коммуникативной деятельности студентов показывает, что недостаточно систематизированная работа по развитию коммуникативной культуры приводит к тому, что у большинства будущих специалистов отмечаются серьезные затруднения в коммуникативной деятельности. Стратегия современной профессиональной подготовки должна быть направлена на становление духовно развитой культурной личности, обладающей целостным, гуманистическим мироотношением. Все это возможно при наличии коммуникативной культуры, которая обладает общими признаками культуры, в то же время является проявлением внутренней культуры личности.

Изучение основных аспектов культуры речи, совершенствование качеств устной речи и коммуникативной компетенции студентов является важнейшим условием формирования профессионально значимых личностных качеств будущего специалиста, необходимых для его успешной профессиональной деятельности. Есть три основных аспекта культуры речи. Изучение трех аспектов культуры речи: нормативного (обучение нормам устной и письменной речи; совершенствование таких качеств речи, как чистота и правильность, средствам выразительности устной речи; совершенствование такого качества речи, как выразительность), коммуникативного (обучение выбору и организации языковых средств в соответствии с выбранным жанром, стилем, типом речи; совершенствование таких качеств речи, как содержательность, точность, логичность, богатство и уместность речи) и этического (обучение речевому этикету; совершенствование такого качества речи, как уместность).

Лингвистам, психологам, педагогам, методистам представляется весьма важная, социально значимая задача создания специальных частных методик, направленных на формирование коммуникативной компетенции будущих специалистов. В настоящее время существует большое количество работ по проблемам формирования коммуникативной компетенции студентов гуманитарных специальностей.

Сущность коммуникативной культуры.

Культура - совокупность производственных, общественных и духовных достижений людей.

Заметим, что в названии этой главы ключевое понятие - «культура». Его истолкование даст нам возможность уяс-

нить содержание и специфику одного из видов культуры, который является предметом наших размышлений. В широком смысле слова культура - это специфическая, генетически не передаваемая совокупность средств, способов, форм, образцов и ориентиров взаимодействия людей друг с другом и сферой их существования, которые они вырабатывают в совместной жизни для поддержания определенных структур деятельности и общения. Так, культура выступает как основа развития человеческой индивидуальности, личности, воплощающей общечеловеческие цели и устремления. В свою очередь, нравственные нормы поведения, общения, общекультурный уровень среды формирует и речевое поведение, обусловленное определенным набором речевых коммуникативных умений, что входит в понятие «культура речи». На речевой культуре личности отражаются высокий уровень ее самосознания, углубление знаний о языке, окружающем мире, развитая языковая эрудиция. В процессе становления личности происходит выработка убеждений, принципов, жизненных позиций, связанных с претворением морально-нравственных норм в практическую деятельность. Речевая культура, являясь основной частью нравственной культуры личности, есть выражение нравственной жизни человека. Это предусматривает такое педагогическое содержание процесса формирования культуры речи, при котором все его аспекты были бы пронизаны идеей воспитания личности, ориентированной на высокий уровень восприятия и создания собственно речевого высказывания с точки зрения коммуникативных качеств и культуры речи. Нормы поведения усваиваются в процессе деятельности, но через язык и речь человек также приобщается к общепринятым нормам поведения, нравственным канонам, поэтому язык не может не влиять на поведение, на культуру конкретного человека. Успешность жизнедеятельности человека во многом зависит от того, в какой речевой среде проходит жизнь человека, как он освоил язык и на каком уровне владения речевой культурой он находится. Одним из элементов культуры общения является эмоциональная культура, которая подразумевает эмоциональную устойчивость, эмоциональную чуткость, гибкость, подвижность, артистизм.

Вывод: проанализировав эту тему я поняла, что и у меня были дефекты в собственной речи. Я поняла, что среди нас (студентов) есть такие, которые не любят общаться, боятся ситуаций взаимодействия, боятся старших, преподавателей, боятся выступать перед аудиторией. В речи таких студентов присутствуют речевые высказывания с негативной семантикой, выражающей низкую самооценку, что значительно влияет на конструктивность и эффективность общения. Но думаю все эти трудности преодолимы, если в процессе обучения мы научимся говорить о своих чувствах, состояниях, выражать свои мысли четко и ясно.

Развивая способности слушать и слышать, понимая, принимать себя и партнера по общению, развивая способность говорить об этом, совершенствуя свою речь, мы в процессе обучения, развиваем и совершенствуем свою личность. В результате мы становимся специалистами, готовыми вступать в большие компании, в больших аудиториях с большим количеством людей.

Литература

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-rechi-studentov-psihologov-v-protse-protse-professionalnoy-podgotovki>
2. <http://www.dslib.net/teoria-vospitania/razvitie-rechi-studentov-filologov-nacionalnogo-otdeleniya-pedagogicheskogo.html>

Ким Е.

студент 1 курса, направление «Филология»

Научный руководитель:

ст.преподаватель, **Фёдорова Л.И.**

Филиал МГУ им. М.В. Ломоносова, г. Ташкент

СИМВОЛИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ХЛЕБА В РУССКОЙ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА

Аннотация. В данном докладе автор рассматривает концепт «хлеб» в русской языковой картине мира. Анализируется то, как это понятие воспринимается в сознании человека посредством связанных с ним образов, то, какую роль играет хлеб в качестве «культурного кода». Само понятие раскрывается на основе тесной взаимосвязи понятийных представлений и культурного контекста. В качестве примеров приводятся пословицы, в которых хлеб рассматривается как выразитель народного быта, показан статус хлеба и его значение в определённых ситуациях.

Что есть язык? Язык - инструмент общения, главной целью которого является коммуникация между людьми. Однако, если рассматривать язык с культурологической точки зрения, то он будет представлен как выразитель национального мировосприятия народа, т.к. именно посредством языка в массовом сознании формируется понятийный аппарат. То есть человек будет воспринимать и понимать мир так, как это трактуется на его родном языке, а также представителем какой культуры он является. Поэтому и невозможно рассмотрение языковой картины мира в отрыве от культурного контекста. Язык - сокровищница, кладовая, копилка культуры. Он хранит культурные ценности - в лексике, в грамматике, в идиоматике, в пословицах, поговорках, в фольклоре, в художественной и научной литературе, в формах письменной и устной речи [4, с.13].

Помимо того, что язык является неотъемлемой частью культуры, её важным компонентом, он также выполняет и ориентирующую функцию, потому что в языке заложена та информация, которую человечество накапливало веками. Иными словами, весь аккумулируемый опыт предшествующих поколений передается потомкам через язык, знание чего помогает понять особенности речеупотребления, дополнительные смысловые нагрузки, политические, культурные, исторические и тому подобные коннотации единиц языка и речи. Особое внимание уделяется реалиям, «поскольку глубокое знание реалий необходимо для правильного понимания явлений и фактов, относящихся к повседневной действительности народов, говорящих на данном языке» [4, с.30].

Одним из главных примеров тесной взаимосвязи языка и культуры являются устойчивые выражения (фразеологические обороты), которые отражают быт народа, его самосознание и исторический опыт. Поэтому отдельные понятия в языке являются не просто языковыми единицами, а являют собой культурологическую ценность или «культурный код»: «за словом стоит понятие, за понятием - предмет или явление реальности мира» [4, с.34].

Одним из важнейших примеров культурного кода, существующих в языковой картине мира, является понятие «хлеб» [1]. Так, рассматривая концепцию хлеба, В.П. Синячкин заметил [3, с.32], что в большинстве существовавших цивилизаций, хлеб как основной продукт питания (то, без чего нельзя обойтись), существовал практически у каждого древнего народа. На основе взглядов Синячкина, можно сделать вывод, что хлеб уже в древности представлял собой базовую универсалию, которая была присуща мировосприятию древних людей.

Такую же основополагающую роль хлеб играет и в русской культуре, доказательством этому является порождение устного народного творчества - пословицы, ибо они и есть отражение языковой картины мира и мировоззрения русского человека.

Одним из самых ярких примеров, показывающих нам значимость хлеба, является русское выражение «хлеб-кормилец», которое говорит о том, что именно этот, а не какой-либо другой продукт сможет прокормить, т.е. хлеб здесь выступает в роли того, на что возлагаются все надежды.

Следующее высказывание «Хлеб на стол, и стол - престол» чётко указывает на мысль о том, что главное блюдо на столе - хлеб, и сколько бы ни было яств, все они являются дополнением к самому важному - хлебу. Можно интерпретировать иначе и предположить, что если и нет никаких продуктов на столе за исключением хлеба, - то это всё равно богатый стол, что это уже роскошь.

Изречение «Был бы мир на земле, был бы хлеб на столе» приравнивает наличие хлеба на столе к стабильной гармонии в мире. То есть хлеб здесь позиционируется как показатель благополучия.

Пословица «Без хлеба живот никогда не живёт» говорит нам о том, что хлеб - это тот продукт, которым человек питается постоянно, «Живы мы именно хлебом», то есть он является нашей насущной пищей, постоянной составляющей обеденного стола.

Народная мудрость «Хлеба к обеду в меру бери, хлеб – драгоценность, им не сори» учит нас тому, что к хлебу нужно относиться с уважением, беречь его. К тому же здесь прослеживается и особый статус хлеба, который воспринимается как драгоценность, т.е. как нечто особенное и важное, то, к чему следует относиться с почтением и уважением.

Анализируя русские пословицы [2], можно прийти к заключению, что хлебу свойственно символическое значение, которое указывает на следующее:

- 1) авторитетный статус хлеба:
 - «Хлебом люди не шутят»
 - «И пес перед хлебом смиряется»
 - «Хлеб в человеке воин»
- 2) наличие хлеба на столе уже счастье:
 - «У кого хлебушко, у того и счастье»
 - «Без хлеба куска везде тоска»
- 3) человек должен кропотливо трудиться, чтобы заработать на хлеб:
 - «Пот на спине, так и хлеб на столе»
 - «Горькая работа, зато хлеб сладок»
 - «Баловством хлеба не добудешь»
- 4) на сложные периоды в жизни:
 - «На хлеб не хватает»
 - «Доигрались, что без хлеба остались»
- 5) без хлеба нет ни полноценной трапезы, ни сытости:
 - «Без хлеба нет обеда»
 - «Без хлеба и с мёда тошнит»
- 6) хлеб – главный продукт на столе:
 - «Хлеб всему голова»
 - «Хлебец ржаной – отец наш родной»
- 7) хлеб предпочтительнее другой еды:
 - «Калач приестся, а хлеб – никогда»
 - «Без хлеба и медом сыт не будешь»
- 8) хлеб – все, что нужно человеку:
 - «Хлеб да вода – наша молодецкая еда»
 - «Хлеб да соль – и обед пошел»
 - «Вода вымоет, а хлеб выкормит»

9) если нет хлеба, то быть беде:

«Нет хлеба – клади зубы на полку»

«Без ума проколотишься, а без хлеба – не проживешь»

10) был бы хлеб, все остальное приложится:

«Был бы хлеб, а у хлеба люди будут»

«Беседа без хлеба не пригожа»

«Был бы хлеб, а зубы сыщутся»

«За хлебом–солью всякая шутка хороша»

«Был бы хлеб, а каша будет»

На основе проведенного анализа языковых фактов можно утверждать, что хлеб отражает:

во-первых, отношение людей к труду, где прослеживается мысль о том, что для того, чтобы иметь хлеб на столе, нужно трудиться не покладая рук, ибо «бездельем мне прокормишься»;

во-вторых, его авторитетность в сознании людей, уважение и благоговение перед ним;

в-третьих, указывает на уровень материального достатка «заработал на хлеб с маслом», или же, наоборот, на кризисные времена, когда не хватает на самое главное – на хлеб: «нет ни крошки»;

в-четвёртых, показана приоритетная позиция хлеба, где он выступает как незаменимый элемент культуры.

Исходя из всего вышеперечисленного, можно сделать вывод о том, что в сознании носителей русской культуры понятие «хлеб» представляет собой не только хлебобулочное изделие, еду, пищу, а нечто большее – образ, который в сознании каждого человека закреплён как сакральный, или священный.

Литература

1. Мирзоева, З.Д. Концепт «хлеб/нон» в русском и таджикском языках автореф. дис.... канд. филол. наук // З.Д. Мирзоева. – Душанбе, 2016 - URL: <http://www.dslib.net/sravnit-jazykoved/koncept-hleb-non-v-russkom-i-tadzhikskom-jazykah.html>
2. Пословицы и поговорки о хлебе - URL: <http://cgon.rosпотребнадзор.ru/content/33/3783>
3. Синячкин, В.П. Концепт ХЛЕБ в русском языке. Лингво-культурологические аспекты описания: автореф. дис.... канд. филол. наук // В.П. Синячкин. - М., 2002
4. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000 - URL: <http://www.ffl.msu.ru/research/publications/ter-minasova-lang-and-icc/ter-minasova-yazik-i-mkk-BOOK.pdf>

Перетягин Г.

студент 1 курса, направление «ГИ»

Научный руководитель:

ст.преподаватель, **Фёдорова Л.И.**

Филиал РГУ нефти и газа им. И.М. Губкина, г. Ташкент

К ВОПРОСУ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ВИРТУАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ

Аннотация. В данной статье рассматриваются некоторые языковые особенности виртуальной коммуникации, приводится их краткая характеристика, определение так называемых «правил» общения в интернет-среде.

С давних времен основанием для конструкции мысли является язык. С развитием человечества он развивается и изменяется.

Язык – основное средство коммуникации между людьми и в то же время осуществление функции мышления [4, 349]. С помощью языковых средств человек устанавливает межличностные и межгрупповые контакты, взаимоотношения, отвечающие потребностями деятельности того или иного времени. Этот процесс называется общением.

Коммуникация подразумевает процесс обмена информацией между общающимися индивидами. Способы коммуникации образуют отдельные ветви, делятся на пласты. То есть в определенной среде обособляются для удобства адресанта и адресата. В век информационных технологий, с приходом интернета, претерпели большое количество изменений не только сама человеческая жизнь, но также и общение. С приходом информационно-коммуникативной сети в жизни человека появляется новая среда – виртуальное пространство (а соответственно и виртуальное общение).

Интернет – это самый колоссальный кладёз знаний, который когда-либо знало человечество. Главным посредником и реализатором общения в этой среде является любой гаджет, имеющий выход в сеть (компьютер, телефон, планшет и др.). Интернет прочно вошел в нашу жизнь. Компьютерная грамотность становится составляющей общей грамотности, свидетельством образованности, если хотите, цивилизованности человека. Основываясь на указанных тенденциях, появляется общение, которое можно выделить как особый вид сетевой коммуникации. В свою очередь речь, используемая в этом виде коммуникация, обладает рядом отличительных черт, которые достаточно сильно затрагивают общепринятую систему нормированного литературного языка. Эти изменения касаются правил орфографии, пунктуации, синтаксиса.

Общение в Интернет имеет свои особенности: анонимность, добровольность и желательность контактов, затрудненность эмоционального компонента общения, нетипичность поведения [6].

Анонимность подразумевает скрытие или же презентацию неверных сведений о себе (таких, к примеру, как анкетные данные, фото виртуального собеседника), что временами довольно важно для более-менее адекватного восприятия личности. Но вследствие похожей анонимности и безнаказанности в Сети имеет место быть иная индивидуальность, связанная с понижением психологического и общественного риска в процессе общения - аффективная раскрепощенность, ненормативность и безответственность членов общения.

Добровольность и желательность контактов подразумевает то, что пользователь Интернета абсолютно свободно не только завязывает всевозможные контакты или уходит от них, но и может прервать их в любой момент общения [1].

При характеристике текста, возникшего в результате интернет-общения, актуальна проблема определения принадлежности текста к устной или письменной форме. Явным отличием письменной речи от устной является то, что письменная речь является независимой от дискурсивной ситуации, в то время как устная речь – зависима. Физическое наличие написанного текста не зависит от присутствия автора или слушателя.

Сейчас практически всё общение происходит через известные социальные сети, в которых чувства заменили единичным нажатием на кнопку «лайк», но еще несколько лет назад их место занимали изолированные веб-сайты с определённой тематикой. Эти сайты так же известны как форумы. Именно они развивали и двигали культуру нового общения. Данная тенденция общения нашла свое отражение в «мемах».

Мемом считается каждая мысль, знак, поведка или же тип воздействия, осмысленно или же неосознанно передаваемые от человека к человеку при помощи речи, послания, видео, ритуалов, жестов и т. д. Под интернет-мемом подразумевается «любая, но короткая информация (слово или фраза, изображение, мелодия и т.п.), мгновенно и неожиданно ставшая модной и воспроизводящаяся в интернете, как правило, в новых контекстах или ситуациях» [2]. Т.е., для интернет-мема главную роль играет популярность, а также коммуникативная экспансия.

Еще десяток лет назад мемы были гораздо более спонтанными и образованными с помощью «падонкафского» стиля. Язык «падонкафф» - специфическое языковое явление (своего рода язык в языке), которое берет свое начало на рубеже XX–XXI века и распространяется в русскоязычном интернете в начале 2000-х годов [5]. Данный стиль речи искажает, нарушает орфографическую часть при помощи эрратива, то есть умышленного искажения слов, к которому сводится почти вся суть, и оставляет почти верной часть фонетическую, за исключением таких слов как «медвед» и так далее. Из омофонических способов записи в данной позиции выбирается тот, который наименее соответствует орфографической норме - употребление А вместо безударного О и наоборот; взаимозамена безударных И, Е и Я; ЦЦ или Ц вместо ТС, ТЬС, ДС; ЖЫ и ШЫ, ЧЯ и ЩЯ вместо ЖИ и ШИ, ЧА и ЩА; Щ вместо СЧ и наоборот; ЙА, ЙО, ЙУ вместо начальных Я, Ё, Ю; взаимозамена глухих и звонких на конце слова или перед глухими (*кроссафчег*), причём вместо Ф в этой позиции может употребляться ФФ (по образцу старой западноевропейской передачи фамилий вроде *Smirnoff*) [3, 36]. Если рассматривать этот стиль речи, то стоит упомянуть мемы, такие как «Привед», «Медвед» и «Бабруйск».

Еще 16 лет назад пользователь под никнеймом «lobbz» опубликовал картину американского художника Джона Лури «Bear surprise». Пользователь lobbz заменил слово Surprise на «превед» [5]. С этого момента слово «превед», а также и «медвед», распространилось по всей Сети и стало мемом.

Также особую известность получила фраза «Ф Бабруйск, животнайе!». Происхождение фразы связано с закрытым после многочисленных жалоб ЖЖ-сообществом «Бобруйск», созданным писателем Глебом Олисовым. Олисов и иные участники сообщества высоко ценили творчество Сорокина, а фраза «В Бобруйск, животное!» обычно писалась участникам в комментариях к посту, в котором высмеивали ту или иную персону [5].

Конечно же, кроме крупных социальных сетей в современное время существует много способов общения в Интернете, основными из которых являются электронная почта, форумы, разнообразные конференции, чаты, сетевые игры и многое другое.

На сегодняшний день доминирует тенденция сокращения слов, а не искажения с помощью эрратива. Данное явление легко можно проследить через структуру тривиального диалога двух среднестатистических людей в чате начала 2017 года:

- Прив, че ща дел?
- Ку) собир на тренку
- А пон не шарить че по рус дали?
- Серый грил упр 25 мб 26
- Хех ок бб спс
- Угу

Подобный формат практически полностью исключает какое-либо регулирование лексическими, орфографическими или синтаксическими нормами. По своему предназначению такая тенденция направлена в основном на эффективное использование такого ресурса как время. Современное нарушение структуры общения говорит отнюдь не о безграмотности, а зачастую наоборот об осмысленности и лаконичности. Экспрессивная окраска используемой лексики при передаче информации в виртуальном общении также нашла своё выражение в системе смайликов, передающих различные эмоции. Например [4, 350-351]:

- :-) означает радость;
- :-(выражает чувство печали;
- :-* означает поцелуй ;

Символы подобного рода отражают эмоции, которые испытывает «реальный» интернет собеседник, чтобы компенсировать недостаток эмоциональной наполненности общения.

Помимо смайликов для компенсации тембра и акцентирования части высказывания в виртуальном общении используется так называемый «капс» (текст, напечатанный заглавными буквами), который повсеместно в сети трактуется как повышение голоса. Также «капс» применяют для того, чтобы отразить смысловую важность данной информации. Не правда ли, фраза «ИВАНОВ, ЭТО ВАШ ПОСЛЕДНИЙ ШАНС ИЗБЕЖАТЬ ОТЧИСЛЕНИЯ» звучит куда эмоциональней, нежели «Иванов, это ваш последний шанс избежать отчисления».

Таким образом, мы можем говорить об интернет-коммуникации, как особой виртуальной среде, где язык находит новые формы реализации общения. Интернет позволяет объединить в себе большое количество различных типов дискурса и речевых практик. Отсутствие, точнее, несоблюдение большинством пользователей общепринятых правил общения в виртуальной среде, анонимность, эмоциональная насыщенность общения с помощью «смайликов» и «капс» приводит к нарушениям языковой нормы, появлению новых явлений в фонетике, синтаксисе, стилистике и, прежде всего, в лексике языка. Главной же особенностью общения посредством Интернета является то, что участники вынуждены избегать перегруженности предложений, использовать сокращения слов и словосочетаний, способствовать наиболее полному и адекватному восприятию текста адресантом с помощью символики (смайлики, «капс», мемы и др.), так как данный вид общения в большинстве случаев ограничен временем.

Литература

1. Безопасность общения в сети. URL: <http://a-vir.chalna.edusite.ru/p12aa1.html> (дата обращения: 12.04.2022)
2. Кронгауз М. Мемы в интернете: опыт деконструкции / М. Кронгауз, - Текст : электронный // Наука и жизнь, 2012. - № 11. URL: <https://www.nkj.ru/archive/articles/21327/> (дата обращения: 09.04.2022)
3. Рогачёва Н.Б. Типы вторичных речевых жанров в интернет-коммуникации // Изв. Саратов. ун-та Нов. сер. Сер. Филология. Журналистика. 2011. №2. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/typy-vtorichnyh-rechevyh-zhanrov-v-internet-kommunikatsii> (дата обращения: 15.04.2022).
4. Шафиева А.Р. Языковые особенности виртуальной коммуникации / А.Р. Шафиева. - Текст : электронный // NovaInfo, 2014. - № 28.- С.349-352 - URL: <https://novainfo.ru/article/2692> (дата обращения: 09.04.2022)
5. «Язык Падонкафф». Электронный ресурс: https://ru.wikipedia.org/wiki/Жаргон_падонков#История (дата обращения: 12.04.2022)
6. Языковая специфика повседневного общения в Интернете. – URL: <http://ekrost.ru/poster/yazykovaya-specifika-povsednevnogo-obszheniya-v-internete.html> (дата обращения: 12.04.2022)

Сайбекова Э.

студент 1 курса ОП «Информационные системы»

Научный руководитель:

д.пед.н., профессор, Урунбасорова Э.А.

«Esil University», г. Нур-Султан

ПРИЧИНЫ ПОЯВЛЕНИЯ ЖАРГОНА В МОЛОДЕЖНОЙ ЛЕКСИКЕ

Аннотация. Статья посвящена проблеме появления жаргона в молодежной лексике. Автор на основе анализа теоретических источников дает уточненное определение понятию «жаргон». Останавливается на этимологии этого понятия, его видах, раскрывает его особенности. В этой связи выявляет причины появления жаргона в молодежной лексике. Для достоверности приведенных данных автор опирается на результаты социологических исследований.

Язык – это часть культуры, в которой отражен не только общественно-исторический опыт человечества, но и социальный статус конкретного слоя общества. Язык имеет знаковую природу и системную организацию, являясь, вследствие этого, универсальным средством общения. В различных функциональных слоях языка используется своеобразная стилевая система: в быту - бытовая, в общественно-политической жизни - публицистическая, в административно-правовой - деловая и т.д. Различаются также социальные диалекты, которые принято разделять на три большие группы: жаргоны, условно-профессиональные языки, арг. **Цель нашего доклада** – проанализировать речь современной молодежи с точки зрения количественного и качественного использования ею жаргонизмов.

Вслед за Гольдиным В.Е. [1] следует отметить, что в современном мире речевая культура испытывает сильный натиск иностранных слов и жаргона. Особенно это заметно в речи современной молодежи. Она определяет жаргон как «свой» язык. Сегодня жаргон молодежи – это объективная реальность. **Поэтому в наши дни проблема молодёжного жаргона актуальна как никогда.** Данной проблемой занимались многие лингвисты. Большинство из них считают увлечение жаргонными словами временным явлением, другие считают, что существует опасная тенденция жаргонизировать литературный язык. Что же такое жаргон и, вообще, откуда взялись жаргонизмы?

В этой связи задачи нашего доклада: уточнить понятие жаргон; выявить причины его появления; раскрыть особенности жаргонизмов. Также хотим обратить внимание на его негативную роль в формировании личности молодого человека. Именно в этом заключается **теоретическая и практическая значимость этой работы.**

Жаргон (франц. Jargon) – специализированная разновидность языка, используемая отдельной, относительно устойчивой социальной группой, объединяющей людей по признаку профессии (программистов), положения в обществе (русского дворянства в XIX веке), интересов (филателистов) или возраста (молодежный).[2]

Ранее жаргон использовался преимущественно в устном общении, с появлением Интернета всё шире – в письменном, часто с сознательным нарушением орфографических норм языка.

Жаргон отличается от общеразговорного языка специфической лексикой и фразеологией, экспрессивностью оборотов и особым использованием словообразовательных средств, но не обладает собственной фонетической и грамматической системой. Социальный жаргон впервые возник в XVIII веке у дворян («салонный» жаргон) (пример: «плезир» – удовольствие).

Часть жаргонной лексики – принадлежность не одной, а многих (в том числе и уже исчезнувших) социальных групп. Переходя из одного жаргона в другой, слова их «общего фонда» могут менять форму и значение: «темнить» в арго – «скрывать добычу», потом – «хитрить (на допросе)», в современном молодежном жаргоне – «говорить неясно, увиливать от ответа».

Основная функция жаргона состоит в выражении принадлежности к относительно автономной социальной группе посредством употребления специфических слов, форм и оборотов. Иногда термин жаргон используется для обозначения искажённой, неправильной речи.

Лексика жаргона строится на базе литературного языка путём переосмысления, метафоризации, переоформления, звукового усечения и т. п., а также активного усвоения иноязычных слов и морфем. Например: крутой – «модный», «деловой», хата – «квартира», баксы – «доллары», тачка – «автомобиль», рвануть – «пойти», баскет – «баскетбол», «чувак» – «парень» (из цыганского языка). В собственно терминологическом смысле понятие «жаргон» часто заменяют терминами «арго» и «сленг».

В современном языке жаргон получил широкое распространение, особенно в языке молодёжи (молодёжный сленг).

Жаргонизмы делятся на множество видов. Но мы рассмотрим только Молодежный сленг.

Молодёжный сленг – социолект людей в возрасте 12-22 лет, возникший из противопоставления себя не столько старшему поколению, сколько официальной системе. Бытует в среде городской учащейся молодёжи и отдельных замкнутых референтных группах.[2]

Молодёжный жаргон – особая форма языка. С определенного возраста многие из нас окунаются в его стихию, но со временем как бы «выныривают» на поверхность разговорного литературного языка. Молодежный жаргон основан на «игре со словом», на особом отношении к жизни, отвергающим всё, что правильно, скучно, стабильно. Он использует словотворчество, шутку, поддразнивание. Нередко и люди старшего возраста сохраняют пристрастие к жаргону.

В лексике молодёжного жаргона соседствуют две крайние черты. С одной стороны, конкретность, четкость определений: «хвост» – несданный экзамен, «тормоз» – медленно соображающий человек. С другой стороны, аморфность, размытость значений. Порой жаргонные слова и выражения невозможно точно перевести на литературный язык: «клёвый» – трудноопределимая положительная характеристика лица или предмета; заимствовано из офенского языка (языка бродячих торговцев XIX века); «крутой» – положительная характеристика лица; «чувак» и «чувиха» – обозначение сверстников, взято из цыганского; «достать» – что-то вроде вывести из терпения каким-то тупым, занудным действием; «наезжать» – совершать действие агрессивного характера.

Другая черта молодежного жаргона – ограниченность тематики. Выделяется около десятка семантических классов наименований, внутри которых много синонимов. Это названия лиц (чувак, лоб, мелкие, кони), частей тела (фонари, рубильник, клешни), положительные оценки (круто, клёво).

Для многих жаргон становится любимой игрой, и та же многогранность позволяет создавать сложное взаимодействие слов. Так почему же молодёжь употребляет жаргонные слова в своей речи? Проходит ли это явление с возрастом?

Результаты анкетирования, проведенные социологами среди молодёжи, показывают следующее: употребляют жаргонные слова – 100% обучающихся, причем из них часто употребляют – 34%, нечасто – 66%; не употребляют – 0%. Из числа опрошенных 85% – девушки, все они употребляют жаргонные слова

Употребляют жаргон в разной обстановке, ситуации:

- а) в быту – 32%;
- б) в общении со сверстниками на улице, в вузе – 68%;

Слышат жаргон в речи взрослых – 93%, нет – 7%. Это настораживающие цифры. В речи взрослых обыденным стало употребление термина «обалдеть» для выражения удивления, восторга; ругательного слова «блин», «заколебал», «достал» – надоел.

Причины употребления в речи жаргона анкетированные указали следующие:

- привлечь внимание окружающих, поддерживать отношения со сверстниками – 17%;
- придать собственной речи живость, юмор – 34%;
- потому что все так говорят – 34%;
- 17% считают, что это прикольно.

На вопрос «Поправляют ли взрослые вашу речь?» утвердительно ответили 17% опрошенных, не постоянно, но все же делают замечания – 66%, а 17% отмечают, что взрослые, в том числе и преподаватели, не обращают внимания на речь обучающихся.

Анкета также содержала вопрос «Чья речь является для вас образцом?»

Ответы: Речь друзей – 17%, речь родителей – 68%, речь преподавателей – 15%, то, как говорят на телевидении и радио – 0%.

В результате анализа анкет ученые также отмечают, что

- основы культуры речи закладываются в семье, так как 68% респондентов образцом речи считают речь родителей;
- зачастую молодые люди в минуты жизненных неурядиц прибегают к жаргону, чтобы снять стресс.

Необходимо также отметить наиболее распространенные в речи молодых людей:

1. Существительные: лох, чувак, чел, прикид, приколы, даун, тема, базар, фигня, понты, дискач, копец, халява.

2. Глаголы: отвали, отвянь, гонишь, забьем, заколебал, задолбал, обломать, прикинь, офигел, зашибись, приколись.

3. Наречия: клево, офигенно, прикольно, отстойно, влом, параллельно, фиолетово.[3]

Таким образом, можно сделать следующие выводы:

- жаргон служит для номинации, коммуникации, оценки. Его лексический состав неоднороден, от общепотребительного отличается специфической лексикой и фразеологией.

- молодежь использует жаргон как средство выразительности, считая его модным и таким образом стремясь создать свой мир, отличный от взрослого.

- многие молодые люди относятся к жаргону как временному явлению в их речи, но немалая часть считает его необходимым в речи, или вообще не задумывается над качеством своей речи.

- чем старше становится молодой человек, тем осознанней он относится к своей речи, считая, что можно обойтись без жаргонизмов, и стараясь лишь иногда обращаться к этой разновидности речи.

Вместе с тем нельзя не отметить, что однозначно относиться к явлению жаргонизации речи нельзя, запрещать употреблять жаргонизмы бессмысленно (это не приведет к желаемому результату), но и невозможно не видеть опасной тенденции жаргонизации литературного языка. Поэтому молодежи необходимо научиться разграничивать различные по стилистической окраске лексические пласты, правильно выбирать языковые средства, адекватные конкретной ситуации общения, учитывать при этом «фактор адресата», для чего необходимо не только знать нормы литературного языка, но и анализировать живую речь, развивать рефлексии на свою и чужую речь.

Речь человека есть воплощение, реализация языка. Чем больше разных слов употребляет говорящий, тем красивее и богаче его речь. И наоборот, если словарный запас скуден, то речь такого человека корява, убога, примитивна. Но, наряду с корявостью и примитивностью речи, мы все чаще стали встречаться с такими явлениями в речи молодежи, как неграмотность, несвязность, грубость, сквернословие, с которыми мы, к сожалению, все свыклись. А ведь замечено, что речевая засоренность может спровоцировать душевное огрубление, отрицание духовных ценностей нашего общества.

Литература

1. Гольдин В. Е. Речь и этикет, http://royallib.ru/book/goldin_valentin/rech_i_etiket.html
2. Греков В. Ф., Крючков С. Е., Чешко Л. А. Пособие для занятий по русскому языку в старших классах.
3. Люстрова З. Н. Беседы о русском слове. <http://padabum.com/d.php?id=78538>

Сейдилдаева А.

студент 1 курса ОП «Учет и Аудит»

Научный руководитель:

д.э.н., профессор, **Урунбасарова Э.А.**

«Esil University», г. Нур-Султан

ЗНАЧЕНИЕ МИМИКИ КАК НЕВЕРБАЛЬНОГО СРЕДСТВА ОБЩЕНИЯ В ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация. Статья посвящена значению невербальных средств общения в жизнедеятельности человека. В этой связи автор на основе анализа теоретических источников дает классификацию невербальных средств общения, останавливается на их особенностях. Вместе с тем, автор дает обоснование выбора им для характеристики именно мимики как невербального средства общения. В этой связи останавливается на всех составляющих ее компонентах. Следует отметить, что для достоверности приведенных данных автор опирается на результаты использования методики, получившей название FAST (введенной Полом Экманом).

Люди могут обмениваться разными типами информации на разных уровнях понимания. Известно, что общение не исчерпывается устными или письменными сообщениями. В этом процессе важную роль играют эмоции, манеры партнеров, жесты. Психологами установлено, что в процессе взаимодействия людей от 60 до 80% коммуникаций осуществляется за счет невербальных средств выражения и только 20 - 40% информации передается с помощью вербальных. Эти данные заставляют задуматься над значением невербального общения для взаимопонимания людей, обратить внимание на значение жестов и мимики человека.

Особенностью невербального языка является то, что его проявление обусловлено импульсами нашего подсознания, и отсутствие возможности подделать эти импульсы позволяет нам доверять этому языку больше, чем обычному, вербальному каналу общения.

Проблемами общения, в том числе и невербального, занимались многие ученые. В их числе Зельдович Б.З.[1], рассматривавший значение невербальных средств в деловом взаимодействии. Психологическим аспектам невербальной коммуникации посвящены работы Бороздиной Г.В.[2], Журавлева А.Л.[3], Морозова А. В.[4], Столяренко Л.Д.[5] Из казахстанских профессоров Бердалиева Р.Ш.[6] Казмаганбетова А.С.[7] и др.

Даже краткий анализ системы невербального общения показывает, что оно обладает способностью не только усиливать или ослаблять вербальное воздействие, но и выявлять такой существенный параметр общения, как намерения его участников.

Невербальное общение – это коммуникация между индивидами без использования слов, то есть без речевых и языковых средств, представленных в прямой или какой-либо знаковой форме.

Невербальная коммуникация имеет несколько форм: кинетику (оптикокинестетическая система, включающая воспринимаемый внешний вид и выразительные движения человека - жесты, мимика, позы, походка и т.д.); паралингвистику (система вокализации голоса, паузы, покашливание и т.п.); проксемику (организация пространства и времени в общении); визуальное общение (система контакта глаз).

Изучение собеседника (партнера по общению) по его жестам, мимике и позам относится к области кинесики. Рассмотрим среди них мимику.

Мимика имеет очень большое значение в практике делового взаимодействия. Именно лицо собеседника всегда притягивает наш взгляд. Выражение лица обеспечивает постоянную обратную связь: по нему мы можем судить, понял нас человек или нет, хочет ли он что-то сказать в ответ. Мимика свидетельствует об эмоциональных реакциях человека.

Основные характеристики мимики — ее целостность и динамичность. Это означает, что в мимическом выражении шести основных эмоциональных состояний (гнева, радости, страха, страдания, удивления и презрения) все движения мышц лица скоординированы.

В специальной литературе встречается более 20 000 описаний выражения лица. Для того чтобы как-то классифицировать их, была предложена методика, получившая название FAST (введена Полом Экманом). Принцип ее следующий: лицо делится на три зоны горизонтальными линиями (глаза и лоб; нос и область носа; рот и подбородок). Затем выделяются шесть основных эмоций, наиболее часто выражаемых при помощи мимических средств: радость, гнев, удивление, отвращение, страх и грусть.

Согласованность оценок испытуемых была очень велика – опознание эмоций было почти стопроцентным. Лучше всего опознаются эмоции радости, удивления, отвращения, гнева, сложнее – эмоции печали и страха. Поскольку лицо является как бы своеобразным перекрестком, на котором проявляются невербальные особенности, мимические аспекты являются наиболее выразительными.

Улыбка, пожалуй, наиболее универсальное средство невербального общения. «Улыбайтесь», – любят повторять американцы. Некоторые психологи придерживаются мнения, что мы улыбаемся не только потому, что мы рады чему-либо, но и потому, что улыбка помогает нам чувствовать себя счастливее и увереннее. Хотя эту точку зрения можно считать спорной, все же при встрече улыбка снимает настороженность первых минут и способствует более уверенному и спокойному общению. Она выражает радость встречи, говорит о дружелюбии и расположении. Улыбка сопровождает и слова приветствия. Казалось бы, это очевидные истины. Но, наверное, именно поэтому, в нашей культуре относительно мало внимания уделяется улыбке. Улыбка, как и все средства невербального общения, выражает множество оттенков переживаний: существует дружелюбная, ироничная, насмешливая, презрительная, заискивающая и другие виды улыбок. Даже одна и та же улыбка может нести в себе различные оттенки. Достаточно вспомнить «Джоконду» Леонардо да Винчи. Впрочем, сейчас речь идет об улыбке, выражающей дружеское расположение. Но и она может быть многозначительной.

Так, улыбка, при которой немного обнажается верхний ряд зубов, выражает большее дружеское расположение, нежели обычная улыбка. Такую открытую улыбку не следует использовать при первой встрече, она может вызвать прямо противоположную реакцию и породить недоверие. Наконец, существует еще широкая улыбка, когда рот немного приоткрыт и обнажены оба ряда зубов. Она характерна для дружеской вечеринки, при шутках между друзьями, но никогда не используется при знакомстве. В целом же, следуя американскому принципу улыбаться почаще, не стоит забывать о том, что улыбка должна быть адекватна ситуации и не должна вызывать раздражения собеседника.

Привычная мимика области бровей. Брови легче всего реагируют на испытываемые эмоции, поэтому по привычной мимике бровей можно определить эмоциональный фон, в котором живет человек.

С мимикой очень тесно связан взгляд, или визуальный контакт, составляющий исключительно важную часть общения. Дж. Фаст (J. Fast, 1978) отмечает, что из всех частей тела, которые используются для передачи информации, глаза являются самой важной и наиболее приспособленной для передачи наиболее тонких нюансов. Хотя глазное яблоко само по себе ничего не показывает, глаза оказывают эмоциональное воздействие благодаря тому, что они используются во взаимодействии с лицом. Они создали обманчивое представление о своих возможностях из-за того, что с помощью

изменений продолжительности взгляда, движения век, прищуривания и десятка других манипуляций, производимых кожей и глазами, можно передать почти неограниченное количество информации.

Самым главным в управлении глазами является взгляд, который может быть мимолетным и упорным, настойчивым, скользящим поверхностью и острым, цепляющимся за каждый предмет, проникающим в душу, прямым и косым, взглядом украдкой, расчетливым или оценивающим, наблюдающим и спрятанным за прикрытыми ресницами. Это одно из сильнейших «оружий». Обычно при встрече люди короткое мгновение смотрят прямо в глаза друг другу, а потом отводят взгляд в сторону. Почему? Вопрос не простой, и на него нет однозначного ответа. Одно из возможных прочтений этого сигнала следующее: контакт глаз означает доверие собеседников друг к другу, их открытость, однако задержка взгляда на глазах партнера свидетельствует о стремлении к доминированию.

Когда человек говорит, он обычно реже смотрит на своего партнера, чем когда он его слушает. Во время собственной речи говорящий довольно часто отводит глаза для того, чтобы собраться с мыслями. Прерванный взгляд при паузе обычно означает: «Я еще не все сказал, пожалуйста, не перебивайте». Совсем иные значения приобретает взгляд в сторону, если партнер слушает собеседника, например, такие как «я не совсем с вами согласен; я имею возражения; это не очевидно; сомневаюсь; это надо обдумать». Слишком частый отвод взгляда в сторону при беседе может свидетельствовать о том, что человек нервничает, или разговор его мало интересует, и он стремится его скорее закончить.

Важно правильно пользоваться языком взгляда. Не случайно говорят, что глаза – зеркало человеческой души. Язык взгляда способен сказать о многом, а точнее – об истинных чувствах вашего собеседника. Взгляд человека и связанные с ним сигналы глазами имеют непосредственное отношение к правдивости той информации, которая произносится.

Таким образом, мимика как средство невербального общения играет большую роль в жизнедеятельности человека, регулируя процесс общения, создавая необходимый психологический контакт между участниками общения, выражая эмоции, в целом, обогащая значение информации, передаваемой словами.

Литература

1. Зельдович Б.З. Деловое общение: Учебное пособие. - М: Издательство Альфа-Пресс, 2007. - 456 с.
2. Бороздина Г.В. Психология делового общения: учебник для студ. вузов по экономич. спец. - 2. изд. - М.: ИНФРА-М, 2008. - 295 с.
3. Журавлев А.Л. Социальная психология: учеб. пособие / А.Л. Журавлев, В.А. Соснин, М.А. Красников. – М.: ФОРУМ-ИНФРА-М, 2006. - 416 с.
4. Морозов А. В. Деловая психология. Курс лекций; Учебник для высших и средних специальных учебных заведений. СПб.: Издательство Союз, 2000. - 576 с.
5. Столяренко Л.Д. Психология делового общения и управления. Учебник / Л.Д. Столяренко. — Ростов н/Д: Феникс, 2005. - 416 с.
6. Бердалиева Р.Ш., к. ф. н. доцент Международного казахско-турецкого университета имени Х.А. Ясауи, г. Туркестан, Казахстан- статья невербальные общения в казахском речи.
7. Казмагамбетова А.С.-доктор филологических наук профессор. Монография Вербализация проксемного поведения в языке художественной литературы. Алматы «Қазақ университеті» 2014- 128ст

Rodichenko S.
student 1 course specialty «IT&DP»
Scientific adviser: **Kassenova L.**
«Esil University», Nur-Sultan

THE IMPORTANCE OF ENGLISH LANGUAGE FOR A PROGRAMMER

Annotation. Every programmer who plans to develop his skills and keep them up to date should at least understand English. This, however, applies to specialists in any field. And, despite this seemingly obvious fact, many novice programmers ignore it. «Why should I?» - they ask. «After all, there are so many Russian-language content that will teach and show and offer work».

This approach leads to degeneration, because without the influx of new knowledge from outside, stagnation begins. Development is carried out only due to the one who does not «cook in his own juice» and communicates with colleagues from around the world. It is such specialists who occupy some of the main posts in their field and carry a large amount of knowledge to the masses.

There are a huge number of reasons why a developer may require knowledge of English. Below will be considered some of them:

1. Development environment.

This is the most basic and primitive level. Even if it is not clear what is written, you should avoid using Russian-language interfaces. So, in any case, the familiar words of the items of certain menus will be remembered, and it will be possible to intuitively understand what they perform.

But if you use the Russian-language interface and at some point you need help, then you may encounter the fact that it is impossible to understand what people write in the guides on the forums, since there all the items are written in English.

Any programming language is based on words borrowed from the English language. In other words, after learning English, it will be easier for a programmer to do his usual work many times over.

2. Technical documentation.

In general, all technical documentation for all programming languages is compiled in English. The same Ruby was invented in Japan, and the documentation is written in English. What for? So that everyone understands it.

This is where the trait of the most basic level of language proficiency needed for a programmer passes. A good level of language proficiency is not difficult to achieve if you set yourself the right goal.

3. Search for solutions on the Internet.

When the documentation does not help, the Internet comes to the rescue. And here, many make a mistake in formulating a search query in Russian. Thus, cutting off most of the available knowledge and solutions, and searching only among those that are described in Russian. While in English the whole world communicates with each other.

The question is: where are we more likely to find the right solution? Among programmers around the world who communicate with each other in the same language in which the documentation is written, or among those who are also waiting for a translation into an understandable language? A lot of programmers publish their wonderful articles. And very few of them are translated into Russian. And there is more quality material in English.

4. Professional literature.

Professional and near-professional literature, just like articles, is written in English. Not because it focuses on an English-speaking audience, but because it focuses on the language of professionals. Professionals from all countries of all areas communicate with each other in English. Therefore, they also read books in the same language. Such a text will be understandable to everyone at once, which will greatly facilitate communication and augmentation of knowledge.

Of course, part of this literature is translated into Russian. And all the best programming books existing in Russian are translations from English. And then, most likely this is a translation of the old edition. And the new edition, written according to the new version of the programming language or technology, most likely, no one will ever translate at all. Or the translation will have to wait several years.

5. Conferences, online presentations and other webinars.

Since the community of professionals consists of people of different nationalities, it is true to assume that even when they get together to talk publicly about, they do it using a language that everyone understands. Not everyone can do it well, but still it is better than if they spoke in their own language, and no one would understand them. Most often, this is where the most interesting things happen in any professional environment.

Of course, in order to perceive English speech by ear, you will have to try very hard. But the acquired skill will quickly pay for itself, since it is here that the expansion of the boundaries of opportunities begins, which in the end will lead to the last point.

6. International customers and work abroad.

Knowing English, a specialist gets the opportunity to work anywhere in the world. Why? Because professionals speak English. The international labor market is huge and constantly needs new personnel. In the coming decades, this trend will only intensify. If a specialist seriously expects to develop as a professional, and plans to build a career as a successful programmer, one cannot do without knowledge of English. If a specialist is ambitious and aims to build a career in one of the largest IT companies or even build his own, then he just needs knowledge of English. After all, the main offices of Amazon, Microsoft, Apple, Google and other IT-sectors are located in the United States. And decides, even in their Kazakhstan representative offices, communication takes place in English. [1]

We figured out the reasons above, now you can go to the nuances of learning English for programmers. Most often, one does not have to start learning a language from a complete zero - there is already knowledge of at least a certain professional vocabulary, computer slang, the ability to read and write.

And here there are problems in learning technical English:

- communication by correspondence using special solutions, such as Confluence or Jira;
- narrow specialization of terms that are used in speech - the programmer often has to discuss nuances and errors in the code in English than simple everyday things;
- low frequency of communication in English as a whole, since communication is usually in the native language (many IT departments are often formed from Russian-speaking employees to make communication better);
- professional literature, despite the many complex technical terms, contains a relatively simple grammar, which leads to a misunderstanding of more complex constructions and sentences;
- English, despite its analytical structure, contains a rather large number of exceptions related to historical factors that are rarely or not explained at all when learning a language;
- the abundance of synonyms and shades of the meaning of one word, which may even have opposite meanings, or even be several parts of speech at once (take the word fine - this is good, fine, and fine).

There are a number of simple recommendations that you should know about, given the above nuances in the study. You should always start with the training period, where, most often, a lot of mistakes are made, because many set themselves the relatively difficult and too global task of learning English. [2]

And all in a month. But if you ask yourself: is it possible to write several volumes of a literary work a month or 3 months? Usually not. Also in English - you can learn simple times and three to four hundred words, but you can't go from a beginner to a professional English expert in three months, and therefore it's worthwhile to determine the dates based on current tasks. If a specialist wants to learn the basics in 3-4 months, then each further level will mean another plus six months of study.

If the level of English is basic, it is worth starting with general fundamentals and simple times, and not specific vocabulary and technical language, because this will complicate the task and increase the learning period. This, as a rule, greatly reduces the motivation of students and leads to disappointment in the study of languages in general.

You can always connect a special course and study it in parallel, after a certain time. But to learn at a time and fix in practice 10-15 words faster and easier than 20-30 words. On the other hand, if a specialist has an average or high level, it is advisable to immediately proceed to the study of narrower vocabulary.

It is worthwhile to find the opportunity to communicate in English additionally, outside of lessons - in conversation clubs, for example, because this will increase the ability to perceive by ear and up the skills of spontaneous communication. In addition to homework and special classes in technical English, you need to connect English-language content in order to accustom yourself to it and speech in general. All of the preceding paragraphs are more general and will suit almost anyone who wants to learn English. [3]

The role of English in programming.

Around the world, IT professionals and software developers are required to know a high level of English in order to be able to collaborate with colleagues and help clients.

We all want to make a good professional impression on the people we work with. Replenishing your vocabulary, you will feel much more confident.

The most effective way to replenish your vocabulary is to "take out" words from a living context. For example, read an article about a professional issue and write out new words from there. Such vocabulary is best remembered, because it will be associated with a quality context.

Conclusion.

In accordance with the importance of the connection between English and programming, it can be concluded that.

Firstly, lexically English is much better for programming than Russian. The code in English will be much more readable due to the absence of changes in the endings of words and will be read almost like a simple text in English; secondly, you need to program in a language that the maximum number of people know.

English is a global international language. If you write the code in English, then even comments on the code, for good programming, do not need to be left in Russian. Also, all literature, all technical information, documentation - in English. If you have to work in an international company, business correspondence, terms of reference, communication with the customer should also be in English.

The profession of a programmer has always been and will be directly related to knowledge of languages - programming languages and, of course, English.

References

1. Is English important to the programmer? Stack Overflow in Russian is a question and answer site for programmers. <https://ru.stackoverflow.com/questions/278819/Важен-ли-английский-язык-программисту>
2. How important is it for a programmer to know English? Is it possible to do without this? Tproger. <https://tproger.ru/experts/13/>
3. Shakirova Z.Kh. On the need for English for the programmer: Electronic scientific and practical journal "Modern scientific research and innovation." <http://web.snauka.ru/issues/2014/11/39808>

Раева А.

студент 3 курса специальности «Регионоведение»

Научный руководитель:

старший преподаватель, Дюшенева М.С.,

«Международный Университет Кыргызстана», г. Бишкек

РОЛЬ МОТИВАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИЛИНГВАЛЬНОЙ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТА

В статье рассматривается роль мотивации в формировании полилингвальной личности студента. Рассмотрено понятие «полилингвальность» и понятие мотивации в изучении иностранных языков.

Полилингвальность. В настоящее время уделяется большое внимание взаимосвязанному обучению родному и иностранным языкам на основе диалога культур разных национальностей. У мультилингва или полиглота, человека, который владеет многими языками, есть еще один синоним - полилингв. Интересно, что согласно статистике, менее 1% людей в мире говорят на 5 языках на одинаково высоком уровне. Причем есть страны, известные большим количеством полиглотов и мультилингвов.

Что такое полилингвальность? Это обеспечение овладения несколькими языками.

Исследование полилингвальности как основы современного лингвистического образования выполняется в русле современных подходов: аксиологического, культурологического, коммуникативно-деятельностного. Представляет пути

решения проблемы формирования поликультурной, полилингвальной личности, обладающей развитым чувством понимания и уважения других культур, умением жить в мире и согласии с людьми разных национальностей, рас и верований.

Под полилингвальной личностью понимают индивидуум, владеющий, прежде всего, разными наборами речевых возможностей. Это культурно-историческая личность, имеющая свою социальную маркированность, свои этнические корни, то есть компетентный носитель родного и неродных языков, который системно и устойчиво проявляет следующие компетенции: языковую, речевую, коммуникативную, этнокультуроведческую. Понятие «полилингвальность» нами трактуется, с одной стороны, как интегральное личностное новообразование, выражающееся в целесообразном, воздействующем, гармонизирующем общении на родном языке и изучаемых иностранных языках, готовности к ведению диалога культур как на родном языке, так и на языках других народов с учетом специфики языков как отражения системы культурных ценностей, на основе которых строятся конкретные общества, модели поведения представителей других культур, специфики речевой деятельности как культурно-обусловленного поведения, достигая при этом адекватного взаимопонимания. С другой стороны, в более широком масштабе данное понятие отражает тенденцию современного лингвистического образования к введению полиязычия, тот есть способствующую усвоению обучающимися знаний других языков, культурных ценностей народов и традиций, образа жизни, воспитания молодежи в духе уважения иноязычных жизненных мировоззренческих ценностей. Не менее важным является убеждение обучающихся в практической необходимости изучения двух и более языков. С этой целью в учебном процессе целесообразно использовать практические задания, способствующие осознанию необходимости владения иностранными языками не только в будущей профессиональной деятельности, но и в повседневной жизни.

Мотивация в изучении иностранных языков

Проблема мотивации как таковой является одной из важнейших в современном мире, поскольку именно мотивация, которая исходит из возникшей потребности, побуждает человека к тому или иному виду деятельности. Мотивация конкретно учебной деятельности играет важную роль в обучении и развитии учащихся, и именно в период обучения в школе происходит формирование ценностей и нравственных принципов человека, а также происходит становление системы мотиваций. В процессе изучения иностранного языка мотивация имеет ряд своих особенностей и отличительных функций, однако перед более глубоким её изучением, стоит разобраться в том, что же такое мотивация и какую роль она играет в обучении.

В педагогике под мотивацией подразумевают процесс, направленный на поддержание усилий, прикладываемых для достижения учебных целей. В ее основе лежит мотив, который является сам по себе формой проявления потребности.

Проблема мотивации учебной деятельности всегда остро стоит в кругах специалистов в области педагогики и психологии, а разнообразие мнений относительно решения обусловлено множеством методических подходов. Ученые на протяжении многих лет работали над созданием и накоплением статистического материала, который раскрывал все особенности структуры мотивации учащихся, учитывая их потребности и интересы.

Одно из таких исследований было проведено в МГУ им. М.В. Ломоносова. Результаты показали, что большинство респондентов находят свою мотивацию в развитии личностных качеств, достижении успеха и получении профессии. Данные результаты показывают, что у учащихся преобладает познавательная потребность, поскольку они непосредственно являются студентами

Важным принципом данного исследования является признание возможности формирования мотивации в ходе обучения двум и более иностранным языкам. Следует заметить, что ее изучение и формирование – это два взаимосвязанных процесса, ориентированных на решение разных задач. Мотивация определяется как совокупность факторов, обуславливающих действие и поведение индивидуума в своем стремлении к достижению цели или осуществлению деятельности. Это первая составляющая воли, а воля – составляющая детерминации, это «запускной механизм», который вызывает целенаправленную активность, определяющую выбор средств, приемов, их упорядочение для достижения целей, это душевное состояние, которое побуждает кого-либо к действию, заставляет действовать в определенном направлении и заниматься определенной деятельностью, направляет и поддерживает стремление к чему-либо, «внутреннее состояние, которое побуждает студентов к действиям, направляет их к определенному поведению, помогает им в осознании того, что эмоциональный настрой и действия должны соотноситься с определенным поведением и соответствовать учебному процессу». Учитывая, что мотивация определяется потребностями, «потребность поделиться, общаться, что-то увидеть в человеке, самого себя через своего друга увидеть, познать» является основополагающей в формировании полиязыковой личности. В основе мотивации – совокупность мотивов, которыми «называют все то, что составляет так называемые внутренние силы поведения, что актуализирует... динамизирует, вообще движение, деятельность человека. Мотивы «как то, ради чего совершается действие», как результат, ради которого осуществляется деятельность в контексте формирования полиязыковой личности, связаны с содержанием обучения и процессом обучения, а также с теми предметами, что лежат вне учебной деятельности.

Билингвы и полилингвы умеют сосредотачиваться на основном, и достаточно внимательны к мелочам. Именно поэтому, люди, владеющие двумя и более языками, достаточно легко адаптируются в новом коллективе. Это объясняется тем, что билингвам и полилингвам проще уловить микроклимат в коллективе и, соответственно, понять взаимоотношения между людьми в этом коллективе.

И еще один важный нюанс. Множественные эксперименты и исследования подтверждают, что человек, анализирующий какую-либо ситуацию и формулирующий свое мнение относительно нее на иностранном языке, принимает более логическое и здоровое решение. Однако, здесь есть важная деталь – у вас должен быть неплохой словарный запас.

Надо отметить, что процесс изучения иностранных языков – весьма увлекательный и полезный одновременно. Это – интеллектуальная тренировка вашего мозга, необходимая для сохранения его работоспособности. К тому же,

любой новый изученный вами язык потенциально открывает новые горизонты и дарит необыкновенные возможности.

Вывод. Исследуя данную тему я пришла к выводу, что роль мотивации в формировании полилингвальной личности студента играет важную роль, так как люди, живущие в поликультурной среде, чувствуют себя внутренне обогащенными, более приспособленными для межличностного взаимодействия.

Литература

1. <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/formirovanie-kultury-polilingvalnoj-lichnosti-v-shkole.html>
2. <https://osvita.in/inostrannye-jazyki/inostrannye-jazyki-i-razvitie-mozga-cheloveka-porazitelnye-fakty>
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-motivatsii-v-formirovanii-poliyazykovoy-lichnosti-shkolnika/viewer>
4. https://phsreda.com/ru/article/33135/discussion_platform

Мазмұны • Содержание

Приветственное слово ректора «Esil University», д.э.н., профессора Таубаева А.А.	3

Пленарное заседание

Максатбекова Э. Современные аспекты обеспечения экономической безопасности.....	4
Құдретбай К. Қазақстанда коммерциялық банктердің цифрлық технологиясын дамыту.....	7
Carlos H. Improving financial reporting in the development of small business	10
Бірімжанов Д. Тенденции развития инструментов маркетинга в Казахстане.....	11
Armanuly A. Unique features of HR management in Korea.....	13
Потоцкая Н. Зарубежный опыт регулирования налога на добавленную стоимость.....	15

Экономиканың қазіргі жағдайындағы бизнесті әртараптандыру және цифрландыру Диверсификация и цифровизация бизнеса в современных условиях экономики Diversification and digitalization of business in modern economic conditions

Ақылбаева Д. Общие тенденции и проблемы развития малого бизнеса	18
Есжанова А. Цифровая индустрия будущего Казахстана.....	20
Еркін Ж. Цифрлық экономика: қазіргі жағдайы және даму бағыты.....	21
Исраилова Н., Мирланбекова А. Кыргыз Республикасындағы аудитордук қызматтын маңызы жана ролу.....	23
Қилибаева Р., Арыстанбаев А. Иностранные инвестиции как фактор повышения конкурентоспособности	25
Қусаинова Д. Казахстан на пути к развитию цифровизации	31
Макаш Ш. Создание благоприятной экосистемы в экономике Казахстана	32
Мамирхан Д. Пандемиялық кризис кезіндегі жаһандық экономиканың перспективалары.....	34
Рыспаева А. Инвестиционная политика Казахстана на современном.....	36
Садирова А. Золотой Covid-19 для медицинских лабораторий казахстана: взаимовыгодная сделка.....	39
Черненко А. Рынок недвижимости: Казахстан и другие страны	42
Яковлева О. Влияние текущих рисков на сельское хозяйство в Казахстане	45

Заманауи менеджменттің даму тенденциялары және бағыттары Тенденции и направления развития современного менеджмента Trends and directions of development of modern management

Әуелханов А. Жалпы білім беру мекемелері қызметінің тиімділігін талдау	48
Ахметов К. Деятельность ТОО «Sell Asia Group» как результат эффективного управления	50
Амангелдиев Е. Уран өндірісі менеджментінің мемлекет экономикасына әсері.....	52
Алхам А. Қазіргі Қазақстан Республикасының мемлекеттік менеджментін жетілдіру бағыттары мен келешегі	54
Бейбытов А. Роль лидерства в успешной деятельности предприятия	56
Иргалиева А. Меры государственной поддержки занятости населения	58
Құдайберген А. Ақмола облысының еңбек нарығындағы жастардың жұмысқа орналасу мәселелері	60
Қуанышова М. ҚР-ның мемлекеттік менеджменттің даму бағыттары.....	63
Мұқанова М. Заманауи менеджменттің дамуы мен перспективасы	64
Мырзағалиев А. Проблемы сохранения историко-культурных и природных территорий в свете государственной программы Республики Казахстан «Культурное наследие	66
Нағашыбаева А. Менеджменттің концепциясы мен нысандары	68
Өнербекқызы А. Жобалық менеджменттің дамуындағы заманауи мәселелер мен тенденциялар.....	70
Өнербекқызы А. Бизнестің тиімділігін арттырудағы жаңа сандық технологиялардың ықпалы.....	72
Сайлаубай А. Образовательная миграция в Казахстане	74
Сембин Н. Пластик қалдықтарын қайта өңдеу	75
Толағай А. Мемлекеттік қызметшілердің еңбегін мотивациялау және ынталандыру жүйесін қалыптастырудағы жаңа ұстанымдар.....	77
Сүйеуқұлова А. Мемлекеттік органдарда қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігін дамыту	79

Ақша, қаржы, банк ісі: трансформациясы және перспективалары Деньги, финансы, банковское дело: трансформация и перспективы Money, finance, banking: transformation and prospects

Амангелді Т. Кәсіпорынды әртараптандыру оның бәсекеге қабілеттілігін арттырып, цифрландыруына жол ашады.....	82
Ауғали Д. Интернет – маркетинг в страховом предпринимательстве	84
Бахытов Б. Проблемы и перспективы инновационного развития Казахстана.....	86
Байманов И. Проблемы управления кредитным риском в казахстанской банковской системе на примере АО «Отбасы банк»	88
Бахытов Б. Интернет-банкинг в развитии экономике Казахстана	91
Будько А. Анализ как важнейшее условие эффективного управления издержками обращения	93

Даулет А. Бюджетирование в системе оперативного финансового планирования на предприятии	95
Дучинская М. Теоретические основы системы банковских безналичных расчетов	98
Езепчик Е., Толочко Я. Сравнительный анализ электронных денег и криптовалют	101
Ешмұрат Б. Будущее сегодня: цифровые активы	103
Жаналина Д. Оценка влияния факторов внешней среды на финансовую устойчивость предприятия	105
Қадыров М. «Қазгеология» АҚ кәсіпорнының қаржылық жағдайы	107
Касымова Л. Бюджетирование как инструмент финансового планирования на предприятии	109
Қаршыбек Б. Влияние финансовых технологий на конкуренцию банков в современных условиях	112
Касымова Л. Сущность и роль бюджетирования в финансовом планировании на предприятии	114
Құдретбай Қ. Қазақстанда екінші деңгейлі банктердің цифрлық технологиясын жетілдіру	116
Киякова Б. Финансовые кризисы и их влияние на международные финансовые отношения	119
Михалюк Р. Анализ исполнения бюджета Гродненской области по расходам через органы государственного казначейства за 2019-2021 гг.	120
Мейрим Н. Оборотные активы предприятия и источники их формирования	125
Мукашева А. Конкуренция резервных валют в условиях полицентрического развития мировой финансовой системы	128
Саганаев Д. Сущность и эволюция понятия финансовой стабильности	129
Советов Д. Государственный контроль в системе государственного управления	132
Тлеубаева А. Особенности активной портфельной стратегии при управлении портфеля ценных бумаг	135

Бухгалтерлік есепті, аудитті және бағалауды жаңғыртудың өзекті бағыттары **Актуальные направления модернизации бухгалтерского учета, аудита и оценки** **Current trends in the modernization of accounting, audit and evaluation**

Абатова Д. Создание профессионального совета по аудиторской деятельности РК: повышение качества аудита или потеря независимости	137
Аскеров А. Белсенді халық және оны статистикалық зерттеу	139
Асқар Д. Еңбек ресурстарын статистикалық зерттеу	142
Алхам А. Экономикалық құқық бұзушылықтарды тергеуде бухгалтерлік есеп мәліметтерін пайдалану	144
Батырхан А. Слаборазвитость бизнеса как разновидность кризиса и его банкротства	146
Болатбекова А. Цифрландыру жағдайында салық жүйесін онтайландыру	148
Бимурзаева А. Бухгалтерлік баланстың қаржылық есеп беру жүйесіндегі рөлі мен маңызы	151
Болатбекова А. Кәсіпорының қаржылық жағдайының негізгі көрсеткіштерінің бірі ретіндегі баланс өтімділігі	153
Вайскара Д. Технологии блокчейн в сфере бухгалтерского учета: возможности или угроза	155
Жусупова Т. Практические аспекты учета расходов строительных организаций	157
Ибаділла З. Қазақстан республикасында еңбекақы төлеуді есепке алудың өзекті мәселелері	159
Каражанова С. Ошибки в учете, налогообложении и аудите: административные и правовые последствия	161
Каирлинова А. Қазақ хандығындағы тауар-ақша қатынастарының шаруашылық есебі	163
Ким В. Проблемы и перспективы развития интеллектуальной собственности и ее оценки в Республике Казахстан	165
Кишубаева Д. Саудадағы қаржылық есепті ұйымдастыру	168
Клейн А. Система внутреннего контроля как один из методов ведения эффективной хозяйственной деятельности	169
Қуанышова М. Қызметкерлердің дебиторлық берешегін есепке алудың заманауи тәжірибесі	173
Қызырова А. Қоймадағы тауарларды түгендеудің заманауи әдістері	175
Қылышқанова Д. Кәсіпорындағы салық есебін ұйымдастыру ерекшеліктері	177
Муратханова Н. Қазақстан республикасында бухгалтерлік консалтингтің дамуы	181
Сражжатова Ж. Қолма – қол ақшасыз есеп айырысудың заманауи ережелері	183
Сейсекеева Ж. Трансформация новых видов учета в условиях цифровой экономики	185
Таир Р. Особенности учета затрат в строительной организации	187
Тунгушбаева М. Проблемы и перспективы развития бухгалтерского учета в условиях цифровизации	189
Шаймарданова М. Организация бухгалтерского учета незавершенного строительства	191
Шегетаева С. Методологические принципы формирования консолидированного отчета о прибылях и убытках	193

Цифрландыру жағдайында маркетинг пен кедендік қызметтердің даму тенденциялары **Тенденции развития маркетинговых и таможенных услуг в условиях цифровизации** **Trends in the development of marketing and customs services in the context of digitalization**

Ашкенова А. Кеден органдарындағы электрондық құжат ағыны – жемқорлықты азайтудың тиімді құралы ретінде	196
Ералы А. Маркетинг инноваций как инструмент способа повышения конкуренции	197
Ибрагимов А. Қазақстан республикасының халыққа әлеуметтік қызмет көрсетудің дамуы және қазіргі жүйесі	199
Қаралиева Д. Қазақстан республикасының несиелендіру жүйесінің құқықтық реттелуі	201
Косманова А. Платежи в РК: Проблемы их совершенствования в ЕАЭС	203
Құлмұханбетов А., Жұман Е. Қазақстан Республикасы қылмыстық заңнамасы бойынша бағалылық белгілері	205
Метеж В. Совершенствование таможенного контроля путем применения новых технических средств таможенного контроля	207

Назармухамедова Л., Сарсенбаева А. О внесении изменения и дополнении в действующее таможенное законодательство по перемещению товара и багажа с использованием инновационных технологий.....	208
Омирсерикова А. Проблемы производства в суде с участием присяжных заседателей.....	210
Сурабалдина Д. Кеден ісіндегі цифрлық технологияларды даму мәселелері мен болашағы.....	212
Сулейменова А. Актуальные проблемы расследования экономической контрабанды.....	214
Тлеукен Ж. Қазіргі полимәдени білім берудегі гуманитарлық тәжірибелердің даму болашағы.....	218

Заманауи ақпараттық технологиялар Қазақстанның цифрлық экономикасын дамытудың негізі ретінде Современные информационные технологии как основа для развития цифровой экономики Казахстана Modern information technologies as a basis for the development of the digital economy of Kazakhstan

Алтынбек А. Алдар көсе 2 мобилді ойынын өңдеу.....	221
Абсадыков М. Третьяковская Е., Головинова А. Цифровой модуль освещения на основе платформы Arduino.....	225
Абубакир А. Қазақстанда цифрлы технологияларды тиімді пайдалану арқылы инфрақұрылымды дамыту.....	229
Арыстанбаев Д. Мультимедийный проигрыватель на Python (tkinter).....	231
Асан А., Жаксылыкова А. Қазақстандағы кәсіпкерлік қызметтің ақпараттық қауіпсіздігі.....	233
Баяхатов З., Цой В. Разработка АИС для медицинского учреждения.....	235
Мусаханов А., Аришенов С., Алин Д. Разработка телеграм-бота для помощи создания ботов.....	237
Жасулан Ж. Практические возможности использования энергии ветра.....	240
Ибрагимов Ф., Шмигельский М. Возможности внедрения замкнутой и низкоуглеродной экономики в Нур-Султане.....	241
Иванов Г. Модернизация процесса переработки бытовых отходов в Казахстане.....	243
Yerkanat Z. Use of IT technologies in the field of customs affairs of Kazakhstan.....	245
Ерболат М. Цифровизация как новая парадигма развития экономики.....	247
Есенжолов Ж. Автоматизация криптографических методов шифрования.....	249
Yerzhanov A., Yeskindirov D. Social engineering as the key for hacking.....	251
Каиров Д., Талгатбек Д. C# ортасында Морзе әліпбиінің аудармашы қосымшасын әзірлеу.....	253
Колмыкова П. Изучение качества воды в городе Нур-Султан.....	255
Mirakhmedov A. Development of the digital economy in Kazakhstan.....	257
Моисеев Д., Степанов Н. Использование современных информационных технологий в создании веб-сайтов и телефонных приложений.....	260
Мухамеджанов Н. Arduino көмегімен дәнекерлеу тогы мен кернеуді басқаруын есептеу.....	262
Сейдахметов Б. Текстовый редактор на Python (tkinter).....	266
Сартаева М. «Алгоритмдеу және бағдарламалау» пәні бойынша интерактивті мультимедиялық курс құрастыру.....	268
Сайлаубаев Н. Android studio платформасында «Такси» мобильдік қосымшасын жасау.....	271
Топанов Т., Жәмиш Е. Python бағдарламалау ортасында google аудармашысын әзірлеу.....	275
Түлепова А. Загрязнение атмосферы городов Казахстана.....	277
Ташенова Н. Қазақстандағы киберқауіпсіздік мәселелеріне шолу.....	279
Талғатұлы Р. Построение эффективного кода по методу Хаффмана.....	280

Қазақстанда әлеуметтік саланы және тұрақты туризмді дамыту Развитие социальной сферы и устойчивого туризма в Казахстане Development of the social sphere and sustainable tourism in Kazakhstan

Абдулла А. Особенности формирования детско-родительских отношений в семье.....	283
Аманбаева А. Социальная работа с женщинами, оказавшимися в трудной жизненной ситуации.....	284
Ажибаева С. Еліміздегі емдік-сауықтыру орындарының маңызы.....	286
Alimzhankyzy S. The place and role of the entertainment industry in the field of tourist services.....	288
Болатова Н. Профилактика бытового насилия и оказание помощи жертвам насилия как направление социальной работы.....	290
Бахытбек Р. Animation activities in the service of tourists.....	296
Гапурбаева Р. Влияние музыки и фанатских сообществ на индустрию туризма на примере BTS и ARMY.....	298
Ескенова А. Социальное сопровождение семей в трудной жизненной ситуации из опыта «центра поддержки детей и семьи» при ЧОУ «SOS детская деревня Астана».....	300
Есенбаева Ж., Шуканова А. Маңғыстау облысында туризмнің даму ерекшеліктері және болашағы.....	301
Жанабергенова А. Ақмола облысының географиялық нысандарын атаудың топонимикалық негіздері.....	303
Қуанишева Н. Қазақстан өңірлерінде туристік брендті қалыптастыру мен жылжыту әдістері.....	305
Сейітқасымов А. Зорлық-зомбылық көрген балалармен әлеуметтік.....	307
Сағындық Қ. Туризмде жаңа цифрлық технологияларды қолдану ерекшеліктері.....	309
Сәден Ә. Нур-султан: умный город.....	311
Matayeva A. The impact of Covid-19 on tourism in Kazakhstan.....	313
Мубарак Н. Применение казахских национальных игр в развитии туризма страны как движущий фактор развития общества.....	315
Тураев Б. Социальное картирование как технология социальной работы.....	316
Тойгамбекова К. Социальная работа с девиантными подростками.....	318

<i>Худайбергенова А.</i> Қазақстандағы жағажай туризмді дамытудың негізгі бағыттары.....	318
<i>Эркинова З.</i> Экологиялық бағдарланған туризм тұрақты даму туризм факторы ретінде.....	319

Қазіргі көптілді тұлғаның дамуындағы әлеуметтік-гуманитарлық мәселелер мен тенденциялар
Социально-гуманитарные проблемы и тенденции в развитии современной полилингвальной личности
Social and humanitarian problems and tendencies in the development of modern polilingual personality

<i>Vayskar D.</i> Strategies of learning foreign languages and their efficiency.....	322
<i>Дархан А.</i> Жастар арасындағы сленг.....	324
<i>Дилимбетова Ф.</i> Тұрсын Жұртбай шығармаларының көптілді тұлғаның дамуына әсер ететін замана көрінісі.....	327
<i>Жумабаева А.</i> Қазіргі таңда көптілділіктің жалпы адамға әсері.....	329
<i>Каиртаев Т.</i> Көптілділік – болашаққа қадам	330
<i>Качкыналиева С.</i> Развитие и совершенствование речи – средства повышения коммуникативной культуры студентов	332
<i>Ким Е.</i> Символическое значение хлеба в русской языковой картине мира.....	333
<i>Перетягин Г.</i> К вопросу об особенностях виртуального общения	335
<i>Сайбекова Ә.</i> Причины появления жаргона в молодежной лексике.....	337
<i>Сейдилдаева А.</i> Значение мимики как невербального средства общения в жизнедеятельности человека	339
<i>Rodichenko S.</i> The importance of english language for a programmer.....	341
<i>Раева А.</i> Роль мотивации в формировании полилингвальной личности студента	343

**«XXI ҒАСЫР ЖАСТАРЫ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ:
ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН БОЛАШАҒЫ»**
тақырыбындағы білім алушыларға арналған
халықаралық ғылыми-практикалық конференция
2022 жылдың 22 сәуір күні

Международная научно-практическая конференция
**«МОЛОДЕЖЬ И НАУКА XXI ВЕКА:
РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ»**
для обучающихся
22 апреля 2022 года

International scientific and practical conference
**«YOUTH AND SCIENCE OF XXI CENTURY:
REALITIES AND PROSPECTS»**
for students
April 22, 2022

Беттеуші/верстка: **Хасенова М.Т.**

Басуға 27.06.22. қол қойылды. Пішімі 70x100 1/10. Көлемі 35 б.т. Таралымы 50 дана. Тапсырыс 693.
Подписано в печать 27.06.22. Формат 70x100 1/10. Объем 35 уч.-изд.л. Тираж 50 экз. Заказ 693.

«Esil University» мекемесінің баспа-полиграфикалық орталығы
Нұр-Сұлтан қ., Жұбанов көшесі, 7

Университеттің менеджмент жүйесі ISO 9001 сәйкестігіне сертификатталған
Система менеджмента университета сертифицирована на соответствие ISO 9001